

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

กำแพงเพชรศึกษา

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ประจำปี 2561

วารสาร

กำแพงเพชรศึกษา

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ประจำปี 2561

เจ้าของ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร
69 หมู่ 1 ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
โทร 0-5570-6555 ต่อ 1601

ที่ปรึกษา :	รศ.สุวิทย์ วงษ์บุญมาก	อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
	ผศ.ชัชชัย พวกดี	รองอธิการบดีฝ่ายศิลปวัฒนธรรม และกิจการนักศึกษา
บรรณาธิการ :	ผศ.ดร.พฐูรำไพ ประภัสสร	ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
	ผศ.เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา	ผู้เชี่ยวชาญประจำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
กองบรรณาธิการ :	ผศ.ดร.ศุภโชคชัย นันทศรี	รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
	อาจารย์อนุลักษณ์ อาสาสู้	รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
	อาจารย์วนัสนันท์ นุชนารถ	รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
	อาจารย์พิมพ์นารา บรรจง	รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
	นางสาวธฤษวรรณ ธรรมสอน	รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
พิสูจน์อักษร :	อาจารย์วิษณุเดช นันไชยแก้ว	
	นางสาวสุวลัย อินทรรัตน์	
	นางสาวอภิญญา แซ่ยั้ง	
	นางสาวจีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว	
ออกแบบรูปเล่ม :	นางสาวจีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว	
ออกแบบหน้าปก :	นายเทพทัต ทองคุ้ม	
	นางสาวจีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว	
	นายปณัยกร ธรรมสอน	

บทบรรณาธิการ

วารสารกำแพงเพชรศึกษา เป็นวารสารวิชาการของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ซึ่งเป็นเนื้อหาที่พัฒนามาจากข้อมูลโครงการ 1 หน่วย 1 ศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วยบทความวิชาการ จำนวน 30 บทความ จากหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร โดยมีรายละเอียดชื่อบทความ ดังนี้

1. ผ้าปักชาวเมี่ยน จังหวัดกำแพงเพชร
   โดย วนัสนันท์ นุชนารถ ศุภโชคชัย นันทศรี และพิมพ์นารา บรรจง
2. ภาษาถิ่นจังหวัดกำแพงเพชร (พรานกระต่าย)
   โดย วนัสนันท์ นุชนารถ ศุภโชคชัย นันทศรี และพิมพ์นารา บรรจง
3. บ่อน้ำพุร้อนพระร่วง จังหวัดกำแพงเพชร
   โดย วุฒิชัย ตรุษลักษณ์ วรรณภา รอดจันทร์ และสมศักดิ์ พูนใจสม
4. ศิลปะแบบสุโขทัยในจังหวัดกำแพงเพชร
   โดย พิมพ์นารา บรรจง พิมกาญดา จันดาหัวดง และพลอยพรรณ สอนสุวิทย์
5. อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เมืองมรดกโลก
   โดย วุฒิชัย ตรุษลักษณ์ วรรณภา รอดจันทร์ และสมศักดิ์ พูนใจสม
6. นครไตรตรึงษ์ เมืองโบราณ ต้นกำเนิดอาณาจักรอยุธยา
   โดย พิมกาญดา จันดาหัวดง และพลอยพรรณ สอนสุวิทย์
7. ประเพณีทอดผ้าป่าแถวของจังหวัดกำแพงเพชร
   โดย วิษณุเดช นันไชยแก้ว พิมกาญดา จันดาหัวดง และพลอยพรรณ สอนสุวิทย์
8. ศิลปกรรมสกุลช่างกำแพงเพชร
   โดย วนัสนันท์ นุชนารถ ศุภโชคชัย นันทศรี พิมพ์นารา บรรจง และวิษณุเดช นันไชยแก้ว
9. ภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่นชุมชนคนปากะญอ ณ บ้านเพชรนิยม หมู่ที่ 2 ตำบลสักงาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
   โดย ประจักษ์ กึกก้อง และธัญรดี บุญปัน
10. ไทยทรงดำ บ้านท่าช้าง หมู่ 4 ต.คลองน้ำไหล อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร
    โดย นงลักษณ์ จันทร์พิชัย, ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร, วีรวรรณ แจ้งโม้, พรศิริ แก้วดวงผาง, นฤมล นวนทัด, ธนารักษ์ จันทร์จอม, ภูริตรา แก้วคำทูล, ทรงพล ใจเดช, น้ำเพชร ดิษสงค์ และจิตรลดา คำอิ่น
11. เครื่องเงินท้องถิ่น ภูมิปัญญาวิถีชีวิตคนเผ่าคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร, วีรวรรณ แจ้งโม้, นงลักษณ์ จันทร์พิชัย, รสริน สิงหรา ณ อยุธยา, ณัฐริกา พวงนาค, รินรดา จันทร์แก้ว, เบญญาภา สระทองอ้อย, จุฑามาศ นาโตนด และสกาวมาส เวชศิลป์
12. กระยาสารทกล้วยไข่ วิไลวรรณ ตำบลลานดอกไม้ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย วีรวรรณ แจ้งโม้
13. อาหาร ขนม และเครื่องดื่มประจำถิ่น ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย สุรินทร์ เพชรไทย, กีรศักดิ์ พะยะ, ไพลิน สุ่มแก้ว และยุพดี จุลสุข

14. ศาสนสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย สุรินทร์ เพชรไทย, กีรศักดิ์ พะยะ, ไพลิน สุ่มแก้ว และยุพดี จุลสุข
15. โบราณสถาน (บริเวณศาลหลักเมือง) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย ธนกิจ โคกทอง, พบพร เอี่ยมใส, พจน์ธรรม ณรงค์วิทย์, อำไพ แสงจันทร์ไทย
    และณัฐธิกานต์ ปิ่นจุไร
16. ปราชญ์ชาวบ้าน แทงหยวก อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย ธัญรดี บุญปัน
17. หมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตกคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร, วีรวรรณ แจ้งโม้, นงลักษณ์ จันทร์พิชัย, พิมพ์ประกา สว่างศรี,
    อภิญญา ตาคำ, นิสา ศิริคำ และทิพย์สุดา ก่ำตื๊ะ
18. อุทยานแห่งชาติคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย วีรวรรณ แจ้งโม้, ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร, นงลักษณ์ จันทร์พิชัย, สุธีรา เกียรติทวี,
    วีรดา จันทร์ปรุง, วิชญาพร ตรองจิต, จีรวรรณ สุขมาก และทรงกลด ทองเลิศ
19. พระกำแพงสามขา จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย พลอยพรรณ สอนสุวิทย์ และพิมกาญดา จันดาหัวดง
20. ศาลพระอิศวร จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย วัชรัศน์ ศรีวิริยะกิจ
21. พิธีกรรมซ้อนขวัญ บ้านคลองไพร ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย จิรัฏฐ์ เพ็งแดง
22. หินอ่อนพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย พิมพ์นารา บรรจง, ศุภโชคชัย นันทศรี, วนัสนันท์ นุชนารถ และวิษณุเดช นันไชยแก้ว
23. ประเพณีการแห่พระด้วยเกวียน อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย วิษณุเดช นันไชยแก้ว และจิรัสฐภรณ์ แจ่มจำรัส
24. โป่งข่าม เมืองกำแพงเพชร
    โดย พิมพ์นารา บรรจง, ศุภโชคชัย นันทศรี, วนัสนันท์ นุชนารถ, วิษณุเดช นันไชยแก้ว
    และเทพทัต ทองคุ้ม
25. ระบำชากังราว จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา
26. ระบำรวมเผ่าชาวไทยภูเขา จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา
27. ศูนย์รวมสายพันธุ์กล้วย ณ พิพิธภัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชร เฉลิมพระเกียรติ
    โดย ชนิกา ศรีวรรธนศิลป์ และจันทนา คุ้มกล่ำ
28. ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ บ้านหนองจอกพัฒนา อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย ธฤษวรรณ ธรรมสอน และเยาวลักษณ์ ใจวิสุทธ์หรรษา
29. ลาวครั่ง อำเภอทรายทองวัฒนา จังหวัดกำแพงเพชร
    โดย สุวลัย อินทรรัตน์, อภิญญา แซ่ยั้ง และจีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว

30. ชนเผ่าม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
โดย อภิญญา แซ่ยั้ง, จีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว และสุวลัย อินทรรัตน์

กองบรรณาธิการ ขอขอบคุณทีมงานทุกท่าน ที่ได้สละเวลาและร่วมจัดทำวารสาร กำแพงเพชรศึกษา ฉบับนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ทั้งนี้ทางสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ขอขอบพระคุณผู้เขียนบทความทุกท่าน ที่ได้พัฒนางานวิชาการและงานวิจัยที่จะเป็นประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม

กองบรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ผ้าปักชาวเมี่ยน จังหวัดกำแพงเพชร *โดย วนัสนันท์ นุชนารถ, ศุภโชคชัย นันทศรี และพิมพ์นารา บรรจง*	1
ภาษาถิ่นจังหวัดกำแพงเพชร (พรานกระต่าย) *โดย วนัสนันท์ นุชนารถ, ศุภโชคชัย นันทศรี และพิมพ์นารา บรรจง*	9
บ่อน้ำพุร้อนพระร่วง จังหวัดกำแพงเพชร *โดย วุฒิชัย ตรุษลักษณ์, วรรณภา รอดจันทร์ และสมศักดิ์ พูนใจสม*	19
ศิลปะแบบสุโขทัยในจังหวัดกำแพงเพชร *โดย พิมพ์นารา บรรจง, พิมกาญดา จันดาหัวดง และพลอยพรรณ สอนสุวิทย์*	25
อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เมืองมรดกโลก *โดย วุฒิชัย ตรุษลักษณ์, วรรณภา รอดจันทร์ และสมศักดิ์ พูนใจสม*	37
นครไตรตรึงษ์ เมืองโบราณ ต้นกำเนิดอาณาจักรอยุธยา *โดย พิมกาญดา จันดาหัวดง และพลอยพรรณ สอนสุวิทย์*	50
ประเพณีทอดผ้าป่าแถวของจังหวัดกำแพงเพชร *โดย วิษณุเดช นันไชยแก้ว, พิมกาญดา จันดาหัวดง และพลอยพรรณ สอนสุวิทย์*	67
ศิลปกรรมสกุลช่างกำแพงเพชร *โดย วนัสนันท์ นุชนารถ, ศุภโชคชัย นันทศรี, พิมพ์นารา บรรจง และวิษณุเดช นันไชยแก้ว*	75
ภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่นชุมชนคนปากะญอ ณ บ้านเพชรนิยม หมู่ที่ 2 ตำบลสักงาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร *โดย ประจักษ์ กึกก้อง และธัญรดี บุญปัน*	87
ไทยทรงดำ บ้านท่าช้าง หมู่ 4 ต.คลองน้ำไหล อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร *โดย นงลักษณ์ จันทร์พิชัย, ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร, วีรวรรณ แจ้งโม้, พรศิริ แก้วดวงผาง, นฤมล นวนทัด, ธนารักษ์ จันทร์จอม, ภูริตรา แก้วคำทูล, ทรงพล ใจเดช, น้ำเพชร ดิษสงค์ และจิตรลดา คำอิ่น*	97
เครื่องเงินท้องถิ่น ภูมิปัญญาวิถีชีวิตคนเผ่าคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร *โดย ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร, วีรวรรณ แจ้งโม้, นงลักษณ์ จันทร์พิชัย, รสริน สิงหรา ณ อยุธยา, ณัฐริกา พวงนาค, รินรดา จันทร์แก้ว, เบญญาภา สระทองอ้อย, จุฑามาศ นาโตนด และสกาวมาส เวชศิลป์*	107
กระยาสารทกล้วยไข่ วิไลวรรณ ตำบลลานดอกไม้ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร *โดย วีรวรรณ แจ้งโม้*	121
อาหาร ขนม และเครื่องดื่มประจำถิ่น ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร *โดย สุรินทร์ เพชรไทย, กีรศักดิ์ พะยะ, ไพลิน สุ่มแก้ว และยุพดี จุลสุข*	133
ศาสนสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร *โดย สุรินทร์ เพชรไทย, กีรศักดิ์ พะยะ, ไพลิน สุ่มแก้ว และยุพดี จุลสุข*	141

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
โบราณสถาน (บริเวณศาลหลักเมือง) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร *โดย ธนกิจ โคกทอง, พบพร เอี่ยมใส, พจน์ธรรม ณรงค์วิทย์, อำไพ แสงจันทร์ไทย และณัฐธิกานต์ ปิ่นจุไร*	149
ปราชญ์ชาวบ้าน แทงหยวก อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร *โดย ธัญรดี บุญปัน*	157
หมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตกคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร *โดย ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร[1], วีรวรรณ แจ้งโม้, นงลักษณ์ จันทร์พิชัย, พิมพ์ประกา สว่างศรี, อภิญญา ตาคำ, นิสา ศิริคำ และทิพย์สุดา ก๋าตื๊ะ*	167
อุทยานแห่งชาติคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร *โดย วีรวรรณ แจ้งโม้, ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร, นงลักษณ์ จันทร์พิชัย, สุธีรา เกียรติทวี, วีรดา จันทร์ปรุง, วิชญาพร ตรองจิต, จีรวรรณ สุขมาก และทรงกลด ทองเลิศ*	181
พระกำแพงสามขา จังหวัดกำแพงเพชร *โดย พลอยพรรณ สอนสุวิทย์ และพิมกาญดา จันดาหัวดง*	197
ศาลพระอิศวร จังหวัดกำแพงเพชร *โดย วัชรัศน์ ศรีวิริยะกิจ*	205
พิธีกรรมซ้อนขวัญ บ้านคลองไพร ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร *โดย จิรัฏฐ์ เพ็งแดง*	215
หินอ่อนพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร *โดย พิมพ์นารา บรรจง, ศุภโชคชัย นันทศรี, วนัสนันท์ นุชนารถ และวิษณุเดช นันไชยแก้ว*	221
ประเพณีการแห่พระด้วยเกวียน อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร *โดย วิษณุเดช นันไชยแก้ว และจิรัสฐภรณ์ แจ่มจำรัส*	229
โป่งข่าม เมืองกำแพงเพชร *โดย พิมพ์นารา บรรจง, ศุภโชคชัย นันทศรี, วนัสนันท์ นุชนารถ, วิษณุเดช นันไชยแก้ว และเทพทัต ทองคุ้ม*	237
ระบำชากังราว จังหวัดกำแพงเพชร *โดย เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา*	249
ระบำรวมเผ่าชาวไทยภูเขา จังหวัดกำแพงเพชร *โดย เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา*	261
ศูนย์รวมสายพันธุ์กล้วย ณ พิพิธภัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชร เฉลิมพระเกียรติ *โดย ชนิกา ศรีวรรธนศิลป์ และจันทนา คุ้มกล่ำ*	273
ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ บ้านหนองจอกพัฒนา อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร *โดย ธฤษวรรณ ธรรมสอน และเยาวลักษณ์ ใจวิสุทธ์หรรษา*	289
ลาวครั่ง อำเภอทรายทองวัฒนา จังหวัดกำแพงเพชร *โดย สุวลัย อินทรรัตน์, อภิญญา แซ่ยั้ง และจีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว*	301

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	**หน้า**
ชนเผ่าม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร	309
โดย อภิญญา แซ่ยั้ง, จีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว และสุวลัย อินทรรัตน์	

ผ้าปักชาวเมี่ยน จังหวัดกำแพงเพชร

วนัสนันท์ นุชนารถ[1], ศุภโชคชัย นันทศรี[2] และพิมพ์นารา บรรจง[3]

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา ผ้าปักชาวเมี่ยน จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศไทยเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์กระจัดกระจายอยู่ในทุกพื้นที่ ทุกจังหวัด ซึ่งจังหวัดกำแพงเพชรเป็นอีกแห่งที่มีชนเผ่ากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเมี่ยนอยู่ที่ตำบลบ้านสักงาม อำเภอคลองลาน นอกจากนี้ชาวเมี่ยนหรือเย้ากระจายอาศัยในจังหวัดเชียงราย พะเยา และน่าน รวมทั้งจังหวัดเชียงใหม่ ตาก เพชรบูรณ์ ลำปาง และสุโขทัย ชาวเมี่ยนมีลักษณะการแต่งกายการใช้สีสันที่จะแตกต่างกันบ้างแต่ก็เพียงเล็กน้อย ทั้งนี้ ชาวเมี่ยนมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในประเทศจีนแถบแม่น้ำแยงซีจีน เรียกขานว่า เย้า ส่วน “เมี่ยน” เป็นชื่อที่ทางราชการตั้งให้หรือบางครั้งจะเรียกว่า “อิ้วเมี่ยน” แปลว่า มนุษย์การอพยพโยกย้ายของเผ่าเมี่ยน 12 สกุล ลงมาทางใต้ประมาณศตวรรษที่ 15-16 เข้าสู่เวียดนามผ่านลาว และเข้ามาทางตอนเหนือของประเทศไทย เข้ามาอยู่ในประเทศไทยในราว 100 ปีเศษที่ผ่านมา

คำสำคัญ : ผ้าปักชาวเมี่ยน, ผ้าปักเมืองกำแพงเพชร

ภูมิปัญญาผ้าปักชาวเมี่ยน จังหวัดกำแพงเพชร

กลุ่มชาวเมี่ยนจังหวัดกำแพงเพชร นิยมตั้งบ้านเรือนในบริเวณที่ลาดไหล่เขาใกล้ป่าและแหล่งน้ำ โดยสร้างที่พักอาศัยชั้นเดียวติดพื้นดิน ตรงข้ามประตูใหญ่ด้านหน้าของบ้านมีศาลพระภูมิหรือศาลบรรพบุรุษ ชาวเมี่ยนมีศิลปะการสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าที่เลื่องลือเป็นที่รู้จักและยอมรับในความงดงาม คือ การปักลวดลายงานปักที่ปรากฏบนผืนผ้าของชาวเมี่ยน แม้ปัจจุบันก็ยังคงพบได้บนผืนผ้าแทบทุกผืนเป็นลวดลายโบราณเอกลักษณ์คงเดิมที่สืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษสมัยโบราณกาล ซึ่งมักมีความเกี่ยวข้องและผูกพันกับตำนานปรัมปรา รวมถึงความเชื่อที่สอดแทรกจากประเพณีวัฒนธรรมประจำชนเผ่าผสมกลมกลืนกับลวดลายที่มาจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือน สัตว์ป่าน้อยใหญ่ รวมถึงพืชพรรณต่าง ๆ ด้วยความประณีตและเป็นเลิศในฝีมือ นอกจากนี้ชาวเมี่ยนยังมีฝีมือในการทำเครื่องประดับ และเครื่องเงิน ในสมัยแรกชาวเมี่ยนมีการทอผ้าใช้เอง แต่เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแล้วได้ค้นพบว่า ผ้าทอมือของไทลื้อที่มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศพม่าและไทยเหมาะสำหรับการปักลวดลาย จึงได้ซื้อผ้าทอมือของไทลื้อมาย้อมและปักลายจนกลายเป็นความนิยมของชาวเมี่ยนไป (สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของขาวไทยภูเขาในประเทศไทย, 2559)

ลักษณะการแต่งกายของชาวเมี่ยน

การแต่งกายชาวเมี่ยน มีส่วนประกอบที่เกี่ยวกับงานปักดังนี้ ผ้าโพกศีรษะชั้นใน (ก้องจู๊ด) ผ้าโพกศีรษะชั้นใน รวบผมให้เป็นระเบียบผ้าโพกศีรษะชั้นใน ซึ่งในบางหมู่บ้านอาจจะใช้สีแตกต่างกัน เช่น สีแดง สีดำ ปัจจุบันสตรีเมี่ยนบางคนไม่นิยมใช้ผ้าโพกศีรษะชั้นในแต่ใช้ผ้าโพกศีรษะชั้นนอก (ก้องเป้า) อาจจะแตกต่างกันไปแต่ละหมู่บ้าน เช่น บ้านปางค่า หมู่บ้านป่ากลาง นิยมใช้ผ้าทอมือเส้นฝ้ายขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ สีดำทั้งผืน

[1] อาจารย์ สาขาวิชาวิจิตรศิลป์และประยุกต์ศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2-3] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ปักลายที่ปลายทั้ง 2 ด้าน และบริเวณชายเสื้อคาดเอวใช้ผ้าทอมือสีดำ ลักษณะเหมือนผ้าโพกศีรษะมีปักลายที่ปลายทั้ง 2 ด้าน การผูกผ้าคาดเอวจะเริ่มจากหน้าหรือหลัง โดยให้ปลายทั้ง 2 ข้างผูกกันไว้ข้างหลัง เพื่อให้เห็นลายปักกางเกง (โฮว) การตัดเย็บกางเกงสตรีเมี่ยนใช้ผ้า 5 ชิ้นด้วยผ้าปักลาย 2 ผืน โดยใช้ผ้าทอมือสีดำปักเกือบเต็มผืนเหลือด้านข้างไว้ เครื่องแต่งกายบุรุษเมี่ยนตามประเพณีจะมี 2 ชิ้น คือ เสื้อที่ใช้ผ้าสีดำมาตัดเป็นตัวเสื้อและมีการปักลายที่ตัวเสื้อรวมถึงที่กระเป๋า ชาวเมี่ยนนั้นเมื่อมีงานประเพณี จะมีการตัดเย็บ ปักลวดลายและการใช้สี ในการปักเครื่องใช้ต่างๆใช้ในพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานบวช (กว๋าตัง) และพิธีแต่งงาน เช่น ผ้าต้มผา เป็นผ้าคลุมวางทับโครงสำหรับวางไว้บนศีรษะของเจ้าสาวในพิธีแต่งงานแบบใหญ่ เป็นต้น ความสำคัญอีกอย่างหนึ่งของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่เกี่ยวข้องกับประเพณีคือ การแต่งงานที่จะต้องแจ้งบรรพบุรุษทั้งสองฝ่ายให้รับรู้ โดยฝ่ายชายจะมอบด้ายและผ้าทอ หรืออุปกรณ์ในการปักชุดแต่งงานไว้ใช้สำหรับงานพิธีแต่งให้กับฝ่ายหญิงเพื่อใช้ปักชุดเจ้าสาว และจะต้องปักชุดแต่งงานให้เสร็จจากอุปกรณ์ที่ฝ่ายชาย เตรียมให้นั่นเอง ปัจจุบันการแต่งกายของเมี่ยนในประเทศไทยปัจจุบัน ส่วนมากจะแต่งคล้ายกัน มีแตกต่างไปบ้างเพียงการโพกศีรษะของสตรี ซึ่งการแต่งกายตามวัยตนเอง แต่ยังคงแต่งชุดประจำเผ่า และมีบางส่วนแต่งกายตามแบบคนไทยพื้นราบ ดังภาพที่ 1

ภาพ 1 ชาวเมี่ยนจังหวัดกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก ศูนย์หัตถกรรมเครื่องเงินชาวเขา หมู่ที่ 9 บ้านคลองเตย (จังหวัด กำแพงเพชร) โดย เทศบาลตำบลคลองลานพัฒนา, ม.ป.ป., (https://www.khlonglanpattana.go.th/trv-otp-detail?id=337).
CC BY-NC-ND.

ลายปักและความหมายของลาย

การปัก เป็นการสร้างลวดลายลงบนผ้า โดยลวดลายเหล่านั้นได้ความคิดมาจากปรัชญาลัทธิเต๋าที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงประวัติศาสตร์ของเผ่าพันธุ์และความสำนึกที่มีอยู่เสมอว่า ตนเองสืบเชื้อสายมาจากพระจักรพรรดิของจีนที่เคยได้รับสิทธิพิเศษในการตั้งหลักแหล่งที่ไหนก็ได้ในประเทศจีน โดยไม่ต้องเสียภาษี จะเห็นได้จากลายปักชื่อเทพสุนัขมังกร ลายองครักษ์ ลายเครื่องประดับยศ เป็นต้น ซึ่งลายเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับจักรพรรดิและตำนาน ซึ่งถือว่าเป็นลายที่สำคัญและเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเมี่ยน ผ้าเมี่ยนทุกผืนจะต้องมีลายปักทั้ง 3 ลายที่กล่าวมานี้ ไม่ว่าจะเป็นเมี่ยนในพื้นที่ใด

การใช้สีสันของลวดลายปัก ด้วยการใช้สีเส้นด้ายไม่น้อยกว่า 7 สี ซึ่ง 7 สีหลักของชาวเมี่ยน ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน สีเขียว สีม่วง สีดำ และสีขาว ผ้าปักของชาวเมี่ยนแต่ละผืน เปรียบเสมือนการทำงานเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาอันล้ำค่าของชนเผ่าที่ยึดถือสืบต่อกันมา

ผ้าปักชาวเมี่ยนบางผืนอาจมีลวดลายมากกว่า 10 ลาย รวมกันอยู่ในหนึ่งผืน และใช้เวลาในการสร้างสรรค์งานปักแต่ละผืนด้วยระยะเวลาเป็นจำนวนปี กว่าจะแล้วเสร็จ ลักษณะลวดลายสะท้อนถึงความเป็นตัวตนของชนเผ่าเมี่ยนที่ชัดเจน เมื่อพบเห็นจะรู้ได้ว่าเป็นผ้าของชาวเมี่ยน ลวดลายเหล่านี้เป็นลวดลายดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษมาหลายร้อยปี โดยลายบังคับที่ต้องมีทุกผืน นอกจากเอกลักษณ์ของผ้าชาวเมี่ยนจะมาจากคติความเชื่อและความภาคภูมิใจในเผ่าพันธุ์ของตนเองแล้ว สตรีชาวเมี่ยนผู้ที่ปักผ้ายังได้ใส่จิตวิญญาณและศิลปะที่ตนเองสร้างสรรค์ลงไปในขณะที่ปักด้วย กล่าวคือ การปักผ้าเมี่ยนนั้นมีแบบแผนที่ชัดเจน ค่อนข้างตายตัวซึ่งมีองค์ประกอบของลายปักดังนี้ (สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2559)

1. ลายที่แสดงถึงความเป็นเผ่าพันธุ์เมี่ยน
2. ลายที่แสดงถึงความเชื่อและวิถีชีวิต
3. ลายที่ออกมาจากการสร้างสรรค์ของผู้ปัก

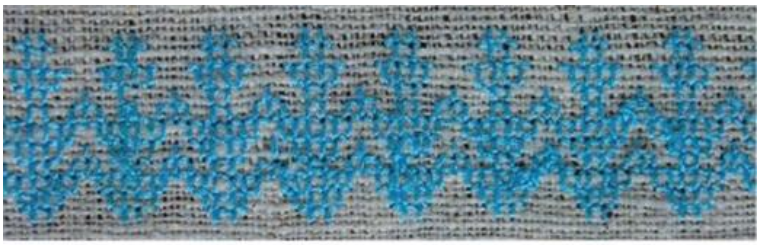
ลายที่แสดงถึงความเป็นเผ่าพันธุ์เมี่ยน แสดงถึงความเป็นเผ่าพันธุ์เมี่ยน นั้นเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวที่ผู้ปักทุกคนหรือผ้าเมี่ยนทุกผืนจะต้องปักลงบนผ้า ได้แก่ ลายองครักษ์ ลายเครื่องประดับยศ และลายเทพสุนัขมังกรหรืออุ้งตีนแมว ซึ่งแสดงถึงความเป็นชาติพันธุ์อันทรงเกียรติที่สืบเชื้อสายมาจากจักรพรรดิ โดยในตำนานที่ปรากฏในสาสน์หรือหนังสือที่ใช้หมึกจีนเขียนลงบนผ้าผืนยาวเล่าถึงลูกสาวของพระจักรพรรดิ คือ พระเจ้าผิงหวางที่ต้องแต่งงานกับสุนัข แล้วต้องออกจากเมืองไปหาที่อยู่ใหม่ ในหนังสือดังกล่าวได้เขียนไว้ด้วยว่า ไม่ว่าผู้ที่ถือหนังสือม้วนนี้จะไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใดก็ตามในอาณาจักรจีน อนุญาตให้อยู่ได้โดยไม่ต้องเสียภาษี เพราะคนเหล่านี้เป็นคนในตระกูลของพระจักรพรรดิ ซึ่งพระเจ้าผิงหวางได้พระราชทานให้เมี่ยน 12 ตระกูล ที่เข้ามาอยู่ในไทย ดังภาพ

ฉ่งหล่มเจ๋ว หมายถึง เทพสุนัขมังกร หรือ อุ้งตีนแมว

ภาพ 2 ลายปักที่แสดงถึงความเป็นเผ่าพันธุ์เมี่ยน

หมายเหตุ: จาก การสำรวจลายปักผ้าชาวเมี่ยน บ้านปางค่า โดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2559, (https://hkm.hrdi.or.th/Knowledge/detail/272). CC BY-NC-ND.

ฉ่มส่มหมะ หมายถึง องครักษ์ที่ปักติดกัน

ภาพ 3 ลายปักที่แสดงถึงความเป็นเผ่าพันธุ์เมี่ยน

หมายเหตุ: จาก การสำรวจลายปักผ้าชาวเมี่ยน บ้านปางค่า โดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2559, (https://hkm.hrdi.or.th/Knowledge/detail/272). CC BY-NC-ND.

ภาพ 4 ลายปักที่แสดงถึงความเป็นเผ่าพันธุ์เมี่ยน

หมายเหตุ: จาก การสำรวจลายปักผ้าชาวเมี่ยน บ้านปางค่า โดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2559, (https://hkm.hrdi.or.th/Knowledge/detail/272). CC BY-NC-ND.

ลายที่แสดงถึงความเชื่อและวิถีชีวิต แสดงถึงความเชื่อและวิถีชีวิต นั้นก็เช่นเดียวกันกับองค์ประกอบแรก คือ เป็นลายปักบังคับที่ผ้าปักเมี่ยนทุกผืนจะต้องปักลายเหล่านี้ลงไป เป็นลายที่เกี่ยวข้องกับคน สัตว์ พืช ดอกไม้ อุปกรณ์ในการดำเนินชีวิต เช่น ลายฟันเลื่อย ลายข้าวตอก (popcorn) ลายรอยเท้าเสือ ลายดอกฟักทอง เป็นต้น อย่างไรก็ตามลายฟันเลื่อยผ้าปักชาวเมี่ยนทุกผืนจึงมีลายเหยวหรือลายฟันเลื่อยปรากฏอยู่ ซึ่งชาวเมี่ยวเชื่อว่าเป็นลายที่ช่วยป้องกันและกั้นสิ่งที่เป็นอันตราย หรือป้องกันสิ่งไม่ดีไม่ให้เข้ามากล้ำกรายต่อผู้สวมใส่ ดังภาพ

ภาพ 5 ลายที่แสดงถึงความเชื่อและวิถีชีวิต

หมายเหตุ: จาก การสำรวจลายปักผ้าชาวเมี่ยน บ้านปางค่า โดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2559, (https://hkm.hrdi.or.th/Knowledge/detail/272). CC BY-NC-ND.

ลายที่ออกมาจากการสร้างสรรค์ของผู้ปัก แสดงลายปักที่เกิดจากการสร้างสรรค์ขึ้นมาโดยผู้ปัก ซึ่งการสร้างสรรค์นี้ก็ยังอยู่ในกรอบ กล่าวคือ เป็นการนำเอาลายบังคับที่มีอยู่มาร้อยเรียงในรูปแบบต่าง ๆ หรืออาจจะสร้างลายขึ้นมาใหม่แต่ก็ต้องอยู่ในเรื่องของวิถีชีวิต หรือสิ่งที่ใกล้ตัว เช่น ลายดอกไม้ ที่นอกเหนือจากที่มีอยู่ ทั้งนี้เป็นสิ่งที่ออกมาจากความนึกคิด จินตนาการ และวางแผนการปักของผู้ปัก ความละเอียดประณีต

การเลือกผ้าสำหรับปัก ถ้าผ้ามีความละเอียดมากเท่าใด การปักก็จะละเอียดและยากเท่านั้น การปักผ้าในองค์ประกอบนี้แสดงให้เห็นถึงความอดทน ความอุตสาหะและอีกหลายๆอย่างของผู้ปัก การเลือกคู่ครองของชายเมี่ยนจึงมักจะดูแลและตัดสินที่งานปักบนกางเกงที่สตรีนั้นสวมใส่ เพราะเป็นตัวสะท้อนให้เห็นอุปนิสัยได้ ส่วนนี้เองที่ทำให้ผ้าแต่ละผืนจะประกอบไปด้วยลายปักองค์ประกอบที่ 1 และ 2 : 70% และองค์ประกอบที่ 3 : 30% ดังภาพ

ภาพ 6 ลายที่ออกมาจากการสร้างสรรค์ของผู้ปัก

หมายเหตุ: จาก การสำรวจลายปักผ้าชาวเมี่ยน บ้านปางค่า โดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2559, (https://hkm.hrdi.or.th/Knowledge/detail/272). CC BY-NC-ND.

ภาพ 7 ลายที่ออกมาจากการสร้างสรรค์ของผู้ปัก

หมายเหตุ: จาก การสำรวจลายปักผ้าชาวเมี่ยน บ้านปางค่า โดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2559, (https://hkm.hrdi.or.th/Knowledge/detail/272). CC BY-NC-ND.

งานปักชาวเมี่ยน

การปักผ้าเมี่ยนเป็นการปักผ้าที่ปักจากด้านหลัง (ขณะปักผ้าด้านหลังจะอยู่บน ผ้าด้านหน้าจะอยู่ล่าง) เพื่อให้ได้ลายออกมาด้านหน้า คือ เมื่อปักเสร็จแล้วใช้ลายที่ปรากฏในผ้าด้านหน้าโชว์ ซึ่งมีเทคนิคและวิธีปักอยู่ 4 แบบคือ

1. **การปักแบบหญิ่ว** เป็นการปักลายเส้น งานปักเมี่ยนบนผืนผ้าทุกชนิด จะต้องมีการปักลายเส้นในส่วนที่เป็นขอบของงานปักผ้า มีวิธีปักคือ ใช้เข็มแทงลงด้านบนของผ้า ลอดเส้นฝ้ายในผ้าไป 4 เส้น จากนั้นแทงเข็มทะแยงข้ามเส้นฝ้ายขึ้นมาด้านบน แล้วดึงปลายเข็มขึ้น จากนั้นปักถอยหลังไป 2 เส้น แล้วทำเหมือนเดิมคือแทงเข็มลงด้านบนของผ้า แล้วลอดเส้นฝ้ายในผ้าไป 4 เส้น จากนั้นแทงเข็มทแยง ข้ามเส้นฝ้ายขึ้นมาด้านบน แล้วดึงปลายเข็มขึ้น จากนั้นปักถอยหลังไป 2 เส้น ทำอย่างนี้ไปเรื่อยๆ จนได้ความยาวตามที่ต้องการ ดังภาพ

เส้นขาว ม่วง แดง คือการปักเทคนิค หญิ่ว

ภาพ 7 การปักแบบหญิ่ว

หมายเหตุ: จาก การสำรวจลายปักผ้าชาวเมี่ยน บ้านปางค่า โดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2559, (https://hkm.hrdi.or.th/Knowledge/detail/272). CC BY-NC-ND.

วิธีปักเทคนิคหญิ่ว ด้านหลัง

การปักเทคนิคหญิ่วที่เสร็จแล้ว ด้านหน้า

ภาพ 8 การปักแบบหญิ่ว

หมายเหตุ: จาก การสำรวจลายปักผ้าชาวเมี่ยน บ้านปางค่า โดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2559, (https://hkm.hrdi.or.th/Knowledge/detail/272). CC BY-NC-ND.

2. การปักแบบเจี่ยม (ลายขัด) เป็นการเดินเส้นขึ้นลงตามลวดลายที่กำหนดไปตามแนวขวาง ลวดลายที่ปรากฏเหมือนลวดลายที่ได้จากเทคนิคการจก ในงานทอผ้าเจี่ยมจะใช้ปักส่วนที่เป็นขากางเกง ซึ่งเป็นส่วนที่เริ่มต้นในการปักผ้าเปรียบเสมือนการหัดก้าวเดิน ก้าวสั้นบ้าง ยาวบ้าง การปักลักษณะนี้เป็นการสอนเรื่องการนับ เพราะการปักเทคนิคนี้จะต้องนับช่อง นับเส้น ซึ่งเป็นการเริ่มต้นเรียนรู้ของสตรี ในเรื่องการปัก มีวิธีปักคือแทงเข็มลงบนผ้าด้านบนแล้วสอดเข็มเข้าในช่องว่างระหว่างเส้นฝ้ายในผืนผ้าเหมือนกับการทอผ้า ที่พุ่งเส้นนอนลงบนเส้นยืนซึ่งการสอดเข็มลงใต้เส้นฝ้าย จะสอดกี่เส้นและข้ามกี่เส้นขึ้นอยู่กับลาย ซึ่งจะต้องนับให้ถูกต้อง เมื่อปักเสร็จด้านหน้าและด้านหลังจะได้ลายที่แตกต่างกัน ลายปักที่ใช้เทคนิคนี้ได้แก่ ฉ่งเฉ่ ฉ่งโอ่งก้วงและฉ่งเสด เป็นลายที่ปักปลายขากางเกง โดยทั้งสามลายนี้เป็นลายบังคับที่กางเกงเมี่ยนทุกผืน ไม่ว่าจะเป็นเมี่ยนในพื้นที่ใดก็ตาม ดังภาพ

ฉ่งเฉ่ที่ปักเสร็จแล้วด้วยเทคนิคเจี่ยม (ด้านหน้า)

ภาพ 9 การปักแบบเจี่ยม

หมายเหตุ: จาก การสำรวจลายปักผ้าชาวเมี่ยน บ้านปางค่า โดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2559, (https://hkm.hrdi.or.th/Knowledge/detail/272). CC BY-NC-ND.

3. การปักแบบทิ่ว (ลายสอง) เมื่อปักเสร็จแล้วจะได้รูปคล้าย เครื่องหมายบวก (+) แต่เป็นการปักสี่เส้นที่แยกจากกันจากจุดเดียว มีวิธีปักคือ แทงเข็มลงบนผ้าด้านบนแล้วสอดเข็มลอดเส้นฝ้ายบนผืนผ้า 2 เส้น ดึงปลายเข็มขึ้น จากนั้นสอดเข็มลอดเส้นฝ้ายอีก 2 เส้น ทำอย่างนี้ไปเรื่อยๆ ตามแนวนอนขณะที่กำลังปักแนวนอน และแนวตั้ง กล่าวคือการปักลายนี้ต้องปักเดินหน้าไปเรื่อยๆ จนมาบรรจบกันเป็นลาย การปักเทคนิคทิ่วนี้ เป็นการปักที่ยากที่สุดจะต้องใช้สมาธิ และการวางแผนที่ดี จึงจะสำเร็จ ดังนั้นลายที่ใช้เทคนิคนี้ปักจึงมักเป็นลายเดี่ยวและใช้สีเดียว เช่น ลายเทพสุนัขมังกร ลายองครักษ์ ลายเครื่องประดับยศ เป็นต้น การปักเทคนิคนี้ ทั้งด้านหน้าและด้านหลังจะได้ลายออกมาเหมือนกัน เนื่องจากเทคนิคนี้ เป็นเทคนิคที่ยาก สตรีเมี่ยนรุ่นใหม่จึงทำไม่ค่อยได้ และหันไปใช้เทคนิคดับญัด คือการปักไขว้ซึ่งง่ายกว่าแทน ดังภาพ

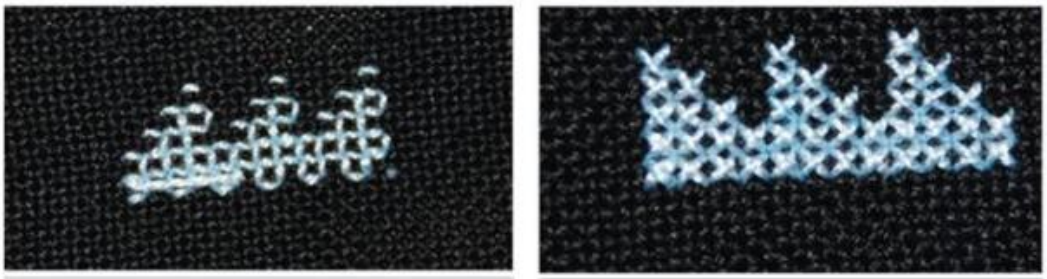

ลายที่ปักเสร็จแล้วด้วยเทคนิคทิ่ว

ภาพ 10 การปักแบบทิ่ว

หมายเหตุ: จาก การสำรวจลายปักผ้าชาวเมี่ยน บ้านปางค่า โดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2559, (https://hkm.hrdi.or.th/Knowledge/detail/272). CC BY-NC-ND.

4. การปักแบบดับญัด คือการปักไขว้ เทคนิคการปักแบบนี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปเพราะมีการนำมาปักในงานต่างๆ มากมาย มีวิธีการปักคือ แทงเข็มลงบนผ้าขึ้นลงโดยข้ามเส้นฝ้ายบนผ้าครั้งละ 2 เส้นจะทำให้เส้นไหมที่ปักลงไปออกมาเป็นรูปกากบาท เมื่อปักเสร็จลายด้านหน้าและหลังจะต่างกัน การปักเทคนิคนี้มักจะใช้ปักทั้งลายเดี่ยว เช่น ลายฟันเลื่อย และลายที่มีการผสมผสาน เช่น ลายดอกฝักทอง ซึ่งมักจะใช้หลายสีในการปักเทคนิคนี้ไม่นิยมปักลงในชุดเจ้าสาว เพราะการปักไขว้ถือว่าเป็นการทับและถมกันจะใช้เทคนิคเจี่ยและทิ่วเท่านั้น อีกทั้งไม่นิยมให้ผู้ที่เริ่มหัดใหม่ปักเพราะง่ายแต่จะให้เริ่มหัดในสิ่งที่ยากก่อนโดยเริ่มจากเจี่ยม ทิ่ว แล้วจึงมาดับญัด ดังภาพ

วิธีปักด้วยเทคนิคดับญัดด้านหลัง

ลายที่ปักเสร็จแล้วด้วยเทคนิคดับญัดด้านหน้า

ภาพ 11 การปักแบบดับญัด

หมายเหตุ: จาก การสำรวจลายปักผ้าชาวเมี่ยน บ้านปางค่า โดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2559, (https://hkm.hrdi.or.th/Knowledge/detail/272). CC BY-NC-ND.

ภาพ 12 การปักแบบดับญัด

หมายเหตุ: จาก การสำรวจลายปักผ้าชาวเมี่ยน บ้านปางค่า โดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2559, (https://hkm.hrdi.or.th/Knowledge/detail/272). CC BY-NC-ND.

บทสรุป

ผ้าปักชาวเมี่ยนหรือเย้า มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในประเทศจีนแถบแม่น้ำแยงซีจีน เรียกขานว่า เย้า ส่วน “เมี่ยน” เป็นชื่อที่ทางราชการตั้งให้หรือบางครั้งจะเรียกว่า “อิ้วเมี่ยน” แปลว่ามนุษย์การอพยพโยกย้าย ของเผ่าเมี่ยน 12 สกุล ลงมาทางใต้ประมาณศตวรรษที่ 15-16 เข้าสู่เวียดนามผ่านลาวและเข้ามาทางตอนเหนือของประเทศไทย จากการอพยพได้นำภูมิปัญญาการปักผ้าเข้ามาแต่เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย แล้วได้ค้นพบว่า ผ้าทอมือของไทลื้อที่มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศพม่าและไทยเหมาะสำหรับการปักลวดลาย จึงได้ซื้อผ้าทอมือของไทลื้อมาย้อมและปักลายจนกลายเป็นความนิยมของชาวเมี่ยน องค์ประกอบของการปักผ้าของชาวเมี่ยนนั้นมีแบบแผนที่ชัดเจน ค่อนข้างตายตัว 3 แบบ คือ 1. ลายที่แสดงถึงความเป็นเผ่าพันธุ์เมี่ยน 2. ลายที่แสดงถึงความเชื่อและวิถีชีวิต 3. ลายที่ออกมาจากการสร้างสรรค์ของผู้ปัก ดังนั้น ทำให้ลายผ้ามีเอกลักษณ์เฉพาะ และถูกสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นต่อไปอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

เทศบาลตำบลคลองลานพัฒนา. (ม.ป.ป.). *ศูนย์หัตถกรรมเครื่องเงินชาวเขา หมู่ที่ 9 บ้านคลองเตย (จังหวัดกำแพงเพชร).* https://www.khlonglanpattana.go.th/trv-otp-detail?id=337

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน). (27 มกราคม 2559). *การสำรวจลายปักผ้าชาวเมี่ยน บ้านปางค่า.* https://hkm.hrdi.or.th/Knowledge/detail/272

สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของขาวไทยภูเขาในประเทศไทย. (30 สิงหาคม 2559). *ชนเผ่าอิ้วเมี่ยน.* https://impect.or.th/ชนเผ่าอิ้วเมี่ยน-mien/

ภาษาถิ่นจังหวัดกำแพงเพชร (พรานกระต่าย)

วนัสนันท์ นุชนารถ[1], ศุภโชคชัย นันทศรี[2] และพิมพ์นารา บรรจง[3]

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภาษาถิ่นจังหวัดกำแพงเพชร กรณีศึกษา ภาษาถิ่นพรานกระต่าย ซึ่งภาษาเป็นวัฒนธรรมระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์และไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้มนุษย์รู้สึกเป็นพวกเดียวกันได้ดีกว่าภาษา ภาษาจึงเป็นสื่อกลางของคนที่อยู่ในชาติหรือในถิ่นฐานที่ตนอาศัยอยู่ โดยเฉพาะภาษาถิ่นจัดเป็นภาษาที่มีเอกลักษณ์หรือเป็นที่นิยมสื่อสารตามท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งในบทความนี้มุ่งประเด็นศึกษาภาษาถิ่นพรานกระต่าย ตามตำนานเล่าไว้ว่า “มีนายพรานเดินทางมาสำรวจเส้นทาง เพื่อไปสร้างเมืองหน้าด่านของกรุงสุโขทัย วันหนึ่งขณะที่กำลังพักแรม นายพรานได้พบกระต่ายขนสีทองสวยงามมากบริเวณหน้าถ้ำแห่งหนึ่ง และได้หายเข้าไปในถ้ำ ต่อมานายพราน จึงกราบบังคมทูลพระร่วงให้รับทราบ และรับอาสาจะจับกระต่ายตัวดังกล่าว และได้ใช้ความพยายามที่จะจับตั้งหลายครั้งแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ จึงได้สร้างบ้านถาวรขึ้นบริเวณหน้าถ้ำเพื่อรอจับกระต่าย หลายปีต่อมาจึงมีผู้อพยพมาอยู่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงพร้อมใจกันตั้งชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านพรานกระต่าย" ได้รับสถาปนาเป็นอำเภอครั้งแรกเมื่อปี 2438 ” ภาษาถิ่นพรานกระต่ายเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารตั้งแต่ยุคชุมชนดั้งเดิมที่เข้ามาตั้งรกรากก่อสร้างบ้านเมืองพรานกระต่าย โดยกลุ่มชนดังกล่าวใช้ภาษาพูดเป็นภาษาไทยถิ่นกลาง (รัชดาภรณ์ รักษ์ชน, 2550) ได้จำแนกภาษาไทยออกเป็น 4 กลุ่ม คือ ภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยถิ่นกลาง ภาษาไทยถิ่นอีสาน และภาษาไทยถิ่นใต้แต่ภาษาไทยถิ่นกลางมีความหมายเพี้ยนไปบ้างเล็กน้อย คือลักษณะเด่นของภาษาถิ่นพรานกระต่าย คือ การใช้วรรณยุกต์เอกและเสียงเอกจะเปลี่ยนเป็นเสียงจัตวา และเสียงวรรณยุกต์จัตวา จะเปลี่ยนเป็นเสียงวรรณยุกต์เอก ซึ่งสภาพทางภูมิประเทศจะไม่มีอิทธิพลต่อภาษาถิ่นพรานกระต่าย เพราะภาษาของชาวพรานกระต่ายจะกระจายออกไปแบบเครือญาติ

คำสำคัญ : ภาษาถิ่น, ภาษาพรานกระต่าย, ภาษากำแพงเพชร

พื้นที่ที่ใช้ภาษาถิ่นพรานกระต่าย

จากการศึกษาเรื่องเอกลักษณ์ภาษาถิ่นพัฒนาการทางไทยบนถนนพระร่วง พบว่า ภาษาถิ่นพรานกระต่ายเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารกันอยู่ทั่วไปใน อำเภอ พรานกระต่าย และบริเวณใกล้เคียง ซึ่งใช้กันแทบทุกครัวเรือน ผู้เขียนสรุปพื้นที่ที่ใช้ภาษาถิ่นพรานกระต่าย ดังนี้

1. ในเขตอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ทุกหมู่บ้านในอำเภอนี้พูดภาษาถิ่นพรานกระต่ายทั้งสิ้น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนเป็นเวลานานมาแล้ว

2. ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร จะมีพื้นที่ใช้ภาษาถิ่นพรานกระต่ายสื่อสารมีจำนวนหนึ่งหมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านน้ำดิบ

3. ในเขตอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร มีพื้นที่ที่ใช้ภาษาถิ่นพรานกระต่ายสื่อสารมีจำนวน 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านหนองหลวงและหมู่บ้านลานกระบือ

---

[1] อาจารย์ สาขาวิชาวิจิตรศิลป์และประยุกต์ศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2-3] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

4. อำเภอเมือง จังหวัดตาก มีพื้นที่ใช้ภาษาถิ่นพรานกระต่ายสื่อสารมีจำนวน 7 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านตลุกป่าตาล บ้านบ่อไม้หว้า บ้านโป่งแดง บ้านลานสอ บ้านวังประจบ บ้านสะแกเครือ และบ้านไม้งาม

5. อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย มีพื้นที่ที่ใช้ภาษษพรานกระต่ายสื่อสารมีจำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านคุยเสมอ หมู่บ้านชุมแสงสงครามและหมู่บ้านหนองตูม

6. อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย มีพื้นที่ที่ใช้ภาษาพรานกระต่ายสื่อสารมีจำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านไผ่ล้อม หมู่บ้านยางซ้าย หมู่บ้านฝอย และหมู่บ้านคลองยาง

7. อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย มีพื้นที่ที่ใช้ภาษาพรานกระต่ายสื่อสารมีจำนวน 7 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านบึงสนม หมู่บ้านคุยประตู่ หมู่บ้านใหม่เจริญผล หมู่บ้านบ่อคู่ หมู่บ้านทุ่งหลวง หมู่บ้านสามพวง หมู่บ้านเขาทองผางับ และหมู่บ้านโตนด

8. อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย มีพื้นที่ที่ใช้ภาษาพรานกระต่ายสื่อสารมีจำนวน 1 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านวังตะแบกเหนือ จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมการใช้ภาษาถิ่นพรานกระต่าย มีอยู่เป็นบริเวณกว้างโดยทั่วไป และมีการสืบทอดโดยตลอด

หลักการเขียนและวิธีใช้ภาษาถิ่น

จากการศึกษาเอกลักษณ์ภาษาถิ่น พัฒนาการทางไทยบนถนนพระร่วง (เทศบาลพรานกระต่าย, ม.ป.ป.) สรุปหลักการเขียนและวิธีใช้ภาษา ดังนี้

1. ตัวพยัญชนะนั้นลำดับไว้ตามตัวอักขระคือ ก ข ฃ ค ฅฆ ฯลฯ จนถึง อ ฮ ไม่ได้ลำดับตามเสียง เช่น จะค้นคำ เทิน จะต้องไปหาในหมวดตัว ท: จะค้นคำเหมืองจะต้องไปหาในหมวด ห

2. สระนั้นก็ไม่ได้ลำดับตามเสียง ลำดับไว้ตามรูปสระ ดังนี้ เ แ โ ใ รูปสระที่ประสมกันหลายรูป ก็จัดเรียงตามลำดับรูปสระที่อยู่ก่อนและหลังตามลำดับข้างบนนี้เหมือนกัน

3. พยัญชนะกับสระประสมกัน ลำดับพยัญชนะก่อนแล้วจึงลำดับตามรูปสระส่วนพยัญชนะที่ไม่มีสระปรากฏเป็นรูปประสมอยู่ด้วยเอาไว้ข้างหน้า เช่า ขมังข้าว ขมักน้ำ อยู่หน้า ชะโยน กง อยู่หน้า กะ ถ้าผู้ใช้เอกลักษณ์ภาษาถิ่นนี้จะพลิกดูลำดับในเล่มเสียงให้ตลอดสักตัวอักษรหนึ่ง ก็จะทราบวิธีค้นได้โดยง่าย

4. ไม้เอก ไม้โท ไม้ตรี ไม้จัตวา ไม้ไต่คู่และไม้ทัณฑฆาต เหล่านี้ไม่ได้จัดเข้าในลำดับ

5. คำที่มีความหมายคล้ายคำเดิม แต่ต้องมีคำอื่นประกอบด้วย และคำประกอบนั้นขึ้นต้นด้วยอักษรตัวอื่นมิได้ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวเดียวกับคำเดิมเก็บเรียงในลำดับอักษรนั้น ๆ เช่น ข้าวเกรก เก็บเรียงที่อักษร ข, ไม่เก็บเรียงที่อักษร ก, ขะมุกเก็บเรียงที่อักษร ฃ ไม่เก็บเรียงที่อักษร ม

ตัวอย่างภาษาที่เป็นพรานกระต่าย

จากการศึกษา เรื่อง เอกลักษณ์ภาษาถิ่นพรานกระต่าย ณัฏฐนันท์ ภัทรวิริยะคุณ (2547) สรุปตัวอย่างคำภาษาพรานกระต่ายเบื้องต้น ดังนี้

ล้มกลิ้งกับพื้น	ภาษาพรานกระต่ายคือ	กลิ้งกะหลุ่น
ก้องดินในทุ่งนา	ภาษาพรานกระต่ายคือ	ก้อนขี้แต้
รถมอเตอร์ไซค์	ภาษาพรานกระต่ายคือ	รถตามอ
เล่นหมากเก็บ	ภาษาพรานกระต่ายคือ	เล่นหมากปากเปิด
ตรงโน้น	ภาษาพรานกระต่ายคือ	โด๋น่ะ
จอบขุดดิน	ภาษาพรานกระต่ายคือ	กระเบิ้งเหิ๋ง หรือกระบก
ตุ๊กแก	ภาษาพรานกระต่ายคือ	ตอดตอ

ลูกน้ำ	ภาษาพรานกระต่ายคือ	ตะกะเตี้ย
เป็นหลุมเป็นบ่อ	ภาษาพรานกระต่ายคือ	กะบวกกะบั้ว

1. ลักษณะการใช้ภาษาถิ่น (พรานกระต่าย) วัฒนธรรมการใช้ภาษา ภาษาที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้เป็นภาษากลาง แต่จะมีเพี้ยนไปบ้างก็ยังพอมีเค้าเดิม การเพี้ยนไปนี้เป็นภาษาทางภาคไหน เพี้ยนมาตั้งแต่โบราณกาลแล้วดังต่อไปนี้ คือ

เสื่อ	เพี้ยนเป็น	เสือ
ข้าวสาร	”	ข้าวส่าน
หนังสือ	”	หนังสื่อ
คนสวย	”	คนส่วย
มั่งซิ	”	มังฮิ่
ไปชิวะ	”	ไปชั้ว
ไปไหนเล่า	”	ไปเม้า

2. ภาษาถิ่นที่ยังใช้กันอยู่แพร่หลาย และยังใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้บางคำที่ไม่เหมือนกับภาคอื่น ๆ เช่น

ขี้ปื๊น	คือ	ฝรั่ง (ผลไม้)
น้ำแหน่	”	น้อยหน่า
ยู้	”	ผลัก,ดัน
โด๋	”	ตรงโน้น
เนียะ	”	ตรงนี้
ตะพัด	”	สะพัดกั้น
มอด	”	รอดใต้
ยั้ง	”	หยุด
ไม้เส้า	”	ไม้สอยผลไม้
ขวม	”	ครอบ,สวม
แหงะ	”	เหลียวดู,หันหน้ามา
กะบก	”	จอบ
กะจอบ	”	เสียม
คุ	”	ถังน้ำ
อีมุย	”	ขวาน
ตะแก้ม	”	จิ้งจก
แมงกะบี้	”	ผีเสื้อ
ตะกะเตี้ย	”	ลูกน้ำ (ลูกยุง)
ลูกโจ๋	”	ลูกสุนัก
หยูด	”	ไม่กรอบ
แคบหมู	”	หนังหมูทอดพอง
จิ้งใน	”	จิ้งหรีด

3. คำสร้อย ใช้เสียงดนตรีในการจบประโยคการสนทนา

ภาษามาตรฐาน	ภาษากำแพงเพชร
เอาเอง	เอาเอิง
ไปไหนมา	ไปไหนมาเล๊า
เอาซิ	เอาฮิ

4. ภาษาเปลี่ยนไป

อยู่ที่นี่	ไต๊นี่
อยู่โน้น	อยู่ปู่น

จากผลงานวิจัย เรื่อง การศึกษาทางสังคมในการเปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ของภาษาไทยกลางและภาษาถิ่นพรานกระต่าย และคำศัพท์เฉพาะที่ใช้ในท้องถิ่น (รัชดาภรณ์ รักษ์ชน, 2550) พบว่า ภาษาถิ่นพรานกระต่าย มี 5 วรรณยุกต์ เหมือนกับภาษาไทยกลางนั่นคือ วรรณยุกต์ สามัญ เอก โท ตรี จัตวา แต่มีความแตกต่างกันตรงที่ คำที่ออกเสียงในวรรณยุกต์จัตวาในภาษาไทยกลางจะออกเสียงในวรรณยุกต์ เอก ในภาษาถิ่นพรานกระต่าย และคำที่ออกเสียงในวรรณยุกต์ เอกและโท ในภาษาไทยกลาง จะออกเสียงในวรรณยุกต์จัตวาในภาษาถิ่นพรานกระต่าย และในด้านของคำศัพท์เฉพาะของภาษาถิ่นพรานกระต่ายนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 16 กลุ่ม นั้นคือ 1) กลุ่มคำสร้างคำเสริม 2) กลุ่มคำผสมที่มีสัมผัสสระ 3) กลุ่มคำเลียนเสียงธรรมชาติ 4) กลุ่มคำที่มีการสลับที่พยัญชนะ 5) กลุ่มคำที่เรียกตามลักษณะการใช้ 6) กลุ่มคำที่ไม่ถูกใช้แล้ว 7) กลุ่มคำยืน 8) กลุ่มคำที่บางพยางค์ถูกตัดออกไป 9) กลุ่มคำที่ถูกกลืมเสียง 10) กลุ่มคำที่เรียกตามลักษณะเฉพาะ 11) กลุ่มคำที่ใช้เหมือนกับภาษาไทยกลาง 12) กลุ่มคำที่สร้างขึ้นมาใหม่ 13) กลุ่มคำที่มีบางส่วนของคำถูกตัดและเพิ่ม 14) กลุ่มคำที่เพิ่มคำอุปสรรค 15) กลุ่มคำที่สระเปลี่ยน 16) กลุ่มคำที่ตัวควบกล้ำหายไป

1. กลุ่มคำสร้างคำเสริม

- **กงล้อ กงรถ ⟶ กงล้อ + กงรถ**
  ความหมาย : ล้อรถ
  ที่มา : กงล้อ (วง,ส่วนรอบของล้อ)
  กงรถ (วง,ล้อรถ)
- **กระบวกกระบั๋ว ⟶ กระบวก + กระบั๋ว**
  ความหมาย : เป็นหลุมเป็นบ่อ
  ที่มา : กระบวก (เป็นหลุมเป็นบ่อ)
  กระบั๋ว (ไม่มีความหมาย)
- **กระเซะกระแซะ ⟶ กระเซะ + กระแซะ**
  ความหมาย : เปียก
  ที่มา : กระเซะ (รู้สึกเริ่มจะเป็นไข้)
  กระแซะ (ไม่มีความหมาย
- **ไข้ตะก๊นตะก๊าน ⟶ ไข้ตะกุ๊น + ตะก๊าน**
  ความหมาย : รู้สึกเริ่มจะเป็นไข้
  ที่มา : ไข้ตะกุ๊น (รู้สึกเริ่มจะเป็นไข้)
  ตะก๊าน (ไม่มีความหมาย)

2. กลุ่มคำผสมที่มีสัมผัสสระ

- **ซะโลกโกกเกก ⟶ ชะโลก + โกกเกก**

ความหมาย : หุบเขาที่มีหินมาก ไม่เรียบ

ที่มา : ชะโลก (ไม่มีความหมาย)

โกกเกก (เกะกะระราน ไม่เรียบร้อย)

3. กลุ่มคำเลียนเสียงธรรมชาติ

- **กุ๊กๆ หรือ โก๊กๆ**

ที่มา : กาทำเสียงเรียกให้ไก่มากินข้าว ; เลียนเสียงไก่

เช่น : เวลาจะเรียกไก่ให้มากินข้าวจะทำเสียง ก็ก กุ๊ก ๆๆๆๆ (พร้อมทำท่าทางดีดนิ้ว)

- **ไกตั๊กกะก๊าก**

ที่มา : เสียงไก่เวลาตกใจร้อง (ตัวเมีย)

เช่น : ไก่ตกใจเมื่อมีเสียงแปลกปลอม เช่น คน, งู เข้าไป ไก่จะขัน “ไกตั๊กกะต๊าก”

- **โจ๋ๆ**

ที่มา : การทำเสียงเรียกให้สุนัขมา(ลูกสุนัข)

เช่น : เวลาจะเรียกให้ลูกสุนัขมา ก็ทำเสียง “โจ๋ โจ่ ๆๆๆๆ”

- **เด๊าะๆ โอ๊ะๆ**

ที่มา : การทำเสียงเรียกสุนัขให้มา (สนุขตัวใหญ่)

เช่น : การทำเสียงเรียกให้สุนัขมา “ เด๊าะๆ โอ๊ะๆๆๆ ”

4. กลุ่มคำที่มีการสลับที่พยัญชนะ

- **กระต้า ⟶ (กระ + ต้า)**

ที่มา : ตะกร้า (ตะ + กร้า)

เช่น : ภาชนะสานเป็นที่ใส่ของ

- **กระต้อ ⟶ (กระ + ต้อ)**

ที่มา : ตะกร้า (ตะ +กร้อ)

เช่น : กระโซงที่สานเป็นตะกร้อใช้วิดน้ำ

- **(รถ)ตามอ ⟶ (ตา + มอ)**

ที่มา : มอตาไซต์ (มอ + ตา)

เช่น : รถจักรยานยนต์ 2 ล้อ

5. กลุ่มคำที่เรียกตามลักษณะการใช้

- **กระพือ กระ (ไม่มีความหมาย) + พือ (ไม่มีความหมาย)**

เช่น : พัดจีน

ที่มา : การใช้พัดจีน พัดหรือโบก เรียกลักษณะนั้นว่า กระพือ (โบก , พัดไป)

- **ก้อนเช้า (ก้อนเช้า) ก้อน (วัตถุกลมๆ) + เช้า (เวลาตั้งแต่สว่างถึงเที่ยง)**

เช่น : ก้อนหินที่วางใช้หุงข้าว

ที่มา : การเอาก้อนหิน 3 ก้อนมาวาง ก่อไฟ เพื่อหุงข้าว

- **ขะโยน** **ขะ (ไม่มีความหมาย) + โยน (ทิ้งให้พ้นไกลจากตัว,เหวี่ยง)**
  เช่น : ที่ตักน้ำจากบ่อ
  ที่มา : ถังน้ำที่โยนลงในบ่อเพื่อตักน้ำขึ้นมา
- **ผ้าห่มเข้า (ผ้าห่มเช้า)** **ผ้า (สิ่งที่ทอถักเป็นผืนด้วยฝ้ายหรือเยื่อใยต่างๆ) + ห่ม (หุ้ม ห่อ) + เช้า (เวลาตั้งแต่สว่างถึงเที่ยง)**
  เช่น : ผ้าขนหนู
  ที่มา : ผ้าที่ห่มไปอาบน้ำตอนเช้า

6. กลุ่มคำที่ไม่ถูกใช้แล้ว

- **กะลอง** **กะ (กำหนด, หทาย, คะเน) + ลอง (ทำทดสอบดู)**
  เช่น : การเอามือลูบหรือสะกิดลูกอัณฑะ
  การแทนคำ : (ไม่มี)
- **ข้าวเกรก** **ข้าว (เมล็ดของพืชในจำพวกหญ้าใช้เป็นอาหารหลัก) + เกรก (ไม่มีความหมาย)**
  เช่น : ข้าวเกรียบ
  การแทนคำ : ข้าวเกี๋ยบ ซึ่งเป็นการเพี้ยนเสียง จากคำว่า ข้าวเกรียบ
- **ปุ้น** **ปุ้น (ไม่มีความหมาย)**
  เช่น : หัน
  การแทนคำ : หั่น ซึ่งเป็นการเพี้ยนเสียงจากคำว่า หัน
- **เสือตบตูด** **เสือ (สัตว์ป่า 4 เท้ามีเล็บคม ลำตัวลายเหลืองสลับดำ) + ตบ (เอาฝ่ามือตี) + ตูด (ทวาร)**
  เช่น : ด้วยดักแด้
  การแทนคำ : ตัวค๋วง ซึ่งเป็นการเพี้ยนเสียงมาจากคำว่า ตัวค้วง

7. กลุ่มคำยืน

- **เจิงเหลิม** **เจิง (ไม่มีความหมาย) + ดหลิม (ไม่มีความหมาย)**
  เช่น : น้ำแกงมากเกินไป
  การแทนคำ : จะเล่น เพี้ยนมาจากคำว่า จะล้น
  เจิ๋ง เพี้ยนเสียงจากคำว่าเจิ่ง (แผ่ไปมากกว่าปกติ มักใช้แก่น้ำ)
- **เจียมเหลิง** **เจียม (รุจักประมาณตัวเอง) + เหลิง (คะนอง,เกินความพอดี)**
  เช่น : สะอาด
  การแทนคำ : สะอาด เอี๋ยม (ซึ่งเพี้ยนเสียงมาจากคำว่า สะอาด เอี่ยม)
- **แทงคอน** **แทง (ใช้ของคมทิ่มลงไป) + คอน (แบกสิ่งของของที่ห้อยปลายคานข้างเดียว)**
  เช่น : ไปหาเขาตั้งแต่เขายังไม่ตื่น
  การแทนคำ : ไปห่าเข่าแต๊เช้า ซึ่งดพี้ยนเสียงมาจาก ไปหาเขาแต่เช้า

8. กลุ่มคำที่บางพยางค์ถูกตัดออกไป

- **กะมัง** **กะ + มัง**
  ที่มา : กะละมัง (กะ + ละ + มัง)
  เช่น : ซาม อ่าง หรือจาน

- **มาชิ** **มา + ชิ**
  ที่มา : มานี่ชิ (มา + นี่ + ชิ)
  เช่น : มาทางนี่ หน่องชิ
- **เสือกกระดี่** **เสือก + กระ + ดี่**
  ที่มา : เสือกปลากระดี่ (เสือก + ปลา + กระ + ดี่)
  เช่น : การว่ายน้ำหงายหลัง
- **เดินโดกแดก** **เดิน + โดก + เดก**
  ที่มา : เดินกระโดกกระเดก (เดิน + กระโดก + กระเดก)
  เช่น : เดินไปเดินมา ไม่เรียบร้อย

9. กลุ่มคำที่ถูกกลืมเสียง

- **จริงเม๊า** **จริง + เม๊า**
  ที่มา : จริงไหมเล่า (จริง + ไหม + เล่า)
  เช่น : ใช่ไหม
- **ไปชัวะ** **ไป + ชัวะ**
  ที่มา : ไปชิวะ (ไป + ชิ + วะ)
  เช่น : ไปสิ (ยืนยันว่าไปแน่นอน)

10. กลุ่มคำที่เรียกตามลักษณะเฉพาะ

- **ขนมคู่** **ขนม (ของหวาน) + คู่ (สองอย่างควบคู่กัน)**
  มาจาก : ปลาท่องโก๋
  ที่มา : ลักษณะของขนมที่ติดกกันเป็นคู่
- **ดั้งกางเกง** **ดั้ง (สันจมูก) + กางเกง (เครื่องนุ่ง มี 2 ขา)**
  ที่มา : เป้ากางเกง
  มาจาก : ลักษณะส่วนตรงเป้ากางเกงที่มีลักษณะคล้ายกับคั้งหรือสันจมูก
- **ปลาหง** **ปลา (สัตว์ที่อาสัยอยู่ใต้น้ำ มีครีบ มีหาง) + หง (แดง)**
  มาจาก : ปลาดุกตัวเล็กมีผังแดงๆ
  ที่มา : ลักษณะสีของลูกปลาที่มีผังสีแดงที่ลำตัว

11. กลุ่มคำที่ใช้เหมือนกับภาษาไทยกลาง

คำศัพท์ภาษาถิ่น	ความหมาย	คำศัพท์ไทยกลาง	ความหมาย
กระเจิง	กระจาย	กระเจิง	แตกหมู่ไป
จริงจัง	มากมาย	จริงจัง	แน่แท้, หนักแน่น, มาก
ทด	ทำนบกั้นน้ำ	ทด	ที่กั้นน้ำ
ตะไก	กรรไกร	ตะไก	เครื่องมือสำหลับตัดโคยใช้หนิบ
โน้น	ไกลริบ	โน้น	ใช้ประกอบนามที่อยู่ไกล

12. กลุ่มคำที่สร้างขึ้นมาใหม่

- **ก๊วยติ๊งนง** **ก๊วย (ไม่มีความหมาย) + ติ๊ง (ไม่มีความหมาย) + นง (ไม่มีความหมาย)**

การสร้างความหมายคำใหม่ : ไขว่ห้าง

- **คุย** **คุย (พูดสนทนากัน)**

การสร้างความหมายคำใหม่ : ป่าสูง

- **เงิง** **เงิง (ไม่มีความหมาย)**

การสร้างความหมายคำใหม่ : (ปิด) ไม่สนิด

13. กลุ่มคำที่มีบางส่วนของคำถูกตัดและเพิ่ม

- **อีซิว** **อี + ซิว**

  ที่มา : (อี) + ปลา + กระ + ซิว

  คำที่ใช้เติมเข้าข้างหน้าคำอื่นแล้วทำให้คำคำนั้นมีความหมายผิดไปจากเดิม : อี

  การตัดคำ : ปลา / กระ

  เช่น : ปลากระซิว

- **อีข้อง** **อี + ข้อง**

  ที่มา : (อี) + ตะ + ข้อง

  คำที่ใช้เติมเข้าข้างหน้าคำอื่นแล้วทำให้คำคำนั้นมีความหมายผิดไปจากเดิม : อี

  การตัดคำ : ตะ

  เช่น : ตะข้องใส่ปลา

- **ไอ้โต้ง** **ไอ้ + โต้ง**

  ที่มา : (ไอ้) + ไก่ + โต้ง

  คำที่ใช้เติมเข้าข้างหน้าคำอื่นแล้วทำให้คำคำนั้นมีความหมายผิดไปปจากเดิม : ไอ้

  การตัดคำ : ไก่

  เช่น : ไก่โต้ง

14. กลุ่มคำที่เพิ่มคำอุปสรรค

- **อีโหง** **(อี)** คำที่ใช้เติมเข้าข้างหน้าคำอื่นแล้วทำให้คำคำนั้นมีความหมายผิดไปจากเดิม **+ โหง**

  ที่มา : โหง

  เช่น : เครื่องซ้องปลา

- **อีบุ้ง** **(อี)** คำที่ใช้เติมเข้าข้างหน้าคำอื่นแล้วทำให้คำคำนั้นมีความหมายผิดไปจากเดิม **+ บุ้ง**

  ที่มา : บุ้ง

  เช่น : หนอนผีเสื้อ

- **อีอ้อ** **(อี)** คำที่ใช้เติมเข้าข้างหน้าคำอื่นแล้วทำให้คำคำนั้นมีความหมายผิดไปจากเดิม **+ อ้อ**

  ที่มา : อ้อ

  เช่น : มันสมอง

15. กลุ่มคำที่สระเปลี่ยน

- **กะต๋อนกระแต๋น กระท่อนกระแท่น**
  เช่น : ไม่เป็นชิ้นเป็นอัน, ไม่สืบเนื่อง
- **ซวดเลย ซวดเลย**
  เช่น : อด, ไม่ได้, ผิดหวัง
- **งัว วัว**
  เช่น : วัว ; สัตว์ 4 ขาเลี้ยงลูกด้วยนม

16. กลุ่มคำที่ตัวควบกล้ำหายไป

- **ไขห้าง ไขว์ห้าง**
  เช่น : ไขว์ห้าง ; เอาขาข้างหนึ่งพาดบนอีกข้างหนึ่ง
- **เพี้ยงทำ เพลี้ยงท่า**
  เช่น : เสียท่า, พลาดท่า

บทสรุป

ภาษาถิ่นพรานกระต่ายเป็นภาษาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนในปัจจุบันนอกจากชาวอำเภอพรานกระต่ายแล้วยังมีผู้ใช้ ภาษาถิ่นพรานกระต่าย ในเขตอำเภอเมือง อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร รวมถึงจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ จังหวัดตากและ จังหวัดสุโขทัย จากผลงานวิจัย พบว่า ภาษาถิ่นพรานกระต่าย มี 5 วรรณยุกต์ เหมือนกับภาษาไทยกลางนั่นคือ วรรณยุกต์ สามัญ เอก โท ตรี จัตวา แต่มีความแตกต่างกันตรงที่ คำที่ออกเสียงในวรรณยุกต์จัตวาในภาษาไทยกลาง จะออกเสียงในวรรณยุกต์ เอก ในภาษาถิ่นพรานกระต่าย และคำที่ออกเสียงในวรรณยุกต์ เอกและโทในภาษาไทยกลาง จะออกเสียงในวรรณยุกต์จัตวา ในภาษาถิ่นพรานกระต่าย และในด้านของคำศัพท์เฉพาะของภาษาถิ่นพรานกระต่ายนั้น เราสามารถแบ่งออกได้เป็น 16 กลุ่ม โดยในปัจจุบันการใช้ภาษาถิ่นพรานกระต่าย มีลักษณะการใช้แบบกระจายออกไปแบบเครือญาติ โดยผู้ใช้จะมีความภาคภูมิใจและรู้สึกเป็นเจ้าของในภาษา ทำให้การใช้ภาษาถิ่นพรานกระต่ายยังคงอยู่ และถูกสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นต่อไปอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

ณัฏฐนันท์ ภัทรวิริยะคุณ. (2547). *ภาษาถิ่นพรานกระต่าย".*
สำนักพิมพ์เทศบาลตำบลพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร.

เทศบาลตำบลพรานกระต่าย. (ม.ป.ป.). *เอกลักษณ์ภาษาถิ่น พัฒนาการทางไทยบนถนนพระร่วง.*
สำนักพิมพ์เทศบาลตำบลพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร.

รัชดาภรณ์ รักษ์ชน. (2550). *การศึกษาภาษาทางสังคมในการเปรียบเทียบเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยกลางและภาษาถิ่นพรานกระต่าย และคำศัพท์เฉพาะที่ใช้ในท้องถิ่น* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่.

บ่อน้ำพุร้อนพระร่วง จังหวัดกำแพงเพชร

วุฒิชัย ตรุษลักษณ์[1], วรรณภา รอดจันทร์[2] และสมศักดิ์ พูนใจสม[3]

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ กรณีศึกษา บ่อน้ำพุร้อนพระร่วง จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเป็นแหล่งธรรมชาติตามโครงการแนวทางการจัดการแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ปี 2547 สถานที่ตั้งอยู่บ้านลานหิน ตำบลลานดอกไม้ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ลักษณะทั่วไป เป็นน้ำพุร้อน ผุดขึ้นมาจากใต้ดิน จำนวน 6 จุด มีความร้อน ประมาณ 40 - 65 องศาเซลเซียส สามารถใช้อาบ แช่ตัวได้ และที่สำคัญดื่มได้อย่างปลอดภัย แร่ธาตุที่มีอยู่ในน้ำแร่ประกอบด้วย แคลเซียม เหล็ก แมกนีเซียม ฟลูออไรด์ โซเดียม ไบคาร์บอเนต ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์คลอไรด์ ซัลเฟต และไนเตรต ปัจจุบันองค์การบริหารส่วนจังหวัดกำแพงเพชรได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดกำแพงเพชร

คำสำคัญ: ทรัพยากรธรรมชาติ, บ่อน้ำพุร้อน, ท่องเที่ยวกำแพงเพชร

ความนำ

บ่อน้ำพุร้อนพระร่วงเดิมทีเป็นทุ่งนาที่มีน้ำร้อนผุดขึ้นมา เป็นแหล่งที่ชาวบ้านนำน้ำไปใช้ในการอุปโภคและบริโภค ต่อมาองค์การบริหารส่วนจังหวัดกำแพงเพชรได้พัฒนาบ่อน้ำพุร้อนพระร่วงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในปี พ.ศ.2541 ตามตำนานบ่อน้ำพุร้อนพระร่วง แต่เดิมบริเวณบ่อน้ำพุร้อนแห่งนี้ มีลักษณะเป็นลุ่มน้ำขัง มีป่าโปร่งล้อมรอบสลับด้วยเนินเตี้ย ๆ พื้นดินบางแห่งมีหินโผล่ขึ้นเป็นกลุ่มน้อยใหญ่สลับกันตำนานเล่าว่าครั้งสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี สมเด็จพระร่วงเจ้าได้เสด็จประพาสป่าล่าสัตว์มาถึงบริเวณบ่อน้ำพุร้อนแห่งนี้ วันหนึ่งพระองค์ทรงเห็นไก่ป่าตัวหนึ่งมีลักษณะสวยงามและมีเสียงขันไพเราะมาก จึงทรงให้นายพรานที่ตามเสด็จต่อไก่ป่าตัวนั้นและได้ไก่ป่าสมพระราชประสงค์ โดยมีไก่ป่าตัวอื่น ๆ ติดไปด้วยเป็นจำนวนมาก ในวันนั้นพระองค์และนายพรานล่าสัตว์อื่นไม่ได้เลย จึงทรงให้ทหารนำไก่ป่าตัวอื่นๆไปปรุงอาหารสำหรับเสวย แต่เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นป่า ไม่มีบ้านเรือนราษฎร จึงไม่มีไฟใช้ทำอาหาร พระองค์จึงทรงสาปน้ำที่อยู่ในบึงบริเวณใกล้ ๆ ให้เป็นน้ำร้อน บึงดังกล่าวจึงเรียกว่า“บึงพระร่วงสาป” ต่อมาภายหลังเรียกสั้นลงว่า “บึงสาป” (องค์การบริหารส่วนจังหวัดกำแพงเพชร, ม.ป.ป.) ความสำคัญของน้ำพุร้อนพระร่วง คือ เรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ของน้ำในสถานที่แห่งนี้ เนื่องจากในวโรกาสรัฐพิธีเสกน้ำพระพุทธมนต์อันศักดิ์สิทธิ์เพื่อทูลเกล้าฯ ในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ 5 รอบเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2530 ได้มีการนำน้ำจากบ่อน้ำพุร้อนพระร่วงไปเข้าร่วมพิธีดังกล่าวร่วมกับ น้ำศักดิ์สิทธิ์จากจังหวัดต่าง ๆ ทั้ง 76 จังหวัด ณ พระวิหารหลวงวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร ถือเป็นการยืนยันความสำคัญของบ่อน้ำพุร้อนพระร่วงได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ชาวบ้านโจษขานกันว่าน้ำในบ่อน้ำพุร้อนพระร่วงสามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เช่น โรคปวดเมื่อยตามร่างกาย โรคผิวหนังได้ จึงมีประชาชนในท้องถิ่นและจังหวัดใกล้เคียงพากันไปอาบ ดื่ม กิน และบางรายนำน้ำกลับไปเพื่อเป็นสิริมงคล ประโยชน์ของการอาบน้ำแร่ ด้วยอุณหภูมิของน้ำแร่ร้อนอยู่ที่ 45 - 60 องศาเซลเซียส ซึ่งอุณหภูมิของความร้อนดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการรักษาทางการแพทย์ ที่เรียกว่า “ธาราบำบัด” (ที่นี่ "กำแพงเพชร", 2560) ซึ่งเป็นน้ำที่มีอุณหภูมิสูงในระดับที่เหมาะสมจะช่วยเพิ่มการไหลเวียนของโลหิตมีผลต่อการผ่อนคลายความตึงเครียดของกล้ามเนื้อ เป็นผลให้รู้สึกสบายตัวยิ่งขึ้น เมื่อร่างกายรู้สึกสบายความตึงเครียดน้อยลง ย่อมมีผลต่อ

[1-3] เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

สภาพจิตใจ ถือเป็นการลดความเครียดได้อีกวิธีหนึ่ง ด้วยความที่บ่อน้ำพุร้อนพระร่วงเป็นแหล่งที่มีภูมิทัศน์สวยงาม เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ ทำให้สถานที่แห่งนี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดกำแพงเพชร

แหล่งท่องเที่ยวและการให้บริการของบ่อน้ำพุร้อนพระร่วง

เมื่อมาถึงบริเวณลานจอดรถบ่อน้ำพุร้อนพระร่วงจะพบบริการนวดแผนไทยไว้บริการนักท่องเที่ยว โดยมีบริการนวดตัว นวดฝ่าเท้า นวดคลายเครียด นวดออยล์ นวดประคบ นวดอโรม่า และอบสมุนไพร ดังภาพที่ 1

ภาพ 1 ร้านบริการนวดแผนไทยบริเวณลานจอดรถบ่อน้ำพุร้อนพระร่วง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เมื่อเดินเข้าไปตามทางเดินของบ่อน้ำพุร้อนพระร่วง จุดแรกที่พบ คือ ร้านถ่ายภาพที่ระลึกไว้สำหรับบริการนักท่องเที่ยวที่ต้องการรูปของตนเอง ซึ่งค่าบริการอยู่ที่ 100 บาท ดังภาพที่ 2

ภาพ 2 ร้านถ่ายภาพที่ระลึก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เมื่อเดินเข้าไปตามเส้นทางจะมีที่สักการะศาลพระร่วงไว้สำหรับให้นักท่องเที่ยวได้ขอพรตามใจปรารถนา ดังภาพที่ 3

ภาพ 3 ภาพศาลพระร่วง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เมื่อนักท่องเที่ยวขอพรพระร่วงแล้วนักท่องเที่ยวสามารถเลือกใช้บริการแช่เท้าหรือแช่ตัว หรือเดินชมบรรยายที่สวยงามของบ่อน้ำพุร้อนได้ตามอัธยาศัย ซึ่งถ้านักท่องเที่ยวต้องการแช่ตัว สามารถเลือกได้ว่าจะแช่ตัวแบบส่วนตัวหรือแบบกลุ่มแยกตามชายหญิง โดยอัตราค่าบริการแบบส่วนตัว 80 บาทต่อหนึ่งท่าน และอัตราค่าบริการแบบกลุ่มแยกตามชายหญิงอยู่ที่ 30 บาทต่อหนึ่งท่าน ซึ่งการแช่ตัวต้องปฏิบัติตามขั้นตอนดังนี้

1. อาบน้ำชำระล้างร่างกายด้วยสบู่หรือครีมอาบน้ำด้วยน้ำเย็นให้สบาย
2. ลงแช่น้ำแร่ร้อนทั้งตัวประมาณ 8-10 นาที ไม่ควรแช่น้ำร้อนนานมากจะทำให้ร่างกานอ่อนเพลีย เลือดไม่หมุนเวียน ความคิดเฉื่อนเนือย ร่างกายไม่กระปรี้กระเปร่าและอารมณ์ซึมเศร้า
3. ขึ้นจากน้ำแร่ร้อน อาบน้ำเย็นที่ฝักบัวหรือในถัง ประมาณ 1-2 นาทีให้ตัวเย็น
4. ลงแช่น้ำแร่ร้อนอีกประมาณ 8-10 นาที
5. ขึ้นจากน้ำแร่ร้อน อาน้ำเย็นอีก 1-2 นาที ทำเช่นนี้ 3 ครั้ง ครั้งสุดท้ายให้จบลงด้วยการอาบน้ำเย็น

การแช่น้ำแบบส่วนตัวหรือแบบกลุ่มแยกตามชายหญิงตามภาพที่ 4 และภาพที่ 5

ภาพ 4 การแช่น้ำแบบส่วนตัว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 การแช่น้ำแบบกลุ่มแยกตามชายหญิง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการแช่เท้าที่บ่อน้ำพุร้อนพระร่วงสามารถใช้บริการได้ฟรี (ไม่เสียค่าใช้จ่าย) ซึ่งที่นี่มีจุดให้บริการ 2 จุดซึ่งไม่ห่างกันมากนักดังภาพที่ 6 และภาพที่ 7

ภาพ 6 การบริการแช่เท้าจุดที่ 1
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 การบริการแช่เท้าจุดที่ 2
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

นอกจากการแช่ตัวและแช่เท้า บ่อน้ำพุร้อนพระร่วงแห่งนี้ยังมีบริการบ้านพักรับรองไว้บริการนักท่องเที่ยวสำหรับที่ต้องการค้างคืน

ภาพ 8 ภาพบ้านพักรับรอง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

นอกจากนี้นักท่องเที่ยวสามารถพักผ่อนหย่อนใจด้วยการปั่นจักรยานน้ำชมบรรยากาศภายในบ่อน้ำพุร้อน อัตราค่าบริการชั่วโมงละ 20 บาท ซึ่งมีข้อควรปฏิบัติในการใช้จักยานน้ำ ดังนี้

1. ซื้อตั๋วทุกครั้งก่อนใช้บริการ
2. สวมเสื้อชูชีพทุกครั้ง เมื่อใช้บริการจักรยานน้ำ
3. ไม่ควรนั่งจักรยานน้ำเกินลำละ 2 คน
4. เด็กอายุต่ำกว่า 10 ขวบ ไม่ควรลงเล่นตามลำพัง
5. ไม่ควรเล่นหยอกล้อกันขณะใช้จักรยานน้ำ
6. ไม่ควรดื่มสุราหรือของมึนเมาก่อนหรือระหว่างการใช้บริการจักรยานน้ำ เพราะอาจก่อให้เกิดอันตรายได้
7. ไม่ควรทิ้งเศษอาหาร ขยะลงในน้ำ และจักรยานน้ำ
8. ระวังไม่ให้จักรยานน้ำชนกันหรือกระแทกขอบสระ

บรรยากาศการปั่นจักรยานน้ำบริเวณบ่อน้ำพุร้อนพระร่วง ดังภาพที่ 9

ภาพ 9 จักรยานน้ำของบ่อน้ำพุร้อนพระร่วง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

การเดินทางไปบ่อน้ำพุร้อนพระร่วง

บ่อน้ำพุร้อนพระร่วงสามารถเดินทางได้ 2 เส้นทาง ดังนี้

เส้นทางที่ 1 ถนนสายกำแพงเพชร-สุโขทัย ห่างจากตัวเมืองกำแพงเพชร ระยะทาง 18 กิโลเมตร และแยกซ้ายมือไปอีก 7 กิโลเมตรรวมระยะทาง 25 กิโลเมตร

เส้นทางที่ 2 ถนนสายหนองปลิง-ท่าไม้แดง โดยทางแยกเข้าบ่อน้ำพุร้อนห่างจากตัวเมืองกำแพงเพชร ระยะทางประมาน 21 กิโลเมตร และแยกขวามือไปอีก 5 กิโลเมตร รวมระยะทาง 26 กิโลเมตร

อย่างไรก็ตามสามารถสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่โทรศัพท์ 086-4033537, 055-718280 ต่อ 130

บทสรุป

กลุ่มทรัพยากรธรรมชาติ : บ่อน้ำพุร้อนพระร่วง จังหวัดกำแพงเพชร องค์การบริหารส่วนจังหวัดกำแพงเพชร ได้ดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์บ่อน้ำพุร้อนพระร่วง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดกำแพงเพชร ตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวขององค์กร เพื่อให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว หรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงการบริการด้านอื่นๆ อย่างครบวงจร ให้แก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว อาทิเช่น ห้องอาบน้ำแร่ส่วนตัว ห้องอาบน้ำแร่รวม ห้องอาบน้ำแร่แยกชาย-หญิง บ่อแช่เท้า จักรยานน้ำ บ้านพัก และลานกางเต้นท์

ด้วยความใสสะอาด และอุณหภูมิที่ร้อนกำลังดีของน้ำพุร้อน ทำให้เป็นที่เที่ยวแสนผ่อนคลายได้ในทุกฤดูกาล และการได้แช่ตัวอยู่ในน้ำแร่ธรรมชาติถือได้ว่าดีกว่าการแช่ตัวอยู่ในน้ำอุ่นที่บ้าน จึงทำให้บ่อน้ำพุร้อนพระร่วง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อของคนในกำแพงเพชร

บรรณานุกรม

ที่นี่ "กำแพงเพชร". (10 มกราคม 2560). *เชื่อกันว่า บำบัด โรคภัยไข้เจ็บ เช่น โรคปวดเมื่อยตามร่างกาย.* Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1804220996461387&set=pcb.1804222713127882

องค์การบริหารส่วนจังหวัดกำแพงเพชร. (ม.ป.ป.). *บ่อน้ำพุร้อนพระร่วง.* https://phraruangheritage.com/th/travel_nature_kamphaengphet_hot_spring_phra_ruang.php

ศิลปะแบบสุโขทัยในจังหวัดกำแพงเพชร

พิมพ์นารา บรรจง[1], พิมกาญดา จันดาหัวดง[2] และพลอยพรรณ สอนสุวิทย์[3]

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับโบราณวัตถุ กรณีศึกษา ศิลปะแบบสุโขทัยในจังหวัดกำแพงเพชร ภาคเหนือตอนล่าง ราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 เป็นจุดผ่านระหว่างเมืองเหนือ-ใต้ ตะวันออก-ตะวันตก ทำให้มีการติดต่อกับโลกภายนอก อันมีผลให้เกิดความเจริญ จากหมู่บ้านกลายเป็นชุมชนใหญ่ พัฒนาจนเป็นชุมชนใหญ่ พัฒนาจนเป็นบ้านเมือง ผู้คนต่างพื้นที่ไปมาหาสู่ติดต่อค้าขายต่อกัน ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับคนในพื้นที่ ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 18 วัฒนธรรมขอม (ปัจจุบันคือเขมร) เป็นส่วนสำคัญในกลุ่มชนชั้นปกครองของสุโขทัย ดังหลักฐานทางด้านสถาปัตยกรรมและประติมากรรมแบบขอม ปราสาทแบบขอมที่วัดเจ้าจันทร์ ศรีสัชนาลัย คือ หลักฐานอีกแห่งหนึ่งที่บ่งบอกถึงการมีอยู่ของวัฒนธรรมขอม ศิลปกรรมเหล่านี้มีมาก่อนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญของสุโขทัย อิทธิพลจากวัฒนธรรมขอมในสุโขทัยและศรีสัชนาลัยซึ่งแพร่หลายเข้ามาทางตะวันตก เริ่มเสื่อมถอยหลังจากพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สวรรคตในราว พ.ศ.1760 อาณาจักรสำคัญทางตะวันตกคือพุกาม ศูนย์กลางแห่งความเจริญรุ่งเรืองของประเทศพม่าก็เสื่อมโทรมเป็นลำดับมาจากการรุกรานของกองทัพมองโกลตั้งแต่ พ.ศ.1820 และล่มสลายลงหลังจากนั้นราว 10 ปี ท่ามกลางความถดถอยของศูนย์อำนาจภายนอก พ่อขุนผาเมืองกับพ่อขุนบางกลางหาวของไทย ผู้มีความเกี่ยวโยงบางอย่างกับเมืองบางยาง ได้ร่วมกันกำจัดอำนาจขอมสมาดโขลนลำพง ที่สุโขทัยและศรีสัชนาลัยได้สำเร็จราว พ.ศ.1782 ต่อมาพ่อขุนรามคำแหง โอรสพระองค์หนึ่งของพ่อขุนบางกลางหาว (ศรีอินทราทิตย์) เสด็จขึ้นครองราชย์ ต่อจากพ่อขุนบาลเมือง สุโขทัยในรัชกาลของพระองค์เจริญรุ่งเรืองดังระบุอยู่ในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 หลังจากนั้นจึงเป็นการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพญาเลอไท มาจนถึงพญาลิไท (พระมหาธรรมราชาที่ 1) เป็นลำดับ

พุทธศาสนาในสุโขทัยระยะนั้นจึงเจริญรุ่งเรืองดีแล้ว พญาลิไททรงฝักใฝ่ในทางศาสนา ทรงสร้างวัตถุธรรมทางศาสนา เช่น วัดวาอาราม พระพุทธรูป อันเป็นช่วงแห่งความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปกรรมของสมัยสุโขทัย อย่างไรก็ตามอำนาจทางด้านการเมืองของสุโขทัยในรัชกาลของพระองค์คงถดถอยลง จึงต้องทรงพยายามขยายอาณาเขต โดยรวบรวมเมืองทางใต้คือ กำแพงเพชร นครสวรรค์ ทางตะวันออกคือ แพร่ น่าน พระองค์ต้องเสด็จไปประทับที่เมืองพิษณุโลกระหว่าง พ.ศ.1905-1911 เพื่อจะสามารถคุมเมืองทางแม่น้ำป่าสักได้และประวิงการคุกคามของกรุงศรีอยุธยาซึ่งสถาปนาขึ้นแล้วเมื่อ พ.ศ.1893 แต่ในที่สุดกองทัพของกรุงศรีอยุธยาก็สามารถขึ้นมาลิดรอนอำนาจของสุโขทัยได้ และเสริมสร้างสุโขทัยให้เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจโดยสมบูรณ์ เริ่มขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ศิลาจารึกบางหลักของสุโขทัย เรียก ศรีสัชนาลัยควบคู่กับสุโขทัย (ศรีสัชนาลัย-สุโขทัย) หรือเรียกสลับว่า สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย อันเป็นที่มาของคำว่า ราชธานีแฝด สมัยสุโขทัยเป็นวัฒนธรรมที่เจริญขึ้นในบริเวณภาคเหนือตอนล่าง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-21 โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองสุโขทัย ทั้งนี้ในสมัยสุโขทัยราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 พื้นที่ริมสองฝั่งแม่ปิงในเขตจังหวัดกำแพงเพชรปรากฏร่องรอยเมืองโบราณที่สำคัญหลายแห่งที่มีหลักฐานอยู่ในสมัยสุโขทัย เช่น เมืองไตรตรึงษ์ เมืองคณฑี

[1] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2] อาจารย์ สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[3] อาจารย์ สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

เมืองเทพนคร บ้านคลองเมือง เมืองนครชุม และเมืองกำแพงเพชร โดยเฉพาะเมืองนครชุม และเมืองกำแพงเพชร โดยเฉพาะเมืองนครชุมที่ตั้งอยู่ริมคลองสวนหมากทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงอาจจะเกิดขึ้นก่อนเมืองกำแพงเพชร

เมืองโบราณสมัยสุโขทัยในจังหวัดกำแพงเพชรที่สำคัญ คือ เมืองนครชุม ซึ่งเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงด้านตรงข้ามกับเมืองกำแพงเพชรในปัจจุบัน ลักษณะผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมนและวางตัวตามแนวการไหลของแม่น้ำปิง คูเมืองมีขนาดกว้าง 400 เมตร ยาว 2,900 เมตร เมืองนครชุมถือว่าเป็นเมืองสำคัญของอาณาจักรสุโขทัย โดยปรากฏเรื่องราวในศิลาจารึกหลักที่ 3 (จารึกนครชุม) ที่กล่าวถึงเหตุการณ์พระมหาธรรมราชา (ลิไท) กษัตริย์สุโขทัยโปรดฯ ให้นำพระศรีรัตนมหาธาตุ และต้นศรีมหาโพธิ์ ที่นำมาจากอาณาจักรลังกา มาประดิษฐานไว้กลางเมืองนครชุม เมื่อ พ.ศ.1900 สันนิษฐานว่า คือ เจดีย์วัดพระบรมธาตุซึ่งปัจจุบันเป็นเจดีย์ทรงพม่า สมเด็จฯ กรมพระยาดำรง-ราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า เจดีย์องค์เดิมคงเป็นเจดีย์ทรงดอกบัวตูมหรือเรียกอีกอย่างว่าพุ่มข้าวบิณฑ์ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอนุญาตให้พ่อค้าไม้ชาวพม่าชื่อ พระยาตะก่า ซ่อมแซมปฏิสังขรณ์และก่อใหม่จนกลายเป็นรูปแบบพม่าดังเช่นปัจจุบัน หลักฐานทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญของเมืองนครชุมในสมัยสุโขทัย ปัจจุบันเมืองเก่าสุโขทัย ศรีสัชนาลัย รวมทั้งกำแพงเพชรอีกหนึ่งในเมืองเครือข่ายของสุโขทัยได้รับยกย่องจากองค์การนานาชาติยูเนสโก (UNESCO) ว่า เป็นมรดกโลก ความหมายของ มรดกโลก จะสมบูรณ์ เมื่อการฟื้นฟูใด ๆ ของเมืองหรือศาสนสถานร้างเป็นไปด้วยความเหมาะสมแก่บริบทของแต่ละแห่ง ด้วยความรู้และความเข้าใจเพียงพอ อันสะท้อนถึงการให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาบรรพชน (สันติ เล็กสุขุม, 2549)

คำสำคัญ: ศิลปะสุโขทัย, โบราณวัตถุกำแพงเพชร, ศิลปะแบบสุโขทัยในจังหวัดกำแพงเพชร

ศิลปะสุโขทัย

คุณค่าอันแท้จริงของศิลปะสุโขทัยอยู่ที่ภูมิปัญญาช่างในการปรับเปลี่ยนแรงบันดาลทางศาสนา และศิลปะจากแหล่งที่เจริญขึ้นก่อน เช่น พม่า กัมพูชา รวมทั้งแหล่งความเจริญร่วมสมัยคือ ล้านนา โดยนำมาผสมผสานสร้างสรรค์อย่างกลมกลืนในสภาพแวดล้อมของสุโขทัย จนเป็นแบบฉบับเฉพาะตัวได้อย่างน่าสนใจ อัตลักษณ์ของศิลปะสมัยสุโขทัยสืบเนื่องมาจนถึงเวลาที่ราชสำนักสุโขทัยหมดความสำคัญลง งานช่างจึงขาดการเกื้อหนุนส่งเสริม แต่แบบฉบับความงามของศิลปะสุโขทัยก็ยังเป็นแรงบันดาลใจ และอิทธิพลแก่ช่างแคว้นล้านนา กรุงศรีอยุธยา รวมทั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งยังมีการสร้างพระพุทธรูปแบบสุโขทัยอยู่ในปัจจุบัน

พระพุทธรูปศิลปะสมัยสุโขทัย

พระพุทธรูปศิลปะสมัยสุโขทัยมีความแตกต่างจากพระพุทธรูปทรงเครื่องของฝ่ายมหายาน เพราะพระพุทธรูปในศิลปะสมัยสุโขทัยตามแบบแผนของชาวพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ถ่ายทอดผ่านรูปทรงอันเกิดจากสัดส่วน เส้นอก และปริมาตรซึ่งประสานกลมกลืนกันอย่างเรียบง่าย (สันติ เล็กสุขุม, 2549) ได้แบ่งลักษณะของพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยออกเป็น หมวดวัดตะกวน หมวดใหญ่ หมวดพระพุทธชินราช และหมวดกำแพงเพชร อนึ่งความเชื่อในศาสนาฮินดูมีอยู่ด้วยแต่เป็นส่วนน้อย ปะปนกับพุทธศาสนาได้ปรากฏอยู่ที่การสร้างเทวรูป เช่น พระนารายณ์ พระพรหม พระอิศวร ด้วยสุนทรียภาพไม่แตกต่างจากพระพุทธรูป ทั้งนี้ มีช่วงพัฒนาการราว พ.ศ.2508 นักโบราณคดีได้พบพระพุทธรูปปูนปั้นซึ่งเปื่อยยุ่ยจนรักษาไว้ไม่ได้ พระอุระของพระพุทธรูปองค์นี้บรรจุชิ้นส่วนของพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดเล็ก เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรประกอบชิ้นส่วน ดังกล่าวได้เป็นพระพุทธรูปเพียงครึ่งท่อนบน ทรงเครื่องจีวรเฉียงเปิดพระอังสาขวา บนพระอังสาซ้ายมีชายจีวรสั้นพาดอยู่

ชายจีวรหยักแยกสองแฉกคล้ายเขี้ยวตะขาบหักหลุดไปบางส่วน เม็ดพระศกค่อนข้างเล็ก อุษณีษะหรือกะโหลกเศียรที่โป่งนูน อันเป็นหนึ่งในลักษณะมหาบุรุษ รัศมีที่หักหายคงเป็นทรงดอกบัวตูม พระพักตร์กลม พระนลาฏค่อนข้างกว้าง แนวเม็ดพระศกหย่อนเล็กน้อยที่กลางพระนลาฏ พระขนงโก่ง หัวพระขนงไม่ชิดกัน พระเนตรหรี่ลงต่ำ พระนาสิกโด่ง แต่ค่อนข้างสั้น พระโอษฐ์อิ่ม พระหนุ (คาง) เป็นปม ลักษณะดังกล่าว ควรเป็นพระพุทธรูประยะแรกของศิลปะสุโขทัย ในครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 19 สอดคล้องกับการกำหนดอายุจากหลักฐานการขุดแต่งอีกครั้งของกรมศิลปากรระหว่าง พ.ศ.2528-2529

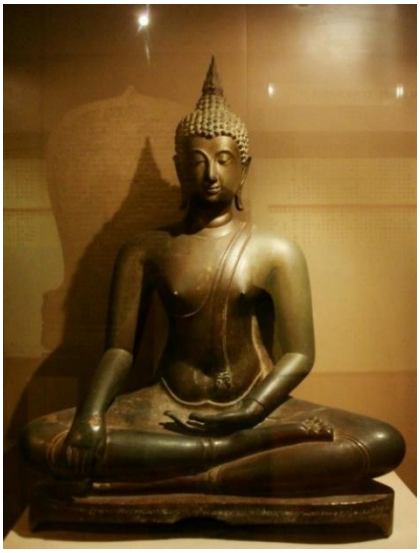
หมวดวัดตะกวน ลักษณะของพระพุทธรูประยะแรกของสุโขทัย เรียกกันมาก่อนว่า หมวดวัดตะกวน เพราะพบที่คล้ายคลึงกันเป็นครั้งแรกที่ วัดตะกวน สุโขทัย การเปรียบเทียบพระพุทธรูปแบบนี้กับพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรกของแคว้นล้านนา ราวครึ่งแรกของพระพุทธศตวรรษที่ 19 พบว่ามีส่วนคล้ายคลึงกัน แหล่งบันดาลใจจากเมืองมอญ-พม่า โดยเฉพาะในช่วงปลายสมัยเมืองพุกาม ย่อมเป็นต้นแบบระยะแรก ทั้งศิลปะของแคว้นล้านนาและสุโขทัย พระพุทธรูปรุ่นแรกของสุโขทัยเป็นงานปูนปั้น ทำให้ทราบได้ว่า งานหล่อสำริดของแคว้นล้านนาเจริญมาก่อน จนเมื่อล่วงเข้าสู่ครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 19 งานหล่อสำริดในศิลปะสุโขทัยจึงเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการหล่อพระพุทธรูปสำริดจำนวนมาก และมีคุณภาพ ความสมบูรณ์ของรูปแบบ รวมถึงความงามอย่างอุดมคติของพระพุทธรูปหมวดใหญ่ในศิลปะสุโขทัย ก่อนจะพัฒนามาเป็นลักษณะของพระพุทธรูปหมวดใหญ่ แนวโน้มการคลี่คลายเชื่อว่าปรากฏอยู่ที่พระพุทธรูปที่เจดีย์วัดช้างล้อม ศรีสัชนาลัย บรรดาพระพุทธรูปปูนปั้นที่ชำรุดของเจดีย์องค์นี้ประดิษฐานอยู่ภายในจระนำห้าช่อง เรียงรายทีแต่ละด้านของฐานสี่เหลี่ยมเหนือลานประทักษิณ พระพุทธรูปเหล่านั้นประทับขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ทั้งสองแสดงปางมารวิชัย ทรงครองจีวรห่มเฉียงเปิดพระอังสาขวา ชายจีวรยาวพาดเหนือพระอังสาซ้าย โดยจีบทบเป็นริ้ว พระพักตร์คลี่คลายจากลักษณะกลมไปบ้าง เม็ดพระศกเล็ก พระนลาฏยังค่อนข้างกว้าง อุษณีษะนูน รัศมีหักหายไป พระขนงวาดเป็นวงโค้ง หัวพระขนงจรดกันโดยต่อเนื่องลงมาเป็นสันโด่งของพระนาสิก ชายจีวรหรือสังฆาฏิที่จีบทบกันเป็นริ้วเป็นแบบอย่างพิเศษ ปรากฏในช่วงเวลาสั้นๆ โดยอาจมีต้นแบบจากพระพุทธรูปนาคปรกหล่อด้วยสำริด พบที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พระพุทธรูปองค์นี้มีศักราชระบุว่าหล่อขึ้นใน พ.ศ.1834 แบบอย่างพิเศษของชายจีวรได้พบที่พระพุทธรูปลีลาพระพักตร์รูปไข่ ปั้นด้วยปูนแบบนูนสูง ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เชลียง จัดอยู่ในพระพุทธรูปหมวดใหญ่ พระพุทธรูปนาคปรก ปั้นด้วยปูน พบน้อยมากในศิลปะสุโขทัย องค์หนึ่งมีอยู่ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เชลียง ได้รับการบูรณะแล้ว อีกองค์หนึ่งประดิษฐานในจระนำของเจดีย์ราย ด้านหลังของเจดีย์ประธานวัดเจดีย์เจ็ดแถว ศรีสัชนาลัย ดังภาพ 1

ภาพ 1 พระพุทธรูปศิลปะหมวดวัดตะกวน

หมายเหตุ: จาก ถามเรื่องพระพุทธรูป โดย Siamese, 2554, เรือนไทย.วิชาการ.คอม (https://www.reurnthai.com/index.php?topic=4370.0). CC BY-NC-ND.

พระพุทธรูปหมวดใหญ่ เป็นที่รู้จักกันดี โดยเฉพาะพระพุทธรูปประทับขัดสมาธิราบ พระหัตถ์แสดงปางมารวิชัย ทรงครองจีวรหรือชายสังฆาฏิยาว ปลายเป็นรูปเขี้ยวตะขาบอยู่ที่ระดับพระนาภี ขมวดพระเกศาใหญ่อย่างสมส่วน อุษณีษะนูนทรงมะนาวตัด รัศมีรูปเปลว แนวขมวดพระเกศาโค้งลงเป็นมุมแหลมที่กลาง พระนลาฏพระขนงวาดโค้ง สันพระนาสิกต่อเนื่องจากแนวที่จรดกันของของหัวพระขนง พระเนตรหรี่ลงต่ำ พระนาสิกโด่ง (งุ้มเล็กน้อย) ลักษณะเช่นนี้คงสร้างขึ้นในปลายพุทธศตวรรษก่อน สืบเนื่องมาถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 อยู่ในช่วงรัชกาลพญาลิไท และแม้ผ่านเลยมาสู่รัชกาลต่อ ๆ มา ก็ยังรักษาเค้าความงามตามอุดมคติดังกล่าว ในรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระศาสดาจากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุพิษณุโลก ปัจจุบันในวิหารวัดบวรนิเวศฯ พระศรีศากยมุนี หล่อด้วยสำริด ในวิหารหลวงวัดสุทัศน์ฯ กรุงเทพฯ อัญเชิญมาในรัชกาลพรบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระพักตร์ของพระศรีศากยมุนี ค่อนข้างเหลี่ยมหรือกลมเกินกว่าจะเป็นรูปไข่แบบพระพุทธรูปหมวดใหญ่ อนึ่งคำว่า หมวดใหญ่ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงขนาด แต่หมายถึงกลุ่มพระพุทธรูปที่พบจำนวนมาก ที่มีลักษณะอันเป็นแบบแผนชัดเจนในรัชกาลของพญาลิไท ซึ่งโดยทั่วไปของพระพุทธรูปหมวดใหญ่เท่าที่เคยพบขนาดใหญ่ราวหนึ่งหรือสองเท่าของสัดส่วนคน ขนาดของพระศรีศากยมุนีเกินกว่าสัดส่วนคนหลายเท่า หากเชื่อว่า สร้างขึ้นในรัชกาลของพญาลิไท ก็สามารถสันนิษฐานได้ว่าพระศรีศากยมุนี เป็นฝีมือช่างที่ถนัดงานสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ซึ่งมีเงื่อนไขและกรรมวิธีพิเศษไปกว่าการสร้างพระพุทธรูปขนาดเล็ก เป็นผลให้พระพักตร์ของพระศรีศากยมุนีแตกต่างจากพระพักตร์รูปไข่ของพระพุทธรูปหมวดใหญ่ แม้สร้างในช่วงเวลาร่วมสมัยกัน เพราะงานสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ให้มีสัดส่วนสมบูรณ์งดงาม ย่อมต้องการช่างปั้นและช่างหล่อที่มีความสามารถขั้นสูงแล้วเท่านั้น ดังภาพ 2

ภาพ 2 พระพุทธรูปหมวดใหญ่ ศิลปะสุโขทัย

หมายเหตุ: จาก โบราณวัตถุชิ้นเด่น: พระพุทธรูปปางมารวิชัยมีจารึกที่ฐาน โดย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง สุโขทัย, ม.ป.ป., (https://www.finearts.go.th/ramkhamhaengmuseum/view/7851-โบราณวัตถุชิ้นเด่น--พระพุทธรูปปางมารวิชัยมีจารึกที่ฐาน). CC BY-NC-ND.

หมวดพระพุทธชินราช พระพุทธชินราช ประดิษฐานในวิหารหลวง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พิษณุโลก ลักษณะโดยรวมอยู่ในเค้าเดียวกับพระศรีศากยมุนี เพราะมีขนาดใหญ่ไล่เลี่ยกัน และต่างก็มีนิ้วพระหัตถ์ยาวเสมอกัน ด้วยเพราะพระพุทธชินราช นั้นมีความสำคัญในประวัติศาสตร์และมีชื่อเสียงในด้านความงดงามสมส่วน จึงใช้เป็นชื่อหมวดหนึ่งของพระพุทธรูปสุโขทัย โดยมีข้อสังเกตว่าพระพุทธชินราชมีลักษณะอ่อนช้อยกว่าพระศรีศากยมุนี พระพุทธชินราช จึงอาจสร้างขึ้นหลังกว่าเล็กน้อย คือ สมัยพญาไสลือไท พระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่จำนวนมากหล่อด้วยสำริด มีตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่เท่าคน หรือใหญ่กว่าเล็กน้อย คงเกิดจากการทำสืบทอด ทำซ้ำจำลองกันมานาน จนล่วงมาในครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 20 ก็ยังทำกันอยู่ อย่างไรก็ตามโอกาสที่ลักษณะบางประการจะแตกต่างกันไปบ้าง ตามพื้นเพของช่างและฝีมือช่าง เช่น พระพักตร์แปลกจากกันไปบ้าง แต่ยังรักษาลักษณะโดยรวมของพระพุทธรูปหมวดใหญ่เอาไว้ ดังภาพ 3

ภาพ 3 พระพุทธรูปหมวดพระพุทธชินราช ศิลปะสุโขทัย

หมายเหตุ: จาก พระพุทธชินราช โดย Travelaround, 2552, Bloggang. (https://www.bloggang.com/m/ viewdiary.php?id=travelaround&month=04-2009&date=10&group=21&gblog=4). CC BY-NC-ND.

หมวดกำแพงเพชร ช่วงปลายสมัยสุโขทัย ยังคงมีเกี่ยวเนื่องที่พบได้ คือ ช่างปั้นพระพุทธรูปของเมืองต่าง ๆ ที่รับอิทธิพลของพระพุทธรูปหมวดใหญ่ของสุโขทัย เช่น ช่างกำแพงเพชร ได้สร้างพระพุทธรูปหมวดกำแพงเพชร ของตน ที่มีพระนลาฏกว้างและพระหนุ (คาง) เสี้ยม พระพักตร์เช่นนี้พบได้น้อย อยู่ในช่วงกลางของพุทธศตวรรษที่ 20 พระพุทธรูปแบบอู่ทองรุ่นที่ 3 ของกรุงศรีอยุธยา ได้พบจำนวนมากในกรุของปรางค์ประธานวัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา ซึ่งก่อสร้างขึ้นใน พ.ศ.1967 พระพักตร์ของพระพุทธรูปอู่ทองรุ่นนี้กลายจากเหลี่ยมเป็นรูปไข่ คือหนึ่งในหลายลักษณะจากพระพุทธรูปหมวดใหญ่ ในส่วนของพระพุทธรูปหมวดใหญ่แบบสุโขทัย ทั้งแบบอิริยาบถนั่ง และพระพิมพ์ในพระอิริยาบถลีลาที่เรียกกันว่า กำแพงเขย่ง ได้พบภายในกรุนี้ด้วย ล่วงมาถึงพุทธศตวรรษ ที่ 21 แบบอย่างของพระพุทธรูปหมวดใหญ่ ยังคงเป็นแรงบันดาลใจสำหรับช่างล้านนา โดยนำเข้ามาผสมผสานลักษณะกับพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรก กลายเป็นแบบที่เรียกว่า พระพุทธรูปเชียงแสงรุ่นหลัง สุโขทัยเสื่อมความสำคัญมาเป็นลำดับ สิ้นสุดลงใน พ.ศ. 1981 ตรงกับรัชกาลของพระมหา-ธรรมราชาที่ 4 (บรมปาล) ดังภาพ 4

ภาพ 4 พระพุทธรูปหมวดกำแพงเพชร ศิลปะสุโขทัย

หมายเหตุ: จาก พระบูชาศิลปะสุโขทัย แบบกำแพงเพชร หน้าตัก 5 นิ้ว โดย ร้านบุราณศิลป์, ม.ป.ป., (http://www.aesthetic-antique-and-arts.99wat.com/product/71414/พระบูชาศิลปะสุโขทัย%20แบบกำแพง). CC BY-NC-ND.

พระพุทธรูปที่เป็นศิลปะสุโขทัยที่ค้นพบภายในเขตจังหวัดกำแพงเพชร

พระพุทธรูปที่เป็นศิลปะสุโขทัยที่ค้นพบภายในเขตจังหวัดกำแพงเพชร (กรมศิลปากร, 2557) พระพุทธรูปลีลา เศียรพระพุทธรูป พระพุทธรูปปางมารวิชัยโดย (1) พระพุทธรูปปางมารวิชัย (2) พระพุทธรูปปางมารวิชัย (3) และพระพุทธรูปปางมารวิชัย (4) ปัจจุบันถูกจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร

พระพุทธรูปลีลา

พระพุทธรูปลีลา (เลขทะเบียน 16/1/2543, สำริด, ขนาดสูง 93 เซนติเมตร, ศิลปะสุโขทัย, พุทธศตวรรษที่ 20-21 : พบจากการขุดแต่งโบราณสถานวัดกรุสี่ห้อง เขตอรัญญิก นอกเมืองกำแพงเพชร ด้านทิศเหนือ) ดังภาพ 5

ภาพ 5 พระพุทธรูปลีลา ศิลปะสุโขทัยในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร โดย กรมศิลปากร, 2557, สำนักพิมพ์สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. สงวนลิขสิทธิ์ 2557 โดย สำนักพิมพ์สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

พระพุทธรูปลีลาองค์นี้ได้ค้นพบเมื่อ พ.ศ. 2542 บริเวณอาคารหมายเลข 1 (วิหาร) ขณะขุดโบราณสถานวัดกรุสี่ห้อง ในเขตอรัญญิก มีพุทธลักษณะตามแบบศิลปะสุโขทัย องค์พระพุทธรูปอยู่ในอิริยาบถเดินหรือกำลังเคลื่อนไหว พระชงฆ์ขวาเหลื่อมถอยหลังไปเล็กน้อย พระกรซ้ายชำรุด พระหัตถ์หักหายไปแต่สันนิษฐานว่าคงยกพระหัตถ์ซ้ายนี้ขึ้นหันฝ่าพระหัตถ์ไปข้างหน้า ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งปางแสดงธรรม (วิตรรกะมุทรา) หรือปางประทานอภัย (อภัยมุทรา) โดยอาจเทียบได้กับพระพุทธรูปลีลาลอยตัวจากวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพฯ และองค์ที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย

ทั้งนี้คติการสร้างพระพุทธรุปลีลา เชื่อกันว่าน่าจะมาจากพุทธประวัติตอนเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ภายหลังจากพระพุทธองค์เสด็จขึ้นไปเทศนาโปรดพุทธมารดาเป็นมารดาเป็นเวลา 3 เดือน แล้วจึงเสด็จกลับโลกมนุษย์ ณ เมืองสังวกัสสะ พระอินทร์ได้เนรมิตบันไดทั้ง 3 ชนิด ได้แก่ บันไดแก้วอยู่ตรงกลางเป็นที่เสด็จลงของพระพุทธองค์ บันไดทองอยู่ด้านขวาของพระพุทธองค์ได้เป็นทางลงของพระอินทร์ และด้านซ้ายเป็นบันไดเงินทางลงของพระพรหม เหตุการณ์ในพุทธประวัติตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์นั้น เป็นตอนที่พระพุทธองค์อยู่ในอิริยาบถลีลา ได้ปรากฏหลักฐานเป็นภาพปูนปั้นที่มณฑปวัดตระพังทองหลาง และมณฑปวัดตึก จังหวัดสุโขทัย รวมทั้งภาพจารด้านหนึ่งของศิลาจารึกรูปใบเสมาที่ได้จากวัดสรศักดิ์ จังหวัดสุโขทัย โดยอีกด้านหนึ่งของศิลาจารึกมีข้อความกล่าวถึงการสร้าง “พระเจ้าหย่อนตีน” กับ พระเจ้าจงกลม” ซึ่งอาจมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปลีลา ทั้งนี้การทำพระพุทธรูปลีลาในศิลปะสุโขทัยอาจได้รับแรงบันดาลใจมาจากศิลปะลังกาสมัยโปลนนารุวะ เมื่อช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ดังมีหลักฐานเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังแสงภาพพุทธประวัติตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ที่วิหารติวังกะเมืองโปลนนารุวะ ประเทศศรีลังกา

เศียรพระพุทธรูป

เศียรพระพุทธรูป (เลขทะเบียน 16/340/2513, สำริด, ขนาดสูง 67.5 เซนติเมตร, ศิลปะสุโขทัย, พุทธศตวรรษที่ 20 : รับมอบมาจากศาลากลางจังหวัดกำแพงเพชร) ดังภาพ 6

ภาพ 6 เศียรพระพุทธรูป ศิลปะสุโขทัยในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร โดย กรมศิลปากร, 2557, สำนักพิมพ์สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. สงวนลิขสิทธิ์ 2557 โดย สำนักพิมพ์สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

เศียรพระพุทธรูปนี้มีลักษณะเช่นเดียวกันพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยหมวดใหญ่ทั่วไป แต่ที่ต่างออกไป คือ การทำพระนลาฏกว้าง และพระหนุเสี้ยม ซึ่งจัดเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปกรรมสกุลช่างกำแพงเพชร

พระพุทธรูปปางมารวิชัย (1)

พระพุทธรูปปางมารวิชัย (1) (เลขทะเบียน 16/271/2513, สำริด, ขนาดสูง พร้อมฐาน 27.5 เซนติเมตร, หน้าตักกว้าง 20 เซนติเมตร, ศิลปะสุโขทัย, พุทธศตวรรษที่ 20-21 : พบจากการขุดแต่งโบราณสถานวัดพระแก้วกลางเมืองกำแพงเพชร) ดังภาพ 7

ภาพ 7 พระพุทธรูปปางมารวิชัย 1 ศิลปะสุโขทัยในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร โดย กรมศิลปากร, 2557, สำนักพิมพ์สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. สงวนลิขสิทธิ์ 2557 โดย สำนักพิมพ์สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

พระพุทธรูปปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิราบบนฐานหนเกระดานเรียบ ลักษณะพระพักตร์แสดงเอกลักษณ์ทางศิลปกรรมของฝีมือช่างกำแพงเพชร โดยเฉพาะมีพระหัตถ์ขวาวางคว่ำบนพระชงฆ์ ปลายนิ้วพระหัตถ์ชี้ลงเบื้องล่างเพื่อเรียกพระแม่ธรณีมาเป็นพยานว่าในชาติก่อนๆ พระองค์ได้สั่งสมบำเพ็ญบารมีมาเป็นพยานว่า ในชาติก่อนๆ พระองค์ได้สั่งสมบำเพ็ญบารมีมาเพียงพอที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาตินี้ แม่พระธรณีจึงบีบมวยผมหลั่งน้ำออกมาไหลท่วมเหล่ามาร

พระพุทธรูปปางมารวิชัย (2)

พระพุทธรูปปางมารวิชัย (2) (เลขทะเบียน 16/234/2534, สำริด, ขนาดสูง พร้อมฐาน 69 เซนติเมตร , หน้าตักกว้าง 45 เซนติเมตร, ศิลปะสุโขทัย, พุทธศตวรรษที่ 20-21 : เดิมประดิษฐานอยู่ในห้องผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร รับมอบวันที่ 21 ตุลาคม 2534) ดังภาพ 8

ภาพ 8 พระพุทธรูปปางมารวิชัย 2 ศิลปะสุโขทัยในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร โดย กรมศิลปากร, 2557, สำนักพิมพ์สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. สงวนลิขสิทธิ์ 2557 โดย สำนักพิมพ์สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

พระพุทธรูปปางมารวิชัยองค์นี้ ยังคงแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยหมวดใหญ่ แต่มีรายละเอียดบางประการที่อาจจัดได้ว่าเป็นฝีมือสกุลช่างกำแพงเพชร โดยเฉพาะได้แก่ พระนลาฏกว้าง พระหนุเสี้ยม ลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างยาว รวมทั้งความนิยมในการทำวงแหวนคั่นกลางระหว่างพระอุษณีษะกับพระรัศมี นับว่าเป็นพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัย สกุลช่างกำแพงเพชร ที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์มากที่สุด

พระพุทธรูปปางมารวิชัย (3)

พระพุทธรูปปางมารวิชัย (3)) (เลขทะเบียน 16/758/2518, สำริด, ขนาดสูงพร้อมฐาน 46.5 เซนติเมตร, หน้าตักกว้าง 28.5 เซนติเมตร, ศิลปะสุโขทัย, พุทธศตวรรษที่ 20-21 : พบที่วัดพระธาตุ กลางเมืองกำแพงเพชร) ดังภาพ 9

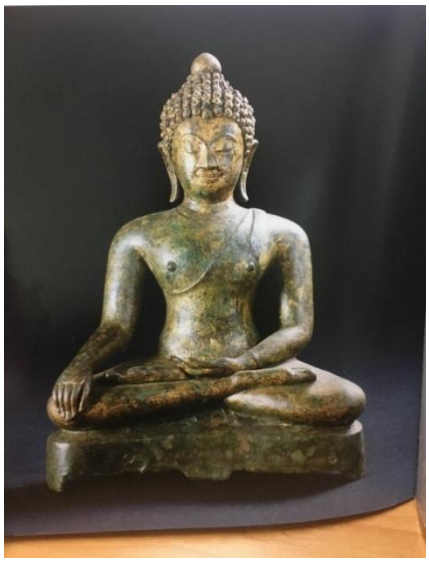
ภาพ 9 พระพุทธรูปปางมารวิชัย 3 ศิลปะสุโขทัยในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร โดย กรมศิลปากร, 2557, สำนักพิมพ์สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. สงวนลิขสิทธิ์ 2557 โดย สำนักพิมพ์สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

พระพุทธรูปองค์นี้พระพักตร์รูปไข่ค่อนข้างยาว พระนลาฏกว้าง พระหนุเสี้ยม พระขนงโก่ง พระเนตรเรียวเล็กเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์อมยิ้ม ขมวดพระเกศาค่อนข้างเล็ก พระอุษณีษะเป็นต่อมนูนใหญ่ พระรัศมีรูปเปลวเพลิง พระกรรณยาว ระหว่างพระกรรณกับพระอังสามีตัวเชื่อมหรือยึดไว้ให้ติดกัน ซึ่งคงเกิดขึ้นจากเทคนิควิธีในการหล่อโลหะ พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์คอดเล็ก ครองจีวรห่มเฉียงเปิดพระอังสาด้านขวา ชายจีวรบนพระอังสาซ้ายยาวลงมาจรดพระนาภี ประทับนั่งขัดสมาธิราบบนอาสนะฐานหน้ากระดาน

พระพุทธรูปปางมารวิชัย (4)

พระพุทธรูปปางมารวิชัย (4) (เลขทะเบียน 16/341/2513, สำริด, ขนาดสูงพร้อมฐาน 25 เซนติเมตร, หน้าตักกว้าง 18.5 เซนติเมตร, ศิลปะสุโขทัย, พุทธศตวรรษที่ 21 : พบที่วัดพระธาตุ กลางเมืองกำแพงเพชร) ดังภาพ 10

ภาพ 10 พระพุทธรูปปางมารวิชัย 4 ศิลปะสุโขทัยในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร โดย กรมศิลปากร, 2557, สำนักพิมพ์สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. สงวนลิขสิทธิ์ 2557 โดย สำนักพิมพ์สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

พระพุทธรูปองค์นี้มีพุทธลักษณะ แสดงถึงอิทธิพลศิลปะล้านนนา กำหนดอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งที่เมืองกำแพงเพชรได้พบพระพุทธรูปลักษณะนี้อยู่หลายองค์ เป็นต้นว่า หลวงพ่อเพชร วัดบาง พระพุทธรูปสำริดที่มีจารึกที่ฐาน วัดคูยาง รวมทั้งพระพุทธรูปปูนปั้นภายในมณฑปวัดสว่างอารมณ์

บทสรุป

ศิลปะแบบสุโขทัยในจังหวัดกำแพงเพชร เป็นภูมิปัญญาช่างในการปรับเปลี่ยนแรงบันดาลทางศาสนาการสร้างพระพุทธรูปที่ทำด้วยโลหะของชาวไทยนับตั้งแต่สมัยโบราณ ได้ใช้วิธีการหล่อโลหะแบบสูญขี้ผึ้ง โลหะที่ใช้เป็นวัตถุดิบหลัก คือ ทองแดงและดีบุก หรือที่เรียกว่ากันว่า สำริด นอกจากนี้อาจมีการผสมโลหะและให้น้ำโลหะไหลเข้าไปในแม่พิมพ์อย่างทั่วถึง การหล่อโลหะดังกล่าวสามารถสรุปวิธีการทำได้ดังนี้ ขั้นตอนแรก

จะต้องทำหุ่นแกนดินให้เป็นเค้าโครงของประติมากรรม ตอกหมุดโลหะที่เรียกว่า ทอย ฝังลงในหุ่นแกนดิน โดยรอบเพื่อยึดให้มีความมั่นคง แล้วนำน้ำผึ้งมาพอกทับ ตกแต่งรายละเอียดต่าง ๆ ตามต้องการ โดยต้องปั้นขี้ผึ้งให้มีความหนาของเนื้อโลหะ จากนั้นจึงนำดินผสมมูลวัวมาทาบนผิวขี้ผึ้งแล้วจึงนำดินมาพอกทับอีกครั้ง ติดสายกระบวน สายชนวน และรูล้น สำหรับเป็นทางไหลของขี้ผึ้ง และโลหะหลอมเหลว จึงนำชิ้นงานนี้ไปเผาไฟให้ความร้อน จะทำให้ขี้ผึ้งหลอมละลาย เมื่อขับหรือไล่ขี้ผึ้งออกหมดแล้วจะทำให้เกิดช่องว่างให้นำโลหะที่หลอมละลายแล้วเทกลับลงไปในแบบพิมพ์เพื่อแทนที่ขี้ผึ้ง จากนั้นจึงทิ้งแบบพิมพ์ไว้ให้เย็นแล้วทุบดินชั้นนอกออก จะได้ชิ้นงานรูปประติมากรรมที่ทำไว้ตามรูปหุ่นขี้ผึ้งซึ่งการพบศิลปะแบบสุโขทัยในจังหวัดกำแพงเพชร พระพุทธรูปลีลาเศียรพระพุทธรูป พระพุทธรูปปางมารวิชัย ปัจจุบันถูกจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. (2557). *นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร.* สำนักศิลปากรที่ 6 สุโขทัย กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง สุโขทัย. (ม.ป.ป.). *โบราณวัตถุชิ้นเด่น: พระพุทธรูปปางมารวิชัยมีจารึกที่ฐาน.* https://www.finearts.go.th/ramkhamhaengmuseum/view/7851-โบราณวัตถุชิ้นเด่น--พระพุทธรูปปางมารวิชัยมีจารึกที่ฐาน

ร้านบุราณศิลป์. (ม.ป.ป.). *พระบูชาศิลปะสุโขทัย แบบกำแพงเพชร หน้าตัก 5 นิ้ว.* http://www.aesthetic-antique-and-arts.99wat.com/product/71414/พระบูชาศิลปะสุโขทัย%20แบบกำแพง

สันติ เล็กสุขุม. (2549). *ศิลปะสุโขทัย.* สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

Siamese. (27 เมษายน 2554). *ถามเรื่องพระพุทธรูป.* เรือนไทย.วิชาการ.คอม. https://www.reurnthai.com/index.php?topic=4370.0

Travelaround. (10 เมษายน 2552). *พระพุทธชินราช.* Bloggang. https://www.bloggang.com/m/viewdiary.php?id=travelaround&month=04-2009&date=10&group=21&gblog=4

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เมืองมรดกโลก

วุฒิชัย ตรุษลักษณ์[1], วรรณภา รอดจันทร์[2] และสมศักดิ์ พูนใจสม[3]

บทนำ

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง มีพื้นที่ประมาณ 3.4 ตารางกิโลเมตร แบ่งออกเป็น 2 เขต คือ เขตภายในกำแพงเมือง พื้นที่ 503 ไร่ และเขตนอกกำแพงเมือง หรือที่เรียกกันว่าเขตอรัญญิก พื้นที่ 1,611 ไร่ ตั้งอยู่บนเขาลูกรังขนาดย่อม โบราณสถานทั้ง 2 กลุ่ม ตั้งอยู่ในพื้นที่ตั้งของตัวจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือ ประมาณ 358 กิโลเมตร กรมศิลปากรได้กำหนดเขตที่ดินโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ประมาณ 2,114 ไร่ (กรมศิลปากร, ม.ป.ป.)

กรมศิลปากรได้ดำเนินการคุ้มครองป้องกันโบราณสถานเมืองกำแพงเพชรและเมือนครชุม โดยการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ เมื่อ พ.ศ. 2478 และ พ.ศ. 2480 ต่อมาได้ประกาศขึ้นทะเบียนกำหนดขอบเขตอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2511 ในส่วนของการขุดแต่ง บูรณะ และพัฒนาโบราณสถาน ได้เริ่มดำเนินการครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2508 จนถึง พ.ศ. 2525 กรมศิลปากรจึงได้บรรจุงานปรับปรุงโบราณสถานเมืองกำแพงเพชรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (2525 - 2529) โดยใช้ชื่อ โครงการอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร มุ่งเน้นการอนุรักษ์และพัฒนากลุ่มโบราณสถานทั้งภายในเมืองเนื้อที่ 503 ไร่ และเขตอรัญญิก เนื้อที่ 1,611 ไร่ เพื่อป้องกันมิให้ถูกทำลายหรือเสื่อมค่า พัฒนาโบราณสถาน และบริเวณเพื่อให้เป็นแหล่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรม เกิดความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ของชาติ กรมศิลปากรได้ดำเนินการเปิดอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรอย่างเป็นทางการเมื่อวันพฤหัสบดี ที่ 18 เมษายน พุทธศักราช 2524 โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จเป็นองค์ประธาน

โบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ยังเป็นงานสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นทั้งในด้านการใช้วัสดุศิลาแลงเป็นวัสดุก่อสร้าง รูปแบบทางศิลปกรรมเป็นของแท้ดั้งเดิมที่แสดงถึงฝีมือและความเชื่อของบรรพชนในอดีต ตลอดจนโบราณสถานรวมกลุ่มหนาแน่นในบริเวณป่าธรรมชาติ ซึ่งยังคงบรรยากาศพุทธสถานเขตอรัญวาสีดังเช่นในอดีต (apairach, 2554)

เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2534 "อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร" ได้รับการประกาศเป็น “มรดกโลก” ร่วมกับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ภายใต้ชื่อว่า "เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร" (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns) โบราณสถานของเมืองกำแพงเพชร เกือบทั้งหมดเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทแบบลังกาวงศ์ โดยมีอายุไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 19 หรือสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไท พุทธศาสนาในสมัยนั้นมีพระสงฆ์สองฝ่ายคือ ฝ่ายคามวาสีหรือวัดที่อยู่ในเมืองและอรัญวาสีหรือฝ่ายที่อยู่นอกเมือง

คำสำคัญ : ท่องเที่ยว, เมืองมรดกโลก, อุทยานประวัติศาสตร์, กำแพงเพชร

[1-3] เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ประวัติความเป็นมาจังหวัดกำแพงเพชรเมืองมรดกโลก

สำนักงานคลังจังหวัดกำแพงเพชร (ม.ป.ป.) จังหวัดกำแพงเพชร เป็นที่ตั้งของเมืองเก่าที่ปรากฏหลักฐานอยู่ในประวัติศาสตร์ไทยไม่น้อยกว่า 700 ปี เคยเป็นเมืองเก่าที่นับว่ามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยทวารวดี เป็นที่ตั้งของเมืองโบราณหลายเมือง เช่น เมืองชากังราว นครชุม ไตรตรึงษ์ เทพนคร และเมืองคณที นอกจากนี้เมืองกำแพงเพชรยังเป็นเมืองที่สองที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ครองเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็น "พระยาวชิรปราการ" ต่อมาในปี พ.ศ. 2459 ได้เปลี่ยนเมืองกำแพงเพชรเป็นจังหวัดกำแพงเพชร

ตามประวัติศาสตร์ กล่าวว่า กำแพงเพชรเป็นเมืองหน้าด่านของสุโขทัยมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวง เดิมเรียกชื่อว่า "เมืองชากังราว" และมีเมืองบริวารรายล้อมอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ไตรตรึงษ์ เทพนคร ฯลฯ การที่กำแพงเพชรเป็นเมืองหน้าด่านรับศึกสงครามในอดีตอยู่เสมอ จึงเป็นเมืองยุทธศาสตร์มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากมาย เช่น กำแพงเมือง คูเมือง ป้อมปราการ วัดโบราณ มีหลักฐานให้สันนิษฐานว่าเดิมเคยเป็นที่ตั้งของเมือง 2 เมือง สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ว่า เมืองหนึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตก มีพระมหาธาตุอยู่ ซึ่งเข้าใจว่าเป็นเมืองเดิมที่เรียกชื่อว่า “ชากังราว” พระเจ้าเลอไท กษัตริย์องค์ที่ 4 แห่งราชวงศ์สุโขทัย เป็นผู้สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.1890 ต่อมามีการสร้างอีกเมืองหนึ่งทางฝั่งตะวันตกเช่นกัน เมืองนี้ปรากฏชื่อในจารึกของพระมหาธรรมราชาลิไท กษัตริย์องค์ที่ 5 แห่งราชวงศ์สุโขทัย ได้สร้างเมืองใหม่ขึ้นว่า เมืองนครชุม เป็นเมืองที่มีวัดวาอารามใหญ่โตหลายวัด เป็นฝีมือสร้างครั้งสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีอยู่หลายวัด ต่อมาเกิดเกาะขึ้นตรงกลางหน้าเมืองนครชุม สายน้ำเปลี่ยนทางเดินไปทางทิศตะวันตก ทำให้เมืองนครชุมเป็นเมืองดอน จึงได้ย้ายมาสร้างเมืองใหม่ทางฝั่งตะวันออกตรงข้ามกัน เมืองที่สร้างใหม่นี้มีป้อมกำแพงมั่นคงแข็งแรงไว้ต่อสู้ข้าศึก มีลำน้ำทั้งเก่าและใหม่เป็นคูเมือง คงเห็นว่าเป็นเขื่อนขันธ์ที่มั่นคง จึงให้ชื่อว่า เมืองกำแพงเพชร

ครั้นเมื่ออำนาจของกรุงสุโขทัยเริ่มเสื่อมลง พระเจ้าอู่ทองสามารถตั้งกรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นเมืองเอกทางใต้ได้ และ พอถึงสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (พลั่ว) รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงศรีอยุธยา พระองค์สามารถยกทัพมาตีกรุงสุโขทัยได้ จากสงครามนี้ทำให้เขตปกครองของสุโขทัยถูกแบ่งออกเป็น 2 อาณาเขตคือ เมืองชากังราว (กำแพงเพชร) ระแหง (ตาก) และพระบาง (นครสวรรค์) เมืองทางฝั่งแม่น้ำปิงถูกแบ่งเป็นเขตหนึ่ง และเมืองสุโขทัย สองแคว สวรรคโลก พิจิตร เมืองทางฝั่งแม่น้ำยมและน่านอีกเขตหนึ่ง ทั้งสองเขตมีเมืองราชธานีปกครองเมืองเล็กในย่านของตน สำหรับทางแม่น้ำปิงนั้นได้รวมเมืองชากังราว และเมืองนครชุม ยกเป็นราชธานีปกครองเมืองทางลุ่มแม่น้ำปิงในย่านนี้ โดยโปรดฯ ให้พระยายุธิษฐิระ ราชบุตรบุญธรรมเป็นผู้ครองเมือง ส่วนทางด้านลุ่มแม่น้ำยมและน่าน ให้เมืองพิษณุโลกเป็นราชธานี มีพระเจ้าไสยลือไท หรือพระมหาธรรมราชาที่ 3 เป็นผู้ครองเมือง และในสมัยที่ยังมีการทำสงครามกับพม่านั้น กำแพงเพชรมีบทบาทในการทำสงครามหลายครั้งเป็นที่ตั้งในการการทำสงครามต่อสู้กับพม่า ทั้งตั้งรับ ที่พักพล ที่เตรียมเสบียงอาหาร บางครั้งพม่ามีกำลังมากก็ต้องอพยพผู้คนลงมาอยู่ที่อยุธยา เคยถูกพม่ายึดเป็นที่มั่นหลายครั้ง และถูกทำลายเสียหายอยู่เสมอ เป็นเมืองที่พระเจ้าตากสินดำรงพระยศครั้งสุดท้ายก่อนจะเสด็จขึ้นเสวยราชย์ ณ กรุงธนบุรี เป็นพระยาวชิรปราการผู้สำเร็จราชการเมือง

บริษัท โอเชี่ยนสไมล์ทัวร์ จำกัด (ม.ป.ป.) เมืองกำแพงเพชรตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงและเป็นบริเวณที่ตั้งของตัวจังหวัดกำแพงเพชรปัจจุบัน ลักษณะเมืองมีรูปแบบคล้ายกับสี่เหลี่ยมคางหมูวางยาวขนานไปกับแม่น้ำ ความยาวของกำแพงเมืองด้านเหนือประมาณ 2,400 เมตร ด้านใต้ประมาณ 2,160 เมตร ความกว้างด้านตะวันออกประมาณ 540 เมตร และความกว้างด้านตะวันตกประมาณ 220 เมตร กำแพงเมืองก่อด้วยศิลาแลงทำเป็นชั้นเชิงเทิน ตอนบนสุด ก่อเป็นรูปใบเสมา มีประตูเมืองโดยรอบรวม 10 ประตู กำแพงเมือง

ยังมีป้อมปราการที่มั่นคงแข็งแรงทั้งที่บริเวณมุมเมืองทั้ง 4 มุมและในแนวกำแพงเมือง รวมทั้งยังมีป้อมรูปสี่เหลี่ยมตั้งอยู่ด้านหน้าประตูเมืองด้วย ถัดจากกำแพงเมืองศิลาแลงเป็นคูเมืองกว้างประมาณ 30 เมตร จากการที่เมืองกำแพงเพชรตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำปิง จึงพบหลักฐานเกี่ยวกับการทดน้ำจากแม่น้ำปิง เพื่อนำน้ำเข้าสู่คูเมืองบริเวณมุมหัวเมือง และเมื่อน้ำล้นคูเมืองเกินความจำเป็นแล้วก็จะระบายออกที่ด้านมุมท้ายเมืองลงสู่ลำคลองธรรมชาติ

ภายในเมืองและนอกเมืองกำแพงเพชรมีซากโบราณสถานใหญ่น้อยเป็นจำนวนมาก เกือบทั้งหมดเป็นศาสนสถานเนื่องในพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทแบบลังกาวงศ์ กลางเมืองมีวัดพระแก้ว วัดพระธาตุเป็นศูนย์กลาง เป็นลักษณะวัดหลวงที่มีเฉพาะเขตพุทธาวาส ไม่มีพระภิกษุจำพรรษา ทางด้านทิศเหนือของวัดพระแก้วเป็นบริเวณที่เรียกว่าสระมน (เชื่อกันว่าเป็นบริเวณวังโบราณ) และเทวสถานศาลพระอิศวร ซึ่งสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา บริเวณนอกเมืองทางด้านทิศเหนือ มีกลุ่มวัดโบราณขนาดใหญ่น้อยประมาณ 40 แห่ง สร้างอยู่บนเนินเขาลูกรังขนาดย่อม จัดเป็นเขตอรัญญิกของเมืองกำแพงเพชร โบราณสถานสำคัญ ได้แก่ วัดพระนอน วัดพระสี่อิริยาบถ วัดป่ามืด วัดฆ้องชัย วัดนาคเจ็ดเศียร วัดสิงห์ วัดกำแพงงาม วัดเตาหม้อ วัดช้างรอบ และวัดอาวาสใหญ่ กลุ่มโบราณสถานเขตอรัญญิกนับเป็นงานสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของเมืองกำแพงเพชร ด้วยโบราณสถานสร้างรวมกลุ่มหนาแน่นในบริเวณพื้นที่ติดต่อเป็นผืนเดียวกัน โบราณสถานมีขนาดใหญ่โต อลังการใช้ศิลาแลงเป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง และมีความงดงามทางศิลปกรรมของสกุลช่างเมืองกำแพงเพชร

บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงหรือฝั่งตรงข้ามกับเมืองกำแพงเพชร เป็นที่ตั้งของเมืองโบราณอีกเมืองหนึ่งที่เรียกว่าเมืองนครชุม ลักษณะตัวเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอยู่ตรงปากคลองสวนหมาก กำแพงเมืองเป็นลักษณะคันดินสามชั้น ซึ่งในปัจจุบันถูกทำลายไปมากทั้งการกัดเซาะของแม่น้ำปิง และการขยายตัวของชุมชนปัจจุบัน

กลุ่มโบราณสถานสำคัญของเมืองนครชุมตั้งอยู่นอกเมืองทางด้านทิศใต้ ห่างจากแนวกำแพงเมืองประมาณ 500 เมตร เป็นกลุ่มวัดเขตอรัญญิกของเมืองนครชุม วัดสำคัญได้แก่ วัดเจดีย์กลางทุ่ง วัดหนองพิกุล วัดซุ้มกอ และวัดหนองลังกา

นอกจากหลักฐานทางโบราณคดีแล้ว ยังปรากฏเรื่องราวในตำนาน และพงศาวดารหลายฉบับที่กล่าวถึงชุมชนในแถบลุ่มแม่น้ำปิง เช่น ตำนานสิงหนวัติกุมารได้กล่าวถึงพระเจ้าชัยศิริได้หนีข้าศึกจากเมืองเหนือมาตั้งเมืองใหม่ชื่อเมืองกำแพงเพชร ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 จากหลักฐานทางโบราณคดี ตลอดจนเรื่องราวในตำนานทำให้ทราบว่าได้มีชุมชนเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณแม่น้ำปิง ในเขตจังหวัดกำแพงเพชรก่อนสมัยสุโขทัย แต่การพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนเมืองกำแพงเพชร ขนาดใหญ่ยังไม่มีหลักฐานชัดเจน

ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลายหลักรวมไปถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและประติมากรรมจำนวนมาก ทำให้ทราบว่าเมืองกำแพงเพชรและเมืองนครชุมสถาปนาขึ้นในช่วงสมัยสุโขทัย ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19 หรือภายหลังรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง ในระยะแรกเมืองนครชุม คงจะมีบทบาทและความสำคัญมากกว่าเมืองกำแพงเพชร ดังหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ 3 (จารึกนครชุม) กล่าวถึงพระมหาธรรมราชาลิไท ได้เสด็จสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุกลางเมืองนครชุม พร้อมปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ ซึ่งได้มาจากลังกาทวีป เมื่อ พ.ศ. 1900 ต่อมาได้ย้ายศูนย์กลางเมืองมาอยู่ทางฝั่งเมืองกำแพงเพชร ซึ่งอาจจะเนื่องด้วยสาเหตุทางการเมืองกับกรุงศรีอยุธยาที่ขยายอำนาจทางการเมืองขึ้นมาทางเหนือ เมืองนครชุมตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ไม่เหมาะสมในทางยุทธศาสตร์ หรืออาจจะเนื่องจากการประสบปัญหาแม่น้ำปิงกัดเซาะตลิ่ง ตลอดจนเกิดอุทกภัยน้ำหลากจากภูเขาทางทิศตะวันตก น้ำไหลท่วมคลองสวนหมากและตัวเมืองที่เป็นที่ลุ่มต่ำอยู่เสมอ

เมืองกำแพงเพชรทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงคงจะมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางการเมืองการปกครองในแถบลุ่มแม่น้ำปิง ในขณะเดียวกันด้านการศาสนาและศิลปกรรมได้เจริญรุ่งเรืองควบคู่ไปกับอำนาจ

การเมืองการปกครอง เรื่องราวที่กล่าวไว้ในตำนานที่เกี่ยวข้องกับพระแก้วมรกตและพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองทั้งสององค์มาชั่วระยะหนึ่ง

สมัยอยุธยา เมืองกำแพงเพชรได้เป็นหัวเมืองหนึ่งของกรุงศรีอยุธยาในกลุ่มหัวเมืองเหนือ และยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะเมืองหน้าด่านที่ต้องคอยรับศึกจากกองทัพพม่ามาโดยตลอด เมืองกำแพงเพชรคงจะลดบทบาทและร้างไปในที่สุด เมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยาให้กับพม่าครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. 2310

จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาและเมืองที่ตั้งของเมืองกำแพงเพชรที่เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างแคว้นสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา และในขณะเดียวกันก็สามารถติดต่อกับบ้านเมืองเขตล้านนาที่อยู่ทางเหนือได้อย่างสะดวก ดังหลักฐานทางโบราณคดีที่พบที่เมืองกำแพงเพชรจึงแสดงลักษณะที่เกี่ยวกับดินแดนทั้งสามแห่ง แต่ก็แฝงไว้ด้วยศิลปะของท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์ของสกุลช่างเมืองกำแพงเพชรเอาไว้ด้วย

ลักษณะสิ่งปลูกสร้าง

โบราณสถานของจังหวัดกำแพงเพชรสร้างโดยใช้ศิลาแลงทั้งหมด ศิลาแลง หรือ แม่รัง เป็นวัสดุในธรรมชาติอย่างหนึ่ง มีลักษณะคล้ายกับหิน สีแดง ส้ม หรือน้ำตาลเข้ม มีรูพรุนทั่วไป นับเป็นวัสดุที่มีความสำคัญในการก่อสร้างในอดีต เนื่องจากมีความอ่อนนุ่มและมีความแข็งพอสมควร

พจนานุกรมศัพท์ธรณีวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2544) ศิลาแลงเป็นวัสดุที่ผ่านกระบวนการผุพังมาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเป็นรูพรุนทั่วไป มีสีสนิมเหล็ก หรือสีอิฐ ส่วนประกอบสำคัญทางเคมีของศิลาแลง คือ ออกไซด์ของเหล็ก หรืออะลูมิเนียม โดยอาจมีแร่ควอตซ์และเคโอลิไนต์ปนอยู่ด้วย ส่วนธาตุที่เป็นด่างและซิลิเกตนั้นมีอยู่น้อยมาก หากมีสารประกอบเหล็กอยู่มากพอ ก็อาจนำไปใช้เป็นวัตถุดิบถลุงเอาเหล็กได้ หรือหากมีสารประกอบอะลูมิเนียมมากพอ ก็อาจนำไปถลุงเอาโลหะอะลูมิเนียมได้เช่นกัน

ศิลาแลงเกิดขึ้นได้ในสภาพภูมิอากาศร้อนชื้น ฝนตกมาก แต่แล้งนานด้วย ในฤดูฝนน้ำใต้ดินมีระดับสูง ทำให้ท่วมตอนบนของชั้นดิน (ซึ่งต่อไปกลายเป็นศิลาแลง) ระหว่างนั้น น้ำฝนจะละลายเอาสารประกอบอะลูมิเนียมออกไซด์เอาไว้ เมื่อถึงหน้าแล้ง น้ำใต้ดินลดระดับต่ำลง ก็พาเอาสารประกอบอะลูมิเนียมลงไปสู่ที่ต่ำเวลานานเข้า วัสดุบริเวณด้านบนจึงมีสารประกอบเหล็กออกไซด์มากขึ้น และมักรวมกันเป็นกลุ่ม จึงเกิดเป็นโพรงว่าง เป็นทางให้น้ำใต้ดินซึมขึ้นลงได้ง่ายขึ้น และชะล้างสารประกอบอะลูมิเนียมออกไซด์ออกไปเร็วด้วย ทำให้ศิลาแลงมีลักษณะเด่น คือ มีรูพรุนทั่วไป และเนื้อเป็นสารประกอบเหล็กออกไซด์มากกว่าอะลูมิเนียมออกไซด์ ในประเทศไทยพบศิลาแลง 2 แบบ คือ

1. แบบที่เชื่อมยึดตัวแน่น เป็นแผ่นต่อเนื่องเป็นพืด เรียกว่า "ศิลาแลง" หรือ "แม่รัง" นิยมตัดเป็นแท่งคล้ายอิฐ นำไปสร้างสิ่งก่อสร้าง กำแพง ปูทางเดิน

2. แบบที่เกาะตัวกันหลวมๆ ลักษณะร่วน เรียกว่า "ลูกรัง" นิยมใช้อัดพื้นถนน เพราะเมื่อมีการบดอัดและได้รับความชื้นจากน้ำแล้ว จะจับตัวแน่นดีกว่าดิน หรือทรายธรรมดา

การนำศิลาแลงมาใช้นั้น เป็นกระบวนการที่ไม่ยุ่งยากนัก เมื่อเปิดหน้าดินลงไปถึงตัวศิลาแลง จะพบเนื้อดินที่ไม่แข็งนัก ใช้ขวานหรือเหล็กสกัด หรือชะแลง เซาะร่องงัดออกมาเป็นแท่งสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ได้ แต่เมื่อยกขึ้นมาแล้วต้องรีบตัดแต่งให้เข้ารูปตามต้องการโดยเร็ว เพราะหากทิ้งไว้เป็นเวลานาน มันจะแข็งตัวกว่าเดิมมาก เมื่อแต่งรูปเสร็จแล้ว วางทิ้งไว้ประมาณ 1 เดือน ก็จะแข็งมาก สามารถนำไปก่อสร้างได้เหมือนอิฐ ศิลาแลงนี้สามารถพบได้ในโบราณสถานสมัยสุโขทัยเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็พบได้ในโบราณสถานแห่งอื่น ๆ เช่น เชียงแสน เชียงใหม่ กำแพงเพชร เป็นต้น ดังภาพ

ภาพ 1 ศิลาแลง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 2 บ่อศิลาแลง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

โบราณสถาน และแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรแบ่งออกเป็น 2 ส่วน เนื่องจากพุทธศาสนาในสมัยนั้นมีพระสงฆ์สองฝ่าย คือ ฝ่ายคามวาสีหรือวัดที่อยู่ในเมือง และอรัญวาสีหรือฝ่ายที่อยู่นอกเมือง บางแหล่งข้อมูลก็แบ่งเมืองโบราณออกตามนากำแพงเมือง เนื่องจากกำแพงเมืองกำแพงเพชรเดิม คงมีลักษณะเป็นคันดินและคูเมือง 3 ชั้นต่อมาได้พัฒนากำแพงเมืองขึ้นไปเป็นกำแพงศิลาแลง มีการสร้างเชิงเทิน ใบเสมา และป้อมประตูรอบ ส่วนที่เป็นกำแพงด้านในยังคงปรากฏร่องรอยให้เห็นอยู่ข้างบริเวณด้านทิศเหนือเชื่อกันว่ากำแพงศิลาแลงสร้างในช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1911 - 2031) โดยแบ่งเขตโบราณสถานออกเป็น

1. โบราณสถานภายในกำแพงเมือง สำรวจพบแล้วมีทั้งสิ้น 20 แห่ง โบราณสถานที่สำคัญ ๆ ได้แก่

1.1 วัดพระแก้ว เป็นพระอารามหลวงที่มีขนาดใหญ่ที่สุด ตั้งอยู่กลางเมืองเช่นเดียวกับวัดมหาธาตุกรุงสุโขทัย และวัดพระศรีสรรเพชญ กรุงศรีอยุธยา เป็นวัดที่มีเฉพาะเขตพุทธาวาสไม่มีพระภิกษุจำพรรษา สิ่งก่อสร้างภายในวัดเรียงเป็นแนวยาวตามแกนตะวันออก-ตะวันตกขนานกับกำแพงเมืองด้านทิศใต้ กำแพงวัดเป็นศิลาแลงกลมทั้งท่อนสูงประมาณเมตรเศษแผนผังของวัด เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนานไปกับกำแพงเพชร กำแพงวัดขาดเป็นตอน ๆ สิ่งก่อ สร้างภายในใช้ศิลาแลงเป็นส่วนใหญ่ ตอนหน้าสุดของวัดเป็นฐานไพทีใหญ่ บนฐานยังมีโกลนศิลาแลงพระพุทธรูปประธาน ตรงกลางของวัดมีพระเจดีย์กลมแบบลังกาองค์ใหญ่เป็นประธาน ฐานสี่เหลี่ยม ที่ฐานทำเป็นซุ้มคูหาโดย รอบมี สิงห์ยืนอยู่ในคูหา วิหารประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นสามองค์ และตอนท้ายสุดเป็นเจดีย์ทรงระฆังประดับช้างปูนปั้นที่ฐานโดยรอบเอกสารตำนานโบราณกล่าวถึงพระแก้วมรกตและพระพุทธสิหิงค์ ได้เคยประดิษฐานที่เมืองกำแพงเพชรซึ่งน่าจะประดิษฐานที่วักพระแก้วแห่งนี้ วัดพระแก้วนี้หลังจากขุดแต่งแล้วปรากฏว่า พบฐานเจดีย์แบบต่าง ๆ กัน รวม 35 ฐาน วิหารใหญ่และเล็ก

8 วิหาร ฐานโบสถ์ 3 แห่ง ซึ่งแสดงว่าเป็นวัดใหญ่ และสำคัญมากมาก่อน ปัจจุบันงานนบพระเล่นเพลง และงานวันสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพงเพชรก็จัด ให้มีขึ้นในบริเวณวัดพระแก้วแห่งนี้ ดังภาพ

ภาพ 3 วัดพระแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 วัดพระแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

1.2 วัดพระธาตุ เป็นวัดใหญ่รองจากวัดพระแก้วตั้งอยู่ทางด้านหน้าหรือด้านตะวันออกของวัดพระแก้ว เจดีย์ประธานภายในวัดเป็นแบบเจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆังสูงใหญ่ก่อด้วยอิฐ องค์เจดีย์ตั้งอยู่บนฐานแปดเหลี่ยมที่ซ้อนลดหลั่นกันหลายชั้น องค์ระฆังค่อนข้างเล็กอันเป็นรูปแบบเฉพาะของเมืองกำแพงเพชร

ด้านหน้าเจดีย์ประธานเป็นฐานวิหารศิลาแลงและมีเจดีย์รายอยู่บริเวณมุมด้านหน้าข้างวิหารข้างละองค์ ดังภาพ

ภาพ 5 วัดพระธาตุ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

1.3 ศาลพระอิศวร เป็นเทวาลัยในศาสนาฮินดูเพียงแห่งเดียวในเมืองกำแพงเพชร เหลือเฉพาะฐานของอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่อด้วยศิลาแลง เดิมประดิษฐานเทวรูปพระอิศวรสำริดซึ่งมีจารึกที่ฐานว่าเจ้าพระยาศรีธรรมาโศกราช ได้สร้างเทวรูปองค์นี้ เมื่อ พ.ศ. 2053 ตรงกับสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 กรุงศรีอยุธยา จารึกยังได้กล่าวถึงการซ่อมแซมถนน คลองส่งน้ำ และการซ่อมแซมพระธาตุทั้งในเมืองและนอกเมืองดังภาพ

ภาพ 6 ศาลพระอิศวร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพที่ 7 ศาลพระอิศวร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. โบราณสถานนอกกำแพงเมือง โดยทั่วไปเรียกกันว่า “เขตอรัญญิก” ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ มีพื้นที่ประมาณ 1,611 ไร่ ตั้งอยู่บนเขาลูกรังขนาดย่อม สำรวจพบโบราณสถานแล้ว 37 แห่ง โบราณสถานที่สำคัญ ได้แก่

2.1 วัดป่ามืดนอก อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 (พ.ศ. 1901-2100) แผนผังวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ กำแพงวัดก่อด้วยศิลาแลง สิ่งก่อสร้างสำคัญคืออุโบสถก่อด้วยศิลาแลง พระประฐานบนฐานชุกชีภายในอุโบสถเป็นโกลนศิลาแลงเดิมปูนปั้นฉาบผิวด้านนอกแสดง รายละเอียดต่าง ๆ ขององค์พระพุธรูป เทคนิคการสร้างพระพุทธรูปแบบนี้พบทั่วไปในเมืองกำแพงเพชร ด้านหลังวิหารเป็นเจดีย์ประธานทรงระฆังบนฐานแปดเหลี่ยม ดังภาพ

ภาพ 8 วัดป่ามืดนอก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2.2 วัดพระนอน เป็นวัดขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่นอกเมืองทางทิศเหนือ หรือบริเวณที่เรียกว่าอรัญญิก สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัดใช้ศิลาแลงแทบทั้งสิ้น อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 (พ.ศ. 1901-2100) แผนผังวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทางทิศตะวันออกกำแพงวัดก่อด้วยศิลาแลง หน้าวัดมีบ่อน้ำ ห้องน้ำและศาลาพักภายในวัดแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนคือ เขตพุทธวาส และเขตสังฆวาสมีกำแพงแก้วก่อด้วยศิลาแลง สิ่งก่อสร้างสำคัญในเขตพุทธวาสประกอบด้วยพระอุโบสถ วิหารพระนอน เจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ และมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูป เขตสังฆวาสตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของเขตพุทธวาส เป็นบริเวณที่พักอาศัยของสงฆ์ มีกุฏิ ศาลา บ่อน้ำ และเว็จกุฏิ (ห้องส้อม) และได้พบใบเสมาหินชนวนจำหลักลวดลาย ปัจจุบันนำไปจัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร วัดพระนอนแห่งนี้มีแท่งศิลาแลงขนาดใหญ่จำนวน 8 ต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นแท่งศิลาแลงที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก ดังภาพ

ภาพ 9 วัดพระนอน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2.3 วัดพระสี่อิริยาบถ วัดพระสี่อิริยาบถ หรือที่เรียกกันเป็นสามัญว่าวัดพระยืน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 (พ.ศ. 1901-2100) วัดนี้มีบ่อน้ำและที่อาบน้ำอยู่หน้าวัดเช่นเดียวกับวัดพระนอน กำแพงวัด เป็นศิลาแลงปักตั้งล้อม 4 ด้าน สิ่งก่อสร้างสำคัญอยู่ในเขตพุทธวาสประกอบด้วยวิหารที่ทำฐานย่อมุมทั้งด้านหน้า - ด้านหลังตั้งอยู่บนฐานรองรับขนาดใหญ่ที่เรียกว่าฐานไพทีชานด้านหน้าฐานไพทีมีท่านวางปติมากรรมซึ่งน่าจะเป็นรูปสิงห์และทวารบาลบนฐานชุกชีภายในวิหารประดิษฐานพระพุธรูปนั่งขนาดใหญ่ด้านหลังวิหารมีบันไดลงติดต่อกับมณฑปพระสี่อิริยาบถทำหน้าที่เป็นเจดีย์ประธานของวัด โดยรอบมณฑปกำแพงแก้วเตี้ย ๆ เหลือแต่ฐาน มีประตูเข้าด้านข้าง 2 ข้าง และด้านหลังมณฑปกว้าง 29 เมตร ลักษณะมณฑปแบบจตุรมุข กึ่งกลางทำเป็นแท่งสี่เหลี่ยมรับส่วนยอดหลังคา จากนั้นทำเป็นมุมยื่นออกมาทั้ง 4 ด้าน ผนังแต่ละด้านของแท่งสี่เหลี่ยมก่อให้เว้าเข้าไป และ

ประดิษฐานพระพุทธรูปแตกต่างกันออกไปในแต่ละด้าน คือ เดิน นั่ง ยืน นอน ปัจจุบันเหลือพระยืนขนาดใหญ่ทางด้านทิศใต้ พระพักตร์เป็นลักษณะพระพุทธศิลปแบบสุโขทัยสกุลช่างกำแพงเพชร ซึ่งหาดูได้ยากคือพระนลาฏกว้าง พระหนุเสี้ยม ดังภาพ

ภาพ 10 พระพุทธรูปอิริยาบถนั่ง วัดพระสี่อิริยาบถ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 11 พระพุทธรูปอิริยาบถยืน วัดพระสี่อิริยาบถ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 12 พระวิหาร วัดพระสี่อิริยาบถ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2.4 วัดช้างรอบ โบราณสถานแห่งนี้อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 (พ.ศ. 1901-2100) ตั้งอยู่บนยอดเนินสูงสุดของเขตอรัญญิก สิ่งสำคัญของวัดแห่งนี้คือ เจดีย์ประธานทรงระฆังกลมขนาดใหญ่ ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสยกสูงยาวด้านละ 31 เมตร ประดับด้วยช้างปูนปั้นทรงเครื่องโผล่ออกมาเพียงครึ่งตัวจำนวน 68 เชือก ตัวช้างทำลายปูนปั้นที่แผงคอ โคนขา และข้อขา ระหว่างช้างแต่ละเชือกตกแต่งลายปูนปั้นนูนสูงระหว่างช้างแต่ละเชือก

มีภาพปั้นรูปลายพรรณพฤกษาในพระพุทธศาสนา เช่น ต้นโพธิ์ และต้นสาละ เป็นต้น มีบันไดขึ้นลงสี่ด้าน เชิงบันได แต่ละดานมีสิงห์ และทวารบาลปูนปั้นประดับอยู่ ที่มุมฐานด้านบน หรือลานประทักษิณ มีสถูปเล็ก ๆ อยู่ทั้ง 4 มุม องค์เจดีย์ด้านบนเป็นทรงกลมตั้งอยู่บนฐานแปดเหลี่ยมซึ่งพบหลักฐานว่ามีการประดับลายปูนปั้นเล่าเรื่องพุทธประวัติ และประดับรูปเทวดา นางฟ้า กินนร กินรี และหงส์ ด้านหน้าเจดีย์ประธานมีฐานวิหารขนาดใหญ่ ด้านหน้าวิหารมีบ่อศิลาแลงขนาดใหญ่ที่ขุดขึ้นมาใช้ก่อสร้าง โบราณสถานแห่งนี้ มีอุโบสถขนาดเล็กตั้งอยู่ที่มุมตะวันออกเฉลียงเหนือ ดังภาพ

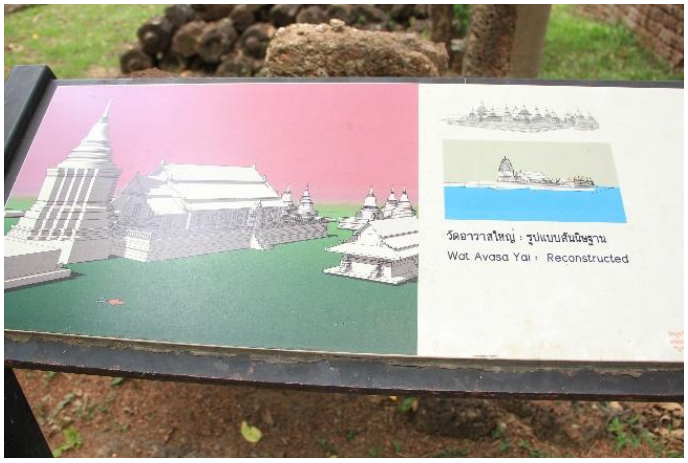

ภาพ 13 พระวิหาร วัดช้างรอบ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 14 วัดช้างรอบ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2.5 วัดอาวาสใหญ่ เป็นวัดที่ก่อสร้างใหญ่โต มีเจดีย์และวิหารมาก อยู่ริมถนนไปอำเภอพรานกระต่าย ห่างจากประตูโคมไฟไปทางเหนือประมาณ 3 กิโลเมตร กำแพงวัด เป็นศิลาแลง กลางวัดมีฐานพระเจดีย์แปดเหลี่ยมใหญ่กว้างด้านละ 16 เมตร ด้านหน้าวัดอาวาสใหญ่ ริมถนนมีบ่อสี่เหลี่ยมใหญ่ ขุดลงไปในพื้นศิลาแลงกว้าง 9 เมตร ยาว 17 เมตร ลึก 7-8 เมตร เรียกว่า "บ่อสามแสน" และตรงด้านหน้าเจดีย์ประธานด้านทิศเหนือมีบ่อศิลาแลงขนาดใหญ่เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีฐานวิหารทั้งใหญ่และเล็กรวม 10 วิหาร ฐานเจดีย์รวม 9 ฐาน ดังภาพ

ภาพ 15 รูปแบบสันนิษฐาน วัดอาวาสใหญ่
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 16 วิหารและเจดีย์ประธาน วัดอาวาสใหญ่
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 17 บ่อน้ำโบราณ บ่อสามแสน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 18 บ่อสามแสน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2.6 วัดสิงห์ โบราณสถานแห่งนี้อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 (พ.ศ. 1901-2100) หันหน้าไปทางทิศตะวันออก กำแพงก่อด้วยศิลาแลงแท่งสี่เหลี่ยมปักเรียงติดกัน หน้าวัดมีศาลาก่อด้วยศิลาแลง สิ่งก่อสร้างสำคัญภายในวัดประกอบด้วยพระอุโบสถซึ่งเดิมน่าจะเป็นวิหารแต่ถูกดัดแปลงให้กลายเป็นอุโบสถภายหลังตั้งอยู่บนฐานไพทีขนาดใหญ่อีกชั้นหนึ่ง ชานชาลาด้านหน้าฐานไพที มีรูปสิงห์ปูนปั้นแกนสิลาแลง และทวารบาลประดับอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ เป็นเจดีย์ประธานมีซุ้มพระทั้งสี่ทิศ ส่วนเขตสังฆวาสหรือเขตที่พักสงฆ์ อยู่ด้านทิศใต้ของเขตพุทธวาส ปรากฏฐานศาลา ฐานกุฏิ บ่อน้ำ ดังภาพ

ภาพ 19 โบราณสถานวัดสิงห์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 20 พระอุโบสถ วัดสิงห์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2.7 วัดฆ้องชัย โบราณสถานแห่งนี้อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 (พ.ศ. 1901-2100) วัดฆ้องชัยมีกำแพงก่อด้วยศิลาแลงเพียงสองด้าน คือด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ ซึ่งเหลือเพียงบางส่วนสิ่งก่อสร้างของวัดประกอบด้วย วิหารขนาด 9 ห้องที่ตั้งอยู่บนฐานสูง จากฐานวิหารอื่นๆในเขต อรัญญิก ชานด้านหน้าของฐานวิหารสันนิฐานว่าประดับด้วยมกรสังคโลกซึ่งพบชิ้นส่วนจำนวนมากจากการขุดแต่ง เจดีย์ประธานตั้งหลังวิหาร ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังกลมบนฐานแปดเหลี่ยมซ้อนกันหลายชั้นลักษณะคล้ายเจดีย์ประธารวัดพระธาตุ ส่วนเขตสังฆวาสหรือเขตที่พักสงฆ์ ประกอบด้วย กุฏิ ศาลา บ่อน้ำ ที่อาบน้ำ และเว็จกุฏิ ดังภาพ

ภาพ 21 วัดฆ้องชัย
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

นอกจากนี้ยังมีสถานที่สำคัญ ๆ ภายในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรนอกเหนือไปจากโบราณสถานคือ

1. ต้นไม้ทรงปลูก โดยเมื่อวันพฤหัสบดี ที่ 18 เมษายน พุทธศักราช 2524 โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จเป็นองค์ประธานเปิดอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรอย่างเป็นทางการ ทรงพระกรุณาปลูกต้นชิงชังไว้บริเวณทางเข้า ด้านหน้าอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร โดยในปัจจุบันต้นชิงชันที่ทรงปลูกไว้มีขนาดใหญ่แผ่กิ่งก้านให้ความร่มรื่น ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถแวะไปถ่ายภาพเป็นที่ระลึกได้

ภาพ 22 ต้นไม้พระเทพทรงปลูก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

จังหวัดกำแพงเพชร เป็นที่ตั้งของเมืองเก่าที่ปรากฏหลักฐานอยู่ในประวัติศาสตร์ไทยไม่น้อยกว่า 700 ปี เคยเป็นเมืองเก่าที่นับว่ามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณหลายเมือง เช่น เมืองชากังราว นครชุม ไตรตรึงษ์ เทพนคร และเมืองคณฑี นอกจากนี้เมืองกำแพงเพชรยังเป็นเมืองที่สองที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ครองเมืองมีบรรดาศักดิ์เป็น "พระยาวชิรปราการ" ต่อมาในปี พ.ศ. 2459 ได้เปลี่ยนเมืองกำแพงเพชรเป็นจังหวัดกำแพงเพชร เนื่องจากกำแพงเพชรมีบ่อศิลาแลงขนาดใหญ่และเป็นที่ขึ้นชื่อของจังหวัด จึงนิยมนำมาเป็นวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างโบราณสถานของคนในสมัยก่อนกลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อการอนุรักษ์ และการศึกษาของชนรุ่นหลังสืบไป

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. (ม.ป.ป.). *อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร.*
https://www.finearts.go.th/main/view/8215

ราชบัณฑิตยสถาน. (2544). *พจนานุกรมศัพท์ธรณีวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.*
https://pubhtml5.com/yqiq/ieln/%EF%B8%8Fพจนานุกรมศัพท์ธรณีวิทยา_ฉบับราชบัณฑิตยสถาน/218

สำนักงานคลังจังหวัดกำแพงเพชร. (ม.ป.ป.). *ประวัติความเป็นมาจังหวัดกำแพงเพชร.*
https://www.cgd.go.th/cs/kpt/kpt/ประวัติสำนักงานคลัง.html

โอเชี่ยนสไมล์ทัวร์ จำกัด. (ม.ป.ป.). *อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร.*
https://www.oceansmile.com/N/Kampangphet/kampang.htm

Apairach. (1 เมษายน 2554). *จดหมายเหตุวัฒนธรรมกำแพงเพชร โดย อาจารย์สันติ อภัยราช.*
https://www.sunti-apairach.com/letter/index.php?action=printpage;topic=316.0

นครไตรตรึงษ์ เมืองโบราณ ต้นกำเนิดอาณาจักรอยุธยา

พิมกาญดา จันดาหัวดง[1] และพลอยพรรณ สอนสุวิทย์[2]

บทนำ

วัฒนธรรมแรกเริ่มในกำแพงเพชรนั้น ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีเมื่อครั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์แพร่กระจายครอบคลุมพื้นที่ อำเภอเมือง อำเภอคลองขลุง อำเภอขาณุวรลักษบุรี และอำเภอโกสัมพีนคร เป็นต้น โบราณวัตถุที่พบจากแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ดังกล่าว สามารถเปรียบเทียบลักษณะที่ได้กับหลักฐานทางโบราณคดีที่พบจากแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อาทิ แหล่งโบราณคดีบ้านเก่า แหล่งโบราณคดีเขาสามเหลี่ยม อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี แหล่งโบราณคดีโคกพนมดี แหล่งโบราณคดีหนองโน อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี แหล่งโบราณคดี บ้านใหม่ชัยมงคล อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ แหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี ฯลฯ ซึ่งกำหนดอายุราว 6000 - 1500 ปีมาแล้ว หลักฐานทางโบราณคดีที่พบในกำแพงเพชรและมีพัฒนาการมาโดยลำดับจากการเก็บของป่า ล่าสัตว์ มีการทำเครื่องมือหินกะเทาะ ภาชนะดินเผา เพื่อใช้ในชีวิตประจำวันสู่การเป็นชุมชนที่ เริ่มตั้งถิ่นฐาน สร้างสรรค์ประดิษฐ์กรรมเพื่อดำรงชีวิต อาทิ การทำเครื่องมือหินที่มีการตกแต่งคมด้วยการขัดฝนผิว เพื่อการใช้งานการทำภาชนะดินเผา การรู้จักนำเส้นใยธรรมชาติมาผลิตเป็นสิ่งทอเครื่องนุ่งห่ม การหล่อโลหะประเภทสำริด และเหล็ก ฯลฯ รวมทั้งมีการแลกรับวัฒนธรรมกับชุมชนใกล้เคียง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาเป็นชุมชนเมืองในสมัยประวัติศาสตร์ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร, 2561)

ในอดีตนับแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แม่น้ำปิงเป็นเส้นทางคมนาคมและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ที่เชื่อมโยงให้เกิดการส่งผ่านทางวัฒนธรรมระหว่างผู้คนในภาคเหนือกับภาคกลางและทวีความสำคัญยิ่งขึ้น เมื่อเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานที่ส่งผลให้เกิดพัฒนาการในชุมชนต่าง ๆ ขึ้นเป็นเมืองหรือรัฐ รวมถึงความต้องการทรัพยากรธรรมชาติจากป่าในเขตภาคเหนือของเมืองในภาคกลาง ขณะที่เมืองในภาคเหนือต้องการสินค้านำเข้าจากดินแดน โพ้นทะเล และทรัพยากรทางทะเลที่ส่งผ่านจากภาคกลาง ด้วยทำเลที่ตั้งซึ่งตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างภาคเหนือกับภาคกลาง และด้วยภูมิประเทศที่มีแม่น้ำปิงไหลผ่านที่ราบขนาดใหญ่ น้ำไม่ไหลเชี่ยว เกาะแก่งไม่มาก กำแพงเพชรในอดีต จึงมี ความเหมาะสมในการเป็นที่แวะพัก เพื่อขนถ่ายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าทรัพยากรต่าง ๆ ทำให้ชุมชนดั้งเดิมบริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิง ในเมืองกำแพงเพชร พัฒนาขึ้นเป็นเมือง นับแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 เช่น เมืองไตรตรึงษ์ เมืองเทพนคร เมืองบางพาน เมืองคณฑี เมืองนครชุม และเมืองชากังราว (ต่อมาคือ เมืองกำแพงเพชร) เมืองเหล่านี้ ล้วนมีคูเมืองกำแพงเพชรล้อมรอบและนับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก กำแพงเพชรเป็นพื้นที่หนึ่ง ซึ่งปรากฏชุมชนโบราณของวัฒนธรรมทวารวดี ที่มีการสร้างคูน้ำคันดินและโบราณวัตถุที่เกี่ยวเนื่องในวัฒนธรรมทวารวดี 2 แห่ง ได้แก่ เมืองไตรตรึงษ์ และเมืองโบราณบ้านคลองเมือง (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร, 2561)

คำสำคัญ : นครไตรตรึงษ์, วัดวังพระธาตุ, ท้าวแสนปม

[1] อาจารย์ สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2] อาจารย์ สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

นครไตรตรึงษ์

เมืองไตรตรึงษ์เป็นอีกหนึ่งชุมชนโบราณที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมแม่น้ำปิงตอนล่าง ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณบริเวณภาคกลางในวัฒนธรรมทวารวดี คือ ตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำ มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบ 1-3 ชั้น ผังเมืองจะมีรูปร่างแตกต่างกันไป แต่มักจะขนานกับทางน้ำ เมื่อพิจารณาร่วมกับหลักฐาน ทางด้านเอกสารประวัติศาสตร์ อย่างตำนานจามเทวี ที่กล่าวถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 พระนางจามเทวี กษัตริย์แห่ง เมืองละโว้ได้อพยพผู้คนจากเมืองละโว้ ขึ้นมาเมืองหริภุญชัย โดยใช้เส้นทางแม่น้ำปิง เป็นเส้นทางคมนาคมหลัก ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานประเภทโบราณวัตถุที่พบมีความคล้ายคลึงกับโบราณวัตถุที่พบในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา อาทิ ตะเกียงดินเผา ลูกปัดแก้ว หรือ ลูกปัดหินเป็นต้น ดังภาพที่ 1 - 3

ภาพ 1 ลูกปัดสมัยทวาราวดี ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 2 ลูกปัดสมัยทวาราวดี ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 3 ภาชนะดินเผา ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ดังนั้น การตั้งถิ่นฐานของเมืองไตรตรึงษ์เกิดขึ้นจากปัจจัยสำคัญ คือ ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์เมืองไตรตรึงษ์ตั้งอยู่ริมแม่น้ำปิง แหล่งน้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อุปโภคบริโภค จึงทำให้เกิดการใช้เส้นทางน้ำเป็นเส้นทางคมนาคมหลักในการติดต่อและแลกเปลี่ยนสินค้ากับชุมชนภายนอก โดยเฉพาะชุมชนในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นแผนที่ตำแหน่งเมืองไตรตรึงษ์ ที่แสดงให้เห็นว่า หากเดินทางขึ้นทางทิศเหนือจะก็จะพบเมืองกำแพงเพชร เมืองนครชุมได้ หากเดินทางลงทางใต้ ก็จะเจอเมืองดงแม่นางเมืองและสามารถลงไปถึงเมืองอื่น ๆ ในบริเวณภาคกลางได้ด้วย

จากการศึกษาและวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีที่พบบริเวณเมืองไตรตรึงษ์ในช่วงเวลาที่ผ่านชี้ให้เห็นว่าเมืองไตรตรึงษ์เป็นชุมชนที่มีการอยู่อาศัยใน 3 สมัยหลัก ๆ ได้แก่ สมัยก่อนสุโขทัย สมัยสุโขทัย และสมัยอยุธยา ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์นั้นเมืองไตรตรึงษ์ได้กลายเป็นเมืองร้าง ดังต่อไปนี้

สมัยก่อนสุโขทัย

เมืองไตรตรึงษ์ เป็นอีกชุมชนโบราณที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย โดยเอกสารประเภทตำนานและพงศาวดาร อาทิ พงศาวดารโยนก ตำนานสิงหนวัติกุมาร ตำนานท้าวแสนปม ได้กล่าวถึงเมืองไตรตรึงษ์ ในฐานะเมืองที่ถูกสร้างขึ้นมาใกล้กับเมืองกำแพงเพชรทางด้านทิศใต้ นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวถึงโดยทางอ้อมของการมีอยู่และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมแม่น้ำปิงอย่างตำนานจามเทวี รวมทั้งยังมีข้อมูลที่ได้จากการดำเนินขุดค้นในบริเวณเมืองไตรตรึงษ์ ซึ่งพบชิ้นส่วนภาชนะดินเผา ภาชนะดินเผาก้นกลม และตะเกียงดินเผาแบบโรมัน ที่คล้ายคลึงกับที่พบที่ชุมชนโบราณบ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี นอกจากนี้ ยังพบลูกปัดหินและลูกปัดแก้ว สีเหลือง ส้ม เขียว ฟ้า น้ำเงิน ดำ และสีน้ำตาลแดง แวดินเผาที่มีลักษณะคล้ายกับที่เมืองจันเสน อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งสามารถเทียบเคียงอายุสมัยจากโบราณวัตถุที่มีลักษณะร่วมกันว่าอยู่ในช่วงของวัฒนธรรมทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 11-16) (พีรพน พิสณุพงศ์, 2540)

จากหลักฐานที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า เมืองไตรตรึงษ์มีการอยู่อาศัยตั้งแต่ช่วงสมัยก่อนสุโขทัย โดยสันนิษฐานว่ามีการเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 11-16)

ภาพ 4 ศาลเท้าแสนปม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 รูปปั้น สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2547
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 6 แวดินเผาที่พบในเมืองไตรตรึงษ์ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

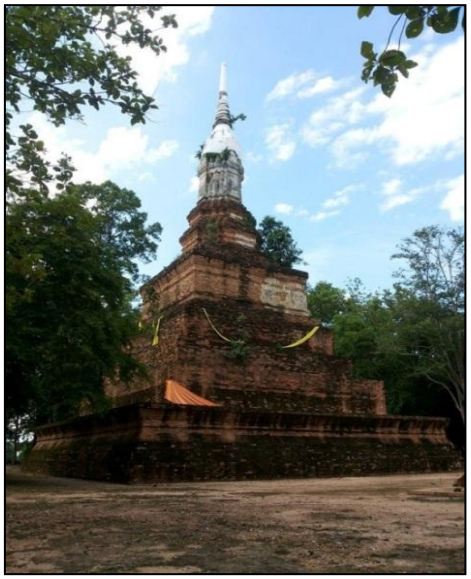
ภาพ 7 แวดินเผาที่พบในเมืองไตรตรึงษ์ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 8 ตะเกียงดินเผาที่พบในเมืองไตรตรึงษ์ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

สมัยสุโขทัย

เมืองไตรตรึงษ์ปรากฏร่องรอยของการได้รับอิทธิพลของรูปแบบลักษณะสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่เป็นลักษณะเด่นของศิลปะสมัยสุโขทัย ได้แก่ วัดเจดีย์เจ็ดยอดและวัดวังพระธาตุ ที่มีเจดีย์ประธานทรงดอกบัวตูมหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ นอกจากนี้ ผลจากการดำเนินงานขุดค้นทางโบราณคดีที่ผ่านมา พบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาที่มีแหล่งผลิตจากสุโขทัย อาทิ เศษภาชนะดินเผาเครื่องสังคโลกแบบเชลียงเคลือบสีเขียวเฉพาะด้านใน ผลิตจากแหล่งเตาบ้านเกาะน้อย ราวพุทธศตวรรษที่ 19-20

ภาพ 9 เจดีย์วัดวังพระธาตุ ถ่ายในปี พ.ศ.2558
(ถ่ายภาพโดย ภาคภูมิ อยู่พูล นักโบราณคดี อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ได้รับอนุญาต)

ภาพ 10 เศียรพระพุทธรูป วัดวังพระธาตุ ถ่ายในปี พ.ศ. 2558
(ถ่ายภาพโดย ภาคภูมิ อยู่พูล นักโบราณคดี อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ได้รับอนุญาต)

สมัยอยุธยา

ชื่อเมืองไตรตรึงษ์ ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ศิลาหลักที่ 38 หรือจารึกกฎหมายลักษณะโจร (เลขทะเบียน สท.17) ซึ่งเป็นกฎหมายอาญาในยุคแรกเริ่มที่อาณาจักรอยุธยา ตราขึ้นบังคับใช้ในสุโขทัย เชลียง กำแพงเพชร ทุ่งยั้ง ปากยม และเมืองสองแคว ในปี ช่วงพ.ศ. 194 ซึ่งตรงกับสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย โดยข้อความในจารึกได้ปรากฏชื่อเมืองไตรตรึงษ์ใน ด้านที่ 1 ในบรรทัดที่ 9 มีข้อความว่า

คำจารึก	คำอ่าน
“..เจาเมืองตรายตริง (ษกบ์) ดวยนกกปราชราชกวี (มีสกุลพ) รรณนงัลงถวายอัญชูลี (พบา ท) เสดจในตรีมุขเสวิยบุญสุกตงักฤตย แลวบเหิงกลายทานเสดจ...ดวยบุรีฝูงพาลแ...”	“..เจาเมืองไตรตรึง (สกับ) ดวยนักปราชญราชกวี (มีสกุลพ) รรณ นั่งลงถวายอัญชุลี (พระบา- เสด็จในตรีมุขเสวยบุญสุข ตั้งกฤตย แลวบเหิงกลาย ทานเสด็จ...ดวยบุรีฝูงพาล แ-”

จากข้อความกล่าวว่าแสดงให้เห็นสถานะความเป็นชุมชนเมืองในโดยมีเจ้าเมืองไตรตรึงษ์เป็นผู้ปกครอง และยังเป็นคณะประชุมการตรากฎหมายดังกล่าวด้วย

สมัยรัตนโกสินทร์

ในช่วงสมัยนี้บริเวณเมืองไตรตรึงษ์ลดบทบาทลงอย่างชัดเจน กลายเป็นเมืองที่ถูกทิ้งร้าง เมืองไตรตรึงษ์ได้ถูกกล่าวในพระราชนิพนธ์ จากการเสด็จประพาสของกษัตริย์ 2 พระองค์ ได้แก่

1. การเสด็จประพาสเมืองเหนือในรัชกาลที่ 4 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ได้บันทึกกล่าวถึงรัชกาลที่ 4 เมื่อครั้งยังทรงผนวช ได้เสด็จประพาสเมืองเหนือ โดยเสด็จประทับที่เมืองไตรตรึงษ์ และได้นมัสการพระธาตุตาลเอน จากบันทึกดังกล่าวทำให้ทราบว่า โบราณสถานในบริเวณเขตเมืองโบราณไตรตรึงษ์มีวัดเก่าอยู่หลายแห่ง แต่ที่เป็นเจดีย์ใหญ่พอจะบรรจุพระบรมสารีริกธาตุได้นั้นน่าจะเป็น เจดีย์วัดวังพระธาตุ

2. การเสด็จประพาสต้นหรือการเสด็จประพาสเมืองเหนือของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (ปี ร.ศ.125 หรือ พ.ศ.2449) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการเสด็จประพาสต้นครั้งที่ 2 โดยเสด็จประพาสต้นถึงเมืองกำแพงเพชร ระหว่างวันที่ 22-26 สิงหาคม พ.ศ.2449 และเสด็จถึงเมืองไตรตรึงษ์ ในวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ.2449 ซึ่งทรงบันทึกภาพถ่ายและทรงมีพระราชนิพนธ์เล่าเรื่องไว้ โดยข้อมูลจากพระราชนิพนธ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ในช่วงเวลานั้นเมืองไตรตรึงษ์ได้กลายเป็นพื้นที่รกร้างเต็มไปด้วยหญ้าสูง ไม่มีการเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คนและได้ปรากฏโบราณสถาน ใน 3 พื้นที่ คือ วัดวังพระธาตุ แนวกำแพงดิน-คูเมืองไตรตรึงษ์ และบริเวณภายในเมืองไตรตรึงษ์

ภาพ 11 วัดวังพระธาตุ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 12 ภาพถ่ายพระเจดีย์วังพระธาตุ

หมายเหตุ: จาก กำแพงเพชร มาจากไหน? โดย สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร, ม.ป.ป., (https://www.kpp-local.go.th/files/download/20170514231419xwnnw.pdf).

CC BY-NC-ND.

ภาพ 13 บริเวณฝั่งคูเมืองด้านนอก เมืองไตรตรึงษ์

หมายเหตุ: จาก บันทึกตำนานเมืองกำแพงเพชร โดย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร, 2561, ม.ป.ท.. สงวนลิขสิทธิ์ 2561. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

ภาพ 14 ภาพถ่ายหมู่เจดีย์เจ็ดยอดในเมืองไตรตรึงษ์

หมายเหตุ: จาก บันทึกตำนานเมืองกำแพงเพชร โดย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร, 2561, ม.ป.ท.. สงวนลิขสิทธิ์ 2561. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

นอกจากนี้ มีการสำรวจที่ได้แสดงให้เห็นว่าเมืองไตรตรึงษ์ยังคงเป็นเมืองร้าง โดยในช่วงปี พ.ศ.2496 นายธนิต อยู่โพธิ์ ได้รับการแต่งตั้งร่วมเป็นอนุกรรมการรวบรวมประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยมีพระยาอนุมานราชธน เป็นประธานคณะอนุกรรมการและคณะกรรมการ ได้เข้าไปสำรวจโบราณสถานในจังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย อุตรดิตถ์ ตาก กำแพงเพชรและนครสวรรค์ โดยในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2449 ได้เข้าไปดูเมืองไตรตรึงษ์ ปรากฏว่า สภาพโบราณสถานตามภาพถ่ายจากการเสด็จประพาสต้นของรัชกาลที่ 5 ได้ทรุดโทรมลงไปมาก (ปรากฏข้อความในจารึกด้านที่ 1 บรรทัดที่ 1-3)

ภาพ 15 ภาพถ่ายพระเจดีย์ ในวัดวังพระธาตุ และภาพลายเส้น พระเจดีย์ในป่าทึบ ในปี พ.ศ. 2496

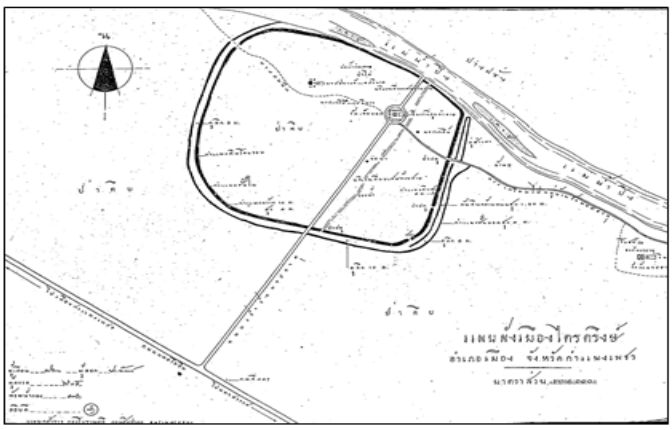
หมายเหตุ: จาก เมืองไตรตรึงษ์ อู่ทอง และอโยธยา และเมืองอู่ทอง โดย ธนิต อยู่โพธิ์ และมานิต วัลลิโภดม, 2512, (https://www.finearts.go.th/storage/contents/2021/09/file/wfA9glr2lbgEkZwA8mnSNu853z5uU68TJZlcrPak.pdf). CC BY-NC-ND.

ภาพ 16 ภาพถ่ายพระเจดีย์ ในวัดวังพระธาตุ และภาพลายเส้น พระเจดีย์ในป่าทึบ ในปี พ.ศ. 2496

หมายเหตุ: จาก เมืองไตรตรึงษ์ อู่ทอง และอโยธยา และเมืองอู่ทอง โดย ธนิต อยู่โพธิ์ และมานิต วัลลิโภดม, 2512, กรมศิลปากร (https://www.finearts.go.th/storage/contents/2021/09/file/wfA9glr2lbgEkZwA8mnSNu853z5uU68TJZlcrPak.pdf). CC BY-NC-ND.

และยังมีการกล่าวถึงสภาพของเมืองไตรตรึงษ์จากการสำรวจในช่วงปี พ.ศ. 2500 ของมานิต วัลลิโภดม ที่สำรวจภายในบริเวณกำแพงเมือง

ภาพ 17 แผนผังเมืองไตรตรึงษ์ปี พ.ศ. 2501

หมายเหตุ: จาก นครไตรตรึงษ์ นครแห่งแรก ของกำแพงเพชร โดย สันติ อภัยราช, ม.ป.ป., (http://sunti-apairach.com/book/book1pdf/booksec1_033.pdf). CC BY-NC-ND.

ปัจจุบัน เมืองไตรตรึงษ์เป็นโบราณสถานสำคัญอีกแห่งของจังหวัดกำแพงเพชร เป็นเมืองเก่าและร้าง ตั้งอยู่ที่บ้านวังพระธาตุ ตำบลไตรตรึงษ์ อำเภอเมือง กำแพงเพชร ห่างจากตัวเมืองกำแพงเพชร ประมาณ 16 กิโลเมตร ตัวเมืองอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำปิง เป็นเมืองขนาดเล็กมีคูน้ำคันดินล้อมรอบสามชั้น ผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน แม้จะมีแม่น้ำปิงไหลผ่าน แต่ไม่ได้ใช้ลำน้ำเป็นคูเมือง เพราะพบร่องรอยคูเมืองเดิมขนานกับแนวแม่น้ำปิง ปัจจุบันแนวกำแพงเมืองด้านเหนือที่อยู่ติดกับแม่น้ำปิงบางส่วนได้ถูกกระแสน้ำเซาะพังทลาย และถูกชาวบ้านเข้ามาไถปรับทำไร่สวนจนเสียหายหลายส่วน อีกทั้งพื้นที่ส่วนใหญ่จะถูกใช้ในการทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะการปลูกมันสำปะหลัง เมื่อพิจารณาจากภาพถ่ายดาวเทียมในช่วง ปี พ.ศ. 2550-2558 แสดงให้เห็นว่ามีการทำเกษตรกรรมกันอย่างต่อเนื่อง

“เมืองไตรตรึงษ์เป็นนครแห่งแรกของเมืองกำแพงเพชร” ที่หมายถึง เมืองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีพระอินทร์เป็นมหาราชาประจำสวรรค์ชั้นนี้ เป็นเมืองโบราณที่เคยยิ่งใหญ่ เกรียงไกร ดังคำขวัญที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ในอดีตของนครไตรตรึงษ์ว่า “เจดีย์เจ็ดยอดงามสม ท้าวแสนปมนามกระเดื่อง วัดวังพระธาตุฟูเฟื่อง เลื่องลือไกลไตรตรึงษ์” ดังมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นในปัจจุบัน ดังนี้ (Apairach, 2557)

เจดีย์เจ็ดยอดงามสม หมายถึง ภายในกำแพงเมืองโบราณของนครไตรตรึงษ์มีวัดประจำเมือง คือ เจดีย์เจ็ดยอด ซึ่งเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าหลวงสเด็จประพาสต้นกำแพงเพชร ในเดือนสิงหาคม พุทธศักราช 2499 เมื่อถึงนครไตรตรึงษ์ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า “วิหารเจดีย์พังตั้งอยู่เบื้องหลัง ถัดเข้าไปอีกหน่อยหนึ่ง เรียกว่าเจดีย์เจ็ดยอด”

ภาพ 18 วัดเจดีย์เจ็ดยอด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ท้าวแสนปมนามกระเดื่อง หมายถึง ท้าวแสนปม เป็นสัญลักษณ์สำคัญของนครไตรตรึงษ์ มีนิทานเล่ากันมาว่า เจ้าเมืองไตรตรึงษ์มีพระธิดาสิริโสภาองค์หนึ่งซึ่งเป็นที่รักใคร่ดังดวงแก้วตา ทรงพระนามว่า นางอุษา ที่ใกล้เมืองไตรตรึงษ์นี้มีชายคนหนึ่งซึ่งร่างกายเต็มไปด้วยปุ่มปม ชาวบ้านเรียกเขาว่า นายแสนปมมีอาชีพปลูกผักสวนครัวขายเลี้ยงตัว มะเขือที่เขาปลูกเอาไว้ต้นหนึ่งมีผลโตน่ากินเพราะนายแสนปมปัสสาวะรดเป็นประจำอยู่มาวันหนึ่งเทวดาดลใจให้พระธิดานึกอยากเสวยมะเขือ พวกนางข้าหลวงจึงออกเสาะหาจนมาพบมะเขือในสวนของนายแสนปมลูกใหญ่อวบจึงขอซื้อไปถวาย หลังพระราชธิดาเสวยมะเขือของนายแสนปมได้ไม่นานก็เกิดตั้งครรภ์ขึ้น ท้าวไตรตรึงษ์รู้สึกอับอายขายหน้าพยายามสอบถามอย่างไรพระธิดาก็ไม่ยอมบอกว่า ใครคือพ่อของเด็กในท้อง ครั้นเมื่อพระกุมารได้เติบโตพอรู้ความ ท้าวไตรตรึงษ์จึงประกาศให้ขุนนางและเหล่าราษฎร์ทั้งหลายให้นำของกินเข้ามาในวัง หากพระกุมารยอมกินของผู้ใดผู้นั้นจะได้เป็นเขยหลวง บรรดาหนุ่มในเมืองต่างรีบเดินทางเข้าวังพร้อมของกินดี ๆ นายแสนปมทราบข่าวก็เข้าวังมาด้วยเช่นกัน โดยถือเพียงข้าวสุกติดมือมาก้อนเดียว แต่พระกุมารรับไว้เสวย ท้าวไตรตรึงษ์ทรงกริ้วที่พระธิดาไปได้กับคนชั้นไพร่ มิหนำซ้ำยังอัปลักษณ์ จึงขับไล่ออกจากวัง นายแสนปมพาพระธิดากับพระกุมารเดินทางเข้าไปหาที่อยู่ใหม่ ร้อนถึงพระอินทร์ ต้องแปลงเป็นลิงนำกลองวิเศษมามอบให้ กลองนี้อยากได้อะไรก็ตีเอาตามสารพัดนึก (บางตำนานว่าเป็นฆ้อง) นายแสนปมอธิษฐานให้ปุ่มปมตามตัวหายไปแล้วตีกลองวิเศษ ร่างก็กลับเป็นชายรูปงาม จึงตีกลองขอบ้านเมืองขึ้นมาเมืองหนึ่งให้ชื่อว่า เมืองเทพนคร และสถาปนาตัวเองเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทรงพระนามว่า ท้าวแสนปม ปกครองไพร่ฟ้าด้วยความสงบสุข และเชื่อกันว่าราชโอรสของท้าวแสนปมคือ พระเจ้าอู่ทองกษัตริย์ผู้ก่อตั้งกรุงศรีอยุธยา จึงทำให้ชื่อเสียงของท้าวแสนปมดังไปทั่วประเทศ จนกระทั่งพระมงกุฎเกล้านำไปพระราชนิพนธ์ เรื่อง ท้าวแสนปม

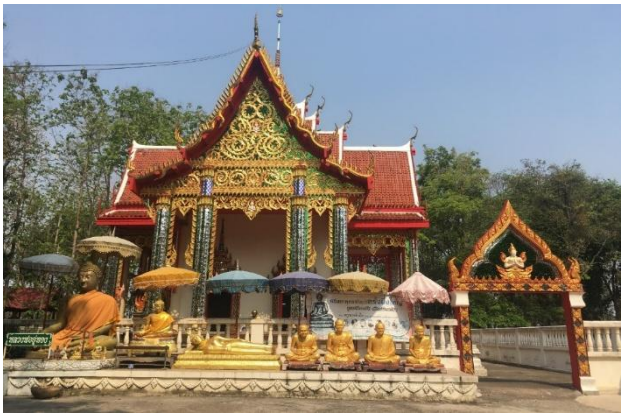

ภาพ 19 ท้าวแสนปม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 20 ศาลท้าวแสนปม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

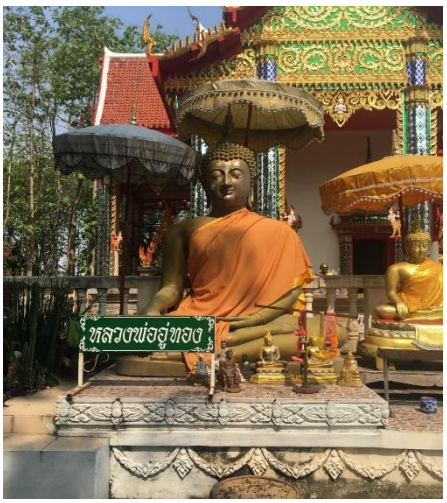
วัดวังพระธาตุฟูเฟื่อง หมายถึง ที่นครไตรตรึงษ์มีวัดขนาดใหญ่นอกเมืองไตรตรึงษ์ทางทิศตะวันออกตามลำน้ำปิงมีโบราณสถานขนาดใหญ่แห่งหนึ่ง เรียกว่า วังพระธาตุ แต่ก่อนที่วัดแห่งนี้เป็นป่ารกร้าง บริเวณพระวิหารมีเนินดินและต้นไม้ใหญ่ปกคลุมจนแทบมองไม่เห็นพระวิหาร ต่อมากรมศิลปากรได้มาบูรณะให้ใหม่จนมีสภาพปัจจุบัน เหตุผลที่เรียกขานกันว่าวังพระธาตุ เพราะหน้าวัดเป็นห้วงน้ำใหญ่ เรียกกันโดยสามัญว่า วัง และมีความเชื่อว่า ภายในพระมหาเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ขนาดใหญ่ของวัดบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จึงมีพระธาตุตั้งอยู่ เรียกกันว่า วังพระธาตุ

ภาพ 21 วัดวังพระธาตุ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 22 ทางเข้าวัดวังพระธาตุ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 23 หลวงพ่ออู่ทอง วัดวังพระธาตุ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพที่ 24 เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดพระธาตุ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 25 หลวงพ่อโต วัดวังพระธาตุ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เลื่องลือไกลไตรตรึงษ์ นครไตรตรึงษ์ ตามตำนานสิงหนวัติกุมาร สร้างสมัยพระเจ้าชัยศิริ หรือพระเจ้าศิริชัยเชียงแสน ตามตำนานท้าวสนปม และกำเนิดพระเจ้าอู่ทอง ปฐมกษัตริยแห่งอยุธยา เมื่อราวปีพุทธศักราช 1547 เมืองไตรตรึงษ์เป็นเมืองที่สง่างามตั้งบนชัยภูมิที่เหมาะสม คือ ตำบลมอพระธาตุ น้ำท่วมไม่ถึง มีแม่น้ำปิงเป็นแนว คูเมืองผันน้ำจากลำน้ำปิงมาหล่อเลี้ยงคูเมืองทั้งสามชั้น ต้องตามตำรับพิชัยสงคราม นอกจากนี้เมืองไตรตรึงษ์ยังมีกำแพงสามชั้น ที่เรียกกันว่า ตรีบูร สภาพกำแพงเมืองชั้นในยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ คูเมืองยังลึกและงดงามมาก กำแพงเมืองชั้นนอกสุดถูกปาดไปเป็นถนนส่วนหนึ่ง กำแพงชั้นกลางยังพอมีให้เห็นอยู่บ้างเล็กน้อย กำแพงชั้นในบางส่วนถูกไถเพื่อทำไร่น้อยหน่า ไร่มันสำปะหลังไปบ้าง

ภาพ 26 กำแพงดินคูเมือง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

สรุป

จากหลักฐานและร่องรอยตามตำนาน พงศวดาร นิยายปรัมปราของเมืองไตรตรึงษ์ อาทิ พงศาวดารโยนก ตำนานสิงหนวัติกุมาร ตำนานท้าวแสนปม ได้กล่าวถึงเมืองไตรตรึงษ์ ในฐานะเมืองที่ถูกสร้างขึ้นมาใกล้กับเมืองกำแพงเพชร ล้วนเป็นหลักฐานที่ยืนยันได้ว่าเมืองไตรตรึงษ์เป็นเมืองโบราณที่มีอยู่จริงและเป็นเมืองสำคัญมีอายุไม่ต่ำกว่าสมัยทวารวดี จนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในอดีตเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรือง เป็นเส้นทางคมนาคมหลักในการเดินทางระหว่างภาคเหนือไปยังภาคกลาง ที่เชื่อมต่อไปยังลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา อย่างไรก็ตาม จวบจนปัจจุบันนั้นยังคงเป็นโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดกำแพงเพชร

บรรณานุกรม

ธนิต อยู่โพธิ์ และมานิต วัลลิโภดม. (2512). *เมืองไตรตรึงษ์ อู่ทอง และอโยธยา และเมืองอู่ทอง.* กรมศิลปากร. https://www.finearts.go.th/storage/contents/2021/09/file/wfA9glr2lbgEkZwA8mnSNu853z5uU68TJZlcrPak.pdf

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร. (2561). *บันทึกตำนานเมืองกำแพงเพชร.* ม.ป.ท..

พีรพน พิสณุพงศ์. (2540). กำแพงเพชรก่อนสมัยสุโขทัย. *วารสารเมืองโบราณ, 23*(1), 57-65.

สันติ อภัยราช. (ม.ป.ป.). *นครไตรตรึงษ์ นครแห่งแรกของกำแพงเพชร.* http://sunti-apairach.com/book/book1pdf/booksec1_033.pdf

สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร. (ม.ป.ป.). *กำแพงเพชร มาจากไหน?.* https://www.kpp-local.go.th/files/download/20170514231419xwnnw.pdf

Apairach. (11 สิงหาคม 2557). *นครไตรตรึงษ์ นครแห่งแรก ของกำแพงเพชร เจดีย์เจ็ดยอดงามสมท้าวแสนปมนามกระ.* https://www.sunti-apairach.com/letter/index.php?topic=998.0

ประเพณีทอดผ้าป่าแถวของจังหวัดกำแพงเพชร

วิษณุเดช นันไชยแก้ว[1], พิมกาญดา จันดาหัวดง[2] และพลอยพรรณ สอนสุวิทย์[3]

บทนำ

ทอดผ้าป่าเป็นประเพณีและเป็นมรดกตกทอดมาแต่สมัยพุทธกาลเมื่อครั้งที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับผ้าจีวรจากคฤหัสถ์ ให้ใช้แต่ผ้าบังสุกุล (ผ้าเปื้อนฝุ่น) เท่านั้น ชาวบ้านมักเรียกว่า ผ้าป่า เนื่องจากเป็นผ้าที่ไม่มีเจ้าของ ทิ้งอยู่ตามที่ต่าง ๆ ตามกองขยะ หรือพันห่อศพไว้และต้องนำมาซัก เย็บ ย้อม เป็นสบง จีวรหรือสังฆาฏิให้เสร็จภายในระยะเวลา 10 วัน ถ้าเกินกำหนดต้องสละผ้านับเป็นความยากลำบากแก่ภิกษุสงฆ์อย่างยิ่ง นอกจากนี้ผ้าห่อศพมักจะหาได้ยากเพราะเป็นศพคนจน ผ้าที่จะพันห่อศพก็ไม่ค่อยมี ชาวบ้านที่มีผ้าป่าสามัคคีศรัทธาเห็นความยากลำบากของพระภิกษุจึงหาทางช่วย โดยนำผ้าไปทิ้งไว้ตามทางที่พระท่านเดินผ่านไปมาเป็นประจำ หรือทิ้งตามกองขยะ หรือนำไปห่อศพไว้ เพราะถ้าไม่ทำเช่นนี้พระภิกษุจะไม่ยอมรับผ้านั้น จึงมีผู้นิยมทำตามกันมาจนเป็นประเพณี จนกระทั่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุรับจีวรจากคฤหัสถ์ได้ แต่ยังทรงสรรเสริญพระสงฆ์ผู้ถือผ้าบังสุกุลอยู่ ทำให้พระภิกษุทั้งหลายประสงค์จะรับผ้าบังสุกุลจีวรอีก

การทอดผ้าป่าจึงยังคงมีอยู่และเป็นมรดกตกทอดกันมาทุกวันนี้ แต่ได้เปลี่ยนแปลงไปดังที่เห็นในปัจจุบัน แม้จะมีผ้าไตรสำเร็จรูปขาย และชาวบ้านไม่ได้นำไปทิ้งไว้ตามป่าตามทางดังในสมัยพุทธกาล แต่ยังคงธรรมเนียมไว้บ้างโดยการนำกิ่งไม้มาปักในกระถางหรือภาชนะอื่น แล้วนำผ้าที่จะถวายผูกแขวนไว้ บางทีก็ทำเป็นโครงรูปต่าง ๆ ภายในใส่เครื่องบริขารหรือสิ่งที่ต้องการจะถวายพระ เช่น ทำเป็นรูปผี รูปศพต่าง ๆ เป็นต้น

ฤดูกาลของการทอดผ้าป่าไม่ได้กำหนดระยะเวลาลงไปจะทอดในฤดูไหน เดือนไหน สุดแต่ชาวบ้านจะศรัทธาเลื่อมใส ส่วนใหญ่มักจะทำในระยะจวนจะออกพรรษาหรือช่วงออกพรรษาแล้ว อีกอย่างหนึ่งนิยมทำรวมกันกับขบวนกฐิน คือ เมื่อทอดกฐินเสร็จแล้วก็ทอดผ้าป่าหรือทอดตามรายทางเป็นหลายสิบวัดก็ได้

วิธีการทอดผ้าป่านั้น เมื่อนำผ้าป่าไปถึงวัดแล้ว พึงตั้งใจถวายโดยไม่เฉพาะเจาะจง วางของไว้จะจุดธูปเทียนหรือไม่ก็ได้ ส่งอาณัติสัญญาณให้พระท่านรู้ว่ามีผ้าป่า หรือจะทำพิธีเงียบๆ เจ้าภาพจะรอดูจนกว่าพระท่านมาชักผ้าป่าหรือไม่ก็ได้ พึงถวายผ้าป่าโดยกล่าวคำถวาย

อย่างไรก็ตามการถวายผ้าป่าโดยมากมักจะมีผ้าสำหรับพระสงฆ์อยู่ด้วยผืนหนึ่งหรือมากกว่า บางครั้งจะเห็นมีแต่เครื่องบริขารซึ่งมักมีผ้าเช็ดหน้าทำเป็นรูปชะนีแขวนอยู่ด้วย คงจะให้มีลักษณะเป็นป่า แต่เมื่อนำไปทอดมักจะหาซื้อผ้าสำหรับพระสงฆ์ด้วยเสมอ

ผ้าป่ามีหลายชนิด มักเรียกตามลักษณะของผ้าป่า เช่น ผ้าป่าหางกฐิน คือ การทอดผ้าป่าหลังทอดกฐิน ผ้าป่าสามัคคี ร่วมกันเป็นหมู่คณะ หรือทำขึ้นเพื่อรวมทุนจัดสร้างถาวรวัตถุในวัด ผ้าป่าโยง มีเจ้าภาพเดียวหรือหลายเจ้าภาพ ส่วนมากบรรทุกเรือแห่ไปทางน้ำทอดตามวัดวาอารามต่าง ๆ เป็นต้น ในปัจจุบันงานศพบางแห่งนิยมถวายผ้าบังสุกุลวางไว้บนหีบศพ พระสงฆ์ขึ้นมาสวดคำบาลีสั้นๆ แล้วชักผ้าไป กรรมวิธีนี้เรียกว่า ชักผ้าบังสุกุลหรือชักผ้าป่า จัดรวมเข้าในการทอดผ้าป่าตามปรกติ มีวิธีการทอดผ้าป่าที่พิเศษอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า ทอดผ้าป่าผีตาย คือ แทนที่จะเอาผ้าไตรวางไว้บนหีบศพ แต่กลับให้ศพเป็นผู้ถือผ้าไตร โดยวิธีเอาศพผูกไว้กับกระดานหก แล้วนิมนต์พระมาเหยียบกระดานหก ศพก็จะยืนขึ้นหรือลุกขึ้นนั่งก็แล้วแต่การจัดศพให้นั่งหรือยืน พระสงฆ์จะ

---

[1] อาจารย์ สาขาวิชาการเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2] อาจารย์ สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[3] อาจารย์ สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

รับผ้าจากมือศพ กรรมวิธีนี้ต้องทำในป่าช้าและต้องให้พระเข้าไปรับผ้าไตรทีละรูป ส่วนญาติพี่น้องดูอยู่ห่างๆ เพื่อป้องกันคนมาขโมยผ้าไปเท่านั้น ดูน่ากลัวอยู่สักหน่อย บางแห่งไม่ใช้ศพจริง ๆ แต่ทำเป็นรูปร่างให้เหมือนศพจริง ๆ ซึ่งก็น่ากลัวเช่นกัน การทอดผ้าป่าแบบนี้ถือว่าได้บุญกุศลมากทีเดียว แต่อย่างไรก็ตามการทอดผ้าป่าแบบผีตายนี้ถูกยกเลิกไป เนื่องจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงห้ามเพราะมีคนกลั่นแกล้งพระทำให้ตกใจสุดขีดจนถึงมรณภาพ

ภาพ 1 บรรยากาศการทอดผ้าป่าสามัคคี

หมายเหตุ: จาก เกาะติดความปลื้ม 8 มกราคม “กองพันเนื้อนาบุญ ที่ตั้งแห่งศรัทธา” โดย Dmc.tv, 2559, (https://www.dmc.tv/article/20977). CC BY-NC-ND.

ในปัจจุบันการทอดผ้าป่าโดยส่วนใหญ่จะเป็นการชักชวนกันเพื่อรวบรวมทุนทรัพย์สร้างสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ ถาวรวัตถุในวัด ถนน โรงเรียน โรงพยาบาล และอื่น ๆ

คำสำคัญ: ทอดผ้าป่าแถว, จังหวัดกำแพงเพชร

อานิสงส์การทอดผ้าป่า

เชื่อกันว่าการทำบุญทอดผ้าป่าโดยไม่เฉพาะเจาะจงผู้รับมีอานิสงส์อันแรงกล้า ดังมีเรื่องเล่าว่าเทพบุตรตนหนึ่งรู้ตัวเองว่าจะหมดบุญและจุติจากสวรรค์ มีราศรีเศร้าหมองไม่อภิรมย์ในทิพยสมบัติ จึงแสวงหาวิธีที่จะต่ออายุให้อยู่ในสรวงสวรรค์อีกนาน ๆ จึงไปเฝ้าพระอินทร์เล่าเรื่องความทุกข์ให้ฟังพระอินทร์แนะนำว่าให้แสวงหาพระสงฆ์สาวกพระพุทธเจ้าที่กำลังจะออกจากนิโรธสมาบัติแล้วให้นำผ้าป่าไปถวายจะสามารถต่ออายุได้อีก เทพบุตรตนนั้นรู้ว่าวันนี้พระสารีบุตรจะออกจากนิโรธสมาบัติจึงนำผ้าทิพย์คลุกฝุ่นแล้วจำแลงตนเป็นคนยากจนนำผ้าไปพาดกิ่งไม้เฉพาะหน้าที่พระสารีบุตรจะผ่านไปมองเห็นได้ พระสารีบุตรทราบด้วยญาณว่าคนยากจนที่นำผ้ามาพาดกิ่งไม้หมายจะให้ท่านอธิษฐานนำไปตัดเย็บจีวรนั้นเป็นเทพบุตรจึงตำหนิว่าไม่ควรทำอย่างนั้นเป็นการเอาเปรียบคนยากจนที่น่าสงสารคนอื่น ๆ เรื่องเล่าอีกว่า ถ้าใครได้ทำบุญกับพระสาวกที่เพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติตั้งจิตปรารถนาสิ่งใดก็จะได้สิ่งนั้น แต่ท่านจะโปรดได้เฉพาะผู้ทำ บุญรายแรกเพียงรายเดียวเท่านั้น (รัตนา สวัสดิผล, 2550)

ประวัติและความเป็นมาประเพณีการทอดผ้าป่าแถวของจังหวัดกำแพงเพชร

ประเพณีการทอดผ้าป่าแถวของจังหวัดกำแพงเพชร มีประวัติย้อนไปถึงสมัยพุทธกาล เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ยังไม่ได้มีพุทธานุญาตให้ภิกษุรับจีวรจากชาวบ้านได้ ภิกษุทั้งหลาย จึงต้องเที่ยวไปเก็บผ้าที่เจ้าของ

เขาทิ้งแล้ว เช่น ผ้าเปรอะเปื้อน ผ้าบังสุกุล (ผ้าเปื้อนฝุ่น) หรือผ้าห่อศพ ตามป่าช้า หรือตามป่าทั่วไป แล้วนำผ้าชิ้นเล็กชิ้นน้อยเหล่านั้น มาซักเย็บปะติดปะต่อกัน แล้วย้อมเป็นสบงจีวรสังฆาฏิตามต้องการ

ด้วยเหตุนี้การทำจีวรของพระภิกษุในครั้งนั้น จึงต้องช่วยกันทำหลายรูป และการที่มีพุทธานุญาตให้คนตัดเย็บจีวรเป็นขันธ์ อย่างกระทงนาของชาวมคธ ก็เพื่ออำนวยความสะดวกในการนำผ้าชิ้นเล็กชิ้นน้อยมาปะติดปะต่อกันนั่นเอง เวลาต่อมาชาวบ้านเห็นความยากลำบากของพระสงฆ์ แต่จะนำผ้าไปถวายโดยตรงไม่ได้ เพราะยังมิได้มีพุทธานุญาต ผู้มีศรัทธาจึงนำผ้าไปทิ้งไว้ในป่าช้า และตามที่ต่าง ๆ ที่ไม่ไกลจากกุฏิพระภิกษุ เพื่อให้พระภิกษุไปพบแล้วนำเอาไปทำจีวรได้ตามประสงค์

อนึ่ง ก่อนจะเกิดการ “ทิ้งผ้าตามป่า” มีตำนานพุทธศาสนาในพระธรรมบทขุททกนิกายสคถาวรรค เรื่อง นาคเพทธิดาถวายผ้าป่าแก่พระอนุรุทธเถระว่า คราวหนึ่งพระอนุรุทธเถระผู้เป็นอรหันต์เที่ยวหาบังสุกุลจีวรตามแนวป่า เดินเข้าไปในป่าด้วยใจหวังว่าจะได้พบผ้าสักผืนหนึ่ง ขณะที่พระอนุรุทธรำพึงเช่นนั้น เทพธิดานางหนึ่งซึ่งชาติก่อนเคยเป็นภรรยาของพระอนุรุทธมีศรัทธาปรารถนาจะถวายผ้าบังสุกุลแก่ท่าน จึงนำผ้าทิพย์ลงมาพาดไว้ที่ต้นไม้เตี้ย ๆ ต้นหนึ่ง ระหว่างทางที่พระเถระจะเดินผ่าน เมื่อพบเหตุเช่นนั้น พระอนุรุทธแสดงความประหลาดใจ และเมื่อปรารภความถึงเจ้าของไม่มีแล้ว ท่านจึงอธิษฐานเป็นผ้าบังสุกุล การทอดผ้าป่า รวมทั้งการประดับประดาองค์ผ้าป่าด้วยกิ่งไม้ เอาผ้าทำเป็นรูปลิง ค่าง บ่าง ชะนี หรือผีเปรต ก็เป็นการอุปมาดังกล่าว

ภาพ 2 อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก หนึ่งเดียวในโลก ทอดผ้าป่าแถว วันสารทไทยกล้วยไข่ เมืองกำแพงเพชร โดย ไทยรัฐออนไลน์, 2560, (https://www.thairath.co.th/news/local/north/1075974). CC BY-NC-ND.

ภาพ 3 ประเพณีทอดผ้าป่าแถว ณ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก ประเพณีของภาคเหนือ โดย กิตติศักดิ์ กุลหลัง, 2555, Blogspot (https://kittisaklovely.blogspot.com/2012/03/blog-post.html). CC BY-NC-ND.

กำหนดการจัดงานประเพณีทอดผ้าป่าแถว จังหวัดกำแพงเพชร

ชาวกำแพงเพชรทุกหมู่บ้านและตำบล จะพากันจัดงานบุญ “ทอดผ้าป่าแถว” กัน ทุกวันในช่วงเทศกาลลอยกระทง

ในอดีต กระทำเฉพาะในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 (วันลอยกระทง) ณ วัดบาง ปัจจุบัน กระทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 (วันลอยกระทง) ณ วัดบาง และในงานประเพณีนบพระเล่นเพลง ณ วัดพระแก้ว อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

กิจกรรมและพิธี

เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะจัดหากิ่งไม้ 1 กิ่ง เทียนไขหรือเทียนขี้ผึ้งก็ได้ 1 ดอก และ ผ้า 1 ผืน จะเป็นผ้าสบง หรือจัดให้ครบไตรจีวรเลยก็ได้ หรืออาจจะใช้ผ้าอื่น ๆ เช่น ผ้าห่ม หรือผ้าเช็ดตัวก็ได้ ของสามอย่างอันได้แก่ กิ่งไม้ เทียน และผ้านี้นับว่าสำคัญที่สุด ขาดมิได้

สำหรับการทอดผ้าป่าแถวนอกจากของ 3 อย่างแล้ว ก็จะจัดเครื่องไทยทานธรรมตามกำลังศรัทธาและทุนทรัพย์ เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง ผลไม้ บริขารของใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่พระภิกษุสงฆ์ บรรจุในชะลอม กระชุ กระบุงหรือภาชนะอื่น ๆ ที่เห็นสมควร บางรายอาจจะตกแต่งภาชนะบรรจุบริขารต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นรูปวิจิตรบรรจงมากมายหลายแบบ ทำเป็นรูปช้างบ้าง รูปศพผีตายบ้างก็มีบางรายเอาผ้าเช็ดหน้าหรือผ้าขนหนูผืนเล็กพับเป็นรูปชะนีห้อยไว้ที่กิ่งไม้ด้วย บางรายเอาธนบัตรห้อยประดับเพิ่มเข้าไปอีกก็มีส่วนทางวัดก็จะจัดเตรียมสถานที่ จัดทำสลากรายนามพระภิกษุทั้งวัด รวมทั้งจากพระวัดอื่น ๆ ที่นิมนต์มาร่วมด้วย นอกจากนั้นยังร่วมกับกรรมการวัดและชาวบ้านที่มีฐานะดี จัดหามหรสพต่าง ๆ เช่นลิเก ภาพยนตร์ ดนตรี ฯลฯ มาเตรียมไว้แสดงในค่ำคืนนั้นด้วย ครั้นตกกลางคืน เริ่มตั้งแต่เวลา 19.00 น. เป็นต้นไป ชาวบ้านนำองค์ผ้าป่าแถวที่เตรียมไว้มาจัดแจงปักกิ่งไม้ของตนลงในบริเวณลานวัดที่จัดไว้ ให้เป็นแถวเป็นระเบียบเรียบร้อย เสร็จแล้วเอาผ้าพาดไว้บนกิ่งไม้ เอาเครื่องไทยธรรมวางไว้ใต้กิ่งไม้ เมื่อตั้งแถวผ้าป่าเรียบร้อยแล้ว อาจเตรียมตัวไปชมมหรสพต่าง ๆ เป็นการฆ่าเวลาเสียก่อนพอถึงเวลาอันสมควร ทายกวัดจะป่าวร้องให้เจ้าของผ้าป่าไปจับสลากรายนามพระภิกษุเมื่อได้รับรายนามพระภิกษุแล้ว เจ้าของผ้าป่าจะเอามากลัดติดไว้กับผ้าที่ห้อยอยู่บนกิ่งไม้ของตนแล้วจุดเทียนปักไว้ใกล้ ๆ ผ้าให้พอมองเห็นสลากนามพระภิกษุมาชักผ้าของตน

ถึงตอนนี้ลูกศิษย์พระจะจุดเทียน มาเที่ยวส่องหาชื่อพระอาจารย์ตน เพื่อจะจำไว้ว่าได้ผ้าป่ากี่กอง และอยู่ตรงไหนบ้างเมื่อเวลาชักผ้าจะได้นำอาจารย์ของตนไปถูก ส่วนพระบางรูปที่ไม่มีลูกศิษย์ก็ต้องรอให้ถึงเวลาชักผ้า แล้วเดินมาหาเอาเอง

พิธีชักผ้าป่าก็จะเริ่มเวลาประมาณ 21.00- 22.00 น. เมื่อได้เวลามัคทายกจะเคาะระฆังเป็นสัญญาณนิมนต์พระ มหรสพจะหยุดชั่วคราว ประชาชนที่มาในงานจะอยู่ในความสงบสำรวม พระภิกษุทุกรูปจะครองจีวรมือถือตาลปัตรเดินตามแสงเทียนของลูกศิษย์ ออกไปชักผ้าตามรายนามของท่าน ตามวิธีที่พุทธศาสนาบัญญัติไว้ มองดูเหลืองอร่ามเต็มลานวัดเบื้องล่าง ท่ามกลางแสงเดือนเพ็ญเหลือง ลอยทรงกลดอันสวยงามอยู่บนฟ้าเบื้องสูงยิ่งนักโดยเฉพาะการทอดผ้าป่าแถวที่วัดบาง และวัดพระบรมธาตุนั้น ทุกปีจะมีกองผ้าป่ามาตั้งมากมายมหาศาล จนลานวัดอันกว้างใหญ่ดูแคบลงทันที พระภิกษุทุกรูปรวมทั้งพระที่ได้รับนิมนต์มาจากวัดใกล้เคียงต่างได้รับถวายผ้าป่ากันรูปละหลายกอง จนขนเครื่องไทยธรรมกลับวัดแทบไม่ไหว หลังจากพระภิกษุชักผ้าป่าเรียบรอยแล้ว ลูกศิษย์จะขนเครื่องไทยธรรมกลับกุฏิหรือกลับวัด ส่วนพระภิกษุทุกรูปจะไปนั่งรวมกันเป็นระเบียบ ณ ที่ที่ทางวัดจัดไว้ แล้วให้ศีลเจริญพระพุทธมนต์ อวยชัยให้พร อนุโมทนาแก่ผู้บริจาคผ้าป่า เป็นเสร็จ

พิธีทอดผ้าป่าสิ้นเสียงพระสงฆ์ มหรสพต่าง ๆ จะแสดงต่อทันที ถึงตอนนี้ชาวบ้านบางกลุ่มจะเตร็ดเตร่ไปเลือกชมมหรสพที่ตนพอใจ แต่บางกลุ่มก็จะเดินออกจากวัดไปหน้าเมืองสู่ริมแม่น้ำปิง และชักชวนกันลอยกระทงลงบนสายน้ำ โดยคนกำแพงเพชรรุ่นเก่าถือคติในการลอยกระทงว่า เพื่อสักการบูชาแด่พระมหาเถรอุปคุตเจ้าซึ่งสถิต ณ ใจกลางทะเลหลวง อันแปลกไปจากคติของท้องถิ่นต่าง ๆ บ้าง แต่ในปัจจุบันคตินี้คงเลือนไปแล้ว จะเห็นว่าประเพณีการทอดผ้าป่าแถวของกำแพงเพชรนั้น แปลกกว่าการทอดผ้าป่าธรรมดา หรือการทอดผ้าป่าในท้องถิ่นอื่น ๆ ด้วยเหตุว่า ทำกันมาเป็นประเพณีโดยมีต้องนัดหมาย หากพร้อมใจกันนำมาทอดในวันลอยกระทงมีผลทำให้มีคนมาร่วมงานเป็นอันมาก เพราะได้รับความสนุกสนานบันเทิงไปพร้อมกันด้วย และทำให้วันลอยกระทงในท้องถิ่นนี้มีความหมายยิ่งขึ้น

ความสำคัญของประเพณี

เป็นวันที่พุทธศาสนิกชนจะได้ถวายเครื่องนุ่งห่มและไทยธรรม เป็นเครื่องบูชาแด่พระสงฆ์ก่อนจะทำพิธีลอยกระทงบูชาพระพุทธบาทตามคติความเชื่อแต่โบราณ ในอดีต เนื่องจากในเขตชุมชนเมืองกำแพงเพชรมีวัดสำคัญ 3 วัด คือ วัดบาง วัดคูยาง วัดเสด็จ เพื่อให้เกิดความสะดวกในการจัดพิธีบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ชาวเมืองจึงนัดหมายกันประกอบพิธีบุญใหญ่หมุนเวียนกันไปตามวัดทั้ง 3 วัด เมื่อกำหนดประกอบพิธีบุญใหญ่ในวัดใด ก็จะนิมนต์พระสงฆ์จากวัดอื่นอีก 2 วัดมาร่วมประกอบพิธีกันในคราวเดียว

แสดงถึงความสามัคคีและความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของชาวเมืองกำแพงเพชรในการจัดการให้เกิดความสะดวกแก่การประกอบพิธีบุญร่วมกัน และส่วนของความสนุกสนานก็นับว่าเป็นกุศโลบายนำเด็กและเยาวชนให้รู้จักและสืบทอดประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นต่อไป

การอนุรักษ์ โดยการปลุกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้น ๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

แนวทางในการอนุรักษ์ประเพณีผ้าป่าแถว

ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของสังคมไทยเราก็มีหลายอย่างนะค่ะ แล้วแต่ละอย่างก็อยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านาน แต่ทว่าปัจจุบัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้กับเลือนหายไปพร้อมกับมีเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาแทนที่ จึงทำให้ผู้คนไม่เห็นความสำคัญ เราก็เป็นคนไทยคนหนึ่งที่ไม่อยากให้ประเพณีเหล่านั้นสูญหาย แต่วิธีอนุรักษ์ก็มีหลายๆอย่างแตกต่างกันออกไปนะ เช่น

1. การค้นคว้าวิจัยควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน

2. การอนุรักษ์ โดยการปลุกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้น ๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

3. การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

4. การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ภาพ 5 บรรยากาศการทอดผ้าป่าวแถว ณ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก หนึ่งเดียวในโลก ทอดผ้าป่าแถว วันสารทไทยกล้วยไข่ เมืองกำแพงเพชร โดย ไทยรัฐออนไลน์, 2560, (https://www.thairath.co.th/news/local/north/1075974). CC BY-NC-ND.

5. การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมาเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ

6. ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

7. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก

8. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ

บทสรุป

ประเพณีการทอดผ้าป่าแถวของจังหวัดกำแพงเพชร มีประวัติย้อนไปถึงสมัยพุทธกาล เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ยังไม่ได้มีพุทธานุญาตให้ภิกษุรับจีวรจากชาวบ้านได้ ภิกษุทั้งหลาย จึงต้องเที่ยวไปเก็บผ้าที่เจ้าของเขาทิ้งแล้ว เช่น ผ้าเปรอะเปื้อน ผ้าบังสุกุล (ผ้าเปื้อนฝุ่น) หรือผ้าห่อศพ ตามป่าช้า หรือตามป่าทั่วไป แล้วนำผ้าชิ้นเล็กชิ้นน้อยเหล่านั้น มาซักเย็บปะติดปะต่อกัน

ในอดีต กระทำเฉพาะในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 (วันลอยกระทง) ณ วัดบาง ปัจจุบัน กระทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 (วันลอยกระทง) ณ วัดบาง และในงานประเพณีนบพระเล่นเพลง ณ วัดพระแก้ว อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร สำหรับการทอดผ้าป่าแถวนอกจากของ 3 อย่างแล้ว ก็จะจัดเครื่องไทยทานธรรมตามกำลังศรัทธา

และทุนทรัพย์ เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง ผลไม้ บริขารของใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่พระภิกษุสงฆ์ บรรจุในชะลอม กระชุ กระบุงหรือภาชนะอื่น ๆ

แสดงถึงความสามัคคีและความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของชาวเมืองกำแพงเพชรในการจัดการให้เกิดความสะดวกแก่การประกอบพิธีบุญร่วมกัน และส่วนของความสนุกสนานก็นับว่าเป็นกุศโลบายนำเด็กและเยาวชนให้รู้จักและสืบทอดประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นต่อไป

บรรณานุกรม

กิตติศักดิ์ กุลหลัง. (21 มีนาคม 2555). *ประเพณีของภาคเหนือ.* Blogspot. https://kittisaklovely.blogspot.com/2012/03/blog-post.html

ไทยรัฐออนไลน์. (21 กันยายน 2560). *หนึ่งเดียวในโลก ทอดผ้าป่าแถว วันสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพงเพชร.* https://www.thairath.co.th/news/local/north/1075974

รัตนา สวัสดิผล. (2550). *รู้เรื่องอำเภอนาน้อย.* สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดน่าน.

Dmc.tv. (9 มกราคม 2559). *เกาะติดความปลื้ม 8 มกราคม "กองพันเนื้อนาบุญ ที่ตั้งแห่งศรัทธา".* https://www.dmc.tv/article/20977

ศิลปกรรมสกุลช่างกำแพงเพชร

วนัสนันท์ นุชนารถ[1], ศุภโชคชัย นันทศรี[2], พิมพ์นารา บรรจง[3] และวิษณุเดช นันไชยแก้ว[4]

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา ศิลปกรรมสกุลช่างกำแพงเพชร ซึ่งจังหวัดกำแพงเพชรได้รับการรับรองจาก UNESCO ให้เป็นเมืองมรดกโลกด้วยเพราะเป็นพื้นที่ที่มีโบราณสถานสำคัญทางประวัติศาสตร์รวมอยู่มากมายหลายแห่ง ซึ่งทั้งหมดเป็นศาสนสถานอันแสดงให้เห็นถึงการให้คุณค่าสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของผู้คน และเป็นวัฒนธรรมหลักของผู้คนในสังคมไทย ที่ตอบสนองการรับใช้พุทธศาสนาและการเป็นเมืองแห่งพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน โดยโบราณสถานแต่ละแห่งนั้นมีเรื่องราวความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่อื่นๆใกล้เคียง เช่น สุโขทัย และศรีสัชนาลัย รวมถึงรูปแบบการสร้างสรรค์ศิลปกรรมของกำแพงเพชรด้านสถาปัตยกรรม ทั้งโบราณวัตถุอย่างประติมากรรมต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัยและสมัยหลังสุโขทัย มีความผสมผสานและได้รับอิทธิพลจากรูปแบบศิลปะสกุลช่างต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น สุโขทัย อยุธยา และล้านนา ความผสมผสานรูปแบบและการได้รับอิทธิพลดังกล่าวได้ประกอบกันทำให้เกิดรูปแบบของงานศิลปกรรมที่อาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะเฉพาะ จนสามารถเรียกว่าเป็นสกุลช่างกำแพงเพชรได้ เช่น พระพุทธรูปสกุลช่างกำแพงเพชร หรือเจดีย์กลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นฐานแปดเหลี่ยมที่พบได้มากในเมืองกำแพงเพชร ซึ่งความเฉพาะตัวที่ค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของช่างท้องถิ่นเมืองกำแพงเพชรในสมัยโบราณ

คำสำคัญ : ศิลปกรรมสกุลช่าง, กำแพงเพชร

กระบวนการทำงานของภูมิปัญญาศิลปกรรมสกุลช่างกำแพงเพชร

ภูมิปัญญาศิลปกรรมสกุลช่างกำแพงเพชรในบทความนี้จะเกี่ยวข้องกับศาสนสถาน (สถาปัตยกรรม) และศาสนวัตถุ (ปฏิมากรรม) เพื่อรับใช้พุทธศาสนาของช่างท้องถิ่นเมืองกำแพงเพชรโบราณซึ่งผู้เขียนได้สรุปกระบวนการทำงานของภูมิปัญญาศิลปกรรมสกุลช่างกำแพงเพชรไว้ ดังภาพที่ 1

แรงบันดาลใจ (อิทธิพลการสร้างสรรค์) → รูปแบบที่ได้จากการประยุกต์สร้างสรรค์ → ศิลปกรรมสกุลช่างเมืองกำแพงเพชร → ตอบสนองการรับใช้พุทธศาสนา

ภาพ 1 กระบวนการทำงานของภูมิปัญญาศิลปกรรมสกุลช่างกำแพงเพชร

การศึกษาศาสนสถาน (สถาปัตยกรรม) สกุลช่างกำแพงเพชร

งานด้านสกุลงานช่างกำแพงเพชร ได้แบ่งศิลปะเมืองกำแพงเพชรไว้ 2 รูปแบบดังนี้ คือ 1. ศาสนสถาน (สถาปัตยกรรม) ในสมัยสุโขทัย กับหลังสมัยสุโขทัย 2. ศาสนวัตถุ (ปฏิมากรรม พระพุทธรูป)

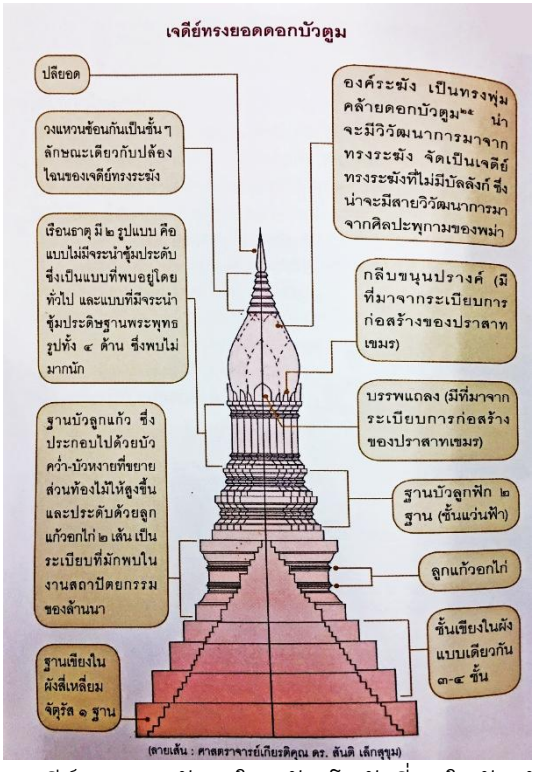
[1] อาจารย์ สาขาวิชาวิจิตรศิลป์และประยุกต์ศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2-3] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[4] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ศาสนสถาน (สถาปัตยกรรม)

1. ศาสนสถาน (สถาปัตยกรรม) สกุลช่างกำแพงเพชรในสมัยสุโขทัย สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นจะมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงดอกบัวตูม ซึ่งเมืองกำแพงเพชรตามหลักฐานได้แก่ วัดเจดีย์กลางทุ่ง วัดพระเจดีย์ทอง วัดกะโลทัย วัดเจดีย์ยอดทอง วัดสิงห์ วัดวังพระธาตุ (ไตรตรึงษ์) และวัดพระบรมธาตุ (นครชุม) ปัจจุบันถูกสร้างครอบด้วยเจดีย์แบบมอญพม่า

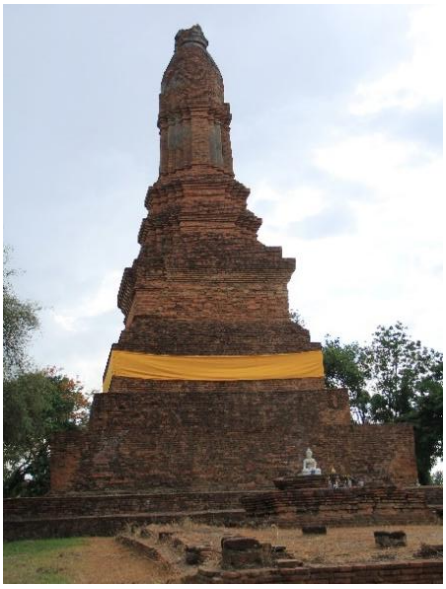

ภาพ 2 รูปแบบเจดีย์ทรงดอกบัวตูมในสมัยสุโขทัยที่พบในจังหวัดกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก ศิลปกรรมโบราณในอาณาจักรสุโขทัย โดย ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2561, สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส. สงวนลิขสิทธิ์ 2561 โดย สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

อย่างไรก็ตามเจดีย์ทรงดอกบัวตูมที่ยังคงเหลือรูปแบบสมบูรณ์ให้ศึกษาได้ คือ เจดีย์วัดกะโลทัยและเจดีย์กลางทุ่ง เจดีย์ทั้ง 2 องค์มีระเบียบเดียวกับเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมโดยทั่วไป โดยเฉพาะส่วนสำคัญ คือ ส่วนฐานบันลูกฟัก 2 ขั้น เพียงแต่ส่วนที่เป็นลูกแก้วอกไก่และลูกฟักได้รับการบูรณะใหม่โดยกรมศิลปากร ทำเป็นแถบสี่เหลี่ยมธรรมดาไม่ได้ปั้นปูนเป็นลวดลายบัวลูกแก้วอกไก่และลูกฟัก แต่ก็ทำความเข้าใจได้ว่าเป็นลูกแก้วอกไก่และลูกฟักตามระเบียบของฐานเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูม สำหรับวัดกะโลทัยนั้นมีรูปแบบครบถ้วนสมบูรณ์ ส่วนที่วัดเจดีย์กลางทุ่งมีส่วนที่แตกต่างจากระเบียบของเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมเพียงเล็กน้อยคือมีส่วนฐานและชั้นเขียนที่อาจผิดระเบียบอยู่ เพราะมี ชั้นเขียน 3 ชั้น แต่ชั้นที่ 1 และชั้นที่ 3 สูงกว่าชั้นที่ 2 มาก และผิดส่วนและผิดระเบียบของเจดีย์รูปแบบนี้ จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดจากการซ่อมผิด ซึ่งจริง ๆ ควรจะเป็นชั้นเขียนที่มีสัดส่วนเท่าๆกัน ประมาณ 4-5 ชั้น ตามระเบียบโดยทั่วไป ดังภาพ 3 และ 4

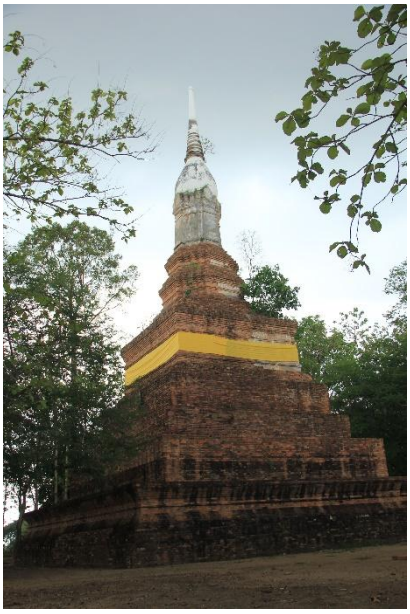

ภาพ 3 รูปแบบเจดีย์ทรงดอกบัวตูมของวัดกะโลทัย
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 รูปแบบเจดีย์ทรงดอกบัวตูมของวัดเจดีย์กลางทุ่ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

อีกแห่งหนึ่งคือ เจดีย์วัดวังพระธาตุ เมืองไตรตรึงษ์ ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองกำแพงเพชรลงมาทางทิศใต้ราว 11 กิโลเมตร เป็นวัดที่สำคัญที่สุดของเมืองเปรียบเสมือนมหาธาตุประจำเมือง รูปแบบของเจดีย์มีระเบียบโดยรวมเหมือนกับเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมทุกประการ มีส่วนที่แตกต่างอยู่ 2 ส่วนและนับเป็นส่วนสำคัญมาก คือ มีฐานบัวลูกแก้วอกไก่แบบเตี้ย เพิ่มมา 1 ฐาน และฐานเขียงกว้างมาก ซึ่งฐานส่วนนี้ไม่เคยปรากฏในเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมเลย จากการเพิ่มฐานบัวทำให้ส่วนชั้นเขียนเหลือเพียง 3 ชั้น ซึ่งพิจารณาส่วนนี้น่าจะเป็นส่วนที่เพิ่มขึ้นอาจเป็นรุ่นหลังที่มีการบูรณะ เมื่อเพิ่มแล้วจึงมาลดชั้นเขียนเหลือเพียง 3 ชั้น อีกส่วนหนึ่งของรูปแบบที่เปลี่ยนไปเล็กน้อย คือ ส่วนฐานบัวที่รูปแบบโดยทั่วไปเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ 2 เส้น แต่ที่นี่เป็นลูกฟัก 2 เส้น ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน อาจจะเป็นการบูรณะผิดของคนในยุคหลังที่ไม่เข้าใจรูปแบบเดิมแล้ว ดังภาพ 5

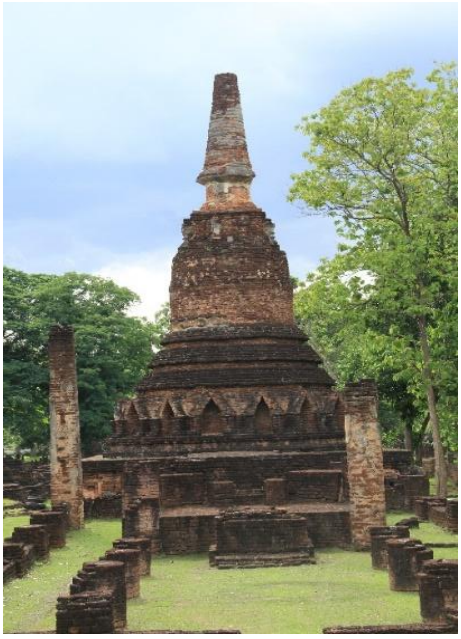
ภาพ 5 เจดีย์วัดวังพระธาตุ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ส่วนวัดเจดีย์ทองและวัดสิงห์ ปัจจุบันสภาพพังทลายจนไม่สามารถศึกษาระเบียบได้อย่างละเอียด อาจกล่าวได้ว่าเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมเมืองกำแพงเพชรนั้นมีหลักฐานสำคัญ คือ วัดพระบรมธาตุที่มีหลักฐานเดิมว่า เป็นเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมและมีจารึกที่พบในวัดนี้ คือจารึกหลักที่ 33 นครชุมที่กล่าวถึง พญาลิไทเสด็จมาประดิษฐานพระธาตุยังเมืองกำแพงเพชร ในปี พ.ศ. 1900 จึงอาจเป็นข้อสันนิษฐานได้ว่า เจดีย์ที่พระองค์ทรงสถาปนาน่าจะเป็นเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูม ทำให้อาจกล่าวได้ต่อไปอีกกว่าทั้งวัดเจดีย์กลางทุ่ง และวัดเจดีย์ทองที่อยู่บริเวณเมืองนครชุมอันเป็นเมืองในสมัยสุโขทัย น่าจะสร้างขึ้นในระยะเวลาเดียวกันนี้ หรืออาจจะหลังกว่าเพียงเล็กน้อย

2. ศาสนสถาน (สถาปัตยกรรม) สกุลช่างกำแพงเพชรหลังสมัยสุโขทัย พบว่า ภายหลังจากอาณาจักรสุโขทัยถูกผนวกกับกรุงศรีอยุธยาแล้ว เมืองสำคัญในช่วงนี้มาอยู่ที่กำแพงเพชรและพิษณุโลก แต่หลักฐานทางศิลปกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในช่วงระยะเวลานี้พบหลักฐานค่อนข้างมากที่เมืองกำแพงเพชร ได้แก่ กลุ่มเจดีย์ทรงระฆังที่การผสมผสานระหว่างเจดีย์แบบสุโขทัย ล้านนาและอยุธยา บทบาทของอยุธยาและล้านนาปรากฏอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 21 สามารถแบ่งได้ 3 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 เจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย-อยุธยา (ที่มีอิทธิพลศิลปะอยุธยา) : เจดีย์ที่มีสิงห์ล้อม

เจดีย์วัดพระแก้วมีลักษณะโดยรวมที่ยังเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย คือ มีชุดบัวถลารองรับองค์ระฆัง และเป็นกลุ่มเจดีย์แบบพิเศษ คือ การมีช่องจระนำที่ฐานประดิษฐานพระพุทธรูปโดยรอบลักษณะเดียวกับเจดีย์วัดช้างล้อม เมืองศรีสัชนาลัย และ ที่ฐานมีการประดับสิงห์ล้อม (รูปที่ 6) โดยรูปแบบแล้วเหมือนกับช้างล้อม ปัจจุบันส่วนหัวสิงห์ชำรุดหายไปหมดแล้ว แต่สิ่งที่ทำให้ทราบว่าเป็นสิงห์โดยดูจากเท้าสิงห์ที่มีกรงเล็บยื่นออกมาต่างจากเท้าช้างที่จะตรงๆ นอกจากนี้ยังดูจากเครื่องทรงของสิงห์คล้ายกับเครื่องทรงที่ปรากฏในเจดีย์สิงห์ล้อมสมัยอยุธยา ดังภาพ 6 และภาพ 7

ภาพ 6 เจดีย์วัดพระแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 ฐานเจดีย์รูปสิงห์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เจดีย์วัดสิงห์สันนิษฐานได้ว่า ได้รับอิทธิพลมาจากอยุธยาเพราะในศิลปะสุโขทัยไม่พบว่ามีการทำเจดีย์ที่มีสิงห์ล้อมในลักษณะนี้ แต่พบอยู่ในศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้นกลุ่มหนึ่ง เช่น เจดีย์ที่วัดธรรมิกราช วัดแม่นางปลื้ม วัดสามวิหาร เป็นต้น ซึ่งกำหนดอายุว่าอยู่ในสมัยอยุธยาตอนต้น เพราะลักษณะของสิงห์นั้นเป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะเขมร สอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวว่าเจ้าสามพระยาได้เสด็จไปตีอาณาจักรกัมพูชาได้และมีการนำสิงห์และทวารบาล สำริด จากเมืองพระนคร มายังพระนครศรีอยุธยา แต่ในภายหลังเมื่อพระเจ้าบุเรงนองมาตีกรุงศรีอยุธยา ได้นำประติมากรรมชุดดังกล่าวไปไว้ยังเมืองพม่า จึงสันนิษฐานว่า การนำประติมากรรมรูปสิงห์มาประดับฐานเจดีย์แทนช้าง น่าจะเกิดขึ้นในรัชกาลเจ้าสามพระยาเป็นต้นมา เพราะทั้งลักษณะและรูปแบบนั้นเหมือนกับประติมากรรมสิงห์สำริดในศิลปะเขมรนั้น กับอีกส่วนหนึ่งลวดลายที่ประดับสิงห์เป็นลายแบบอยุธยาตอนต้นที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะเขมร คล้ายกับลายกรุยเชิง และสอดคล้องกับรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังในกลุ่มนี้ที่มีส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นขุดบัวคว่ำ-บัวหงายในผังแปดเหลี่ยม ซึ่งจัดเป็นงานศิลปะในสมัยอยุธยาตอนต้น ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้น

ภาพ 8 รูปแบบสันนิษฐาน วัดสิงห์

หมายเหตุ: จาก นิทรรศการศิลปะจากซากปรักหักพังในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย กำแพงเพชร มรดกโลก โดย สันติ เล็กสุขุม, 2557, สำนักพิมพ์กระทรวงวัฒนธรรม. สงวนลิขสิทธิ์ 2557 โดย สำนักพิมพ์กระทรวงวัฒนธรรม. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

กลุ่มที่ 2 เจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย-ล้านนา : เจดีย์ที่มีฐานและส่วนรองรับองค์ระฆังแปดเหลี่ยม อิทธิพลศิลปะหริภุญชัย-ล้านนา

รูปแบบเจดีห์วัดพระธาตุมีส่วนฐานที่แตกต่างจากที่พบอยู่ในศิลปะสุโขทัยโดยทั่วไป คือ มีชั้นฐานเขียนในผังแปดเหลี่ยมหลายชั้น รองรับฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย ซึ่งมีถึง 2 ฐาน อยู่ในผังแปดเหลี่ยมฐานชั้นล่างประดับลูกแก้วอกไก่กลางท้อนไม้ 1 เส้น ลูกแก้วอกไก่มีขนาดใหญ่มาก แตกต่างจากที่พบโดยทั่วไป ซึ่งถือเป็นลักษณะพิเศษได้ โดยมีส่วนที่แตกต่าง คือเจดีย์องค์นี้มีชั้นบัวคว่ำ-บัวหงายในผังแปดเหลี่ยมเพิ่มขึ้นอีก 1 ชั้น เป็นฐานบังลูกแก้วอกไก่ที่มีการประดับลูกแก้ว 2 เส้น ซึ่งลักษณะฐานในผังแปดเหลี่ยมนี้ไม่ใช่ศิลปะสุโขทัยและลังกา อีกส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะล้านนา ได้แก่ บัลลังก์ในผังย่อมุมไม้สิบสองอันเป็นรูปแบบที่นิยมอยู่ในศิลปะล้านนาซึ่งมาจากสายเจดีย์ปาละ ส่วนสายเจดีย์สุโขทัยและอยุธยาจะเป็นผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่ได้สืบต่อมาจากศิลปะลังกากล่าวโดยสรุป คือ เจดีย์องค์นี้มีการผสมผสานรูปแบบระหว่างล้านนากับสุโขทัยโดยมีแผนผังที่เป็นแบบอยุธยาตอนต้นแล้ว ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นถึงยุคสมัยที่สัมพันธ์กับเจดีย์วัดพระแก้วในสมัยอยุธยาตอนต้น ที่สุโขทัยน่าจะหมดอำนาจลงแล้ว เมืองกำแพงเพชรเป็นเมืองปากประตูที่ติดระหว่างล้านนากับอยุธยา จึงมีศิลปกรรมที่ผสมผสานกันทั้ง 3 สมัย คือ ที่เป็นแบบแผนดั้งเดิม คือ สุโขทัยและอยุธยาปนกับล้านนา และเจดีย์องค์นี้มีแรงบันดาลใจมาจากศิลปะล้านนามากกว่า

ภาพ 9 เจดีย์วัดพระธาตุ เมืองกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

กลุ่มที่ 3 เจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย-ล้านนา-อยุธยา : เจดีย์ที่มีส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นบัวคว่ำบัวหงายแบบล้านนา

วัดช้างรอบตั้งอยู่ในเขตอรัญญิก ด้านทิศเหนือของเมืองกำแพงเพชร ถือเป็นวัดที่มีขนาดใหญ่มากวัดหนึ่ง และน่าจะสร้างขึ้นตามคติของความเป็นศูนย์กลางจักรวาล กล่าวคือ มีการยกชั้นประทักษิณสูงมาก ทางขึ้นมีการประดับสิงห์และเทวดา รอบฐานประดับช้างโดยรอบ และที่ผนังทำเป็นงานปูนปั้นรูปต้นไม้ อาจหมายถึงคติของป่าหิมพานต์ มีช้างเป็นผู้ค้ำจุนจักรวาลมีสิงห์ที่เป็นสัญลักษณ์ของป่าหินพานต์และเทวดา เป็นทวารบาล หรือสัญลักษณ์ของสวรรค์ นอกจากนี้ทางนี้ทางขึ้นประทักษิณยังมีซุ้มประตูที่มียอดปราสาทอีกด้วย ที่มีลานประทักษิณทั้ง 4 มีการประดับเจดีย์จำลอง (สถูปิกะ) ที่ฐานเจดีย์บริเวณชั้นประทักษิณ มีแถวหงส์ โดย หงส์หมายถึง สัญลักษณ์ของสวรรค์ เช่นเดียวกัน เหมือนแถวหงส์มีประติมากรรมปูนปั้นเล่าเรื่องพุทธประวัติที่แบ่งเป็นช่อง ๆ (ปัจจุบันชำรุดสูญหายเกือบหมดแล้ว) สำหรับรูปแบบเจดีย์ สภาพในปัจจุบันพังทลายลงมาเหลือตั้งแต่ฐานล่างขึ้นไปจนถึงชุดรองรับองค์ระฆังชั้นที่ 2 เท่านั้น แต่จากส่วนที่เหลือสามารถศึกษารูปแบบได้จากส่วนรองรับองค์ระฆัง ที่ทำเป็นชุดบัวคว่ำ-บัวหงายเตี้ยๆท้องไม้ประดับลูกฟัก 1 เส้นเต็มท้องไม้ น่าจะมี 3 ชั้น ตามระเบียบของเจดีย์ทรงระฆังทั่วไป และส่วนองค์ระฆังละยอดก็น่าจะเหมือนเจดีย์ทรงระฆังโดยทั่วไป

ลักษณะสำคัญที่ช่วยในการกำหนดอายุได้ คือ ลวดลายประดับช้าง ได้พบว่า ลายส่วนใหญ่เป็นลายพรรณพฤกษา คือ ลายดอกไม้ ใบไม้ มีลวดลายที่ใบระกาที่ส่วนคอช้าง ได้พบว่าลายส่วนคอช้างนั้นเหมือนกับลวดลายที่ผ้านุ่งของเทวรูปสำริดพระอิศวรที่พบที่เมืองกำแพงเพชร มีจารึกที่ฐานระบุ พ.ศ. 2053 ดังนั้นลวดลายนี้จึงน่าจะมีความสัมพันธ์กันและเป็นลายที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น อายุของเจดีย์จึงน่าจะร่วมสมัยกับอายุพระอิศวรองค์นี้ คือในราวต้นถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 21 แล้ว

ภาพ 10 รูปรายละเอียดเจดีย์วัดช้างรอบ เมืองกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก ศิลปกรรมโบราณในอาณาจักรสุโขทัย โดย ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2561, สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส. สงวนลิขสิทธิ์ 2561 โดย สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส. ดัดแปลงโดยได้รับอนุญาต.

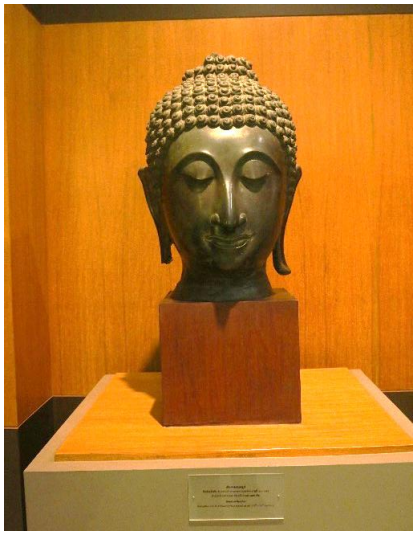
3. งานปฏิมากรรม (พระพุทธรูป)

พระพุทธรูปสกุลช่างกำแพงเพชร กลางพุทธศตวรรษที่ 19 - ต้นพุทธศตวรรษที่ 21 มีลักษณะ คือ เป็นรูปไข่ยาว พระนลาฏกว้าง พระหนุเสี้ยม ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีเป็นเปลวสูงอย่างมาก และการทำพระขนงที่มีเส้นระหว่างขอบบนและขอบพระเนตรป้ายเป็นแผ่นใหญ่ ๆ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ได้รับความนิยมมากในพระพุทธรูปสมัยอยุธยา ดังนั้นสกุลช่างกำแพงเพชรนี้ส่วนหนึ่งคงมีความเกี่ยวข้องกับศิลปะอยุธยาที่เข้ามาผสมผสาน และลักษณะดังกล่าวนี้ได้เข้าไปปรากฏในพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยาด้วยเช่นกัน จากการศึกษาพระพุทธรูปเมืองกำแพงเพชร ได้แบ่งเป็น 3 กลุ่มดังนี้

1. พระพุทธรูปหมวดใหญ่ สมัยสุโขทัย เป็นสกุลช่างกำแพงเพชรมีลักษณะย่อยที่สามารถแบ่งได้เป็นหมวดกำแพงเพชรตามที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไป คือ พระพุทธรูปที่มีลักษณะเช่นเดียวกับพระพุทธรูปหมวดใหญ่ในสมัยสุโขทัยแต่ลักษณะเฉพาะของสกุลช่างกำแพงเพชร คือ พระนลาฏกว้าง และพระหนุเสี้ยม พระพักตร์ยาวอย่างมาก เมื่อพระพักตร์ยาวทำให้ส่วนต่างๆยาวหรือสูงตามไปด้วย ได้แก่ พระเศียร (ขมวดพระเกศา) สูง พระอุษณีษะสูง และพระรัศมีทรงสูงอย่างมากด้วยเช่นกัน ถ้าเทียบสัดส่วนกับพระพุทธรูปหมวดใหญ่โดยทั่วไปในศิลปะสุโขทัย จะมีขมวดพระเกศาเล็กกว่าหมวดใหญ่อย่างมากและใกล้เคียงกับพระพุทธรูปสมัยอยุธยา และได้พบว่า ในหมวดกำแพงเพชรนี้ส่วนหนึ่งมีอิทธิพลของศิลปะอยุธยาเข้ามาผสม ได้แก่ การทำพระขนง ที่ระหว่างพระขนงกับเส้นเปลือกพระเนตรที่ป้ายเป็นแผ่นโค้ง และพระโอษฐ์บางครั้งไม่หยักเป็นคลื่นแบบสุโขทัย แต่เป็นพระโอษฐ์ที่ยกริมพระโอษฐ์แบบอยุธยา ตัวอย่างพระพุทธรูปสำคัญคือ พระพุทธรูปสำริดพบจากวัดต่าง ๆ ในเมืองกำแพงเพชร จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร เช่น พระพุทธรูปปางมารวิชัย (ดังภาพ 11 และภาพ 12)

ภาพ 11 พระพุทธรูปปางมารวิชัย หมวดกำแพงเพชร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 12 พระเศียรพระพุทธรูป หมวดกำแพงเพชร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. อิทธิพลพระพุทธรูปล้านนา เป็นกลุ่มพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร ลักษณะโดยรวมแล้วแสดงให้เห็นถึงรูปแบบที่ผสมผสานระหว่างพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรในศิลปะล้านนาและสุโขทัยอย่างแท้จริง โดยที่มีลักษณะเฉพาะแบบสุโขทัยปรากฏอยู่และเป็นลักษณะที่แตกต่างจากพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรในศิลปะล้านนา คือ การประทับนั่งขัดสมาธิเพชรเป็นแบบสุโขทัยที่พระซงฆ์ไขว้กันชัดเจนเป็นสามเหลี่ยมและพระบาทลอยขึ้นไม่เรียบเสมอกันแบบล้านนา และมีชายผ้า 2 ชายซ้อนกัน ปลายม้วนคล้ายเขี้ยวตะขาบ อย่างไรก็ตาม พระพักตร์ของพระพุทธรูปเมืองกำแพงเพชรกลับมีลักษณะที่ต่างไปจากสุโขทัยอย่างมาก คือ พระพักตร์เล็กพระโอษฐ์เล็กไม่ใช่พระโอษฐ์หยักเป็นครึ่งแบบสุโขทัย ส่วนพระวรกายค่อนข้างเล็กและป้อม จากลักษณะของการผสมผสานรูปแบบระหว่างล้านนากับสุโขทัยเป็นแบบพี่พัฒนาไปจากต้นแบบแล้ว ซึ่งน่าจะสร้างขึ้นในช่วงหลังที่พบที่

สุโขทัย และสร้างขึ้นตามคติของพระพุทธสิหิงค์ในล้านนา ที่แพร่หลายอย่างมากในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 แล้ว โดยเฉพาะภายหลังจากสุโขทัยหมดอำนาจลงและผนวกเข้ากับอยุธยา เมืองกำแพงเพชรกลางเป็นเมืองศูนย์กลางการติดต่อกันระหว่างล้านนากับอยุธยา โดยได้พบงานศิลปกรรมทั้งเจดีย์และพระพุทธรูปที่มีการผสมผสานกันระหว่างศิลปะล้านนากับศิลปะอยุธยาอย่างแท้จริง ดังภาพ 13

ภาพ 13 พระพุทธรูปปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. อิทธิพลศิลปะอยุธยา เป็นพระพุทธรูปสุโขทัยได้รับอิทธิพลศิลปะอยุธยามีลักษณะของการทำพระขนงป้าย หรือลักษณะพระโอษฐ์ที่เป็นแบบอยุธยา และที่เป็นกลุ่มพระพุทธรูปแบบอยุธยา ได้แก่ พระพุทธรูปแบบอู่ทองรุ่นที่ 2 และแบบอู่ทองรุ่นที่ 3 พระพุทธรูปดังกล่าวมีลักษณะสำคัญของพระพุทธรูปแบบอู่ทอง ได้แก่ การมีไรพระศก ขมวดพระเกศาเป็นเกลียวเล็กมาก พระรัศมีเป็นเปลวสูงอย่างมาก ประทับนั่งบนฐานหน้ากระดานหรือฐานบัวที่เว้าเป็นร่อง ส่วนที่เป็นพระพุทธรูปแบบอู่ทองรุ่นที่ 2 คือ พระพักตร์สี่เหลี่ยมสีพระพักตร์ถมึงทึง ส่วนที่เป็นแบบอู่ทองรุ่นที่ 3 คือพระพักตร์ยาวและมีลักษณะเดียวกับพระพุทธรูปหมวดใหญ่สมัยสุโขทัย เพียงแต่มีส่วนทีแตกแต่งอย่างมากคือ ขมวดพระเกศาเล็กมาก พระรัศมีเป็นเปลวสูงอย่างมาก มีไรพระศก เป็นต้น ดังภาพ 14

ภาพ 14 ศิลปะพระพุทธรูปปางมารวิชัย อิทธิพลศิลปะอยุธยา พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

จากการศึกษา ศิลปกรรมสกุลช่างกำแพงเพชร รับอิทธิพลรูปแบบที่ผสมผสานจากศิลปะสกุลช่างต่าง ๆ ทั้งสุโขทัย อยุธยาและล้านนา ด้วยเพราะเป็นเมืองปากประตู ที่อยู่กึ่งกลางการสัญจรค้าขายระหว่างอยุธยาและล้านนา จนเกิดศิลปกรรมที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์ของกำแพงเพชร โดยการศึกษาพบว่าศิลปะสกุลช่างเมืองกำแพงเพชรมี 2 รูปแบบดังนี้ 1. ศาสนสถาน (สถาปัตยกรรม) ในสมัยสุโขทัยกับหลังสมัยสุโขทัย 2. งานปฏิมากรรม (พระพุทธรูป) อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันศิลปกรรมสกุลช่างกำแพงเพชรบางส่วนได้มีสภาพผุพังและทลายไปตามกาลเวลา จนไม่สามารถพบเห็นรูปแบบรายละเอียดเดิมได้อย่างครบถ้วน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการศึกษาศิลปกรรมสกุลช่างกำแพงเพชร ทั้งนี้เพื่ออนุรักษ์ สืบสาน ภูมิปัญญาของชาวกำแพงเพชรให้คงอยู่สืบไป

บรรณานุกรม

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2561). *ศิลปกรรมโบราณในอาณาจักรสุโขทัย.* สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส.

สันติ เล็กสุขุม. (2557). *นิทรรศการศิลปะจากซากปรักหักพังในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย กำแพงเพชร มรดกโลก.* กระทรวงวัฒนธรรม.

ภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่นชุมชนคนปากะญอ ณ บ้านเพชรนิยม หมู่ที่ 2 ตำบลสักงาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

ประจักษ์ กึกก้อง[1] และธัญรดี บุญปัน[2]

บทนำ

การประกอบอาหารพื้นบ้านเป็นการนำเอาความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชนด้านอาหารมาประยุกต์ใช้ในการประกอบเป็นอาหารบริโภคในชีวิตประจำวัน ตลอดถึงวัฒนธรรมประเพณีการรับประทาน การเลือกและเก็บถนอมอาหารเพื่อให้ได้อาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ (วัชรา วรรณอำไพ, 2553) ทุกวัฒนธรรมของมนุษย์ ไม่ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ใดล้วนแล้วแต่ต้องดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด “การทำมาหากิน” จึงเป็นวลีที่มีมาอยู่ทุกยุคสมัยนับตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ที่มนุษย์รู้จักการแสวงหาอาหารจากธรรมชาติและได้พัฒนามาสู่กระบวนการเรียนรู้ในการปลูกพืช การรักษาสายพันธุ์และการเลี้ยงสัตว์จนกลายมาเป็นสังคมเกษตรกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำเอาผลผลิตมาเป็นอาหารในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะพืชที่เป็นอาหารเลี้ยงมนุษย์บนโลกมากกว่าร้อยละ 80 ของอาหารที่มนุษย์บริโภคและมีวิธีการหรือพฤติกรรมการบริโภคที่แตกต่างหลากหลายกันออกไปตามสังคมวัฒนธรรม ดังนั้นอะไรเป็นอาหารและอาหารคืออะไรจึงเป็นเรื่องของความรู้ ที่สืบทอดมาจากขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมของคน ร่วมในสังคม วัฒนธรรมเดียวกัน การบริโภคจึงเป็นความรู้เชิงวัฒนธรรม (เพ็ญนภา และคณะ, 2538)

อาหารพื้นบ้านเป็นการนำเอาวัตถุดิบที่มีอยู่หรือเสาะจากแหล่งธรรมชาตินำมาประกอบอาหารแบบง่าย ๆ หรืออาจดัดแปลงให้ซับซ้อนขึ้นในบางโอกาส เช่น การทำบุญ การทำอาหารพิธีกรรม ประเพณี ฯลฯ ส่วนการบริโภคนั้นย่อมแตกต่างกันออกไปตามสภาพความเป็นอยู่และวัฒนธรรม

จังหวัดกำแพงเพชรมีกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงกระจายตัวอยู่ในเขตอำเภอคลองลานเป็นจำนวนมาก และได้มีการตั้งบ้านมาอย่างยาวนาน ประกอบกับอาหารพื้นบ้านนับเป็นสิ่งที่มนุษย์จำเป็นต่อร่างกาย และสามารถรวบรวมองค์ความรู้ที่ได้สั่งสมกันมาอย่างยาวนานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมการประกอบอาหาร และวัฒนธรรมการกินของผู้คนในชนเผ่ากะเหรี่ยง รวมถึงการพัฒนาการสืบทอดทอดภูมิปัญญาอาหารพื้นบ้าน เพื่อสืบสานให้เยาวชนรุ่นหลังรู้จักอาหารพื้นบ้านของชนเผ่ากะเหรี่ยง และสามารถประกอบอาหารได้อย่างถูกต้องตามแบบฉบับตลอดจนการนำภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้านนำไปสู่การพัฒนาสำรับอาหาร เพื่อใช้ประกอบในการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาเยือนให้ได้รู้จักกับวัฒนธรรมการกิน และวัฒนธรรมอื่นๆในชนเผ่ากะเหรี่ยง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว สร้างรายได้สู่ชุมชน และสร้างงานให้แก่ชุมชนต่อไป บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาอาหาร ขนม และเครื่องดื่มประจำถิ่นของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงหรือปากะญอ บ้านเพชรนิยม หมู่ที่ 2 ตำบลสักงาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

คำสำคัญ : ภูมิปัญญา, อาหารท้องถิ่น, ปากะญอ, จังหวัดกำแพงเพชร

[1-2] สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

อาหารคาวท้องถิ่น

อาหารท้องถิ่นของชุมชนกะเหรี่ยงหรือปากะญอ เป็นการผสมผสานวัตถุดิบจากธรรมชาติมาปรุงแต่งอาหารที่ใช้รับประทานกันในชีวิตประจำวัน โดยเน้นพืชผักและวิธีการปรุงที่เรียบง่ายไม่สลับซับซ้อน โดยส่วนมากที่นิยมรับประทานกันทุกครัวเรือนคือ อาหารประเภทน้ำพริก ผักต้ม หรือผักสด ประเภทต้ม แกง ประเภทปิ้งย่าง สำหรับวิธีการปรุงรสจะแตกต่างกันตามความชอบของแต่ละครัวเรือน

1. น้ำพริกผักต้ม (มือลิแหลซู)

น้ำพริกผักต้ม เป็นอาหารที่ช่วยในการเจริญอาหารทำให้รับประทานอาหารได้มากขึ้น จึงเป็นอาหารที่ทำไว้กินทุกครัวเรือน การตำน้ำพริกเป็นการถนอมอาหารเก็บไว้รับประทานได้นาน ๆ เมื่อแห้งก็สามารถเติมน้ำหรือเครื่องปรุงเพิ่มเติมได้

วัตถุดิบส่วนมากจะหาได้จากธรรมชาติหรือเป็นพืชผักสวนครัว ริมไร่นาที่ไม่ต้องซื้อหา น้ำพริกจะมีรสเผ็ดจัด เค็ม นิยมรับประทานกับผักต้ม

การปรุง เริ่มจากหาวัตถุดิบต่าง ๆ ประกอบด้วย พริก เกลือ รากผักชี กระเทียม มะนาว หรือมะขาม กระบวนการการปรุงโดยนำพริก กระเทียมไปเผาไฟให้สุก แล้วนำพริกกับกระเทียมมาโขลกกับรากผักชี ปรุงรสด้วยเกลือ น้ำมะนาวหรือน้ำมะขามเปียกก็ได้

ภาพ 1 น้ำพริกผักต้ม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. น้ำพริกมะเขือส้ม (มะเขือเทศลูกเล็ก)

น้ำพริกมะเขือส้มมีวิธีการปรุงคล้าย ๆ กับน้ำพริกทั่วไป แต่จะมีการเพิ่มวัตถุดิบที่สำคัญคือมะเขือส้มหรือมะเขือเทศลูกเล็ก โดยการนำพริกและมะเขือส้มไปย่างหรือเผาไฟให้สุก จากนั้นนำมาตำหรือโขลกรวมกัน ปรุงรสด้วยเกลือ น้ำพริกจะมีรสชาติออกเปรี้ยวของน้ำมะเขือส้ม รับประทานคู่กับผักต้มหรืออาหารประเภทอื่นๆ ได้อย่างลงตัว

ภาพ 2 น้ำพริกมะเขือส้ม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. น้ำพริกแมลงอีนูน/น้ำพริกแมงกวาง

เป็นน้ำพริกที่มีลักษณะเด่นเฉพาะตัวคือการใช้แมลงหรือแมงที่มีอยู่ตามฤดูกาลนำมาปรุงเป็นอาหารด้วยวิธีการโขลกพริก กับเครื่องเทศต่างๆ คล้ายๆ กับน้ำพริกชนิดอื่นๆ แต่มีความโดดเด่นในการนำวัตถุดิบคือนำแมลงอีนูน หรือแมงกวาง ไปย่างไฟให้สุก แล้วนำมาตำหรือโขลกรวมกับพริกและเครื่องเทศที่เตรียมเอาไว้ รสชาติจะเผ็ดจัด เค็ม และมีกลิ่นหอมจากแมลงอีนูนหรือแมงกวาง ความหอมของแมลงนี้จะทำให้เจริญอาหารและรับประทานอาหารได้มากขึ้น ประกอบกับได้รับสารอาหารประเภทโปรตีนจากเนื้อของแมลงอีนูนและแมงกวาง โดยเฉพาะแมงกวางจะเป็นแมงกวางใต้ดินที่มีตัวขนาดใหญ่ มีเนื้อมาก มีกลิ่นหอมเฉพาะตัว สำหรับการทำน้ำพริกนี้ได้เฉพาะบางฤดูกาลเท่านั้น

ภาพ 3 น้ำพริกแมลงอีนูน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. ต้มไก่

ต้มไก่ เป็นอาหารที่นิยมรับประทานกันทุกครัวเรือน เพราะมีกรรมวิธีการปรุงที่ง่ายและสะดวกสบาย เครื่องปรุงขิง ข่า ตะไคร้ พริกเผา ยอดส้มป่อย หรือยอดมะขาม เพื่อเพิ่มรสชาติความเปรี้ยวกลมกล่อมให้ต้มไก่และนิยมรับประทานไก่บ้าน เพราะทุกครัวเรือนจะมีการเลี้ยงไว้สำหรับประกอบอาหารรับประทานในทุกครัวเรือน

ต้มไก่ ยังแฝงไว้ด้วยประเพณี ความเชื่อ โดยวิธีการทำนายจากโครงไก่ กระดูกไก่ และชิ้นส่วนอื่น ๆ ที่ทำนายเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของครอบครัวหรือผู้มาเยือน มักนิยมนำต้มไก่มารับประทานในงานทุกเทศกาล

ภาพ 4 ต้มไก่
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

5. แกงขมิ้น (ไก่, ปลา, กบ)

แกงขมิ้น เป็นแกงที่มีลักษณะน้ำขลุกขลิก ทั้งนี้อาจจะเป็นการแกงโดยใช้เนื้อสัตว์ได้หลากหลายประเภทตามใจชอบ เช่น ไก่ ปลา กบ เขียน เป็นต้น ขมิ้นจะให้รสชาติของอาหารดีขึ้น มีความหอม ลดคาว จากเนื้อหาสัตว์ที่นำมาปรุงรส ตลอดจนสร้างสีสันของแกงให้น่ารับประทาน

แกงขมิ้นยังเป็นแกงที่มีประโยชน์ในด้านการรักษาสุขภาพหรือลดความเจ็บป่วย เนื่องจากสรรพคุณของขมิ้นมีฤทธิ์ทางยาที่สำคัญ ให้ประโยชน์แก่ผู้รับประทานและทำให้ร่างกายแข็งแรง

วิธีการทำแกงขมิ้น เตรียมเนื้อสัตว์ตามใจชอบ เตรียมเครื่องพริกแกง ประกอบด้วยพริก ขิง ข่า ตะไคร้ และขมิ้น โขลกหรือตำรวมกันให้ละเอียดพอประมาณ จากนั้นนำหม้อตั้งไฟใส่น้ำเล็กน้อยพอเดือดนำเนื้อสัตว์ลงคั่วรวมกับพริกแกงให้หอม แล้วปรุงรสด้วยเกลือ และผักชนิดต่างๆ ที่หาได้ตามท้องถิ่นหรือตามฤดูกาล

ภาพ 5 แกงขมิ้น
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

6. ปิ้ง/ย่าง

อาหารประเภทปิ้งและย่าง นิยมการปิ้งปลา และหมู หรือเนื้อสัตว์ชนิดอื่นๆ ที่หามาได้ตามธรรมชาติ โดยนำเนื้อสัตว์ที่ได้มาโรยด้วยเกลือ แล้วนำไปปิ้งหรือย่างไฟอ่อนๆ นิยมรับประทานคู่กับน้ำพริก ผักต้ม นับว่าการปิ้ง ย่าง เป็นการประกอบอาหารที่สะดวกและง่ายสำหรับอาหารมื้อเร่งด่วน

ภาพ 6 ปิ้งปลา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

7. แอ๊บ

แอ๊บหรือแอบเป็นอาหารที่นำปลาหรือลูกออด มาผสมด้วยเครื่องปรุง คือ พริก กระเทียม หัวหอม ต้นหอม เกลือ ใส่ใบขมิ้นหรือใบขิงอ่อน คลุกเคล้าให้เข้ากันแล้วห่อด้วยใบตอง จากนั้นนำไปย่างไฟอ่อนๆ จนปลาหรือลูกออกสุก รสชาติเผ็ดเค็ม มัน หอมเครื่องเทศและผัก อาหารนี้สามารถประยุกต์ใช้วัตถุดิบได้ตามฤดูกาล

ภาพ 7 แอ๊บ/แอบ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

อาหารหวานหรือขนมท้องถิ่น

อาหารหวานหรือขนมประจำท้องถิ่นของชนเผ่ากะเหรี่ยงหรือปากะญอ จะนิยมใช้สิ่งที่มีอยู่ในครัวเรือน ประเภทแป้งข้าวเหนียว หรือแป้งข้าวเจ้านำมาดัดแปลงทำเป็นขนมไว้รับประทาน โดยรสชาติทั่วไป จะเป็นรสชาติจากธรรมชาติ ไม่นิยมใส่น้ำตาล หรือกะทิในขนม

1. ขนมเกีย

ขนมเกียเป็นขนมที่นิยมทำกินกันครัวเรือน โดยใช้แป้งข้าวจ้าว ด้วยวิธีการโม่หรือตำ แล้วนำมาผสมเกลือเล็กน้อย ขนมชนิดนี้จะไม่มีไส้ หากต้องการความหวานสามารถใส่น้ำผึ้งหรือน้ำตาล แต่ถ้าเป็นกรรมวิธีโบราณจะไม่ใส่น้ำผึ้งหรือน้ำตาล แต่จะนำมาโรยหรือชุบเวลารับประทาน

นำส่วนผสมตักใส่กระทงใบตองแล้วนำไปนึ่งให้สุก จะได้ขนมที่มีรสชาติหวานจากธรรมชาติหรือจากแป้งข้าวจ้าว รับประทานคู่กับน้ำผึ้งหรือน้ำตาล

2. ขนมข้าวเหนียวนึ่ง (เมย์ตอ)

ขนมข้าวเหนียวนึ่งหรือเมย์ตอ มีลักษณะคล้าย ๆ กับข้าวต้มมัด แต่จะเป็นข้าวต้มที่มีลักษณะทรงกรวยแหลม นิยมนำมาใช้ประกอบงานมงคล เช่น ประเพณีการเรียกขวัญ

ส่วนผสมประกอบด้วยข้าวเหนียวนำไปแช่น้ำประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วนำมาห่อด้วยใบไม้กวาดให้เป็นทรงกรวยปลายแหลม แล้วนำไปต้มในน้ำเดือดจนสุก ขณะชนิดนี้ไม่มีไส้ จะนิยมรับประทานคู่กับน้ำผึ้งและน้ำตาล

ภาพ 8 ขนมข้าวเหนียวนึ่ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. ขนมข้าวแดกงา (เหม่โตปิ)

ขนมข้าวแดกงาเป็นขนมที่นิยมทำและรับประทานกันโดยทั่วไปและสามารถเก็บไว้ได้นาน ส่วนผสมประกอบด้วย ข้าวเหนียว งาขี้มอด และเกลือ

วิธีการเริ่มจากนำข้าวเหนียวที่นึ่งสุกใหม่ๆ มาตำให้ละเอียดจนจับตัวกันเป็นก้อน แล้วนำงาขี้มอดนำไปคั่วไฟอ่อนๆ แล้วนำมาตำให้ละเอียด แล้วนำส่วนผสมทั้งสองส่วนมาตำผสมกัน โรยเกลือเพิ่มเพิ่มรสชาติคลุกเคล้าจนเข้ากันในลักษณะเป็นเนื้อเดียวกัน รสชาติหอมงาขี้มอด

ขนมข้าวแดกงานี้สามารถรับประทานได้ทันทีหรือสามารถเก็บเอาไว้ เมื่อจะรับประทานก็สามารถนำมาทอดในน้ำมันให้กรอบ ผู้ที่ชื่นชอบความหวานรับประทานกับน้ำผึ้งและน้ำตาลได้

ภาพ 9 ขนมข้าวแดกงา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. ขนมคุญ่ายวี

เป็นขนมที่มีการผสมแป้งระหว่างแป้งข้าวเหนียวกับแป้งข้าวจ้าวร่วมกัน ลักษณะของตัวขนมเป็นเม็ดๆ คล้ายเม็ดสาคู หรือบัวลอย โดยการเตรียมแป้งทั้งสองอย่างผสมรวมกัน ผสมเกลือ แล้วปั้นเป็นเม็ดเล็กๆ ต้มให้สุก นำมารับประทานคู่กับน้ำผึ้ง น้ำตาล และมะพร้าวคลุก ถ้าในสมัยโบราณจะไม่มีน้ำตาลหรือมะพร้าว แต่จะนิยมคลุกกับน้ำผึ้ง

5. ขนมดอกดิน

ขนมดอกดินเป็นขนมที่มีการทำเฉพาะช่วงฤดูกาลเท่านั้น ซึ่งดอกดินเป็นพืชชนิดหนึ่งที่จะเกิดในช่วงฤดูฝน เป็นดอกไม้ป่าที่ผุดจากดิน ไม่มีใบ ลำต้นสีม่วง นิยมนำมาผสมในอาหารหรือขนมที่เรียกว่า ขนมดอกดิน

ขนมดอกดินจะมีกรรมวิธีคล้ายๆ กับขนมอื่นๆ โดยทั่วไป คือ เตรียมแป้งข้าวเหนียวและแป้งข้าวจ้าวผสมกัน นำดอกดินล้างสะอาดโขลกเอาแต่น้ำ แล้วนำน้ำที่ได้มาผสมในแป้งที่เตรียมไว้ ผสมเกลือ ตักใส่กระทงใบตอง นำไปนึ่งจนแป้งสุกใส ขนมชนิดนี้จะมีความหอมเฉพาะตัว

ภาพ 10 ขนมดอกดิน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เครื่องดื่มประจำถิ่น

เครื่องดื่มประจำถิ่นของชนเผ่ากะเหรี่ยงหรือปากะญอ จะนิยมทำเป็นเหล้าหรือที่เรียกว่าเหล้าป่า โดยใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติหรือผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าวเหนียว ข้าวโพด และผลไม้ต่าง ๆ นำมาหมัก ปัจจุบันนิยมทำเครื่องดื่มหรือน้ำหมักจากผลไม้เท่านั้น เพราะทางราชการรณรงค์ไม่ให้ทำเหล้าป่าซึ่งเป็นสิ่งผิดกฎหมาย

1. น้ำหมักกล้วย (ตะคุยจอ)

เครื่องดื่มนี้เป็นกรรมวิธีที่ได้จากการหมัก มีรสชาติหวาน หอม โดยมีวัตถุดิบที่สำคัญคือ กล้วยน้ำว้าสุก ปูนขาวหรือปูนแดง ภาชนะบรรจุที่มิดชิด

วิธีการคือนำผลกล้วยน้ำว้าสุกมาปลอกเปลือก ล้างให้สะอาด และจัดทำน้ำปูนใสที่ได้เทแช่กล้วยน้ำว้าที่เตรียมเอาไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วค่อยนำกล้วยมาใส่ในภาชนะที่ปิดสนิท ทิ้งเอาไว้ประมาณ 1 สัปดาห์ กล้วยจะมีน้ำหวานหรือน้ำเชื่อมไหลออกมา รสชาติจะหวาน หอมกลิ่นกล้วยน้ำว้า ถ้าหวานจัดสามารถนำน้ำเปล่าสะอาดผสมลงไปในภาชนะหมักได้นิดหน่อย ถ้าหมักทิ้งไว้นาน รสชาติจะยิ่งหวาน แต่จะมีกลิ่นฉุนคล้าย ๆ เหล้า

การหมักที่เหมาะสมสังเกตได้จากเนื้อกล้วยน้ำว้าที่หมักลอยตัวหรือเปื่อยยุ่ยทั้งหมด ก็สามารถนำมารับประทานได้แล้ว นิยมนำมารับประทานในงานหรือเทศกาลต่าง ๆ

ภาพ 11 น้ำหมักกล้วยน้ำว้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. แป้งข้าวหมาก (คุเมเจอ)

แป้งข้าวหมาก เป็นกรรมวิธีการหมักเครื่องดื่ม โดยการใช้ข้าวเหนียว กับหัวเชื้อแป้งข้าวหมาก ซึ่งหัวเชื้อจะเป็นวิธีการนำสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นสูตรเฉพาะตัวของแต่ละครอบครัว นำมาทำแป้งข้าวหมาก

วิธีการคือนำข้าวเหนียวที่นึ่งสุกใหม่ ๆ เกลี่ยข้าวให้คลายความร้อน จากนั้นนำแป้งหัวเชื้อที่ได้นำมาผสมลงไปกับข้าวเหนียวดังกล่าว นำใส่ภาชนะที่มีฝาปิด ทิ้งไว้ประมาณ 3 คืน จะมีน้ำหวานออกมาอยู่ในภาชนะ ลักษณะของข้าวจะมีความนุ่ม หอม หวาน และมีกลิ่นของแอลกอฮอล์เล็กน้อย นิยมนำมารับประทานตามเทศกาลและงานรื่นเริงต่างๆ ของชุมชน ถ้าหมักทิ้งไว้นานจะกลายเป็นเหล้า สามารถนำไปกลั่นเป็นเหล้าขาวได้หรือที่เรียกว่าเหล้าป่า

ภาพ 12 แป้งข้าวหมาก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

(กิ๊ดโพธิ์ ไทยพูล, ซูดิศรี นาน้อง, นอล่า ทองคำ และมีทาแฮ นาน้อง, การสัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2561)

บทสรุป

จากการศึกษาอาหาร ขนมและเครื่องดื่มประจำถิ่นของชุมชนกะเหรี่ยงหรือปากะญอ พบว่า มีการประกอบอาหารที่เรียบง่ายยึดหลักการหาวัตถุดิบจากธรรมชาติ ไม่มีระเบียบแบบแผน หรือขั้นตอนวิธีการปรุงยุ่งยาก จึงทำให้เป็นบุคคลที่อยู่ง่าย กินง่าย ยึดวิถีธรรมชาติ ตลอดจนกรรมวิธีและเครื่องปรุงบางอย่างจะเห็นได้จากขั้นตอนการปรุงจะไม่นิยมใส่น้ำตาล กะทิ มะพร้าว แต่ส่วนผสมหลักๆ ที่เป็นเครื่องปรุงรสจะมีเพียงแต่เกลือเท่านั้น หากต้องการความหวานจะมีน้ำผึ้งป่าเข้ามาใช้ในการเป็นน้ำจิ้มเพื่อให้ความหวานของอาหาร ขนมและเครื่องดื่มเพิ่มขึ้น

จากการสัมภาษณ์และสังเกตในชุมชนจะเห็นได้ว่าชุมชนมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป เริ่มมีการปรับประยุกต์อาหาร การใช้เครื่องปรุงที่หลากหลายเข้ามาประกอบอาหาร จนอาหารบางชนิดสูญหาย ไม่มีผู้รู้จักหรือประกอบไม่เป็นแล้ว ดังนั้นจึงควรช่วยกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่นของแต่ละท้องถิ่นให้คงเอกลักษณ์และพัฒนาอาหารสู่การเป็นอาชีพเสริม หรือสามารถเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว ชุมชน และคงองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่นของแต่ละชุมชนเพื่อนำไปถ่ายทอดไปยังเยาวชน รุ่นใหม่ต่อไป

บรรณานุกรม

เพ็ญนภา ทรัพย์เจริญ, ชูศรี มิตรประสาร และประภาพร สุขพรวรกุล. (2538). *สมุนไพรไทยในยุคโลกไร้พรมแดน.* สำนักพิมพ์สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์.

วัชรา วรรณอำไพ. (2553). *ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ เรื่อง การประกอบอาหารพื้นบ้าน กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3* [รายงานการวิจัย]. สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ไทยทรงดำ บ้านท่าช้าง หมู่ 4 ต.คลองน้ำไหล อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร

นงลักษณ์ จันทร์พิชัย[1], ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร[2], วีรวรรณ แจ้งโม้[3], พรศิริ แก้วดวงผาง[4], นฤมล นวนทัด[5], ธนารักษ์ จันทร์จอม[6], ภูริตรา แก้วคำทูล[7], ทรงพล ใจเดช[8], น้ำเพชร ดิษสงค์[9] และจิตรลดา คำอิ่น[10]

บทนำ

ไทดำหรือไตดำ (Black tai) เป็นกลุ่มชาติพันธ์ที่มีชื่อเรียกหลากหลาย เช่น โซ่ง ซ่ง ไทยโซ่ง ไทยซ่ง ลาวโซ่ง ลาวซ่ง ลาวทรงดำ และ ลาวพุงดำ โดยสันนิษฐานว่าไทดำเป็นชื่อเรียกแต่แรกเริ่ม ส่วนชื่อที่เรียก “ลาวโซ่ง” และ “ไทยทรงดำ” เป็นคำเรียกคนไทดำที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ด้วยเป็นชนกลุ่มที่อพยพผ่านประเทศลาวเข้ามายังประเทศไทย ประกอบกับภาษาพูดที่ใช้มีความคล้ายคลึงกับภาษาพูดของคนลาว (กลุ่มนักศึกษาโครงการเรียนรู้ร่วมกันสรรค์สร้างชุมชน, 2547) ซึ่งคำว่า “โซ่ง” สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “ซ่วง” ซึ่งแปลว่า กางเกง เพราะชาวไทดำนิยมนุ่งกางเกงและสวมใส่เสื้อผ้าสีดำ (สันติ อภัยราช, 2557) หากแต่ในการอพยพเข้าประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่า “ไทย” นำหน้าชื่อกลุ่มชนหรือกลุ่มภาษา เพื่อการเน้นถึงความเป็นชาติและความเป็นไทย คนไทดำที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยจึงมักเรียกชนกลุ่มของตนเองว่า “ไทยทรงดำ” ตั้งแต่นั้นมา (จุรีวรรณ จันพลา และคณะ, 2554)

คำสำคัญ: ไทยทรงดำ, ไทดำ, กลุ่มชาติพันธุ์

การอพยพถิ่นฐานของกลุ่มไทยทรงดำมายังจังหวัดกำแพงเพชร

กลุ่มชาติพันธ์ไทยทรงดำ มีถิ่นฐานเดิมตั้งอยู่ที่เมืองแถน ซึ่งเดิมเป็นเมืองใหญ่ของแคว้นสิบสองจุไท ปัจจุบันคือ จังหวัดเดียนเบียนฟูของประเทศเวียดนาม มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศลาว ซึ่งเดิมคือแคว้นล้านช้าง ซึ่งชาวไทดำถูกต้อนอพยพโดยสมัครใจไปมาระหว่างสองอาณาจักรนี้ ครั้งสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกอพยพผู้คนไทดำมายังประเทศไทย เพื่อหนีสงคราม โดยอพยพผ่านลงมาทางเวียดนามตอนเหนือ ลาว และเข้าสู่ประเทศไทยครั้งแรกในสมัยกรุงธนบุรี และอพยพเรื่อยมาจนถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545) โดยอพยพให้ตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยแห่งแรกที่จังหวัดเพชรบุรี จากนั้นจึงกระจายการตั้งถิ่นฐานอพยพออกจากพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีไปตั้งหลักแหล่งในจังหวัดใกล้เคียงและขยายพื้นที่ออกไปไกลถึงจังหวัดเลย โดยทางเกวียนและรถไฟ นอกจากนี้ยังพบชาวไทยทรงดำที่อพยพจากจังหวัดเพชรบุรีไปอยู่ในจังหวัดราชบุรี กาญจนบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี สระบุรี ลพบุรี พิษณุโลก พิจิตร สุโขทัย ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และสุราษฎร์ธานี (จุรีวรรณ จันพลา และคณะ, 2554) จากการสืบค้น พบว่า กลุ่มไทยทรงดำอพยพเข้าสู่จังหวัดกำแพงเพชรครั้งแรกราวปี พ.ศ. 2480 - 2490 โดยอพยพมาจากตำบลหัวถนน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม สามารถแสดงการอพยพย้ายถิ่นของชาวไทยทรงดำที่เข้ามายังจังหวัดกำแพงเพชร ได้ดังตารางที่ 1 (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ม.ป.ป.)

[1] อาจารย์ สาขาวิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2-3] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[4-10] นักศึกษา สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังมคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ตารางที่ 1 แสดงการอพยพของไทยทรงดำมายังจังหวัดกำแพงเพชร

ปีพุทธศักราช	อพยพจาก	อพยพไปที่
2480 - 2490	หัวถนน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม	อำเภอบางเลน และอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม, จังหวัดสุพรรณบุรี, จังหวัดกำแพงเพชร, จังหวัดพิจิตร
2492	วังหยวก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์	วังน้ำ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร
2495	จังหวัดสุพรรณบุรี	วังน้ำ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร
2499	จังหวัดนครสวรรค์	วังน้ำ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร
2506	อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม	หนองกระทิง อำเภอขาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร
2518	อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์	อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก ไทยทรงดำ บ้านวังน้ำ ตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง กำแพงเพชร โดย สันติ อภัยราช, 2557, (http://www.sunti-apairach.com/letter/index.php?topic=1043.0). CC BY-NC-ND.

ไทยทรงดำบ้านท่าช้าง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

กลุ่มชาติพันธ์ไทยทรงดำในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร กระจายตัวอยู่ในหลายพื้นที่ เช่น บ้านวังน้ำ บ้านหนองกระทิงและบ้านแม่ลาด ในเขตอำเภออำเภอคลองขลุง บ้านคลองแม่ลายและบ้านท่าช้าง ในเขตอำเภอคลองลาน ซึ่งถือเป็นกลุ่มไทยทรงดำที่ใหญ่สุดในจังหวัดกำแพงเพชร สาเหตุการอพยพมีสาเหตุอย่างน้อยสองประการ คือ ประการแรกเนื่องจากสงครามที่ส่งผลให้ชาวไทยทรงดำถูกกว่าต้อนเข้ามาในประเทศไทย ประการที่สอง เพื่อต้องการบุกเบิกพื้นที่ทำการเกษตร ประกอบอาชีพทำกิน โดยประกอบเกษตรกรรมเป็นหลัก พืชที่นิยมปลูกไว้เพื่อบริภาในครัวเรือนและเพื่อขาย ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด และมันสำปะหลัง กระทั่งในปัจจุบันกลุ่มไทยทรงดำในหมู่บ้านท่าช้างมีจำนวนร่วม 500 หลังคาเรือน และจากข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของคนในชุมชนได้ให้ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านไว้ว่า

ไพร เสนาพิทักษ์ (การสัมภาษณ์, 14 ธันวาคม 2560) “บ้านท่าช้างเมื่อประมาณ พ.ศ.2500 ยังมีสภาพป่าสมบูรณ์ มีชื่อเดิมว่า ปางยางและมีผู้คนมาจับจองที่ทำกินมาจากหลายจังหวัด เช่น นครสวรรค์ สุโขทัย นครปฐม สุพรรณบุรี เพชรบุรี พิจิตร พิษณุโลก และอุทัยธานี นี้จะเป็นคนไทยได้มาอยู่รวมกันที่บ้านท่าช้าง และได้สร้างสำนักสงฆ์ขึ้นมีหลวงตาชื่อ ปั่น อยู่จำวัด อยู่ 3 ปี ก็ได้จากบ้านท่าช้างไป ต่อมา พ.ศ. 2504 ชาวบ้านท่าช้างก็ได้จัดที่เรียนให้เด็ก ๆ ที่ศาลาวัด และขอครูมาจากโรงเรียนคลองน้ำไหล 1 ท่าน ชื่อ ครูบัว อยู่ได้ 1 ปี ก็มีครูเก้าสอนอยู่ 3 ปี ครูสนาม 6-7 ปี ครูสำเนียงอยู่หลายปี

ในด้านการปกครองเมื่อมาคนเข้าอยู่มาก กำนันสุคำ ปิ่งขอด ได้ตั้งให้พ่อพา ประสิทธิเขตกิจ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านดูแลลูกบ้านท่าช้างและบ้านทุ่งหญ้าคา และเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็นบ้านท่าช้างตั้งแต่นั้นมา จนถึง พ.ศ. 2521 ได้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายเสาร์ เรืองทองสุข ทำหน้าที่ 15 ปี ลำดับที่ 2 นายสังเวียน อยู่อ้าง ทำหน้าที่ 2 ปี ลำดับที่ 3 นายเทียน ประสิทธิเขตกิจ ทำหน้าที่ 10 ปี และคนปัจจุบันคือ นายไพร เสนาพิทักษ์ อยู่ในวาระ 1 สมัย ปัจจุบันเกษียณอายุ จนได้มีความคิดร่วมกับคณะกรรมการไทยทรงดำจะสืบทอดวิถีชีวิตและประเพณีไทยทรงดำ เพื่อเด็กนักเรียนบ้านท่าช้างหรือเด็ก ๆ และคนทั่วไปที่สนใจในวิถีชีวิตประเพณีของไทดำ อยากจะเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีดั่งเดิมของบรรพบุรุษออกสู่สังคมภายนอก

บ้านท่าช้างได้เริ่มต้นวัฒนธรรมไทดำ เมื่อ พ.ศ. 2541 มีอาจารย์ริคม ฟูแก้ว ที่สอนอยู่โรงเรียนท่าช้างสมัยนั้น ต่อมา พ.ศ. 2543 ประธานไทดำ นายปี ทองเย็น ได้ของบประมาณจากประธานองค์การบริหารส่วนตำบลคลองน้ำไหล ในสมัยท่านสุนทร ประสิทธิเขตกิจ ซึ่งท่านก็เป็นคนท่าช้างก็ได้ร่วมกันจัดงานไทดำผ่านมาได้ทุกปี

หากบางปีงบประมาณน้อยผู้คนในหมู่บ้านก็ได้ออกเรี่ยไรแล้วก็จัดงานอย่างต่อเนื่องผ่านมา 15 ปี เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2555 นี้เอง เมื่อเรามาถึงวันนี้เราได้ความรักความสามัคคีที่มากขึ้นจริง ๆ โดยมีการดำเนินงานและการปฏิบัติคือ 1) สร้างจิตสำนึกร่วมกันในวิถีชีวิตประเพณีไทดำที่เป็นหลัก 2) ต่อสืบทอดวัฒนธรรมไทดำไปสู่ครู อาจารย์ เยาวชนเด็ก ๆ นักเรียนบ้านท่าช้าง โดยเฉพาะเด็ก ๆ ได้เรียนภาษาไทดำ พูดและเขียนหนังสือไทดำ และคณะครูพร้อมเด็ก ๆ แต่งกายชุดไทดำทุก ๆ วันศุกร์ และ 3) ชมรมไทดำบ้านท่าช้าง ได้จับมือกับชมรมไทดำภาคเหนือ 5 จังหวัด ว่าจะร่วมกันรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีนี้ไว้ร่วมกันตลอดไป”

การแต่งกายของไทยทรงดำ

เสื้อไตหรือเสื้อไทผู้ชาย จะเป็นเสื้อลำลองมีขนาดใหญ่ใส่ไปงานที่ไม่มีพิธีการมากนัก ลักษณะของเสื้อจะเป็นผ้าฝ้ายสีครามเข้มหรือสีดำ คอตั้งแขนยาวทรงกระบอกผ่าหน้าตลอด ติดกระดุมเงิน 10-19 เม็ด ดังภาพ 1

เสื้อก้อมผู้หญิง มีลักษณะแตกต่างจากเสื้อไตหรือเสื้อไทผู้ชายตรงที่เสื้อก้อมผู้หญิงมีลักษณะคอตั้งไม่มีปก แขนยาวทรงกระบอกรัดข้อมือ ติดกระดุมเงินเหมือนเสื้อของผู้ชาย ดังภาพ 2 โดยจะใส่กับผ้าซิ่นลายแตงโม ลักษณะของผ้าซิ่นจะมี 3 ส่วน คือ หัวซิ่นอยู่ด้านบนสุดเป็นผ้าฝ้ายสีครามเข้ม ตัวซิ่นอยู่ตรงกลางจะมีความหนากว่าหัวซิ่นเป็นผ้าทอลายแตงโม เวลาที่นุ่งจะทบชาย 2 ข้างมาที่ตรงกลางแล้วคาดเข็มขัดตลบลงมาตีนซิ่นอยู่ล่างสุด เป็นผ้าทอด้วยผ้าฝ้ายเส้นหนา ดังภาพที่ 3 (ธีรยุทธ์ มูลละออง, 2553)

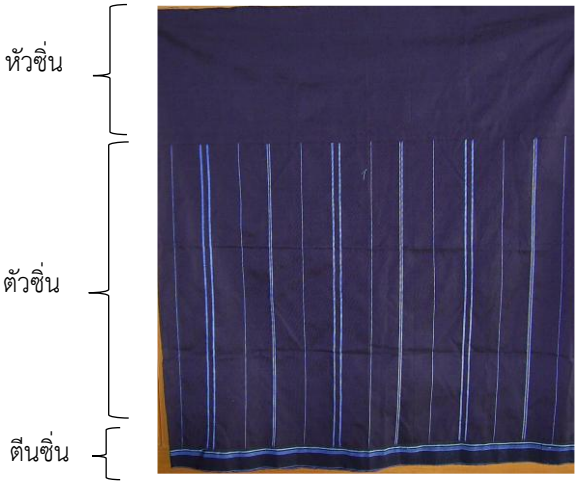
กระเป๋าคาดเอวของชายไทยทรงดำ กระเป๋าคาดเอวของชายไทยทรงดำจะนิยมสวมใส่กับเสื้อไท ซึ่งชายไทยทรงดำจะสามารถใส่ธนบัตร หรือเหรียญ หรือใบยาสูบในด้านหลังของกระเป๋าผ้าได้ สำหรับลวดลายที่ประดับกระเป๋าคาดเอว จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับลวดลายที่ประดับหน้าหมอนอิง ซึ่งในอดีตอาจมีการประดับกระจกเล็ก ๆ ลงในลวดลายของกระเป๋าคาดเอว ทว่าในปัจจุบันจะมีการประดับกระจกเพียงแค่หน้าหมอนอิงเท่านั้น ไม่นิยมใส่กระจกลงในลวดลายกระเป๋าคาดเอวของชายชาวไทยทรงดำ ดังภาพ 4 และ 5

ภาพ 1 แสดงลักษณะเสื้อไตหรือเสื้อไทผู้ชาย
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 2 แสดงเสื้อก้อมผู้หญิง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 3 แสดง ลักษณะซิ่นลายแตงโม

หมายเหตุ: จาก ข้อมูลแปดชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี โดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ม.ป.ป., (http://culture.mcru.ac.th/Artwork/PDF-TH/Tongdoam/1-hist.pdf.).
CC BY-NC-ND.

ภาพ 4 แสดงลักษณะกระเป๋าคาดเอวของชายไทยทรงดำ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 แสดงลักษณะกระเป๋าคาดเอวของชายไทยทรงดำ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ที่อยู่อาศัย

เฮือน (เรือน) ของชาวไทยทรงดำ เรียกว่า “เรือนทรงกระดองเต่า” เพราะมีรูปทรงคลุ้ม ๆ รี ๆ คล้ายกระดองเต่า มุงหญ้าคายาวคลุมลงมาเกือบถึงพื้นดินแทนฝาเรือน เพื่อป้องกันลม ฝน และอากาศที่หนาวเย็น ตัวเรือนยกใต้ถุนสูงเพื่อประโยชน์ในการเก็บสิ่งของเครื่องใช้ เป็นที่ประกอบการงาน เช่น ทอผ้า ตำข้าว เป็นคอกเลี้ยงสัตว์ มักมีแคร่ไว้นั่งนอนและเป็นที่รับแขกในเวลากลางวัน เสาเรือนทำด้วยไม้ทั้งต้น มีง่ามไว้สำหรับวางคาน ยอดจั่วประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นกิ่งคล้ายเขาควายไขว้กัน เรียกว่า “ขอกุด” พื้นเรือนทำด้วยไม้ไผ่ทุบเป็นชิ้น ๆ แผ่ออกติดกัน ภายในตัวบ้านเป็นพื้นที่โล่งแบ่งส่วนสำหรับที่นอน ครัว และเป็นส่วนที่บูชาผีเรือน เรียกว่า “กะล้อห่อง” มีชานแดดยื่นออกจากตัวบ้าน ดังภาพ 6

ภาพ 6 เรือนจำลองของชาวไทยทรงดำ บ้านท่าช้าง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ต่อมารูปแบบเรือนไทยทรงดำได้ เปลี่ยนแปลงไปตามความจำเป็นและความเหมาะสมตามยุคสมัย เนื่องจากหญ้าคาที่นำมาทำวัสดุมุงหลังคาหายาก ไม่คงทน ทั้งยังเป็นวัสดุที่ง่ายต่อการติดไฟ และเนื่องจากบ้านไทยทรงดำปลูกใกล้กันเป็นกลุ่ม หากเกิดไฟไหม้จะลุกลามไปบ้านอื่น ๆ ได้รวดเร็ว ลักษณะบ้านและวัสดุที่ใช้จึงเปลี่ยนเป็นไม้เนื้อแข็ง หลังคาเป็นสังกะสี มีการแบ่งกั้นห้องตามลักษณะการใช้สอย ปัจจุบันเรือนไทยทรงดำมีลักษณะผสมผสานระหว่างเรือนแบบดั้งเดิมกับเรือนสมัยใหม่ บ้างก็ใช้วัสดุผสมของปูนกับไม้ บางบ้านก็เป็นรูปทรงสมัยใหม่ไม่มีเอกลักษณ์ของไทยทรงดำอยู่เลย แต่ไม่ว่าลักษณะที่อยู่อาศัยของคนไทยทรงดำจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทุกบ้านจะมีห้องสำหรับบูชาผีเรือนซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในบ้านเป็นอย่างดี

ประเพณีและความเชื่อของชาวไทยทรงดำ

ชาวไทยทรงดำมีความเชื่อและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับผีอย่างเคร่งครัด มีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อในการนับถือผีและมีการสืบทอดการปฏิบัติเป็นประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน การปฏิบัติพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีเป็นสิ่งที่ชาวไทยทรงดำพร้อมใจปฏิบัติหรือเข้าร่วมพิธีกรรม ถือเป็นประเพณีและหน้าที่ที่ชาวไทยทรงดำทุกคนยึดถือปฏิบัติ โดยเชื่อว่าการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิริมงคลแก่ผู้ปฏิบัติ ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้นับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ยกตัวอย่างเช่น การประกอบพิธีเซ่นไหว้จะเรียกว่า เสน ชาวไทยโซ่ง

พิธีกรรมการเสนอยู่หลายอย่าง เช่น เสนเฮือน เสนเรียกขวัญ เสนสะเดาะเคราะห์ เสนรับผีมด เสนฆ่าเกือด เสนเตง ฯลฯ

คำว่า “เสน” เป็นภาษาไทยทรงดำ แปลว่าการเซ่นหรือการสังเวย โดยการเสนเหล่านี้เป็นวิธีจัดการกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเพื่อขจัดความกลัว และสร้างกำลังใจ การเสนทุกอย่างล้วนต้องพึ่งพาอาศัยหมอเสนเป็นเจ้าพิธีเป็นวิธีการที่มีมาก่อนรับนับถือพุทธศาสนา พิธีกรรมการเสนทุกพิธีกรรม จะทำในห้องกะล้อห่องเท่านั้น

ยกตัวอย่างพิธีกรรมเสน เช่น พิธีเสนเฮือน คือ พิธีเซ่นผีเรือนของชาวลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ ผีเรือนในที่นี้ หมายถึง พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ผู้ล่วงลับไปแล้วและทำพิธีอัญเชิญมาไว้บนเรือน พิธีเสนเฮือนนิยมทำกันเป็นประจำแต่ละบ้านทุกปีหรือ 2-3 ปีครั้ง เพื่อให้ผีเรือนของตนได้มารับเครื่องเซ่นไหว้จากลูกหลาน เป็นการแสดงความกตัญญู ระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ เชื่อกันว่าเมื่อจัดพิธีเซ่นไหว้ผีเรือนแล้ว ผีเรือนจะปกป้องคุ้มครองรักษาตนและครอบครัวให้มีความสุข เจริญก้าวหน้า ทำมาค้าขึ้น พิธีเสนเฮือนกระทำเดือนใดก็ได้ยกเว้นเดือน 9 เดือน 10 เพราะถือกันว่าผีเรือนจะไปเฝ้าเทวดา จึงไม่อยู่บ้าน โดยปกติแล้วมักทำกันในระยะที่ว่างจากงานทำนา และในเดือน 5 ไม่นิยมทำเพราะเป็นช่วงหน้าแล้ง ไม่ค่อยมีความอุดมสมบูรณ์ (ธันวดี สุขประเสริฐ และคณะ, 2559)

ภาพ 7 ตัวอย่างพิธีกรรมเสนเฮือนโดยหมอเสนในห้องกะล้อห่อง

หมายเหตุ: จาก เสนเรือน โดย ธันวดี สุขประเสริฐ และคณะ, 2559, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) (http://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=8). CC BY-NC-ND.

ประเภทของการเสนที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต

การเสนเป็นการแสดงถึงความกตัญญูของลูกหลานที่มีต่อปู่ย่าตายาย ผู้รู้ได้จัดแบ่งประเภทการเสนต่างกันมากบ้างน้อยบ้างไม่เท่ากัน ทั้งนี้เป็นเพราะในแต่ละท้องถิ่นการจัดพิธีเสนเป็นไปตามความเชื่อถือที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นการเฉพาะเรื่อง เฉพาะกรณี ยกตัวอย่างเช่น (กานต์ทิตา สีหมากสุก, 2558)

1. เสนเรียกขวัญหรือเสนขึ้นเสื้อ เป็นการเสนเพื่อให้ผู้ที่กำลังเจ็บป่วยให้หายจากอาการป่วยไข้และเพื่อให้ผีหรือเทวดาช่วยนำขวัญผู้ป่วยที่ตกหาย ณ ที่ใดให้กลับมาสู่ตัว

2. เสนรับผีมด เป็นพิธีเสนให้ผีแม่มด หมายถึง หมอหญิงที่ทำพิธี หรือที่เรียกว่า “ครูมด” มาอยู่ด้วย เป็นพิธีการรับมอบหรือครอบครูแก่ผู้รับหน้าที่เป็นแม่มดคนใหม่ หลังจากที่คนเดิมได้สอนความรู้ในเรื่องพิธีการแก่แม่มดคนนั้นแล้ว

3. เสนฆ่าเกือด คือ พิธีฆ่าแม่เดิมของเด็กเมื่อแรกเกิด เพราะแม่เดิมจะคอยติดตามเด็กที่เกิดมา ทำให้เด็กคนนั้นเจ็บป่วย แล้วก็ตาย จึงต้องทำพิธีเสนฆ่าแม่เดิม เด็กคนนั้นจึงจะมาสุขภาพแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

4. เสนกวัดไกว หรือ เสนกวัดกว้าย เป็นพิธีเสนปัดกวาดให้สิ่งที่ชั่วร้ายออกไปจากเรือนพิธีปัดรังควาน เนื่องจากบ้านนั้นมีคนตายจึงเรียกว่า เฮือนฮ้าย เมื่อจัดศพผู้ตายไปแล้ว ต้องจัดพิธีเสนกวัดกว้ายหลังจากเผาศพไปแล้ว 1 เดือน โดยการเชิญแม่มดมาทำพิธีไล่สิ่งร้ายออกไปจากบ้านเรือให้บ้านบริสุทธ์ พ้นจากเคราะห์และจากทุกข์โศก

5. เสนปาดตง หรือ เสนป้าดตง คือ การนำเครื่องเซ่นไหว้ไปให้ผีเรือนของตนกินทุก 10 วัน ที่ห้องกะล้อห่อง วันที่จัด ป้าดตง เรียกว่า มื้อ เวนตง เป็นการเซ่นไหว้อย่างธรรมดา ต่างกับพิธีเสนและพิธีเซ่นป้าดตงข้าวใหม่

พิธีแปงขวัญ

การแปงขวัญ หรือ การเรียกขวัญ คือ การเรียกขวัญของตนเองให้กลับคืนมา โดยการจัดทำพิธีอ้อนวอนแถนหรือผู้เป็นใหญ่ในเมืองฟ้า ให้ปล่อยขวัญกลับคืนมา มีการไถ่ขวัญด้วยสิ่งแลกเปลี่ยน การขับกลอนเทวดาด้วยเครื่องดนตรีและการไต่ถามด้วยการนับเมล็ดข้าวสารหรือทอดไม้คว่ำหงาย เป็นต้น ชาวไทยทรงดำมีความเชื่อว่าผีขวัญเป็นผีที่อยู่ในร่างกายของแต่ละคนเป็นมิ่งขวัญของเรือนร่างประดุจดังพี่เลี้ยงของร่างกาย ตัวอย่างผีขวัญ เช่น เด็กเล็ก ๆ ปวดหัว ตัวร้อนนอเป็นไข่ ฝันละเมอไม่ได้สติขณะที่ป่วย หรือเกิดอาการตกใจ จนทำให้ถึงกับล้มหมอนนอนเสื่อไปเช่นนี้ก็หมายความว่าผีขวัญลองลอยไปในที่ต่าง ๆ นอนหลับฝันไม่ดีแสดงว่าผีขวัญไม่อยู่กับตัวเที่ยวเตร่ไปโดยไม่รู้ที่อยู่ในกรณีเช่นนี้ผู้นั้นจะต้องเรียกขวัญเพื่อให้กลับคืนมาอยู่กับตัวเหมือนเดิม

การแปงขวัญแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1) แปงเด็ก เครื่องพิธีได้แก่ข้าวสุกปากหม้อ ไข่ต้ม โดยหมอขวัญทำพิธีเรียกขวัญให้กลับมาอยู่ในตัวเด็กจบแล้วใช้เส้นด้ายผูกข้อมือ และให้กินข้าวกับไข่ต้มในปานขวัญนั้น

2) แปงขวัญคนโสดหรือคนทั่วไป เครื่องพิธีได้แก่ข้าวสุกปากหม้อ ไก่ต้ม 1 ตัว เหล้า 1 ขวด พิธีกรรมคล้ายการแปงขวัญเด็ก

3) แปงขวัญผู้สูงอายุ เครื่องพิธีได้แก่ข้าวสุกปากหม้อ หัวหมูต้มสุก 1 หัว เหล้า 1 ขวด หมากพลูบุหรี่ใส่ปานขวัญ ผู้ทำพิธีต้องเป็นผู้ได้เรียนรู้การแปงขวัญเรียกว่าต้องมีครูอาจาร จึงจะทำพิธีได้

ขั้นตอนการแปงขวัญ

พิธีจะเริ่มตอนเย็น ประมาณ 16.00 น. เป็นต้นไป ผู้จะเข้าพิธีแปงขวัญนั่งต่อหน้าผู้ทำพิธี ญาติพี่น้องนั่งล้อมวงห่าง ๆ หมอขวัญเป็นได้ทั้งชายและหญิง หมอขวัญจะถือห่อเสื้อผ้าของผู้เข้าพิธีสะพายถุงหลา ถุงหลามีสิ่งต่อไปนี้คือ ห่อข้าว 10 ห่อ ห่อปลา 9 ห่อ และห่อไก่ ส่วนมืออีกข้างหนึ่งถือสวิง 1 ปาก และมืออีกข้างหนึ่งถือไต้ที่จุดไฟหรือท่อนฟืนที่จุดไฟ จากนั้นหมอขวัญจะกล่าวเรียกขวัญให้มาอยู่กับตัวผู้เข้าพิธีถ้าขวัญหายหรือขวัญหนีไปจากที่ใด เมื่อขวัญเข้ามาถึง หมอขวัญจะมอบห่อเสื้อผ้าให้กับผู้ทำพิธีนั้น แล้วผูกด้ายที่ข้อมือ หลังจากนั้นจัดเลี้ยงอาหารแก่ญาติที่มาร่วมพิธีเป็นเสร็จพิธีแปงขวัญ

ภาพ 8 หมอขวัญช้อนขวัญที่หน้าบ้าน

หมายเหตุ: จาก ประเพณีที่สืบทอด “การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นไทดำในศตวรรษที่ 21” โดย ปานทิพย์ ดอนขันไพร, ม.ป.ป., Google (https://sites.google.com/a/esanpt1.go.th/thxng-thin-thi-da/bth-thi-2-prapheni-thi-subthx11d/sen-paeng-khway). CC BY-NC-ND.

ภาพ 9 หมอขวัญทำพิธีเชิญขวัญ

หมายเหตุ: จาก ประเพณีที่สืบทอด “การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นไทดำในศตวรรษที่ 21” โดย ปานทิพย์ ดอนขันไพร, ม.ป.ป., Google (https://sites.google.com/a/esanpt1.go.th/thxng-thin-thi-da/bth-thi-2-prapheni-thi-subthx11d/sen-paeng-khway). CC BY-NC-ND.

ภาพ 10 หมอขวัญมอบเหล้า มอบเสื้อผ้า และผู้ข้อมือให้ผูกเข้าพิธี

หมายเหตุ: จาก ประเพณีที่สืบทอด “การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นไทดำในศตวรรษที่ 21” โดย ปานทิพย์ ดอนขันไพร, ม.ป.ป., Google (https://sites.google.com/a/esanpt1.go.th/thxng-thin-thi-da/bth-thi-2-prapheni-thi-subthx11d/sen-paeng-khway). CC BY-NC-ND.

พิธีแต่งงาน

การแต่งงาน หรือเรียกว่า งานกินดอง หรือ งานกินหลอง หมายความว่า งานเลี้ยงเพื่อความเกี่ยวดองเป็นญาติกัน ชายหนุ่มหญิงสาวเมื่อมีความรักใคร่ชอบพอถึงขั้นแต่งงานกัน ฝ่ายชายก็จะส่งผู้ใหญ่ไปสู่ขอหญิงสาวจากพ่อแม่ฝ่ายหญิง เรียกว่า ไปโอ้โลม สิ่งของที่เตรียมไป คือ ห่อหมากพลูบุหรี่ 2 ชุด พร้อมทั้งหญิงสาว 2 คน ซึ่งเป็นผู้ถือหอหมากพลูนั้น ทั้งเท่าแก่ และหญิงสาวต้องสวมใส่เสื้อฮีให้เรียบร้อยถูกต้องตามประเพณี ถ้าเจรจาตกลง ก็จะนัดหมายทำการหมั้น หรือจะนัดหมายแต่งงานกันก็ได้

ขั้นตอนการแต่งงาน การแต่งงานแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ ส่อง สู่ สา ส่ง

1) ขั้นส่องหรือขั้นหมั้น เมื่อทำพิธีเสร็จแล้ว ฝ่ายชายจะไปเยี่ยมฝ่ายหญิงได้เป็นครั้งคราว เรียกว่า “ไปหยามห่อมะปู” คือ ไปเยี่ยมเยียนห่อหมากพลูของหมั้นของฟากที่บ้านหญิง หรือวิธีการไปพบกับคนรัก

2) ขั้นสู่ คือ การที่ฝ่ายชายไปมาหาสู่ฝ่ายหญิง

3) ขั้นสา คือ ฝ่ายชายไปทำงานรับใช้อยู่บ้านฝ่ายหญิงเป็นเวลา 1-5 ปีกรณีที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะไม่เรียกสินสอดทองหมั้น ฝ่ายชายจึงต้องไปอาสาทำงานรับใช้พ่อแม่ฝ่ายหญิงเป็นการทดแทน

4) ขั้นส่ง คือ พิธีส่งตัวเจ้าสาวให้เจ้าบ่าวในวันแต่งงาน

การไหว้พ่อแม่เจ้าสาว เมื่อเจ้าบ่าวไหว้พ่อแม่เจ้าสาว ผู้นำไหว้เจ้าบ่าวจะกล่าวนำว่า “องปอ เอ นอ ข้อยผู้ลุข่มต้าว แอวไหว้เฮา เอาแฝบ เจ้าเป็นปอข้อยนา” แปลว่า ท่านพ่อ ข้าพเจ้าผู้ลูกมาคุกเข่าท้าวเอวไหว้ด้วยความเคารพ ต่อไปนี้ท่านเป็นพ่อแม่เจ้าของข้าพเจ้าแล้ว พ่อแม่ของเจ้าสาวก็จะกล่าวให้ศีลให้พรว่า ขอให้อายุมั่นขวัญยืน ทำมาค้าขึ้นมีเงินทองจะเป็นผัวเมียกันมั่นคง มีลูกเต็มบ้านมีหลานเต็มเมือง ฝ่ายเจ้าบ่าวกล่าวรับอุ้มให้หัวปัว (พร) ใส่เกล้า จะอยู่กันจนแก่เฒ่า

พิธีงานศพ

ไทยทรงดำถือว่าการตายเป็นเรื่องสำคัญมาก เมื่อมีการตาย ญาติพี่น้องผีเดียวกันจะหยุดทำงานทุกอย่างเพื่อเป็นการไว้ทุกข์ และช่วยกันจัดการเกี่ยวกับประเพณีงานศพนั้น เรียกว่า “กำบ้าน กำเมือง” และถือเป็นความโศกเศร้าจนกว่าจะนำศพไปเผาแล้วจึงจะมีการทำงานปกติได้ ไทยทรงดำมีความเชื่อถือบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัดมีความเชื่อว่าคนตายเป็นผีแล้วสามารถให้คุณให้โทษแก่แก่สามีภรรยา หรือบุตรธิดา ญาติพี่น้องได้ พ่อแม่ตายไปแล้วจึงต้องเป็นผีประจำบ้าน เรียกว่าผีบ้านผีเรือน จดชื่อไว้ในบัญชีประจำบ้านเรียกว่า ปับผีเรือน แต่ละครั้งที่มีการเซ่นไหว้เพื่อเลี้ยงผีเรือน ต้องอ่านปับผีเรือนเรียกให้มารับเครื่องเซ่นนั้นที่ละชื่อ ผีที่จะเชิญต้องเป็นผีที่ตายดีคือ เจ็บป่วยไข้ตาย แก่หมดอายุและตายในบ้านส่วนผีที่ตายนอกบ้าน หรือ ตายเพราะอุบัติเหตุต่าง ๆ เรียกว่าผีตายโหง จึงไม่มีรายชื่อที่ปับผีเรือน

ตามประเพณีดั้งเดิมไม่มีพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เมื่อมีคนตายก็จะนำศพไปเผาที่ป่าช้า บรรดาญาติพี่น้องเพื่อนบ้านจะพากันนุ่งดำไปบ้านคนตายร้องห่มร้องไห้ไว้อาลัย สมัยก่อนจะตั้งศพไว้เพียง 1 คืน ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงไปอาจตั้งศพไว้ 2 - 3 คืน ตามฐานะ มีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรมเทศน์แจง ทอดผ้าบังสุกุล ฯลฯ เป็นต้น วันเคลื่อนศพไปเผาจะมีพิธีบอกทางผู้ตายโดยหมอพิธีเรียกว่า “เขือย” เขือยจะทำพิธีบอกทางเพื่อให้วิญญาณผู้ตายเดินทางกลับไปบ้านเกิดเมืองนอน คือ เมืองแถน ได้ถูกต้อง พอเขือยบอกทางเสร็จให้ยกหีบศพหันขวางกับขื่อบ้าน จากนั้นเป็นพิธีช้อนขวัญ ให้ลูกหลานเดินรอบศพจากซ้ายไปขวา 3 รอบ แล้วเดินออกตรงทางออก ระหว่างเดินออกตรงทางออกจะมีหญิงชราถือสวิง ซึ่งภายในสวิงมีเสื้อผ้าของลูกหลานที่เดินวนเดินทำท่าช้อนไปมาเพื่อช้อนขวัญของผู้ที่เดินรอบไม่ให้หนีเตลิดไปตามผู้ตาย เมื่อเดินครบจะมีญาติผู้ใหญ่ยืนคอยรอรับเป็นแถวอยู่ 2 ข้างทาง ต่างจับมือถือแขนฉุดออกจากการเดินวนเป็นการรับขวัญให้มาอยู่กับตน แล้วหยุดพักรับประทานอาหารกลางวัน ตอนบ่ายเคลื่อนศพไปป่าแฮว (ป่าช้า) หรือฌาปนสถาน

บทสรุป

จากการศึกษาค้นคว้า และสอบถามข้อมูลจากคนในชุมชนไทยทรงดำบ้านท่าช้าง ตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ทำให้ทราบว่าการดำรงความเป็นปึกแผ่นของสังคมชาวไทยทรงดำให้มีกรอบของจารีตประเพณีที่เป็นแบบแผนในการจัดระเบียบที่ถูกต้องดีงามในวิถีชีวิตอยู่ที่เรื่องของประเพณีที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อในการนับถือผี เป็นความเชื่อแบบวิญญาณนิยมที่มีอิทธิพลสำคัญต่อประเพณีทั้งที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นสัญลักษณ์แทนแนวความคิดแบบนามธรรม ซึ่งความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อเรื่องขวัญแสดงออกผ่านทางพิธีกรรมในรอบชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย จากความเชื่อที่ว่าผีแถนเป็นผู้สร้างมนุษย์ และให้มีขวัญของแต่ละคน ความเชื่อและพิธีกรรมทำให้ชุมชนไทยทรงดำยังคงดำรงอยู่หากแต่พิธีกรรมบางอย่างที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต ถูกสังคมสมัยใหม่เข้ามาแทนที่สังคมในแบบเก่า เมื่อเด็กรุ่นใหม่ใส่ใจน้อยลงและคนเฒ่าก็เริ่มหย่อนยานในเรื่องของประเพณี ประกอบกับชีวิตที่ต้องแข่งขันในการประกอบอาชีพ ต้องการรายได้ที่มากกว่าเป็นสภาพสังคมที่ไม่ใช่ชีวิตแบบสมัยโบราณ โดยปัจจุบันมีกลุ่มคณะกรรมการประเพณีและวัฒนธรรมไทยทรงดำของชุมชนที่ยังคงพยายามดำรงและรักษาขนบประเพณีไว้ให้ดำรงอยู่เพื่อสืบทอดไปยังรุ่นลูกหลานต่อไปอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

กานต์ทิตา สีหมากสุก. (2558). *วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ: กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. คลังปัญญามหาวิทยาลัยบูรพา. https://buuir.buu.ac.th/bitstream/1234567890/10577/1/52810086.pdf

งามพิศ สัตย์สงวน. (2545). *สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวไทยโซ่ง.* สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุรีวรรณ จันพลา, วลี สงสุวงค์, เพ็ญสินี กิจค้า และสุรีรัตน์ วงศ์สมิง. (2554). การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทาง เศรษฐกิจสร้างสรรค์ [รายงานวิจัย]. งานวิจัย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. https://research.culture.go.th/ebook/ct156/files/assets/common/downloads/publication.pdf

ธันวดี สุขประเสริฐ, ธีระวัฒน์ แสนคำ และทรงสุรวิทย์ ย้อยแสง. (12 มกราคม 2559). *เสนเรือน.* ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). http://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=8

ธีรยุทธ์ มูลละออง. (2553). *การศึกษาและพัฒนาเครื่องแต่งกายไทยทรงดำเพื่อธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี* [ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ปานทิพย์ ดอนขันไพร. (ม.ป.ป.). *ประเพณีที่สืบทอด “การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นไทดำในศตวรรษที่ 21”.* https://sites.google.com/a/esanpt1.go.th/thxng-thin-thi-da/bth-thi-2-prapheni-thi-subthx11d/sen-paeng-khway

สันติ อภัยราช. (21 สิงหาคม 2557). *ไทยทรงดำ บ้านวังน้ำ ตำบลวังยาง อำเภอคลองขลุง กำแพงเพชร.* http://www.sunti-apairach.com/letter/index.php?topic=1043.0

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง. (ม.ป.ป.). *ข้อมูลแปดชาติพันธุ์ในจังหวัดราชบุรี.* http://culture.mcru.ac.th/Artwork/PDF-TH/Tongdoam/1-hist.pdf

เครื่องเงินท้องถิ่น ภูมิปัญญาวิถีชีวิตคนเผ่าคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร[1], วีรวรรณ แจ้งโม้[2], นงลักษณ์ จันทร์พิชัย[3], รสริน สิงหรา ณ อยุธยา[4], ณัฐริกา พวงนาค[5], รินรดา จันทร์แก้ว[6], เบญญาภา สระทองอ้อย[7], จุฑามาศ นาโตนด[8], สกาวมาส เวชศิลป์[9]

บทนำ

เครื่องเงินชาวเขาในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ปัจจุบันมีผู้ผลิตอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งกลุ่มผู้ผลิตเครื่องเงินชาวเขานั้น จะแบ่งออกเป็น 2 ชนเผ่าหลัก ๆ ได้แก่ กลุ่มชนเผ่าเมี่ยน (เย้า) และกลุ่มชนเผ่าม้ง ซึ่งทั้งสองกลุ่มชนเผ่านี้ มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการเริ่มต้นทำเครื่องเงินชาวเขาที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มชนเผ่าเมี่ยน (เย้า) เป็นช่างผลิตเครื่องเงินขาวเขากลุ่มแรกที่มีวิธีการผลิตสืบทอดงานฝีมือมาจากบรรพบุรุษ สำหรับกลุ่มชนเผ่าม้งนั้น เริ่มต้นทำเครื่องเงินจากการไปฝึกทักษะวิชาชีพที่จังหวัดสุโขทัย เนื่องจากที่นั่นได้ขึ้นชื่อเรื่องวิธีการผลิตเครื่องเงินชาวเขาเผ่าม้งและเมื่อหลังจากที่ชนเผ่าม้งได้เรียนรู้วิธีการผลิตเครื่องเงินแล้ว ก็ได้นำความรู้นั้นมาใช้เป็นการประกอบอาชีพ ณ ถิ่นฐานบ้านเกิดของตน (บุญมา อินต๊ะ, การสัมภาษณ์, 22 ธันวาคม 2560) งานหัตถกรรมเครื่องเงินชาวเขานี้ เป็นงานฝีมือประเภทเครื่องประดับซึ่งมีความละเอียดและความประณีตเป็นอย่างมาก ลวดลายของเครื่องเงินนั้นจะใช้ลวดลายแบบโบราณดั้งเดิม อาทิ ลายธรรมชาติ ลายต้นไม้ ลายรอยเท้าสัตว์ ซึ่งเลียนแบบมาจากธรรมชาติ สิ่งที่อยู่รอบตัว หรือสิ่งของเครื่องใช้ทำมาหากิน

คำสำคัญ : เครื่องเงินชาวเขา, รูปแบบการขาย, กลุ่มชาติพันธุ์, อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

ข้อมูลทั่วไป อำเภอคลองลาน

คำขวัญอำเภอคลองลาน : คลองลานเมืองคนงาม น้ำตกสวย เต็มไปด้วยไม้สัก อนุรักษ์วัฒนธรรมมากมีของดีเครื่องเงิน (Apairach, 2555)

จากคำขวัญของอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรจะเห็นได้ว่า ของดี ที่ขึ้นชื่ออย่างหนึ่งของอำเภอคลองลาน นอกจากธรรมชาติที่สวยงามแล้ว นั้นก็คือ “เครื่องเงิน” เครื่องเงินเป็นสิ่งแสดงอัตลักษณ์ เอกลักษณ์และวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของผู้คนอำเภอคลองลานมาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะเครื่องเงินชาวเขา ซึ่งเป็นสิ่งแสดงอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ การดำรงชีวิต รวมไปถึงความผูกพันระหว่างคนกับธรรมชาติผ่านลวดลายของเครื่องเงินชาวเขานั้นเอง

ภาพ 1 แสดงที่ตั้งของตำบลต่าง ๆ ในอำเภอคลองลานพัฒนา อำเภอคอลงลาน จังหวัดกำแพงเพชร

[1-2] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[3] อาจารย์ สาขาวิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[4-9] นักศึกษา สาขาวิชาภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์และสังมคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมินามหมู่บ้าน ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดย สภาวัฒนธรรมอำเภอคลองลาน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร, 2553, (https://fliphtml5.com/zauwg/nsmk/วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมินามหมู่บ้าน_ตำบลคลองลานพัฒนา/). CC BY-NC-ND.

เครื่องเงินชาวเขาที่ขึ้นชื่อมากอยู่ในตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งตำบลคลองลานพัฒนาประกอบไปด้วย 21 หมู่บ้าน ได้แก่

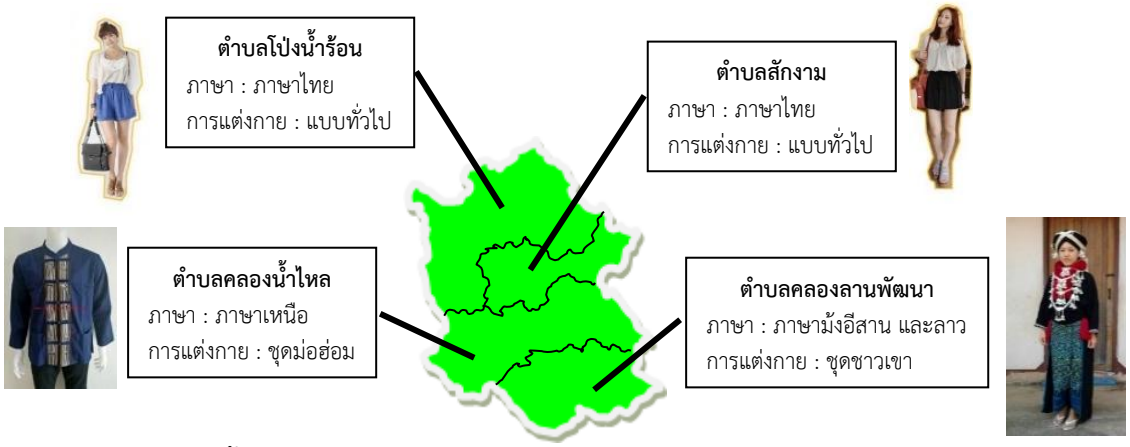
หมู่บ้าน	**จำนวน**
บ้านกะเหรี่ยงคลองลาน	2 หมู่บ้าน
บ้านคลองลาน 1	1 หมู่บ้าน
บ้านคลองลาน 2	1 หมู่บ้าน
บ้านมอมะค่า 1	1 หมู่บ้าน
บ้านมอมะค่า 2	1 หมู่บ้าน
บ้านปางตาแอ	1 หมู่บ้าน
บ้านสวนส้ม	1 หมู่บ้าน
บ้านคลองน้ำไหลใต้	1 หมู่บ้าน
บ้านปากคลองลาน	1 หมู่บ้าน
บ้านท่าข้ามสามัคคี	1 หมู่บ้าน
บ้านเลิงกระพงษ์	1 หมู่บ้าน
บ้านใหม่ธงชัย	1 หมู่บ้าน
บ้านแม่พืช(แปลงสี่)	1 หมู่บ้าน
บ้านคลองเตย	1 หมู่บ้าน
บ้านทะเลพัฒนา	1 หมู่บ้าน
บ้านโชคชัยพัฒนา	1 หมู่บ้าน
บ้านมอตะแบก	1 หมู่บ้าน
บ้านคลองปลาร้า	1 หมู่บ้าน
บ้านปางข้าวสาร	1 หมู่บ้าน

จากจำนวนหมู่บ้านในตำบลคลองลานที่มีทั้งหมด 21 หมู่บ้าน แสดงให้เห็นว่า ตำบลคลองลานพัฒนาเป็นตำบลขนาดใหญ่ ซึ่งมีประชากรชาย หญิง รวมกันทั้งสิ้น 1,356 คน หรือ 496 ครัวเรือน โดยมีหมู่บ้านคลองเตยเป็นหมู่บ้านที่มีชาวเขาทำเครื่องเงินมากที่สุด (เทศบาลตำบลคลองลานพัฒนา, 2561)

ภาษาท้องถิ่นและการแต่งกาย

ในด้านภาษาและการแต่งกายภาพรวมของอำเภอคลองลานสามารถแบ่งตามลักษณะภาษาและลักษณะการแต่งกายตามแต่ละตำบล คือ ตำบลโป่งน้ำร้อนและตำบลสักงามจะมีภาษาและลักษณะการแต่งกายส่วนใหญ่เน้นไปทางภาคกลางหรือลักษณะทั่วไปที่นิยมใส่กัน ส่วนในด้านภาษานั้นพบว่า ใช้ภาษาไทย (ภาษากลาง) เป็นภาษาหลักในการสื่อสาร ต่อมาคือตำบลคลองน้ำไหล การแต่งกายส่วนใหญ่จะแต่งกายด้วยชุดม่อฮ่อมและใช้ภาษาเหนือเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร ตำบลสุดท้ายคือ ตำบลคลองลานพัฒนา ซึ่งเป็นตำบลที่มีลักษณะการแต่งกายและการใช้ภาษาแตกต่างไปจากตำบลอื่นๆ ในอำเภอเดียวกันนั้น ก็เพราะว่า ประชากรส่วนใหญ่ใน

ตำบลคลองลานพัฒนาเป็นชชาวเขาหลาหลายเผ่ามาอยู่ร่วมกัน หนึ่งในนั้นคือ เผ่าเมี้ยน(เย้า) ม้ง กะเหลี่ยง มูเซ่อ เป็นต้น ดังนั้นการแต่งกายของประชาชนจึงแต่งกายด้วยชุดชาวเขา และใช้ภาษาม้ง ภาษาอีสานและภาษาลาว เป็นภาษาที่ใช้ในการสื่อสารทั่วไป (เทศบาลตำบลคลองลานพัฒนา, 2561) ดังภาพ 2

ภาพ 2 แสดงเขตพื้นที่การใช้ภาษาและเครื่องแต่งกายในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

สภาพเศรษฐกิจ

อาชีพหลัก ได้แก่ เกษตรกรรม
- ไร่มันสำปะหลัง
- ไร่ข้าวโพด
- ไร่อ้อย
- นาปี นาปัง
- สวนทุเรียน
- สวนลำไย
- สวนสตรอว์เบอร์รี่
- ส้มเขียวหวาน

อาชีพเสริม ได้แก่ ทำเครื่องเงิน
- เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง

(เทศบาลตำบลคลองลานพัฒนา, 2561)

ประเพณีเด่นในตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

1. ประเพณีแห่เจ้าพ่อ เจ้าแม่คลองลาน (งานงิ้ว)

อำเภอคลองลาน เป็นอำเภอที่มีความหลากหลายทางเผ่าพันธุ์ มีความหลากหลายทางประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรม สามารถสังเกตได้จากประเพณีและวัฒนธรรมที่มีในอำเภอคลองลาน อาทิ ประเพณีแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลาน (งานงิ้ว) เป็นประเพณีที่สืบต่อกันมานับ 10 ปี ซึ่งเป็นประเพณีที่แสดงออกถึงความเชื่อความเคารพบูชาและเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองบ้านเรือนของคนในอำเภอคลองลานมาตลอดทั้งปี ในการจัดงานประเพณีแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่คลองลานนั้นในขบวนแห่จะประกอบไปด้วยสิงโตและมังกรทอง (แสดงออกถึงความเป็นคนไทยเชื้อสายจีน) ในขบวนแห่นั้นยังมีการแสดง "ต่อตัว" ของคณะเชิดสิงโต มังกรทอง แห่งเมืองปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ร่วมขบวนมาด้วย (ดังภาพ 3)

ภาพ 3 ประเพณีแห่เจ้าพ่อ เจ้าแม่คลองลาน (งานงิ้ว) อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก กำแพงเพชร. (23 พฤศจิกายน .(2560 เริ่มแล้ว.. !! งานงิ้วเจ้าพ่อ-เจ้าแม่คลองลาน (22 - 28 พ.ย. 60) ปีนี้อลังการกว่าทุกปี !!... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1568988466519797&set=pcb.1568989263186384

2. ประเพณีรื่นเริงโยนลูกช่วง (ปีใหม่ม้ง)

งานประเพณีต่อไปได้แก่ ประเพณีรื่นเริงโยนลูกช่วง (ปีใหม่ม้ง) เป็นงานประเพณีของชาวม้งคลองลาน หรือ ที่ชาวม้งเรียกกันว่า “น่อเป๊โจ่วฮ์” แปลตรงตัวได้ว่า “กินสามสิบ” ซึ่งจัดขึ้นเพื่อฉลองความสำเร็จในการเพาะปลูกโดยจะจัดขึ้นหลังเก็บเกี่ยวผลผลิตในรอบปีเรียบร้อยแล้ว นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการบูชาถึงผีฟ้า ผีป่า ผีบ้าน ที่ให้ความคุ้มครองและดูแลให้มีความสุขสำราญตลอดทั้งปี รวมถึงผลผลิตที่ได้ในรอบปีด้วย นอกจากนั้นแล้วในงานประเพณีปีใหม่ม้งยังจะมีการจัดการละเล่นต่างๆ อาทิ การเล่นลูกช่วง หรือที่เรียกกันว่า “จุเป๊าะ” ลูกช่วง มีลักษณะกลมเหมือนลูกบอลทำด้วยเศษผ้า มีขนาดเล็กพอที่จะถือด้วยมือข้างเดียวได้ โดยจะแบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายหญิง กับฝ่ายชาย โดยฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ที่เอาลูกช่วงไปให้ฝ่ายชาย เมื่อตกลงกันได้ก็จะทำการโยนลูกช่วง โดยแต่ละฝ่ายจะยืนเป็นแถวหน้ากระดานเรียงหนึ่งหันหน้าเข้าหากัน มีระยะห่างกันพอสมควร แล้วโยนลูกช่วงให้กันไปมา และสามารถทำการสนทนากับคู่ที่โยนได้ เพื่อเป็นการสร้างความสนุกสนานเป็นการฉลองปีใหม่ และเป็นการหาคู่ให้แก่หนุ่มสาว เพื่อมิตรภาพที่ดีต่อกันแต่หญิงที่แต่งงานแล้วจะไม่มีสิทธิในการเล่นลูกช่วงอีก เพราะถือว่าผิดตามธรรมเนียมของม้ง ส่วนฝ่ายชาย สามารถเล่นได้ แต่อยู่ที่ว่าฝ่ายหญิงจะทำการยินยอมเล่นกับตนหรือไม่ แล้วแต่ฝ่ายหญิงสาวคนนั้นๆ การละเล่นดังกล่าวถือว่าเป็นการละเล่นที่เป็นเอกลักษณ์ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าเที่ยวงานปีใหม่ม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ได้เป็นอย่างดี

3. ประเพณีกวนข้าวทิพย์

พิธีกวนข้าวทิพย์ เป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ยังคงรูปเค้าโครงการของการรักษาประเพณี มีความเชื่อถืออย่างมั่นคง เป็นแบบอย่างที่ดีซึ่งแฝงไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรม โดยจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงวันวิสาขบูชา เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญและรักษาไว้ซึ่งศิลปะ ประเพณีภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น อันจะเป็นการเผยแพร่ สืบสาน อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีประจำท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืนและส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน สร้างความสามัคคีในชุมชน

ภาพ 4 แสดงประเพณีรื่นเริงโยนลูกช่วง (ปีใหม่ม้ง) อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก งดงาม ชาวม้งกำแพงเพชรจัดงานปีใหม่สานวิถีชาติพันธุ์ พี่น้องพบหน้าชื่นมื่น โดย MGR Online, 2560, (https://mgronline.com/local/detail/9600000128098). CC BY-NC-ND.

ภาพ 5 แสดงประเพณีกวนข้าวทิพย์ อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก ประเพณีกวนข้าวทิพย์ โดย Sanook, 2556, (https://guru.sanook.com/7689/). CC BY-NC-ND.

จากที่ยกตัวอย่างงานประเพณีที่เกิดขึ้นในอำเภอคลองลานสามารถเห็นได้ว่า อำเภอคลองลานเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดกำแพงเพชรที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์แต่ก็สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ดังกล่าวนี้ สะท้อนออกมาในประเพณีแห่เจ้าพ่อ เจ้าแม่คลองลาน (งานงิ้ว) ซึ่งเป็นความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีน งานประเพณีรื่นเริงโยนลูกช่วง (ปีใหม่ม้ง) เป็นงานประเพณีที่มีเอกลักษณ์ของชาวเขาเผ่าม้ง สุดท้ายคือ งานประเพณีกวนข้าวทิพย์ ซึ่งเป็นงานประเพณีทางพุทธศาสนา เป็นประเพณีที่รวมความเชื่อ ความศรัทธาของคนไทยที่อาศัยอยู่ในอำเภอคลองลานที่นับถือศาสนาพุทธมาร่วมประเพณีทั้ง 3 ประเพณีเป็นประเพณีที่เฉพาะเจาะจงของชาติพันธุ์แต่ปัจจุบันคนทั่วไปก็สามารถเข้าร่วมกันประเพณีทั้ง 3 ได้ โดยไม่แยกว่าเฉพาะม้ง หรือเฉพาะคนไทยเชื่อสายจีนเท่านั้น

ผลิตภัณฑ์เด่นของตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน

จากการสัมภาษณ์ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร กล่าวถึงผลิตภัณฑ์เด่นในตำบลคลองลานพัฒนาไว้หลายชนิด อาทิ ตุ๊กตาเรซิ่น

1. ตุ๊กตาเรซิ่น

ภาพ 6 แสดงการประดิษฐ์ตุ๊กตาเรซิ่น ของ นางชงกอ สัมพันธ์

หมายเหตุ: จาก 'ภูมิปัญญาชาวบ้าน' ตุ๊กตาเรซิ่น ฝีมือชาวไทยภูเขา รายได้นับแสนต่อเดือน โดย ไทยรัฐออนไลน์, 2559, (https://www.thairath.co.th/news/local/617034). CC BY-NC-ND.

ตุ๊กตาเรซิ่นเป็นงานฝีมือของชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง (นางชงกอ สัมพันธ์) ซึ่งก่อนหน้าที่นางชงกอจะมายึดอาชีพหล่อตุ๊กตาเรซิ่นนั้น นางชงกอได้ได้ยึดอาชีพทำไร่มันสำปะหลังและทำนาข้าวเป็นหลัก แต่เมื่อสามีเสียชีวิต นางชงกอจึงออกไปหางานทำที่กรุงเทพและได้ทำงานในโรงงานผลิตตุ๊กตาเรซิ่น จากการทำงานในโรงงานตุ๊กตาเรซิ่น 2 ปี ทำให้นางชงกอมีความรู้เรื่องการประดิษฐ์งานเรซิ่น นางชงกอจึงลาออกจากโรงงานผลิตตุ๊กตาเรซิ่น และกลับมาประดิษฐ์ตุ๊กตาเรซิ่นเป็นอาชีพร่วมกับการต่อยอดให้บ้านเกิดเพื่อรักษาวัฒนธรรมไทยให้สืบทอดต่อไป

2. ไม้แกะสลักโซฟามังกร

ภาพ 7 แสดงไม้แกะสลักโซฟามังกร หมู่ที่ 9 ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน

หมายเหตุ: จาก ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น - ในเขตภาคเหนือตอนล่าง. (19 ตุลาคม 2560). โอท็อป (OTOP) หัตกรรมไม้แกะ โซฟามังกร ภูมิปัญญาชาวบ้าน อาชีพความรู้... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/100068881447954/posts/โอท็อป-otop-หัตกรรมไม้แกะ-โซฟามังกร-ภูมิปัญญาชาวบ้าน-อาชีพความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ/1941536986093781/

ไม้แกะสลักโซฟาเป็นผลงานของหมู่บ้านคลองเตย ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มช่างแกะสลักที่นำรากไม้ซึ่งถูกทิ้งไว้ตามหัวไร่ปลายนา เช่น ไม้มะค่า เป็นวัตถุดิบในการแกะสลักเป็นเก้าอี้ไม้และโซฟาไม้ และเน้นความเป็นธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันช่างแกพสลักจะนิยมใช้ไม้จามจุรี ซึ่งเป็นไม้ที่หาได้ง่าย มีทั่วไปในชุมชน ขั้นตอนการทำเริ่มจากนำส่วนของลำต้นตัดเป็นท่อน ๆ แล้วนำเข้าสู่กระบวนผลิต 9 ขั้นตอนจนออกมาเป็นโซฟาขนาดใหญ่ ส่วนลวดลายขึ้นอยู่กับจินตนาการของผู้ผลิตต้องใช้เวลาทำประมาณ 15 วัน

3. ผ้าปักชาวเขา (หมู่บ้านคลองเตย)

ภาพ 8 แสดงผ้าปักชาวเขา ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน

หมายเหตุ: จาก ข้อมูลชนเผ่า "เมี่ยน (Mien) หรือ เย้า (Yao)" โดย ลุงเปี๊ยก ที-เน็ตเวิร์ค (อ.สากเหล็ก), 2557, จีพีเอสเที่ยวไทยดอทคอม (https://www.gpsteawthai.com/index.php?topic=1141.0). CC BY-NC-ND.

ผ้าปักชาวเขาเป็นงานฝีมือของชาวเขาเผ่าเมี่ยน (เย้า) ซึ่งแสดงออกถึงวัฒนธรรมการแต่งกายชาวเมี่ยน ซึ่งจะมีการปักลวดลายทั่วทั้งเสื้อ กางเกงและผ้าพันหัว ที่จะต้องสวมใส่ในชีวิตประจำวัน ในยามว่างสตรีชาวเผ่าเมี่ยนก็จะปักผ้าไว้ใช้เองและถ่ายทอดวิธีการทำให้แก่บุตรสาว ซึ่งถือว่าเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาของเผ่าเอาไว้อีกทางหนึ่งด้วย โดยใช้ลวดลายที่มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีชื่อเรียกดังนี้

- ซุม เป็นลวดลายที่สืบทอดมาแต่โบราณเป็นลักษณะรูปคนนั่ง
- ร่มเซ้ว เป็นลวดลายที่สืบทอดมาแต่โบราณเป็นลักษณะของรอยเท้าสัตว์
- ตะเม้าเต่าเมี่ยน เป็นลวดลายที่สืบทอดมาแต่โบราณเป็นลักษณะร้อยเท้าของเสือ

4. ทอพรมอเนกประสงค์ (บ้านแปลงสี่-แม่พืช)

ภาพ 9 แสดงภาพพรมอเนกประสงค์ ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน

หมายเหตุ: จาก ผลิตภัณฑ์ โดย เทศบาลตำบลคลองลานพัฒนา, ม.ป.ป., (https://www.khlonglanpattana.go.th/trv-otp-detail?page=5&id=375). CC BY-NC-ND.

พรมอเนกประสงค์เริ่มดำเนินการในปี 2546 โดยเริ่มจากการที่กลุ่มแม่บ่านแปลงสี่-แม่พืช ได้ไปศึกษาดูงานกลุ่มทอพรมเช็ดเท้าของกลุ่มแม่บ้านคลองปลาสร้อย ตำบลปางตาไว อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร เมื่อกลับมาจึงมาเริ่มต้นทำการผลิตพรมเอนกประสงค์ ในช่วงแรกกลุ่มแม่บ่านแปลงสี่-แม่พืช ได้ผลิตพรมส่งให้พ่อค้าคนกลางทำให้กลุ่มแม่บ้านได้กำไรจากการผลิตน้อย ต่อมากลุ่มแม่บ่านแปลงสี่-แม่พืช ได้นำพรมอเนกประสงค์จดทะเบียนสินค้ากับศูนย์สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และได้เริ่มนำสินค้าออกจำหน่ายตามงานแสดงสินค้าในท้องถิ่นระดับอำเภอจังหวัดภูมิภาคและระดับประเทศ จึงทำให้ประชาชนมีกำไรเพิ่มมากขึ้น

5. ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชาวเขา

ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชาวเขา เป็นผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อมากอย่างหนึ่งในจังหวัดกำแพงเพชร เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ที่นำรายได้เข้าสู่อำเภอคลองลานในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก จนผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชาวเขาได้ไปอยู่ในคำขวัญของอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

ประวัติความเป็นมา

เครื่องเงินชาวเขาอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ในปัจจุบันมีผู้ผลิตอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งกลุ่มผู้ผลิตเครื่องเงินชาวเขานั้น จะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มชนเผ่าหลัก ๆ ได้แก่ กลุ่มชนเมี่ยน (เย้า) และกลุ่มชนเผ่าม้ง ซึ่งทั้งสองกลุ่มชนเผ่านี้ มีประวัติความเป็นมาของเครื่องเงินชาวเขาที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มชนเมี่ยน (เย้า) เป็นช่างผลิตเครื่องเงินขาวเขากลุ่มแรกที่มีวิธีการผลิตสืบทอดงานฝีมือมาจากบรรพบุรุษ สำหรับกลุ่มชนเผ่าม้งนั้นจะเริ่มจากการไปฝึกทักษะวิชาชีพที่จังหวัดสุโขทัย เนื่องจากจังหวัดสุโขทัยขึ้นชื่อเรื่องการผลิตเครื่องเงิน เครื่องทองที่มีความประณีตและละเอียด หลังจากชาวเขาเผ่าม้งที่เดินทางไปเรียนรู้เรื่องการผลิตเครื่องเงินมา เมื่อกลับมาบ้านเรือนของตนก็นำความรู้ที่ตนเองได้ร่ำเรียนมาใช้ประกอบอาชีพในถิ่นฐานบ้านเกิดของตน (พงษ์ศิพัฒน์ อัศธรบัตถ์, การสัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2561)

ลวดลายที่นำมาเป็นแบบในการทำเครื่องเงินนั้น ชาวเขาจะเน้นการทำลวดลายโบราณที่เลียนแบบมาจากธรรมชาติ สิ่งที่อยู่รอบตัว เช่น ต้นไม้ ลายรอยเท้าสัตว์ หรือสิ่งของเครื่องใช้ทำมาหากิน เป็นต้น บางครั้งลายของเครื่องเงินนั้นจะขึ้นอยู่กับลูกค้าที่มาสั่งทำ โดยทางผู้ที่ผลิตเครื่องเงินจะมีลวดลายต่าง ๆ มาให้ลูกค้าเลือกตามความต้องการ ซึ่งหนึ่งในตัวเลือกนั้นจะมีลายของที่ทางผู้ผลิตได้มีการออกแบบเอง ส่วนในเรื่องของลักษณะของเครื่องเงินส่วนใหญ่จะถูกผลิตออกมาในรูปแบบของ สร้อยคอ กำไล แหวน กระเป๋า และเข็มขัด ซึ่งในแต่ละรูปแบบของเครื่องเงินจะมีราคาจำหน่ายแตกต่างกันไป ทั้งนี้ในเรื่องของราคาจำหน่ายนั้นขึ้นอยู่กับน้ำหนักของเงินที่ใช้ในการผลิต ซึ่งน้ำหนักของเงินจะคิดเป็นกรัม กรัมละ 45-50 บาท และจะขึ้นอยู่กับราคาขึ้นลงของทองคำในแต่ละวัน (พงษ์ศิพัฒน์ อัศธรบัตถ์, การสัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2561)

ภาพ 10 แสดงเครื่องเงิน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน

1. ผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน ชนิดสร้อยคอ

ภาพ 11 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชนิดสร้อยคอลายกุหลาบ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 12 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชนิดสร้อยคอลายผีเสื้อ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 13 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชนิดสร้อยคอลายไข่มุก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 14 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชนิดสร้อยคอลายสี่เหลี่ยมคางหมู
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 15 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชนิดสร้อยคอลายดอกกุหลาบสีทอง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 16 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชนิดสร้อยคอลายดอกบัวดิน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. ผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน ชนิดกำไลข้อมือ

ภาพ 17 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชนิดกำไลข้อมือลายดอกรังหอกลายรูปดาว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 18 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชนิดกำไลข้อมือลายรูปหัวใจ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 19 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชนิดกำไลข้อมือลายดอกพิกุล/ลายดอกมะลิ/ลายรูปหยดน้ำ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 20 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชนิดกำไลข้อมือลายดอกกุหลาบ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. ผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน ชนิดชนิดต่างหู

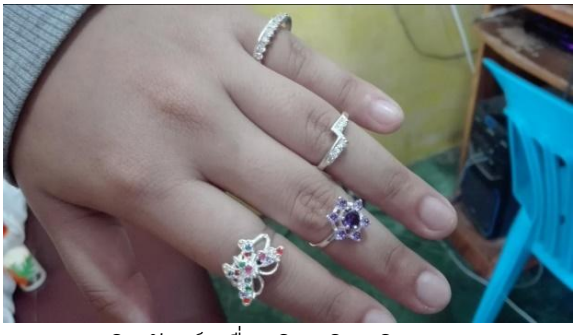

ภาพ 21 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชนิดชนิดต่างหู ลวดลายต่าง ๆ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 22 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชนิดชนิดต่างหู ลวดลายต่าง ๆ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. ผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน ชนิดชนิดแหวน

ภาพ 23 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชนิดชนิดแหวน ลวดลายต่าง ๆ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 24 แสดงผลิตภัณฑ์เครื่องเงินชนิดชนิดแหวน ลวดลายต่าง ๆ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วัฒนธรรมของชาวเขากับเครื่องเงิน

วัฒนธรรมของของชาวเขาอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรสมัยก่อนนั้น บุคคลใดที่เป็นมารดาจะต้องเรียนรู้การทำเครื่องเงินไว้เพื่อทำให้ลูกสาวหลังการแต่งงาน หรือถ้าครอบครัวใดมีบุตรทั้งลูกชายและลูกสาว ครอบครัวนั้นก็จะทำเข็มขัดให้ลูกสาว และทำสร้อยคอมอบให้ลูกชาย ปัจจุบันการใส่เครื่องเงินของชาวเขา ถ้าเป็นชาวเขาที่อยู่อาศัยใกล้กับคนในเมืองนั้น ส่วนใหญ่จะนิยมใส่กันเฉพาะงานสำคัญ เช่น งานปีใหม่ม้ง เป็นต้น แต่ยังมีชาวเขาที่อาศัยอยู่บนเขาเท่านั้นที่ยังคงใส่เครื่องเงินเป็นเครื่องประดับกับชุดม้งในชีวิตประวัน (พงษ์ศิพัฒน์ อัศธรบัตถ์, การสัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2561)

ภาพ 25 แสดงสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บรรณานุกรม

กำแพงเพชร. (23 พฤศจิกายน 2560). *เริ่มแล้ว.. !! งานงิ้วเจ้าพ่อ-เจ้าแม่คลองลาน (22 - 28 พ.ย. 60) ปีนี้อลังการกว่าทุกปี !!...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1568988466519797&set=pcb.1568989263186384

เทศบาลตำบลคลองลานพัฒนา. (2561). *สภาพทั่วไป.* http://www.khlonglanpattana.go.th/condition.php

เทศบาลตำบลคลองลานพัฒนา. (2561). *สภาพสังคม.* http://www.khlonglanpattana.go.th/social.php

ไทยรัฐออนไลน์. (8 พฤษภาคม 2559). *'ภูมิปัญญาชาวบ้าน' ตุ๊กตาเรซิ่น ฝีมือชาวไทยภูเขา รายได้นับแสนต่อเดือน.* https://www.thairath.co.th/news/local/617034

ลุงเปี๊ยก ที-เน็ตเวิร์ค (อ.สากเหล็ก). (25 กุมภาพันธ์ 2557). *ข้อมูลชนเผ่า "เมี่ยน (Mien) หรือ เย้า (Yao)".* จีพีเอสเที่ยวไทยดอทคอม. https://www.gpsteawthai.com/index.php?topic=1141.0

สภาวัฒนธรรมอำเภอคลองลาน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร. (23 กรกฎาคม 2553). *วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมินามหมู่บ้าน ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร.* https://fliphtml.5com/zauwg/nsmk/วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมินามหมู่บ้าน_ตำบลคลองลานพัฒนา/

Apairach. (6 กุมภาพันธ์ 2555). *คำขวัญ จังหวัดกำแพงเพชร และคำขวัญประจำอำเภอ 11 อำเภอ บอกเอกลักษณ์และที่ตั้ง.* https://www.sunti-apairach.com/letter/index.php?topic=550.0

MGR Online. (20 ธันวาคม 2560). *งดงาม ชาวม้งกำแพงเพชรจัดงานปีใหม่สานวิถีชาติพันธุ์ พี่น้องพบหน้าชื่นมื่น.* https://mgronline.com/local/detail/9600000128098

Sanook. (26 พฤศจิกายน 2556). *ประเพณีกวนข้าวทิพย์.* https://guru.sanook.com/7689/

กระยาสารทกล้วยไข่ วิไลวรรณ ตำบลลานดอกไม้ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

วีรวรรณ แจ้งโม้[1]

บทนำ

“กรุพระเครื่อง เมืองคนแกร่ง ศิลาแลงใหญ่ กล้วยไข่หวาน น้ำมันลานกระบือ เลื่องลือมรดกโลก” นี่คือคำขวัญของจังหวัดกำแพงเพชรที่แสดงถึงผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงโดยเฉพาะเมื่อนำกล้วยไข่ผสมรวมเข้าไปกับกระยาสารท กลายเป็นกระยาสารทกล้วยไข่ที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดกำแพงเพชรเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะเป็นขนมที่หาได้ยากแล้ว กระยาสารทแม้จะเป็นขนมที่พบได้ทั่วไปในประเทศไทย แต่เมื่อพูดถึงกระยาสารทกล้วยไข่ ต้องนึกถึงจังหวัดกำแพงเพชรเท่านั้นนับว่าเป็นภูมิปัญญาไทยในการถนอมอาหาร ในฤดูที่มีอาหารอุดมสมบูรณ์ จึงเก็บอาหารที่เหลือไว้รับประทานในฤดูขาดแคลน การรับประทานกระยาสารทให้อร่อยต้องรับประทานกับกล้วยไข่ (สันติ อภัยราช, ม.ป.ป.)

กระยา หมายถึง เครื่อง สิ่งของ เครื่องกิน

สารท หมายถึง เทศกาลทำบุญในวันสิ้นเดือนสิบ โดยนำพืชพรรณธัญญาหารแรกเก็บเกี่ยวมาปรุงเป็นข้าวทิพย์และข้าวมธุปายาส ถวายพระสงฆ์

ดังนั้น กระยาสารทจึงหมายถึง เครื่องกินที่ทำกันในเทศกาลเดือนสิบโดยนำพืชพรรณธัญญาหารแรกเก็บเกี่ยวมาปรุงเป็นกระยาสารท ข้าวทิพย์ และข้าวมธุปายาส ถวายพระสงฆ์ ประเพณีวันสารท ตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 หรือช่วงเดือนตุลาคมของทุกปี โดยในวันทำบุญนั้นชาวบ้านจะนำอาหารมาถวายพระสงฆ์ โดยอาหารหวานที่ใช้ถวายพระในวันนั้นก็คือ “กระยาสารท” สังเกตได้ว่า การทำบุญในวันสารทไทยทุกวัดจะเต็มไปด้วยมหกรรมกระยาสารทที่ชาวบ้านนำมาร่วมทำบุญ (คม ชัด ลึก, 2553) ประเพณีทำบุญสารทนี้มีอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของไทย แต่จะมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามแต่ละภูมิภาค เช่น ภาคใต้ เรียก "ประเพณี ชิงเปรต" ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียก "ทำบุญข้าวสาก" และภาคเหนือ เรียก "ตานก๋วยสลาก" เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเรียกชื่อต่างกันแต่คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาก็เป็นไปในทางเดียวกัน คือ ทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญให้ปู่ย่าตายายและญาติมิตรทั้งหลาย ที่ล่วงลับไปแล้วนั่นเอง (คม ชัด ลึก, 2553) จึงเป็นอันสรุปได้ว่า "ประเพณีสารท คือฤดูกาลแห่งการเก็บเกี่ยวพืชพันธุ์ธัญญาหารช่วงปลายฤดูฝนเริ่มเข้าต้นฤดูหนาว โดยเหตุที่ความเชื่อของชาวอินเดียผูกพันอยู่กับเทพเจ้าในธรรมชาติ ดังนั้นเมื่อได้ผลผลิตจากการเก็บเกี่ยวคราวแรกจึงนำไปบวงสรวงบูชาเทพเจ้าตามความเชื่อของตน ซึ่งความเชื่อเช่นนี้ คงมีอยู่ทั่วไปในสังคมบรรพกาลทั่วโลก"

คำสำคัญ: กระยาสารทกล้วยไข่, จังหวัดกำแพงเพชร, ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

ที่มาของคำว่าสารทไทย

สารท (สาด) นี้ เป็นคำที่ประเทศไทยยืมอินเดียมาใช้ แต่แตกต่างจากอินเดียตรงที่การออกเสียงว่า “สา-ระ-ทะ” และไม่ได้ใช้เรียกเฉพาะวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เท่านั้น แต่ประเทศเทศอินเดียยังใช้เป็นชื่อของฤดูกาลอีกด้วย ซึ่งจะตรงกับช่วงเดือน 10-12 ตามปฏิทินจันทรคติ เทศกาลสารทไทยชาวบ้านจะนิยมทำกระยาสารทเพื่อถวายแด่พระสงฆ์ “กระยาสารท” นี้ แปลว่า "อาหารที่ทำในฤดูสารท" หรือสามารถกล่าวได้ว่า กระยาสารทเปรียบได้กับ “ข้าวมธุปายาส” ซึ่งเป็นอาหารของชาวอินเดีย โดยมีข้าว น้ำตาล น้ำนม ผสมกัน แต่ข้าวมธุปายาสนี้ไม่ได้กำหนดว่าต้องทำเฉพาะฤดูสารทเท่านั้น โดยปกติแล้วชาวอินเดียนิยมเพื่อรับประทานในครอบครัวของตนเอง

[1] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

เช่นเดียวกับเหตุการณ์ที่นางสุชาดาหุงถวายพระพุทธเจ้านั้นเอง ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในภูมิภาคแถบอุษาคเนย์ที่ได้รับอิทธิพลความเชื่อจากประเทศอินเดียผ่านอารยธรรมในยุคต่าง ๆ และนำเข้ามาประยุกต์เป็นวิถีการดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันไม่มากก็น้อย กระทั่งเมื่อประชาชนได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น การเซ่นไหว้บวงสรวงบูชาเทพเจ้าด้วยผลผลิตจากการเพาะปลูกจึงปรับเปลี่ยนมาเป็นการทำบุญถวายทานตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา แต่ถึงกระนั้น ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในธรรมชาติของคนไทยก็ไม่ได้หมดไป ดังจะพบได้จากพิธีกรรมเกี่ยวกับแม่โพสพ เช่น การทำพิธีรับขวัญข้าว หรือพิธีกรรมเกี่ยวกับแม่ธรณี เช่น ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ผู้ที่เคยนับถือศาสนาพราหมณ์แล้วกลับมานับถือพระพุทธศาสนา เมื่อถึงคราวที่เคยทำบุญตามฤดูกาลให้แก่พราหมณ์ ก็จัดทำถวายพระสงฆ์เหมือนที่เคยทำแก่พราหมณ์ คือ การทำบุญด้วยของแรกได้เพื่อเป็นผลานิสงส์จากการทำบุญ แล้วมักจะกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว การทำพิธีอุทิศให้แก่ผู้ตายของชาวฮินดูเรียกว่า “ศราทธ์” การออกเสียงจะเหมือนกับคำว่า “สารท” ในภาษาไทยซึ่งหมายถึง ชื่อฤดู" (คม ชัด ลึก, 2553)

ตำนานข้าวยาคู ข้าวมธุปยาส ข้าวทิพย์และกระยาสารท

ข้าวยาคู มีตำนานเล่ามาว่า มีชาวนาพี่น้องสองคน คนโตชื่อว่า มี “จุลการ” น้องชื่อ “มหาการ” ไร่นากว้างใหญ่ ในฤดูที่ข้าวตั้งท้องออกรวง คนน้องเห็นว่าควรจะนำข้าวนั้นมาทำอาหารถวายพระพุทธเจ้าผู้ทรงนามว่าวิปัสสี แต่พี่ชายไม่เห็นด้วยเพราะจะต้องเสียข้าวในนาจำนวนไม่น้อย น้องชายจึงแบ่งไร่นาและนำเมล็ดข้าวในสวนไร่นาของตนไปทำอาหารที่เรียกว่า ข้าวยาคูไปถวายพระวิปัสสีและอธิษฐานขอให้เกิดในบวรพระพุทธศาสนา ซึ่งภายหลังจุลการได้เกิดเป็นพระอัญญาโกณฑัญญะ ส่วนข้าวมธุปายาส คือ ข้าวที่หุงเจือด้วยน้ำนมและน้ำผึ้ง มีตำนานเล่าว่า นางสุชาดา ลูกสาวเศรษฐีปรุงขึ้นเป็นอาหารไปแก้บนและได้เห็นพระพุทธเจ้า เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ประทับใต้ต้นนิโครธ (ต้นไทร) ก็เข้าใจพระองค์เป็นเทพยดาจึงนำอาหารนั้นไปถวายพระโพธิสัตว์จึงได้เสวยข้าวมธุปายาสเป็นอาหารมื้อสุดท้าย ก่อนจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จึงมีความเชื่อกันว่าข้าวมธุปายาส เป็นอาหารวิเศษ ผู้ใดมีวาสนาได้กินแล้ว จะมีร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัย อุดมด้วยสติปัญญาและเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต (คม ชัด ลึก, 2553)

ส่วนตำนานของกระยาสารทนั้นเล่าต่อกันมาว่า สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในกรุงราชคฤห์ มีเปรตตนหนึ่งปลอมตัวเป็นพระสงฆ์เข้าเฝ้าพระเจ้าอาชาติศัตรู เปรตตนนั้นได้เผยความจริงว่า ตนเคยเป็นพระสงฆ์แต่มีความโลภจึงต้องชดใช้กรรมเป็นเปรต แล้วเปรตตนนั้นก็ขอให้พระองค์พระราชทานกระยาสารท ซึ่งปรุงแต่งด้วยของ 7 อย่าง ได้แก่ น้ำตาล น้ำผึ้ง ถั่ว งา ข้าวตอก ข้าวเม่า น้ำนมวัว เพื่อประทังความหิวโหย ดังนั้น ในวันรุ่งขึ้นตรงซึ่งกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 พระเจ้าอชาตศัตรูจึงทำขนมกระยาสารทแล้วกรวดน้ำอุทิศให้แก่เปรตตามที่ขอไว้ (อเนชา แสงกล้า และคณะ, 2557)

ประเพณีกวนข้าวมธุปยาส (ข้าวทิพย์) ในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยนั้น ประเพณีกวนข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์) เป็นพระราชพิธีที่กระทำกันในเดือน 10 ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และได้รับการฟื้นฟูครั้งใหญ่ ในสมัยรัชกาลที่ 1 และมาละเว้นเลิกราไปในสมัยรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 แล้วมาได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา แต่ในปัจจุบันส่วนใหญ่ชาวพุทธนิยมทำเพื่อถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ และบูชาพระรัตนตรัย รวมทั้งอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายซึ่งจะจัดกันในเดือน 12 หรือเดือนหนึ่ง โดยถือเอาระยะที่ข้าวกล้าในท้องนามีรวงข้าวเป็นน้ำนมของแต่ละปี และความพร้อมเพรียงของชาวบ้านเป็นสำคัญ เมื่อพิจารณาประเพณีกวนข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์) ในจังหวัดกำแพงเพชรสามารถพบได้ที่วัดแก้วสุริย์ฉาย ตำบลลานกระบือ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร (วีรวรรณ แจ้งโม้ และชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร, 2558)

วัตถุดิบและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำกระยาสารท

วัตถุดิบและส่วนประกอบ	อุปกรณ์
1.ถั่ว	1. กระทะใบใหญ่
2.งา	2. ไม้พาย
3.ข้าวตอก	3. เตา ฟืน
4.ข้าวเม่า	4. ถาด
5.มะพร้าว	5. กระซ้อน
6.น้ำตาลปี๊บ	6. ตะหลิว
7.แบะแซ	7. หม้อ
8.น้ำผึ้ง	8. อุปกรณ์ห่อขนม ,
9. กล้วยไข่	9. ถังน้ำและขวดสำหรับกดให้แน่น

ภาพ 1 ข้าวเม่าที่ใช้ในการทำกระยาสารทวิไลวรรณ

หมายเหตุ: จาก ภูมิปัญญาไทย โดย กลุ่มกระยาสารทวิไลวรรณ, 2561, (http://www.otoptoday.com/wisdom/1704/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 2 ข้าวตอกที่ใช้ในการทำกระยาสารทวิไลวรรณ

หมายเหตุ: จาก ภูมิปัญญาไทย โดย กลุ่มกระยาสารทวิไลวรรณ, 2561, (http://www.otoptoday.com/wisdom/1704/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 3 น้ำผึ้งที่ใช้ในการทำกระยาสารทวิไลวรรณ

หมายเหตุ: จาก ภูมิปัญญาไทย โดย กลุ่มกระยาสารทวิไลวรรณ, 2561, (http://www.otoptoday.com/wisdom/1704/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 4 มะพร้าวที่ใช้ในการทำกระยาสารทวิไลวรรณ

หมายเหตุ: จาก ภูมิปัญญาไทย โดย กลุ่มกระยาสารทวิไลวรรณ, 2561, (http://www.otoptoday.com/wisdom/1704/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 5 กระทะที่ใช้สำหรับกวนกระยาสารทวิไลวรรณ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 6 ชุดหม้อที่ใช้สำหรับผสมส่วนผสมกวนกระยาสารทวิไลวรรณ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 สถานที่ผลิตกระยาสารทวิไลวรรณ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

กระยาสารทวิไลวรรณ

ในจังหวัดกำแพงเพชรนั้นนับว่าเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีความโดดเด่นด้านการผลิตและแปรรูปกระยาสารท โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์กระยาสารทกล้วยไข่ซึ่งผลิตโดยกลุ่มกระยาสารทวิไลวรรณ ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของสตรีในหมู่บ้านที่มีความคิดที่อยากจะใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ จำนวน 7 คน รวมตัวกันเพื่อจัดตั้งกลุ่มทำขนมไทย/ขนมพื้นบ้านจำหน่ายภายในหมู่บ้านและตำบลข้างเคียง เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น (วิไลวรรณ บุพศิริ, การสัมภาษณ์, 6 มกราคม 2561) จากการประชุมจึงมีความเห็นพ้องต้องกันว่ากลุ่มจะทำขนมกระยาสารทเพื่อออกจำหน่าย ประกอบกับจังหวัดกำแพงเพชรมีงานประเพณีวัฒนธรรมในช่วงเทศกาลงานสารท ที่จัดมาอย่างต่อเนื่อง คือ “งานสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพง” ดังนั้นทางกลุ่มฯ จึงคิดเริ่มจัดตั้งกลุ่ม ตั้งแต่ปี 2544 โดยยึดอาชีพทำขนมไทย/ขนมพื้นบ้าน เป็นอาชีพเสริม การดำเนินการในช่วงแรก คือ การทำกระยาสารทแบบทั่วไปและนำผลไม้ในท้องถิ่นเช่น กล้วยน้ำว้า กล้วยไข่ มาทำ เป็นขนมเช่นกล้วยฉาบ กล้วยเค็ม แต่สินค้าที่ทำก็ไม่มีความแตกต่างจากกลุ่มอื่น ทำให้การจำหน่ายก็ไม่ค่อยดีนัก จึงเกิดความคิดที่อยากจะทำผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมนั้นให้แตกต่างจากผลผลิตรายอื่น ๆ ประกอบกับในปี 2550 กลุ่มและสมาชิกกลุ่ม ได้มีโอกาสไปดูงานกลุ่มกระยาสารทที่ต่างจังหวัด จึงได้คิดริเริ่มทำกระยาสารทน้ำผึ้งและกระยาสารทกล้วยไข่ขึ้นเป็นครั้งแรก กระยาสารทกล้วยไข่เป็นผลิตภัณฑ์ที่นำเอาสินค้าขึ้นชื่อของจังหวัดกำแพงเพชรผนวกเข้ากับผลิตภัณฑ์ทางด้านความเชื่อที่คนไทยมี

มาอย่างยาวนาน ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์กระยาสารทกล้วยไข่ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีจุดเด่น สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดกำแพงเพชรและเพิ่มมูลค่าให้กับผลไม้ท้องถิ่น เช่นกล้วยไข่ได้เป็นอย่างดีอีกทางหนึ่งด้วย

ภาพ 8 ผลิตภัณฑ์กระยาสารทน้ำผึ้งและกระยาสารทกล้วยไข่ของกลุ่มกระยาสารทวิไลวรรณ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

กระบวนการผลิตกระยาสารทกล้วยไข่

1. นำกระทะใบใหญ่ตั้งไฟ น้ำกะทิเคี้ยวให้กะแตกมัน
2. นำกระทะอีกหนึ่งใบ (ใบเล็ก) คั่วถั่ว งา และข้าวเม่า ให้มีสีสันสวยงาม
3. ใส่น้ำตาลปี๊บลงไปคน ให้น้ำตาลและกะทิเข้ากัน ใส่น้ำผึ้งที่เตรียมไว้คนไปเรื่อย ๆ จนน้ำตาลเหนียว (ทดลองโดยนำไปหยดลงในน้ำ ถ้าน้ำตาลจับเป็นก้อน แสดงว่าใช้ได้)
4. ใส่แบะแซลงไปคนให้เข้ากัน
5. ใส่กล้วยไข่สไลด์ที่เตรียมไว้ลงไปกวนให้เข้ากับกระยาสารท
6. ลดไฟลงให้ไฟอ่อน ๆ ใส่ข้าวตอก ข้าวเม่า ถั่ว งา ที่เตรียมไว้ แล้วคนให้เข้ากัน
7. ยกกระทะลงจากเตา นำขนมที่ได้เทใส่ถาดรองรับโดยรองถุงพลาสติกเพื่อกันไม่ให้กระยาสารทติดกับถาด
8. ใช้ขวดกลิ้งทับเพื่อให้กระยาสารทแบน ตามรูปแบบ บรรจุหีบห่อให้สวยงามรอการจำหน่าย

ภาพ 18 กระบวนการวิธีการทำกระยาสารทกล้วยไข่วิไลวรรณ

หมายเหตุ: จาก ภูมิปัญญาไทย โดย กลุ่มกระยาสารทวิไลวรรณ, 2561,
(http://www.otoptoday.com/wisdom/1704/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 19 กระบวนการวิธีการทำกระยาสารทกล้วยไข่วิไลวรรณ

หมายเหตุ: จาก ภูมิปัญญาไทย โดย กลุ่มกระยาสารทวิไลวรรณ, 2561, (http://www.otoptoday.com/wisdom/1704/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 20 กระบวนการวิธีการทำกระยาสารทกล้วยไข่วิไลวรรณ

หมายเหตุ: จาก ภูมิปัญญาไทย โดย กลุ่มกระยาสารทวิไลวรรณ, 2561, (http://www.otoptoday.com/wisdom/1704/). CC BY-NC-ND.

คุณค่าของกล้วยไข่และน้ำผึ้ง

กล้วยไข่ เป็นชื่อของผลไม้ชนิดหนึ่งที่อยู่ในตระกูลกล้วย (Musaceae) โดยมีชื่อสามัญว่า Pisang Mas กล้วยชนิดนี้สามารถปลูกได้ทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะจังหวัดกำแพงเพชร เรียกได้ว่าเป็นผลไม้ขึ้นชื่อของจังหวัดเลยทีเดียว ถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญอย่างหนึ่งที่สามารถนำรายได้เข้าประเทศได้ (Miracle Youcando Healthy Tips, 2556) กล้วยไข่อุดมไปด้วยน้ำตาลธรรมชาติ 3 ชนิด คือ ซูโครส ฟรุคโทส และกลูโคส รวมกับเส้นใยและกากอาหาร กล้วยจะช่วยเสริมเพิ่มพลังงานให้กับร่างกายทันทีทันใด จากงานวิจัยพบว่ากินกล้วยแค่ 2 ผล ก็สามารถเพิ่มพลังงานให้อย่างเพียงพอ กับการออกกำลังกายอย่างเต็มที่ได้นานถึง 90 นาที (Tops, ม.ป.ป.)

ประโยชน์และสรรพคุณของส่วนต่างๆของกล้วยไข่

ยาง	ช่วยในการสมานแผล ห้ามเลือด ให้รสฝาด
ผลดิบ	ใช้ชงน้ำร้อนหรือบดเป็นผงรับประทาน ช่วยรักษาแผลในกระเพาะอาหาร และท้องเสีย เรื้อรัง ให้รสฝาด
ผลสุก	ช่วยบำรุงกำลัง เป็นยาระบาย และรักษาแผลในกระเพาะอาหาร ให้รสหวาน

หัวปลี	ช่วยลดระดับน้ำตาลในเลือด แก้โรคกระเพาะอาหารและลำไส้ และโรคโลหิตจาง ให้รสฝาด
ใบ	ใช้ต้มอาบแก้ผดผื่นคัน หรือนำไปปิ้งไฟปิดทับบาดแผลไฟไหม้ ให้รสจืด
ราก	นำไปต้มดื่มแก้ไข้ ร้อนใน กระหายน้ำ ช่วยสมานภายใน แก้บิด ผื่นคัน ท้องเสีย ให้รสฝาดเย็น
หยวก	นำไปเผาไฟรับประทานช่วยในการขับถ่ายพยาธิ ให้รสฝาดเย็น
เหง้า	ช่วยรักษาแผลภายในบริเวณทวารหนัก หรือปรุงเป็นยาแก้ริดสีดวงทวารแบบมีเลือดออก ให้รสฝาดเย็น

นอกจากประโยชน์จากส่วนต่าง ๆ ของกล้วยไข่แล้ว กล้วยไข่ยังสามารถเอาชนะและป้องกันโรคต่าง ๆ ที่จะเกิดกับร่างกายได้อีกหลายโรค อาทิ

โรคโลหิตจาง	ในกล้วยมีธาตุเหล็กสูงจะเป็นตัวช่วยกระตุ้นการผลิตฮีโมโกลบินในเลือด และจะช่วยในกรณีที่มีสภาวะขาดกำลัง หรือภาวะโลหิตจาง
โรคความดันโลหิตสูง	กล้วยมีธาตุโปรแตสเซียมสูงสุด แต่มีปริมาณเกลือต่ำ ทำให้เป็นอาหารที่เหมาะสมในการลดความดันในเส้นเลือด อย.ของอเมริกา ยินยอมให้อุตสาหกรรมการปลูกกล้วยสามารถ โฆษณาได้ว่า กล้วยเป็นผลไม้ที่ช่วยลดอันตรายอันเกิดจากเรื่องความดันโลหิตสูงหรือโรคเส้นเลือดฝอยแตกได้
โรคท้องผูก	ปริมาณเส้นใยและกากอาหารที่มีอยู่ในกล้วยช่วยให้การขับถ่ายเป็นปกติ และยังช่วยแก้ปัญหาโรคท้องผูกโดยไม่ต้องกินยาถ่ายได้อีกด้วย
โรคซึมเศร้า	จากการสำรวจ ในจำนวนผู้ที่มีความทุกข์เกิดจากความซึมเศร้าหลายคนจะมีความรู้สึกที่ดีขึ้นมากหลังการกินกล้วย เพราะในกล้วยมีโปรตีนชนิดที่เรียกว่า Try Potophan เมื่อสารนี้เข้าไปในร่างกายจะ ถูกเปลี่ยนเป็น Rerotonin ซึ่งจะทำให้รู้สึกมีความสุขเพิ่มขึ้นนั่นเอง
อาการเมาค้าง	วิธีที่เร็วที่สุดที่จะแก้อาการเมาค้าง คือ การดื่มกล้วยปั่นกับนมและน้ำผึ้ง กล้วยจะทำให้กระเพาะสงบลง ส่วนน้ำผึ้งจะเป็นตัวช่วยหนุนเสริมปริมาณน้ำตาลในเส้นเลือด ในขณะที่นมช่วยปรับระดับของเหลวในร่างกายของเรา
อาการเสียดท้อง	กล้วยมีสารลดกรดตามธรรมชาติที่มีผลต่อร่างกาย
โรคลำไส้เป็นแผล	กล้วยเป็นอาหารที่แพทย์ใช้ควบคุม/ต้านทานการเกิดโรคลำไส้เป็นแผล เพราะเนื้อของกล้วยมีความอ่อนนิ่มพอดี เป็นผลไม้ชนิดเดียวที่ทานได้ง่ายๆ ไม่ยุ่งยากสำหรับผู้ที่มีปัญหาโรคลำไส้เรื้อรังและกล้วยยังมีสภาพเป็นกลาง ทำให้ลดการระคายเคืองและสามารถเคลือบผนังลำไส้และกระเพาะอาหารได้อีกด้วย
เส้นเลือดฝอยแตก	จากการวิจัยที่ลงในวารสาร “The New England Journal of Medicine” การกินกล้วยเป็นประจำสามารถลดอันตรายที่เกิดกับเส้นโลหิตแตกได้ถึง 40 เปอร์เซ็นต์
โรคหูด	การรักษาหูดด้วยวิธีทางเลือกแบบธรรมชาติ โดยการใช้เปลือกของกล้วยวางปิดลงไปบนหูด แล้วใช้แผ่นปิดแผลหรือเทปติดไว้ให้ด้านสีเหลืองของเปลือกกล้วยออกด้านนอก ก็จะสามารถรักษาโรคหูดให้หายได้
การเลิกบุหรี่	กล้วยสามารถช่วยคนที่กำลังพยายามเลิกสูบบุหรี่ได้ เนื่องจากในกล้วยมีปริมาณของวิตามินซี เอ บี6 และบี 12 ที่สูงมาก และยังมีโปรแตสเซียมกับแมกนีเซียม ที่ช่วยทำให้ร่างกายฟื้นคืนตัวได้เร็วอันเป็นผล จากการลดเลิกนิโคติน (รัฐศาสตร์ประกาศนาม สิงห์ดำ รุ่น 16, 2546)

น้ำผึ้ง คือ น้ำหวานที่เกิดขึ้นจากการที่ผึ้งได้กลืนกินน้ำหวานของดอกไม้เข้าสู่กระเพาะของผึ้ง ซึ่งกระเพาะของผึ้งจะมีเอนไซม์ที่ช่วยในการย่อยน้ำหวาน เมื่อผึ้งเก็บน้ำหวานจากดอกไม้ลงสู่กระเพาะน้ำหวาน จะมีเอนไซม์จากต่อมน้ำลายขับออกมาเปลี่ยนหรือเมตาบอไลซ์น้ำตาลกลูโคสและฟรุกโทสให้เป็นน้ำตาลแปรรูป ในขณะที่ผึ้งกระพือปีกจะเกิดพลังงานความร้อนช่วยเร่งการทำงานของเอนไซม์ ตลอดจนช่วยเผ่าผลาญลดความชื้นในน้ำหวานให้กลายเป็นน้ำผึ้งเร็วขึ้น ซึ่งหลาย ๆ คนก็มักนิยมรับประทานน้ำผึ้ง เพราะ “น้ำผึ้ง” เป็นน้ำหวานเข้มข้นที่มีกลิ่นหอมและมีรสหวานอร่อยเป็นอย่างมาก จึงทำให้นิยมใช้ในการประกอบอาหาร และน้ำผึ้งไม่ใช่เป็นเพียงน้ำหวานรสอร่อยเท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าทางโภชนาการและสรรพคุณในการรักษาอีกด้วย (ไทยลานนาฟาร์มผึ้ง, ม.ป.ป.)

1. น้ำผึ้ง มีสรรพคุณในการรักษาแผล เนื่องจากความเข้มข้นของน้ำผึ้งจะทำให้เชื้อโรคฝ่อตาย
2. น้ำผึ้งช่วยรักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวกและยังช่วยลดการอักเสบของแผลที่เกิดจากอาการดังกล่าวด้วย
3. น้ำผึ้งช่วยรักษาโรคผิวหนังจากเชื้อรา กลาก เกลื้อน โดยสามารถนำมาผสมกับขมิ้นผง เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการรักษาได้ด้วย
4. ช่วยต่อต้านและลดอาการข้ออักเสบ หากดื่มเป็นประจำ
5. ช่วยแก้อาการท้องผูกและท้องเสีย โดยน้ำผึ้งที่เก็บจากรังใหม่ๆ จะมีสรรพคุณเป็นยาระบายช่วยแก้อาการท้องผูก ส่วนน้ำผึ้งที่มีการเก็บ 1 ปีขึ้นไป จะช่วยแก้อาการท้องเสีย
6. ช่วยแก้อาการนอนไม่หลับ เนื่องจากน้ำผึ้งมีสรรพคุณเป็นยาระงับประสาทอ่อนๆ ด้วย
7. น้ำผึ้ง ช่วยบรรเทาอาการไอ แก้เจ็บคอ ลดเสมหะและอาการหอบ
8. ช่วยบำรุงสุขภาพสำหรับผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง อีกทั้งยังช่วยบำรุงเลือดด้วย
9. ช่วยบำรุงผิวพรรณให้มีความชุ่มชื้น
10. มีสรรพคุณที่ช่วยต่อต้านอนุมูลอิสระ
11. ช่วยบำรุงเส้นผมให้นุ่มนวลและเงางามเป็นธรรมชาติ
12. ช่วยกำจัดสิวเสี้ยนและบำรุงผิวหน้า

ภาพ 21 ภาพการจัดเตรียมงานประเพณีกวนข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์)
ณ วัดแก้วสุริย์ฉาย ตำบลลานกระบือ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 22 ภาพการจัดเตรียมงานประเพณีกวนข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์)
ณ วัดแก้วสุริย์ฉาย ตำบลลานกระบือ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 23 ภาพการจัดเตรียมงานประเพณีกวนข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์)
ณ วัดแก้วสุริย์ฉาย ตำบลลานกระบือ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 24 ภาพการจัดเตรียมงานประเพณีกวนข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์)
ณ วัดแก้วสุริย์ฉาย ตำบลลานกระบือ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

กระยาสารท ขนมไทยโบราณที่มีมาแต่ครั้นสมัยสุโขทัย เช่นเดียวกับข้าวมธุปายาสหรือข้าวทิพย์ที่คนไทยมักจะนิยมทำขึ้นในเทศกาลสารทไทยเพื่อถวายเป็นอาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ กระยาสารทจึงกลายเป็นเครื่องบ่งชี้หรือแสดงออกถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ความเชื่อที่คนไทยมีต่อพระพุทธศาสนา ในปัจจุบันกระยาสารทกลายเป็นขนมไทยหายากเนื่องจากมีขั้นตอนการผลิตที่ยุ่งยากรวมกับความร้อนที่เกิดจากท่อนฟืนทำให้คนในปัจจุบันหันมาซื้อรับประทานแทนที่จะทำกินเองภายในครอบครัวดังเช่นครั้งในอดีต กลุ่มกระยาสารทวิไลวรรณเป็นกลุ่มสตรีแม่บ้านอีกกลุ่มหนึ่งที่เห็นคุณค่าขนมไทย/ขนมท้องถิ่นและวัตถุดิบที่เป็นเอกลักษณ์อย่างกล้วยไข่ จึงได้ริเริ่มดำเนินการทำกระยาสารทกล้วยไข่ออกจำหน่าย ส่งผลให้ในปัจจุบันกระยาสารทกล้วยไข่กลายเป็นผลิตภัณฑ์ขึ้นชื่อของจังหวัดกำแพงเพชร ในปัจจุบันกระยาสารทกล้วยไข่เป็นที่ต้องการของตลาดภายในภายนอกจังหวัดกำแพงเพชรเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดกำแพงเพชร ทำให้กระบวนการผลิตกระยาสารทวิไลวรรณเน้นไปที่การผลิตเพื่อส่งให้กับพ่อค้าคนกลางภายในจังหวัดกำแพงเพชร อาทิ ไร่ส้ม เพื่อเป็นแหล่งกระจายสินค้าแก่นักท่องเที่ยวต่อไป

บรรณานุกรม

กลุ่มกระยาสารทวิไลวรรณ. (2561). *ภูมิปัญญาไทย.* http://www.otoptoday.com/wisdom/1704/

คม ชัด ลึก. (7 ตุลาคม 2553). *กระยาสารท กับขนมที่..."สืบมาแต่พุทธกาล.* http://www.komchadluek.net/news/lifestyle/75512

ไทยลานนาฟาร์มผึ้ง. (ม.ป.ป.). *เกี่ยวกับน้ำผึ้ง.* http://www.thailanna.co.th/index.php?lay=show&ac=article&Id=197826

รัฐศาสตร์ประกาศนาม สิงห์ดำ รุ่น 16. (29 ตุลาคม 2546). *คุณค่าของกล้วย.* http://pioneer.netserv.chula.ac.th/~sprapant/singdam16/banana.html

วีรวรรณ แจ้งโม้ และชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร. (2558). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของประเพณีกวนข้าวมธุปายาสของวัดแก้วสุริย์ฉาย ตำบลลานกระบือ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร* [รายงานการวิจัย]. กำแพงเพชร: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.

สันติ อภัยราช. (ม.ป.ป.). *กระยาสารทกำแพงเพชร.* http://sunti-apairach.com/04N/04NA.htm

อเนชา แสงกล้า, กฤษดา กุลโชติ และทัศนีย์ เคนบุปผา. (20 กุมภาพันธ์ 2557). *ประวัติขนมกระยาสารท ขนมไทยสำหรับงานบุญ.* ขนมกระยาสารท. http://krayasart11.blogspot.com/2014/02/blog-post_20.html

Miracle Youcando Healthy Tips. (1 พฤศจิกายน 2556). ประโยชน์ของกล้วยไข่ (Pisang Mas Banana) Benefits of Pisang Mas Banana by LASIK Center Laser Vision. https://miracleyoucandohealthytips.blogspot.com/2013/11/pisang-mas-banana-benefits-of-pisang.html

Tops. (ม.ป.ป.). *กล้วยไข่แพค.* https://www.tops.co.th/th/khai-banana-pack-8858764900010

อาหาร ขนม และเครื่องดื่มประจำถิ่น ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

สุรินทร์ เพชรไทย[1], กีรศักดิ์ พะยะ[2], ไพลิน สุ่มแก้ว[3] และยุพดี จุลสุข[4]

บทนำ

วัฒนธรรมอาหารไทยเป็นทรัพยากรที่คุณค่าของประเทศเนื่องจากเกิดจากการ สั่งสมภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้เป็นวัตถุดิบในตำรับอาหาร สำหรับใช้บริโภคในครัวเรือนและชุมชน วัฒนธรรมอาหารถูกหล่อหลอมมาจากประสบการณ์และทักษะของคนจากรุ่นสู่รุ่นแล้วถ่ายทอดมายังลูกหลาน นอกจากนี้วัฒนธรรมอาหารยังซึมซับเข้าสู่วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ทางศาสนา (วศินา จันทรศิริ, 2557) โดย อภิญญา ตันทวีวงศ์ (2556) กล่าวว่า “วัฒนธรรมด้านอาหาร ความหมายถึง อาหารที่เป็นไปตามความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต และความรู้ของสังคม แต่ละสังคมมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ด้านอาหารของแต่ละสังคม” ดังนั้นวัฒนธรรมอาหารจึงนับเป็นจุดแข็งของแต่ละประเทศ เนื่องจากมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งยากที่ใครในต่างวัฒนธรรมจะเลียนแบบ มีแต่เจ้าของวัฒนธรรมเท่านั้นที่ควรจะนำไปขยายผลต่อยอดให้มีความโดดเด่นและถ่ายทอดไปยังลูกหลานให้เกิดความภาคภูมิใจในอนาคต

อาหารพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่นจะมีเอกลักษณ์ตามแบบฉบับของแต่ละวัฒนธรรม อาหารเหล่านี้ได้รับการถูกปรุงแต่งและถ่ายทอดสูตรอาหารแบบรุ่นต่อรุ่น ตำรับอาหารพื้นบ้านจึงเป็นความผสมผสานที่ลงตัวระหว่างชนิดของอาหาร ปริมาณของผัก เนื้อสัตว์ และเครื่องปรุง มีเสน่ห์ของความเป็นไทยในตัวเอง มีรสชาติกลมกล่อมและหลากหลายรสชาติในอาหารชนิดเดียวกัน นอกจากนี้อาหารพื้นบ้านไทยยังแสดงออกถึงภูมิปัญญาหลักแหลมของบรรพบุรุษไทย ที่คิดค้นปรุงแต่งให้เป็นอาหารแห่งความมีคุณค่าทางโภชนาการเป็นอาหารแห่งสุขภาพโดยแท้จริง (อรอนงค์ ทองมี, 2558)

นครชุม เป็นตำบลเล็ก ๆ ใน อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ที่มีประวัติยาวนานกว่า 700 ปี อยู่ติดลุ่มแม่น้ำปิง ซึ่งมีลำคลองที่สำคัญคือ “คลองสวนหมาก” ในอดีตเป็นเมืองค้าขาย โดยเฉพาะค้าไม้และของจำเป็นอื่น ๆ มีพ่อค้าและแรงงานจากต่างถิ่นหลากหลายชนเผ่าทั้ง ไทย จีน กระเหรี่ยง มอญ ลาว ทำให้มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย จึงมีความโดดเด่นหลายด้าน ทั้งศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นวัฒนธรรม ที่หลากหลายได้รับการผสมผสานเข้ากันอย่างลงตัว เห็นได้จากปรากฏร่องรอยของประวัติศาสตร์อรัญญิก บ้านเรือนเก่าแก่ที่มีเอกลักษณ์หลากหลายรูปแบบให้ได้สัมผัสเยี่ยมชม ดังนั้นอาหารพื้นบ้านของชาวบ้าน จึงมีความหลากหลาย ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมประเพณี มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นจึงได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันมา ถ่ายทอดสู่ชนรุ่นหลังในรูปแบบของอาหารพื้นบ้าน

คำสำคัญ: อาหาร, ขนมไทย, นครชุม, จังหวัดกำแพงเพชร

[1-2] อาจารย์ สาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[3-4] นักศึกษา สาขาวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ภาพ 1 อาหารพื้นบ้านประจำถิ่นตลาดนครชุม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

อาหารพื้นบ้านประจำถิ่น

จากการศึกษาอาหารพื้นบ้านประจำถิ่น ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ทำให้ทราบว่ามีการสืบทอดต่อกันมายาวนาน ปรากฏดังนี้ (เทศบาลตำบลนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร, 2558)

1. อาหารพื้นบ้านประถิ่น ก่อนปี พ.ศ. 2499 (พระพุทธเจ้าหลวงฯ รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้นเมืองกำแพงเพชร) - ปี พ.ศ. 2520 ได้แก่

เชื้อชาติ	อาหารคาว	อาหารหวาน	อาหารว่าง
อาหารไทย	แกงบอน แกงหยวก แกงขี้เหล็ก แกงผักหวาน แกงหน่อไม้ใส่เห็ดหอบ แกงพันงู ต้มกะทิปลาเกลือ ปลาเห็ด แกงบอน ยำหัวปลี ยำใหญ่ แกงยอดหวาย ยำทวาย	กระยาสารท ขนมด้วงกะทิ ขนมดอกดิน ข้าวเหนียวแก้ว ข้าวเหนียวแดง ข้าวต้มลูกโยน ขนมกวน แดกงา ขนมปลากริม ขนมขี้หนู ซาลาเปาทอด ไข่เหี้ย ขนมห่อใบตองนึ่ง ตะโก้ ขนมเปียกปูน ขนมหูช้าง ลอดช่องไทย	กล้วยกวน มะพร้าวเสวย เมี่ยงใส้ เมี่ยงคำ เมี่ยงลาว ข้าวหมาก ข้าวตอกอัด ขนมฝักบัว มะปรางลอยแก้ว ปลาแนม มะม่วงแก้วกวน ส้มแผ่น ข้าวพอง

เชื้อชาติ	อาหารคาว	อาหารหวาน	อาหารว่าง
		ขนมบ้าบิ่น ขนมหัวผักกาด ข้าวต้มลาว ทองหยอด ทองหยิบ ฝอยทอง ขนมหม้อแกงถั่ว วุ้นหน้าต่างๆ ข้าวเหนียวสังขยา เผือก ฟักทองกวน กล้วยบวชชี แกงบวดต่างๆ ขนมกล้วยปิ้ง	
พม่า	แกงฮังเล แกงมะเขือลิ่นใส่ใบ กระเจี๊ยบ		
อาหารไทยใหญ่	แกงอุ๊บมะเขือ แกงถั่วมะแฮะ แกงกล้วยดิบ แกงไข่ต้ม ข้าวกั๋นจิ้น (ข้าวคั้นชิ้นหมู)		ไส้กรอกถั่ว ขนมจีบแป้งสด ผักห่อ
อาหารลาว	แกงแค แกงเผ็ดด้วยน้ำมัน มะพร้าว แกงชะอมใส่เส้นหมี่ (แกงเอาะ) หน่อไม้นอนาง แกงต้นตูน (คูณ) ส้มตำลาว หมูส้ม แกงปรุงรสด้วยปลาร้า ซวกมะเขือ งบปลา-กุ้ง		เมี่ยงกับเกลือ ใบพลูหลาม (พลูนึ่ง) กินกับหมาก
อาหารกะเหรี่ยง	แกงแค แกงเปอะหน่อไม้ แกงผักหวานใส่ข้าวสุก	ข้าวเหนียวห่อด้วย ใบตองนึ่ง จิ้มน้ำผึ้ง (ปัจจุบันไม่มีผู้สืบทอด)	

เชื้อชาติ	อาหารคาว	อาหารหวาน	อาหารว่าง
	ปลาร้าเนื้อสัตว์ เนื้อสัตว์ย่างแห้ง		
อาหารจีน	ขนมกุยช่าย ห่ำช้อย การทำเส้นบะหมี่	เฉาก๊วย ขนมเข่ง ขนมเทียน บ๊ะจ่าง	ปาท่องโก๋

2. อาหารพื้นบ้านประถิ่น ปี พ.ศ. 2521 - ปี พ.ศ. 2550 อาหารเริ่มหายไปไม่มีผู้สืบทอด ได้แก่

เชื้อชาติ	อาหารคาว	อาหารหวาน	อาหารว่าง	ข้อสังเกต
อาหารไทย	แกงบวน ยำใหญ่ แกงยอดหวาย ปลาเห็ด ยำหัวปลี แกงบอน	ขนมกวน แดกงา ขนมปลากริม ขนมขี้หนู ซาลาเปาทอด ไข่เหี้ย กระยาสารท ข้าวเหนียวแก้ว ข้าวเหนียวแดง ข้าวต้มลูกโยน ขนมหัวผักกาด	ปลาแนม	เริ่มหายไป มีผู้ทำกินเป็น บางครัวเรือน มีผู้ทำน้อยลง ทำรับประทาน ในครัวเรือน หายไป
อาหารพม่า	แกงมะเขือลื่นใส่ใบ กระเจี๊ยบ			ไม่มีผู้สืบทอด
อาหารไทยใหญ่	แกงไข่ต้ม แกงกล้วยดิบ ข้าวกั่นจิ้น			ไม่มีผู้สืบทอด ทำเป็นบาง ครัวเรือน ไม่มีผู้สืบทอด เริ่มหายไป
อาหารลาว	แกงเผ็ดด้วยน้ำมัน มะพร้าว			ทำเป็นบาง ครัวเรือน
อาหารกะเหรี่ยง	ส้มตำลาว หมูส้ม แกงปรุงรสด้วย ปลาร้าทุกชนิด			หายไป หายไป สูญหาย
อาหารจีน	ห่ำช้อย	เฉาก๊วย	ปาท่องโก๋	ไม่มีผู้สืบทอด

3. อาหารพื้นบ้านประถิ่น ปี พ.ศ. 2535 - ปี พ.ศ. 2550

เชื้อชาติ	อาหารคาว	อาหารหวาน	อาหารว่าง	ข้อสังเกต
อาหารไทย	ยำหัวปลี แกงบอน	กระยาสารท ข้าวเหนียวแก้ว ข้าวเหนียวแดง ข้าวต้มลูกโยน ขนมหัวผักกาด		มีผู้ทำเป็นน้อยลง หายไป
ลาว			เมี่ยงกับเกลือ	

4. อาหารพื้นบ้านประถิ่นที่ทำอยู่ในปัจจุบัน

เชื้อชาติ	อาหารคาว	อาหารหวาน	อาหารว่าง	ข้อสังเกต
อาหารไทย	แกงบอน แกงขี้เหล็ก แกงผักหวาน แกงหน่อไม้ใส่เห็ดถอบ แกงพันงู ต้มกะทิกับปลาเกลือ แกงหยวก แกงเลียง	ขนมถ้วยกะทิ ขนมดอกดิน ขนมห่อใบตองนิ่ง ตะโก้ ขนมถาด แกงบวดต่างๆ ขนมกล้วยปิ้ง	กล้วยกวน มะพร้าวเสวย เมี่ยงใส้ เมี่ยงคำ เมี่ยงลาว ข้าวหมาก ข้าวตอกอัด ขนมฝักบัว มะปรางลอยแก้ว	ทุกอย่างมีผู้ทำเป็นน้อยลง แต่ยังมีผู้สืบทอด
อาหารพม่า	แกงฮังเล			มีผู้ทำเป็นน้อยลง แต่ยังมีผู้สืบทอด
อาหารไทยใหญ่	แกงอุ๊บมะเขือ แกงถั่วมะแฮะ			มีผู้ทำเป็นน้อยลง แต่ยังมีผู้สืบทอด
อาหารลาว	แกงแค แกงปรุงรสด้วยปลาร้า			มีผู้ทำเป็นน้อยลง แต่ยังมีผู้สืบทอด
อาหารจีน	ขนมกุยช่าย การทำเส้นบะหมี่	ขนมเข่ง ขนมเทียน		มีผู้ทำเป็นน้อยลง แต่ยังมีผู้สืบทอด

สำหรับอาหาร และขนมที่สามารถหากินได้เฉพาะฤดูกาล ของตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร มีดังนี้

ตาราง 1 อาหารและขนมที่สามารถหากินได้เฉพาะฤดูกาล

เดือน	อาหารและขนม
มกราคม	-
กุมภาพันธ์	ข้าวหลาม
มีนาคม	เห็ดโคน แกงถั่วมะแฮะ มะปรางลอยแก้ว
เมษายน	แกงส้ม เห็ดโคน แกงถั่วมะแฮะ เห็ดถอบ แมงอีนูน มะปรางลอยแก้ว

พฤษภาคม	เห็ดโคน เห็ดไข่ เห็ดถอบ แมงอีนูน
มิถุนายน	แกงพันงู เห็ดถอบ
กรกฎาคม	แกงพันงู เห็ดถอบ
สิงหาคม	หน่อไม้ มะโห่ ขนมดอกดิน กล้วยไข่
กันยายน	ขนมดอกดิน กล้วยไข่ กระยาสารท (ปัจจุบันมีขายตลอด)
ตุลาคม	ขนมดอกดิน ข้าวต้มลูกโยน แกงส้มดอกแค (แก้ไข้หัวลม)
พฤศจิกายน	แกงขี้เหล็ก กินเป็นยาในวันเพ็ญเดือน 12
ธันวาคม	-

ที่มา : (เทศบาลตำบลนครชุมจังหวัดกำแพงเพชร, 2558)

อาหารพื้นบ้านประจำถิ่นนครชุม

แกงขี้เหล็ก ในวันเพ็ญเดือน 12 ซึ่งชาวบ้านนครชุมร่วมมือร่วมใจกันทำแกงขี้เหล็กทุกครัวเรือน คนโบราณถือว่า วันเพ็ญเดือน 12 ยอดขี้เหล็กจะเป็นยารักษาสารพัดโรค ซึ่งเป็นสุดยอดของยาอายุวัฒนะ แก้ท้องผูก แก้อาการนอนไม่หลับ บำรุงน้ำดี บำรุงโลหิต และทำให้เจริญอาหาร แต่ต้องเก็บตอนเช้ามืดหรือก่อนพระอาทิตย์ขึ้น เพราะพระจันทร์นั้นได้ดูดสารอาหารและสรรพคุณทางยาขึ้นมาที่ยอด เมื่อพระจันทร์ได้ผ่านหายไปสรรพคุณทางยาอาจไม่ได้อยู่ที่ยอดและดอกมากนัก และจะต้องแกงให้เสร็จภายในวันนั้น มิฉะนั้นสรรพคุณจะไม่ขลัง ปัจจุบันจะแกงในวันเพ็ญดังกล่าว เฉพาะบ้านผู้รู้ ในตำราแพทย์แผนไทย

ภาพ 2 เครื่องปรุงแกงขี้เหล็ก

หมายเหตุ: จาก สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร. (3 พฤศจิกายน 2560). วันที่ 3 พฤศจิกายน 2560 เวลา 08.00 น. นางมันทนา กันสิทธิ์ วัฒนธรรม... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=798253223715067&set=pcb.798253950381661

ภาพ 3 ขนมแดกงา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

แกงพันงู (แกงผักอีรอก) เป็นแกงของคนโบราณ 1 ปี กินได้ 1 ครั้ง ออกช่วงเดือนเมษายน แกงได้หลายวิธี เช่น แกงใส่หมูสับ หมูย่าง แย้ อึ่ง กบ ปลาย่าง พันงู หรือ บุกอีรอกเป็นผักที่คุณค่าทางอาหาร นิยมใช้บำรุงกำลังช่วยในการสูบฉีดโลหิต ป้องกันโรคไหลตายได้

ภาพ 4 แกงพันงู (แกงผักอีรอก)

หมายเหตุ: จาก ตลาดย้อนยุคนครชุม. (27 มิถุนายน 2561). อาหารพื้นบ้านนครชุม แกงพันงู ต้นพันงูแกงได้หลายวิธี เช่น แกงใส่... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/100063641225261/posts อาหารพื้นบ้านนครชุม-แกงพันงู-ต้นพันงูแกงได้หลายวิธี-เช่น-แก่ใส่หมูสับหมูย่าง-แย้/1176082569243326/

บทสรุป

จากการศึกษาอาหารพื้นบ้านประจำถิ่น ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ทำให้ทราบว่ามีการสืบทอดภูมิปัญญาอาหารและขนมไทยพื้นบ้านประจำถิ่นต่อกันมายาวนาน ตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2499 จากหลากหลายชนเผ่าทั้ง ไทย จีน กระเหรี่ยง มอญ ลาว ซึ่งวัฒนธรรมภูมิปัญญาอาหารและขนมไทยที่หลากหลายนี้สามารถผสมผสานเข้ากันอย่างลงตัว ปัจจุบันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิด การดำรงชีวิตและสภาพแวดล้อมในครอบครัวที่เปลี่ยนไป ทำให้อาหารและขนมพื้นบ้านบางอย่างเริ่มสูญหายและขาดผู้สืบทอด ดังนั้นทุกคนควรหันมามีส่วนร่วมในการช่วยกันซื้อ รับประทานและถ่ายทอดภูมิปัญญาอาหารและขนมพื้นบ้านให้คงอยู่ต่อไป

บรรณานุกรม

ตลาดย้อนยุคนครชุม. (27 มิถุนายน 2561). *อาหารพื้นบ้านนครชุม แกงพันงู ต้นพันงูแกงได้หลายวิธี เช่น แกงใส่...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/100063641225261/posts อาหารพื้นบ้านนครชุม-แกงพันงู-ต้นพันงูแกงได้หลายวิธี-เช่น-แกใส่หมูสับหมูย่าง-แย้/ 1176082569243326/

เทศบาลตำบลนครชุมจังหวัดกำแพงเพชร. (2558). *อาหารพื้นถิ่นนครชุม.* http://nakhonchum.go.th/index.php?options=home

วศินา จันทรศิริ. (2557). วัฒนธรรมอาหารไทย:อีกหนึ่งพลังสู่ประชาคมอาเซียน. *วารสารมนุษยนิเวศศาสตร์ ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสวันสถาปนามหาวิทยาลัยครบ 36 ปี,* 1, 99-105.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร. (3 พฤศจิกายน 2560). *วันที่ 3 พฤศจิกายน 2560 เวลา 08.00 น. นางมันทนา กันสิทธิ์ วัฒนธรรม...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=798253223715067&set=pcb.798253950381661

อภิญญา ตันทวีวงศ์. (2556). *บนเส้นทางการจัดการด้านอาหารเพื่อคนไทยทั้งมวล.* สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก.

อรอนงค์ ทองมี. (2558). วัฒนธรรมอาหารล้านนา : การพัฒนาเชิงเศรษฐกิจสรรค์. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์ ราชมงคลธัญบุรี, 2*(1), 25-54. http://www.repository.rmutt.ac.th/dspace/bitstream/ 123456789/2282/1/หน้า%2025-54.pdf

ศาสนสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

สุรินทร์ เพชรไทย[1], กีรศักดิ์ พะยะ[2], ไพลิน สุ่มแก้ว[3] และยุพดี จุลสุข[4]

บทนำ

วัดหรือศาสนสถานในปัจจุบันได้กลายเป็นอีกหนึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่ผู้คนต่างให้ความสนใจเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และเป็นเหตุให้วัดหรือศาสนสถานบางแห่งได้ปรับบทบาทใหม่ เพิ่มจากเดิมที่เคยจำกัดไว้สำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติกิจของสงฆ์และศาสนพิธีของชาวบ้าน หรือเป็นสถานที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของผู้คนในชุมชนที่แต่ละวัดนั้นตั้งอยู่ กระทั่งกลายมาเป็นสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างถิ่น มีสาเหตุมาจากการที่วัดได้ขยายบทบาทโดยอาศัยคุณสมบัติของศาสนาสถานเป็นแรงจูงใจให้เกิดการท่องเที่ยว ซึ่งการปรับแต่งบทบาทของวัดในมิติของการท่องเที่ยวการไม่สูญเสียสภาพเดิมนี้ (กรรณิกา คำดี, 2558) โดยประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา มีวัดเป็นศูนย์กลางของสังคม สามารถช่วยพัฒนาจิตใจควบคู่กับส่งเสริมความเป็นไทย ทั้งยังเป็นการสืบสานศาสนาและศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของไทยให้เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่คู่ประเทศชาติ

ตำบลนครชุมเป็นชุมชนเก่าแก่ในจังหวัดกำแพงเพชร มีหลักฐานทางโบราณสถานโบราณวัตถุปรากฏมากมาย อดีตนครชุมมีวัดและพระจำนวนมาก ตามศิลาจารึกหลักที่ 8 (ศิลาจารึกเขาสุมนกูฏ) มีการเรียกเมืองนครชุมว่า “นครพระชุม” ซึ่งอาจจะมีความหมายถึงเป็นเมืองที่รวมของพระ หรืออาจหมายถึงมีพระมาก และเปลี่ยนมาเป็นนครชุมในปัจจุบัน ซึ่งในครั้งที่มีการรื้อพระศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์ ที่วัดพระบรมธาตุนครชุม สถานที่ค้นพบศิลาจารึกหลักที่ 3 (ศิลาจารึกนครชุม) ก็มีการพบพระพิมพ์เป็นจำนวนมาก และนับว่าเป็นต้นตอของพระเครื่องตระกูลทุ่งเศรษฐี ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดกำแพงเพชร ดังในพระราชนิพนธ์เรื่อง เสด็จประพาสต้นครั้งที่สอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวไว้ว่า “ของถวายในเมืองกำแพงเพชรนี้ ก็มีพระพิมพ์เป็นพื้น” ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นขนบธรรมเนียมอย่างหนึ่งของชาวกำแพงเพชรในการให้พระเครื่องเป็นของที่ระลึก สำหรับผู้ที่เคารพนับถือและมิตรสหาย นครชุมยังคงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 700 ปี และยังคงต้นแบบความย้อนยุคของสถานที่และวัฒนธรรม ซึ่งที่นี่ถือว่าเป็นต้นตำรับ ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงและนำเสนออย่างมีเอกลักษณ์ นอกจากเมืองยังคงเอกลักษณ์แบบย้อนยุคไว้แล้ว นครชุมยังมีโบราณสถานที่เก่าแก่ควรค่าแก่การเรียนรู้อีกมากมาย บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศาสนสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ได้แก่ 1) วัดพระบรมธาตุนครชุม 2) วัดสว่างอารมณ์ 3) วัดเจดีย์กลางทุ่ง 4) วัดหม่องกาเล 5) วัดหนองลังกา 6) วัดหนองยายช่วย 7) วัดซุ้มกอ

คำสำคัญ: ศาสนสถาน, สิ่งศักดิ์สิทธิ์, นครชุม, จังหวัดกำแพงเพชร

วัดพระบรมธาตุนครชุม

วัดพระบรมธาตุนครชุม เป็นวัดที่อยู่คู่เมืองกำแพงเพชรมาตั้งแต่สมัยเป็นเมืองนครชุมยาวนานมากกว่า 700 ปี สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นมาในสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี สร้างโดยกษัตริย์ในสมัยกรุงสุโขทัย คือ พระมหาธรรมราชาลิไทหรือพระยาลิไท สร้างขึ้นในปี 1900 เพื่ออุทิศถวายพ่อขุนศรีอินทราทิตย์องค์หนึ่ง พ่อขุนรามคำแหงองค์หนึ่ง และพระเจดีย์ประจำรัชกาลองค์อีกหนึ่งองค์ และได้นำพระบรมสารีริกธาตุ 9 องค์ สถาปนาไว้ในพระเจดีย์องค์กลาง และพระองค์ได้เสด็จมาพระมหาธาตุเจดีย์เป็นประจำทุกปี ซึ่งในสมัยสุโขทัยนั้นวัดพระบรมธาตุนครชุมมีความเจริญมากเพราะเป็นวัดพระอารามหลวงประจำเมือง

[1-2] อาจารย์ สาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[3-4] นักศึกษา สาขาวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

พระบรมธาตุนครชุม มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นมหาเจดีย์ทรงสูงใหญ่ สวยงามไปด้วยสถาปัตยกรรมและสีทองอร่ามทั้งองค์เสมือนดั่งเจดีย์ชเวดากองในเมืองพม่า เป็นพระบรมธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุจำนวน 9 องค์พระบรมธาตุเจดีย์ เดิมนั้นเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ (ทรงดอกบัว) สามองค์ ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน ภายในวัดก็มีแหล่งความรู้ที่สำคัญ คือ ศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม โดยจัดแสดงเป็นอาคารทรงไทยสวยงาม ทำด้วยไม้สักทองทั้งหลัง ภายในจัดแสดงวัตถุโบราณและ ข้าวของเครื่องใช้ในอดีตมากมาย และแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อีกหลายอย่าง แสดงวิถีชีวิตของชาวเมือง นอกจากนี้ยังมีศาลาการเปรียญ พระอุโบสถ ศูนย์การศึกษาพระปริยัติธรรมสำหรับพระภิกษุ และสามเณร และมีกุฏิจำนวน 23 หลัง สถานสำคัญของวัดพระบรมธาตุ คือ

1) พระบรมสารีริกธาตุ บรรจุอยู่ในสำเภาเงินมีพระบรมธาตุอยู่ถึง 9 องค์ ปัจจุบันประดิษฐานไว้ในองค์พระบรมธาตุ มีความเชื่อว่า ผู้ใดได้บูชาพระบรมธาตุเหมือนกับได้พบพระพุทธเจ้าด้วยตนเอง ทำให้ประชาชนพากันมาสักการบูชาพระบรมธาตุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันมาฆบูชาและวันสงกรานต์

2) พระศรีมหาโพธิ์ ชาวกำแพงเพชรเชื่อกันว่าพระศรีมหาโพธิ์ที่พระยาลิไททรงปลูกเมื่อ พ.ศ. 1900 เป็นต้นโพธิ์ขนาดมหึมา คนโอบ 9 คน ในพุทธศาสนาเดิมกล่าวว่า ถ้าผู้ใดไหว้บูชาต้นโพธิ์เสมือนได้บูชาพระพุทธเจ้าเช่นกันแต่ปัจจุบันความเชื่อนี้ได้จางหายไปจากสังคม

ภาพ 1 วัดพระบรมธาตุนครชุม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วัดพระบรมธาตุนอกจากจะมีสถานที่สำคัญหลายอย่างแล้ว ภายในวัดยังมีแหล่งความรู้ที่สำคัญคือ ศูนย์วัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนตำบลนครชุม โดยจัดแสดงเป็นอาคารทรงไทยสวยงาม ทำด้วยไม้สักทองทั้งหลัง ภายในจัดแสดงวัตถุโบราณและข้าวของเครื่องใช้ในอดีตมากมาย และแสดงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อีกหลายอย่างแสดงวิถีชีวิตของชาวเมืองเป็นศูนย์รวบรวมวัตถุโบราณและเรื่องราวต่าง ๆ ของเมืองนครชุมเอาไว้มากมาย เพื่อให้เป็นแหล่งการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต แก่ชุมชนและสังคม ในยุคปัจจุบันเพื่อให้ยั่งยืนสืบไป นอกเราจะได้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังสามารถใช้เป็นแหล่งความรู้และเรียนรู้ได้อีกด้วย

วัดสว่างอารมณ์

วัดสว่างอารมณ์ ตั้งวัดเมื่อ พ.ศ. 2225 วัดแห่งนี้เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นสมัยก่อนรัชกาลที่ 5 เดิมพื้นที่เป็นป่ารกร้าง ต่อมาชาวบ้านได้ร่วมใจกันพัฒนาวัดให้เป็นปูชนียสถานที่สมบูรณ์จวบจนปัจจุบัน ได้รับราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2230

ภายในวัดมีศาสนสมบัติที่สำคัญเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวคลองสวนหมาก เมืองนครชุม ให้ความเลื่อมใสศรัทธา ภายในวัดสว่างอารมณ์แห่งนี้ ได้แก่ หลวงพ่ออุโมงค์ หลวงพ่อมหามงคลนิมิตพระพุทธรูปศิลปะพม่าและมณฑปแบบพม่า พระพุทธรูปยืน “หลวงพ่อประทานพร” ประดิษฐานอยู่บริเวณด้านหน้าหอระฆัง โดยหลังคาของหอระฆังแห่งนี้ได้รับอิทธิพลมาจากสถาปัตยกรรมทางเหนือ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกำแพงเพชร ในฐานะหัวเมืองฝ่ายเหนือ วิหารแก้วพระนอน หลวงพ่อศรีมหาโพธิ์ พระสีวลี รูปหล่อ อดีตเจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์ หลวงพ่อบุญมี ธัมมสโร และหลวงพ่อทองหล่อ ปิยะโส

ภาพ 2 หลวงพ่ออุโมงค์ วัดสว่างอารมณ์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

สิ่งที่พุทธศาสนิกชนเข้ามากราบไหว้ขอพรมากที่สุด คือ "หลวงพ่ออุโมงค์" แห่งวัดสว่างอารมณ์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปแบบเชียงแสนขนาดใหญ่ ขนาดหน้าตักกว้าง 2.87 เมตร สูงเกือบ 3 เมตร สำหรับประวัติของ "หลวงพ่ออุโมงค์" จากการบอกเล่าต่อกันมาว่า พบหลวงพ่อในดินลักษณะคล้ายจอมปลวกจึงขุดกันออกมามองดูคล้ายท่านอยู่ในอุโมงค์ สันนิษฐานว่าอาจหลบพวกพม่าที่มาตีเมืองในสมัยนั้น หรือปาฏิหาริย์ของท่านก็ไม่อาจทราบได้ ท่านเป็นที่เคารพบูชาของชาวนครชุม และชาวกำแพงเพชรมาเป็นเวลาช้านาน เมื่อถึงวันเพ็ญเดือน 4 ชาวจังหวัดกำแพงเพชร จะจัดงานประเพณีนมัสการปิดทองหลวงพ่ออุโมงค์เป็นประจำทุกปี วิหารหลวงพ่ออุโมงค์นั้น สร้างมณฑปสี่เหลี่ยมมีทางเข้าออกด้านหน้าทางเดียว ส่วนมุขที่ต่อยื่นออกมาจากมณฑปมองดูเหมือนว่า จะสร้างต่อกันในยุคหลัง ๆ

วัดเจดีย์กลางทุ่ง

วัดเจดีย์กลางทุ่ง เป็นวัดในกลุ่มอรัญญิกของเมืองนครชุมอีกแห่งหนึ่ง เดิมชื่อวัดอะไรไม่ปรากฏหลักฐาน เดิมเห็นแต่มีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ขนาดใหญ่ตั้งตระหง่านอยู่กลางทุ่งนา จึงเรียกขานกันว่าวัดเจดีย์กลางทุ่ง ลักษณะของวัดเจดีย์กลางทุ่ง น่าจะสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 ในสมัยสุโขทัยเรืองอำนาจ มีคูน้ำขนาดใหญ่ล้อมรอบทั้งสี่ด้านที่เรียกกันว่าอุทกสีมา ภายในอุทกสีมามีวิหารขนาดใหญ่ ลักษณะค่อนข้างแปลก เกือบเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และอยู่ต่ำกว่าปกติ ด้านหลังมีเจดีย์ประธานที่เป็นเจดีย์ทรง พุ่มข้าวบิณฑ์ขนาดใหญ่ ที่ค่อนข้างสมบูรณ์และสมส่วน สร้างด้วยอิฐที่ได้จากดินเหนียวบริเวณทุ่งเศรษฐีลานประทักษิณรอบ ๆ เจดีย์ มีขนาดกว้างมาก ทำศาสนพิธีได้อย่างสะดวกสบาย รูปทรงขององค์เจดีย์ประกอบด้วย ฐานหน้ากระดานสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นฐานบัวลูกแก้ว อกไก่ ชั้นแว่นฟ้าและส่วนเรือนธาตุย่อเหลี่ยมไม้สิบ ที่รองรับส่วนยอดของเจดีย์ทรงดอกบัวตูม ส่วนยอดสุดหักตกลงมาไม่เห็นมีหลักฐาน นับว่าเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ขนาดใหญ่ที่งดงามมาก เป็นสัญลักษณ์ของเมืองนครชุมเลยทีเดียว ทรงดอกบัวตูมหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ สภาพค่อนข้างสมบูรณ์

รอบ ๆ เจดีย์ประธาน มีหลักฐานเหลืออยู่เพียงองค์เดียวอยู่ด้านหลังที่เป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ขนาดใหญ่ วัดเจดีย์กลางทุ่งมีพระเครื่องตระกูลทุ่งเศรษฐีที่มีชื่อเสียงมาก คือ พระกำแพงซุ้มกอ พระกำแพงนางพญา และพระกำแพงเขย่ง จึงทำให้โบราณสถานโบราณวัตถุถูกขุดค้นทำลายลง

ภาพ 3 วัดเจดีย์กลางทุ่ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์อยู่ด้านหลังวัดเจดีย์กลางทุ่ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วัดหม่องกาเล

วัดหม่องกาเล เป็นเจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆังศิลปะสุโขทัย ก่อด้วยอิฐ มีซุ้มพระยื่นออกมาจากฐานตอนล่างทั้ง 4 ด้าน ชั้นมาลัยเถารองรับองค์ระฆังเป็นแบบบัวถลา องค์ระฆังค่อนข้างเพรียวหรือชะลูด ปากองค์ระฆังไม่ตายออกมากนัก ถัดจากองค์ระฆัง เป็นส่วนที่เรียกว่าบัลลังก์ สำหรับส่วนยอดขององค์เจดีย์หักพังทลายเกือบหมด เหลือหลักฐานเฉพาะส่วนของแกน ปล้องไฉนสันนิษฐานว่าบริเวณที่ค้นพบวัดอยู่ในที่ จับจองของชาวพม่าที่ชื่อหม่องกาเล ซึ่งสืบหาลูกหลานของท่านไม่ได้รู้แต่ว่าหลังจากหม่องกาเลที่บริเวณนั้นเป็นที่ครอบครองของตาหมอหร่อง ตาหมอหร่อง มีลูกเขยชื่อนายจันทร์ ได้ครอบครองที่ดินบริเวณนี้ต่อมา และได้ขายที่ดินทั้งหมดให้ผู้อื่น

ภาพ 5 วัดหม่องกาเล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ปัจจุบันวัดหม่องกาเล ตั้งอยู่บนแนวถนนโบราณที่ชาวบ้านเรียกว่าถนนพระร่วง หรือถนนตาพระร่วง ยังไม่ถูกบุกรุกทำลายมากอย่างวัดอื่น ผ่านการบูรณะปฏิสังขรณ์แล้วจากกรมศิลปากร มีเจดีย์ประธานที่มีรูปทรงงดงาม ขนาดย่อมกว่าวัดหนองลังกาเล็กน้อย มีซุ้มที่ฐานเจดีย์อยู่สามซุ้ม ไม่ทราบว่าไม่ได้บูรณะ 1 ซุ้ม หรือไม่มีแต่แรก แต่ถ้าสังเกตจากวัดหนองลังกา แล้วน่าจะมี 4 ซุ้ม รูปทรงของเจดีย์ เพรียวและสง่างาม ยอดหักพังมาถึงคอระฆัง ไม่พบยอดที่หักตกลงมาเลย ในบริเวณนั้นอาจจะอยู่ในหนองน้ำ หรืออุทกสีมาที่ อยู่รอบๆ บริเวณพื้นที่ นั้นก็เป็นได้ ด้านหน้ามีวิหารเตี้ยๆคล้ายวิหารของวัดเจดีย์กลางทุ่ง แต่มีร่องรอยของฐานวิหารที่ชัดเจน โดยรอบไม่มีเจดีย์รายรอบอาจถูกขุดทำลายหมด เพราะเป็นเจดีย์ขนาดเล็ก คูน้ำล้อมรอบเป็นคูน้ำขนาดใหญ่ที่ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์ยังไม่ถูกรื้อทำลาย วัดหม่องกาเลมีกรุพระเครื่องที่มีชื่อเสียงมาก โดยเฉพาะอย่างพระซุ้มกอขุดพบที่บริเวณวัดนี้จำนวนมาก

วัดหนองลังกา

วัดหนองลังกา เป็นเจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆังศิลปะสุโขทัยก่อด้วยอิฐ มีซุ้มพระยื่นออกมาจากฐานตอนล่างทั้ง 4 ด้าน มีเจดีย์หรือมณฑปเป็นประธานวัด ด้านหน้าเจดีย์เป็นวิหาร แต่สภาพของที่ตั้งวัดอยู่ในที่ลุ่มต่ำ จึงมีการขุดคูเป็นขอบเขตวัด เพื่อนำดินจากการขุดคูไปปรับถมที่บริเวณวัดให้สูงขึ้น และเป็นคูน้ำเพื่อกักเก็บน้ำในฤดูแล้งด้วย

ภาพ 6 วัดหนองลังกา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วัดหนองลังกา เป็นวัดขนาดใหญ่ที่สุดในเขตอรัญญิกเมืองนครชุม ตั้งอยู่นอกเมืองทางทิศใต้ แผนผังวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีคูน้ำล้อมรอบ4 ด้าน อันเป็นลักษณะแบบอุทกสีมาของพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ ที่นิยมแพร่หลายในช่วงสุโขทัยเจดีย์ประธาน เป็นลักษณะเจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆัง ก่อด้วยอิฐตั้งอยู่ภายในกำแพงแก้ว ลักษณะองค์เจดีย์ตั้งอยู่บนฐานเขียงเตี้ย ๆ ฐานล่างทำเป็นซุ้มยื่นมาทั้ง 4 ด้าน มีพระพุทธรูปอยู่ประจำทิศ แต่ถูกขุดค้นทำลายจนสิ้นซาก ถัดขึ้นไปเป็นฐานหน้ากระดานสี่เหลี่ยมและฐานบัวลูกแก้วอกไก่ หรือฐานปัทม์สี่เหลี่ยม ซ้อนลดหลั่นกันไป ชั้นมาลัยเถามีลักษณะเป็นแบบ ชั้นบัวคว่ำและบัวหงายซ้อนกันอยู่ 3 ชั้น รองรับองค์ระฆัง ที่มีขนาดงดงาม สมบูรณ์ เหมาะสม และสวยงามยิ่งนัก บัลลังก์เป็นฐานปัทม์ สี่เหลี่ยม ส่วนท้องไม้ประดับด้วยลูกแก้วอกไก่ ถัดจากบัลลังก์ขึ้นไปเป็นแกนปล้องไฉน ซึ่งประดับลูกแก้วอกไก่ 2 แถว แล้วเป็นบัวฝาละมี ปล้องไฉน ปลียอด เจดีย์ทรงระฆังวัดหนองลังกา รูปทรงสูงชะลูด หรือเพรียวสมส่วน มีสภาพที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่พบในเมืองนครชุม

วัดหนองยายช่วย

วัดหนองยายช่วย เป็นเจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆังก่อด้วยอิฐ ฐานเขียงด้านล่างเป็นฐานสี่เหลี่ยมหน้ากระดาน ถัดขึ้นไปเป็นฐานหน้ากระดานแปดเหลี่ยม และฐานบัวแปดเหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ชั้นมาลัยเถารองรับองค์ระฆังเป็นแบบบัวถลา องค์ระฆังค่อนข้างเล็ก และตั้งอยู่ในตำแหน่งที่สูง นับเป็นเจดีย์ทรงระฆังที่มีลักษณะคล้ายกับเจดีย์ทรงระฆังทางฝั่งเมืองกำแพงเพชร โดยเฉพาะการทำชั้นฐานบัวแปดเหลี่ยมรองรับชั้นมาลัยเถา สำหรับทางด้านหน้าเจดีย์ประถานมีวิหาร ขนาด 5 ห้อง หรือ ห้าช่วงเสา ก่อด้วยอิฐ 8 หลัง

ภาพ 7 วัดหนองยายช่วย
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วัดหนองยายช่วย อยู่ถัดจากวัดหนองลังกา ไปทางทิศตะวันออก ห่างจากวัดหนองลังกาประมาณ 200 เมตร มีลักษณะรกร้าง มองจากที่ไกล ๆ ดูวัดหนองยายช่วผไม่งดงาม มีขนาดเล็ก ไม่น่าสนใจ แต่เมื่อเข้าไปใกล้ต้องตะลึงในความงดงามของรูปทรงเจดีย์ที่เป็นเจดีย์ทรงลังกา ฐานแปดเหลี่ยม ที่มีลักษณะที่งดงามมาก มีศิลปะที่อ่อนช้อย รูปทรงเพรียวสมส่วน ยังสมบูรณ์ตั้งแต่คอระฆังลงมา ยอดหัก ไม่สามารถค้นหาได้พบ บริเวณฐานพระเจดีย์มีซุ้มพระอีก 4 ซุ้ม มีลักษณะซุ้มที่ใหญ่มาก แต่ไม่พบพระว่ามีลักษณะใดและเมื่อเทียบกับวัดหนองลังกาแล้วน่าจะเป็นพระสี่อิริยาบถ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน วัดในบริเวณนี้ที่มีลักษณะเหมือนกันคือ วัดหนองลังกา วัดหม่องกาเล และวัดหนองยายช่วย ถือว่างดงามมาก และมีลักษณะที่พิเศษกว่าทุกวัด คือ มีซุ้มพระ มีเจดีย์ราย มีหนองน้ำขนาดใหญ่ล้อมรอบแบบลัทธิลังกาวงศ์ ด้านหน้าวัด มีฐานวิหารขนาดใหญ่ ยังมีฐานที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ฐานพระประธานมีขนาดใหญ่มากยังไม่ถูกทำลาย แต่องค์พระ

ไม่มีแล้ว สันนิษฐานว่าจะเป็นพระปูนปั้น จึงถูกทำลายไปพร้อมกับเจดีย์ที่ถูกขุดค้นขึ้นลักษณะของวิหารเหมือนกับสร้างโบสถ์ซ้อนอยู่บนวิหาร มีลักษณะที่เหมาะสมและงดงามอย่างที่สุด

วัดซุ้มกอ

วัดซุ้มกอ เมืองนครชุม หรือนครพระชุม สร้างในสมัยสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในรัชกาลของพระมหาธรรมราชาลิไท ประกอบด้วยสองเขตเหมือนกับเมืองโบราณโดยทั่วไปคือเขตเมืองที่เรียกว่า คามวาสี และเขตป่าที่เรียกว่าอรัญญิก บริเวณนี้เรียกกันในสมัยโบราณว่า ดงเศรษฐีเมื่อป่าไม้ถูกทำลายไปจนหมดสิ้น จึงเรียกกันว่าทุ่งเศรษฐี เป็นอาณาเขตที่พบกรุพระเครื่องที่มีชื่อเสียงที่สุดของเมืองกำแพงเพชร เรียกตามแหล่งที่พบว่า พระทุ่งเศรษฐี วัดซุ้มกอ อยู่ในเขตอรัญญิกบริเวณทุ่งเศรษฐี บริเวณตรงกันข้ามกับสถานีขนส่งจังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วยป้อมทุ่งเศรษฐี วัดหนองพิกุล วัดหนองลังกา วัดหนองพุทรา วัดหนองยายช่วย วัดหม่องกาเล และวัดเจดีย์กลางทุ่ง วัดซุ้มกอ ที่เรียกว่าวัดซุ้มกอเพราะพบพระเครื่องที่วงการพระเครื่องเรียกกันว่าพระซุ้มกอ ทุกพิมพ์ คือ พิมพ์ใหญ่ พิมพ์กลาง พิมพ์เล็ก และพิมพ์คะแนน จำนวนมากที่วัดนี้ เนื่องจากวัดซุ้มกอมีพระซุ้มกอ ที่มีชื่อเสียงเป็นหนึ่งในเบญจภาคี สุดยอดแห่งจักรพรรดิ์พระเครื่อง ทำให้โบราณสถานและโบราณวัตถุ ในบริเวณวัดซุ้มกอถูกทำลายจนหมดสิ้น ที่พบก่อนการบูรณะคือเนินดินที่เป็นเจดีย์ทรงลังกา และเนินวิหารขนาดเล็กมีเจดีย์รายรอบเจดีย์ใหญ่ แต่ไม่เหลือแม้กระทั่ง ซากพระเครื่อง พระบูชา พระพุทธรูป ถูกขนย้ายไปจากบริเวณวัดซุ้มกอทั้งหมด รอบ ๆ วัด มีคูน้ำล้อมรอบ เป็นลักษณะอุทกสีมาตามคตินิยมแบบลังกา วัดบริเวณนี้ทั้งหมดมีอุทกสีมาเหมือนกันทั้งหมด ยืนยันได้ว่าสร้างในสมัยใกล้เคียงกัน วัดซุ้มกอ ควรจะเป็นหน้าตาของเมืองกำแพงเพชร แต่หาคนที่รู้จักวัดซุ้มกอได้ยากยิ่ง แม้วัดซุ้มกออยู่ริมทางถนนเข้าเมืองกำแพงเพชร แต่ความทรุดโทรมของวัดจึงไม่ได้มีผู้คนและนักท่องเที่ยวสนใจแต่อย่างใด จังหวัดกำแพงเพชรกำลังจะปรับปรุงภูมิทัศน์ของวัดซุ้มกอใหม่ ก่อนที่วัดซุ้มกอจะถูกถมหายไปหรือกลายเป็น บึง บ่อ ขนาดใหญ่ชาวนครชุมกำแพงเพชร

ภาพ 8 วัดซุ้มกอ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ควรดูแลรักษาสิ่งที่บรรพบุรุษสร้างไว้ให้งดงามและเหมาะสมกับการเป็นเมืองมรดกโลก ก่อนที่วัดซุ้มกอ ตำนานแห่งพระซุ้มกอจะอันตรธานไปกับความเจริญทางวัตถุของเมืองนครชุม ขอชาวเราได้ช่วยกันดูแลบ้านเมืองของเราให้เหมาะสมที่สุดกับที่มาแห่งพระซุ้มกอ ซึ่งเป็นพระที่คนทั้งประเทศต้องการ วัดซุ้มกอเป็น

เจดีย์ทรงกลมหรือทรงระฆังฐานแปดเหลี่ยมก่อด้วยอิฐ ส่วนยอดเหนือองค์ระฆังขึ้นไปพังทลายลงหมดแล้ว สำหรับทาง ด้านหน้าเจดีย์ประธาน มีฐานวิหารขนาดเล็ก 1 หลัง

บทสรุป

จากการศึกษาศาสนสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ทำให้ทราบถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา สถาปัตยกรรม วัฒนธรรม และความเจริญรุ่งเรืองของผู้คนในสมัยต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งวัดและศาสนสถานถือเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ สามารถช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความรักและผูกพัน ต่อบ้านเกิดของตนเอง รวมถึงสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ท้องถิ่น พัฒนาจิตใจของคนในชุมชนไปพร้อมๆ กัน ดังนั้นจึงควรช่วยกันดูแลและอนุรักษ์แหล่งศาสนสถานและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คงอยู่ต่อไปเพื่อเป็นหลักฐานให้ลูกหลานและนักท่องเที่ยวได้ศึกษาและเห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์ไทย

บรรณานุกรม

กรรณิกา คำดี. (2558). วัดและศาสนสถานใน*มิติ*ของการท่องเที่ยว. *วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 4*(2), 175-191. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/gshskku/article/view/62535/51467

โบราณสถาน (บริเวณศาลหลักเมือง) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

ธนกิจ โคกทอง[1], พบพร เอี่ยมใส[2], พจน์ธรรม ณรงค์วิทย์[3], อำไพ แสงจันทร์ไทย[4] และณัฐธิกานต์ ปิ่นจุไร[5]

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งที่สามารถนำรายได้เข้าสู่ประเทศไทย ช่วยฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจ สร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่ประชาชนในสังคม ในปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีการเติบโตและแข่งขันกันสูง ทุกประเทศเริ่มนำสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมของตนเองที่เป็นอัตลักษณ์มาเป็นจุดขายในการดึงดูดนักท่องเที่ยวกันอย่างดุเดือด จังหวัดกำแพงเพชรก็เป็นอีกหนึ่งจังหวัดที่มีความโดดเด่นทางอัตลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรม จากการได้รับขึ้นทะเบียนให้เป็นเมืองมรดกโลกจาก UNESCO โดยมีอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นจุดขาย เช่นเดียวกันกับ สุโขทัยและศรีสัชนาลัยที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเช่นเดียวกัน

โดยในการศึกษาข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดกำแพงเพชรในครั้งนี้จะมุ่งเน้นไปที่การศึกษาข้อมูล ประวัติ ของสถานที่ท่องเที่ยวที่อยู่บริเวณใจกลางเมือง โดยยึดที่ศาลหลักเมืองจังหวัดกำแพงเพชรที่เปรียบเสมือนเสาหลักกลางของจังหวัดกำแพงเพชรเป็นจุดศูนย์กลาง โดยจะศึกษาข้อมูลของสถานที่สำคัญเหล่านี้ ได้แก่ ศาลหลักเมือง และ โบราณสถานที่อยู่ติดกับศาลหลักเมือง ได้แก่ วันพระแก้ว และวัดพระธาตุ

คำสำคัญ: โบราณสถาน, วัฒนธรรม, จังหวัดกำแพงเพชร

ศาลหลักเมืองจังหวัดกำแพงเพชร

ศาลหลักเมืองกำแพงเพชรแห่งนี้สันนิษฐานว่าสร้างสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) ที่เคยปกครองดูแลเมืองกำแพงเพชร เป็นศาลที่เก่าแก่มานานกว่า 700 ปี เชื่อกันว่าพระเจ้าวรมันต์ (เหม่) ทำด้วยศิลาแลงรูปกลมยาวประมาณ 2 เมตร ฝังโผล่พ้นดินขึ้นมาประมาณหนึ่งเมตร มีรูปเศียรเทพารักษ์อยู่บนยอดศิลาแลง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังคาศาลได้พังลงมาทับเสาหลักเมืองและเศียรเทพารักษ์ หลังจากนั้นก็อยู่ในสภาพรกร้างมาเป็นเวลานานจนถึงปี พ.ศ. 2472 รองอำมาตย์เอกหลวงมนตรีราช (หวาน) อัยการจังหวัดกำแพงเพชรได้ริเริ่มสร้างศาลหลักเมืองขึ้นใหม่โดยเป็นศาลาทรงไทย

มีเหตุการณ์ระบุว่า ในปี พ.ศ. 2488 ได้มีผู้ลักตัดเศียรเทพารักษ์ไป หลวงปริวรรตวรวิจิตร (จันทร เจริญชัย) ผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชร ได้ให้ทำขึ้นใหม่ด้วยดินจากยอดเขาสูงสุดของเขาหลวง ดินใจกลางโบสถ์ใจกลางเจดีย์เก่าทั้งในจังหวัดกำแพงเพชร สุโขทัย ศรีสัชนาลัย พิษณุโลก และตาก ต่อมานายเชาว์ วัตสุดลาภา เดินทางมารับตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชร เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2525 ได้ไปสักการะเจ้าพ่อหลักเมืองและมีความรู้สึกว่าศาลหลักเมืองนั้นอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมไร้สง่าราศรี จึงได้มีการปรับปรุงศาลหลักเมืองขึ้นใหม่ให้สมฐานะการเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง ซึ่งในการบูรณะปรับปรุงศาลหลักเมืองครั้งนี้ได้คำนึงถึงความถูกต้องและความสมบูรณ์ของรูปแบบของศาลหลักเมือง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นเป็นสำคัญ โดยอาคารศาลหลักเมืองที่ปรับปรุงใหม่นี้ เป็นอาคารจัตุรมุขพร้อมเขตปริมณฑลกว้าง 17.5 x 17.5 เมตร สูงจากระดับเดิมประมาณ 19 เมตร หันหน้าเข้าหาทิศทั้งสี่ถูกต้องตามหลักโหราศาสตร์ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กพื้นหินอ่อนทรายล้างสีศิลาแลง กำหนดการก่อสร้างแล้วเสร็จและประกอบพิธีเชิญหลักเมืองและเศียรเทพารักษ์ขึ้นในวันที่ 5 พฤษภาคม 2527 ตรงวันฉัตรมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรม-

[1-5] อาจารย์ สาขาออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

โอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ในการทรงเจิมเสาหลักเมืองเมื่อวันที่ 16 เมษายน พุทธศักราช 2527 (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), ม.ป.ป.)

ภาพ 1 ข้อความที่บันทึกไว้บนผนังของพระศาลหลักเมือง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ตามข้อความที่ได้บันทึกไว้บนผนังของพระหลักเมือง เป็นข้อความบอกเล่าถึงเหตุการณ์ตามประวัติศาสตร์ของศาลหลักเมืองกำแพงเพชรเอาไว้ ดังนี้

"พ.ศ. 2472 หลวงมนตรีราชได้สร้างอาคารศาลหลักเมืองขึ้นเป็นศาลาทรงไทยทำด้วยไม้
พ.ศ. 2484 หลวงปริวรรต วรวิจิตร (จันทร์ เจริญชัย) ได้ให้นายฉกาจ กุสสุ ปั้นเศียรเทพารักษ์ขึ้นใหม่
พ.ศ. 2526 นายเชาวน์วัศ สุดสาภา ผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชร เดินทางมารับตำแหน่ง
พิจารณาเห็นว่า ศาลหลักเมืองทรุดโทรมมากขาดความเป็นสง่าราศี จึงมอบให้
นายประมวล รุจนเสรี รองผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชร ดำเนินการปรับปรุงอาคาร
บริเวณสถานที่ตามรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบัน
สิ้นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานทั้งสิ้น 1,579,972.28 บาท โดยไม่ใช้งบประมาณ
ของทางราชการแต่อย่างใด
16 เมษายน 2527 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทน
พระองค์ทรงเจิมเสาหลักเมืองเสาใหม่
5 พฤษภาคม 2527 พิธีเชิญเสาหลักเมือง เศียรเทพารักษ์ขึ้นศาล"

การสังเวยเจ้าพ่อหลักเมืองกำแพงเพชร ในวันที่ 15 เมษายน ของทุกปี เรียกว่า "วันพญาวัน" ซึ่งประชาชนจำนวนมากจะมาชุมนุมพร้อมกันที่ศาลหลักเมืองกำแพงเพชร มักเรียกประชาชนที่มาร่วมกันว่า "ลูกช้าง" ทุกคนที่มาชุมนุมกันจะบนบานศาลกล่าวขอพรต่าง ๆ และพวกที่ยังไม่ได้แก้บนจะแก้บนให้เสร็จสิ้นในวันนี้ นอกจากนี้พราหมณ์จะทำพิธีบวงสรวงประจำปี เสร็จแล้วทำพิธีสรงน้ำเจ้าพ่อหลักเมือง และนิมนต์พระสงฆ์มาถวายภัตราหารเพลด้วย ศาลหลักเมืองกำแพงเพชร หรือ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองกำแพงเพชร ตั้งอยู่ที่บริเวณวัดพระแก้ว ปากทางเข้าโรงเรียนกำแพงเพชรพิทยาคม ถนนสายกำแพงเพชร-สุโขทัย ผ่านหน้าศาล ชาวเมืองกำแพงเพชรและประชาชนทั่วไปให้ความนับถือเลื่อมใสศรัทธาอย่างมากและเป็นที่กล่าวขานถึงความศักดิ์สิทธิ์ ปัจจุบันขึ้นทะเบียนเป็นศาลเจ้าตามกฎเสนาบดีว่าด้วยที่กุศลสถานชนิดศาลเจ้า พ.ศ.2463 เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2528 และอยู่ในความดูแลของเทศบาลเมืองกำแพงเพชร (เทศบาลเมืองกำแพงเพชร, ม.ป.ป.)

ภาพ 2 ศาลหลักเมืองจังหวัดกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วัดพระแก้ว

เป็นพระอารามหลวงที่มีขนาดใหญ่ ตั้งอยู่กลางเมืองกำแพงเพชร ภายในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เป็นวัดที่สำคัญอยู่ติดกับบริเวณวังเช่นเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือวัดมหาธาตุกลางเมืองสุโขทัย เป็นวัดที่มีเฉพาะเขตพุทธาวาส คือ เป็นวัดที่ไม่มีพระภิกษุจำพรรษา ชื่อวัดพระแก้ว นี้เรียกกันมาแต่เดิม เพราะในตำนาน พระแก้วมรกต กล่าวว่า ในสมัยอยุธยาวัดนี้เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต ถ้าพระแก้วมรกตได้มาประดิษฐานอยู่ที่เมืองกำแพงเพชรจริง ก็น่าจะต้องอยู่บนบุษบกที่ย่อมุมอย่างงดงามนี้ โดยสร้างไว้บนพื้นยกสูงกว้างใหญ่มาก ด้านหน้าของบุษบกเป็นแท่นสูงใหญ่ ข้างบนยกพื้นสี่เหลี่ยม เข้าใจว่าเดิมอาจจะเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธบาท ติดกับแท่นใหญ่นี้เป็นโบสถ์ มีใบเสมาทำด้วยหินชนวนอยู่ล้อมรอบ เป็นใบเสมาเกลี้ยง ๆ มีขนาดใหญ่ ไม่มีลวดลายอะไร ภายในโบสถ์วัดพระแก้วมีพระประธานขนาดใหญ่ที่เดิมหักครึ่งซีก และล้มอยู่ แต่ได้รับการบูรณะเรียบร้อยแล้ว เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย

โบสถ์หลังนี้มีการก่อสร้างเป็น 2 สมัย คือ สมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา เป็นไปได้ว่า ในสมัยเดิมโบสถ์หลังนี้คงเป็นวิหาร ต่อมาได้รับการดัดแปลงเป็นโบสถ์ในสมัยอยุธยา วัดพระแก้วมีสิ่งก่อสร้างเรียงเป็นแนวยาวในแกนทิศตะวันออก – ตะวันตก กำแพงวัดเป็นศิลาแลงกลมทั้งท่อนสูงประมาณเมตรเศษ แผนผังของวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนานไปกับกำแพงเพชร กำแพงวัดขาดเป็นตอน ๆ สิ่งก่อสร้างภายในใช้ศิลาแลงเป็นส่วนใหญ่ โดยสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ นั้นคงมีการสร้างเพิ่มเติมต่อเนื่องมาเรื่อย ๆ ในหลายสมัย ด้านหน้าสุดทางทิศตะวันออก ของวัดเป็นวิหารขนาดใหญ่ที่มีการยกพื้นสูงมาก ที่ฐานชุกชียังเหลือร่องรอยของโกลนพระพุทธรูปศิลาแลงพระพุทธรูปประธาน ด้านหลังวิหารเป็นอาคารที่มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนกันสันนิษฐานว่าเป็นมณฑป ถัดจากนั้นเป็นฐานย่อมุม 3 ชั้น ด้านบนพังพลายหมดแล้วซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นพระปรางค์ซึ่งฐานนี้เชื่อกันว่าเป็นฐานบุษบกที่เคยประดิษฐานพระแก้วมรกต ถัดมาในส่วนตรงกลางของวัดเป็นเจดีย์ประธานทรงระฆังที่ฐานทำเป็นซุ้มคูหาโดยรอบมีประติมากรรมพระพุทธรูปและรูปสิงห์อยู่ในซุ้มแต่ชำรุดหมด จำนวน 32 ตัว (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศมรดกศิลปวัฒนธรรม กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ม.ป.ป.)

ภาพ 3 ภาพแผนผังโดยรวมของวัดพระแก้ว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ถัดมาเป็นวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 3 องค์ เป็นพระพุทธรูปไสยาสน์ 1 องค์ และพระพุทธรูปมารวิชัย 2 องค์ ซึ่งพระพักตร์ของพระพุทธรูปเป็นพระพักตร์เหลี่ยมซึ่งเป็นอิทธิพลจากศิลปะอยุธยาตอนต้น

ภาพ 4 พระพุทธรูปไสยาสน์ 1 องค์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 พระพุทธรูปมารวิชัย 2 องค์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ด้านหลังสุดของวัดเป็นกลุ่มเจดีย์ที่มีเจดีย์ประธานทรงระฆังที่มีฐานช้างล้อมรอบ เรียกกันว่า เจดีย์ช้างเผือก มีรูปปั้นช้างที่ฐานโดยรอบจำนวน 32 เชือก ทางด้านตะวันออกของเจดีย์ช้างล้อมนี้ มีสิ่งสำคัญคือ พระบาทคู่ ขนาดใหญ่ของพระพุทธรูปทำด้วยศิลาแลง แต่ไม่ปรากฏมีชิ้นส่วนของพระพุทธรูปเหลืออยู่เลย โบราณวัตถุสำคัญที่พบในบริเวณวัดคือ ขันสัมฤทธิ์ ขนาดใหญ่ ซึ่งพบที่ฐานเจดีย์ มุมด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ภายในขันมีกระดูกซึ่งเผาแล้วบรรจุไว้ นอกจากนี้ ยังพบอาวุธเป็นรูปสามง่าม ทำด้วยเหล็ก และยังได้พบเศียรพระพุทธรูปสมัยอยุธยาขนาดเล็ก รวมทั้งพระพุทธรูปสมัยอู่ทองอีกด้วย ในกรุนี้มีพระเครื่องประเภทพระกรุจำนวนไม่มากนัก แต่มีพระอยู่พิมพ์หนึ่ง เป็น พระยืนปางเปิดโลก มีขนาดจิ๋ว ลักษณะเรียวแหลมยาวเหมือนเข็ม จึงมีชื่อเรียกว่า พระกำแพงเข็ม ซึ่งเป็นปางที่นิยมมากที่สุด จากการขุดแต่งวัดพระแก้วพบฐานเจดีย์แบบต่าง ๆ กัน รวม 35 ฐาน วิหาร 10 วิหาร ฐานโบสถ์ 1 แห่ง แสดงถึงความเป็นวัดใหญ่และมีความสำคัญมาก จากรูปแบบศิลปะและหลักฐานที่พบ สันนิษฐานว่าวัดพระแก้วมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 - 22 ในสมัยอยุธยาที่มีศิลปะสุโขทัยและอยุธยาผสมอยู่ปัจจุบันงานนบพระเล่นเพลง และงานวันสารทไทยกล้วยไข่เมืองกำแพงเพชร ก็จัดให้มีขึ้นในบริเวณวัดพระแก้วแห่งนี้ (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศมรดกศิลปวัฒนธรรม กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ม.ป.ป.)

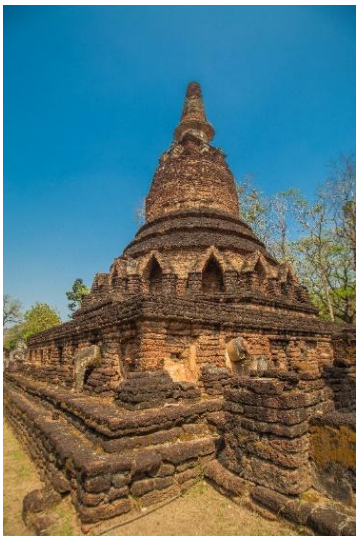
ภาพ 6 ลักษณะรูปปั้นช้างรอบ ๆ เจดีย์ช้างเผือก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 ลักษณะรูปปั้นช้างรอบ ๆ เจดีย์ช้างเผือก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 8 รูปปั้นสิงห์ที่ชำรุดเกือบหมดแล้ว อยู่ล้อมรอบฐานของเจดีย์ประธาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 9 รูปปั้นสิงห์ที่ชำรุดเกือบหมดแล้ว อยู่ล้อมรอบฐานของเจดีย์ประธาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วัดพระธาตุ

เป็นวัดที่ก่อสร้างด้วยแบบสถาปัตยกรรมศิลปะกำแพงเพชร ซึ่งปัจจุบันเรียกขานกันว่า วัดพระธาตุ เป็นวัดที่สำคัญภายในกำแพงเมืองกำแพงเพชร อยู่กึ่งกลางของเมืองกำแพงเพชร โบราณสถานภายในวัดประกอบด้วย เจดีย์ประธาน 1 องค์ วิหาร 2 หลัง มีระเบียงคดล้อมรอบเจดีย์ประธานและวิหาร เจดีย์ราย 2 องค์ ที่มุมด้านหน้าวัดกำแพงวัด ศาลา 1 หลัง ที่ด้านนอกกำแพงวัดทางทิศใต้ และสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมอยู่ทางทิศตะวันออกด้านหน้าวัด

ภาพ 10 ภาพบริเวณวัดพระธาตุ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เหตุที่ชื่อว่าวัดพระธาตุ เพราะเป็นวัดที่ตั้งอยู่กลางเมือง เช่นเดียวกับวัดมหาธาตุ กลางเมืองสุโขทัย จากพระราชนิพนธ์ เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วงของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนวัดนั้นคงเป็นอย่างวัดพระศรีสรรเพชญ์ กรุงทวาราวดี มีเจดีย์ โบสถ์วิหารใหญ่ ๆ งาม ๆ อยู่มาก การก่อสร้างใช้ศิลาแลงเป็นพื้น มีที่ก่อซ่อมแซมด้วยอิฐภายหลังก็มาก มีกำแพงแก้วสูงประมาณ 3 ศอก ล้อมรอบลาน ต่อลงไปทางทิศใต้มีลานอีกลานหนึ่ง มีกำแพงแก้วล้อมรอบเหมือนกัน ในที่กลางมีพระธาตุใหญ่ตั้งอยู่บนลานสูง พระวิเชียรปราการตั้งชื่อไว้ว่า วัดมหาธาตุ (สันติ อภัยราช, ม.ป.ป.)

ภาพ 11 รูปสันนิษฐานลักษณะและแผนผังของวัดพระธาตุ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

จากแผนผังของวัด ทำให้สันนิษฐานว่าวัดพระแก้วและวัดพระธาตุ เดิมอาจเป็นวัดเดียวกัน ต่อมาสร้างวัดพระแก้วต่อไปข้างหน้า จึงทำให้วัดแบ่งเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ แต่ลักษณะทางสถาปัตยกรรมมีลักษณะที่แตกต่างกัน คือ วัดพระแก้วสร้างด้วยศิลาแลง แต่วัดพระธาตุสร้างด้วยอิฐ จึงทำให้สันนิษฐานว่าสร้างที่หลังวัดพระแก้ว ลักษณะของสถาปัตยกรรมจัดเป็นแบบเฉพาะของตระกูลช่างกำแพงเพชร มีฐานแปดเหลี่ยมต่อจากฐานเขียงอีกหลายชั้น ต่อจากนั้นเป็นลักษณะของเจดีย์ทรงกลม ตระกูลช่างกำแพงเพชร มีผู้พบจารึกลานเงินได้ที่วัดนี้ ต่อมาเมื่อข้าศึกถอยกลับไปหมดแล้ว เจ้าสร้อยแสงดาว ซึ่งมาจำพรรษาอยู่ที่วัดนี้ได้บูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่

ภาพ 12 ภาพโครงสร้างส่วนฐานของสิ่งก่อสร้างบริเวณวัดพระธาตุ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

จากการขุดค้นของกรมศิลปากร พบพระพุทธรูปทองคำและเงิน ขนาดหน้าตัก 3 นิ้ว เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2543 ประมาณ 10 องค์ ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร ความจริงก่อนหน้าไม่กี่ปีได้มีการลักลอบขุดพบพระว่านหน้าทองจำนวนมาก จึงยืนยันได้ว่า วัดพระธาตุ เป็นวัดหลวง ประจำเมืองกำแพงเพชร (สันติ อภัยราช, ม.ป.ป.)

บทสรุป

จากการศึกษาข้อมูลและประวัติความเป็นมาของโบราณสถานทั้งสามแห่งที่อยู่บริเวณใจกลางเมืองกำแพงเพชรแล้วนั้นทำให้เราได้ทราบถึง ลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมแบบกำแพงเพชรสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองกำแพงเพชร และความเจริญรุ่งเรืองของสังคมในสมัยก่อนได้อย่างชัดเจน ซึ่งโบราณสถานส่วนใหญ่ที่อยู่บริเวณใจกลางเมืองนั้นเป็นศาสนสถานหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีความสำคัญในการเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสมัยก่อนจนมาถึงปัจจุบัน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ภาคภูมิใจของคนเมืองกำแพงเพชร และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางวัฒนธรรมแห่งหนึ่งของชาติไทย

บรรณานุกรม

เทศบาลเมืองกำแพงเพชร. (ม.ป.ป.). *ศาลหลักเมืองกำแพงเพชร (จังหวัด กำแพงเพชร).* https://www.kppmu.go.th/trv-otp-detail?page=4&id=779

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศมรดกศิลปวัฒนธรรม กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). *วัดพระแก้ว.* http://www.qrcode.finearts.go.th/index.php/th/historicalpark/kamphaengphe/kamphaengphet-002/item/238-kamphaengphe03-001

สันติ อภัยราช. (ม.ป.ป.). *วัดพระธาตุ.* http://sunti-apairach.com/03N/03NQ.htm

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป.). *ศาลหลักเมืองกำแพงเพชร.* https://cbtthailand.dasta.or.th/webapp/relattraction/content/656/

ปราชญ์ชาวบ้าน แทงหยวก อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร

ธัญรดี บุญปัน[1]

บทนำ

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีอันเก่าแก่ที่สืบทอดต่อกันมานานนับหลายร้อยปี กาลเวลาอาจพัดพาให้วัฒนธรรมและประเพณีบางอย่างอาจเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้เหมาะสมกับความสะดวกส่วนบุคคล เวลาและความต้องการของสังคมไปบ้างอีกทั้งกระแสของสังคมโลกผันแปรไปตามยุคสมัย ความนิยมกระแสต่าง ๆ จากต่างประเทศที่เข้ามาพร้อมกับเทคโนโลยีอันทันสมัย เข้ามามีบทบาททำให้ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ฯลฯ ของคนไทยเปลี่ยนไปอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากกระแสละครเรื่อง บุพเพสันนิวาส ที่ออกอากาศทางวิทยุโทรทัศน์ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก หัวใจของการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืนนั้นคือ “การศึกษา” (education) ซึ่งความสนุกของละคร ที่ได้รับความนิยมคือ การสร้างมายาคติของความสมจริงซึ่งผู้ชมในยุคสมัยใหม่สามารถเข้าถึงได้หรือมีจุดขายซึ่งโยงเข้าหาตนเอง เช่น ตัวละครที่มีนิสัยและมุมมองสมัยใหม่แต่เข้าไปเรียนรู้และซึมซับวัฒนธรรมและศิลปะในอดีต ในขณะเดียวกันก็ถ่ายทอดสังคมในอดีตให้สมจริงโดยการเน้นมิติที่หลากหลายทั้งด้านดีและด้านเสียของธรรมเนียมประเพณีและประวัติศาสตร์ (พชรพร พนมวัน ณ อยุธยา, 2561) จากกระแสบุพเพสันนิวาสฟีเวอร์ทำให้คนไทยหันมาสนใจประวัติศาสตร์ ขนมธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของไทยเพิ่มขึ้นอย่างมาก ทำให้หวลคิดถึงศิลปวัฒนธรรมอันดีที่บรรพบุรุษสืบทอดมายังคนรุ่นหลังเป็นจำนวนมาก บางอย่างเกือบจะสูญหายไปแล้ว

งานศิลปหัตถกรรมการแทงหยวกเป็นงานที่มีความสวยงามมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมเป็นงานที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมมานาน ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะให้ความสนใจศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาให้เกิดเป็นรูปธรรมมากขึ้นเพื่อก่อให้เกิดรายได้ในครัวเรือนและชุมชน ช่างแทงหยวกจะต้องศึกษาและพัฒนารูปแบบลวดลายอุปกรณ์ที่ใช้ในการแทงหยวก ตลอดจนวิธีการและขั้นตอนการดำเนินงานทางธุรกิจอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอทำให้ครัวเรือนและชุมชนมีความยั่งยืนต่อไป (วีระ ขำดวง, 2551)

อำเภอพรานกระต่ายเป็นอำเภอเก่าแก่ในจังหวัดกำแพงเพชร มีภาษาถิ่นและเขตพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดสุโขทัยซึ่งเคยเป็นราชธานี ทำให้วัฒนธรรมโบราณหลากหลายด้านปรากฏขึ้นที่อำเภอแห่งนี้ แม้แต่ศิลปะช่างสิบหมู่อย่างการแทงหยวก ก็ยังคงหลงเหลือผู้สืบสานต่อจากบรรพบุรุษ บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาชีวประวัติช่างแทงหยวกและรวบรวมวิธีการทำการแทงหยวกของชาวอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ได้แก่ นายธรรมนูญ ยายอด

คำสำคัญ: แทงหยวก, กล้วย, พรานกระต่าย, จังหวัดกำแพงเพชร, ช่างสิบหมู่

ชีวประวัติ/ความเป็นมา

นายธรรมนูญ ยายอด (ชาวบ้านทั่วไปเรียก อาจารย์นูญ) เกิดเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2498 ปัจจุบันอายุ 63 ปี บิดาชื่อ นายคำ ยายอด มารดาชื่อ นางมาลัย ยายอด ทั้งบิดา-มารดาเป็นชาวพรานกระต่ายโดยกำเนิด ปัจจุบันเสียชีวิตแล้วทั้งคู่ มีพี่น้องร่วมบิดา ทั้งหมด 3 คน ซึ่งบิดาได้แต่งงานใหม่กับคุณแม่มาลัย ยายอด ซึ่งเป็นมารดาของอาจารย์นูญเนื่องจากภรรยาคนแรกได้เสียชีวิต และมีพี่น้องร่วมบิดา-มารดา จำนวน 6 คน ซึ่งอาจารย์นูญเป็นบุตรคนที่ 2 พี่น้องส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายและทำเกษตรกรรม มีเพียง 1 คนที่เป็น

[1] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

พนักงานรัฐวิสาหกิจ (การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอคีรีมาส จังหวัดสุโขทัย) ในช่วงวัยเด็กเป็นคนที่ชื่นชอบงานที่พ่อคำ ยายอด ทำอยู่เล็งเห็นว่าเป็นงานที่รักษาวัฒนธรรมไทยและเป็นการช่วยเหลือทำนุบำรุงศาสนา อีกทั้งช่วยงานบุคคลอื่น จึงช่วยงานพ่อคำมาตลอด เมื่อครั้งศึกษาจบประถมศึกษา 5 ตนเองหยุดการเรียน และได้ออกมาทำการเกษตรกรรม ในระหว่างนั้นเองได้ฝึกฝนการแทงหยวกหลังจากที่ตนเสร็จภารกิจจากงานการเกษตรตกค่ำก็ใช้เวลาที่เหลือฝึกฝนการแทงหยวกโดยเริ่มจากการฝึกแทงลายพื้นฐาน คือ ลายฟันปลา ลายฟันสาม และลายฟันห้า ต่อมาในปี พ.ศ.2519 ตนเองได้เริ่มทำอย่างจริงจัง

ในปี พ.ศ.2520 จนถึง พ.ศ.2531 (11 พรรษา) ได้อุปสมบท ณ วัดไตรภูมิ ตำบลพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร และได้เข้าศึกษาจนสำเร็จระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และนักธรรมชั้นเอก ซึ่งเป็นระดับการศึกษาทางพุทธศาสนาในประเทศไทย แผนกธรรม เป็นชั้นสูงสุดของการศึกษาระดับพื้นฐานของพระสงฆ์ สามเณรในประเทศไทย ซึ่งความสามารถในการแทงหยวกได้รับอิทธิพลมาจากบิดา คือ นายคำ ยายอด ซึ่งคุณพ่อคำได้ร่ำเรียนวิชาการแทงหยวกเมื่อครั้งอุปสมบท ณ วัดเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งในบรรดาพี่น้องของตนเองไม่มีใครสืบทอดงานจากพ่อคำเลย อาจารย์นูญด้วยความรัก ที่มีให้พ่อคำ ตั้งใจที่จะสืบทอดงานของพ่อคำ ไม่ได้คิดทำเพื่อคนอื่นตั้งใจทำให้พ่อ อุทิศกำลังกายและใจ ความรู้และความสามารถเพื่อประโยชน์ต่อสังคม และในปี พ.ศ.2535 นายธรรมนูญ ยายอด สมรสกับนางจิราภรณ์ ยายอด มีบุตร 1 คน คือ นายปรัชญา ยายอด ปัจจุบันศึกษาอยู่ที่คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

บรรดาลูกศิษย์ของอาจารย์นูญ มีหลายท่าน แต่ปัจจุบันได้เสียชีวิตไปหลายคน และบางคนก็อยู่ต่างอำเภอกัน คือ นายจรัญ บุญกลอน (เสียชีวิต เมษายน พ.ศ.2561) อาจารย์นูญกล่าวว่า ศิษย์เอกที่เก่งที่สุด เก่งกว่าตนเองเสียอีก เพราะนายจรัญเป็นความที่มีความคิดสร้างสรรค์มักชอบคิดค้นลายใหม่ ๆ อยู่เสมอและทำออกมาได้สวยสดงดงามเสียยิ่งว่าอาจารย์ นายวินัย ชูพันธ์ (เสียชีวิต) เป็นศิษย์ที่มีทั้งความรู้และความสามารถหลากหลายด้านนอกจากการแทงหยวกแล้ว ยังประกอบอาชีพเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจที่การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอพรานกระต่าย นายลือ (ทิดลือ อาจารย์นูญจำชื่อ-สกุลจริงไม่ได้ และเสียชีวิต) และอาจารย์เผื่อน (เจ้าอาวาสวัดไตรภูมิ อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร และเสียชีวิต)

การแทงหยวก เป็นศิลปะที่สืบทอดจากบรรพบุรุษมาหลายร้อยปี ซึ่งเป็นการทำให้สถานที่หรือประดับประดาในแหล่งต่าง ๆ เราสามารถใช้การแทงหยวกได้หลากหลายประเพณีหลากหลายพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานแต่งงาน งานกฐิน-ผ้าป่า ประดับรถแห่ งานศพ เมรุเผาศพ ฯลฯ ไม่ว่างานมงคลหรืองานอวมงคลก็สามารถใช้การแทงหยวกประดับได้ทั้งสิ้น

ซึ่งมีเครื่องมือ-อุปกรณ์ และวิธีการแทงหยวก ดังนี้

กระบวนการแทงหยวกนั้น ต้องเริ่มจากการไหว้ครู เพื่อรำลึกถึงครูอาจารย์ ประกอบด้วย

- ธูป 3 ดอก
- เทียนขี้ผึ้ง 1 เล่ม
- ดอกไม้ 3 สี
- สุรา 1 ขวด
- ผ้าขาวม้า 1 ผืน
- เงินค่าครู 142 บาท ในส่วนของค่าแรงนั้นไม่ได้เรียกร้องแล้วแต่จะให้

อุปกรณ์ในการแทงหยวกประกอบด้วย

มีดสำหรับแทงหยวก เป็นเครื่องมือหลัก ช่างแต่ละคนจะมีมีดแทงหยวกเป็นของส่วนตัว ซึ่งอาจารย์นูญมีมีดแทงหยวกของตนเอง 2 ชุดและยังเก็บมีดของพ่อคำ ยายอด เก็บไว้ระลึกถึงและใช้ในการไหว้ครูทุกครั้งที่ทำการแทงหยวก

ตอก เป็นอุปกรณ์ใช้สำหรับประกอบเข้าเป็นส่วนต่าง ๆ ซึ่งตอกที่ใช้จะมีหลายขนาด เนื่องจากการประกอบเข้าแต่ละส่วนของหยวกเข้าหลายรูปแบบ

ต้นกล้วยตานี ที่ต้องกล้วยตานีเพราะไม่แตกง่าย ปัจจุบันต้นกล้วยตานีหายากและมีขนาดไม่เหมาะสมสำหรับใช้งานแต่ก็ยังพอหาได้ หาไม่มากล้วยตานีแล้วสามารถใช้ต้นกล้วยน้ำว้าแทน โดยไม่ว่าจะเป็นกล้วยตานีหรือกล้วยน้ำว้า หลักการคือ ต้องเป็นต้นกล้วยสาว ต้นกล้วยที่ยังไม่มีเครือหรือยังไม่ออกหวีกล้วย ต้นกล้วยจะอ่อนแทงลวดลายได้ง่ายและงดงาม

กระดาษสี ใช้สำหรับรองรับลวดลายต้นกล้วยให้ปรากฏชัดเจนและตัดเพื่อตกแต่งให้มีสีสันสวยงามมากขึ้น กระดาษสีจะต้องมีทักษะในการตัดให้ชำนาญจะออกมางดงาม

ขั้นตอนในการแทงหยวกและประกอบเข้าส่วนเป็นลายชุดนั้น มี 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมหยวกกล้วย
2. ขั้นแทงลวดลายลงบนหยวก
3. ขั้นประกอบเป็นลายชุด

ภาพ 1 นายธรรมนูญ ยายอด ช่างแทงหยวก ชาวพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 2 ร้านค้าขายของนายธรรมนูญ ยายอด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 3 ภรรยาและบุตรของนายธรรมนูญ ยายอด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 การทำการแทงหยวกกับลูกศิษย์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 พิธีไหว้ครูช่างแทงหยวก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 6 มีดแทงหยวกของพ่อคำ ยายอด (บิดาของนายธรรมนูญ ยายอด)
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 การแทงลวดลายลงบนหยวก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 8 การประกอบเป็นลายชุด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ความชำนาญ/ความสนใจ

นายธรรมนูญ ยายอดเป็นบุคคลที่มีความสามารถด้านงานช่างในหลากหลายประเภทนอกจากงานแทงหยวกแล้วยังชำนาญงานไม้ การค้าขายหีบศพ/ดอกไม้จันทน์ และมีลายมือที่สวยงามสามารถเขียนป้ายในงานพิธีต่าง ๆ อีกทั้งยังเชี่ยวชาญงานตัดกระดาษ เช่น พวงมะโหด ตกแต่งงานพิธีกรรม รวมไปถึงการเจ้าพิธีในงานต่าง ๆ

ภาพ 9 งานตัดกระดาษ ผลงานของนายธรรมนูญ ยายอด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 10 งานตัดกระดาษ ผลงานของนายธรรมนูญ ยายอด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ผลงานสำคัญ/ที่สร้างชื่อเสียง

การแทงหยวกเป็นศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดมาเนิ่นนาน ดังนั้นจึงมีลักษณะงานแทงหยวกแบบทั่วไป แต่อาจารย์นูญได้ริเริ่มสร้างสรรค์ดัดแปลงให้ดูสร้างสรรค์ขึ้น โดยงานแรกที่ทำแตกต่างไปจากเดิม คือ งานทำบุญ 7 วันของมารดา นางมาลัย ยายอด ซึ่งได้จัดทำเป็นแท่นหลายชั้นเพื่อใช้วางภาพถ่ายและสิ่งของอื่น ซึ่งอาจารย์นูญมีความภาคภูมิใจในงานนี้มากที่สุด หากเป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยทำมา เนื่องจากงานแทงหยวกเป็นงานที่ใช้วัสดุธรรมชาติจึงเป็นต้องทำสด ใช้วันต่อวัน งานที่ใหญ่ก็ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์มากขึ้น จำนวนช่างมากขึ้น อีกทั้งต้องทำงานแข่งขันกับเวลาเพราะต้นกล้วยอาจเหี่ยวทำให้ไม่สวยงามเท่าที่ควร งานชิ้นนั้น คือ งานศพของลุงเขียว นิลรัตน์ ญาติผู้ใหญ่ที่อาจารย์นูญเคารพรัก อีกทั้งเป็นเพื่อนสนิทของพ่อคำ ยายอด บิดาของอาจารย์นูญอีกด้วย ซึ่งทั้งคู่เป็นผู้ที่มีจิตใจรักในศิลปวัฒนธรรม มีคุณธรรมและศีลธรรม มีจิตใจช่วยงานวัดในเขตอำเภอ

พรานกระต่ายอยู่เสมอ กล่าวได้ว่า “ลุงเขียวเป็นคนบอกบุญเพราะวาจาดี ส่วนพ่อคำเป็นคนลงมือทำเพราะมีฝีมือทางงานช่าง”ก็ว่าได้ และลุงเขียวก็เป็นบุคคลเก่าแก่ เป็นที่รักของชาวพรานกระต่าย มีผู้คนรู้จักมากมาย งานศพจึงต้องจัดให้สมเกียรติจึงทำให้ผลงานชิ้นนี้เป็นผลงานที่ใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยทำมา อีกหนึ่งผลงานที่ยิ่งใหญ่ไม่แพ้กัน คือ งานศพของนายหวัด ตันเจริญ เป็นบุคคลเก่าแก่ของอำเภอพรานกระต่ายมีบุตรรับราชการในอำเภอพรานกระต่ายหลายคนและเป็นครอบครัวที่มีฐานะดีจึงจัดงานอย่างสมเกียรติ ผู้วายชนเมื่อครั้งที่ยังมีลูกศิษย์ช่วยงาน ได้รับเชิญให้ไปช่วยงานแทงหยวกประกวดขบวนรถประดับจากกล้วยไข่และพืชผลทางการเกษตรของแต่ละอำเภอที่จะต้องส่งเข้าประกวดเป็นเวลาหลายปีซึ่งเป็นอีกงานหนึ่งที่อาจารย์นูญภูมิใจที่ได้ช่วยเหลืองานของบ้านเกิด

ภาพ 11 ผลงานการแทงหยวกประดับงานศพ นายเขียว นิลรัตน์
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพที่ 12 ผลงานการแทงหยวกประดับงานศพนายหวัด ตันเจริญ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 13 งานทำบุญ 7 วันของมารดา นางมาลัย ยายอด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

แนวทางการปฏิบัติ/การดำเนินชีวิต

“ทำดีแต่อย่าเด่นจะเป็นภัย” ความหมายคือ อย่าแซงหน้าใจเพราะรู้หน้าไม่รู้ใจ เขาจะเล่นงานเราเมื่อไรก็ไม่รู้ ตอนบวชนั้นอาจารย์นูญได้รับความชื่นชอบด้วยลีลาการเทศที่เข้าถึงใจ จึงได้รับการนิมนต์ให้ไปเทศน์บ่อยครั้ง แต่ท่านขอให้หมุนเวียนให้ท่านอื่นด้วยเรียงไปตามลำดับ พระท่านอื่นก็มีความสามารถในการเทศน์เช่นกัน

“อย่าโกงกิน ซื่อกินไม่หมด คิดกินไม่นาน” ความหมายคือ การมีความซื่อสัตย์จะทำให้คนเชื่อใจ ไม่มีวันอดตาย แต่หากเป็นคนที่มีนิสัยคดโกง แม้จะมีคนให้ผลประโยชน์แต่เมื่อไปโกงแล้วเค้าจับได้ก็จะไม่คบค้าสมาคมด้วย ในที่สุดก็จะทุกข์ยาก

ภาพ 14 นายธรรมนูญ ยายอดทำกิจการค้าขาย ใช้ชีวิตอย่าพอเพียงและเรียบง่าย
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

จากการศึกษาชีวประวัติของช่างแทงหยวกแห่งพรานกระต่าย ที่สืบสานศิลปวัฒนธรรมอันดีจากบรรพบุรุษ ทำให้ทราบถึงความรัก ความเชื่อในขนมธรรมเนียมประเพณีที่อาจารย์นูญได้ยึดมั่นมาโดยตลอดศิลปวัฒนธรรมไทยนั้น “บรรพบุรุษทำมาไม่ใช่แค่ปีสองปี คนรุ่นใหม่เผาทิ้งหมด ต้องรักษาไว้ (เสียใจ)” ถ้าไม่มีใครสนใจก็จะสูญหาย คนรุ่นหลังเป็นรั่วของชาติหากไม่สืบทอดก็จะหมดไป อาจารย์นูญ กล่าวทิ้งท้ายว่า “มาฝึกกันเสียตอนนี้ไปปลุกในเมรุให้มาสอนกันไม่ได้นะ

บรรณานุกรม

พชรพร พนมวัน ณ อยุธยา. (7 เมษายน 2561). *“บุพเพสันนิวาส” ก้าวข้ามกระแสสู่เศรษฐกิจบนโครงสร้างอุตสาหกรรมมรดกทางวัฒนธรรม.* ไทยพับลิก้า. https://thaipublica.org/2018/04/econoarchaeology6

วีระ ขำด้วง. (2551). *การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปหัตถกรรมการแทงหยวก เพื่อสร้างรายได้ในครัวเรือนของชุมชนในภาคกลาง* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม].

หมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตกคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร[1], วีรวรรณ แจ้งโม้[2], นงลักษณ์ จันทร์พิชัย[3], พิมพ์ประกา สว่างศรี[4], อภิญญา ตาคำ[5], นิสา ศิริคำ[6] และทิพย์สุดา ก๋าต๊ะ[7]

บทนำ

กะเหรี่ยง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง เดิมอาศัยอยู่แถบบริเวณต้นแม่น้ำสาละวินของพม่า ต่อมาได้อพยพเข้าสู่ประเทศพม่าและประเทศไทย มีภาษาพูดเรียกว่า ภาษากะเหรี่ยง อยู่ในตระกูลภาษาจีน-ทิเบต ชาวกะเหรี่ยงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวหลายอย่าง นอกเหนือจากภาษาพูดแล้ว ยังมีการแต่งกาย ศิลปะการแสดง และประเพณีต่าง ๆ อนึ่ง คำว่า “กะเหรี่ยง” นั้น บางท่านถือว่าเป็นคำไม่เหมาะสม เป็นการเรียกด้วยความดูถูก แต่ชาวกะเหรี่ยงในบางชุมชน ก็แนะนำตัวเองว่า กะเหรี่ยง มิได้เห็นเป็นคำไม่เหมาะสมหรือดูถูก ทั้งนี้ความรู้สึกดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับทรรศนะของผู้เรียกด้วย (โสภา เรือนแก้ว, ม.ป.ป.) อย่างไรก็ตามคนล้านนาและคนทางภาคตะวันตกมักเรียกกะเหรี่ยงว่า “ยาง” พม่าเรียกว่า “กะยิ่น” ฝรั่งเรียกว่า “กะเรน” (บางที่เขียนว่า กะเร็น) แต่พม่าจะออกเสียง ร เป็น ย แต่คำว่า กะเหรี่ยง กะเรน หรือ กะยิ่น ก็เป็นคำที่พวกเขาไม่ชอบนัก สังเกตได้จากเมื่อครั้งพม่าได้รับเอกราช พวกเขาได้ตั้งชื่อรัฐของตนเองว่า “กะยา” แปลว่า “คน” (จิตร ภูมิศักดิ์, 2544) ดังนั้นคนในปัจจุบันจึงนิยมเรียกกะเหรี่ยงว่า “ปกาเกอะญอ” แทน แต่หากศึกษากันไปแล้วกลับพบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ที่เดิมนักมานุษยวิทยาเห็นว่าควรจัดอยู่ในกลุ่มของกะเหรี่ยงกลับไม่ได้เรียกตัวเองว่ากะเหรี่ยงแต่อย่างใด กลับเรียกเป็นชื่ออื่น กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกเรียกว่ากะเหรี่ยงมีหลายกลุ่มแตกต่างกันไป โดยใหญ่ ๆ แบ่งได้ 4 ประเภท ได้แก่ ปกาเกอะญอ (สกอ) เป็นกลุ่มที่มีประชากรมากที่สุด โพล่ (โป) ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และลำพูน ตองสู (ปะโอ) อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน และคะยา (บะเว) อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน

คำสำคัญ: กลุ่มชาติพันธุ์, กะเหรี่ยง, ปะกาเกอะญอ, หมู่บ้านกะเหรี่ยง, น้ำตกคลองลาน

กลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนและสังคม

บริเวณพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชรส่วนที่เป็นที่ราบลุ่มของฟากฝั่งแม่น้ำปิงเป็นพื้นที่ราบติดต่อกับที่ราบลุ่มแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน และสามารถติดต่อเลยไปถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำป่าสักในจังหวัดเพชรบูรณ์ลงมา ขณะเดียวกันทางทิศเหนือและทิศตะวันตกเป็นพื้นที่ที่เป็นภูเขา ที่ราบในท้องที่จังหวัดกำแพงเพชรจึงเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงที่อยู่ทางเหนือสุดที่มีความเหมาะสมในการตั้งชุมชมในสมัยโบราณ และยังเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และทรัพยากรทางธรรมชาติ ประชากรในพื้นที่ประกอบด้วย คนพื้นราบและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ปกาเกอะญอ ม้ง ลีซอ ไทยทรงดำ รวมทั้งการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนอีสานและคนเมือง (ภาคเหนือ) ที่เข้ามาอย่างน้อย 50 ปีทีผ่านมาโดยมีการตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอเมือง รอบนอกตามที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงและลำน้ำสาขาต่างๆ มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบกึ่งสังคมชนบท พึ่งพิงระบบการผลิตแบบเกษตรกรรมเป็นหลัก (สิริวรรณ สิรวณิชย์ และคณะ, 2559) พื้นที่ในเขตตำบลคลองลานก็เช่นกัน มีลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบเชิงเขา มีภูเขาสลับซับซ้อนเป็นจำนวนมาก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินปนทราย พื้นที่ภูเขาเป็นป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร มีน้ำตกตลอดปี คือ น้ำตกคลองลานทำให้พื้นที่เหมาะสมแก่การ

[1-2] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[3] อาจารย์ สาขาวิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[4-7] นักศึกษา สาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ ภาค กศ.บป. มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ปลูกพืชไร่ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา และเลี้ยงสัตว์ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ มันสำปะหลัง ข้าว ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ และผลไม้ยืนต้น

กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอะญอ หรือเดิมเรียกกันว่ากลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการอพยพย้ายถิ่นฐานกระจายไปทั่วประเทศไทย และส่วนหนึ่งได้มาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งจากการสำรวจ มี 2 หมู่บ้าน (วัชรินทร์ จินต์วุฒิ และศุภกิจ ยิ้มสรวล, 2554) คือ

1. หมู่ 3 บ้านคลองน้ำไหลใต้ ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร มีจำนวนประมาณ 80 หลังคาเรือน อาชีพหลัก คือ รับจ้างทำไร่มันสำปะหลัง

2. หมู่ 18 บ้านกะเหรี่ยงน้ำตก ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร มีจำนวนประมาณ 100 หลังคาเรือน อาชีพหลัก คือ ทำไร่มันสำปะหลังและหาของป่าขาย

หมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตกคลองลาน

หมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตกคลองลาน ตั้งอยู่หมู่ที่ 18 ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ประชากรที่อาศัยในหมู่บ้านเป็นชนเผ่าปะกาเกอะญอ ที่มีการอพยพย้ายถิ่นฐานกระจายไปทั่วประเทศไทย และส่วนหนึ่งเดิมได้มาตั้งถิ่นฐานในเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่สูงขึ้นไปในหมู่บ้านในปัจจุบัน โดยบริเวณที่อยู่อาศัยเดิมเป็นส่วนหนึ่งของบ้านสวนส้มหมู่ที่ 2 ตำบลคลองลานพัฒนา จากนั้นรัฐบาลมีนโยบายผลักดันชาวเขาออกจากพื้นที่ป่า และได้ประกาศจัดตั้งให้เป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติคลองลาน เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2525 ปัจจุบันชาวปะกาเกอะญอมีอาชีพหลักคือ ทำไร่มันสำปะหลัง และหาของป่าขาย มีผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สร้างรายได้ คือ ผ้าทอกะเหรี่ยง และหมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตกคลองลานยังได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ทั้งภาษาและชุดประจำเผ่า ที่ชาวปกาเกอะญอยังคงใส่ในงานประเพณีที่สำคัญ

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนเผ่าปะกากะญอบ้านน้ำตกคลองลานยังคงมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นตามแบบวิถีชีวิตของชาวปะกาเกอะญอ ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยมากมาย ชาวบ้านที่นี่ยังคงเรียบง่าย รักความสันโดษ มีการปลูกผัก เลี้ยงหมูและไก่ไว้รับประทานในครอบครัว

การประกอบอาชีพของชนเผ่าปะกาเกอะญอ หรือ กะเหรี่ยงน้ำตกคลองลาน

กะเหรี่ยงน้ำตกคลองลานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอิสระ กะเหรี่ยงดั้งเดิมจะประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา ทำมันสำปะหลังอยู่ตามป่าตามเขา ปลูกพืชผักสวนครัวตามฤดูกาล ส่วนสัตว์เลี้ยงก็จะเลี้ยงไว้เพื่อเป็นอาหารมากกว่าการค้าขาย ใช้ชีวิตแบบพึ่งป่าพึ่งน้ำอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่

ลักษณะบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

ชาวกะเหรี่ยงนิยมปลูกบ้านไว้ตามเชิงเขาอยู่เป็นกลุ่ม กลุ่มละ 2-4 หลัง บางส่วนก็ตั้งบ้านเรือนบนที่ราบเช่นเดียวกับชาวพื้นราบทั่วไป ชาวะเหรี่ยงนิยมตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งถาวร ไม่ย้ายถิ่นบ่อย ๆ รูปแบบเรือนกะเหรี่ยงเป็นเรือนหลังคาจั่วความชันต่ำทรงหมาแหงน สร้างเป็นบ้านยกพื้นสูง มีชานบ้าน บริเวณใต้ถุนเรือนจะใช้เก็บฟืนและเลี้ยงสัตว์ ลักษณะบ้านจะก่อตั้งด้วยไม้ไผ่โดยหลังคานั้นก่อสร้างด้วยใบแตนที่มีอยู่ในท้องถิ่นใช้งานได้ประมาณ 2-3 ปี แล้วก็จะเปลี่ยนใหม่ ซึ่งหาได้ในป่าบนภูเขา ผนังเรือนเป็นไม้ไผ่สาน ด้านหน้าเรือนเป็นไม้แผ่นปูเว้นร่อง ภายในเรือนมีการจัดเตาไฟไว้บริเวณกลางห้อง ส่วนด้านหน้าจัดไว้เป็นส่วนเก็บอาหารแห้งและเก็บของใช้ ห้องส้มสร้างแยกต่างหากจากตัวบ้าน (ซะนุย คามภูผา, การสัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์ 2561)

ภาพ 1 ลักษณะบ้านเรือนของคนปกาเกอะญอใช้ต้นแตนทำหลังคาบ้าน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 2 ลักษณะบ้านเรือนของคนปกาเกอะญอใช้ต้นแตนทำหลังคาบ้าน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ลักษณะการแต่งกายของชนเผ่าปกาเกอะญอ หรือชนเผ่ากะเหรี่ยง

ลักษณะการแต่งกายของชนเผ่ากะเหรี่ยงหรือ ปกากะญอ กะเหรี่ยงในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กะเหรี่ยงสะกอ กะเหรี่ยงโป และ อีก 2 กลุ่ม คือ คะยา หรือบะเว และตองสู หรือพะโอ กะเหรี่ยงกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน แต่การแต่งกายของแต่ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะของตนเองที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ฉะนั้นลักษณะการแต่งกายจึงเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถบ่งชี้ให้เห็นได้ชัดเจนถึงเอกลักษณ์ของกะเหรี่ยงแต่ละกลุ่ม การแต่งกายของเด็กและหญิงสาวจะเป็นชุดทรงกระสอบ ผ้าฝ้ายพื้นขาว ทอหรือปักประดับลวดลายให้งดงาม ส่วนหญิงที่มีครอบครัวแล้วจะสวมเสื้อสีดำ น้ำเงิน และผ้านุ่งสีแดงคนละท่อน ตกแต่งด้วยลูกเดือยหรือทอยกดอก ยกลาย สำหรับผู้ชายกะเหรี่ยงนั้นส่วนมากจะสวมเสื้อตัวยาวถึงสะโพก ตัวเสื้อจะมีการตกแต่งด้วยแถบสีไม่มีการปักประดับเหมือนเสื้อผู้หญิง นุ่งกางเกงสะดอ นิยมใช้สร้อยลูกปัดเป็นเครื่องประดับ และสวมกำไลเงินหรือตุ้มหู

ปัจจุบันกลุ่มกะเหรี่ยงที่ยังคงสวมใส่เครื่องแต่งกายประจำเผ่าในวิถีชีวิตปกติ มีเพียงกลุ่มโป และสะกอเท่านั้น ส่วนกลุ่มคะยา และตองสูไม่สวมใส่ชุดประจำเผ่า ในชีวิตประจำวันแล้ว กะเหรี่ยงแต่ละกลุ่ม นอกจากจะมีการแต่งกายที่แตกต่างกัน กะเหรี่ยงกลุ่มเดียวกันแต่อยู่ต่างพื้นที่ ก็มีลักษณะการแต่งกายไม่เหมือนกันด้วย เช่น กะเหรี่ยงโปแถบอำเภอแม่เสรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่งกายมีสีสันมากกว่าแถบจังหวัด

เชียงใหม่ หญิงกะเหรี่ยงสะกอแถบจังหวัดแม่ฮ่องสอน และอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ตกแต่งเสื้อมีลวดลายหลากหลาย และละเอียดมากกว่าแถบจังหวัดตาก หรือกะเหรี่ยงโปแถบจังหวัดกาญจนบุรี ก็มีลวดลายตกแต่งเสื้อผ้าแตกต่างจากภาคเหนือ ในจังหวัดเชียงรายที่มีการนำแฟชั่นใหม่ๆ มาทำซึ่งมีลักษณะที่แปลกออกไป เช่น ทำผ้าปูโต๊ะที่มีลวดลายประยุกต์ใหม่ๆ และมีลายปักแบบลายไทยอีกมากมายซึ่งเป็นไปตามยุคสมัย และการพัฒนาของเทคโนโลยี (ภคพร วงค์ดอยแก้ว, 2558)

ภาพ 3 การแต่งกายของชนเผ่าปกาเกอะญอ

หมายเหตุ: จาก บ้านห้วยมะเขือส้ม. (12 มีนาคม 2556). อัลบั้มที่ไม่มีชื่อ... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=225074740970891&set=a.225074710970894

นิทานพื้นบ้านของชาวปกาเกอะญอ

ชนเผ่า "ปกาเกอะญอ" เป็นชนเผ่าที่บอกกล่าวถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมานับร้อยนับพันเรื่อง เรียงร้อยเก็บไว้ในแนวของนิทาน อาจจะไม่ใช่หลักฐานที่แน่ชัด แต่ก็พยายามที่จะเล่าสืบทอดให้ลูกหลานได้รู้ถึงความเป็นมาของเผ่าพันธุ์ และวัฒนธรรมของตัวเอง เล่ากันตั้งแต่สมัยที่พระเจ้าสร้างโลก พระองค์ได้สร้างมนุษย์คู่แรก คือ อดัม กับเอวา ทั้งสองคนได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสวน (เอเดน) ที่พระองค์ได้สร้างไว้ ทั้งสองได้ทำผิดกฎของสวรรค์จึงถูกเนรเทศลงมาใช้กรรมอยู่ในโลกจนกระทั่งมีลูกหลานสืบเชื้อสายมาจนถึงทุกวันนี้ ชาวปกาเกอะญอมักมีนิทานประจำเผ่าที่มีเรื่องเล่าต่อกันมาเพื่อเล่าให้เด็กๆ ฟัง (นายกะเหรี่ยง, ม.ป.ป.) มีดังนี้

1. คนขี้ขโมย

มีเด็กคนหนึ่งแม่ส่งไปเรียนหนังสือ ครั้งแรกก็ขโมยดินสอกลับมา ต่อมาก็ขโมยสมุด หนังสือ ชิ้นใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ แม่ก็คอยเก็บซ่อนไว้กลัวคนอื่นจะรู้และเมื่อเขาโตขึ้นเขาก็โดนตำรวจจับขังคุก และเขาก็บอกตำรวจว่าเขาอยากเจอแม่ ตำรวจจึงพาไปหาแม่มา เมื่อแม่มาเขาก็บอกให้แม่เข้ามาใกล้ ๆ เมื่อแม่เข้าไปใกล้ เขาก็กัดหูแม่จนขาด แล้วก็กล่าวโทษแม่ว่าเป็นเพราะแม่คนเดียวที่ทำให้เขาต้องเป็นเช่นนี้ เป็นเพราะแม่ไม่สั่งสอนเขาให้ดี คอยช่วยปกปิดความผิดของเขา

2. คนโง่เขลา

มีพี่น้องสองคนอาศัยอยู่ด้วยกัน และพวกเขาก็มียายแก่ ๆ ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้อีกคนหนึ่งอาศัยอยู่ด้วย ทุก ๆ วันผู้เป็นพี่ชายก็จะต้มน้ำและอาบน้ำให้ยาย วันหนึ่งเมื่อพี่ชายต้องออกไปข้างนอกก็ได้บอกกับน้องชาย ว่าวันนี้พี่จะออกไปข้างนอกนะอยู่บ้านช่วยต้มน้ำและอาบน้ำให้ยายด้วย เมื่อถึงเวลาเขาก็ต้มน้ำ แล้วก็เอายาย ลงอาบน้ำที่กำลังร้อน ๆ จนยายนั้นตายเพราะน้ำร้อนลวกเมื่อพี่ชายกลับมาก็ถามถึงยาย ก็พี่นั่นแหละบอกให้ ฉันต้มน้ำแล้วอาบให้ยาย ยายก็เลยตาย เอ้า แล้วทำไมไม่รอหรือผสมให้มันอุ่นก่อนล่ะ เอายายไปฝังเองนะ เขาจึงเอาเสื่อห่อตัวยายแล้วก็แบกไปฝัง ไปได้ครึ่งทางยายก็ตกแต่เขาไม่ทันรู้สึก ไปถึงก็เอาเสื่อไปฝังคิดว่า ยายอยู่ข้างใน พอขากลับก็เห็นศพของยายแก่คนหนึ่งตกอยู่ข้างทางเขาจึงกลับไปบอกพี่ชายว่า พี่ชาย!! คนอื่น เขาก็ตายเหมือนกันนะตอนฉันกลับมาเห็นตกอยู่ข้างทาง

3. ความโกรธ

มีเจ้าเมืองเมืองหนึ่งมีลูกสาวสวยมาก และเจ้าเมืองก็หวงลูกสาวของตนมาก ด้วยกลัวว่าจะมีคนมายุ่ง กับลูกสาวของตน จึงแอบพาลูกสาวของตนไปไว้ในป่าโดยสร้างบ้านให้อยู่ในป่า นาน ๆ จะมาเยี่ยมที วันหนึ่งมี เด็กหนุ่มคนหนึ่งซึ่งเป็นเด็กกำพร้าก็ไปเดินเที่ยวในป่า เดิน ๆ ไปก็ไปพบบ้านของหญิงสาวเห็นบ้านของเธอสวยดี จึงเข้าไปดู แล้วก็ได้พบกับหญิงสาว ท่านเป็นใคร ? หญิงสาวถาม เรามาเดินป่า แล้วเจ้าทำไมถึงมาอยู่ในป่า คนเดียวเล่า พ่อของเราเอาเรามาไว้ที่นี่ เจ้ามาเยี่ยมเราบ่อย ๆ ได้มั้ย เราอยู่คนเดียวเหงามากเลย หลังจากนั้น ชายหนุ่มก็แวะเวียนมาเยี่ยมหญิงสาวบ่อย ๆ จนในที่สุดทั้งสองก็เกิดความรักต่อกันและแอบได้เสียกันจนหญิงสาว ตั้งครรภ์ เมื่อพ่อของนางมาพบก็โกรธมากข้าอุตส่าห์เอาเจ้ามาซ่อนไว้ในป่าแล้วเพราะกลัวว่า จะมีชายหนุ่มมา หลงรักเจ้าแต่เจ้ายังแอบมีจนได้ มันเป็นใคร ลูกสาวตอนแรกก็ไม่กล้าบอก แต่ในที่สุดเมื่อพ่อถามมาก ๆ ก็เลย บอกว่าเป็นเด็กกำพร้าซึ่งในสมัยนั้นเด็กกำพร้าเป็นที่น่ารังเกียจของคนทั่วไป เจ้าเมืองจึงโกรธมาก คว้ามีดฆ่า ลูกสาวตาย แต่มาตอนหลังก็รู้สึกคิดถึงลูกสาวและเสียใจกับสิ่งที่ตนทำลงไปแต่เมื่อคิดได้แต่มันก็สายเกินไปแล้ว

4. ความรักความสามัคคี

มีครอบครัวอยู่ครอบครัวหนึ่ง ซึ่งมีกันอยู่สามคนพ่อลูก เป็นลูกชายทั้งสองคน พ่อก็แก่ชรามากแล้ว และก่อนที่พ่อจะตายพ่อก็ได้เรียกลูกทั้งสองมาสั่งเสีย ลูกเอ้ย พ่อก็แก่มากแล้วนะอาจจะอยู่กับพวกเจ้าได้ไม่นาน พวกเจ้าต้องรักซึ่งกันและกันนะอย่าทะเลาะกันจากนั้นต่อมาไม่นานพ่อก็ได้จากพวกเขาไป พ่อได้ทิ้งผ้าห่มไว้ให้ หนึ่งผืนกับควายหนึ่งตัว น้องชายซึ่งเป็นคนนิสัยไม่ค่อยดี พอตกกลางคืนก็ห่มผ้าห่มคนเดียว แต่กลางวันก็ยกให้ พี่ชาย ซึ่งกลางวันก็ร้อนแล้วผ้าห่มก็ไม่จำเป็นสำหรับพี่ชายแล้ว พี่ชายจึงเอาผ้าห่มไปซัก เมื่อตกกลางคืนผ้าห่ม ยังไม่แห้ง น้องชายก็บ่นว่า เอาผ้าห่มไปซักทำไม แล้วจะเอาอะไรห่ม ก็มันเป็นสิทธิของข้า พี่ชายพูด พอถึง คราวที่จะต้องรีดนมวัว น้องชายก็บอกกับพี่ชายว่า พี่เอาส่วนหัวนะ ฉันจะเอาส่วนท้าย ส่วนหัวมันบีบนมไม่ได้ พี่ชายจึงตีหัววัวทำให้วัวดิ้น น้องชายก็รีดนมวัวไม่ได้เช่นกัน ตีทำไม น้องชายพูด ก็มันเป็นสิทธิของฉัน พี่ชายพูด ฝ่ายน้องชายจึงคิดได้ถึงคำสั่งเสียของพ่อก่อนตายที่ให้เขาทั้งสองมีความรักความสามัคคีกัน เพราะถ้าเขาสอง คนไม่รักและสามัคคีกันเขาทั้งสองก็จะไม่สามารถทำอะไรได้เลย

5. ความสัตย์ซื่อ

มีนายจ้างกับลูกจ้างอยู่คู่หนึ่ง เมื่อถึงคราวที่เจ้านายจะต้องกลับไปยังบ้านเกิดก็ได้เรียกลูกจ้างให้เข้ามา หาเพื่อจะสั่งงาน ระหว่างที่ข้าไม่อยู่ ข้าจะให้เงินเจ้าก้อนหนึ่ง เจ้าอยู่ก็ช่วยสร้างบ้านหลังหนึ่งสร้างให้หลังใหญ่ ๆ และดี ๆ เลยนะ แล้วนายก็จากไป ด้วยความขี้เกียจและขี้โกงของลูกจ้าง เขาจึงสร้างบ้านหลังหนึ่ง หลังใหญ่ อย่างที่นายสั่ง แต่ก็สร้างแบบลวก ๆ ไม่มีการตกแต่งใช้อุปกรณ์ที่ราคาถูก ๆ และไม่นานนายของเขา ก็กลับมา ถามถึงเรื่องบ้าน เจ้าสร้างบ้านเสร็จหรือยัง เสร็จแล้วจ๊ะนาย เจ้าอยู่กับเรามาก็ตั้งหลายปี เราก็คงไม่มีอะไร

จะให้เจ้าหรอกนะ เราก็จะให้บ้านหลังนี้กับเจ้าถือว่าเป็นค่าแรงที่เจ้าอยู่กับเรามาก็แล้วกัน เมื่อผู้เป็นลูกจ้างได้ยินดังนั้นก็ตกใจ และนึกเสียดายมากที่ตนสร้างบ้านหลังนั้นแบบลวก ถ้ารู้ว่านายจะยกให้แต่แรกคงสร้างให้ดีกว่านี้

6. จ๊อเกอะโดะ

มีชายขี้เกียจคนหนึ่ง ไม่ยอมทำงานทำการอะไร ให้เมียคอยหาเลี้ยงคนเดียว อยู่กินกันมาจนได้หนึ่งปี เจ้าคนขี้เกียจก็เกิดความคิดขึ้นว่า เอ เราน่าจะช่วยเมียทำงานบ้างนะ คิดได้ดังนั้นก็บอกกับเมียว่า วันนี้ข้าจะไปทำงานที่ไร่เองนะ ห่อข้าวให้ข้าด้วยก็แล้วกันเมื่อผู้เป็นเมียได้ยินเช่นนั้นก็ทั้งแปลกใจและดีใจเป็นอย่างยิ่ง จึงรีบห่อข้าวให้ แต่เมื่อเมียของเขาห่อข้าวเสร็จ เขาก็เกิดความขี้เกียจขึ้นมากะทันหันเลยบอกกับเมียว่าวันนี้ขี้เกียจแล้วล่ะ เอาไว้พรุ่งนี้ค่อยไปก็แล้วกันนะแล้วก็ล้มตัวลงนอนตามเดิม เมียก็ไม่รู้จะว่ายังไง ก็เลยต้องรีบไปไร่เองอีกตามเคย

เช้าวันรุ่งขึ้น เจ้าคนขี้เกียจก็ตัดสินใจแน่วแน่ว่า ยังไงวันนี้ก็ต้องไปไร่ให้ได้ บอกเมียให้ห่อข้าวให้อีก แล้วเจ้าขี้เกียจก็ออกไปไร่เมื่อไปถึงไร่เอาห่อข้าวห้อยไว้แล้วก็เกิดขี้เกียจก็เลยนอน จนเที่ยงแล้วแต่ก็ขี้เกียจลุกขึ้นมากินข้าว สักพักก็มีมิ้มตัวหนึ่งบินวนมาดูดน้ำจากกระบอกของเขา เจ้าขี้เกียจก็กลัวว่า มิ้มจะกินน้ำของเขาหมด ขี้เกียจไปตักน้ำใหม่จึงคว้ามีดมาฟันฉับโดนเขี้ยวมิ้มหลุดออกมามิ้มก็ตาย แล้วก็นอนต่อไป พอตื่นมาตอนบ่ายก็เห็นเขี้ยวมิ้มใหญ่ขึ้น ก็ลองจับมาสวมฟันตัวเองดูปรากฏว่าสวมได้พอดี แต่พอสวมฟันมิ้มเข้าไปก็รู้สึกว่าอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ กระโดดลงจากกระท่อมถางหญ้าในไร่จนเสร็จก่อนค่ำวันนั้นเอง แล้วก็กลับบ้านถอดเขี้ยวมิ้มออก แล้วก็นอนเหมือนเคย เย็นนั้นเมียก็ชวนว่าพรุ่งนี้เราไปไร่ด้วยกันนะจะได้ถางหญ้าให้เสร็จเร็ว ๆ ฝ่ายคนขี้เกียจก็บอกว่าถางเสร็จแล้วไม่ต้องไปแล้วฝ่ายเมียก็ไม่เชื่อ เพราะหญ้านั้นเหลือเยอะ ทำคนเดียวต้องทำถึงสิบวันถึงจะเสร็จนี่ผัวนางขี้เกียจอย่างนี้ไปไร่แค่วันเดียวจะทำเสร็จได้อย่างไร

เช้าวันรุ่งขึ้น เมียก็เลยไปไร่คนเดียว พอไปถึงก็ปรากฏว่า ผัวถางหญ้าเสร็จแล้วจริง ๆ เมียก็ดีใจมาก แต่ก็อดแปลกใจไม่ได้ว่าเป็นไปได้ยังไง พอวันรุ่งขึ้นคนขี้เกียจก็บอกเมียว่า วันนี้จะไปหาของกินแล้วก็ออกเดินทางไปถึงเมือง ๆ หนึ่ง ถามหาหมูตัวใหญ่ที่สุดในเมืองนี้ ชาวบ้านก็บอกว่าหมูตัวที่ใหญ่ที่สุดก็มีแต่หมูเจ้าเมืองเท่านั้นแหละ คนขี้เกียจก็ขอดูหมูท่านเจ้าเมือง พอไปถึงก็บอกว่า หมูตัวนี้มันเล็กไปเรากินไม่อิ่มหรอก เมื่อเจ้าเมืองได้ยินก็ไม่พอใจจึงพูดออกไปด้วยความโมโหและรำคาญว่าถ้าเจ้ากินหมูตัวนี้หมดในมื้อเดียวเราจะยกเมืองให้เจ้าครึ่งหนึ่ง คนขี้เกียจก็ฆ่าหมูทำอาหารกินจนหมูหมดทั้งตัว กินเสร็จก็บอก เฮ้อ... ยังไม่อิ่มดีเลยเจ้าเมืองก็ตกใจแต่ก็ต้องจำยกเมืองให้ครึ่งหนึ่งตามสัญญาซึ่งรวมทั้งลูกน้องบริวาร แล้วก็เดินทางต่อไปอีกเมืองหนึ่งและถามหาควายที่ตัวใหญ่ที่สุดในเมืองนั้น ชาวบ้านก็บอกว่าควายที่ตัวใหญ่ที่สุดก็มีแต่ควายของเจ้าเมืองเท่านั้นแหละ คนขี้เกียจก็ขอดูควายท่านเจ้าเมืองและพูดว่าควายตัวนี้เล็กไปเรากินไม่อิ่มหรอก ท่านเจ้าเมืองได้ยินก็พูดออกไปด้วยความโมโหและรำคาญว่า ถ้าเจ้ากินควายตัวนี้หมดในมื้อเดียว ข้าจะยกเมืองให้เจ้าครึ่งหนึ่งรวมทั้งลูกน้องบริวาร คนขี้เกียจก็ฆ่าควายและทำกินจนควายหมดทั้งตัว กินเสร็จก็บอก เฮ้อ... ยังไม่อิ่มเท่าไหร่เลย เจ้าเมืองก็ตกใจ แต่ต้องจำยอมยกเมืองให้ครึ่งหนึ่งพร้อมบริวาร แล้วคนขี้เกียจก็ออกเดินทางไปอีกเมืองหนึ่ง ถามหาที่ดินที่กว้างที่สุด ชาวบ้านก็บอกว่ามีแต่ที่ดินของเจ้าเมืองเท่านั้นแหละที่กว้างที่สุด คนขี้เกียจก็ไปบ้านเจ้าเมืองบอกว่าเจ้าเมืองมีที่ดินเท่านี้เองเหรอเราขี้ใส่ยังไม่พอเลยเจ้าเมืองได้ยินก็โมโหจึงพูดออกไปว่า ถ้าเจ้าขี้ได้เต็มที่ดินของเราเราจะยกเมืองให้เจ้าครึ่งหนึ่งเลย คนขี้เกียจก็ขี้ออกมาจนเต็มที่ของเจ้าเมือง แล้วก็พูดว่า เฮ้อขี้ยังไม่สุดเท่าดีเลย เจ้าเมืองก็แปลกใจมากแต่ก็ต้องยอมยกเมืองให้ครึ่งหนึ่งตามสัญญาแล้วในที่สุดคนขี้เกียจก็ได้ครองเมืองสามเมืองเมืองละครึ่ง พาลูกพาเมียมาอยู่ด้วยและมีบริวารมากมาย

7. จ๊อเกอะโดะ 2

จ๊อเกอะโดะเป็นคนขี้เกียจมาก มีหน้าที่เลี้ยงควายตัวหนึ่ง แต่เขาก็มีความฉลาดหลักแหลมเพราะความขี้เกียจนี่เอง เขามีวิธีเลี้ยงควายที่ไม่เหมือนใคร ใช้เชือกเส้นยาว ๆ มัดควายไว้ ตัวเองนอนจับปลายเชือกข้างหนึ่งปล่อยให้ควายหากิน ตกเย็นก็ดึงเชือกกลับมา

วันหนึ่งเจ้าเมืองก็เกิดหมั่นไส้ ที่จ๊อเกอะโดะเลี้ยงควายสบายนัก จึงสั่งให้ลูกน้องไปจับควายของเขามาแล่เนื้อแบ่งกัน เมื่อจ๊อเกอะโดะดึงเชือกกลับก็เหลือแต่เชือกจึงออกตามหาและพบพวกลูกน้องของเจ้าเมืองพวกเขาเอาเนื้อไปหมดแล้ว เขาเลยพูดว่า พวกเจ้าขโมยฆ่าควายเราไม่เป็นไรเราเอาแต่หนังมันก็แล้วกัน แล้วก็เผาหนังควายแบกกลับบ้านไป วันต่อมาก็หอบหนังควายทำทีว่าจะเอาไปขาย เมื่อไปถึงริมน้ำแห่งหนึ่งก็ปีนขึ้นต้นไม้ รอสักพักก็มีโจรกลุ่มหนึ่งจะมาแบ่งทรัพย์สินที่ปล้นมาได้หนึ่งกะบุง จ๊อเกอะโดะก็โยนหนังควายลงมาพวกโจรก็วิ่งหนีกันหมดโดยไม่ทันดูเพราะคิดว่าเป็นหมี จ๊อเกอะโดะจึงแบกกระบุงกลับบ้าน ข่าวเรื่องจ๊อเกอะโดะขายหนังควายได้เงินกระบุงหนึ่งก็ได้ไปถึงหูเจ้าเมือง เจ้าเมืองก็คิดว่าควายตัวเดียวขายได้เงินตั้งหนึ่งกระบุงเรามีควายเป็นร้อยตัวต้องได้ร้อยกระบุงแน่ จึงสั่งให้ลูกน้องฆ่าควายร้อยตัวแล้วเอาหนังไปขาย แต่ขายอย่างไรก็ขายไม่ได้ จึงไปต่อว่าจ๊อเกอะโดะว่าหลอก และสั่งลูกน้องให้ไปเผาบ้านของจ๊อเกอะโดะ เมื่อบ้านถูกเผาแล้วเขาก็กวาดขี้เถ้าบ้านของตนได้สามกระบุง เจ้าเมืองก็ถามเจ้าจะเอาขี้เถ้าไปทำไม เขาบอกว่าจะเอาขี้เถ้าบ้านที่ถูกเผาไปขาย เจ้าเมืองกับลูกน้องก็พากันหัวเราะเพราะยังไงขี้เถ้าก็ขายไม่ได้ วันรุ่งขึ้นจ๊อเกอะโดะก็เอาเงินใส่ไว้ตรงส่วนบนของขี้เถ้า ทำให้ดูเหมือนว่ามีเงินสามกระบุงแล้วก็ขนไปที่ริมน้ำ เรียกเรือลำหนึ่งจ้างข้ามแม่น้ำแล้วก็บอกเจ้าของเรือว่า ต้องระวังให้ดีนะอย่าให้เรือจมน้ำเชียว ไม่อย่างนั้นเจ้าต้องชดใช้ให้เรา เจ้าของเรือก็รับปากและพายเรือไป เมื่อถึงกลางแม่น้ำนั่นเองน้ำเชี่ยวแรงเรือโคลงเคลงแทบจะพลิกคว่ำ น้ำเข้าเรือมากมายในที่สุดขี้เถ้าก็ละลายน้ำหมดเหลือแต่เงินติดก้นกระบุง จ๊อเกอะโดะก็แกล้งโวยวายนี่เจ้าทำเงินเราหล่นลงน้ำหมดเจ้าต้องชดใช้ตามสัญญา เจ้าของเรือจึงจำเป็นต้องชดใช้ให้ตามสัญญา โดยใส่เงินให้เต็มสามกระบุงแล้วจ๊อเกอะโดะก็กลับมาสร้างบ้านใหม่

ครั้งเมื่อเจ้าเมืองมาเห็นเข้า ก็แปลกใจที่จ๊อเกอะโดะขายขี้เถ้าได้เงินสามกระบุง ท่านเจ้าเมืองก็คิดบ้านหลังเล็กนิดเดียวยังขายได้เงินสามกระบุง บ้านเราหลังใหญ่ขนาดนี้คงขายได้มากมายจึงให้ลูกน้องเผาบ้านตนเองแล้วเอาขี้เถ้าไปขาย ขายอยู่หลายวันแต่ก็ขายไม่ได้ เจ้าเมืองก็โกรธจ๊อเกอะโดะมาก สั่งให้ลูกน้องจับจ๊อเกอะโดะใส่เข่งห้อยไว้ข้างทางแล้วกลับบ้านไปคิดว่าเดี๋ยวค่อยมาฆ่า ฝ่ายจ๊อเกอะโดะคิดว่าคราวนี้คงตายแน่แล้วทันใดนั้นเองก็มีคนขี่ช้างผ่านมาจ๊อเกอะก็ร้อง คนขี่ช้างก็ถามว่าเจ้าเป็นอะไร ก็ท่านเจ้าเมืองจะให้เราแต่งงานกับลูกสาวเราไม่อยากแต่งอีกเดี่ยวก็คงมารับเรา แล้วคนขี่ช้างก็แอบยิ้มในใจ แล้วบอกว่างั้นเปลี่ยนกันมั้ย เจ้าขี่ช้างไป ส่วนเราจะไปเป็นเขยเจ้าเมืองเอง ฝ่ายจ๊อเกอะโดะขี่ช้างขนเงินหนีไป ฝ่ายเจ้าเมืองกลับมาก็ยิงไปที่เข่งนั้นทำให้คนที่อยู่ในเข่งซึ่งคิดว่าเป็นจ๊อเกอะโดะตายแล้วเอาไปฝังทั้งเข่งเลย

เวลาผ่านไปหลายปีจ๊อเกอะโดะซึ่งไปอยู่ที่อื่นจนมีลูกมีเมีย ก็พาลูกเมียตนกลับมาอยู่ที่บ้านเก่าเรื่องการกลับมาของจ๊อเกอะโดะรู้ถึงหูท่านเจ้าเมือง เจ้าเมืองก็แปลกใจว่าเป็นไปได้อย่างไรก็มันตายไปแล้วนี่ จึงไปถามเพื่อให้รู้แจ้ง จ๊อเกอะโดะก็บอกว่าเราไปอยู่เมืองผี ผู้เฒ่าที่เมืองผีดูแลเราอย่างดีและให้เราขี่ช้างกลับมา เจ้าเมืองได้ยินก็คิดว่าถ้าตนไปเมืองผีก็ต้องได้ช้างกลับมาเป็นแน่ จึงบอกลูกเมียแล้วให้จ๊อเกอะโดะฆ่าตน จ๊อเกอะโดะก็ฆ่าเจ้าเมืองแล้วเอาศพไปเผา หลายวันผ่านไปเมียของเจ้าเมืองก็มาถามว่า ป่านนี้เจ้าเมืองไปถึงไหนแล้ว ป่านนี้คงไปถึงเมืองเหม็นแล้วมั้ง หลายวันต่อมาก็มาถามอีกป่านนี้ถึงไหนแล้ว ถึงเมืองกระดูกขาวแล้วมั้ง เมียเจ้าเมืองก็กลับไป นานวันก็ยิ่งร้อนใจเจ้าเมืองยังไม่กลับมาก็ไปถามอีก จ๊อเกอะโดะก็หัวเราะอย่างสะใจ ก็คนมันตายไปแล้วจะให้กลับมาได้อย่างไร เมียของเจ้าเมืองก็แค้นมากที่จ๊อเกอะโดะหลอกฆ่าสามีตน เมียเจ้าเมืองจึงต้มเหล้ายาพิษให้จ๊อเกอะโดะกิน เมื่อจ๊อเกอะโดะรู้ตัวว่าไม่รอดแน่แล้ว กลับบ้านให้เมียหาปลา

มาใส่กะละมังแล้วเอาเท้าลงไปแช่ แล้วทำให้ดูเหมือนเท้าของเขานั้นกระดิกอยู่ให้ลูกเมียนั่งล้อมวงกันปรบมือร้องเพลง และเมื่อเมียของเจ้าเมืองมาแอบดูว่าจ๊อเกอะโดะตายหรือยัง ก็เห็นภาพที่จ๊อเกอะโดะสร้างขึ้นก็คิดว่าจ๊อเกอะโดะยังไม่ตายเลยโกรธ กลับบ้านไปบอกลูกลองกินเหล้ายาพิษที่ต้มให้จ๊อเกะโดะกินแล้วทั้งหมดก็ตาย

8. เด็กกำพร้า

กาลครั้งหนึ่งมีหมู่บ้านหนึ่งทำไร่ได้ข้าวไม่พอกินกันในแต่ละปี ทุกครอบครัวต้องหาของป่า เพื่อนำไปแลกข้าวที่หมู่บ้านอื่น มีเด็กกำพร้าอยู่คนหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่คนเดียวเมื่อชาวบ้านออกไปหาของป่า เด็กกำพร้าก็ขอไปด้วย แต่พวกชาวบ้านก็ไม่ยอมให้เด็กกำพร้าไปพอพวกชาวบ้านเดินทางไปได้พักหนึ่งก็ได้พบแม่เฒ่าคนหนึ่งกำลังติดอยู่ในกอหวาย “หลายเอ๊ย ” แม่เฒ่าร้องเรียก ช่วยเอายายออกไปจากกอหวายที ยายออกไปไม่ได้ พวกชาวบ้านกำลังรีบเดินทาง และพลางคิดว่าเราไม่มีเวลาพอที่จะต้องมาเสียเวลาช่วยใคร จึงพากันออกเดินทางต่อ เมื่อเด็กกำพร้าเดินทางมาถึง แม่เฒ่าก็ร้องเรียกอีก “หลายเอ๊ย ช่วยเอายายออกไปที ยายออกไปไม่ได้” เมื่อเด็กกำพร้าเห็นเข้าก็รีบไปช่วยแม่เฒ่า “รอเดี๋ยวนะจ๊ะยาย” เด็กกำพร้ามีเพียงมีดผุ ๆ เล่มหนึ่งเท่านั้น เขาจึงต้องใช้ความพยายามมากในการช่วยแม่เฒ่าออกมาจากกอหวาย และในที่สุดเขาก็ช่วยแม่เฒ่าออกมาจากกอหวายได้ “หลานจะไปไหนเหรอจ๊ะ” ยายถามเด็กกำพร้าก็เล่าให้ยายฟังถึงเรื่องที่หมู่บ้านกำลังประสบอยู่และตนเองกำลังจะออกไปหาของกินในป่า “ไม่ต้องไปหรอกจ๊ะเดี๋ยวยายจะช่วยเจ้าเองนะ” แม่เฒ่ากล่าวแล้วแม่เฒ่าก็ให้เด็กกำพร้าพากลับบ้าน พอไปถึงบ้านแม่เฒ่าก็หุงข้าวให้เด็กกำพร้ากิน เด็กกำพร้าก็แปลกใจว่าบ้านเขาไม่เห็นมีข้าวสารเลยแล้วทำไมแม่เฒ่าถึงหุงข้าวได้ เด็กกำพร้าเกิดความสงสัยจึงซุ่มแอบดูยาย แล้วเขาก็เห็นข้าวสารไหลออกมาจากเล็บของยาย เขาจึงรู้ว่ายายไม่ใช่คนธรรมดา

ต่อมาเมื่อถึงฤดูทำไร่ แม่เฒ่าก็ได้ให้พันธุ์ข้าวกับเด็กกำพร้าคนนั้น แล้วเด็กกำพร้าก็นำพันธุ์ข้าวไปปลูกจนเต็มไร่ เด็กกำพร้าก็เฝ้าดูแลอย่างดีจวบจนถึงฤดูเก็บเกี่ยว เด็กกำพร้าเกี่ยวข้าวอย่างไรก็เกี่ยวไม่หมด กว่าจะเกี่ยวเสร็จก็ใช้เวลาไปหลายวัน เมื่อถึงเวลาตีข้าวเด็กกำพร้าก็ใช้เวลาในการตีอยู่หลายวัน ยามแบกข้าวกลับบ้านก็แบกอยู่หลายวัน พอทุกอย่างเสร็จเรียบร้อยแม่เฒ่าก็บอกกับเด็กกำพร้าว่า “หลานเอ๊ย ให้เจ้าเอาข้าวเอาไก่ไปเลี้ยงที่ไร่ด้วยนะ ”

เด็กกำพร้าก็ทำตาม ขณะที่เด็กกำพร้าเลี้ยงไก่อยู่นั้น แม่เฒ่าก็กินข้าวกับไก่ของเด็กกำพร้านั้นจนหมด จากนั้นแม่เฒ่าก็กลายร่างเป็นนกฟ้า แล้วบินขึ้นสวรรค์ไป เมื่อเด็กกำพร้าเห็นเช่นนั้นถึงกับทำอะไรไม่ถูก ได้แต่ยืนงงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเบื้องหน้าของเขา หลังจากเหตุการณ์นี้ผ่านไปเด็กกำพร้าก็ขยันทำงานและได้ข้าวมากในทุก ๆ ปี และทุกครั้งหลังเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ เด็กกำพร้าก็จะทำพิธีส่งนกขึ้นสวรรค์ตลอดมาตราบจนทุกวันนี้ ชาวปกากะญอเชื้อสายเด็กกำพร้าก็ทำพิธีเลี้ยงส่งนกขึ้นสวรรค์ทุกปีมิได้ขาด

9. น่อสะจู (นางผู้อดทน)

มีเจ้าเมืองเมืองหนึ่งมีภรรยาที่แสนดีและน่ารัก ทั้งสองมีลูกด้วยกัน 2 คน แต่ลูกของทั้งสองนั้นได้ถูกฝรั่งขอไปเลี้ยงทั้ง 2 คน เพื่อให้ไปร่ำเรียน เจ้าเมืองและภรรยาจึงต้องอยู่กันเพียง 2 คน วันหนึ่งเจ้าเมืองก็คิดอยากจะลองใจภรรยาของตนเอง จึงออกอุบายขับไล่นางออกจากเมืองและให้ไปสร้างบ้านหลังเล็ก ๆ อยู่นอกเมือง นางจึงต้องไปใช้ชีวิตอย่างลำบากอยู่ในป่า แต่นางก็ไม่ได้คิดท้อแท้หรือน้อยใจ และไม่ได้คิดโกรธเคืองเจ้าเมืองเลยแม้แต่น้อย และต่อมาไม่นานลูกทั้งสองของนางก็กลับมา และเจ้าเมืองก็ออกมาประกาศว่าจะแต่งงานใหม่ แต่จะต้องให้นางสะจูมาทำอาหารในงานแต่งงานของท่านเท่านั้น เพราะไม่มีใครทำอาหารได้อร่อยเท่านาง เรื่องที่เจ้าเมืองจะแต่งงานใหม่และจะให้นางน่อสะจูมาทำอาหารให้นั้น ได้ถึงหูของนางน่อสะจู นางจึงเดินทางเข้าเมืองมาเพื่อที่จะทำอาหารในงานแต่งงานของท่านเจ้าเมือง นางก็ได้ตั้งใจทำอาหารอย่างเต็มที่และเต็มใจ เจ้าเมืองจึงรู้สึกสงสารและเห็นว่านางนั้นดีจริงจึงประกาศความจริงให้นางรู้ และบอกกับนางว่าลูกทั้งสองกลับมาแล้ว จากนั้นเจ้าเมืองและครอบครัวจึงอยู่กันอย่างมีความสุข

ความเป็นอยู่ของชาวปกากะญอ

ลักษณะการวางผังหมู่บ้านกระเหรี่ยงน้ำตก ตัวเรือนขนานไปกับถนนสายหลักทางเข้าหมู่บ้าน ชาวกระเหรี่ยงปลูกบ้านไว้ตามเชิงเขา ดังนั้นถนนที่เข้าหมู่บ้านอยู่ตีนเขา ส่วนตัวเรือนจะอยู่ถัดเข้าไป และมีถนนซอยสร้างไว้เพื่อเป็นทางเข้าบ้านที่อยู่เป็นกลุ่ม ๆ 2 - 4 หลัง รูปแบบเรือนกระเหรี่ยง เป็นเรือนหลังคาจั่วความชันต่ำ มุงด้วยหญ้าแฝก มีช่องระบายอากาศทางด้านจั่ว ด้านหน้ามีชานและมีหลังคาคลุม ผังเรือนแยกพื้นที่ใช้สอย มีชานหน้าเรือน ยกใต้ถุนสูงถ้าหากมองจากบริเวณตีนเขา แต่ถ้ามองจากลานดินด้านหน้าเรือนจะเหมือนกับเรือนสร้างติดพื้นดิน บริเวณใต้ถุนเรือนใช้เก็บฝืนและเลี้ยงสัตว์ ผนังเรือนเป็นไม้ไผ่สาน ด้านหน้าเรือนเปิดโล่งเพื่อการระบายอากาศ มีชานทางเดินรอบตัวเรือน ใช้สำหรับเป็นพื้นที่ตากผ้า พื้นเรือนเป็นไม้แผ่นปูเว้นร่อง ภายในเรือนมีการจัดเตาไฟไว้บริเวณกลางห้องส่วนด้านหน้าจัดไว้เป็นส่วนเก็บอาหารแห้ง และเก็บของใช้ห้องส้วมสร้างแยกต่างหากจากตัวบ้านหลังคาทรงหมาแหงน อย่างไรก็ตามพบว่าเรือนกระเหรี่ยงส่วนใหญ่ยังมีการวางผังในลักษณะเดิม แต่ปรับเปลี่ยนวัสดุและระบบโครงสร้างเป็นสมัยใหม่

อาหารพื้นถิ่นของชาวปกาเกอะญอ

อาหารเป็นส่วนหนึ่งของทุกชีวิตทุกเผ่าพันธุ์ อาหารกะเหรี่ยงจะมีเอกลักษณ์ของตนเอง กล่าวคือ รสชาติจะเผ็ดและจัดจ้าน สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1. แกงข้าวคั่ว “ต่า เค่อ”
2. น้ำพริกปลา “นะ ปึะ โต้ เคอะหน่อ คะรี่”
3. แกงเย็นปลา “ญ่า โพ จื่อ ที”
4. แกงเบือ "ต่า คอ พ้อ"
5. แกงไก่ใส่หัวปุก "ต้าซู พอชอเต่ลอคื่อ"
6. แกงหางไหวใส่หมู "เง่ข่าดื่อ เดอเทาะย่า"

ภาพ 4 อาหารพื้นถิ่นของชาวปะกาเกอะญอ

หมายเหตุ: จาก หนุนท่องเที่ยว สินค้าโอทอป หมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตก คลองลาน โดย KPP News, 2560, (https://kppnews.net/2017/09/27/58924). CC BY-NC-ND.

วัฒนธรรมและประเพณีของชาวปกาเกอะญอ

1. ศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรม

เดิมชาวกะเหรี่ยงนับถือผีมีการบวงสรวงและเซ่นสังเวยอย่างเคร่งครัด ภายหลังหันมานับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์มากขึ้น แต่ก็ยังคงความเชื่อเดิมอยู่ไม่น้อย เช่น ความเชื่อเรื่องขวัญหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ

จะต้องมีการเซ่น เจ้าที่เจ้าทาง และบอกกล่าวบรรพชน ให้อุดหนุนค้ำจุน ช่วยให้กิจการงานนั้น ๆ เจริญก้าวหน้า ทำเกษตรกรรมได้ผลผลิตดี ให้อยู่เย็นเป็นสุข ปกป้องคุ้มครองดูแล และยังเป็นการขอขมา อีกด้วย (ภคพร วงค์ดอยแก้ว, 2558)

2. วัฒนธรรมและประเพณี

ด้วยความเชื่อและนับถือในเรื่องผีวิญญาณ ชาวกะเหรี่ยงจึงมีประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงผีอยู่เสมอ ผีที่ชาวกะเหรี่ยงนับถือมีอยู่ 2 อย่าง คือ ผีดี กับ ผีร้าย ผีดีคือผีบ้าน ซึ่งมีหน้าที่ดูและรักษาหมู่บ้านหรือผีเจ้าที่นั่นเอง และผีเรือน คือผีบรรพบุรุษ เช่น ผีปู่ย่าตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณยังวนเวียนคุ้มครองลูกหลานอยู่ ชาวกะเหรี่ยงจะมีพิธีเซ่นบวงสรวงบูชาผีเรือนอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง เพื่อให้ปลอดภัยจากการเจ็บไข้ได้ป่วย หรือรอดพ้นจากภัยทั้งปวง นอกจากการเลี้ยงผีบ้านผีเรือนแล้ว ชาวกะเหรี่ยงยังมีพิธีเลี้ยงผีไร่ ผีนา ผีป่า ผีดอยอีกด้วย ดังนั้นความเชื่อถือในเรื่องผีและวิญญาณของชาวกะเหรี่ยง จึงมีผลดีต่อสังคมชาวกะเหรี่ยงอย่างมาก และทำให้เกิดคุณธรรมขึ้น เพราะไม่มีใครกล้าทำความผิดแม้แต่ต่อหน้าและลับหลัง เช่น การลักขโมยหรือการผิดลูกผิดเมียผู้อื่น แม้คนไม่เห็นแต่ผีเห็นเสมอเป็นต้น นอกจากการนับถือผีแล้ว ชาวกะเหรี่ยงยังนับถือศาสนาคริสต์ และพุทธศาสนาอีกด้วย ซึ่งก่อให้เกิดเป็นประเพณีและวัฒนธรรมในเผ่าขึ้น เช่น ประเพณีปีใหม่ ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีเกี้ยวสาว และแต่งงาน หรือแม้กระทั่งประเพณีงานศพ (เจษฎา ขวัญเมือง และคณะ, 2554)

2.1 ประเพณีปีใหม่

ประเพณีปีใหม่ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญที่สุดของชาวกะเหรี่ยง โดยถือกำเนิดเอาเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี แต่การจัดงานอาจจะไม่ตรงกันทุกปีก็ได้ แล้วแต่หัวหน้าหมู่บ้านหรือฮีโข่ จะแจ้งให้ทราบ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นระยะเวลาก่อนจะถึงฤดูกาลการเกษตร คือ หลังจากงานปีใหม่แล้วกะเหรี่ยงจะเริ่มทำงานในไร่ในนาทันที โดยทุกหลังคาเรือนในหมู่บ้านจะหมักเหล้าเตรียมเอาไว้ เมื่อถึงวันกำหนดงานหมอผีจะประกอบพิธีให้ โดยเริ่มจากบ้านของฮีโข่ หรือ หัวหน้าหมู่บ้านก่อนเป็นหลังแรก แล้วกระทำต่อไปจนครบ ทุกหลังคาเรือนซึ่งกินเวลาถึง 3 วัน กว่าจะเสร็จ การทำพิธีกรรม เริ่มจากจัดเตรียมขนมหลายชนิด เช่น ข้าวเหนียวต้ม ข้าวปุ๊ก ข้าวหลาม เพื่อวันรุ่งขึ้นจะถวายแด่เทพเจ้า เตรียมเหล้า สำหรับประกอบพิธีและดื่มร่วมกัน ตกกลางคืนของก่อนวันขึ้นปีใหม่ ผู้นำศาสนาที่ชาวกะเหรี่ยงเรียกว่า "ฮี่โข่" จะทำการเรียกเหล่าชาวบ้านมาชุมนุม ในแต่ละบ้านจะส่งตัวแทนบ้านละหนึ่งคน คือ หัวหน้าครอบครัว (ต้องเป็นผู้ชาย) ตอนไปชุมนุมจะต้องเตรียมเหล้า บ้านละหนึ่งขวดไปยังบ้านของผู้นำศาสนา (ฮี่โข่) ด้วย เมื่อมาพร้อมกันทั้งคน และเหล้าแล้ว ฮี่โข่จะเริ่มทำพิธีกรรมพิธีกรรมนี้ชาวกะเหรี่ยงเรียกว่า พิธีกินหัวเหล้า (เอาะซิโค) โดยตอนแรกจะนำขวดเหล้ามารวมกัน โดยฮี่โข่จะทำการอธิษฐาน จากนั้นจะรินเหล้าลงในแก้ว แล้วให้คนที่มาร่วมพิธีดื่ม วิธีการดื่มคือ เอาขวดแรกของคนที่มาถึงก่อนฮีโข่จะเอามาเทลงแก้ว แล้วฮี่โข่จะจิบเป็นคนแรก จากนั้นก็ให้คนต่อไปจิบต่อ จิบเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนครบทุกคนที่มาร่วมงาน แล้ววนกลับมาถึงคิวฮี่โข่ ฮี่โข่จะทำการเททิ้งพร้อมอธิษฐานให้พร แด่เจ้าบ้านและครอบครัวของเจ้าของเหล้าขวดที่ได้เทไปแล้ว จะทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนครบทุกขวดของทุกบ้านที่มาร่วมงาน บางครั้งบางทีหมู่บ้านไหนที่มีหลังคาเรือนเยอะอาจทำถึงเช้าเลยก็ว่าได้

เช้าวันขึ้นปีใหม่ ชาวกะเหรี่ยงจะตื่นแต่เช้าแล้วมาฆ่าหมู ฆ่าไก่ เพื่อจะนำมาประกอบพิธีในวันรุ่งเช้า โดยเริ่มจากการนำไก่ที่ฆ่าแล้ว พร้อมเหล้าหนึ่งขวดมาตั้งที่ขันโตก เพื่อจะประกอบพิธีมัดข้อมือหรือเรียกขวัญของลูกหลานในแต่ละบ้าน โดยผู้เฒ่าผู้แก่ในครอบครัวจะเป็นผู้ประกอบพิธีนี้ เวลานี้สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะอยู่กันครบหน้า

ภาพ 6 พิธีปีใหม่ชาวกะเหรี่ยง

หมายเหตุ: จาก ภาษา โดย เจษฎา ขวัญเมือง และคณะ, 2554, Minolityofthailand (https://minolityofthailand.wordpress.com/category/ชนกลุ่มน้อย/กะเหรี่ยง/ภาษา/). CC BY-NC-ND.

2.2 ประเพณีแต่งงาน

ผู้หญิงจะเป็นผู้เลือกคู่ครองเอง เจ้าสาวจะต้องทอเสื้อผ้า กางเกง ย่ามไว้ให้เจ้าบ่าว ทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาวต้องฆ่าหมูฆ่าไก่เพื่อทำพิธีกรรมบอกต่อผีบรรพบุรุษและเป็นอาหารเลี้ยงแขก แต่งงานแล้วฝ่ายชายต้องมาอยู่บ้านฝ่ายหญิง 1 ฤดูเก็บเกี่ยว ก่อนแยกไปปลูกบ้านใกล้กัน เรื่องราวของการสู่ขอ (เอาะ เฆ) ของกะเหรี่ยงมีลักษณะดังนี้เมื่อเป็นที่รับรู้แล้วว่าหญิงชายรักชอบพอกัน พ่อแม่และญาติพี่น้องของฝ่ายหญิงก็จะส่งคนไปหาฝ่ายชาย เพื่อสอบถามให้แน่ใจว่าฝ่ายชายรัก และยินดีที่จะแต่งงานกับฝ่ายหญิงจริงหรือไม่ หากฝ่ายชายรักชอบพอกัน และยินยอมที่จะแต่งงานกับฝ่ายหญิง ก็จะมีการนัดหมายวันเวลาทำพิธีแต่งงานกันในเวลานั้น (ตามหลักประเพณีกะเหรี่ยงฝ่ายหญิงจะต้องเป็นฝ่ายไปขอฝ่ายชาย) เมื่อฝ่ายชายตกลงปลงใจว่าจะแต่งงานกับฝ่ายหญิง และนัดหมายวันเวลาแต่งงานที่แน่นอนแล้วฝ่ายชายก็ส่งเถ้าแก่ไปทำพิธีหมั่นหมาย (เตอะ โหล่) ฝ่ายหญิงก่อนวันแต่งงานในพิธีฝ่ายหญิงจะฆ่าไก่ 2 ตัว ในการู่ทำอาหารเพื่อเลี้ยงรับรองเถ้าแก่ของฝ่ายชายและวันรุ่งขึ้นก็จะนัดหมายวันเวลาที่ฝ่ายชายและเพื่อน ๆ จะมาหาฝ่ายหญิงเพื่อทำพิธีแต่งงานต่อไป

ภาพ 7 ประเพณีแต่งงานปกากะญอ

หมายเหตุ: จาก งดงาม ล้ำค่า พิธีวิวาห์แห่งปกาเกอะญอ โดย MGR Online, 2559, (https://mgronline.com/onlinesection/photo-gallery/9580000140367#google_vignette). CC BY-NC-ND.

เครื่องดนตรีของชนเผ่ากะเหรี่ยง

“เตหน่า” เป็นเครื่องดนตรีของชนเผ่ากะเหรี่ยง ทำด้วยไม้อ่อนเหลาและกลึงให้เป็นรูปเหมือนกล่องรูปทรงรี มีก้านยาวโก่งและโค้งสูงขึ้นไป ที่ตัวจะเจาะรูเป็นโพรงปิดด้วยโลหะบาง ๆ สายทำด้วยเส้นลวด มีสายตั้งแต่ 6 - 9 สาย เตหน่าใช้สำหรับดีดและร้องเพลงประกอบ ใช้ในโอกาสมีเวลาว่างและเพื่อความสนุกสนาน โดยเฉพาะหนุ่ม ๆ ชาวปกาเกอะญอจะใช้เตหน่าในการเกี้ยวพาราสีหญิงสาวในยามค่ำคืน (คนเดินทาง, 2559)

ภาพ 7 เครื่องดนตรี “เตหน่า” จากศูนย์วัฒนธรรมกระเหรี่ยง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 8 คุณลงซะนุยได้แสดงการเล่นเตหน่าให้ฟัง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

กลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนและสังคม : หมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตกคลองลาน ซึ่งมีชนเผ่าปะกาเกอะญอ หรือชนเผ่ากะเหรี่ยงอาศัยอยู่มาร่วมร้อยปี ยังคงมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มในด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งด้านภาษา ประเพณี และการแต่งกายประจำเผ่า ทั้งนี้หมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตกคลองลานยังได้รับการส่งเสริมจากจังหวัดกำแพงเพชรให้เป็นหมู่บ้านอัตลักษณ์โอทอปเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยใช้ภูมิปัญญาของคนในชุมชนและภายนอกชุมชนร่วมกันสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับชุมชน เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับคนในหมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตกคลองลาน ให้เกิดเป็นชุมชนเข้มแข็งโดยยังคงรักษาวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมของชาวปะกาเกอะญอไว้ไม่ให้สูญหาย

บรรณานุกรม

จิตร ภูมิศักดิ์. (2544). *ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ (ฉบับสมบูรณ์) ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม* (พิมพ์ครั้งที่ 5). สำนักพิมพ์สยาม.

เจษฎา ขวัญเมือง, รัตนากรณ์ ปรีดาสุทธิจิตต์ และวรรณิศา ทยะราษฎร์. (5 มีนาคม 2554). *ภาษา.* Minolityofthailand. https://minolityofthailand.wordpress.com/category/ชนกลุ่มน้อย/กะเหรี่ยง/ภาษา/

นายกะเหรี่ยง. (ม.ป.ป.). *นิทานชนเผ่ากะเหรี่ยง- The Karen Story.* Scribd. https://www.scribd.com/doc/22352033/นิทานชนเผ-ากะเหรี-ยง-The-Karen-Story

บ้านห้วยมะเขือส้ม. (12 มีนาคม 2556). *อัลบั้มที่ไม่มีชื่อ...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=225074740970891&set=a.225074710970894

ภคพร วงค์ดอยแก้ว. (8 กุมภาพันธ์ 2558). *วิถีชีวิตของชนเผ่ากะเหรี่ยง.* Pakapornwong. http://pakapornwong.blogspot.com/

วัชรินทร์ จินต์วุฒิ และศุภกิจ ยิ้มสรวล. (2554). *สถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ 9 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง* [รายงานการวิจัย]. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. https://book.culture.go.th/rad/6_19/mobile/index.html#p=1

สิริวรรณ สิรวณิชย์, วรพรรณ ขาวประทุม และบุญล้อม ด้วงวิเศษ. (2559). การจัดการความรู้บนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร. *สักทอง : วารสารมนุษย์และสังคมศาสตร์ (สทมส.), 22*(พิเศษ), 124-135. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/tgt/article/view/88207/69349

โสภา เรือนแก้ว. (ม.ป.ป.). *ชาวกะเหรี่ยง หรือ ชาวปากาเก่อญอ.* บ้านกองก๋อยซิตี้. https://sopa2006.wordpress.com/รัฐกะเหรี่ยง/ชาวกะเหรี่ยง-หรือ-ชาวปากาเก่อญอ/

KPP News. (27 กันยายน 2560). *หนุนท่องเที่ยว สินค้าโอทอป หมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตก คลองลาน.* https://kppnews.net/2017/09/27/58924

MGR Online. (3 มกราคม 2559). *งดงาม ล้ำค่า พิธีวิวาห์แห่งปกาเกอะญอ.* https://mgronline.com/onlinesection/photo-gallery/9580000140367

อุทยานแห่งชาติคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

วีรวรรณ แจ้งโม้[1], ชญาน์นันท์ ศิริกิจเสถียร[2], นงลักษณ์ จันทร์พิชัย[3], สุธีรา เกียรติทวี[4], วีรดา จันทร์ปรุง[5], วิชญาพร ตรองจิต[6], จีรวรรณ สุขมาก[7] และทรงกลด ทองเลิศ[8]

บทนำ

จังหวัดกำแพงเพชร ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ทิศเหนือและทิศใต้ของจังหวัดเป็นที่ราบ ทิศตะวันตกเป็นภูเขาสลับซับซ้อนและเป็นต้นน้ำของลำธารสายต่างๆ เช่น คลองสวนหมาก คลองวังเจ้า คลองขลุง และคลองแขยง ซึ่งจะไหลลงสู่แม่น้ำปิง เป็นแม่น้ำสำคัญที่ไหลผ่านกลางพื้นที่ของจังหวัดตั้งแต่เหนือสุดจนใต้สุด กำแพงเพชรเป็นที่ตั้งของเมืองเก่าซึ่งมีอายุไม่น้อยกว่า 700 ปี และเป็นเมืองหน้าด่านทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญ มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ก่อนเป็นจังหวัดกำแพงเพชรเคยมีเมืองเก่า 2 เมือง ได้แก่ เมืองชากังราว และเมืองนครชุม อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรได้รับการยกย่องให้เป็นเมืองมรดกโลก เมื่อปี พ.ศ. 2534 และจังหวัดกำแพงเพชรยังแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ทั้งป่าไม้ นก สัตว์ต่าง ๆ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า และอุทยานแห่งชาติคลองลาน

คำสำคัญ : ทรัพยากรธรรมชาติ, อุทยานแห่งชาติคลองลาน, น้ำตกคลองลาน, น้ำตกคลองน้ำไหล, คลองสวนหมาก

อุทยาแห่งชาติคลองลาน

อุทยานแห่งชาติคลองลาน ตั้งอยู่ท้องที่อำเภอคลองลาน อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ครอบคลุมพื้นที่ป่าคลองลานอันสมบูรณ์แหล่งสุดท้ายของจังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย ภูเขาชันสลับซับซ้อน เป็นป่าต้นน้ำลำธาร ต้นกำเนิดของน้ำหลายสาย เช่น คลองขลุง คลองสวนหมาก ซึ่งไหลรวมกันลงสู่แม่น้ำปิง และเป็นต้นน้ำคลองลานไหลลงสู่คลองขลุง เนื้อที่ประมาณ 187,500 ไร่ หรือ 300 ตารางกิโลเมตร (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ม.ป.ป.)

ภาพ 1 ป้ายด้านหน้าทางเข้าอุทยาน

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดย Oporshady, 2557, Travel MThai (https://travel.mthai.com/blog/87437.html). CC BY-NC-ND.

[1-2] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[3] อาจารย์ สาขาวิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
[4-8] นักศึกษา สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ ภาค กศ.บป. มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ที่ตั้งพิกัดทางภูมิศาสตร์

ตั้งอยู่ท้องที่ ตำบลโป่งน้ำร้อน ตำบลคลองน้ำไหล ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 16 องศา 2 ลิปดา –16 องศา 20 ลิปดาเหนือ และอยู่ระหว่างเส้นแวงที่ 99 องศา 6 ลิปดา – 99 องศา 19 ลิปดาตะวันออก ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 187,500 ไร่ หรือ 300 ตารางกิโลเมตร (ลุงเปี๊ยก ที-เน็ตเวิร์ค (อ.สากเหล็ก), 2557)

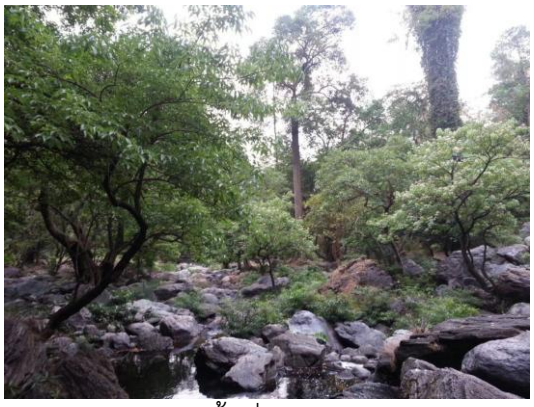
สภาพธรณีวิทยา

อุทยานแห่งชาติคลองลานมีลักษณะเป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน ด้านทิศตะวันออกเป็นที่ราบ ดินร่วนปนทราย ภูเขาแต่ละลูกเชื่อมโยงติดต่อกับขุนคลองลานซึ่งเป็นจุดสูงสุดในบริเวณนี้ สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,439 เมตร สภาพป่าสมบูรณ์เป็นป่าต้นน้ำลำธาร ต้นกำเนิดของแม่น้ำหลายสาย เช่น คลองขลุง คลองสวนหมาก ไหลรวมกันลงสู่แม่น้ำปิง (Guru Sanook, 2556)

ภาพ 3 บริเวณพื้นที่โดยรอบของอุทยาน

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (10 ธันวาคม 2560). เพลานี้ที่ ...@คลองลาน... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1354376768005541&set=pcb.1354377148005503

ภาพ 4 บริเวณพื้นที่โดยรอบของอุทยาน

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (2 เมษายน 2559). น้ำเรากลับมาแล้ว...เย้ๆ...อาจไม่เยอะแต่ก็พอมีให้เล่นนะ... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=860113484098541&set=pcb.860113614098528

ลักษณะทางภูมิอากาศ

อุทยานแห่งชาติคลองลานในฤดูร้อนค่อนข้างร้อน ในฤดูหนาวค่อนข้างหนาวอากาศเย็นสบาย ในฤดูฝนมีฝนตกชุก อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 27 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดในเดือนเมษายน 38 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดในเดือนธันวาคม 17 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ย 1,300 มิลลิลิตรต่อปี (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ม.ป.ป.)

สถานะการขึ้นทะเบียน

ได้รับการจัดตั้งและจดทะเบียนให้เป็นอุทยานแห่งชาติอย่างเป็นทางการในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2525 ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 99 ตอนที่ 191 เป็นอุทยานลับที่ 44 ของประเทศ

หน่วยงานที่ดูแลรักษา

สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 12 (นครสวรรค์) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช
หน่วยจัดการต้นน้ำขุนลาน
หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ คล.1 (แม่พืช)
หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ คล.2 (คลองน้ำไหล)
หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ คล.3 (เพชรจะขอ)
หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ คล.4 (คลองสวนหมาก)

ภาพ 5 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช

หมายเหตุ: จาก ย้ายซี 9 ผอ.สำนักฯ กรมอุทยานฯ “วิทยา หงษ์เวียงจันทร์” ขยับจากผู้ตรวจฯ ไปคุมนครสวรรค์ โดย Matichon, 2559, (https://www.matichon.co.th/local/news_387170).
CC BY-NC-ND.

ภาพ 7 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ประวัติความเป็นมา

สืบเนื่องจากนายเทพ ไสยานนท์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีหนังสือ ที่ กส 0215/230 ลงวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2521 ถึงปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รายงานผลการไปตรวจราชการที่จังหวัดกำแพงเพชร เมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2521 ว่า น้ำตกคลองลาน กิ่งอำเภอคลองลาน เป็นบริเวณป่าต้นน้ำลำธารและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ แต่ขาดการดูแลรักษา และมีการลักลอบตัดไม้ไปใช้สอย หากปล่อยทิ้งไว้บริเวณป่าต้นน้ำลำธารก็จะถูกทำลายลงไป ทั้งนี้พื้นที่ดังกล่าวอยู่ในเขตของศูนย์พัฒนาสงเคราะห์ชาวเขา กรมป่าไม้จึงมีหนังสือ ที่ กส 0808/1114 ลงวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2521 แจ้งให้ ป่าไม้เขตนครสวรรค์ตรวจสอบ ซึ่งได้รับรายงานตามหนังสือ ที่ กส 0809 (นว)/1596 ลงวันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2521 ว่าได้ทำการสำรวจสภาพพื้นที่บริเวณน้ำตกคลองลานไว้แล้ว เพื่อจะขออนุมัติกรมป่าไม้จัดตั้งเป็นวนอุทยาน เพราะเห็นว่ามีทิวทัศน์สวยงามเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ซึ่งน้ำตกคลองลานอยู่ในพื้นที่สงวนไว้เป็นพื้นที่ป่าไม้ 40% ของเขตพื้นที่ศูนย์พัฒนาสงเคราะห์ชาวเขากำแพงเพชร กรมประชาสงเคราะห์ ป่าไม้เขตนครสวรรค์จึงได้ประสานงานกับจังหวัดกำแพงเพชรและกรมประชาสงเคราะห์ ขอใช้พื้นที่บริเวณน้ำตกคลองลาน จำนวน 5,000 ไร่ ที่อยู่ในพื้นที่สงวนไว้เป็นพื้นที่ป่าไม้ 40 เปอร์เซ็นต์ เพื่อจัดเป็นวนอุทยาน ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์ไม่ขัดข้อง จังหวัดกำแพงเพชรจึงมีหนังสือ ที่ มท 0714/13/13438 ลงวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2521 แจ้งให้กรมป่าไม้ดำเนินการจัดตั้งวนอุทยานเพื่อสงวนป่าต้นน้ำลำธารแห่งนี้

ภาพ 8 บริเวณที่ทำการอุทยานแห่งชาติคลองลาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 9 บริเวณที่ทำการอุทยานแห่งชาติคลองลาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ต่อมากรมอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ได้มีคำสั่งที่ 192/2523 ลงวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2523 ให้นายปรีชา จันทร์ศิริตานนท์ นักวิชาการป่าไม้ 4 ไปทำการสำรวจและจัดพื้นที่บริเวณป่าคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เป็นอุทยานแห่งชาติ ปรากฏว่า พื้นที่ดังกล่าวมีสภาพป่าทั้งไม้สักและไม้กระยาเลยสมบูรณ์มาก เป็นภูเขาสูงมีธรรมชาติสวยงาม เป็นป่าต้นน้ำลำธารเหมาะสมที่จะจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ กองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ ได้นำเสนอคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติมีมติในการประชุมครั้งที่ 1/2525 เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2525 เห็นสมควรให้ออกพระราชกฤษฎีกากำหนดพื้นที่ป่าคลองลานเป็นอุทยานแห่งชาติ โดยได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าคลองลานในท้องที่ตำบลโป่งน้ำร้อน ตำบลคลองลาน และตำบลคลองลานพัฒนา กิ่งอำเภอคลองลาน อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ ซึ่งประกาศในราชกิจจาอุเบกขา เล่ม 99 ตอนที่ 191 ลงวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2525 เป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 44 ของประเทศ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ม.ป.ป.)

ภาพ 10 บริเวณด้านหน้าน้ำตก

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (29 สิงหาคม 2558). น้ำขอส่งทุกท่านเข้านอนด้วยภาพนี้...สวยงามแบบน้ำพอเพียง ^^ ราตรีสวัสดิ์ค่ะ... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=761312383978652&set=a.543951252381434

ภาพ 11 บริเวณด้านล่างของน้ำตก

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (7 ตุลาคม 2559). น้ำตกคลองลาน เช้านี้ 7 ต.ค. 59... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=974149026028319&set=pcb.974149756028246

ทรัพยากรแวดล้อม

ป่าคลองลานยังมีสภาพสมบูรณ์เป็นแหล่งสุดท้ายในด้านทิศใต้ของภาคเหนือ ประกอบด้วยชนิดป่าต่าง ๆ คือ "ป่าดงดิบแล้ง" ซึ่งพบกระจายอยู่ทั่วไปที่ระดับความสูงจากน้ำทะเลประมาณ 500 เมตรขึ้นไป เช่น ขุนคลองลาน ขุนคลองสวนมาก ขุนคลองขลุง ขุนน้ำเย็น ชนิดไม้ที่สำคัญได้แก่ ตะเคียนทอง ตะเคียนหิน สมพง ยมหอม พะยอม สมอพิเภก ฯลฯ สัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในป่าประเภทนี้ได้แก่ ชะนีมือขาว ช้างป่า หนูหริ่งไม้หางพู่ ปาดลายพื้นเมืองเหนือ กบห้วยขาปุ่ม เต่าปูลู กิ้งก่าบิน ฯลฯ "ป่าดิบชื้น" จะพบอยู่ตามริมห้วยที่มีความชื้นสูง "ป่าดิบเขา" จะพบเป็นหย่อม ๆ "ป่าเบญจพรรณ" สภาพป่าส่วนใหญ่จะเป็นป่าเบญจพรรณผสม ป่าดงดิบ ชนิดไม้ที่สำคัญ ได้แก่ สัก ประดู่ ตะแบก มะค่าโมง และไผ่ชนิดต่าง ๆ

ภาพ 12 ดอกพะยอม

หมายเหตุ: จาก ดอกพะยอม โดย กิ่งกาญจน์ สมจิตต์, 2559, ภาษาไทย...วิถีไทย ครูกิ่งกาญจน์ โรงเรียนสตรีศรีน่าน (https://kingkarnk288.wordpress.com/2015/08/15/ดอกไม้ในวรรณคดี/ดอกพะยอม/#main). CC BY-NC-ND.

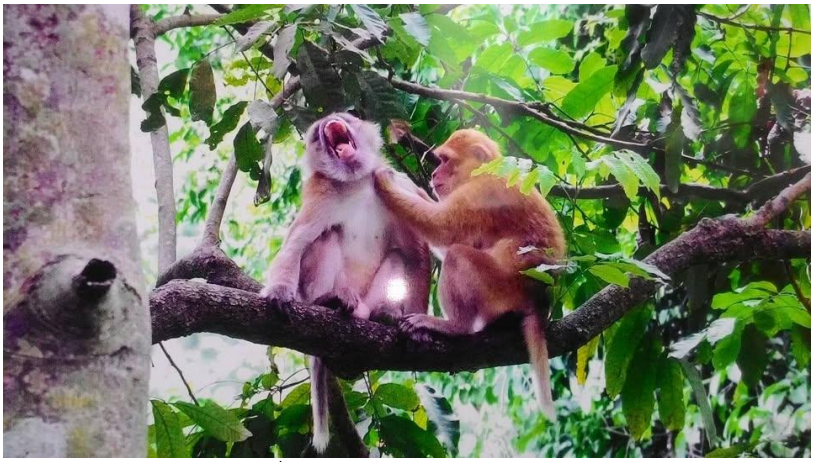
ภาพ 13 ดอกของต้นสัก

หมายเหตุ: จาก ไม้สัก ดีมีคุณภาพ ลวดลายสวย ประโยชน์หลากหลาย โดย Twomenwood, ม.ป.ป., (https://twomenwood.com/ชนิด-ของ-ไม้/ไม้สัก/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 14 เสือ ที่พบบริเวณอุทยานแห่งชาติคลองลาน

หมายเหตุ: จาก เขื่อนแม่วงก์: มหันตภัยคุกคามความอยู่รอดของเสือโคร่ง โดย WWF-Thailand, 2556, (https://wwf.panda.org/es/?211011/-). CC BY-NC-ND.

ภาพ 15 ลิง ที่พบบริเวณอุทยานแห่งชาติคลองลาน

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (19 กรกฎาคม 2558). ลิง...คลองลาน บางทีก็น่ารัก บ่อยครั้งก็เกเร หากคุณนักท่องเที่ยวพบเจอ... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=743955655714325&set=a.543951252381434

สัตว์ป่าที่พบในถิ่นที่อยู่อาศัยประเภทนี้ ได้แก่ กระทิง วัวแดง กวางป่า เก้ง ตะกวด ฯลฯ และ "ป่าเต็งรัง" พบในระดับความสูงประมาณ 400-600 เมตรจากระดับน้ำทะเล ชนิดไม้ที่สำคัญ ได้แก่ เต็งรัง ยอป่า สมอพิเภก รกฟ้า และสมพง ฯลฯ สัตว์ป่าที่พบในป่าประเภทนี้ได้แก่ เขียดหลังปุ่มที่ราบ เขียดอ่อง อึ่งปากขวด เก้ง เป็นต้น ในบริเวณทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอุทยานแห่งชาติคลองลาน ซึ่งเคยเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ แต่ปัจจุบันทางราชการได้อพยพชาวเขาเหล่านี้มาอยู่พื้นที่ราบที่ทางราชการจัดสรรให้สภาพพื้นที่ จึงถูกปล่อยให้รกร้างและกลายสภาพเป็นป่ารุ่นสอง ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าขนาดเล็ก จำพวกกระแตธรรมดา ค้างคาวขอบหูขาว กระรอก หนูฟันขาว และหนูขนเสี้ยน ส่วนในบริเวณที่เป็นถ้ำ หนึบหิน และหน้าผาเป็น

แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าเฉพาะชนิด เช่น เลียงผา ค้างคาวปีกถุงเคราแดง ค้างคาวมงกุฎเล็ก ค้างคาวแวมไพร์แปลงใหญ่ และค้างคาวหน้ายักษ์ทศกัณฑ์ เป็นต้น พื้นที่บริเวณริมลำห้วย และลำคลองที่กระจายอยู่ทั่วพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เป็นแหล่งที่หลบซ่อนหรือถิ่นอาศัยหากินของสัตว์หลายประเภท ได้แก่ กบ อึ่งกรายลายเลอะตะพาบธรรมดา ปลาสลา ปลาเวียน และปลาติดดิน เป็นต้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ม.ป.ป.)

สถานที่ท่องเที่ยวภายในอุทยานแห่งชาติคลองลาน

1. น้ำตกคลองลาน เกิดจากเทือกเขาขุนคลองลานซึ่งมียอดสูง 1,439 เมตรจากระดับน้ำทะเล เหนือหน้าผาน้ำตกเป็นที่ราบกว้างในฤดูฝนสายน้ำจะไหลจากลำห้วยต่าง ๆ ประมาณ 5 สาย ลงสู่แอ่งน้ำกลางหุบเขาเกิดเป็นวังน้ำลึกและลำน้ำยาวประมาณ 3 กิโลเมตร แล้วไหลผ่านหน้าผาลงมาเป็นน้ำตกคลองลาน สูง 100 เมตร กว้างประมาณ 40 เมตร บริเวณใต้น้ำตกเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งสามารถลงเล่นน้ำได้อยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติ 800 เมตร

ภาพ 16 บริเวณหน้าผาของน้ำตกคลองลาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. น้ำตกคลองน้ำไหล (น้ำตกปางควาย) อยู่ห่างจากที่ทำการประมาณ 25 กิโลเมตร จากเส้นทางสายอุ้มผาง-คลองงาน ก่อนถึงอำเภอคลองลาน เรียกว่า “ถนนปางควาย” ระยะทาง 10.5 กิโลเมตร ถึงน้ำตกคลองน้ำไหล ซึ่งเป็นน้ำตกขนาดกลาง สายน้ำไหลลดหลั่นกันลงมา มีทั้งหมด 9 ชั้น แต่ละชั้นมีแอ่งน้ำและความสูงต่างกัน ลานหินที่นี่กว้างมากเป็นสีนิลวาววับเมื่อตัดกับสายน้ำ ลำธารสวยด้วยโขดหิน ในชั้นที่ 3 น้ำตกจะแยกเป็น 2 สายดูสวยงาม ทางฝั่งขวาไหลลงสู่แอ่งน้ำกว้างประมาณ 3 เมตร เหมาะสำหรับการเล่นน้ำตก

ภาพ 17 ภาพถ่ายบริเวณน้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 18 ภาพถ่ายบริเวณน้ำตกคลองน้ำไหล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. คลองสวนหมาก ลำน้ำคลองสวนหมาก เกิดจากน้ำซับจากป่าอุทยานแห่งชาติคลองลานและป่าอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า ไหลลงมารวมกันเกิดลำน้ำคลองสวนหมาก เป็นสถานที่ที่โรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดกำแพงเพชรนิยมมาออกค่ายลูกเสือ

ภาพ 19 ภาพถ่ายป้ายคลองสวนหมาก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 20 คลองสวนหมาก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. น้ำตกเพชรจะขอ เป็นน้ำตกขนาดกลางที่นับว่าสวยงามอีกแห่งหนึ่ง ไหลลดหลั่นกันลงมาเป็นชั้น ๆ ทั้งหมดสี่ชั้น แต่ละชั้นมีความสูงมากกว่า 30 เมตร โดยเฉพาะชั้นที่สี่ที่สามารถมองเห็นได้จากถนนด้านนอกเขตอุทยานมีความสูงมากกว่า 70 เมตร แต่น้ำตกที่สวยงามไม่ได้อวดความสวยงามได้ตลอดทั้งปี เนื่องจากฤดูแล้ง

น้ำจะน้อย การเดินทางจากสามแยกที่เลี้ยวซ้ายไปคลองน้ำไหล ให้ตรงไปตามทางประมาณ 10 กิโลเมตร จะถึงหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ คล.4 (คลองเพชรนิยม) จากนั้นเดินเท้าเข้าไปอีก 1.5 กิโลเมตร

ภาพ 21 ป้ายด้านหน้าทางเข้าน้ำตกเพชรจะขอ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

5. แก่งเกาะร้อย อยู่ในเส้นทางอุ้มผาง-คลองลาน เข้าทางถนนบ้านโป่งน้ำร้อนเข้าไปประมาณ 15 กิโลเมตร แก่งเกาะร้อยเกิดจากคลองสวนหมาก ในอดีตมีลักษณะเป็นลำธารสลับด้วยแก่งหิน และหาดทรายขาวสะอาดอยู่ท่ามกลางทิวทัศน์แห่งขุนเขาสลับซับซ้อน ประกอบด้วยแก่งหินตะปุ่มตะป่ำนับร้อยพันก้อนเรียงรายเป็นลานกว้าง ช่วงกลางมีลำธารน้ำใสไหลผ่านเกาะแก่งหินสีเทาหม่นดูสวยงามยิ่ง แต่ปัจจุบันหลังจากได้มีการสร้างฝายคลองสวนหมากทำให้สภาพแก่งเกาะร้อยได้เปลี่ยนไปไม่เหลือลักษณะแก่งอีกต่อไป

6. จุดชมวิวเขาหัวช้าง เป็นจุดชมทิวทัศน์ ที่อยู่ไม่ไกลจากที่ทำการมากนัก มีความสูงประมาณ 500 - 600 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ใช้เวลาเดินเท้าขึ้นไปประมาณ 1 ชั่วโมง สามารถมองเห็นน้ำตกคลองลาน ชมพระอาทิตย์ตกยามเย็น และพระอาทิตย์ขึ้นยามเช้า เพื่อความเหมาะสม ควรค้างแรมบนสันเขาหัวช้างในช่วงปลายฝนต้นหนาว ระหว่างเดือนกันยายน-กุมภาพันธ์

7. ทางเดินศึกษาธรรมชาติกิ่วงวงช้าง เส้นทางนี้เป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางเดินป่าเขาหัวช้าง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ช่วง โดยช่วงแรกเป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่จะนำท่านไปสู่จุดชมทิวทัศน์กิ่วงวงช้าง มีระยะทางประมาณ 735 เมตร ใช้เวลาประมาณ 45 นาที ตลอดเส้นทางค่อนข้างลาดชัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระยะ 100 เมตร สู่บริเวณยอดปลายงวงช้าง ก่อนจะลาดลงสู่บริเวณ “กิ่วงวงช้าง” ซึ่งเป็นจุดที่สามารถชมทิวทัศน์ดวงอาทิตย์ขึ้นและตกในจุดเดียวกัน และยังเป็นจุดชมความสวยงามของน้ำตกคลองลานในอีกมุมมองหนึ่ง ส่วนช่วงที่ 2 เป็นเส้นทางเดินป่าไปยังยอดเขาหัวช้าง มีระยะทางต่อจากช่วงแรกประมาณ 700 เมตร โดยต้องมีเจ้าหน้าที่นำทาง เส้นทางนี้ไม่เหมาะสำหรับเด็กเล็ก ผู้สูงอายุ และผู้มีโรคประจำตัว บางระยะเป็นทางเดินขึ้นตามสันเขา เสี่ยงที่จะพลัดตกลงมา จึงห้ามเดินออกนอกเส้นทางโดยเด็ดขาด และหากต้องการขึ้นชมในช่วงเวลาแสงน้อยในตอนเช้ามืดหรือพลบค่ำควรประสานเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเพื่อความปลอดภัย

8. ทางเดินป่าศึกษาธรรมชาตินำ้ตกคลองลาน อยู่ใกล้กับที่ทำการอุทยาน นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมและสัมผัสกับธรรมชาติได้ในระยะทาง ประมาณ 1 กิโลเมตร ภายในเส้นทางมีฐานให้ความรู้ทั้งหมด 11 ฐาน

ภาพ 22 ป้ายแสดงเส้นทางศึกษาธรรมชาติ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 23 ป้ายแสดงเส้นทางศึกษาธรรมชาติ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

กิจกรรม

การเดินป่า, ดูนก, ปั่นจักรยาน, สร้างฝาย และการจัดกิจกรรม

ภาพ 24 นักท่องเที่ยวที่มาทำกิจกรรมปั่นจักรยาน

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (16 สิงหาคม 2558). ปั่นจักรยาน...ไปปั่น...ปั่นจักรยานไปปั่น..วันนี้แอดมินพร้อมเจ้าหน้าที่อุทยาน... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=756191961157361&set=pcb.756192581157299

ภาพ 25 นักท่องเที่ยวที่มาทำกิจกรรมสร้างฝาย

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (18 มกราคม 2558). วันที่ 17-18 มกราคม 2558 นักศึกษาแพทย์ชั้นปีที่ 4-6 ศูนย์แพทยศาสตร... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=663124333797458&set=pcb.663124440464114

เครื่องอำนวยความสะดวก

อาคารสำนักงาน ที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของชำ ศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว และที่จอดรถ

ภาพ 26 ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 27 ร้านสวัสดิการ

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (8 สิงหาคม 2558). สวัสดียามเช้าวันเสาร์ที่สดใสนะคะใครที่วางแผนจะไปท่องเที่ยว พักผ่อน... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=752940168149207&set=pcb.752943524815538

ภาพ 28 ร้านอาหาร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 29 ห้องน้ำ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ที่พัก - จะเป็นบังกะโล (พัดลมกับน้ำอุ่น) สำหรับสองท่านมีไว้บริการใกล้กับอาคารสำนักงาน ส่วนผู้ที่ต้องการพักเต็นท์ต้องนำเต็นท์ไปเองโดยเสียค่าธรรมเนียมสถานที่กางเต็นท์

ภาพ 30 บังกะโล

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (26 ธันวาคม 2558). บ้าน 102... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=806959116080645&set=a.454088758034351

ภาพ 31 บริเวณลานกลางเต็นท์

หมายเหตุ: จาก อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (27 ธันวาคม 2558). บริเวณลานกลางเต็นท์... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=807646749345215&set=a.807646172678606

ภาพ 32 ศูนย์ติดต่อที่พัก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

การเดินทาง

การเดินทางโดยรถยนต์ จากกรุงเทพฯ ใช้ทางหลวงหมายเลข 1 ผ่านจังหวัดนครสวรรค์ มาประมาณ 17 กิโลเมตรถึงหนองเบนจะมีทางแยกซ้ายมือเข้าอำเภอลาดยาว จากนั้นใช้ทางหลวง 1072 ลาดยาว - คลองลาน ระยะทาง 102 กิโลเมตร ถึงสี่แยกตลาดคลองลานตรงไปอีกประมาณ 6 กิโลเมตร ก็จะถึงที่ทำการอุทยานฯ หรือจากตัวจังหวัดกำแพงเพชรใช้ทางหลวงหมายเลข 1 ถึงกิโลเมตรที่ 346 บ้านคลองแม่ลาย ใช้เส้นทางแยกขวาไปอำเภอคลองลานตามทางหลวง 1117 สายคลองลานอุ้มผาง ระยะทาง 46 กิโลเมตร ถึงสี่แยกตลาดคลองลานแยกขวามือไปอุทยานฯ อีก 6 กิโลเมตร เป็นทางลาดยางตลอดสายหรือนั่งรถโดยสารประจำทางจากสถานีขนส่งจังหวัดหรือรถสองแถวจากท่ารถถนนวิจิตร ใช้รถสายกำแพงเพชร-คลองลานลงที่สี่แยกตลาดคลองลานแล้วเหมารถสองแถวหรือมอเตอร์ไซด์ไปยังที่ทำการอุทยาน

การติดต่อ

สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ อุทยานแห่งชาติคลองลาน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร 62180 โทร. 055-766022-3 ติดต่อ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช โทร.02-560760 หรือ www.facebook.com/KhlongLanNationalPark

บทสรุป

กลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนและสังคม : หมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตกคลองลาน ซึ่งมีชนเผ่าปะกาเกอะญอ หรือชนเผ่ากะเหรี่ยงอาศัยอยู่มาร่วมร้อยปี ยังคงมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มในด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งด้านภาษา ประเพณี และการแต่งกายประจำเผ่า ทั้งนี้หมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตกคลองลานยังได้รับการส่งเสริมจากจังหวัดกำแพงเพชรให้เป็นหมู่บ้านอัตลักษณ์โอทอปเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยใช้ภูมิปัญญาของคนในชุมชนและภายนอกชุมชนร่วมกันสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับชุมชน เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับคนในหมู่บ้านกะเหรี่ยงน้ำตกคลองลาน ให้เกิดเป็นชุมชนเข้มแข็งโดยยังคงรักษาวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมของชาวปะกาเกอะญอไว้ไม่ให้สูญหาย

บรรณานุกรม

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (ม.ป.ป.). *อุทยานแห่งชาติคลองลาน.* http://www.dnp.go.th/nprd/project/klonglan.php

กิ่งกาญจน์ สมจิตต์. (20 พฤษภาคม 2559). *ดอกพะยอม.* ภาษาไทย...วิถีไทย ครูกิ่งกาญจน์ โรงเรียนสตรีศรีน่าน. https://kingkarnk288.wordpress.com/2015/08/15/ดอกไม้ในวรรณคดี/ดอกพะยอม/#main

ลุงเปี๊ยก ที-เน็ตเวิร์ค (อ.สากเหล็ก). (24 เมษายน 2557). *อุทยานแห่งชาติคลองลาน (Khlong Lan).* จีพีเอสเที่ยวไทยดอทคอม. https://www.gpsteawthai.com/index.php?topic=1355.0

อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (10 ธันวาคม 2560). *เพลานี้ที่...@คลองลาน...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1354376768005541&set=pcb.1354377148005503

อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (16 สิงหาคม 2558). *ปั่นจักรยาน...ไปปั่น...ปั่นจักรยานไปปั่น..วันนี้แอดมินพร้อมเจ้าหน้าที่อุทยาน...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=756191961157361&set=pcb.756192581157299

อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (18 มกราคม 2558). *วันที่ 17-18 มกราคม 2558 นักศึกษาแพทย์ชั้นปีที่ 4-6 ศูนย์แพทยศาสตร...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=663124333797458&set=pcb.663124440464114

อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (19 กรกฎาคม 2558). *ลิง...คลองลาน บางทีก็น่ารัก บ่อยครั้งก็เกเร หากคุณนักท่องเที่ยวพบเจอ...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=743955655714325&set=a.543951252381434

อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (2 เมษายน 2559). *น้ำเรากลับมาแล้ว...เย้ๆ... อาจไม่เยอะแต่ก็พอมีให้เล่นนะ...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=860113484098541&set=pcb.860113614098528

อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (26 ธันวาคม 2558). *บ้าน 102...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=806959116080645&set=a.454088758034351

อุทยานแห่งชาติคลองลาน - Khlong Lan National Park. (27 ธันวาคม 2558). *บริเวณลานกลางเต็นท์...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=807646749345215&set=a.807646172678606

Guru Sanook. (26 พฤศจิกายน 2556). *อุทยานแห่งชาติคลองลาน.* https://guru.sanook.com/4236/

Matichon. (7 ธันวาคม 2559). *ย้ายซี 9 ผอ.สำนักฯ กรมอุทยานฯ "วิทยา หงษ์เวียงจันทร์" ขยับจากผู้ตรวจฯ ไปคุมนครสวรรค์.* https://www.matichon.co.th/local/news_387170

Oporshady. (24 กรกฎาคม 2557). *อุทยานแห่งชาติคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร.* Travel MThai. https://travel.mthai.com/blog/87437.html

Twomenwood. (ม.ป.ป.). *ไม้สัก ดีมีคุณภาพ ลวดลายสวย ประโยชน์หลากหลาย.* https://twomenwood.com/ชนิด-ของ-ไม้/ไม้สัก/

WWF-Thailand. (2 ตุลาคม 2556). *เขื่อนแม่วงก์: มหันตภัยคุกคามความอยู่รอดของเสือโคร่ง.* https://wwf.panda.org/es/?211011/-

พระกำแพงสามขา จังหวัดกำแพงเพชร

พลอยพรรณ สอนสุวิทย์[1] และพิมกาญดา จันดาหัวดง[2]

บทนำ

จังหวัดกำแพงเพชร เป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยทราวดี ชื่อเดิมคือชื่อ “เมืองชากังราว” ซึ่งเป็นเมืองที่สมเด็จประเจ้าตามสินมหาราชได้ครองเมือง มีบรรดาศักดิ์เป็น “พระยาวชิรปราการ” โดยเป็นเมืองหน้าด่านรับสงครามของของสุโขทัย ดังจะพบโบราณสถานที่หลงเหลือในปัจจุบัน ได้แก่ คูเมือง วัด และป้อมปราการ เป็นต้น ตามปะวัติศาสตร์ สันนิษฐานว่าเดิมเคยเป็นที่ตั้งของเมือง 2 เมือง คือ เมืองชากังราว และเมืองนครชุม โดยเมืองนครชุมสร้างขึ้นก่อน ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง พระเจ้าเลอไท กษัตริย์องค์ที่ 4 แห่งราชวงศ์สุโขทัย เป็นผู้สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 1800 ต่อมาสมัยพระเจ้าลิไท กษัตริย์องค์ที่ 5 แห่งราชวงศ์สุโขทัยได้สร้างเมืองใหม่ขึ้นทางฝั่งตะวันออกของลำน้ำปิง คือ “ เมืองชากังราว ” ซึ่งยุคสมัยสมัยอยุธยา ล่วงเลยมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ.2458 มีการเปลี่ยนคำว่า “เมือง” เป็น “จังหวัด” “เมืองกำแพงเพชร” จึงถูกเปลี่ยนมาเป็น”จังหวัดกำแพงเพชร”ตั้งแต่นั้นมา (ธนากร โกเมศ และคณะ, 2561)

จากประวัติศาสตร์พบว่ากำแพงเพชร เป็นเมืองสำคัญทางศึกสงคราม จึงมีคำขวัญของจังหวัดกำแพงเพชร ว่า “กรุพระเครื่อง เมืองคนแกร่ง ศิลาแลงใหญ่ กล้วยไข่หวาน น้ำมันลานกระบือ เลื่องลือมรดกโลก” จะเห็นได้ว่าพระเครื่องเมืองกำแพงเพชร จึงเป็นโบราณวัตถุทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอันจะสื่อได้ถึงเครื่องรางของขลังที่เป็นขวัญและกำลังใจในการรบและป้องกันเมือง สอดคล้องตามประวัติศาสตร์ที่เป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญของสุโขทัย ปัจจุบันจึงพบเจอพระเครื่องของจังหวัดกำแพงเพชรที่มีความหลากหลายทั้งพิมพ์ เนื้อและ รูปแบบ/รูปทรง อยู่มาก ตามวัดต่างๆ บ้างก็ขุดพบตามสถานที่ที่เคยเป็นจุดสำคัญในประวัติศาสตร์ ซึ่งโดยส่วนใหญ่ในปัจจุบันมักพอเจอได้ยาก เช่น พระสกุลช่างกำแพงเพชร พระซุ้มกอ พระกำแพงขาโต๊ะ และพระกำแพงสามขา วัดเสด็จ เป็นต้น เนื่องจากผ่านยุคสมัยอันยาวนาน ทำให้พระที่พบในปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นแบบองค์จำลองที่ตั้งบูชาและพกติดตัวได้ เพื่อความเป็นศิริมงคล และดำรงไว้ซึ่งพุทธศิลป์ที่งดงามสืบต่อไป ซึ่งในปัจจุบันสามารถพบพระและข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้จากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร แต่อาจไม่ได้มีทุกแบบ ทุกพิมพ์ ให้ศึกษาได้ครบตามประวัติการขุดพบเจอ ยังคงมีพระอีกหลายหลายพุทธศิลป์ที่กระจัดกระจายอยู่กับประชาชน กลุ่มคนที่ศรัทธาและต้องการแลกเปลี่ยนเพื่อการศึกษามีมากมาย โดยบทความนี้จะรวบรวมเฉพาะ พระกำแพงสามขา ที่มีประวัติในการขุดพบที่วัดเสด็จ จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งมีพุทธศิลป์แบบพระสกุลช่างกำแพงเพชร แต่ไม่ได้มีประดิษฐานที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร ในปัจจุบัน

คำสำคัญ: พระกำแพงสามขา, วัดพระสกุลช่างกำแพงเพชร, วัดเสด็จ

---

[1] อาจารย์ สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2] อาจารย์ สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

พระสกุลช่างกำแพงเพชร

พระสกุลช่างเมืองกำแพงเพชร จะเป็นพระที่มีรูปลักษณ์คล้ายพระสุโขทัย แต่จะมีพระพักตร์หน้าที่แตกต่างกัน คือ หน้าผากจะกว้างและคางเสี้ยม (เรียวแหลม) ลงมา แต่พระพักตร์ของพระสุโขทัยใบหน้าจะเป็นรูปทรงไข่ พระพุทธรูปเมืองกำแพงเพชร แบ่งออกเป็น 4 หมวด (สันติ อภัยราช, 2561) ได้แก่

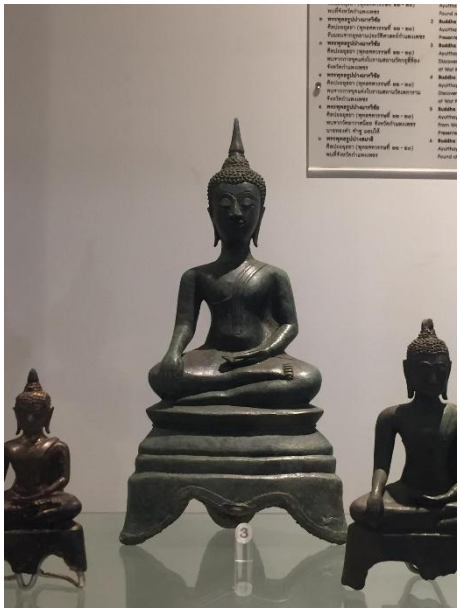
1. หมวดหน้านางคางหงิก
2. หมวดพระพุทธชินราช มีลักษณะคล้ายพระสุโขทัย แต่พิเศษอีก 1 ลักษณะ นิ้วพระหัตถ์จะเรียงยาวเสมอเท่ากันหมด
3. หมวดวัดตะกวน จะมีรูปร่างอ้วน พระพักตร์กลม และเศียรใหญ่
4. หมวดสกุลช่างกำแพงเพชร หน้าผากจะกว้างและคางเสี้ยม

พระสกุลช่างเมืองกำแพงเพชรที่มีจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกำแพงเพชร จะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพ 1 แสดงเศียรพระพุทธรูป พระสกุลช่างกำแพงเพชร (พุทธศตวรรษที่ 20)
พบจากการขุดแต่งโบราณสถานในจังหวัดกำแพงเพชร ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์รูปไข่ พระขนงโก่ง พระเนตรเรียวเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่งเป็นสัน พระโอษฐ์ค่อนข้างหนา มุมพระโอษฐ์จีบขึ้นเล็กน้อย พระกรรณยาวปลายงอนเล็กน้อย ขมวดพระเกศาบน พระเศียรมีขนาดเล็กมาก พระอุษณีษะนูนใหญ่ พระรัศมีเป็นเปลวสูง มีวงแหวนคั่นระหว่างพระอุษณีษะ กับพระรัศมี อันเป็นลักษณะเป็นของพระพุทธรูปสกุลช่างกำแพงเพชร พระอังสาผาย บั้นพระองค์คอดเล็ก ส่วนองค์พระพุทธรูปมีรอยชำรุดแตกร้าว พระพุทธรูปครองจีวรแบบห่มเฉียงเปิดพระอังสาขวา ชายสังฆาฏิพาดอยู่บนพระอังสาซ้ายยาวตกลงมาจรดพระนาภี ปลายชายสังฆาฏิเป็นลายแฉกคล้ายเขี้ยวตะขาบ พระหัตถ์ขวาวางคว่ำที่พระชานุ นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงที่พื้นดินเพื่อเรียกพระแม่ธรณีมาเป็นพยาน พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลาประทับนั่งขัดสมาธิราบบนฐาน (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร, ม.ป.ป.)

ภาพ 2 แสดงรูปลักษณ์พระสกุลช่างกำแพงเพชร เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย พบที่วัดกรุสี่ห้อง จังหวัดกำแพงเพชร ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

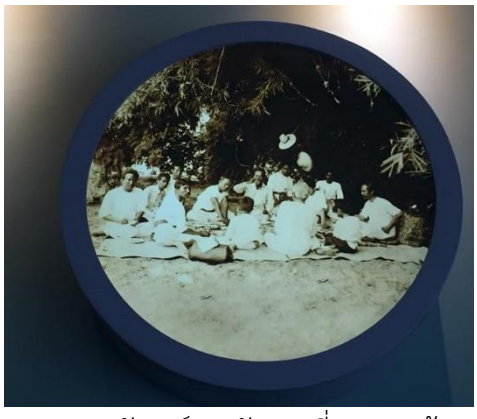

ภาพ 3 แสดงรูปลักษณ์พระสกุลช่างกำแพงเพชร มีการชำรุดตามกาลเวลา บริเวณฐานที่เป็นสามขา ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสต้นเมืองกำแพงเพชร

พระพุทธเจ้าหลวงฯ รัชกาลที่ 5 พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสต้นเมืองกำแพงเพชร ตั้งแต่วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ.2449 ประทับแรมเมืองกำแพงเพชร อยู่ถึงวันที่ 27 สิงหาคม รวมทั้งสิ้น 10 วัน เพื่อทรงรับทราบถึงความเป็นไปของบ้านเมืองด้วยพระองค์เอง ทรงเยี่ยมเยียนราษฎร และทอดพระเนตรโบราณสถานในเมืองนครชุมและเมืองกำแพงเพชร และ ทรงบันทึกว่า

"วันนี้ ตื่นสาย อยู่ข้างจะฟกช้ำ 4 โมงเช้าจึงได้ลงเรือเหลืองข้ามฟากไปฝั่งตะวันตกยังไม่ขึ้นที่วัดพระธาตุเลยไปคลองสวนหมาก ต้องขึ้นไปไกลอยู่หน่อย ในคลองนี้น้ำไหลเชี่ยวแต่น้ำใส เพราะเป็นลำห้วย มีคลองแยกข้างขวามือ แต่ต้นทางที่จะเข้าไปเรียกว่า แม่พล้อ ถ้าไปตามลำคลอง 3 วันจึงถึงป่าไม้แต่มีหลักตอมาก เขาเดินขึ้นไปทางวันเดียวถึง...ป่าไม้นี้ พะโป้กะเหรี่ยงในบังคับอังกฤษเป็นคนทำ เมียเป็นคนไทย ชื่ออำแดงทองย้อย เป็นบุตรผู้ใหญ่บ้านวันและอำแดงไทย ตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกันในที่นั้นไปขึ้นถ่ายรูปที่บ้านสองบ้านนี้ แล้วจึงกลับออกมาจอดเรือกินกลางวันที่หาดกลางน้ำ คลองสวนหมากนี้ ตามลัทธิเก่าถือว่าเป็นที่ร้ายนัก จะขึ้นล่องต้องเมินหน้าไปเสียข้างฝั่งตะวันออก เพียงแต่แลดูก็จับไข้ ความจริงนั้นเป็นที่มีไข้ชุมจริง เพราะเป็นน้ำลงมา แต่ห้วยในป่าไม้แต่เงินไม่เป็นเครื่องห้ามกันให้ผู้ใดกลัวความตายได้ แซงพอกะเหรี่ยงซึ่งเรียกว่า พญาตะก่า พี่พะโป้มาทำป่าไม้ราษฎรที่อยู่ฟากตะวันออกก็พลอยข้ามไปหากินมีบ้านเรือนคนมากขึ้น ความกลัวเกรงก็เสื่อมไป กินข้าวแล้วล่องลงมาขึ้นที่วัดพระธาตุ ซึ่งแต่เดิมเป็นพระเจดีย์อย่างเดียวกับที่วังพระธาตุใหญ่องค์หนึ่ง ย่อมสององค์ พญาตะก่าสร้างรวมสามองค์ เป็นองค์เดียว แปลงรูปเป็นพระเจดีย์มอญ แต่ยังไม่แล้วเสร็จพระยาตะก่าตาย พะโป้จึงได้มาปฏิสังขรณ์ต่อ ได้ยกยอดฉัตรซึ่งมาแต่เมืองมะระแหม่งพึ่งแล้ว แต่ฐานชุกชียังถือปูนไม่รอบ พระเจดีย์นี้ทาสีเหลืองมีลายปูนขาว แลดูในแม่น้ำงามดี มีราษฎรมาหาเป็นอันมาก ขากลับลงเรือชะล่าล่องไปขึ้นท้ายเมืองใหม่ เดินขึ้นมาจนถึงพลับพลา ที่เมืองใหม่นี้มีถนนสองสาย ยาวขึ้นมาตามลำน้ำ เคียงกันขึ้นมา มาแต่ท้ายเมืองถึงพลับพลาประมาณ 20 เส้นวันนี้ถ่ายรูปได้มากแต่สนุก ได้ตัดผมตามพระเทพาภรณ์ขึ้นมาจากบางกอกโดยทางรถไฟลงเรือมา แต่นครสวรรค์ เพราะหาเวลาตัดผมไม่ได้ " (Anonymous, 2554)

ภาพ 4 แสดงพระบรมฉายาลักษณ์ของรัชกาลที่ 5 และ ข้าราชบริพารผู้ติดตาม ในเสด็จประพาสต้นเมืองกำแพงเพชร ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 แสดงเรือที่ใช้เสด็จประพาสต้นเมืองกำแพงเพชร ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ตามประวัติการเสด็จประพาสต้นเมืองกำแพงเพชร เป็นหลักฐานยืนยันว่ามีวัดเสด็จอยู่ก่อนแล้ว แต่ไม่มีประวัติการก่อสร้างวัดที่ไม่มีการบันทึกถึง พ.ศ. ที่สร้างได้แน่ชัด จากการสัมภาษณ์ พระครูสุทธิวชิรศาสน์ (การสัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2561) ได้ทราบว่าเกิดจากการสันนิษฐานว่า แต่ ณ ขณะที่รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสต้นได้มีประชาชนมารอรับเสด็จบริเวณหน้าวัดเป็นจำนวนมากขณะที่เสด็จผ่าน จึงเป็นที่มาของการเรียกชื่อวัดว่า “วัดเสด็จ” บางแหล่งก็ให้ข้อมูลว่า (สันติ อภัยราช, 2561) เคยเห็นพระธาตุเสด็จจากวัดนี้ (เจดีย์องค์ที่ปรักหักพังแล้วได้สร้างมณฑปทับได้ ซึ่งจะได้กล่าวในเรื่องการสร้างมณฑปอีกครั้งหนึ่ง) ไปยังเจดีย์ที่วัดพระบรมธาตุฝั่งนครชุม และในบางครั้งพระธาตุก็จะเสด็จมาจากวัดพระบรมธาตุมายังวัดเสด็จ ด้วยเหตุ อย่างใดอย่างหนึ่งที่กล่าวมานี้จึงได้มีนามว่า “วัดเสด็จ” หรือ สมเด็จพุฒาจารย์โต หรือหลวงพ่อโต เสด็จมาเยี่ยมญาติที่กำแพงเพชร หลายเพลาได้ประทับพักแรม ที่วัดเสด็จ ซึ่งอาจเป็นที่มาของชื่อวัดเสด็จก็เป็นได้

ปัจจุบันวัดเสด็จตั้งอยู่บริเวณ ถนนเทศา และถนนราชดำเนิน เลขที่ 207 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร มีโบราณสถานที่สำคัญภายในวัดได้แก่ มณฑป และมณฑปประดิษฐานพระประธาน มีเสนาสนะภายในวัด ได้แก่ พระอุโบสถ วิหาร และพระประธานในอุโบสถ วัดเสด็จได้พบจารึกรอยพระพุทธบาทวัดเสด็จ หลักที่ 52 แผ่นรูปรอยพระพุทธบาท (ชำรุด) เป็นวัตถุโลหะ ขนาดกว้าง 105.5 เซนติเมตร ยาว 154 เซนติเมตร อักษรขอมสุโขทัย ไม่ปรากฏหลักฐานผู้พบ ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครกรุงเทพมหานคร ซึ่งวัดได้ทีมีรอยพระพุทธบาทจำลอง เพื่อให้ประชาชนกราบไหว้ซึ่งประดิษฐานอยู่ในมณฑปวัดเสด็จ

ภาพ 6 แสดงภาพพระอุโบสถในอดีต

หมายเหตุ: จาก พระอุโบสถในอดีต โดย สันติ อภัยราช, ม.ป.ป., (http://sunti-apairach.com/03N/03pdf/03-PDF-A.pdf.pdf). CC BY-NC-ND.

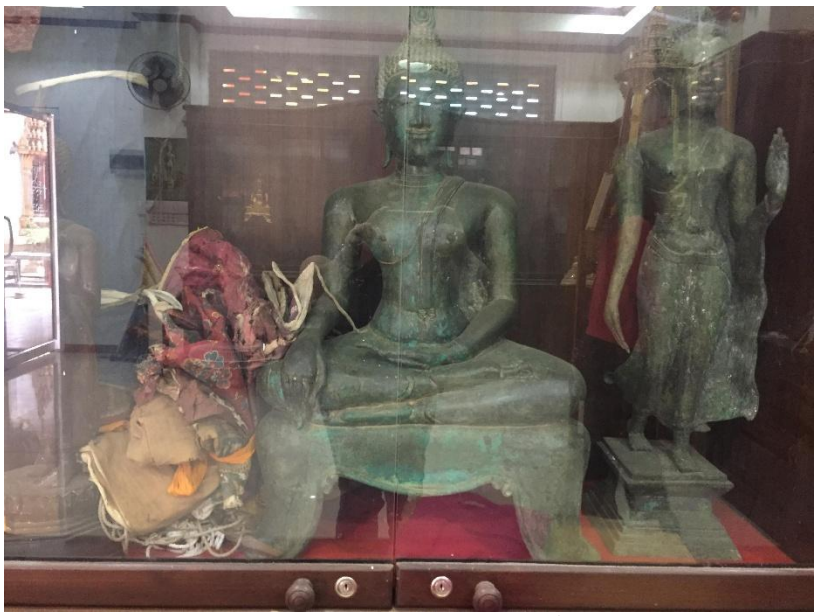
ภาพ 7 แสดงภาพรอยพระพุทธบาทจำลอง

หมายเหตุ: จาก พระอุโบสถในอดีต โดย สันติ อภัยราช, ม.ป.ป., (http://sunti-apairach.com/03N/03pdf/03-PDF-A.pdf.pdf). CC BY-NC-ND.

วัดเสด็จได้มีพระกำแพงสามขา หรือ พระกำแพงขาโต๊ะ เป็นชื่อเรียกที่ทางวัดและคนในชุมชนนิยมเรียก ซึ่งเป็นพระที่มีความเก่าแก่ แต่เนื่องด้วยตามประวัติแล้วไม่สามารถยืนยันได้ถึงปีที่สร้างพระกำแพงสามขา เพราะไม่สามารถระบุที่แน่ชัดในการสร้างวัด ผู้สร้างวัด และผู้สร้างพระได้ มีเพียงข้อสันนิษฐานที่มาขอชื่อวัดจากการสัมภาษณ์ พระครูสุทธิวชิรศาสน์ (การสัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2561) ได้สันนิษฐานว่า อาจมีการสร้างตั้งแต่สมัยสุโขทัย เนื่องจากศิลปะของฐานพระที่มีสามขา และบางวัด บางจังหวัดอาจมี 4-5 ขา มีลักษณะคล้ายพระสกุลช่างที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

พระกำแพงสามขา

พระกำแพงสามขา วัดเสด็จ เป็นพระที่พบเจอครั้งแรก ในปี 2549 โดยพบใต้ฐานพระประธานในอุโบสถ เป็นพระเนื้อโลหะ ลักษณะคล้ายพระสกุลช่างดังที่ได้กล่าวข้างต้น แต่ไม่สามารถสืบทราบ ปี พศ. ที่ได้จัดสร้าง ไม่มีข้อมูลผู้สร้างพระ มีเพียงข้อสันนิษฐานว่ามีการสร้างตั้งแต่ก่อนมีวัดเสด็จ เพราะการขุดพบนั้นได้ขุดพบบริเวณใต้ฐานพระประธาน นั่นหมายถึง มีการสร้างก่อนที่รัชกาลที่ 5 เสด็จพระพาสต้น และศิลปะเป็นแบบสุโขทัย ซึ่งเป็นพระเนื้อสัมฤทธิ์ มีฐานคล้ายขาโต๊ะ เป็น 3 ขา จึงสันนิษฐานได้ว่าเป็นศิลปะแบบเดียวกันกับพระสกุลช่าง กำแพงเพชร แต่พระที่วัดเสด็จไม่ได้มรการจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร ในปัจจุบัน

ภาพ 8 พระกำแพงสามขา วัดเสด็จ จังหวัดกำแพงเพชร องค์ที่ 1 ณ วัดเสด็จ จังหวัดกำแพงเพชร (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

นอกจากนี้ พระสกุลช่าง กำแพงเพชร ซึ่งมีรูปลักษณ์แบบพระกำแพงสามขา วัดเสด็จ กำแพงเพชร ยังได้ขุดพบเจอที่วัดอื่นอีก เช่น วัดอาวาสน้อย และอาจพบเจอในวัดอื่นๆในจังหวัดกำแพงเพชรอีกแต่ไม่ได้มีการบันทึก หรือ พูดปากต่อปากของคนในชุมชน เนื่องจากมีการซื้อขายวัตถุมงคลโบราณในตลาดนักสะสมพระกรุ และหากสืบทราบว่าใคร หรือวัดใด มีวัตถุมงคล จะมักเกิดเหตุการณ์ลักขโมย เพื่อนำไปขายให้กับกลุ่มนักสะสมในราคาที่สูงได้ แม้หากชาวบ้านในชุมชนขุดพบ ก็มักจะไม่เปิดเผยแก่บุคคลทั่วไป อาจสะสมไว้กราบไว้บูชาเอง หรือนำไปขายเพื่อให้ได้ราคาสูง เป็นต้น

ภาพ 9 พระกำแพงสามขา วัดเสด็จ จังหวัดกำแพงเพชร องค์ที่ 2 ณ วัดเสด็จ จังหวัดกำแพงเพชร (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

จากการศึกษาข้อมูล ผู้เขียนบทความสรุปได้ว่า พระกำแพงสามขา วัดเสด็จ จังหวัดกำแพงเพชร มีพุทธศิลป์คล้าย พระสกุลช่าง กำแพงเพชร เกือบทุกประการ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย เนื้อสัมฤทธิ์ ซึ่งตามประวัติศาสตร์นั้น พบเจอก่อนสมัยรัชการที่ 5 เสด็จประพาสต้น นั่นหมายถึงวัดได้มีการสร้างมาแล้วอย่างยาวนาน แม้ไม่มีการบันทึกปี และชื่อผู้สร้าง จึงสันนิษฐานได้ว่า วัดอาจมีชื่อเดิมที่ไม่ใช่ชื่อ “วัดเสด็จ” มาก่อน อาจเป็นวัดที่เป็นตำแหน่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ จึงได้มีพระพุทธรูปที่มีศิลปะคล้ายพระสกุลช่าง บรรจุใต้ฐานเอาไว้ เป็นเวลายาวนาน เมื่อกาลเวลาผ่านไป จึงได้พบโดยบังเอิญและยังคงเก็บรักษาไว้ที่วัดเสด็จ จังหวัดกำแพงเพชร เพียงแห่งเดียวในจังหวัด

บรรณานุกรม

ธนากร โกเมศ, วสวัตติ์ บำรุงสุข และอิทธิพัทร เกิดศรี. (ม.ป.ป.). *เมืองกำแพงเพชรในสมัยต่าง ๆ.* ความแตกต่างของเจดีย์ ระหว่างเมืองนครชุมและเมืองกำแพงเพชร. http://pagodas-kamphaengphet.blogspot.com/p/blog-page.html

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร. (ม.ป.ป.). *พระพุทธรูปปางมารวิชัย (4).* http://www.virtualmuseum.finearts.go.th/kamphaengphet/index.php/th/virtual-model-360/35-พระพุทธรูปปางมารวิชัย-4.html

สันติ อภัยราช. (ม.ป.ป.). *ประวัติวัดเสด็จ.* http://sunti-apairach.com/03N/03pdf/03-PDF-A.pdf.pdf

Anonymous. (16 มิถุนายน 2554). *พระพุทธเจ้าหลวงฯ เสด็จประพาสต้นกำแพงเพชร.* ตลาดย้อนยุคนครชุม. http://khonchum.blogspot.com/2011/06/blog-post_3653.html

ศาลพระอิศวร จังหวัดกำแพงเพชร

วัชรัศน์ ศรีวิริยะกิจ[1]

บทนำ

การค้นพบโบราณวัตถุที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ทั้งที่เป็นหินและโลหะในเขตพื้นที่เมืองกำแพงเพชร หรือจังหวัดกำแพงเพชร โดยเฉพาะพื้นที่ 2 ฝั่งของแม่น้ำปิง แสดงถึงการมีชุมชนโบราณมาแต่ครั้งยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยทวารวดี ที่สำคัญดินแดนแถบนี้ยังมีภูมิหลังมาแต่ครั้งประวัติศาสตร์ร่วมสมัยกับอาณาจักรสุโขทัย อยุธยา และเชียงแสนล้านนา จึงเป็นผลทำให้จังหวัดกำแพงเพชรมีความหลากหลายทางศิลปะและวัฒนธรรม อย่างไรก็ดี เมืองกำแพงเพชรในฐานะที่เป็นเมืองบริวารของอาณาจักรสุโขทัยจึงได้รับการรับรองจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม ในปีพ.ศ. 2534 นับแต่นั้นมา

ศาลพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร เป็นเทวสถานโบราณในศาสนาฮินดู โดยมีปรากฏเพียงแห่งเดียวในเมืองกำแพงเพชร ประมาณอายุความเก่าแก่ที่อยู่คู่เมืองกำแพงเพชรมากว่า 500 ปี ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังของศาลเยาวชนจังหวัดกำแพงเพชร มีความสูงจากตำแหน่งระดับน้ำทะเลปานกลาง 82 เมตร จัดอยู่ในกลุ่มภายในกำแพงเมืองโบราณ จากทั้ง 4 กลุ่มโบราณสถานเมืองกำแพงเพชร ซึ่งได้มีการจัดแบ่งขึ้นตามประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 84 ตอนที่ 51 วันที่ 7 พฤษภาคม 2511 ได้แก่

กลุ่มที่ 1 กลุ่มภายในกำแพงเมือง มีโบราณสถาน 14 แห่ง เนื้อที่ 503 ไร่

กลุ่มที่ 2 บริเวณอรัญญิกโบราณสถานทางด้านทิศเหนือนอกกำแพงเมือง มีโบราณสถาน 40 แห่ง เนื้อที่ 1,611 ไร่

กลุ่มที่ 3 บริเวณนอกเมืองด้านทิศตะวันออกมีโบราณสถาน 15 แห่ง เนื้อที่ 16 ไร่ 3 งาน

กลุ่มที่ 4 บริเวณทุ่งเศรษฐี ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง(เมืองนครชุม) มีโบราณสถาน 12 แห่ง เนื้อที่ 30 ไร่ 4 งาน

เอกสารนำชมอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ได้กล่าวถึงศาลพระอิศวรในปัจจุบันว่า ศาลพระอิศวรแห่งนี้ ได้รับการบูรณะพัฒนาฟื้นฟูปรับปรุงขุดแต่งพร้อมกลุ่มโบราณาสถานเมืองกำแพงเพชร โดยได้เริ่มขึ้นครั้งแรกเมื่อ ปีพ.ศ. 2508 ในสมัยของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น เป็นการพัฒนาไปพร้อม ๆ กับเมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัย ในส่วนของเมืองกำแพงเพชรได้ดำเนินการฟื้นฟูขึ้นจำนวนทั้งสิ้น 18 แห่ง ได้แก่ ศาลพระอิศวร วัดพระธาตุ วัดพระแก้ว พระราชวัง(สระมน) ป้อมเพชร ป้อมเจ้าจันทร์ ป้อมเจ้าอินทร์ ป้อมมุมเมือง ป้อมวัดช้าง ป้อมทุ่งเศรษฐี วัดพระนอน วัดพระสี่อิริยาบถ วัดช้างรอบ วัดอาวาสใหญ่ วัดกะโลทัย วัดซุ้มกอ วัดช้าง และวัดอาวาสน้อย การพัฒนานี้ได้ดำเนินการต่อเนื่องเรื่อยมาโดยตลอดจนถึง ปี พ.ศ. 2525 กรมศิลปากรได้บรรจุงานบูรณะปรับปรุงโบราณสถานเมืองกำแพงเพชรไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2526) โดยใช้ชื่อโครงการว่า “โครงการอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร” และต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2535) กระทั่งเสร็จสิ้นและกรมศิลปากรได้ดำเนินการเปิดอุทยานประวัติศาสตร์อย่างเป็นทางการ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 18 เมษายน 2534 โดย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในพิธี (สถาพร เที่ยงธรรม, 2557)

---

[1] อาจารย์ สาขาวิชาวิจิตรศิลป์และประยุกต์ศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

คำสำคัญ : ศาลพระอิศวร, เมืองกำแพงเพชร

ภาพ 1 ศาลพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

การกำเนิดศิลปะและวัฒนธรรมในเมืองกำแพงเพชร

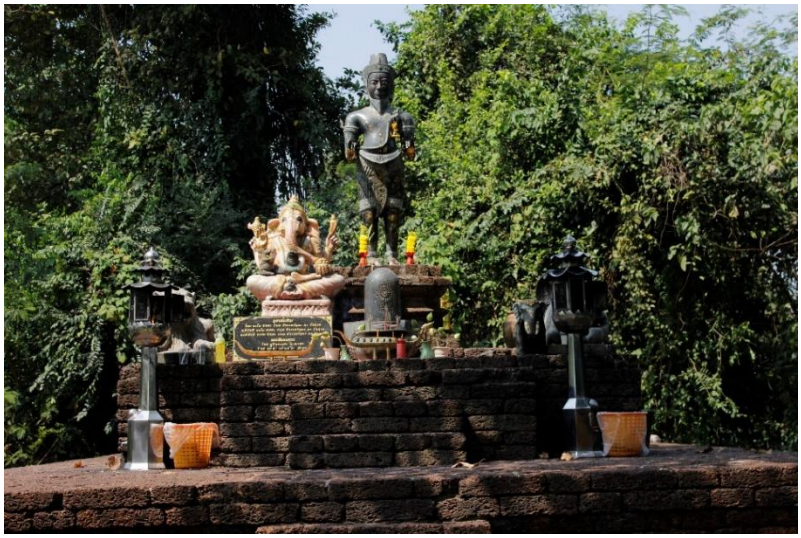
เมืองกำแพงเพชรเป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญในหลายยุคหลายสมัย เพราะเนื่องจากมีการค้นพบหลักฐานการมีอยู่ของชุมชนมนุษย์ นับแต่ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นต้นมาจนถึงยุคทวารวดี กระทั่งถึงยุคประวัติศาสตร์ร่วมสมัยกับอาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรกรุงศรีอยุธยา และเชียงแสนล้านนา โดยเมืองกำแพงเพชรในอดีตนั้น ถือว่าเป็นเมืองบริวารของอาณาจักรสุโขทัยก่อนที่จะขึ้นตรงกับอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาในภายหลัง ด้วยความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองเช่นนี้ จึงย่อมทำเกิดการถ่ายเทรูปแบบของวัฒนธรรมและระบบความเชื่อเข้าหากัน ตัวอย่างเช่น วัดเจดีย์กลางทุ่งที่มีลักษณะแบบเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์หรือทรงดอกบัวตูมอันเป็นลักษณะศิลปะแบบสุโขทัยแท้ โดยเมื่อเมืองกำแพงเพชรเป็นบริวารสำคัญถือเป็นเมืองหน้าด่านกันชนจึงได้สร้างเจดีย์ที่มีลักษณะเฉพาะตามรูปแบบศิลปะของแคว้นสุโทขัยอันเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรก็เพื่อหวังแสดงถึงขอบเขตอำนาจ ต่อมาเมื่อเมืองกำแพงเพชรเป็นส่วนหนึ่งในอำนาจปกครองของแคว้นอยุธยาในสมัยอยุธยายุคต้น จึงได้มีการสร้างพระนั่งพระนอนตาม พุทธลักษณะของศิลปะอยุธยายุคต้น (แบบอู่ทอง) ขึ้นที่วัดพระแก้วอันเป็นวัดสำคัญในเขตพระราชวังโบราณก็ด้วยเหตุผลเดียวกันนั่นเอง แม้ว่าจะเป็นการบูรณปฏิสังขรณ์ก็ตาม แต่ก็เป็นการยึดถือตามผู้นำในยุคนั้น ๆ เนื่องจากถือว่าผู้นำ คือผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองดูแลและควบคุมทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งผู้คนและบ้านเมือง อำนาจนี้ถือว่าเป็นอำนาจที่ศักดิ์สิทธิ์ตามระบบความเชื่อที่สั่งสมมา หลักฐานที่เป็นสิ่งยืนยันสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนพบได้อยู่โดยทั่วไปอันเป็นซากโบราณสถานและวัตถุมีทั้งที่เป็นขนาดเล็ก กลาง ถึงใหญ่โตกินพื้นที่กว้างขวาง โดยมีปรากฏอยู่ทั้งในเมือง นอกเมือง มีทั้งที่เสื่อมสภาพตามกาลเวลาและมีทั้งที่ได้รับการพัฒนาฟื้นฟูให้กลับมาคงสภาพที่ใกล้เคียงดังเดิม บางแห่งก็ยังคงมีการใช้เพื่อประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่ส่งต่อ ๆ กันมาด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ระบบความเชื่อ ย่อมรวมถึงศาสนา และความเชื่อในลัทธิต่าง ๆ ศาสนาในความหมายกว้าง ๆ คือการบวงสรวงบูชาหรือการสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือวิถีทางของธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ ศาสนาตามทัศนะทางมานุษยวิทยาจึงบ่งบอกนัยถึงการขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ออกไปสู่ ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์และธรรมชาติ ดังนั้นศาสนาและความเชื่อทางศาสนาจึง เป็นสิ่งสากลที่เราพบเห็นได้ในทุกสังคมตลอดมาทุกยุคทุกสมัย (ยศ สันตสมบัติ, 2537)

ในสมัยโบราณ มนุษย์ดำเนินชีวิตท่ามกลางปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจได้ ไม่ว่าจะเป็นความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว พายุฝน ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ภาวะเกิด แก่ เจ็บ ตาย สิ่งเหล่านี้ ล้วนทำให้มนุษย์เกิดความกลัวและเชื่อว่าต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจลี้ลับอยู่เหนือปรากฏการณ์เหล่านี้ ซึ่งสามารถที่จะบันดาลคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงพยายามหาวิธีการอ้อนวอนเอาใจหรือ ต่อรองกับอำนาจลึกลับด้วยการบูชา บนบานหรือเซ่นไหว้ จนกระทั่งมีพัฒนาการรูปแบบความเชื่อด้วย หวังให้ได้ใกล้ชิดอำนาจเหล่านี้ ด้วยการสร้างรูปเคารพโดยจำลองเอาลักษณะทางกายภาพของมนุษย์เป็นต้นแบบด้วยการลดทอนเพิ่มเติมรายละเอียดเข้าไปให้แลดูทั้งมีความเมตตา ความเข้มแข็ง และความงดงามเปี่ยมไปด้วยพลังอำนาจอันเป็นไปแบบอุดมติ ศาสนาพราหมณ์ถือว่าเป็นศาสนาที่มีบทบาทในดินแดนของไทยจากเหนือจรดใต้ ซึ่งได้เข้ามาปะปนอยู่ในคติความเชื่อและวัฒนธรรมไทยหลายรูปแบบโดยมีมาก่อนการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในเมืองไทย

พระครูวามเทพมุนี (ชวิน รังสีพราหมณกุล) ได้ให้สัมภาษณ์วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 ไว้ว่า มีเทพเจ้าหลายองค์ในศาสนาพราหมณ์ที่กลายมาเป็นที่เคารพนับถือของชาวไทย เช่น พระพรหมที่คนไทยนิยมไปกราบไหว้บนบาน พระอิศวร พระพิฆเนศวร เทพแห่งศิลปะ หรือพระอินทร์ ซึ่งปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากคุณลักษณะเฉพาะของเทพแต่ละองค์ ตามตำนานเทวกำเนิดแล้วก็จะพบว่าอุปนิสัยของเทพเหล่านี้ สะท้อนถึงภาวะหมุนเวียนของโลก โดยเริ่มจากพระอิศวรซึ่งมักให้พรคนที่บำเพ็ญตบะแก่กล้า ผู้ได้รับพรก็มักลืมตัวใช้อิทธิฤทธิ์ ก่อความวุ่นวาย ความทุกข์ร้อนแก่สังคม จนพระนารายณ์ต้องลงมาปราบด้วยวิธีล้างโลกด้วยไฟประลัยกัลป์ ต่อจากนั้นพระพรหมก็จะสร้างโลกขึ้นใหม่หมุนเวียนไปเช่นนี้

ประจักษ์ สายแสง ได้กล่าวถึงเมืองกำแพงเพชร ในรายงานการสัมมนา เรื่อง กำแพงเพชรอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ไว้ว่า “คนกำแพงเพชรดั้งเดิมนั้น มีความเชื่อที่หลากหลายทั้งทางพุทธ ฮินดู และผี ไม่ต่างไปจากผู้คนในภูมิภาคอื่น ๆ เช่น คนในภาคอีสานจะเชื่อในเรื่องปู่สังกะสา ย่าสังกะสี ปู่อึ้ม ย่าเผิ้ง ปู่เยอ ย่าเยอ ผีปู่ตา ผีแถน ส่วนผู้คนทางล้านนาจะมีความเชื่อเกี่ยวกับ ผีปู่แสะ ย่าแสะ ขณะเดียวกันคนกำแพงเพชรดั้งเดิม จะมีพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น รดน้ำพระอิศวรในวันสงกรานต์ การผูกข้อมือลูกหลาน ผูกเครื่องใช้ หรือแม้แต่สัตว์เลี้ยงเพื่อการให้พรในวันพระยาวัน ก็ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน” (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ และคณะ, 2534)

ภาพ 2 ภาพพระอิศวรพระพิฆเนศ และศิวลึงค์ ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีของศาล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ศาลพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) (ม.ป.ป.) ศาลพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร ตั้งอยู่ในตำแหน่งพิกัดทางภูมิศาสตร์ ละติจูด 16°29’24’N ลองจิจูด 99°31’48’E มีหน่วยงานที่ดูแลรักษา ได้แก่ กรมศิลปากร และหน่วยงานยูเนสโก มีสถานะการขึ้นทะเบียน ดังนี้

1. ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติตามประกาศใน ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478

2. ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติตามประกาศใน ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 54 วันที่ 3 มกราคม 2480

3. ประกาศขึ้นทะเบียนกำหนดขอบเขตอีกครั้งในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 85 ตอนที่ 41 วันที่ 7 พฤษภาคม 2511

4. ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก (UNESCO) เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2534

ภาพ 3 ศาลพระอิศวรในปัจจุบัน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 ศาลพระอิศวรในปัจจุบัน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ศาลพระอิศวรเป็นโบราณสถานที่ยังใช้อยู่ในปัจจุบัน เป็นศาลหรือเทวาลัยในศาสนาฮินดู ตั้งอยู่ในเขตกำแพงเมืองโบราณกำแพงเพชรและอยู่ด้านทิศตะวันออกของเขตพระราชวังโบราณ อันเป็นพื้นที่ส่วนทางทิศใต้ตอนกลางของเมือง ปัจจุบันอยู่ในเขตตัวอำเภอเมืองกำแพงเพชรและเขตเทศบาลเมืองกำแพงเพชร ตัวศาลในปัจจุบันได้ถูกบูรณะปรับแต่งให้ใกล้เคียงกับแบบสัณฐานเดิมมากที่สุด ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่อด้วยศิลาแลง ยกพื้นสูง 1.5 เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เครื่องบน สันนิษฐานว่า เครื่องบนน่าจะเป็นไม้เนื่องจากเป็นวัตถุดิบที่มีอยู่มากมาย

พิทยา คำเด่นงาม ได้ร่วมกับกรมศิลปากรทำการศึกษาเมื่อ ปีพ.ศ. 2509 เพื่อบูรณะปรับแต่งด้วยการทำผังจากการขุดแต่งพบว่าศาลพระอิศวรเป็นอาคารผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่อด้วยศิลาแลง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ฐานชุกชีด้านบนเป็นแท่นตั้งเทวรูป จากหลักฐานพบว่าเคยเป็นที่ประดิษฐานเทวรูปพระอิศวรพระนารายณ์และพระอุมา สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยอยุธยา ตลอดจนทำการบูรณะและเสริมความมั่นคงศาลพระอิศวร และปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบ จากหลักฐานที่พบสันนิษฐานว่ามีการใช้พื้นที่ศาลพระอิศวร ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 - 23 สมัยอยุธยาตอนกลางถึงตอนปลาย (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ม.ป.ป.)

ภาพ 5 จารึกฐานพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก Namphueng Keadsawang. (30 มิถุนายน 2557). สารคดีพระอิศวร เมืองกำแพงเพชร. [รูปภาพ]. YouTube. http://youtube.com/watch?v=n9CU55Gt-rI

การพบข้อความจารึกที่บริเวณฐานเทวรูปพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร ส่งผลให้เทวรูปนี้มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์กำแพงเพชร สุโขทัย อยุธยา เนื่องจากจารึกดังกล่าว เป็นการบันทึกเรื่องราวการสร้างและเหตุการณ์ต่าง ๆ ขณะช่วงเวลานั้น มีทั้งสิ้น 3 บรรทัด โดยเฉพาะในบรรทัดที่ 1 ซึ่งระบุตรงกับปีพุทธศักราช 2053 ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งราชวงศ์สุพรรณภูมิ ต่อมาจารึกทั้ง 3 บรรทัดนี้ ได้ถูกแปลโดย ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ (George Coedes) นักวิชาการชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เดินทางมารับราชการในตำแหน่งบรรณารักษ์ใหญ่ประจำหอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อพ.ศ. 2461 ต่อมาเปลี่ยนเป็นหอสมุดแห่งชาติ ทำให้ทราบถึงกรณียกิจที่เจ้าเมืองขณะนั้นที่ได้ดูทุกข์สุขของผู้คนในเมืองของตนอย่างไร ซึ่งได้ความว่า “ศักราช 1432 มะเมียนักษัตร อาทิตยพารเดือน 6 ขึ้น 14 ค่ำ ได้หัสฤกษ์เพลารุ่งแล้ว 2 นาฬิกา จึงเจ้าพรญาศรีธรรมาโศกราชประดิษฐานพระอิศวรเป็นเจ้านี้ไว้ให้ครองสัตว์สี่ตีนสองตีนในเมืองกำแพงเพชรแลช่วยเลิกศาสนาพุทธ

ศาสตร์แลไสยศาสตร์แลพระเทพกรรมมิให้หม่นหมองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียว แลซ่อมแปลงพระมหาธาตุแลวัดบริพารในเมือง นอกเมืองและที่แดนเหย้าเรือน ถนนทลาอันเป็นตรธานไปเถิงบางพาน ขุดแม่ไตรบางพร้อ อนึ่งย่อมขายวัวไปแก่ละว้าอันจะขาย ดุจก่อนนั้น ก็ห้ามมิให้ขาย อนึ่งเมื่อทำนาไซร้ย่อมข้าวพืช ข้าวในนานั้นปลูกเองมิได้เอาข้าวในยุ้งไปหว่านไปดำทั้งหลาย อนึ่งท่อปู่พญาร่วงทำเอาน้ำไปเถิงบางพานนั้น ก็ถมหายสิ้นและเขาย่อมทำนาทางฟ้าแลหาท่อนั้นพบ กระทำท่อเอาน้ำเข้าไปเลี้ยงนา ให้เป็นนาเหมือนนาฝาย มิได้เป็นทางฟ้า อันทำทั้งนี้ถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จบพิตรพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์”

ศักราชที่ปรากฏข้างต้นเป็นมหาศักราช ตรงกับพุทธศักราช 2053 จารึกนี้ให้ข้อมูลประวัติศาสตร์ดังนี้ เมืองกำแพงเพชรสมัยนั้นมีผู้ปกครองเมืองนามว่า พรญาศรีธรรมาโศกราช และเป็นผู้บัญชาให้สร้างปฏิมากรรมพระอิศวรองค์นี้ขึ้น เพื่อให้เป็นเทพคุ้มครองประชาชนและสิ่งมีชีวิตทั้งปวงในเมืองกำแพงเพชร ทั้งกล่าวถึงการฟื้นฟูลัทธิศาสนาที่ประชาชนเชื่อถือในเมืองกำแพงเพชรในเวลานั้น อันได้แก่ พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูที่นับถือเทพเจ้าและไสยศาตร์ ซึ่งหมายถึงมนตรยานหรือลัทธิตันตระและการฟื้นฟูสิ่งก่อสร้างเนื่องในศาสนา กล่าวถึง การฟื้นฟูระบบชลประทานจากที่เคยมีการวางรากฐานไว้แล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย เพื่อสามารถทำนาปลูกข้าวได้ดีกว่าเดิม โดยไม่ต้องทำนาโดยอาศัยเพียงน้ำฝนตามฤดูกาลเท่านั้น และเมื่อฟื้นฟูระบบชลประทานแล้วย่อมต้องใช้วัวในการไถนา จึงประกาศไม่ให้ขายวัวให้กับพวกละว้าซึ่งน่าจะหมายถึงพวกลัวะซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่อยู่ตามหุบเขาในเขตจังหวัดตาก แม่ฮ่องสอน และเชียงใหม่ นอกจากนั้นยังกล่าวถึงการสร้างพระอิศวรเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลให้กับพระเจ้าอยู่หัว 2 พระองค์ ซึ่งน่าจะหมายถึงพระเจ้าแผ่นดินที่ปกครองกรุงศรีอยุธยาในเวลานั้นองค์หนึ่ง อีกองค์หนึ่งอาจเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ล่วงลับไปแล้วก่อนหน้าองค์ปัจจุบัน หากสันนิษฐานเช่นนี้ ก็น่าจะหมายถึง สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (ครองราชย์ พุทธศักราช 2034 ถึง 2072) และ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (ครองราชย์ พุทธศักราช 2031 ถึง 2035) ตามลำดับ อนึ่งอาจวิเคราะห์ว่า องค์ที่ 2 อาจหมายถึง ผู้ปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือซึ่งรวมถึงเมืองกำแพงเพชรด้วย หรือเมืองลูกหลวงของกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีเมืองหลักอยู่ที่เมืองพิษณุโลกในสมัยนั้น คือ สมเด็จพระอาทิตยเจ้า ซึ่งเป็นพระราชโอรสองค์โตในสมเด็จ พระรามาธิบดีที่ 2 และโปรดฯ ให้ไปครองเมืองพิษณุโลกซึ่งเป็นเมืองลูกหลวงที่เคยเป็นราชธานีของกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (อุทยานประวัติศาสตร์ กำแพงเพชร, ม.ป.ป.)

ต่อมาจารึกนี้ได้ขึ้นทะเบียนบัญชีโบราณวัตถุ ดังนี้ (1) กองหอสมุดแห่งชาติ กำหนดเป็น “กพ. 2” (2) ในหนังสือ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 กำหนดเป็น “หลักที่ 13 จารึกบนฐานพระอิศวรจังหวัดกำแพงเพชร” ส่วนการเรียกพระนาม “อิศวระ” ปัจจุบันคนไทยได้เขียนผิดเพี้ยนไปเป็น “อิศวร” ซึ่งไม่ถูกต้อง การค้นพบจารึกวัดป่ามะม่วง พ.ศ.1904 อันเป็นหลักฐานในสมัยสุโขทัย ทำให้ทราบว่าคนสุโขทัยสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทเรียกพระศิวะว่า พระอิศวรและพระมเหศวร (จาก) พระสทาศีพ (มาจาก พระสทาศิวะ)

ศาลพระอิศวรเมืองกำแพงเพชรแต่เดิมนั้น พบว่าได้มีการประดิษฐานปฏิมากรรมเทวรูปสัมฤทธิ์ที่สำคัญจำนวน 3 องค์ ได้แก่ เทวรูปพระอิศวรเทวรูปพระนารายณ์ และเทวรูปพระแม่อุมาเทวี ทั้งนี้ปฏิมากรรมเทวรูปสัมฤทธิ์พระอิศวรเมืองกำแพงเพชร มีประวัติการค้นพบการสูญหายและการได้กลับคืนมาในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนกระทั่งได้นำกลับคืนมาสู่เมืองกำแพงเพชร เรื่องราวเหล่านี้ได้เริ่มต้นขึ้นโดยเมื่อครั้งนายแม็คคาธี นายช่างสำรวจทำแผนที่ฯ มาสำรวจทำแผนที่เมืองกำแพงเพชร เมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2425 ได้มีบันทึกการพบเห็นเทวรูปสัมฤทธิ์พระอิศวร ณ ศาลพระอิศวรว่า “ตั้งอยู่ในกลางเมืองห่างบ้านพระยากำแพงเพชรเดินสักสิบมินิตเท่านั้น เทวรูปนี้ว่าเป็นที่คนนับถือว่าศักดิสิทธิ เป็นที่บูชาเส้นสรวงกันอยู่”

ภาพ 6 ภาพเทวรูปและเทวสตรีที่ศาลพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร ก่อนถูกเคลื่อนย้ายและบูรณะ

หมายเหตุ: จาก ร่องรอยศาสนาฮินดู ในเมืองกำแพงเพชร โดย อุทยานประวัติศาสตร์ กำแพงเพชร, ม.ป.ป., (https://finearts.go.th/kamphaengphethistoricalpark/view/46680-ร่องรอยศาสนาฮินดู-ในเมืองกำแพงเพชร). CC BY-NC-ND.

อีก 2 ปีต่อมา นายรัสต์มัน (J.E. Rastmann) พ่อค้าชาวเยอรมันและเป็นเจ้าหน้าที่ตรวจการของพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาแห่งเบอร์ลิน ได้ทำการค้าขายขึ้นล่องระหว่างกรุงเทพฯ กับหัวเมืองภาคเหนือพระยาสุจริตรักษา ผู้สำเร็จราชการเมืองตาก ได้มีรายงานบันทึกกล่าวถึงพฤติกรรมของนายรัสต์มันว่า “มาครั้งใดก็ได้เที่ยวเก็บเอาพระพุทธรูปหล่อไปครั้งละร้อยสองร้อยองค์ทุกครั้งไป ถ้าเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ มิสเตอรอศแมนให้ลูกจ้างตัดเอาแต่พระเศียรไป” เมื่อนายรัสต์มันมาพบเห็นเทวรูปที่ศาลพระอิศวรเมืองกำแพงเพชรเห็นว่าเป็นที่เคารพบูชาของคนในเมืองนี้ จึงอุบายแจ้งไปยังกงสุลเยอรมันประจำกรุงเทพฯ ว่า “เป็นของที่ถูกทอดทิ้งอยู่กลางป่าแล้วถ้าตนนำไปก็จะเป็นการล้างผลาญศาสนาพราหมณ์ อันจะทำให้ศาสนาของพระพุทธเจ้าเจริญขึ้น ขอให้กงสุลฯ ขอพระราชทานพระราชานุญาติจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ” ระหว่างที่รอโปรดเกล้าฯ ให้ตรวจสอบข้อเท็จจริงอยู่นั้นปรากฏว่านายรัสต์แมนได้ลักลอบตัดพระเศียรและพระกรของเทวรูปทั้ง 3 ที่ประดิษฐานอยู่ ณ ศาลนี้ส่งลงมายังกรุงเทพฯ ทว่ากงสุลเยอรมันไม่เห็นชอบด้วยจึงอายัดไว้ เรื่องราวดังกล่าวได้ปรากฏในพระราชหัตถเลขาซึ่งทรงมีไปยังสมเด็จฯ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ตอนหนึ่งว่า “มาบัดนี้กงศุลเยอรมันมีหนังสือขึ้นมาถึงเทวัญ ว่าอ้ายราสแมนไปขโมยเอาหัวกับแขนเทวรูปนั้น ลงมาแล้วแต่กงสุลพูดจาดี ไม่เห็นชอบในการที่ราสแมนทำให้ยึดเอาของที่ราสแมนเอานั้นไว้ที่ศาลกงสุล ขอให้เทวัญฤๅไครลงไปดู”

ราวเดือนเมษายน พ.ศ. 2427 ระหว่างที่กรมหมื่นพิชิตปรีชากรเสด็จฯขึ้นไปเชียงใหม่ผ่านเมืองกำแพงเพชร ได้มีหนังสือกราบทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ความตอนว่า “อนึ่งข้าพระพุทธเจ้าออกมาถึงเมืองกำแพงเพชรครั้งนี้ ได้เห็นเทวรูปพระอิศวรที่มิสเตอร์ราษแมนเอาพระเศียรไปนั้นเห็นเป็นของประหลาดงดงามมาก หล่อด้วยทองเหลืองเนื้อหนาและลวดลายวิจิตบันจงมาก พุทธเจ้าได้สั่งให้พญากำแพงเพชรนำเทวรูปทองสำฤทธิ์ที่มิสเตอราษมันเอาพระเศียรไปรูปหนึ่งกับศิลาจาฤกษ์อักษรแผ่นหนึ่งเป็นของสำหรับกับพระมหาธาตุเมืองกำแพงเพชร แต่องค์พระมหาธาตุนั้นล้มทำลายเสียเมื่อครั้งแผ่นดินไหว มีผู้ยกเอาแผ่นศิลานี้มาทิ้งไว้ที่สเดจหน้าเมืองกำแพงเพชร ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่าเป็นของโบราณ

ประหลาดควรอยู่ ณ กรุงเทพฯ จึงส่งลงมาทูลเกล้าถวาย ควรมิควรสุดแล้วแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ” เมื่อส่วนองค์ของเทวรูปส่งลงมายังกรุงเทพฯ จึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าประดิษฐ์วรการ อธิบดีกรมช่างสิบหมู่ผู้ทรงเป็นช่างหลวงนำพระเศียรและพระหัตถ์ติดเข้ากับองค์เทวรูปพระอิศวรดังเดิม ครั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จประพาสต้น ณ เมืองกำแพงเพชรระหว่างวันที่ 18-27 สิงหาคม พุทธศักราช 2449 ทรงเสด็จพระราชดำเนินมา ณ ศาลพระอิศวรเมืองกำแพงเพชรแห่งนี้ ----ทรงตรัสว่า “ที่นี่ ซึ่งคนเยอรมันได้มาลักรูปพระอิศวร (ที่อยู่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์) เดี๋ยวนี้ไปตามกลับมาได้ยังคงเหลือ... บัดนี้ แต่พระอุมาและพระนารายณ์ซึ่งเอาศีรษะไปเสียแล้ว”

เทวรูปพระอิศวรสัมฤทธิ์ที่ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีในปัจจุบัน ณ ศาลพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร ได้จำลองขึ้นในสมัยที่นายเชาวน์วัศ สุดลาภา (พ.ศ. 2525-2527) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ส่วนเทวรูปพระอิศวรสัมฤทธิ์องค์จริง ปัจจุบันตั้งแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร รูปแบบของเทวรูปพระอิศวรเมืองกำแพงเพชรนี้ เป็นงานศิลปกรรมสมัยอยุธยาตอนต้นที่รับอิทธิพลมาจากศิลปะเขมรแบบบายน มีอายุทางโบราณคดีอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-22 พระอิศวรองค์นี้ถือว่าเป็นรูปเคารพในศาสนาฮินดูที่คู่บ้านคู่เมืองกำแพงเพชรมาอย่างยาวนาน ทั้งยังเป็นเทวรูปสัมฤทธิ์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดเป็นโบราณศิลปวัตถุชั้นยอดเยี่ยมชิ้นหนึ่งของชาติและมีเพียงชิ้นเดียวในประเทศไทย

ภาพ 7 ภาพเทวรูปพระอิศวรสัมฤทธิ์องค์จริง

หมายเหตุ: จาก พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร โดย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกำแพงเพชร, 2561, (https://kamphaengphet.mots.go.th/news_view.php?nid=412). CC BY-NC-ND

ภาพ 8 ภาพเทวรูปพระอิศวรสัมฤทธิ์องค์จำลอง ณ ศาลพระอิศวรเมืองกำแพงเพชรในปัจจุบัน

หมายเหตุ: จาก พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกำแพงเพชร โดย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกำแพงเพชร, 2561, (https://kamphaengphet.mots.go.th/news_view.php?nid=412). CC BY-NC-ND

ปัจจุบันถือว่าศาลพระอิศวรเมืองกำแพงเพชรเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดกำแพงเพชร เนื่องจากจัดอยู่ในกลุ่มโบราณสถานกลุ่มภายในกำแพงเมืองโบราณ สามารถเข้าชมได้ทุกวัน ไม่มีเวลาเปิด - ปิด ไม่เสียค่าธรรมเนียมเข้าชม เป็นที่เคารพสักการะของผู้คนโดยทั่วไป

คาถาบทสวดมนต์บูชาพระอิศวร (โดยย่อ)

โอม นะมัส ศิวายะ (สามจบ)

กระบวนการในการสักการะบูชาและองค์ประกอบการบูชาพระอิศวร

1. โต๊ะหรือแท่นบูชา สามารถประดิษฐานร่วมกับเทพองค์อื่น ๆ ได้ เช่น พระพรหม พระวิษณุ ศิวลึงค์ หรือครอบครัวของพระองค์ คือ พระแม่อุมา พระแม่กาลี พระแม่ทุรคา พระพิฆเนศ พระขันทกุมาร และควรปูโต๊ะหรือแท่นบูชาด้วย ผ้าสีขาว สีแดง สีเงิน เชื่อว่าผ้าพิมพ์ลายหนังเสือ (หนังเสือเทียม) ท่านจะโปรดมาก แท่นหรือโต๊ะควรเป็นลายไม้ธรรมชาติ หรือทาสีด้วย สีดำสนิท สีแดง สีเงิน ไม่ควรมีลายสีทอง (เนื่องจากพระองค์ไม่โปรดสัญลักษณ์ที่สื่อถึงทองคำ เพราะพระองค์ปฏิบัติโยคะอย่างสูงสุด มีความสมถะ เรียบง่าย)

2. เครื่องสังเวย ของถวายควรมีน้ำดื่ม นมสด รสจืดหรือหวาน ไม่มีการปรุงแต่งกลิ่นหรือสี

3. ดอกไม้ สามารถใช้ดอกดาวเรือง ดอกบัว ดอกกุหลาบ ดอกไม้ป่าต่าง ๆ ได้ทุกสี ทุกพันธุ์ กำยานกลิ่นควรใช้กลิ่นจันทน์ กลิ่นดอกบัว กลิ่นสมุนไพรและพรรณไม้ต่าง ๆ

4. ผลไม้ ควรถวายทั้งเปลือก หรือเป็นลูกๆ เช่น กล้วยทั้งหวี แต่มะพร้าวจะต้องผ่าหรือใช้น้ำมะพร้าวเทใส่แก้ว ขอให้มีกลิ่นหอม รสชาติอ่อน ๆ ไม่เปรี้ยวจัด ไม่หวานจัด หรือขมจัดเกินไป ผลไม้ไม่ควรปอกเป็นคำ ๆ

5. ขนม ควรถวายขนมรสหวาน มีกลิ่นหอม ห้ามถวายอาหารคาวและเนื้อสัตว์ หากธัญพืช เช่น งา ลูกเดือย ข้าวตอก ใบมะตูม หญ้าคา เผือก มัน เมล็ดถั่ว เมล็ดข้าว พริกไทย เครื่องเทศต่าง ๆ ได้เช่นกัน

บทสรุป

ศาลพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร เป็นเทวสถานโบราณในศาสนาฮินดูที่สำคัญและมีปรากฏเพียงแห่งเดียวในจังหวัดกำแพงเพชร ด้วยเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าต่อประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชรและประชาชนทั่วไป อยู่ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก ถือเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าสำหรับการศึกษาเรียนรู้ในข้อมูลยุคประวัติศาสตร์ชาติไทยของเมืองกำแพงเพชร อันเป็นการร่วมสมัยของการเมืองการปกครองระหว่างรัฐสุโขทัยยุคปลายกับรัฐอยุธยายุคต้นที่ได้เข้ามามีบทบาทในดินแดนแถบนี้ เนื่องด้วยการค้นพบจารึกที่บริเวณฐานของเทวรูป ข้อความนี้ได้ระบุถึงผู้สร้างและระยะเวลาการสร้างอย่างชัดเจน แสดงถึงความเชื่อมโยงการเมืองการปกครองและระบบความเชื่อของผู้นำที่มีต่อผู้คนเมืองกำแพงเพชรในระยะต่อมาถึงปัจจุบัน ประการที่สอง ศาลพระอิศวรเมืองกำแพงเพชร เป็นโบราณสถานที่จัดอยู่ในกลุ่มโบราณสถานในเขตกำแพงเมืองโบราณที่สำคัญแห่งหนึ่งจากทั้งสิ้น 4 กลุ่มโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก นับว่ามีประโยชน์อย่างยิ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อันจะเห็นได้จากการที่มีทั้งผู้คนจากต่างถิ่นต่างประเทศเข้ามาเพื่อชมความงามและความเก่าแก่ของโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้ ตลอดจนผู้ที่มีความศรัทธาต่อองค์พระอิศวรมาสักการะบูชากันอย่างไม่ขาดสาย จากคุณค่าทั้ง 2 ประการนี้ จึงสมควรอย่างที่ได้อนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมคู่เมืองกำแพงเพชรต่อไป

บรรณานุกรม

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, สินชัย กระบวนแสง และประเสริฐ ณ นคร. (2534). รายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง กำแพงเพชร อดีต ปัจจุบัน อนาคต. ใน เจนวิทย์ ผาสุข (บ.ก.), *การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง กำแพงเพชร อดีต ปัจจุบัน อนาคต.* (น. 53-89). วิทยาลัยครูกำแพงเพชร สหวิทยาลัยพุทธชินราช.

ยศ สันตสมบัติ. (2537). *มนุษย์กับวัฒนธรรม.* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป.). *ศาลพระอิศวร.* https://archaeology.sac.or.th/archaeology/337

สถาพร เที่ยงธรรม. (2557). *นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กำแพงเพชร.* สำนักพิมพ์รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).

สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดกำแพงเพชร. (12 กรกฎาคม 2561). *พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.* https://kamphaengphet.mots.go.th/news_view.php?nid=412.

อุทยานประวัติศาสตร์ กำแพงเพชร. (ม.ป.ป.). *ร่องรอยศาสนาฮินดู ในเมืองกำแพงเพชร โดย อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร.* https://finearts.go.th/kamphaengphethistoricalpark/view/46680-ร่องรอยศาสนาฮินดู-ในเมืองกำแพงเพชร

Namphueng Keadsawang. (30 มิถุนายน 2557). *สารคดีพระอิศวร เมืองกำแพงเพชร.* [รูปภาพ]. YouTube. http://youtube.com/watch?v=n9CU55Gt-rI

พิธีกรรมซ้อนขวัญ บ้านคลองไพร ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

จิรัฏฐ์ เพ็งแดง[1]

บทนำ

ความเชื่อเรื่องขวัญของคนไทยทุกภูมิภาคมีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังจะปรากฏในการดำเนินวิถีชีวิต ตั้งแต่เกิด คือเมื่อมีเด็กเกิด จะมีการรับขวัญเด็กที่เกิด ดังปรากฏในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายแก้ว ก็ได้จัดพิธีการรับขวัญพลายแก้ว ดังบทที่ว่า

๏ ศรีศรีวันนี้ฤกษ์ดีแล้ว	เชิญขวัญพลายแก้วอย่าไปไหน
ขวัญมาอยู่สู่กายให้สบายใจ	ชมช้างม้าข้าไททั้งเงินทอง
ขวัญเอ๋ยเจ้ามาเถิดพ่อมา	อย่าเที่ยวล่ากะเกณฑ์ตระเวนท่อง
มาชมพวงแก้วแล้วพวงทอง	ข้าวของเหลือหลายสบายใจ
ครั้นแล้วก็โห่อีกสามที	ดับอัคคีโบกควันเจิมพักตร์ให้
ให้ชันษายืนหมื่นปีไป	มีชัยชำนะสวัสดี
ครั้นทำขวัญเสร็จสำเร็จการ	วงศ์วานปรีดิ์เปรมเกษมศรี
จนอายุพลายแก้วได้ห้าปี	พาทีแคล่วคล่องว่องไว ฯ

(เรไร ไพรวรรณ์, 2551)

หรือแม้กระทั่งการประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนาซึ่งถือว่าเป็นอาชีพหลักของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ขณะที่ข้าวจวนตั้งท้องก็ได้มีการทำขวัญข้าว ที่แสดงออกถึงความเคารพพระแม่โพสพ ซึ่งเป็นอีกประเพณีหนึ่งของทางภาคกลาง เมื่อชายไทยมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ที่นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องมีการบวชเป็นพระ ซึ่งถือเป็นประเพณีนิยมของคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งในการบวชจะต้องมีการทำขวัญ เรียกว่า “ทำขวัญนาค” เพื่อเป็นการอบรม สั่งสอนให้ผู้บวชได้ระลึกถึงพระคุณของบิดามารดา หรือผู้มีพระคุณที่เลี้ยงดูมา ชาวไทยทางภาคเหนือและอีสานเมื่อมีการเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุ จะมีการเรียกขวัญเพื่อให้ผู้ที่เจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุ มีขวัญและกำลังใจจะเรียกพิธีนี้ว่า ซ้อนขวัญ ซ้อนขวัญ หรือ ส้อนขวัญ บ้างตาม แต่ละท้องถิ่น เรไร ไพรวรรณ์ (2551) กล่าวไว้ดังนี้ ถ้าจะพิจารณาถึงเหตุที่มีการทำขวัญ จะมีสาเหตุใหญ่ 2 สาเหตุ คือ

1. เหตุอันเนื่องมาจากสิ่งดีที่เกิดขึ้น หรือได้รับ เช่น ได้รับโชคลาภ การเลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เจ้านายหรือผู้ใหญ่ที่เคารพมาเยือน ได้รับลาภพิเศษจากสัตว์ใหม่ เป็นต้น จึงจัดพิธีขึ้นเพื่อเป็นสิริมงคล

2. เหตุอันเนื่องมาจากสิ่งไม่ดีที่เกิดขึ้น หรือได้รับ จึงจัดพิธีทำขวัญขึ้นเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ ปัดเสนียดจัญไรต่าง ๆ ให้พ้นไป เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย ได้รับอุบัติเหตุ ได้รับความตกใจจากเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เคราะห์ร้ายเสียทรัพย์สินเงินทอง เกิดคดีความ สัตว์หรือสิ่งของหายไปแล้วได้คืน เป็นต้น

ประคอง นิมมานเหมินทร์ (2521) อธิบายความหมายของ “ขวัญ” ไว้ทำนองเดียวกัน แต่ให้เหตุผลเชิงจิตวิทยาประกอบด้วย ดังนี้

ขวัญ คือ พลังหรือกำลังใจของคนเรา ที่มีการเรียกขวัญเมื่อเกิดหกล้มหรือเคราะห์ร้าย ก็เพราะปกติของคนเรามักมีจิตใจอ่อนแอ เมื่อมีเหตุให้ตกใจหรือเสียใจก็เกิดความหวั่นไหวเสียกำลังใจได้ บรรพบุรุษจึงมีวิธีการช่วยให้กำลังใจคืนมาเกิดความมั่นใจขึ้น การเรียกขวัญในคราวเจ็บป่วยบางทีก็ทำควบคู่ไปกับพิธีสืบชะตา

---

[1] อาจารย์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ซึ่งก็เป็นพิธีทำให้ผู้ป่วยมีกำลังใจและสบายใจขึ้นเช่นกัน การเรียกขวัญจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ ทำให้ผู้ได้รับการเรียกขวัญเกิดความเข้มแข็งขึ้น มีพลังขึ้นและมีความอบอุ่นใจขึ้น

จากข้อความข้างต้น สรุปได้ว่า “ขวัญ” คือสิ่งที่มีอยู่ในสิ่งมีชีวิตทุกอย่าง เป็นพลังหรือกำลังใจที่ส่งผลให้คนหรือสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ได้มีความปกติสุข ในการดำรงอยู่

คำสำคัญ : พิธีกรรมซ้อนขวัญ, คลองไพร, โป่งน้ำร้อน, คลองลาน, กำแพงเพชร

ความเป็นมาพิธีกรรมซ้อนขวัญ

พิธีซ้อนขวัญนี้ยังเป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความใส่ใจและระลึกถึงความรู้สึกของจิตใจของผู้ที่เป็นครอบครัวหรือเครือญาติเดียวกัน อันเป็นการให้กำลังใจในการดำรงชีวิตต่อไปของคนในครอบครัวและสังคม ซึ่งการซ้อนขวัญนี้เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงการให้กำลังใจแก่ผู้เจ็บป่วยหรือผู้ที่ประสบอุบัติเหตุต่าง ๆ ของคนไทยทางภาคอีสานและบางกลุ่มของคนไทยเหนือ ซึ่งบ้านคลองไพร ต.โป่งน้ำร้อน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร เป็นหมู่บ้านที่ใหญ่มีถึง 12 หมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายทางภาคเหนือที่อพยพมาตั้งถิ่นฐาน ประชาชนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนไทยภาคเหนือที่อพยพมาจากอำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง จึงได้นำพิธีกรรมซ้อนขวัญนี้มาใช้ด้วย นางผัด จันทร์นิ้ว (หล้า) อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 2/1 หมู่ 4 บ้านคลองไพร ต. โป่งน้ำร้อน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร ได้ให้ข้อมูลว่า พิธีกรรมซ้อนขวัญ เป็นพิธีกรรมที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ปู่ย่า โดยจะเป็นพิธีกรรมที่ใช้เฉพาะผู้หญิงเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งจะใช้ในกรณีที่คนในครอบครัวประสบอุบัติเหตุ เมื่อคนในครอบครัวประสบอุบัติเหตุ เช่น รถล้ม รถชน แม่หรือ ย่ายาย จะเป็นผู้ไปซ้อนขวัญ ถ้าหากคนในครอบครัวไม่สามารถทำได้ ก็จะไปบอกให้ผู้หญิงผู้เฒ่าผู้แก่ท่านอื่นที่เคารพและสามารถประกอบพิธีกรรมได้เป็นผู้กระทำให้ แต่ในปัจจุบันพิธีกรรมซ้อนขวัญไม่ค่อยได้มีการปฏิบัติหรือมีให้เห็นบ่อยครั้งนัก เพราะเด็กสาวไม่ค่อยให้ความสำคัญและมองว่าเป็นพิธีกรรมที่งมงาย เนื่องจาก ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาการทางวิทยาการทางการแพทย์ เมื่อประประสบอุบัติเหตุก็จะไปรักษาที่โรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลในท้องถิ่น อีกทั้งผู้ที่รู้จักและผู้ที่จะประกอบพิธีกรรมซ้อนขวัญเหลือน้อยทั้งยังเป็นการประกอบพิธีกรรมของคนไทยกลุ่มไทยเหนือเท่านั้น และเป็นพิธีกรรมที่จะประกอบกันในแต่ละครอบครัวเท่านั้น ดังภาพ 1

ภาพ 1 ผู้ที่จะประกอบพิธีกรรม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 2 ผู้ที่จะประกอบพิธีกรรม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ผู้ที่จะประกอบพิธีกรรมนี้ได้ต้องเป็นผู้หญิงเท่านั้น จะเป็นแม่ ย่า หรือยายของผู้ประสบอุบัติเหตุก็ได้ หากผู้ที่เป็นแม่ ย่าหรือยาย ไม่สามารถประกอบพิธีกรรมได้ก็จะไปเชิญผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นผู้หญิงมากระทำให้

การแต่งกายของผู้ประกอบพิธีกรรมนั้นไม่มีการกำหนดจะแต่งกายอย่างไรก็ได้แล้วแต่ความสะดวกของผู้ประกอบพิธีกรรมแต่ต้องสำรวมและสุภาพ

วันที่ใช้ประกอบพิธีกรรมนั้นจะต้องไม่เป็นวันเสีย (วันที่ต้องห้ามประกอบพิธีกรรมหรือการมงคลของภาคเหนือตามจันทรคติแต่ละเดือนซึ่งกำหนดวันไม่ตรงกันหรือคนไทยทางภาคกลางเรียกว่าวันจมและไม่นิยมกระทำกันในวันพระ) เวลาที่จะใช้ประกอบพิธีกรรมนี้จะประมาณตั้งแต่ 16.00-18.00 น. กล่าวคือ ไม่ร้อนจนเกินไปเมื่อแดดเริ่มอ่อนแสงและไม่เย็นค่ำจนมองอะไรไม่เห็นเนื่องจากจะทำให้ผู้ไปประกอบพิธีกรรมได้รับอุบัติเหตุเองหรือพบกับสัตว์เลื้อยคลานมีพิษจำพวก งูหรือตะขาบ แมงป่องได้

อุปกรณ์ที่ประกอบพิธีกรรม

อุปกรณ์ที่ประกอบพิธีกรรม คือ หิงหรือสวิง กล้วยน้ำว้าสุก 2 ผล ไข่ต้มจะเป็นไข่เป็ดหรือไข่ไก่ก็ได้ 2 ฟอง ข้าวนึ่งหรือข้าวเหนียวหุงสุก 2 ปั้นพอประมาณ ด้ายสายสิญจน์สำหรับผูกข้อมือตามจำนวนที่จะผูกให้ตัดความยาวพอผู้ข้อมือผู้ประสบอุบัติเหตุได้ ดังภาพ 3

ภาพ 3 แสดงข้าวเหนียวและสายสิญจน์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมซ้อนขวัญ บ้านคลองไพร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ขั้นตอนหรือกระบวนการในการซ้อนขวัญ

ขั้นตอนหรือกระบวนการในการซ้อนขวัญจะกระทำดังนี้ เมื่อคนในครอบครัวประสบอุบัติเหตุ ผู้ที่เป็นแม่ ย่าหรือยาย จะประกอบพิธีกรรมซ้อนโดยจะไปกำหนดวันที่ไม่ใช่วันเสียหรือวันจม คือ วันที่ห้ามทำการมงคลในแต่ละเดือนที่กำหนดทางจันคติจะไปยังสถานที่ประสบอุบัติเหตุ ในเวลาประมาณ 16.00-18.00 น. พร้อมด้วยอุปกรณ์คือ หิง (สวิง) พร้อมบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางด้วยวาจา ขออนุญาตว่าจะมาเก็บขวัญหรือซ้อนขวัญของคนที่ประสบอุบัติเหตุเมื่อวันใดเวลา ใด โดยบอกชื่อ และวันเวลาที่ประสบอุบัติเหตุและจากอุบัติเหตุอะไรอย่างไร จากนั้นจะซ้อนสวิงไปรอบ ๆ บริเวณนั้น พร้อมกับพูดเรียกขวัญในคำพูดดีๆ เช่น “ขวัญทั้ง 32 ที่ตกอยู่ของ....(ชื่อคนที่ประสบอุบัติเหตุ)....ว่าอยู่ตรงไหนให้กลับเข้ามา เพื่อจะได้อยู่ดีมีสุข อยู่ดีมีแรง หายเจ็บหายไข้ให้มา ...” ซึ่งคำพูดที่พูดนั้นจะต้องเป็นคำพูดที่ดีและเป็นศรีเป็นมงคล แล้วแต่ผู้ที่กระทำพิธีจะกล่าว เมื่อซ้อนขวัญได้สักครู่ก็ให้รวบที่ก้นสวิงและจับให้แน่น สมมุติว่าได้ขวัญกลับมาแล้วและเดินทางกลับมาที่บ้านที่ผู้ประสบอุบัติเหตุรออยู่ โดยระหว่างทางกลับมาจะต้องจับก้นสวิงให้แน่นห้ามปล่อยเด็ดขาด เสร็จแล้วก้นสวิงกลับด้านคลอบลงที่หัวที่ตัวของผู้ประสบอุบัติเหตุให้ขวัญที่อยู่ในสวิงในกลับเข้าร่างของคนนั้น จากนั้นจะให้ผู้ประสบอุบัติเหตุนั่งและให้กางแขนออกกำไข่ต้มข้างละ 1 ฟอง และข้าวเหนียว ข้างละ 1 ปั้น พร้อมกล้วยน้ำว้าอีกข้างละ 1 ผล จากนั่นผู้ที่ไปซ้อนขวัญมาก็จะพูดว่าให้ขวัญกลับมาอยู่กลับเนื้อกลับตัว อยู่ดีมีแรง หรือใช้คำพูดเชิงปลอบใจให้หายตกในและใช้ได้สายสิญจน์ผู้ที่ข้อมือ และเมื่อผูกข้อมือเสร็จก็จะให้ทานไข่ต้ม ข้าวเหนียวและกล้วย พอเป็นพิธี ก็เสร็จพิธีกรรมแล้ว ดังภาพ 4

ภาพ 4 แสดงการสาธิตผูกสายสิญจน์ที่ข้อมือที่ใช้ประกอบพิธีกรรมซ้อนขวัญ บ้านคลองไพร (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ความเชื่อของชาวบ้านกับพิธีกรรมซ้อนขวัญ

พิธีกรรมซ้อนขวัญนี้ชาวบ้านคลองไพรจะเชื่อว่าหากประสบอุบัติเหตุแล้วไม่ได้ซ้อนขวัญจะทำให้ผู้ประสบอุบัติเหตุนั้นไม่หาย อยู่ไม่สบายตัว นอนหลับไม่สนิทและขวัญผวา จึงได้ประกอบพิธีกรรมนี้ ส่วนความเชื่อที่เกิดจากอุปกรณ์และภาษาที่ใช้ในพิธีกรรมนั้น จะมีความเชื่อเรื่องขวัญทั้ง 32 ของคนโดยจะกล่าวขณะทำการซ้อนขวัญว่า ขวัญทั้ง 32 ที่ตกอยู่ของ....(ชื่อคนที่ประสบอุบัติเหตุ)....ว่าอยู่ตรงไหนให้กลับเข้ามา เพื่อจะได้อยู่ดีมีสุข อยู่ดีมีแรง หายเจ็บหายไข้ ให้มา ...” ซึ่งคำพูดที่พูดนั้นจะต้องเป็นคำพูดที่ดีและเป็นศรีเป็นมงคล สะท้อนให้เห็นว่าการกระทำการสิ่งใดที่เป็นสิ่งดีสิ่งมงคลจะต้องใช้คำพูดที่ดีและเป็นมงคลจะทำให้การงานนั้นประสบ

ความสำเร็จ ดังที่คนโบราณกล่าวว่า เมื่อเข้าป่าอย่าพูดถึงเสือ ซึ่งเป็นข้อห้ามหรือการสั่งสอนไปด้วยเพราะจะไม่เป็นสิ่งดีอันเป็นการทำลายขวัญและกำลังใจของคนที่จะทำการสิ่งนั้น

การที่ใช้กล้วยน้ำว้าให้ทานหลังจากประกอบพิธีกรรม เพราะคนสมัยโบราณใช้กล้วยน้ำว้าให้เด็กทานในขณะยังเล็กโดยจะใช้กล้วยน้ำว้าสุกเผาและบดให้เด็กทานเป็นการเลี้ยงเด็กทารกสมัยก่อนเมื่อทารกนั้นเริ่มจะทิ้งนมแล้ว ขวัญที่เข้ามาก็เป็นเหมือนเด็กที่ต้องเลี้ยงดูและยังเชื่ออีกว่าการใช้กล้วยจะทำให้อะไรง่ายเหมือนกับการกินกล้วยที่กลืนง่าย จึงเห็นได้ว่ากล้วยน้ำว้ามีความเกี่ยวพันกับคนไทยซึ่งเราจะสามารถพบเห็นได้ทั้งในการดำรงชีวิตและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

ข้าวนึ่งหรือข้าวเหนียวพิธีกรรมซ้อนขวัญนี้เป็นพิธีกรรมของคนทางภาคเหนือจึง ซึ่งคนภาคเหนือนั้นรับประทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก จึงได้นำมาใช้เช่นกันเหมือนกับการเลี้ยงขวัญที่เข้ามาอยู่ในตัวผู้ประสบอุบติเหตุเช่นกัน ดังภาพ 5

ภาพ 5 แสดงข้าวเหนียว 1 ปั้น ที่ใช้ในพิธีกรรมซ้อนขวัญ บ้านคลองไพร

ไข่ต้ม การให้ทานไข่ต้มจะถือว่าได้รับสิ่งมงคลเพราะไข่ต้มจะเป็นสีขาวด้านนอกและยังมีลักษณะผิวเกลี้ยงลื่นเป็นมันจึงจะเป็นสัญลักษณ์ว่าผู้ที่ได้รับการประกอบพิธีกรรมซ้อนขวัญนี้แล้วจะคลาดแคล้วจากสิ่งไม่มีดีและไม่เกิดอุบัติเหตุอีก อีกทั้งผู้ที่ได้รับอุบัติเหตุมักจะเกิดแผล จึงให้กินไข่เผื่อจะได้เป็นการบำรุงจะได้หายไว ๆ

ภาพ 6 แสดงสายสิญจน์ ที่ใช้ในพิธีกรรมซ้อนขวัญ บ้านคลองไพร

สายสิญจน์ที่ใช้ผูกข้อมือจะเป็นการให้ขวัญนั้นอยู่กับเนื้อกลับตัวและเป็นสิ่งที่ดีเหมือนเป็นเครื่องรางที่จะช่วยคุ้มครองผู้ประสบอุบัติเหตุ นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลยังกล่าวว่าในขณะที่มีการผูกสายสิญจน์จะมีการกล่าวคำที่เป็นมงคลจากญาติพี่น้องด้วยจึงเป็นเหมือนการให้พรและลงคาถาอาคมไปด้วย

บทสรุป

พิธีกรรมซ้อนขวัญบ้านคลองไพร ต.โป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร มี 12 หมู่บ้าน ประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายทางภาคเหนือที่อพยพมาตั้งถิ่นฐาน ประชาชนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนไทยภาคเหนือที่อพยพมาจากอำเภอเสริมงามจังหวัดลำปาง จึงได้นำพิธีกรรมซ้อนขวัญนี้มาใช้ที่บ้านคลองไพรด้วย ซึ่งพิธีกรรมซ้อนขวัญนี้เป็นพิธีกรรมที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ปู่ย่า โดยจะเป็นพิธีกรรมที่ใช้เฉพาะผู้หญิงเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งจะใช้ในกรณีที่คนในครอบครัวประสบอุบัติเหตุ เมื่อคนในครอบครัวประสบอุบัติเหตุ เช่น รถล้ม รถชน แม่หรือ ย่ายาย จะเป็นผู้ไปซ้อนขวัญ ถ้าหากคนในครอบครัวไม่สามารถทำได้ ก็จะให้ผู้หญิงผู้เฒ่าผู้แก่ท่านอื่นที่เคารพและสามารถประกอบพิธีกรรมได้เป็นผู้กระทำให้ ทั้งนี้เพื่อเรียกขวัญและกำลังใจให้กับผู้ที่ประสบอุบัติเหตุและคนใคนในครอบครัวผู้ที่ประสบอุบัติเหตุ ประเพณีพิธีกรรมซ้อนขวัญจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวบ้านคลองไพร ต.โป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ที่ควรอนุรักษ์ สืบสานให้คงอยู่สืบไป

บรรณานุกรม

ประคอง นิมมานเหมินทร์. (2521). *“ขวัญและคำเรียกขวัญ” ในลานนาไทยคดี.* สำนักพิมพ์ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.

เรไร ไพรวรรณ์. (2551). *วรรณกรรมท้องถิ่น.* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

หินอ่อนพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร

พิมพ์นารา บรรจง[1], ศุภโชคชัย นันทศรี[2], วนัสนันท์ นุชนารถ[3] และวิษณุเดช นันไชยแก้ว[4]

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และของที่ระลึก กรณีศึกษา หินอ่อนพรานกระต่าย หินอ่อนพรานกระต่ายถูกค้นพบเมื่อประมาณปี พ.ศ.2511 โดยบริษัท สว่างหินอ่อน ได้รับสัมปทานจากกรมทรัพยากรธรณี โดยดำเนินการโม่หินคลุกจำหน่ายที่บ้านเขาสว่าง หมู่ที่ 9 ตำบลพรานกระต่าย ต่อมาประมาณ ปี พ.ศ. 2512 บริษัท สว่างหินอ่อน ได้ตรวจสอบพบว่า ในหินคลุกที่โม่จำหน่ายนั้น มีหินอ่อนปะปนอยู่จึงได้ใช้เครื่องจักรขุดเจาะเข้าไปในแกนภูเขา จึงพบว่าด้านในภูเขามีหินอ่อนที่มีคุณภาพดีมีสีเขียว สีชมพูอมเทา สีเทา สีเขียวเหลือง สีขาวอมเทา โดยเฉพาะหินสีชมพูอ่อน สีสันสวยงาม ซึ่งมีแห่งเดียวในประเทศไทย (เฮงเฮง หินอ่อน, 2556) ในปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการทำเหมืองหินอ่อน ในจังหวัดกำแพงเพชร โดยการให้สัมปทาน การทำเหมืองหินอ่อน ในเขตเขาโทน อันเป็นภูเขาลูกหนึ่ง ในทิวเขาสว่าง ให้ประทานบัตร ลงวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ.2524 มีเนื้อที่สัมปทาน 22 ไร่เศษ ปัจจุบัน ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิลากำแพงเพชร บ้านเลขที่ 88/2 หมู่ที่ 13 ตำบล พรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ได้รับสัมปทานให้ทำเหมืองบนบก ณ ตำบล ถ้ำกระต่ายทอง อำเภอพรานกระต่าย มีอายุ 10 ปี นับตั้งแต่วันที่ 4 เดือน กันยายน พ.ศ. 2557 และสิ้นอายุวันที่ 3 เดือนกันยายน พ.ศ. 2557 เนื้อที่ 108 ไร่ 3 งาน 72 ตารางวา หินอ่อนพรานกระต่ายมีอายุประมาณ 300 - 400 ล้านปี เกิดจากการตกผลึกของหินปูนที่มีชั้นหินหนาประมาณ 150 เมตร ผลิตภัณฑ์แรกที่ริเริ่มนำมาใช้จะเป็นหินปูพื้น ปูผนัง ต่อมาได้มีการนำหินอ่อนมาแกะสลัก กลึงเป็นรูปแบบต่าง ๆ จนกลายเป็นผลิตภัณฑ์จำหน่ายและเป็นสินค้าประจำอำเภอพรานกระต่าย (สันติ อภัยราช, ม.ป.ป.)

คำสำคัญ : หินอ่อน, หินพรานกระต่าย, หินอ่อนกำแพงเพชร

ประวัติหินอ่อนพรานกระต่าย

หินอ่อน ของอำเภอพรานกระต่าย ที่มีชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่วประเทศ ดังมีเรื่องที่ควรกล่าวถึงที่ว่า จังหวัดกำแพงเพชร เป็นจังหวัดหนึ่งที่สามารถผลิต หินอ่อนเพื่อการก่อสร้าง และประดิษฐ์เป็นสิ่งของต่าง ๆ ได้อย่างมากมาย หินอ่อนที่ผลิตที่อำเภอพรานกระต่ายจังหวัดกำแพงเพชร จัดเป็นหินอ่อนคุณภาพดี สีสันสวยงาม

แหล่งหินอ่อนที่สำคัญในจังหวัดกำแพงเพชร อยู่ที่อำเภอพรานกระต่าย บริเวณทิวเขาสว่างอารมณ์ เขาเขียว และเขาโทน ในทางธรณีวิทยา จัดว่าหินอ่อนที่เขาสว่างอารมณ์ มีอายุประมาณ 300 - 400 ล้านปี เป็นหินปูนที่ตกผลึกใหม่อาจเรียกว่า หินอ่อนในแง่การค้า เขาสว่างอารมณ์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตลาดพรานกระต่าย ลักษณะเป็นภูเขายอดแหลม มีผาชันเช่นเดียวกับหินปูนทั่วไป ประกอบด้วยหินปูนตกผลึกใหม่ โดยทั่วไปมีชั้นหนาสีขาว สีเทาอ่อน สีเทาแก่ปานกลาง ชั้นหินทั้งหมดหนาประมาณ 150 เมตร ในปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการทำเหมืองหินอ่อน ในจังหวัดกำแพงเพชร โดยการให้สัมปทาน การทำเหมืองหินอ่อน ในเขตเขาโทน อันเป็นภูเขาลูกหนึ่งในทิวเขาสว่าง ให้ประทานบัตร ลงวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ.2524

[1-2] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[3] อาจารย์ สาขาวิชาวิจิตรศิลป์และประยุกต์ศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[4] อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

มีเนื้อที่สัมปทาน 22 ไร่เศษ หินอ่อนที่เขาโทนมีคุณสมบัติเด่น คือ ผิวเป็นมัน มีสีเทาและขาว อมชมพู มีวิธีการผลิตโดยเริ่มจาก

1. ระเบิดปรับหน้าเหมืองหินอ่อน เพื่อเตรียมการทำหินบล็อก
2. ใช้ลวดตัด หินอ่อนในแนวตั้ง โดยมีน้ำหล่อเลี้ยงขณะตัด
3. ทำการเคลื่อนหินไปสู่ โรงงานแปรรูป หินอ่อน เพื่อแปรรูปในลักษณะต่าง ๆ
4. ชิ้นหินอ่อนที่ผ่านการแปรรูปแล้ว จะถูกลำเลียงไปผ่านเครื่องขัดผิว แล้วนำไปแยกสี ลวดลาย ขนาด ออกเป็นกลุ่มเตรียมไว้สำหรับการจัดส่งตามลูกค้าเสนอ (สันติ อภัยราช, ม.ป.ป.)

ลักษณะของหินอ่อน

หินอ่อน (Marble) มีมากมายหลายชนิดตามลักษณะของเนื้อหิน ไม่ดูดซับน้ำและไม่เก็บความร้อน เป็นหินที่ดูดซับความเย็น สามารถทำความสะอาดได้ง่ายแต่แข็งแรงน้อยกว่าหินแกรนิต สีของหินที่พบในประเทศมีหลายสีและลวดลายต่าง ๆ กัน ซึ่งใช้กำหนดราคาตามความนิยมของตลาด เช่น สีขาว เทาขาว เทาเข้ม เทาดำ ชมพู เทาเขียว ทั้งที่มีลวดลายและเป็นสีล้วน หินอ่อนมีลักษณะคล้ายกับหินแกรนิตแต่หินอ่อนจะเกิดรอยขูดขีดได้ง่ายกว่า และมีราคาสูงกว่าหินแกรนิต มีลักษณะดูใสและละเอียด แต่เมื่อโดนกรดจะมีรอยด่างและมีน้ำหนักมาก หินอ่อนมีทั้งในประเทศ และนำเข้าจากต่างประเทศ หินอ่อนในประเท ส่วนใหญ่จะพบมากในจังหวัดนครราชสีมาซึ่งเป็นแหล่งที่มีการผลิตมากที่สุด สีสันและความสวยงามจะน้อยกว่าหินอ่อนนำเข้า แต่ราคาถูกกว่ามากพอสมควร หินอ่อนในประเทศที่นิยมใช้กัน ได้แก่ ชมพูพรานกระต่าย ดำไทย เขางอบแดงปราจีน ตาหวาน ทราเวอร์ทีน ชมพูทับกวาง ขาวสระบุรี ส่วนหินอ่อนต่างประเทศมีราคาสูงและการดูแลรักษายากกว่า หินอ่อนนำเข้าที่นิยมใช้ ได้แก่ ครีมมาเฟิล เขียวอิตาลี เอ็มเพอราโด้ โกลเด้น ดราก้อน (บริษัท ฟาร์อีสท์ มาร์เบิล แอนด์ แกรนิต จำกัด Far East Marble & Granite, 2560) หินอ่อน คือ หินที่ถูกแปรสภาพมาจากหินปูน หรือโดโลไมต์ มีเนื้อแน่น ประกอบด้วย แคลเซียมคาร์บอเนตที่ตกผลึกเป็นแคลไซต์ โดยกว่าจะมาเป็นหินอ่อนได้นี้ต้องผ่านการสะสมทับถมกัน และผ่านระยะเวลาอันยาวนาน หากจะอธิบายให้เห็นภาพชัด ๆ ก็คือ ให้นึกภาพการสะสมทับถมกันจนเกิดเป็นภูเขาใหญ่ ๆ หรือเกิดจากที่มีแมกม่าไหลออกมาถูกหินที่ได้สะสมกันไว้นี้ ด้วยความร้อนของแมกม่า ทำให้แคลเซียมคาร์บอเนตละลายแล้วตกผลึกเกิดเป็นหินอ่อนขึ้นมา (เชินหง เอ็นเตอร์ไพรส์, 2555) ซึ่งหินอ่อนของพรานกระต่ายจะมีทุกสีแต่พบมากที่สุด คือ ชมพู ดังภาพ 1

ภาพ 1 หินอ่อนสีชมพู ของอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ราคาของหินอ่อนคิดอย่างไร

จากการสัมภาษณ์ อุ่นเรือน เกษี (การสัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2561) เจ้าของโรงงานวันเพ็ญหินอ่อน อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ไม่มีอะไรที่ชัดเจนจะบอกได้ว่าราคาหินจะเป็นเท่านั้นเท่านี้ ขึ้นอยู่กับความนิยมของผู้คนในแต่ละยุคสมัย และบางครั้งก็ขึ้นอยู่กับลักษณะทางกายภายของหินด้วย เช่น สีขาวหรือสีดำ สีแดงจัดมาก ๆ หรือมีสีสันสดใส ฯลฯ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็คือมูลค่าของหินชนิดนั้น ๆ รวมถึงลวดลายของหินที่ตัดออกมาแล้วเป็นอย่างไร ถ้าลวดลายไม่สวย สีสันไม่ชัดเจน มีตำหนิ มีเส้นแร่มาก ดังนั้น มูลค่าของหิน จึงขึ้นอยู่กับความสวยงามของหินที่เราสัมผัสได้ สามารถยอมรับในราคาที่เสนอได้ กล่าวไว้ว่า ผลิตภัณฑ์หินอ่อนพรานกระต่ายจะสามารถจำหน่ายได้ในราคาสูงในช่วงเดือนธันวาคม - กุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้บริโภคจะมองผลิตภัณฑ์หินอ่อนเป็นของขวัญที่ระลึก (สุวิทย์ วงษ์บุญมาก, 2558) ดังภาพ 2

ภาพ 2 สัมภาษณ์ คุณอุ่นเรือน เกษี เจ้าของโรงงานวันเพ็ญหินอ่อน
อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง

แหล่งขุดหินอ่อนพรานกระต่าย

แหล่งหินอ่อนที่สำคัญในจังหวัดกำแพงเพชร อยู่ที่อำเภอพรานกระต่าย บริเวณทิวเขาสว่างอารมณ์ ในทางธรณีวิทยา จัดว่าหินอ่อนที่เขาสว่างอารมณ์ มีอายุประมาณ 300 - 400 ล้านปี เป็นหินปูนที่ตกผลึกใหม่ อาจเรียกว่า หินอ่อนในแง่การค้า เขาสว่างอารมณ์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของตลาดพรานกระต่าย ลักษณะเป็นภูเขายอดแหลม มีผาชันเช่นเช่นเดียวกับหินปูนทั่วไป ประกอบด้วยหินปูนตกผลึกใหม่ โดยทั่วไป มีชั้นหนาสีขาว สีเทาอ่อน สีเทาแก่ปานกลาง ชั้นหินทั้งหมดหนาประมาณ 150 เมตร ดังภาพ 3 และภาพ 4

ภาพ 3 การขุดหินอ่อน อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 การขุดหินอ่อน อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ขั้นตอนการผลิต

จากการศึกษา เรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร กล่าวไว้ว่าขั้นตอนการผลิตหัตกรรมหินอ่อนพรานกระต่ายมี 8 ขั้นตอนดังนี้ (สุวิทย์ วงษ์บุญมาก, 2558)

1. เลือกชนิดสีของหินอ่อนที่ต้องการทำผลิตภัณฑ์

2. ตัดหินอ่อนด้วนเครื่องจักรที่เป็นโซ่กากเพชรในขณะที่ตัดหินให้มีขนาดต่างๆ นั้นจะต้องมีน้ำคอยหล่อลื่นเครื่องจักรตลอดเวลา เพื่อป้องกันไม่ให้หินแตก ป้องกันการฟุ้งกระจายฝุ่งละอองของหินและป้องกันไม่ให้เครื่องจักรร้อน

3. ออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยอาศัยประสบการณ์ และความคิดสร้างสรรค์ของผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่ายแต่ละราย หรือออกแบบโดยลูกค้าเป็นผู้สั่งทำผลิตภัณฑ์หินอ่อนพรานกระต่าย

4. เจียรหินอ่อนให้มีขนาดตามที่ออกแบบเพื่อให้ได้รูปทรงที่ต้องการ

5. เหลาและกลึงหินอ่อนด้วยเครื่องกลึงที่มีขนาดแตกต่างกันตามชนิดของผลิตภัณฑ์

6. ขัดมันหินอ่อนด้วยเครื่องจักร และใช้แรงงานคนขัดด้วยกระดาษทรายที่มีความละเอียดแตกต่างกันอีกครั้ง เพื่อความละเอียดสมบูรณ์ของผลิตภัณฑ์

7. ลงน้ำยาขัดเงา และใช้กระดาษหนังสือพิมพ์เช็ดน้ำยา

8. ประกอบชิ้นส่วนต่างๆ ของผลิตภัณฑ์โดยใช้กาว จากนั้นจึงนำผลิตภัณฑ์ออกจำหน่าย

ผลิตภัณฑ์หินอ่อนพรานกระต่าย

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ได้แบ่งผลิตภัณฑ์หินอ่อนพรานกระต่ายออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมไทยและจีน 2. เครื่องตกแต่งอาคารบ้านเรือนของใช้เบ็ดเตล็ด และ 3.งานแกะสลักของไหว้ (สุวิทย์ วงษ์บุญมาก, 2558)

1. ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมไทยและจีน คือ พระพุทธรูป โต๊ะหมู่บูชา บาตรน้ำมนต์ กระถางธูป ศาลพระภูมิแจกัน ศาลเจ้าติกูเอี๊ยะมังกรพันเสา โกศใส่กระดูก และเจ้าแม่กวนอิม ดังภาพ 5 และภาพ 6

ภาพ 5 ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมไทยและจีน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

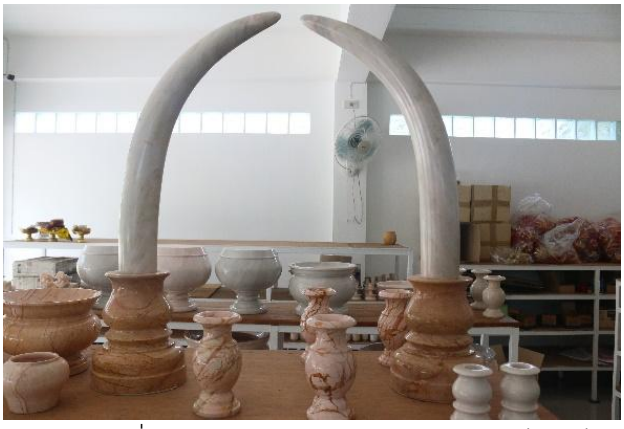

ภาพ 6 ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมไทยและจีน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. เครื่องตกแต่งอาคารบ้านเรือนของใช้เบ็ดเตล็ด คือ งาช้าง เสาโชว์ หน้าโต๊ะกลม โอ่งน้อย โอ่งใหญ่ โต๊ะวางคอมพิวเตอร์ ลูกนิมิต ลูกน้ำหมุน โอ่งน้ำนก (ใส่กรงนกหัวจุก) และป้ายชื่อ ดังภาพด้านล่าง

ภาพ 7 เครื่องตกแต่งอาคารบ้านเรือนของใช้เบ็ดเตล็ด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 8 เครื่องตกแต่งอาคารบ้านเรือนของใช้เบ็ดเตล็ด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 9 เครื่องตกแต่งอาคารบ้านเรือนของใช้เบ็ดเตล็ด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 10 เครื่องตกแต่งอาคารบ้านเรือนของใช้เบ็ดเตล็ด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. งานแกะสลักและของไหว้ คือ สัตว์ 12 ราศี ม้า ช้าง แพะ สิงโต เต่า กระต่าย ไก่ หมู วัว ควาย นกคุ้ม ปลาสวยงาม (ปลาการ์ตูน) ไข่ไก่ ไข่เป็ด ปี่เซียะ สับปะรด และฟักทอง ดังภาพ 11 และ ภาพ 12

ภาพ 11 งานแกะสลักและของไหว้
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 12 งานแกะสลักและของไหว้
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

หินอ่อนพรานกระต่ายมีสีแดง เทา ขาว และสีชมพู ซึ่งหินอ่อนสีชมพูมีชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่วประเทศ เนื่องจากมีที่เดียวในประเทศไทย หินอ่อน คือ หินที่ถูกแปรสภาพมาจากหินปูน หรือโดโลไมต์มีเนื้อแน่น ประกอบด้วยแคลเซียมคาร์บอเนตที่ตกผลึกเป็นแคลไซต์โดยกว่าจะมาเป็นหินอ่อนได้นี้ต้องผ่านการสะสมทับถมกัน และผ่านระยะเวลาอันยาวนาน แหล่งขุดหินอ่อนพรานกระต่าย อยู่ที่อำเภอพรานกระต่าย บริเวณทิวเขาสว่างอารมณ์ ผลิตภัณฑ์หินอ่อนพรานกระต่ายออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมไทยและจีน 2. เครื่องตกแต่งอาคารบ้านเรือนของใช้เบ็ดเตล็ด และ 3. งานแกะสลักของไหว้ ซึ่งเป็นสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น

บรรณานุกรม

เชินหง เอ็นเตอร์ไพรส์. (21 มกราคม 2555). *หินอ่อน คือ อะไร? มีอะไรเป็นส่วนประกอบ.* ttps://หินอ่อนหินแกรนิต.blogspot.com/2012/01/blog-post.html

บริษัท ฟาร์อีสท์ มาร์เบิล แอนด์ แกรนิต จำกัด Far East Marble & Granite. (5 กรกฎาคม 2560). *หินอ่อน (MARBLE) หินอ่อน มีมากมายหลายชนิดตามลักษณะของเนื้อหินไม่ดูดซับน้ำ...* [โพสต์]. Facebook. https://www.facebook.com/fareastmarbleandgranite/posts/หินอ่อนmarble-หินอ่อน-มีมากมายหลายชนิดตามลักษณะของเนื้อหินไม่ดูดซับน้ำและไม่เก็บ/249370388897487/

สันติ อภัยราช. (ม.ป.ป.). *หินอ่อนในจังหวัดกำแพงเพชร.* http://sunti-apairach.com/04/04G.htm

สุวิทย์ วงษ์บุญมาก. (2558). การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร. *สักทอง : วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 21*(2), 83-98. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/tgt/article/view/39379/32579

เฮงเฮง หินอ่อน. (20 มกราคม 2556). *หินอ่อนพรานกระต่าย.* https://www.henghengmarble.com/article/2/หินอ่อนพรานกระต่าย

ประเพณีการแห่พระด้วยเกวียน อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร

วิษณุเดช นันไชยแก้ว[1] และจิรัสฐภรณ์ แจ่มจำรัส[2]

บทนำ

วันสงกรานต์ หรือ ประเพณีสงกรานต์ เป็นวันฉลองการขึ้นปีใหม่ของไทย ซึ่งโดยทั่วไปจัดขึ้นระหว่างวันที่ 13 - 15 เมษายน ตรงกับเดือนห้าตามจันทรคติ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยมีประเพณีสงกรานต์ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ในกฎมณเฑียรบาล ซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดฯ ให้ ตราขึ้น กล่าวถึงการพระราชพิธีเผด็จศกและพระราชพิธีลดแจตร พระราชพิธีเผด็จศกเป็นพิธีการเกี่ยวกับการตัดจากปีเก่าขึ้นสู่ปีใหม่ ส่วนพระราชพิธีลดแจตรนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าทรงสันนิษฐานว่าหมายถึงพระราชพิธีรดน้ำเดือน 5 แสดงว่าประเพณีสงกรานต์ของหลวงมีมาตั้งแต่ต้นสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ในสมัยก่อนไทยใช้จุลศักราช การขึ้นปีใหม่จึงเป็นการขึ้นจุลศักราชใหม่

คำว่า “สงกรานต์” มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า การเคลื่อนที่ หรือการเคลื่อนย้าย หมายถึง การเคลื่อนย้ายของพระอาทิตย์จากราศีหนึ่งสู่อีกราศีหนึ่ง ตามความหมายในภาษาสันสกฤตสงกรานต์ จึงเกิดขึ้นทุกเดือน ส่วนระยะเวลาที่คนไทยเรียกว่า “สงกรานต์” นั้น เป็นช่วงที่พระอาทิตย์เคลื่อนย้ายจากราศีมีนเข้าสู่ราศีเมษ นับว่าเป็นมหาสงกรานต์ เพราะเป็นวันและเวลาตั้งต้นปีใหม่ตามสุริยคติ ซึ่งถือปฏิบัติในอินเดีย อินเดียซึ่งนับถือศาสนาฮินดูมีประเพณีฉลองปีใหม่ที่เรียกว่าทิวาลี (Diwali) ในฤดูใบไม้ผลิ เป็นเวลานานมาแล้วในสมัยโบราณไทยนับเดือนตามจันทรคติและฉลองการขึ้นปีใหม่ในเดือนอ้ายซึ่งตรงกับเดือนธันวาคม ประเพณีสงกรานต์จึงน่าจะเป็นประเพณีฉลองการขึ้นปีใหม่ที่รับมาจากอินเดีย เนื่องจากเดือนเมษายนเป็นเวลาที่คนไทยว่างจากการทำนาจึงเป็นการเหมาะสมสำหรับคนไทยที่จะฉลองปีใหม่ในช่วงเวลานั้นด้วย ในการฉลองการขึ้นปีใหม่อินเดียมีงานเรียกว่า โหลี (Holi) และมีตำนานเล่าถึงงานโหลีนี้หลายสำนวนอธิบายความเป็นมาของการเล่นสาดน้ำสี ในงานฉลองโหลีนี้คนอินเดียมีการเล่นสาดแป้งและน้ำสีใส่กัน คนไทยซึ่งนับถือพระพุทธศาสนามีประเพณีฉลองสงกรานต์ด้วยการทำบุญ รดน้ำและสาดน้ำเพื่อแสดงความกตัญญู และแสดงความปรารถนาดีต่อกัน นอกจากนี้ยังมีตำนานซึ่งอธิบายความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์ ตลอดจนการทำนายเรื่องดิน ฟ้า อากาศ การผลิตพืชผลและเหตุการณ์บ้านเมืองด้วย

ประเพณีสงกรานต์เป็นการฉลองการขึ้นปีใหม่ตามสุริยคติแต่เนื่องจากยังนิยมนับวันทางจันทรคติกันอยู่ ช่วงเวลาฉลองสงกรานต์ในแต่ละท้องถิ่นจึงอาจไม่ตรงกันทีเดียว โดยปกติอยู่ระหว่างวันที่ 13 - 15 เมษายน ในล้านนาบางปีสงกรานต์อาจอยู่ในช่วงวันที่ 14 - 16 เมษายน ในภาคกลางนิยมทำบุญตักบาตร ในวันที่ 13 เมษายน ถือเป็นวันมหาสงกรานต์คือเป็นวันที่พระอาทิตย์ก้าวเข้าสู่ราศีเมษ เป็นวันสิ้นปีเก่า วันที่ 14 เมษายน เป็นวันเนา คือวันที่เชื่อมต่อระหว่างปีเก่ากับปีใหม่ และวันที่ 15 เมษายน เป็นวันเถลิงศกขึ้นปีใหม่

ประเพณีสงกรานต์ นอกจากเป็นประเพณีการขึ้นปีใหม่ของไทยแล้วยังพบว่าประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สหภาพพม่า ประเทศกัมพูชา ตลอดจนกลุ่มชนที่พูดภาษาตระกูลไทหลายกลุ่มก็มีประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีการขึ้นปีใหม่ด้วย เช่น ไทลื้อในเขตปกครองตนเองสิบสองพันนาและไทเหนือในเขตปกครองตนเองใต้คง มณฑลยูนนานสาธารณรัฐประชาชนจีน ไทขืนและไทใหญ่ในสหภาพพม่า ไทพ่าเก ไทอ่ายตอนและไทคำตี่หรือไทคำที่ในรัฐอัสสัมและรัฐอรุณาจัลประเทศ ประเทศอินเดียน่าสังเกตว่าสังคมที่มีประเพณีสงกรานต์ล้วนเป็นสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน (กระทรวงวัฒนธรรม, 2553)

---

[1] อาจารย์ สาขาวิชาการเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2] นักศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

คำสำคัญ : การแห่พระ, การแห่พระด้วยเกวียน, ลานกระบือ, จังหวัดกำแพงเพชร

ประเพณีสงกรานต์ในแต่ละท้องถิ่น

สงกรานต์ภาคเหนือ (สงกรานต์ล้านนา) หรือ “ประเพณีปี๋ใหม่เมือง” อันโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ เริ่มตั้งแต่ “วันสังขารล่อง” (13 เม.ย.) ที่มีการทำความสะอาดบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคล “วันเนา” หรือ “วันเน่า” (14 เม.ย.) วันที่ห้ามใครด่าทอว่าร้ายเพราะจะทำให้โชคร้ายไปตลอดทั้งปี “วันพญาวัน” หรือ “วันเถลิงศก” (15 เม.ย.) วันนี้ชาวบ้านจะตื่นแต่เช้าทำบุญตักบาตรเข้าวัดฟังธรรม ก่อนจะไปรดน้ำดำหัวขอขมาญาติผู้ใหญ่ในช่วงบ่าย “วันปากปี” (16 เม.ย.) ชาวบ้านจะพากันไปรดน้ำเจ้าอาวาสตามวัดต่าง ๆ เพื่อขอขมาคารวะ และ “วันปากเดือน” (17 เม.ย.) เป็นวันที่ชาวบ้านส่งเคราะห์ต่างๆออกไปจากตัว เพื่อปิดฉากประเพณีสงกรานต์ล้านนา

สงกรานต์ภาคอีสาน นิยมจัดกันอย่างเรียบง่าย แต่ว่ามากไปด้วยความอบอุ่น โดยคนอีสาน จะเรียกประเพณีสงกรานต์ว่า “บุญเดือนห้า” หรือ “ตรุษสงกรานต์” และจะถือฤกษ์ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เวลาบ่าย 3 โมง เป็นเวลาเริ่มงานโดยพระสงฆ์จะตีกลองโฮมเปิดศักราช จากนั้นญาติโยมจะจัดเตรียมน้ำอบ หาบไปรวมกันที่ศาลาวัดเพื่อสรงน้ำพระพุทธรูป แล้วต่อด้วยการรดน้ำดำหัว ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติผู้ใหญ่ เพื่อขอขมาลาโทษจากนั้นก็จะเป็นการเล่นสาดน้ำสงกรานต์กันอย่างสนุกสนาน

สงกรานต์ภาคใต้ ตามความเชื่อของประเพณีสงกรานต์แบบดั้งเดิมที่ภาคใต้แล้ว สงกรานต์เป็นช่วงเวลาแห่งการผลัดเปลี่ยนเทวดาผู้รักษาดวงชะตาบ้านเมือง พวกเขาจึงถือเอาวันแรกของสงกรานต์ (13 เม.ย.) เป็น “วันส่งเจ้าเมืองเก่า” โดยจะทำพิธีสะเดาะเคราะห์สิ่งไม่ดีออกไป ส่วน “วันว่าง” (14 เม.ย.) ชาวนครจะไปทำบุญตักบาตรที่วัด และสรงน้ำพระพุทธรูป และวันสุดท้ายเป็น “วันรับเจ้าเมืองใหม่” (15 เม.ย.) จะทำพิธีต้อนรับเทวดาองค์ใหม่ด้วยการแต่งองค์ทรงเครื่องอย่างสวยงามส่งท้ายสงกรานต์ประเพณีสงกรานต์

สงกรานต์ภาคกลาง เริ่มขึ้นในวันที่ 13 เมษายน เป็นวัน“มหาสงกรานต์” วันที่ 14 เป็น “วันกลาง” หรือ “วันเนา” วันที่ 15 เป็น “วันเถลิงศก” ทั้ง 3 วันประชาชนจะประกอบพิธีทางศาสนา มีการทำบุญ ตักบาตร ปล่อยนกปล่อยปลา การกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ การสรงน้ำพระ การขนทรายเข้าวัด ก่อพระเจดีย์ทราย (MGR Online, 2550)

ภาพ 1 ประเพณีสงกรานต์

หมายเหตุ: จาก เรื่องน่ารู้ ประเพณีปี๋ใหม่ เมืองเชียงใหม่ โดย Oporshady, 2557, MThai. (https://travel.mthai.com/travel_tips/79986.html). CC BY- NC-ND.

ความเป็นมาของอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร

อำเภอลานกระบือ เดิมมีชื่อว่าบ้านลานควาย เนื่องจากบริเวณวัดแก้วสุริย์ฉาย มีดินโป่งอุดมสมบูรณ์ จึงมีควายป่ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นลานขนาดใหญ่ เรียกกันสามัญว่าลานควาย เมื่อตั้งเป็นบ้านเรือนขึ้น เรียกกันว่า บ้านลานควาย ต่อมายกฐานะเป็นตำบลและเปลี่ยนชื่อเป็นตำบลลานกระบือเพราะคนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่บ้านลานควายเป็นชาวอีสาน การเรียกบ้านลานควายเมื่อเป็นภาษาอีสานจึงกลายเป็นอย่างอื่น เพื่อความเหมาะสมจึงเปลี่ยนชื่อเป็นลานกระบือในที่สุด ตำบลลานกระบือเดิมขึ้นอยู่กับอำเภอพรานกระต่าย เมื่อ พ.ศ. 2520 ได้แยกและยกฐานะ เป็นกิ่งอำเภอลานกระบือมี 3 ตำบล คือ ตำบลลานกระบือ ตำบลหนองหลวง และตำบลช่องลม และยกฐานะจากกิ่งอำเภอ เป็นอำเภอลานกระบือ ในปี พ.ศ.2527 โดยเป็นหนึ่งในสิบเอ็ดอำเภอของจังหวัดกำแพงเพชร (สันติ อภัยราช, 2551)

อำเภอลานกระบือ มีประเพณีสำคัญ ได้แก่ 1. พิธีกวนข้าวทิพย์ 2. การแห่พระเนื่องในวันสงกรานต์ 3. วันเข้าพรรษา 4. วันออกพรรษา 5. การบวช และ 6. การแต่งงาน โดยประเพณีแห่พระด้วยเกวียนเป็นประเพณีที่ขึ้นชื่อของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดในช่วงประเพณีสงกรานต์

ภาพ 2 ประเพณีสงกรานต์ ในจังหวัดกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก ประวัติความเป็นมาของอำเภอลานกระบือ โดย สันติ อภัยราช, 2551, (http://sunti-apairach.com/book/book1pdf/booksec1_091.pdf). CC BY- NC-ND.

ประเพณีการแห่พระด้วยเกวียน ในอำเภอลานกระบือ

ประเพณีการแห่พระลานกระบือ ที่เรียกว่า “แห่พระ” เนื่องมาจากการประชาชนได้อัญเชิญพระพุทธรูปและนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นล้อเกวียนแห่ไปตามหมู่บ้าน เพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำในวันสงกรานต์ ประเพณีการแห่พระลานกระบือเป็นประเพณีที่ชาวบ้านตำบลลานกระบือดั่งเดิมได้ปฏิบัติสืบทอดกันมานาน และมีอยู่ช่วงหนึ่งได้หายไปจนกระทั่งมีผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟัง สำนักงานเทศบาลตำบลลานกระบือจึงได้ฟื้นฟูประเพณีการแห่พระขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อปี พ.ศ. 2545 การจัดงานจะจัดในช่วงวันสงกรานต์ ระหว่างวันที่ 13 - 16 เมษายน ซึ่งแต่เดิมประชาชนในเขตเทศบาลตำบลลานกระบือ จัดการแห่พระเป็นเวลา 4 วัน ต่อมาลดลงเหลือ 2 วัน ปัจจุบันเหลือ 1 วัน โดยจัดในพิธีแห่พระในวันที่ 16 เมษายน เป็นประเพณีการเฉลิมฉลอง วันขึ้นปีใหม่ที่ยึดถือปฏิบัติมาแต่โบราณ ช่วงวันสงกรานต์จึงเป็นวันแห่งความเอื้ออาทร ความรักความผูกพันที่มีต่อกันทั้งในครอบครัว ชุมชน สังคม และ ศาสนา ดังนี้ คุณค่าต่อครอบครัวทำให้สมาชิกของครอบครัว ได้มีโอกาสมาอยู่ร่วมกัน เพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทิตา เช่น ช่วยกันทำความสะอาดบ้าน จัดบ้านใหม่ ช่วยกันทำขนมไว้ทำบุญและเลี้ยงลูกหลาน

เช่น ข้าวต้มมัด แกงบวชฟักทอง ขนมเปียกปูน ฯลฯ จัดหาผ้าใหม่มอบให้คนรักนับถือ รดน้ำขอพรผู้ใหญ่ รวมทั้งแสดงความกตัญญู กตเวทิตาต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้คุณค่าต่อชุมชนทำให้เกิดความ สมัครสมานสามัคคีในชุมชน เช่น ส่งขนม / ของกินให้แก่กันและกันร่วมกันทำบุญให้ทาน พบปะสังสรรค์สนุกสนานรื่นเริงร่วมกันคุณค่าต่อสังคมทำให้มีความเอื้ออาทรต่อบุคคลในสังคมและร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อม ด้วยการช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน วัดวาอาราม ที่สาธารณะ และอาคารสถานที่ต่าง ๆ ในระหว่างวันที่ 13 - 16 เมษายน ของทุกปี ชาวอำเภอลานกระบือทุกตำบลจะจัดประเพณีสงกรานต์ โดยมีกิจกรรมที่คล้าย ๆ กันคือ การทำบุญตักบาตร ปล่อยนกปล่อยปลา สรงน้ำพระ รดน้ำขอพรผู้ใหญ่ รดน้ำให้กัน และบางตำบลอาจมีกิจกรรมบันเทิงต่าง ๆ มากมาย โดยแต่ละกิจกรรมจะแฝงไว้ด้วยคุณค่าและแสดงออกถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทย (สันติ อภัยราช, 2551)

ภาพ 3 ประเพณีแห่พระด้วยเกวียน อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก แห่พระด้วยเกวียนสงกรานต์แห่งเดียวของประเทศ โดย Sanook, 2559, (https://www.sanook.com/news/1980742/). CC BY- NC-ND.

ซึ่งจากการศึกษาวิจัยด้านประวัติศาสตร์ลานกระบือ เชื่อว่าประเพณีแห่พระด้วยเกวียนนี้มีมา ไม่ต่ำกว่า 300 ปี เพราะมีหลักฐานการสร้างบ้านแปงเมืองของบรรพบุรุษ ที่บริเวณวัดแก้วสุริย์ฉาย อำเภอลานกระบือ ประเพณีแห่พระด้วยเกวียน เป็นภูมิปัญญาของชาวอำเภอลานกระบือ ที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน เนื่องจากในอดีตถนนหนทางในเขต อำเภอลานกระบือ ซึ่งเป็นชนบท การเดินทางไม่สะดวกเหมือนเช่นในปัจจุบัน ชาวบ้านต้องอาศัยเกวียนในการเดินทางติดต่อกัน ระหว่างอำเภอ และหมู่บ้าน และในช่วงเทศกาลสงกรานต์จึงมีการแห่พระด้วยเกวียน ดังนั้นจึงจัดการแห่พระด้วยเกวียนขึ้นในช่วงสงกรานต์ขึ้น ซึ่งแสดงออกถึงความรักความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจของประชาชน โดยใช้ประเพณีเป็นตัวประสานให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขรักษาความเป็นไทย และประเพณีท้องถิ่นไว้ สืบชั่วลูกชั่วหลาน (อาทิตย์ สุวรรณโชติ, 2561)

จุดเด่นของประเพณีสงกรานต์และแห่พระด้วยเกวียน ที่มีผลต่อชื่อเสียงหรือเศรษฐกิจในกำแพงเพชร

ประเพณีสงกรานต์ของประชาชนภายในเขตเทศบาลตำบลลานกระบือ อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ที่จัดงานสงกรานต์สืบต่อกันมาจนเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นประจำทุกปี ซึ่งการจัดงานวันสงกรานต์จะมีลักษณะเด่นและแตกต่างจากที่อื่น ๆ ก็คือ ประเพณีการแห่พระ จะทำกันในวันที่ 15 เมษายนของทุกปี กิจกรรมประเพณีสงกรานต์ที่ประชาชนในเขตเทศบาลได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา จากการสอบถามชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ ในอำเภอลานกระบือ สามารถนำข้อมูลมาสรุปได้ดังนี้

ก่อนวันสงกรานต์ (วันที่ 12 เมษายน) พี่ น้องและญาติ ที่ไปทำงานที่อื่น จะเดินทางกลับมาบ้านเพื่อมาทำบุญร่วมกัน เป็นการพบปะสังสรรค์และเล่นสาดน้ำกันตามประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ในวันนี้

มักจะเป็นการเตรียมความพร้อม เพื่อความเป็นสิริมงคลในการจะเริ่มต้นชีวิตวันขึ้นปีใหม่ไทยโบราณการเตรียมตัวในเรื่องต่าง ๆ เช่น การจัดเตรียมเสื้อผ้าซักรีดให้สะอาด การจัดทำอาหารไปทำบุญ ส่วนใหญ่จะเป็นขนม สำรับอาหารจะจัดเตรียมในช่วงเวลาเช้าของวันที่ 13 เมษายน วันที่ 13 - 15 เมษายน ช่วงเวลาเช้าทุกคน ทุกครอบครัวยิ้มแย้มแจ่มใส จิตใจเบิกบาน พากันไปทำบุญตักบาตร นำอาหารไปถวายพระที่วัดแก้วสุริย์ฉาย ถือเป็นการสืบทอดและทำนุบำรุงพุทธศาสนา อีกทั้งช่วยกล่อมเกลาจิตใจให้เป็นการรู้จักการให้ การเสียสละ โดยไม่มุ่งหวังสิ่งใดตอบแทน เมื่อทำบุญแล้วก็จะทำการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ หรือการทำบุญอัฐิ เป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณหรือญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว มีบางคนนำสัตว์น้ำไปปล่อยในสระน้ำของวัด เป็นการทำบุญเพื่อแสดงความกรุณาต่อสัตว์ เช่น การปล่อยปลา ผู้ที่ปล่อยปลาจะต้องจัดหามาเองอาจจะซื้อจากตลาดสดหรือจับมาจากแอ่งและหนองน้ำจากท้องทุ่งนาของตน ซึ่งในช่วงสงกรานต์เป็นหน้าแล้งอากาศร้อนจัด น้ำแห้งขอดปลาก็ตกคลัก (ตกคลัก หมายถึง ไม่มีที่ไปมีน้ำเหลืออยู่น้อยไม่สามารถไปที่อื่นได้) อีกไม่ช้าพอน้ำแห้งหมดปลาเหล่านั้นก็จะต้องตาย ถ้าเป็นลูกปลาจะกินไม่ได้เนื้อได้หนังอะไรก็เลี้ยงไว้ในตุ่มเอาบุญ แล้วนำไปปล่อยในวันสงกรานต์ สำหรับผู้ที่ปล่อยเต่าหรือตะพาบ มีความเชื่อว่า หากปล่อยเต่าหรือตะพาบจะทำให้มีอายุจะยืนยาว จึงเกิดเป็นประเพณีปล่อยปลา และปล่อยนกด้วย

วันที่ 15 เมษายน หลังจากทำบุญตักบาตรในช่วงเช้าเสร็จแล้ว

เวลาประมาณ 09.00 น. ชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลลานกระบือ ประกอบด้วยบุคคลทุกเพศทุกวัยต่างเดินทางไปรวมกันที่วัดแก้วสุริย์ฉาย ตำบลลานกระบือ เพื่อร่วมกิจกรรมการก่อเจดีย์ทราย มีทั้งผู้เชียร์ ผู้ชมและผู้เข้าแข่งขัน การแข่งขันมีเงินรางวัลจากสำนักงานเทศบาลตำบลลานกระบือเป็นเดิมพัน หลักเกณฑ์การแข่งขันกำหนดระยะเวลาแข่งขัน 1 ชั่วโมง โดยผู้เข้าร่วมแข่งขันแต่ละทีมจะต้องแต่งกายชุดพื้นบ้าน ผู้ชายสวมกางเกงขาก๊วย ผ้าขาวม้าคาดพุง ผู้หญิงนุ่งผ้าถุง เสื้อคอกระเช้า ดูแล้วสวยงาม แบบย้อนยุค อุปกรณ์ตกแต่งกองทรายประกอบด้วย พวงเต่ารั้งธงสายรุ้งหรืออุปกรณ์อื่น ๆ เพื่อให้เกิดความสวยงาม คณะที่เข้าแข่งขันต้องเป็นผู้จัดเตรียมหามาเอง เมื่อถึงเวลาแข่งขันคณะกรรมการจะให้สัญญาณโดยเป่านกหวีด ผู้เข้าแข่งขันต่างวิ่งไปตักทรายมาก่อให้เป็นกอง และตกแต่งให้สวยงามตามแบบที่ทีมกำหนด สำหรับทรายที่นำมาก่อเจดีย์ สำนักงานไปก่อเป็นเจดีย์ที่วัด คนสมัยก่อนส่วนใหญ่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ในวัดดังนั้น เขาก็ถือว่าทรายอาจติดเท้าออกไปเมื่อถึงปีจึงควรจะขนทรายไปใช้คืน จุดประสงค์ก็คือ ให้พระภิกษุได้ใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างหรือใช้ถมพื้นต่อไป ปัจจุบันการก่อเจดีย์ อาจจะเหลือเพียงรูปแบบ จึงอาจจะปรับเปลี่ยนไปทำบุญในรูปแบบอื่นแทนได้ เวลาประมาณบ่ายโมงจะมีชาวบ้านในเขตเทศบาลตำบลลานกระบือแต่ละหมู่บ้าน มาพร้อมเพรียงกัน ณ บริเวณวัดแก้วสุริย์ฉาย ตำบลลานกระบือ ซึ่งชาวบ้านจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งจะจัดเตรียมอุปกรณ์ในการตกแต่งล้อเกวียนซึ่งจะจัดหามาเอง เช่น ก้านมะพร้าว ดอกไม้ ใบตอง ฯลฯ ประดับประดาให้เกิดความสวยงามเพื่อนำไปใช้ในพิธีการแห่พระ ในวันที่ 16 เมษายน ส่วนที่สองจะแข่งขันกีฬา กีฬาในแต่ละปีจะไม่เหมือนกัน กล่าวคือ บางปีแข่งขันพื้นบ้าน เช่น วิ่งกระสอบ บางปีแข่งขันฟุตบอล หากเป็นการแข่งขันฟุตบอลเทศบาลตำบลลานกระบือเป็นหน่วยงานที่จัดเตรียมไว้ให้ ซึ่งต่างจากสมัยโบราณที่ทุกคนต้องไปจัดหาและนำทรายมาแข่งขันที่สนามโรงเรียนอนุบาลลานกระบือ ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามเยื้องวัดแก้วสุริย์ฉาย คณะที่ชนะการแข่งขันจะได้รับรางวัลจากสำนักงานเทศบาลตำบลลานกระบือ ซึ่งในแต่ละปีเงินรางวัลจะไม่เท่ากันภาคกลางคืนมีการแสดงทางศิลปวัฒนธรรม เช่น การประกวดครอบครัวอบอุ่น ประกวดร้องเพลงลูกทุ่ง ลิเก รำวงย้อนยุค ฯลฯ ซึ่งเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมให้ลูกหลานในท้องถิ่นได้มีโอกาสชม และร่วมกันอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป โดยสำนักงานเทศบาลตำบลลานกระบือได้ตั้งงบประมาณอุดหนุนกิจกรรมดังกล่าวไว้เพื่อดำเนินการเป็นประจำทุกปี

วันที่ 16 เมษายน หลังจากทำบุญตักบาตรในช่วงเช้าเสร็จแล้ว

เวลาประมาณ 09.00 น. ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบลลานกระบือ จะมารวมกันที่ขบวนล้อเกวียนของตนที่จัดตกแต่งไว้ ณ บริเวณวัดแก้วสุริย์ฉาย ตำบลลานกระบือ อีกครั้งหนึ่งวันนี้จะเป็นวันที่ทุกคนมีความสนุกสนานรื่นเริงกันเต็มที่ เนื่องจากเป็นวันสุดท้ายของประเพณีสงกรานต์ ผู้ที่มาร่วมขบวนแต่ละหมู่บ้านจะจัดเตรียมมโหรีบรรเลง เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เช่น แคนวงประยุกต์ เครื่องขยายเสียงเปิดเพลงจังหวะเร้าใจ ทุกคนภายในบริเวณงานจะร้องรำ และเล่นสาดน้ำกันอย่าง มีความสุขจากนั้นก็จะเริ่มจัดขบวนเพื่อทำพิธีแห่พระ โดยจัดขบวนเรียงลำดับ ดังนี้

ขบวนแรก อัญเชิญพระพุทธรูป และรูปหล่อหลวงพ่อกลับ หลวงพ่อขำ ขึ้นไปประดิษฐานบนล้อเกวียน ซึ่งหลวงพ่อกลับ หลวงพ่อขำเป็นอดีตพระเกจิอาจารย์ที่ชาวอำเภอลานกระบือเคารพนับถือ

ขบวนต่อมา เป็นล้อเกวียนที่แต่ละหมู่บ้านจัดตกแต่งไว้อย่างสวยงาม ด้านหน้าของล้อเกวียน แต่ละเล่มจะอัญเชิญพระพุทธรูป จำนวน 1 องค์ ขันน้ำมนต์ 3 ลูก พระภิกษุ สามเณร เล่มละ 4 - 5 รูป ก่อนออกจากวัดจะทำพิธีจุดธูปเทียน พร้อมด้วยดอกไม้ บูชาพระรัตนตรัย ทายกอาราธนาพระปริตร จากนั้นนิมนต์พระภิกษุสามเณรขึ้นล้อเกวียน สวดมนต์ให้พร พร้อมประพรมน้ำมนต์แก่ประชาชนที่มารอสรงน้ำพระ ระหว่างทางในแต่ละหมู่บ้านของเขตเทศบาลตำบลลานกระบือ จุดประสงค์เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้ที่ไม่มีโอกาสเดินทางไปสรงน้ำพระที่วัด หลังจากเดินทางไปครบทุกหมู่บ้าน โดยพระภิกษุสงฆ์ สามเณรจะกลับมาฉันภัตตาหารเพลที่วัดแก้วสุริย์ฉายเวลาประมาณ 13.00 น. ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลลานกระบือและหมู่บ้านใกล้เคียงมาร่วมสรงน้ำพระพุทธรูป รูปหล่อหลวงพ่อกลับ หลวงพ่อขำ และพระภิกษุ สามเณร พร้อมกับถวายสบงให้พระภิกษุ สามเณร เรียกว่า “ผ้าอาบน้ำฝน” เพื่อแสดงความเคารพต่อปูชนียบุคคลที่ดำรงสืบทอดพระพุทธศาสนา และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวเมื่อเสร็จพิธีสรงน้ำพระแล้วจะทำพิธีรดน้ำขอพรจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะผู้มีอาวุโสน้อยพึงปฏิบัติต่อผู้มีอาวุโสมากบางครอบครัวมีลูกหลานจำนวนมาก ก็จะทำพิธีรดน้ำขอพรพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย โดยจะมีเพื่อนบ้านมาร่วมงานด้วย ซึ่งลูกหลานจะมีอาหารเลี้ยงรับรองแขก ผู้มาร่วมงาน มีการร้องรำและแห่ไปรดน้ำขอพรผู้เฒ่าผู้แก่ที่ลูกหลานจัดให้ในบ้านอื่น ๆ ไป มีบางรายเมื่อเสร็จพิธีรดน้ำขอพรพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย บ้านสุดท้ายกลับบ้านตนเองไม่ถูก ต้องมีเพื่อนบ้านพาไปส่งถึงบ้าน (สันติ อภัยราช, 2551)

ภาพ 4 บรรยากาศประเพณีแห่พระด้วยเกวียน อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก ประเพณีแห่พระด้วยเกวียน เทศกาลสงกรานต์-ลานกระบือ จ.กำแพงเพชร โดย อาทิตย์ สุวรรณโชติ, 2561, ข่าวสดOnline. (https://www.khaosod.co.th/newspaper-column/amulets/news_963801).

CC BY- NC-ND.

สาระสำคัญที่ได้จากประเพณีการแห่พระอำเภอลานกระบือ เนื่องในประเพณีวันสงกรานต์

1. คุณค่าต่อสังคม เป็นกิจกรรมที่คนในท้องถิ่นได้มีโอกาสมารวมกัน ร่วมกันสืบสานประเพณีการแห่พระอำเภอลานกระบือ เนื่องในประเพณีวันสงกรานต์ซึ่งเคยปฏิบัติกันมาสืบต่อกันมา มีการทำงานร่วมกัน มีการช่วยเหลือและแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ ประกอบกับประเพณีสงกรานต์ เป็นการสืบทอดประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน มีความหมายและมีคุณค่าต่อสังคมเป็นอย่างดี เป็นที่รู้จักของคนทั่วโลก ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงของสังคม นำพาคุณค่าของวันสงกรานต์ให้ถอยห่างออกไปจากความดีงามแบบเดิม เราจึงควรหันกลับมาปกป้องความงดงามประเพณีนี้อย่างเข้มแข็งและจริงจัง และควรที่จะช่วยกันอนุรักษ์และสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยอย่าให้เบี่ยงเบนจนไม่เหลือความงดงามและคุณค่าของวัฒนธรรมไทย

2. เป็นกิจกรรมที่ฟื้นฟู และอนุรักษ์ประเพณี อันมีลักษณะเด่นแตกต่างจากที่อื่น ๆ ให้คงอยู่เคียงคู่กับอำเภอลานกระบือสืบไป

3. คุณค่าต่อศาสนา กล่าวคือ พระพุทธรูป รูปหล่อพระสงฆ์ พระสงฆ์และสามเณร เป็นตัวแทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพิธีการแห่พระ ประชาชนในท้องถิ่นในฐานะพุทธศาสนิกชน ได้มีโอกาสสรงน้ำพระ การทำบุญให้ทาน ซึ่งเป็นการเกื้อกูลสูงสุดของมนุษย์ชาติและการถือศีลปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นเหตุแห่งความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต และสามารถสืบทอดพระพุทธศาสนามาได้จนถึงปัจจุบัน

แนวทางในการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีสงกรานต์และประเพณีแห่พระด้วยเกวียน

ข้อควรปฏิบัติในวันสงกรานต์ ก่อนวันสงกรานต์ มักจะเป็นการเตรียมความพร้อม เพื่อความเป็นสิริมงคลในการเริ่มต้นชีวิตวันขึ้นปีใหม่ การเตรียมตัวในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำความสะอาด การจัดทำอาหารไปทำบุญจะทำให้เรารู้สึกสดชื่นมีความหวัง และรอคอยด้วยความสุข การได้ทำความสะอาดบ้าน ก็เหมือนการได้ฝึกชำระจิตใจล่วงหน้าไปในตัวช่วงวันสงกรานต์มาถึง จะเป็นเวลาที่ทุกคนยิ้มแย้มแจ่มใสจิตใจเบิกบาน ซึ่งกิจกรรมควรปฏิบัติ ได้แก่ 1. ทำบุญตักบาตร 2. ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ หรือการทำบุญอัฐิ 3. การสรงน้ำพระ 4. การปล่อยนก ปล่อยปลา 5. การก่อเจดีย์ทราย 6. การรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ 7.ส่งเสริมการละเล่นพื้นบ้าน 8. เล่นน้ำสงกรานต์อย่างสุภาพ

สิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติในวันสงกรานต์ ไม่ควรรดด้วยน้ำสกปรกหรือน้ำแข็ง ไม่ควรสาดหรือเล่นน้ำขณะที่รถวิ่งหรือเล่นน้ำอย่างรุนแรง ไม่ควรลวนลามเพศตรงข้าม ไม่ควรเล่นด้วยแป้งหรือสี ไม่ดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่ใช้ท่อพีวีซีฉีดน้ำ

ในส่วนของการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีแห่พระด้วยเกวียน ควรมีการมีการประชาสัมพันธ์ในพื้นที่และอำเภอใกล้เคียงเพิ่มขึ้น เนื่องจากยังคงเป็นประเพณีที่พึ่งนำกลับมาฟื้นฟู และเพิ่มกิจกรรมการแสดงเพื่อเป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวและสามารถเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน

บทสรุป

ประเพณีแห่พระด้วยเกวียน เป็นประเพณีที่จัดในช่วงประเพณีสงกรานต์ ในอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งมีมาอย่างยาวนานกว่า 300 ปี ที่สะท้อนวิถีชีวิตและความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และยังคงอนุรักษ์ความเป็นไทย อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ประเพณีสงกรานต์ควบคู่กันไปด้วย หากใครได้มีโอกาสแวะเยี่ยมชมจังหวัดกำแพงเพชร ก็ควรหาโอกาสมาร่วมงานประเพณีแห่พระด้วยเกวียน ซึ่งเป็นประเพณีที่เรียบง่ายและสะท้อนการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

บรรณานุกรม

กระทรวงวัฒนธรรม. (2553). *ประเพณีสงกรานต์.* สำนักพิมพ์สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก. https://surin.m-culture.go.th/web-upload/migrate/surin/images/sokkaran.pdf

สันติ อภัยราช. (2551). *ประวัติความเป็นมาของอำเภอลานกระบือ.* http://sunti-apairach.com/book/book1pdf/booksec1_091.pdf

อาทิตย์ สุวรรณโชติ. (14 เมษายน 2561). *ประเพณีแห่พระด้วยเกวียน เทศกาลสงกรานต์-ลานกระบือ จ.กำแพงเพชร.* ข่าวสดOnline. https://www.khaosod.co.th/newspaper-column/amulets/news_963801

MGR Online. (11 เมษายน 2550). *สงกรานต์ที่แตกต่าง.* https://mgronline.com/travel/detail/9500000041961#google_vignette

Oporshady. (11 เมษายน 2557). *เรื่องน่ารู้ ประเพณีปี๋ใหม่ เมืองเชียงใหม่.* Travel MThai. (https://travel.mthai.com/travel_tips/79986.html

Sanook. (16 เมษายน 2559). *แห่พระด้วยเกวียนสงกรานต์แห่งเดียวของประเทศ.* https://www.sanook.com/news/1980742/

โป่งข่าม เมืองกำแพงเพชร

พิมพ์นารา บรรจง[1], ศุภโชคชัย นันทศรี[2], วนัสนันท์ นุชนารถ[3], วิษณุเดช นันไชยแก้ว[4] และเทพทัต ทองคุ้ม[5]

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และของที่ระลึก กรณีศึกษา โป่งข่าม เมืองกำแพงเพชร โป่งข่าม หรือ แก้วโป่งข่าม เป็นแร่ตระกูลควอทซ์ (Quartz) เป็นแร่รัตนชาติ มีค่าความแข็งอยู่ในอันดับที่ 7 ตามมาตรความแข็งของโมส์ (Moh's scale of hardness) ลักษณะของแก้วโป่งข่ามมีตั้งแต่โปร่งใสไปจนถึงทึบแสงและมีสีที่หลากหลาย แก้วโป่งข่าม ถือเป็นหินแก้วใสตามธรรมชาติ ก่อตัวขึ้นเป็นผลึกอยู่ใต้ดินหรือในถ้ำที่มีความเย็น ซึ่งสามารถเติบโตขึ้นได้คล้ายกับต้นไม้และจะห่อหุ้มสิ่งแปลกปลอมที่อยู่ใกล้ทำให้เกิดรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละชิ้น ทั้งนี้คำว่า "โป่ง" หมายถึง ความกลวงใสหรือลักษณะโปร่งใส และคำว่า "ข่าม" หมายถึงความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นไปตามความเชื่อของคนโบราณที่ถือว่า "แก้วโป่งข่าม" เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถคุ้มภัยให้คุณในทางดี สามารถดูดซับพลังงานจากธรรมชาติได้ และยังสามารถแสดงพลังงานออกมาในรูปแบบต่างๆทั้งนี้ โป่งข่ามสามารถแบ่งออกได้เป็นหลายประเภทตามลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏในรูปแบบของแก้วโป่งข่ามแต่ละชนิด

คำสำคัญ : โป่งข่าม, แก้วโป่งข่ามกำแพงเพชร

แก้วโป่งข่ามกับความเชื่อ

หากเอ่ยถึงคำว่า "อัญมณี" หลายท่านอาจจะนึกถึงเครื่องประดับที่สวยสดงดงาม ล้ำค่า จนใคร ๆ ก็คิดอยากมีไว้ครอบครอง อัญมณีล้ำค่าเหล่านั้นมีมากมายหลายชนิดเหลือเกิน ใครเลยจะรู้ว่ามันเป็นเพียงหินแร่ที่มาจากทรัพยากรใต้พิภพ หากแต่มันเป็นหินแร่ที่มีค่า และแน่นอนเมื่อนำมาเจียระไนแล้วจะต้องมีลักษณะที่สวยงาม คงทน และมีราคา

"แก้วโป่งข่าม" เป็นหินแก้วตระกูลแร่ควอทซ์ (Quartz) หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "แร่เขี้ยวหนุมาน" โดยตามมาตรความแข็งของโมส์ (Moh's scale of hardness) ควอทซ์มีค่าความแข็งอยู่ในอันดับที่ 7 (ความแข็งมี 10 อันดับ เพชร แข็งที่สุด คือ อันดับ 10) โดยลักษณะของควอทซ์จะมีความโปร่งใสไปจนถึงทึบแสง และมีหลายสี ควอทซ์จึงจัดเป็นรัตนชาติตระกูลใหญ่ตระกูลหนึ่ง และหลายพื้นที่ในประเทศไทยพบควอทซ์หลายชนิด แต่ชนิดที่นำมาทำแก้วโป่งข่ามนั้น พบมากที่อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

"แก้ว" ตามความหมายโดยทั่วไป หมายถึง หินใสแลลอดเข้าไปข้างในได้

"โป่ง" หมายถึง ลักษณะของสิ่งที่พองด้วยลม หรือแก๊ส เช่น ดินโป่ง (ดินที่มีเกลือ) เป็นต้น

"ข่าม" เป็นภาษาถิ่น หมายถึง อยู่ยงคงกระพัน

"แก้วโป่งข่าม" จึงมีความหมาย คือ หินใสที่มองเล็ดลอดเข้าไปข้างในและมีความอยู่ยงคงกระพัน โดยเกิดจากการผุดขึ้นมาจากช่องดิน

[1-2] อาจารย์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[3] อาจารย์ สาขาวิชาวิจิตรศิลป์และประยุกต์ศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[4] อาจารย์ สาขาวิชาการเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[5] นักศึกษา สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

แก้วโป่งข่าม เป็นอัญมณีศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของอำเภอเถินมาช้านาน เชื่อกันว่าสามารถคุ้มภัยให้คุณในทางที่ดี อีกทั้ง อำเภอเถินยังมีแหล่งกำเนิด (ขุมแก้ว) ที่ชาวบ้านเชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ “ดอยโป่งหลวง” บ้านนาบ้านไร่ หมู่ที่ 5 ตำบลแม่ถอด มีการขุดพบโป่งข่ามยักษ์ เมื่อวันที่ 3 มกราคม 2545 ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในเจดีย์ วัดบ้านนาบ้านไร่ เป็นองค์พระเจ้าแก้วโป่งข่ามที่องค์ใหญ่ที่สุดในโลก โดยสูง 99 เซนติเมตร วัดรอบฐาน 66 เซนติเมตร น้ำหนัก 1,000 กิโลกรัม อันเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้าน

แน่นอนว่า เมื่อมีแหล่งกำเนิดอยู่ใกล้ชุมชน ต้องเกิดอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ ชาวบ้านจึงได้ขุดเอาหินแก้วโป่งข่ามจากแหล่งแก้วศักดิ์สิทธิ์นี้นำมาเจียระไน โดยอาศัยประสบการณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาก่อให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์สร้างรายได้แก่คนในชุมชนจนกลายเป็นอุตสาหกรรมประจำหมู่บ้าน เมื่อหน่วยงานภาครัฐเล็งเห็นถึงศักยภาพของคนในชุมชน จึงได้ให้การสนับสนุน ทำให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ของกลุ่มเจียระไนแก้วโป่งข่าม ตำบลแม่ถอด โดยมีผลิตภัณฑ์เครื่องประดับ ทั้งแหวน ล็อกเก็ต กำไลข้อมือ จี้สร้อย รวมไปถึงการแกะสลักพระพุทธรูป ซึ่งถือเป็นความมีสิริมงคลและความขลัง (Tnews, 2561)

ประเภทแก้วโป่งข่ามต่าง ๆ

Tnews (2561) แก้วโป่งข่ามเมื่ออยู่ภายใต้ผิวดินจะสามารถดูดขับพลังงานจากธรรมชาติได้ ตลอดจนแสดงพลังงานออกมาในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปจนคนโบราณสังเกตพบ และกำหนดชื่อเรียกขานแก้วแบบนั้นๆ ตามลักษณะ และรูปแบบพลังงานที่แสดงออกมาเพื่อสะดวกแก่การจดจำ และใช้สอย จึงจะขอยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

1. แก้วขนเหล็ก เป็นแก้วโป่งข่ามที่มีความนิยมอย่างแพร่หลายในหมู่โป่งข่ามด้วยกันอาจจะเป็นเพราะมีการนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ เรื่อง แก้วขนเหล็ก จึงทำให้ผู้คนคุ้นหูกับคำว่า แก้วขนเหล็ก ก็เป็นไปได้ ในบรรดาแก้วขนเหล็กนั้นก็จะแยกออกเป็นสองแบบ คือ

1.1. แก้วขนเหล็กใส เนื้อแก้วจะเป็นแก้วที่น้ำใส ภายในมีเส้นแร่ปรากฏอยู่ มีขนาดไม่เกินเส้นผม บางคติความเชื่อกล่าวกันว่า เส้นขนสีดำที่อยู่ภายในเม็ดแก้วคือ "เหล็กไหล" ในทางวิทยาศาสตร์ระบุว่า เส้นขนในแก้วชนิดนี้เป็นแร่รูไทล์ (Rutile) ธาตุติตาเนียม (Titanium) ซึ่งเป็นแร่ประเภทโลหะที่มีราคาแพง ให้สรรพคุณในเรื่องของอยู่ยงคงกระพัน ช่วยคุ้มครองป้องกันภูตผีปีศาจ และยังให้โชคลาภอีกด้วย

1.2 แก้วขนเหล็กตัน แก้วโป่งข่ามชนิดนี้ จะมีเส้นขนสีดำลักษณะเดียวกันกับแก้วขนเหล็กใส เส้นขนจะใหญ่และหยาบกว่า เนื้อแก้วเป็นสีขาวขุ่นหรือสีเทา แก้วขนเหล็กตันสามารถหาได้ง่ายกว่าแก้วขนเหล็กใส

ช่วยในเรื่องของโชคลาภ เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องเดินทางติดต่อค้าขายและต้องการประสบความสำเร็จก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ดังภาพ 1 และภาพ 2

ภาพ 1 แก้วขนเหล็กใส

หมายเหตุ: จาก วังศิลา แก้วโป่งข่าม. (9 พฤษภาคม 2561). แก้วโป่งข่ามของขลังเมืองเถิน แก้วขนเหล็กใส ทองเหลืองราคา 500. บาท เบอร์ 63... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1824628590935962&set=pcb.1824628764269278

ภาพ 2 แก้วขนเหล็กตัน

หมายเหตุ: จาก มงคลมณีแก้วโป่งข่าม อ.เถิน. (15 พฤศจิกายน 2560). แหวนแก้วขนเหล็กตัน เรือนเงินแท้ สลักลาย สนใจสอบถามเพิ่มเติม... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1646779915384469&set=pcb.1646779968717797

2. แก้วเข้าแก้ว

นับได้ว่าเป็นแก้วที่แปลกประหลาด ค่อนข้างจะเป็นที่นิยมอย่างสูงในหมู่นักสะสมโป่งข่ามราคาก็ค่อนข้างที่จะสูงกว่าโป่งข่ามชนิดอื่นและเป็นแก้วที่หาได้ยากลักษณะของแก้วชนิดนี้เมื่อยังไม่ได้ทำการเจียระไนตอนยังเป็นหน่อแก้วอยู่นั้นจะมองเห็นมีหน่อแก้วลิ่มเล็กๆ ปรากฏอยู่ข้างในหน่อแก้ว อาจจะลิ่มเดียวหรือเป็นกลุ่มงอกขึ้นอยู่ภายในหน่อแก้วใหญ่ โดยแทงทะลุจากภายนอกด้านใดด้านหนึ่งเข้าไปภายใน หรืออาจจะเป็นหน่อแก้วซ่อนอยู่ภายในหน่อแก้วใหญ่เชื่อกันว่าแก้วเข้าแก้วเป็นแก้วที่มีพลังสูง ซึ่งผู้ที่เป็นเจ้าของอาจจะสัมผัสได้ถึงขุมพลังเร้นลับเหล่านั้น หากผู้ที่ได้ครอบครองปฏิบัติดีต่อแก้ว ย่อมที่จะได้รับผลดีตอบแทนอย่างคาดไม่ถึงว่ากันว่าแก้วเข้าแก้วให้คุณทางด้าน อำนาจ วาสนา เสริมบารมี ดังภาพ 3

ภาพ 3 แก้วเข้าแก้ว

หมายเหตุ: จาก โชคราง ความเชื่อ ความศรัทธา. (3 มกราคม 2560). แก้วเข้าแก้ว แก้วเข้าแก้ว จัดเป็นแก้วที่เรียกได้ว่าแปลกประหลาด มีค่าสูงและ... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1830447580547396&set=a.191746386544118

3. แก้วทรายคำ

มีลักษณะเด่น คือ เมื่อนำมาเจียระไนทำหัวแหวนแล้ว ด้านบนของแก้วจะมีลักษณะใสด้านล่างหรือพื้นแก้วจะมีแร่คล้าย ๆ เม็ดทรายเรียงรายอยู่เต็มพื้นแก้ว โดยทั่วไปแล้วจะมีหลายสี แต่ที่นิยมกันจะมี สีแดง สีส้ม สีทอง ซึ่งก็มีความเชื่อตามสีของเม็ดทรายแตกต่างกันไป เช่น สีส้มสีแดง ให้คุณทางด้าน ป้องกันโรคภัย ส่งเสริมสุขภาพของผู้ครอบครอง สีทองให้คุณทางด้าน โชคลาภเงินทอง มั่งมีศรีสุข ดังภาพ 4

ภาพ 4 แก้วทรายคำ

หมายเหตุ: จาก Pongkaamlanna.com โป่งข่ามล้านนาดอทคอม. (1 ตุลาคม 2561). "แก้วทรายคำ" มีลักษณะเด่นคือ เมื่อนำมาเจียระไนทำหัวแหวนแล้ว ด้านบน... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=2184698188436370&set=a.388483193461136

4. แก้วแร

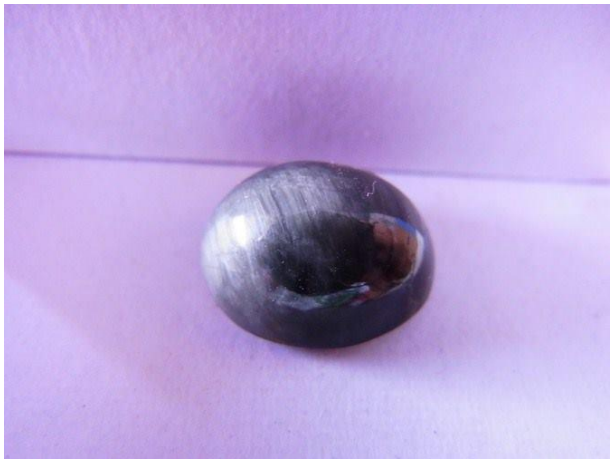
เป็นแก้วที่ส่งผลในการค้ำชูสำหรับผู้ที่ทำธุรกิจค้าขาย เป็นแก้วที่จะเหนี่ยวนำให้เกิดความคิด หรือภูมิปัญญาอันเป็นที่มาของโภคทรัพย์ ซึ่งอาจเปรียบเสมือนแก้วจินดามณี อันหมายถึงพระนางจินดา (พระสุรัสวดี) เทวีแห่งปัญญานั่นเองผู้ที่ครอบครองแก้วแรมักจะเกิดญาณทัศนะบางอย่าง ที่ทำให้สามารถหยั่งลึกได้ในลู่ทางของทรัพย์ หรือก่อให้เกิดจินตนาการเชิงศิลปะ อีกทั้งบังเกิดโชคลาภอันเป็นที่มาของทรัพย์อีกด้วย โดยจะแบ่งออกเป็น

4.1 ประกายแร ถ้าในแก้วมีเส้นแพรแก้ว ในลักษณะควันแพรแก้วมักจะพบในแก้วสีฟ้าควัน แพรแก้วตวัดม้วนอยู่ข้างในและมีประกายแรติดอยู่กับเส้นแพรแก้วด้วยทำให้เกิดวาวแวววเหลือบบนผิวแก้ว

4.2 แรสาด อีกแบบหนึ่งที่เส้นแพรแก้วอยู่ลักษณะโค้งเว้าลงก้นแก้ว ประกายแรกลิ้งได้ แววสาดกลิ้งไปกลิ้งมาบนหน้าแก้ว แบบนี้เรียกว่าแรสาด

4.3 แรใน แรเหลือบ ยังมีแก้วแบบพิเศษอีกแบบหนึ่งที่มีความแวววาวแรและวาวสีพิเศษในเนื้อแก้วมอง ๆ ดูเหมือนแก้วเนื้อใสธรรมดา บางทีก็เห็นเหลือบสีขึ้นมาโดยมองจากแต่ละมุมไม่เหมือนกัน แบบนี้เป็นลักษณะของแก้วแรในแบบน้ำแก้วน้ำใส วาวแรที่สะท้อนกันเองในแก้วดั่งน้ำและน้ำมันรวมกัน สีที่เจือจางอยู่มุมใดมุมหนึ่งของแก้วสามารถทอสีขึ้นมาโดยวาวสีเล่นกับวาวแก้วจึงเรียกกันว่าแก้วแรใน สมัยโบราณคนที่เล่นสะสมโป่งข่าม แก้วชนิด

นี้มีราคาดีมากเพราะเป็นการเล่นด้วยน้ำใสของแก้วอีกทั้งยังแรเหลือบสีประหลาดที่เราสามารถเห็นจากข้างใดข้างหนึ่ง แก้วชนิดนี้ถือว่าเป็นแก้วที่หายากมาก ดังภาพ 5

ภาพ 5 แก้วแร

หมายเหตุ: จาก แหวนโป่งขามเมืองเถิน ลำปาง. (2 ตุลาคม 2558). แก้วแร แก้วแร เมื่อเอ่ยถึงคำว่า "แร" คนทางเหนือจะใช้คำนี้กับความหมาย... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1659242787681300&set=a.404376268489874

5. แก้วปหมอกมุงเมือง

เป็นโป่งข่ามประเภทที่มีเนื้อภายในแก้วมีลักษณะเป็นลายสีขาวขาวขุ่นหนาทึบเหมือนกับเมฆหมอก หมอกมุงเมืองบางเม็ดสีเหมือนตอนฝนใกล้จะตกคือจะออกครึ้ม ๆ บางเม็ดก็เป็นสีหมอกเหมือนตอนที่วันท้องฟ้าแจ่มใสคือมีสีหมอกใสหรือหมอกอมฟ้า บางครั้งจะเป็นเพียงริ้วบางๆแทรกด้วยสีฟ้าอ่อน หรือมีลักษณะเหมือนกับควันไฟขาว ๆ ก็ได้ มีความเชื่อกันว่า หากใครได้ครอบครองแก้วหมอกมุงเมือง จะส่งผลให้เกิดความชุ่มเย็นกับตัวเองและครอบครัว และยังส่งผลในด้านทรัพย์สินเงินทองให้บริบูรณ์อีกด้วย ดังภาพ 6

ภาพ 6 แก้วหมอกมุงเมือง

หมายเหตุ: จาก โชคราง ความเชื่อ ความศรัทธา. (3 มกราคม 2560). หมอกมุงเมือง แก้วหมอกมุงเมือง เป็นแก้วที่มีลักษณะภายในเหมือนกับลายที่เกิด... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1830457560546398&set=a.191746386544118

6. แก้ววิทูรสีน้ำผึ้ง

ลักษณะทั่วไป น้ำแก้วจะมีหลายลักษณะ คือ ประเภทน้ำใสจะมีสีเหลือง โดยทั่วไปแล้วจะมีน้อยมากที่จะพบสีเหลืองใสจริงๆมักจะมีสีขุ่นเหลืองเสียมากกว่า จะไม่ขุ่นมากนัก สีเหลืองขุ่นมีลาย ลักษณะลายประกอยอาจจะมีลายทีเกิดขึ้น เป็นริ้ว หรืออาจจะเป็นวงๆ คล้ายๆ กับ แก้วตาเสือ อาจจะมีสีภายในเม็ดเดียวกัน เช่น สีขาว สีดำ สีเหลือง ซึ่งเป็นลักษณะที่หายากมาก แก้วสีวิทูรน้ำผึ้งเราจะเปรียบเทียบสี ได้จากสีของน้ำผึ้ง คือจะไม่ออกสีเหลืองมากนัก แต่จะออกสีเหลืองอมส้มผสมอยู่ คุณวิเศษของแก้ววิทูรสีน้ำผึ้งหากผู้ใดที่ได้ครอบครองนำมาเป็นขวัญถุง หัวแหวนหรือจี้ เครื่องประดับต่างๆ จะทำให้เกิดโชคลาภทวีคูณ เกิดความชุ่มเย็นมีชื่อเสียงและอำนาจ การค้าขาย การติดต่อ และยังแคล้วคลาดอีกด้วย ดังภาพ 7

ภาพ 7 แก้ววิทูรสีน้ำผึ้ง

หมายเหตุ: จาก แหวนโป่งขามเมืองเถิน ลำปาง. (2 ตุลาคม 2558). แก้ววิทูรสีน้ำผึ้ง แก้ววิฑูรย์ "ผู้ใดได้ครอบครองแก้ววิทูรสีน้ำผึ้ง... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1659242511014661&set=a.404376268489874

7. แก้วพิรุณแสนห่า

เป็นแก้วที่มีลักษณะเด่นของลวดลายเป็นสายฝน พุ่งลงมาจากด้านบนสู่ด้านล่าง ซึ่งคล้ายกับฝนที่ตกลงมาเป็นริ้ว ๆ มีความเชื่อกันว่า แก้วพิรุณแสนห่านี้ สามารถคุ้มครองผู้ที่เป็นเจ้าของ จะสามารถแคล้วคลาดจากอันตรายทั้งปวง ทำให้ทรัพย์สินงอกเงย อีกทั้งยังทำให้เกิดความเจริญและสามารถพลิกฟื้นชะตาให้ดีขึ้นได้ เปรียบได้กับสายฝน ที่สามารถให้ความชุ่มชื้นและพลิกแผ่นดินให้เกิดความอุดมสมบูรณ์เจริญงอกงาม แก่สรรพสิ่งทั้งหลายได้ ดังภาพ 8

ภาพ 8 แก้วพิรุณแสนห่า

หมายเหตุ: จาก โชคราง ความเชื่อ ความศรัทธา. (3 มกราคม 2560). แก้วพิรุณ แก้วพิรุณแสนห่า หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า "ฝนแสนห่า" เป็นแก้ว... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1830447967214024&set=a.191746386544118

8. แก้วปวก

คำว่า ปวก เป็นภาษาเหนือที่แปลว่า ต่อมน้ำหรือฟองน้ำ แสดงถึงสิ่งที่มีลักษณะฟูขึ้นมา เหมือนต้นไม้ใบหญ้า ตะใคร่น้ำ ปะการังหรือสาหร่าย จะเรียกรวมกันว่าปวก แก้วปวกมีหลายวรรณะ เรียกชื่อตามลักษณะ เช่น ปวกเขียว ปวกแดง ปวกชมพู ปวกเงิน ปวกครั่ง ปวกลอย ปวกทราย ฯลฯ คุณสมบัติตามความเชื่อ ถือว่าให้คุณในการทำมาค้าขาย เสน่ห์เมตตามหานิยม สำหรับเวลาไปติดต่อประสานงาน ทำให้ดำเนินการต่าง ๆ ราบรื่น แคล้วคลาดภยันตราย ดังภาพ 9

ภาพ 9 แก้วปวก

หมายเหตุ: จาก โชคราง ความเชื่อ ความศรัทธา. (3 มกราคม 2560). แก้วปวก คำว่า "ปวก" เป็นภาษาเหนือโบราณ แปลว่า ต่อมน้ำหรือฟองน้ำ (ไม่ใช่... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1830456857213135&set=a.191746386544118

9. แก้วสามกษัตริย์

แก้วที่เกิดจากการรวมกันของแก้วต่างสกุลในผลึกเดียว เช่น แก้วปวก แก้วทราย แก้วขนเหล็ก เป็นต้น ถือว่าเป็นแก้วที่รวมเอาสิ่งเป็นมงคลไว้ด้วยกัน มีคุณในการเสริมชะตาบารมี ให้โชคลาภ บันดาลความเจริญรุ่งเรืองแก่ผู้ถือครอง เป็นแก้วซึ่งนับว่าเป็นที่ต้องการสูง เนื่องจากใช้ได้กับทุกวันเกิด ทุกราศี และรวมเอาคุณของแก้วต่าง ๆ ไว้ด้วยกัน เป็นพลังทวีคูณที่จะส่งเสริมในแก้วดวงนั้น การจำแนกแก้วสามกษัตริย์หลัก ๆ จะมีแบ่งเป็น 2 แบบ คือ แก้วสามกษัตริย์ ที่เกิดจากการสหชาติ (รวม) ของแก้วต่างสกุลกัน เช่น แก้วปวก แก้วขนเหล็ก แก้วเข้าแก้ว เป็นต้น ซึ่งจะเป็นแก้วสามกษัตริย์ที่หายาก และมีค่าสูงอีกประเภทหนึ่ง คือ แก้วสามกษัตริย์ที่เกิดจากการสหชาติ ของแก้วประเภทปวกหรือกาบ ซึ่งอยู่ในสกุลเดียวกัน แต่ต่างวรรณะกัน เช่น ประกอบด้วย ปวกเขียว ปวกทอง ปวกแดง หรือ กาบเงิน กาบทอง กาบแดง เป็นต้น หรือเรียกอีกอย่างว่า แก้ววรรณสาม ดังภาพ 10

ภาพ 10 แก้วสามกษัตริย์

หมายเหตุ: จาก แหวนโป่งขามเมืองเถิน ลำปาง. (2 ตุลาคม 2558). แก้วสามกษัตริย์ แก้วสามกษัตริย์ จัดได้ว่าเป็นแก้วที่มีคุณอนันต์ เนื่องจากเป็นแก้วที่... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1659243001014612&set=a.404376268489874

10. แก้วนางขวัญ

หรือ แก้วจอมขวัญ เป็นแก้วอีกชนิดหนึ่งที่หาได้ยากมาก มีสีพื้นเป็นสีม่วงอ่อน ๆ จนถึงสีม่วงเข้ม (ซึ่งหาได้ยากมาก) สีม่วงนี้จะคล้ายสีม่วงดอกตะแบก หรือม่วงไวโอเล็ต หลายคนเข้าใจว่า จะเหมือนกับอเมทิส (Amethyst) ของประเทศทางตะวันตก แต่แก้วนางขวัญเมื่อทดสอบแล้ว จะมีเนื้อแข็งกว่ามาก คุณวิเศษของแก้วนางขวัญนี้ ดีไปในทางด้านจิตและการนั่งสมาธิ อีกทั้งยังทำให้ผู้ที่ครอบครองมีความเจริญรุ่งเรือง มีชื่อเสียงเป็นยอดในด้านเมตตามหานิยม ส่งเสริมความรักและวาสนา

ในสมัยโบราณ แก้วชนิดนี้ถือได้ว่าสูงค่ามาก ดั่งที่ว่า "มีค่าแสนคำ" เนื่องจากเป็นแก้วที่กษัตริย์โบราณถวายเป็นสักการะแก่พระบรมสารีริกธาตุใน คราวบรรจุพระธาตุเจดีย์ต่าง ๆ อานุภาพของแก้วนางขวัญจะทำให้ผู้ที่ครอบครองมีเสน่ห์ต่อคนรอบข้าง และยังเชื่อถือกันว่าจะทำให้แคล้วคลาดจากอาถรรพ์เสน่ห์มายาทั้งปวง เพราะจิต (ขวัญ) ของคนผู้นั้นจะถูกคุ้มครองโดยอานุภาพของแก้ว ไม่ให้โดนอำนาจมนต์มายาใดใดสะกดเอาไว้ ดังภาพ 11

ภาพ 11 แก้วนางขวัญ

หมายเหตุ: จาก แหวนโป่งขามเมืองเถิน ลำปาง. (2 ตุลาคม 2558). แก้ว นางขวัญ หรือแก้วจอมขวัญ เป็นแก้วอีกชนิดหนึ่งที่หาได้ยากมาก มีสีพื้น... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1659242344348011&set=pb.100067525120958.-2207520000

11. แก้วมังคละจุฬามณี

แก้วที่มีลักษณะภายในเป็นรูปมงคลต่าง ๆ เช่น องค์พระ ต้นโพธิ์ ใบโพธิ์ เจดีย์ นาค หรือช้าง เป็นต้น เป็นแก้วที่หาพบได้ ยากมาก และถือได้ว่าเป็นแก้วที่มีค่าเหลือคณานับ หากผู้ใดได้ครอบครองจะก่อให้เกิดความชุ่มเย็น เจริญด้วยสมบัติ แคล้วคลาดจากภยันตรายต่าง ๆ ทั้งปวง อีกทั้งยังช่วยเสริมบารมี ก่อให้เกิดโชคลาภ ประสพความสำเร็จในหน้าที่การงาน และการค้าขาย ดังภาพ 12

ภาพ 12 แก้วมังคละจุฬามณี

หมายเหตุ: จาก แหวนโป่งขามเมืองเถิน ลำปาง. (2 ตุลาคม 2558). แก้วมังคละจุฬามณี แก้วมังคละจุฬามณี คือแก้วที่มีลักษณะภายใน... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1659242924347953&set=a.404376268489874

12. แก้วกาบ

เป็นแก้วที่มีแก้วหรือแร่ประกอบอยู่ภายใน ในลักษณะที่เป็นแผ่นบาง ๆ ซึ่งอาจจะมีสีเป็นสีทองหรือน้ำตาล ซึ่งเรียกว่า "กาบทอง" หรือมีสีขุ่นเรียกว่า "กาบเงิน" ในบางครั้งอาจจะพบว่า เป็นแก้วใส ๆ ไม่มีสี ประกอบเป็นแผ่นบาง ๆ อยู่ภายใน เชื่อกันว่า แก้วกาบเป็นแก้วที่ให้คุณแก่ผู้ถือครอง ทางด้านหน้าที่การงาน ยศและตำแหน่ง รวมไปถึงการร่ำรวยเงินทองและอยู่เย็นเป็นสุข ดังภาพ 13

ภาพ 13 แก้วกาบ

หมายเหตุ: จาก แหวนโป่งขามเมืองเถิน ลำปาง. (2 ตุลาคม 2558). แก้วกาบ เป็นแก้วที่มีแก้วหรือแร่ประกอบอยู่ภายใน ในลักษณะที่เป็นแผ่น... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1659243094347936&set=a.404376268489874

อย่างไรก็ตาม “แก้วโป่งข่าม” ที่ใครต่อหลายคนอาจไม่เคยได้ยินหรือสนใจมาก่อน แต่สำหรับบางคนแล้ว “แก้วโป่งข่าม” เป็นอัญมณีล้ำค่าที่มีคุณค่าทั้งทางด้านราคาและด้านจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้คนมีความเชื่อและศรัทธาต่อความศักดิ์สิทธิ์ของแก้วโป่งข่าม ที่นอกจากจะมีความสวยงามในตัวของมันแล้ว ยังมีคุณค่า ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และตำนานความเชื่อต่างๆ ที่ยังรอคอยให้ใครหลายๆคนค้นหา และมีไว้ครอบครอง เพื่อไม่ให้ “แก้วโป่งข่าม” ต้องถูกลืมเลือนหายไปอยู่ใต้แผ่นดิน และกลายเป็นเรื่องราวในอดีตที่คนรุ่นหลังไม่มีทางรับรู้ได้อีกเลย

การหาแหล่งขุดแก้วโป่งข่าม จังหวัดกำแพงเพชร

แหล่งขุดแก้วโป่งข่ามของจังหวัดกำแพงเพชร โดยชาวบ้านจะรวมตัวกันไปขุดหาแร่โป่งข่ามในช่วงหลังการเก็บเกี่ยวมันสำปะหลัง หรือในช่วงเดือนธันวาคม ถึง มีนาคม มี 6 แหล่งพื้นที่หลัก ดังนี้ (สายฝน อินเทศ, การสัมภาษณ์, 2 พฤษภาคม 2561)

1. ปางศิลาทอง พบมากที่สุด คือ แก้วปวก และแก้วสามกษัตริย์
2. ทุ่งหญ้าคา พบมากที่สุด คือ แก้วปวก และแก้วขนเหล็ก
3. โป่งน้ำร้อน พบมากที่สุด คือ แก้วขนเหล็ก และแก้วประภาหมอกมุงเมือง
4. บึงหล่ม พบมากที่สุด คือ แก้วขนเหล็ก แก้วแร และแก้วทรายคำ
5. คลองหัวแหวน พบมากที่สุด คือ แก้วขนเหล็ก และแก้วเข้าแก้ว
6. คลองปลาร้า พบมากที่สุด คือ แก้วพิรุณแสนห่า และแก้ววิทูรสีน้ำผึ้ง

ภาพ 14 การขุดแก้วโป่งข่าม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 15 การขุดแก้วโป่งข่าม
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

การผลิตแก้วโป่งข่าม จังหวัดกำแพงเพชร

การผลิตภัณฑ์ที่ชาวบ้านนิยมนำแก้วโป่งข่ามมาเจียระไน เพื่อให้นำมาทำเป็นหัวพลอยใส่เครื่องประดับ แหวน สร้อยข้อมือ สร้อยคอ และกำไร โดยมีขั้นตอนในการแปรรูปพลอยดังนี้ (สายฝน อินเทศ, สัมภาษณ์, 2 พฤษภาคม 2561)

1. เอาแท่งโป่งข่ามที่ขุดโดยการใช้แชลงมาตัดเป็นท่อนๆเล็กๆโดยคัดส่วนที่สามารถแปรรูปได้ส่วนที่ใช้ไม่ได้จะนำไปทิ้ง
2. หลังจากการตัดเป็นท่อนๆแล้วจากนั้นจะนำไปโกนด้วยเครื่องปั่นหินหยาบเพื่อขึ้นรูปเป็นเม็ดพลอย
3. เมื่อได้เม็ดพลอยแล้วเอาติดกับแท่งไม้เพื่อความง่ายในการเจียรไนให้ได้ขนาดหัวเม็ดพลอยตามที่ต้องการ
4. หลังจากนั้นเอาเม็ดพลอยที่ได้ความใสมาขัดด้วยกระดาษทรายเพื่อความใส
5. เมื่อเม็ดพลอยมีความใสจากนั้นจะนำเอาเม็ดพลอยมาขัดเงาเพื่อให้เม็ดพลอยดูแวววาว

ภาพ 16 ภาพการผลิตโป่งข่ามโดยช่าง สายฝน อินเทศ (เจ้าของร้านโป่งข่าม ตำบลอ่างทอง)
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 17 ภาพการผลิตโป่งข่ามโดยช่าง สายฝน อินเทศ (เจ้าของร้านโป่งข่าม ตำบลอ่างทอง)
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บทสรุป

แก้วโป่งข่ามจัดว่าเป็นแร่ตระกูลควอทซ์ หรือแร่รัตนชาติ ที่มีค่าความแข็งเป็นอันดับต้น ๆ ของแร่ชนิดต่าง ๆ ซึ่งจะมีลวดลายต่าง ๆ มากมาย อีกทั้งยังมีความเชื่อในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถคุ้มภัยให้คุณในทางดีแก่ผู้ที่ครอบครองอัญมณี ซึ่งในจังหวัดกำแพงเพชรถือได้ว่า มีแหล่งขุดหลักอยู่ 6 พื้นที่หลัก ๆ ซึ่งการพบชนิดแก้วโป่งข่ามแต่ละชนิดขึ้นอยู่กับพื้นที่การขุด

บรรณานุกรม

โชคราง ความเชื่อ ความศรัทธา. (3 มกราคม 2560). *แก้วปวก คำว่า "ปวก" เป็นภาษาเหนือโบราณ แปลว่าต่อมน้ำหรือฟองน้ำ (ไม่ใช่...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1830456857213135&set=a.1917463865441118

มงคลมณีแก้วโป่งข่าม อ.เถิน. (15 พฤศจิกายน 2560). *แหวนแก้วขนเหล็กตัน เรือนเงินแท้สลักลาย สนใจสอบถามเพิ่มเติม...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1646779915384469&set=pcb.1646779968717797

วังศิลา แก้วโป่งข่าม. (9 พฤษภาคม 2561). *แก้วโป่งข่ามของขลังเมืองเถิน แก้วขนเหล็กใส ทองเหลืองราคา 500. บาท เบอร์ 63...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo/?fbid=1824628590935962&set=pcb.1824628764269278

แหวนโป่งขามเมืองเถิน ลำปาง. (2 ตุลาคม 2558). *แก้วกาบ เป็นแก้วที่มีแก้วหรือแร่ประกอบอยู่ภายในในลักษณะที่เป็นแผ่น...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1659243094347936&set=a.404376268489874

Tnews. (9 มิถุนายน 2561). *สุดยอดแห่งความขลังในสามโลก!! อัญมณีล้ำค่าบนผืนแผ่นดินไทย!! "แก้วโป่งข่าม"ศักดิ์สิทธิ์ในตัวเอง คุ้มครอง โชคลาภ เสริมโชค วาสนา กันผีมนต์ดำ!!.* https://www.tnews.co.th/variety/460775

ระบำชากังราว จังหวัดกำแพงเพชร

เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา[1]

บทนำ

ระบำชากังราว เป็นการแสดงนาฏศิลป์ชุดหนึ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นการแสดง ที่สื่อความเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดกำแพงเพชรโดยมีการริเริ่มแนวคิดสร้างชุดระบำชากังราว เมื่อปี พ.ศ. 2535 และพัฒนามาตามลำดับ ทั้งท่วงทีลีลาท่ารำ เพลง เครื่องแต่งกาย ให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะการแสดงชุดนี้ เพื่อนำไปแสดงในงานศิลปวัฒนธรรมและแสดงในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานต้อนรับแขกผู้มาเยือนจังหวัดกำแพงเพชร การแสดงเพื่อเผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรมระดับจังหวัด ระดับชาติ และระดับนานาชาติ ในการจัดการแสดงเพื่อให้บุคคลทั่วไปได้ชมการแสดงและมีการประเมินความพึงพอใจ รวมทั้งเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ เพื่อมาประเมินผลความถูกต้อง ความเหมาะสม ความสมบูรณ์ของรูปแบบการแสดงระบำ รวมถึงความถูกต้อง ด้านเนื้อหา ท่ารำ เพลง การแต่งกาย การแปรแถวและองค์ประกอบ ๆ ในการสร้างชุดการแสดง ระบำชากังราว ได้ถ่ายทอดความรู้และวิธีการแสดงให้กับคณะครูในเขตพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชรและได้นำชุดการแสดงระบำชากังราวเป็นส่วนหนึ่งของหลังสูตรท้องถิ่น เมื่อปี พ.ศ. 2554 โดยมอบหมายให้คณะครูนำการแสดงระบำชากังราวไปถ่ายทอดให้กับนักเรียนในโรงเรียนนอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดระบำชากังราวให้กับเยาวชนในจังหวัดกำแพงเพชรอย่างต่อเนื่อง ระบำชากังราวได้จัดทำบันทึกวีดิทัศน์ท่ารำ และวิธีการสอนถ่ายทอดท่ารำ จัดทำเป็นรูปเล่มเพื่อสามารถนำไปใช้เป็นคู่มือในการฝึกปฏิบัติและเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจต่อไป

คำสำคัญ : ระบำชากังราว, จังหวัดกำแพงเพชร

จุดประสงค์ในการสร้างสรรค์ผลงาน

1. เพื่อให้เกิดการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะจังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อใช้การแสดงระบำชากังราวการแสดงในโอกาสต่าง ๆ

การดำเนินการสร้างสรรค์ผลงาน

1. การศึกษาค้นคว้าประวัติความเป็นมาของการแสดง
2. การศึกษารูปแบบการแสดง “ระบำชากังราว”
    - 2.1 การออกแบบเครื่องแต่งกาย
    - 2.2 ออกแบบท่ารำ
    - 2.3 เพลงประกอบและวงดนตรี
    - 2.4 ออกแบบรูปแบบแถว
3. การดำเนินการวิพากษ์จากผู้เชี่ยวชาญด้านการแสดงนาฏศิลป์และดนตรีไทย
4. การดำเนินการเผยแพร่ชุดการแสดง “ระบำชากังราว” และจัดทำสื่อเผยแพร่ เช่น วีดิทัศน์ และรูปเล่มเอกสาร

[1] อาจารย์ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ผลการสร้างสรรค์ผลงาน

1. ผลของการศึกษาค้นคว้าประวัติความเป็นมาของการแสดง

สืบเนื่องจากในปี พ.ศ. 2529-2531 สถาบันได้รับเชิญจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้ไปเผยแพร่วัฒนธรรม ณ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีข้อกำหนดให้แต่ละจังหวัดนำชุดการแสดงที่เน้นความเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัด การแสดงที่สื่อความเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดกำแพงเพชรในขณะนั้นมีการแสดงพื้นบ้าน เช่น รำโทน ระบำ ก. ไก่ รำคล้องช้าง ได้นำไปแสดง ปรากฏว่าได้รับความพึงพอใจของผู้ชมระดับหนึ่ง

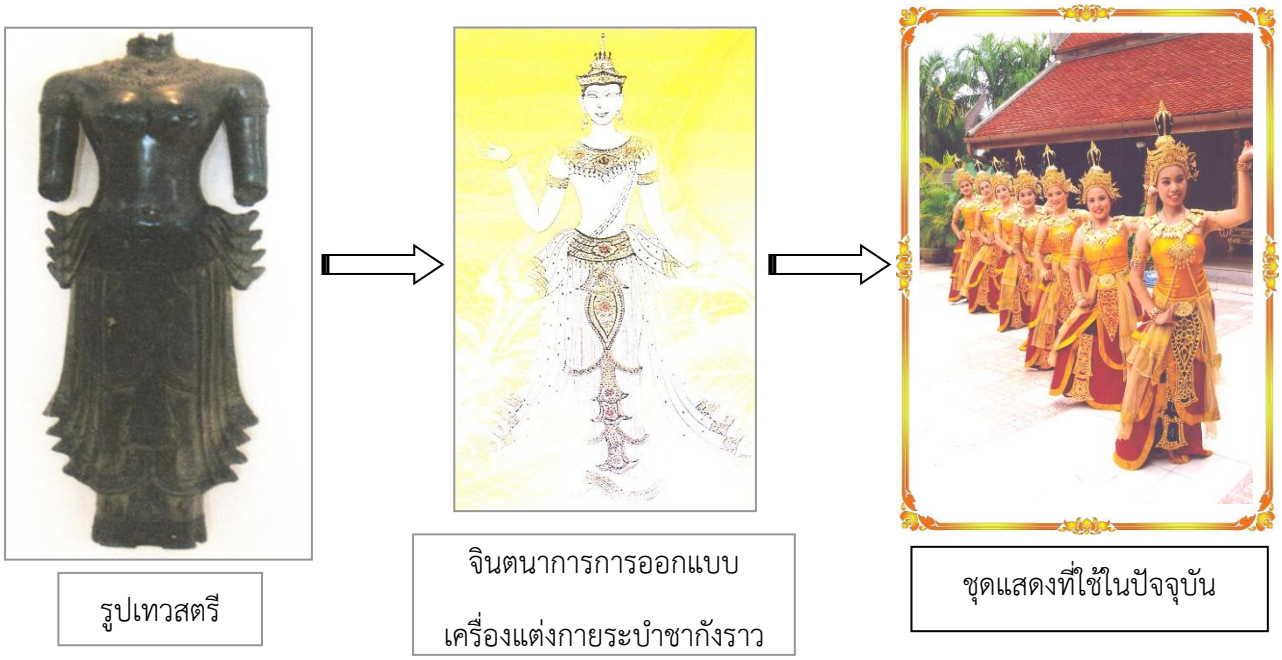
ดังนั้น ภาควิชานาฏศิลป์จึงได้ริเริ่มคิดประดิษฐ์ระบำชุดใหม่ขึ้น เน้นความเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดกำแพงเพชร ในปี พ.ศ. 2535 โดยศึกษาข้อมูลการคิดประดิษฐ์ท่ารำ การตั้งชื่อชุดการแสดงการสร้างเครื่องแต่งกาย เพลงประกอบการแสดง จึงได้มาซึ่ง “ระบำชากังราว”

การพัฒนาชุดการแสดง “ระบำชากังราว” โดยระบำชากังราวได้พัฒนามาเป็นระยะ เช่น ด้านท่ารำได้ปรับเปลี่ยนท่ารำบางท่าให้ง่ายขึ้นเหมาะสมกับประสบการณ์ของผู้รำ เพราะบางครั้งนักแสดงไม่ใช่นักศึกษาโปรแกรมนาฏศิลป์และการละครโดยตรง ด้านเครื่องแต่งกาย ปรับ- เปลี่ยนสีให้งดงามยิ่งขึ้นส่วนเครื่องประดับได้ศึกษาเพิ่มเติมและพัฒนาให้นักแสดงสวมเครื่องประดับให้งดงามยิ่งขึ้น

ชื่อชุดการแสดง ตั้งชื่อชุดการแสดงตามประวัติศาสตร์ของกำแพงเพชร เดิมชื่อว่าเมืองชากังราว และเปลี่ยนเรียกชื่อเป็นกำแพงเพชร ภายหลังเพราะฉะนั้นการตั้งชื่อชุดการแสดง จึงมีความจำเป็นในการที่จะบ่งบอกความเป็นเอกลักษณ์ของชุดการแสดงได้อย่างชัดเจน

2. การศึกษารูปแบบการแสดง “ระบำชากังราว”

2.1 การออกแบบเครื่องแต่งกาย แรงบันดาลใจในการประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย ได้มาจากรูปเทวสตรีในพิพิธภัณฑ์สถานจังหวัดกำแพงเพชร ดังภาพ 1

ภาพ 1 การออกแบบเครื่องแต่งกายระบำชากังราว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

และเครื่องแต่งกายระบำชากังราว ออกแบบเครื่องแต่งกายโดยอาจารย์รุ่งธรรม ธรรมปิยานันท์ อาจารย์ผู้สอนประจำวิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ดังภาพ

ภาพ 2 เครื่องสวมศีรษะ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 3 เกาะอก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 กระโปรงตัวกลาง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 กระโปรงตัวรอง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 6 ห้อยหน้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 ห้อยข้าง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 8 จี้นาง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 9 ต่างหู
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 10 สังวาล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 11 เข็มขัด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 12 หัวเข็มขัด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 13 รัดเอว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 14 กรองคอ (ตัวกลาง)
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 15 กรองคอ (ตัวรอง)
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 16 กำไล
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 17 รัดต้นแขน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2.2 การออกแบบท่ารำ ได้นำภาษาท่าทางของนาฏศิลป์ไทยมาใช้ในการประดิษฐ์ท่ารำและได้แนวคิดการนำท่าทางจากพุทธลีลาที่เป็นลักษณะเด่น เช่น ท่าปางลีลา ปางประทานพร ปางเปิดโลก นำมาคิดประดิษฐ์เป็นนาฏลีลาท่ารำที่สวยงาม โดยชุดการแสดงระบำชากังราวมีท่ารำประกอบ ดังนี้

ภาพ 18 ท่าปางเปิดโลก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 19 ท่าปางลีลา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 20 ท่าสัตยาธิษฐาน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 21 ท่าปางประทานพร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

และท่ารำที่นำมาจากแม่ท่าในเพลงแม่บท ประกอบด้วย

ภาพ 22 ท่าบัวชูฝัก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 23 ท่าภมรเคล้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 24 ท่านางนอน
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 25 ท่าอำไพ
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 26 ท่าพรมสี่หน้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2.3 เพลงประกอบและวงดนตรี การบรรจุเพลงโดย ดร.ศิริชัยชาญ ฟักจำรูญ อดีตผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ ในขณะนั้น ตำแหน่งก่อนเกษียณอายุราชการ คือ อธิบดีกรมศิลปากร

เพลงระบำชากังราว

ท่อน 1

----	---ซ฻	---ล฻	-ท฻-ด	-รดท	-ด--	รดลด	-ร-ม-
----	----	-ร-ม	-ฟ-ซ	-ลซฟ	-ซ--	ลซลรำ	-ดำ-ล
--ดำดำ	รำดำลดำ	--ลล	ดำลซล	--ซซ	ลซมซ	--มม	ซมรม
---ซ	---ดำ	-ท-ล	-ซ-ม	--ซ฻ล฻	ดรมซ	มรดร	มซ-ด

ท่อน 2

ซซซซ	(ซซซซ)	ดดดด	(ดดดด)	ดำดำดำดำ	(ดำดำดำดำ)	ทลซล	ทดำรำมำ
---ดำ	---ล	---ซ	---ม	---ร	---ม	ลซมซ	ลซดำล
--ดำดำ	รำดำลดำ	--ลล	ดำลซล	--ซซ	ลซมซ	--มม	ซมรม
---ซ	---ดำ	-ท-ล	-ซ-ม	--ซ฻ล฻	ดรมซ	มรดร	มซ-ด

ชั้นเดียว/ท่อน 1

-ดดด	-ซ฻-ด	รดซ฻ด	-ร-ม	--รม	ฟซฟซ	ลซลรำ	-ดำ-ล
--ดำดำ	รำดำรำล	ดำลดำซ	ลซลม	--ล฻ท฻	ดรดร	มรซ฻ล฻	ท฻ดท฻ด

ท่อน 2

-ดดด	-ซ-ดำ	รำดำซด	-รำ-มำ	--ดำล	ซมซม	--รม	ซลซล
--มำรำ	ดำลำดำลำ	--ดำล	ซมซม	--ซ฻ล฻	ดรมซ	มรดร	มซ-ด

วงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงชุด “ระบำชากังราว” ใช้วงปี่พาทย์

2.4 การแปรแถว การแปรรูปแบบแถวในการแสดงนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมากในการแสดงระบำทุกชุดการแสดง ระบำชากังราวมีรูปแบบการแปรแถว โดยรวม 24 รูปแบบ อาทิ แถววีคว่ำ แถวตอน แถวตั้งซุ้ม แถวครึ่งวงกลม แถววงกลม แถวเฉียง ฯลฯ

3. การดำเนินการวิพากษ์จากผู้เชี่ยวชาญด้านการแสดงนาฏศิลป์และดนตรีไทย

การดำเนินการวิพากษ์โดยผู้เชี่ยวชาญ ในวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2552 เพื่อเป็นการจัดรูปแบบการแสดงให้เกิดมาตรฐานนาฏศิลป์และเป็นที่ยอมรับในทางวิชาการ โดยมีผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์มาวิพากษ์ ดังภาพประกอบด้วย

1. รศ.ฉันทนา เอี่ยมสกุล จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. รศ.นิสา เมสานนท์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์
3. รศ.อมรา กล่ำเจริญ ข้าราชการบำนาญ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ภาพ 27 ภาพการวิพากษ์ชุดการแสดง “ระบำชากังราว”
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. การดำเนินการเผยแพร่ชุดการแสดง “ระบำชากังราว” และจัดทำสื่อเผยแพร่ เช่น วีดิทัศน์และรูปเล่มเอกสาร

การเผยแพร่ชุดการแสดง “ระบำชากังราว”

<u>ระดับประเทศ</u>

- เผยแพร่โดยเป็นตัวแทนกาชาดจังหวัดภาคเหนือ รำหน้าพระที่นั่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ จังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2537
- เผยแพร่การแสดงในจังหวัดกำแพงเพชรในโอกาสงานเทศกาลต่าง ๆ
- เผยแพร่การแสดงในต่างจังหวัดตามโอกาสงานต่าง ๆ
- การแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยวของจังหวัดและในโอกาสงานประเพณีต่าง ๆ
- เผยแพร่ในการแสดงงานศิลปวัฒนธรรมอุดมศึกษา
- เผยแพร่การแสดงในสื่อโทรทัศน์ท้องถิ่นและระดับประเทศ

<u>ระดับต่างประเทศ</u>

ปี พ.ศ. 2557	เผยแพร่วัฒนธรรม ณ ประเทศอินโดนีเซีย
ปี พ.ศ. 2556	เผยแพร่วัฒนธรรม ณ ประเทศเวียดนาม
ปี พ.ศ. 2554	เผยแพร่วัฒนธรรม ณ ประเทศไต้หวัน และสาธารณรัฐประชาชนจีน
ปี พ.ศ. 2553	เผยแพร่วัฒนธรรม ณ ประเทศสวีเดน ประเทศตุรกี และประเทศสหรัฐอเมริกา
ปี พ.ศ. 2550	เผยแพร่วัฒนธรรม ณ ประเทศตุรกี
ปี พ.ศ. 2548-2549	เผยแพร่วัฒนธรรม ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา

ปี พ.ศ. 2547 เผยแพร่วัฒนธรรม ณ มหาวิทยาลัยแห่งชาติ ประเทศสิงคโปร์
ปี พ.ศ. 2546 เผยแพร่วัฒนธรรม ณ ประเทศสวีเดน และประเทศเดนมาร์ก
ปี พ.ศ. 2545 เผยแพร่งานวัฒนธรรม ททท. ณ ประเทศกรีซ

ผลของการสร้างสรรค์

เป็นผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยยึดหลักรูปแบบโครงสร้างของระบำ คือ มีจำนวนคนรำมากกว่า 2 คนขึ้นไป มีการแปรแถวที่สวยงาม มีท่ารำ เพลง ดนตรี เครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจังหวัดกำแพงเพชร

ข้อเสนอแนะ

ในการนำการแสดงชุดนี้ไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ สามารถปรับ เพิ่มจำนวนคนได้ตามความเหมาะสมของสถานที่ในการแสดง และควรแต่งกายให้ถูกต้องตามรูปแบบที่กำหนดไว้ และควรมีการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ขึ้นเป็นการเพิ่มและพัฒนารูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ให้มีความหลากหลายและยังเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ของนาฏศิลปินอย่างต่อเนื่อง

ระบำรวมเผ่าชาวไทยภูเขา จังหวัดกำแพงเพชร

เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา[1]

บทนำ

การศึกษาอัตลักษณ์จังหวัดกำแพงเพชรระบำรวมเผ่าชาวไทยภูเขาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ชนเผ่าชาวไทยภูเขาที่ปรากฏอยู่ในจังหวัดกำแพงเพชร 2) เพื่อสร้างสรรค์ระบำชุดใหม่ 1 ชุด โดยการศึกษาข้อมูลประวัติวิถีชีวิต เครื่องแต่งกาย การละเล่นและความเป็นมาของชนเผ่าชาวไทยภูเขาที่ปรากฏอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชรพบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ 6 ชนเผ่า จำนวน 37,682 คน ประกอบด้วย ชนเผ่าชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง ชนเผ่าชาวไทยภูเขาเผ่าเมี่ยน ชนเผ่าชาวไทยภูเขาเผ่าปกาเกอะญอ ชนเผ่าชาวไทยภูเขาเผ่าลาหู่ ชนเผ่าชาวไทยภูเขาเผ่าลีซู และชนเผ่าชาวไทยภูเขาเผ่าลัวะ (ชนเผ่าชาวไทยภูเขาเผ่าอีก้อมีจำนวนน้อยมาก)

จากการศึกษาการแสดงชาวไทยภูเขา 6 เผ่า คือ ชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง (แม้ว) ชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า (เมี่ยน) ชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอ (ลาหู่) ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง (ปกาเกอะญอ) ชาวไทยภูเขาเผ่าลีซอ (ลีซู) ชาวไทยภูเขาเผ่าอีก้อ (อาข่า) รูปแบบของการแสดงมีองค์ประกอบคือ 1) การตีท่ารำตามคำร้องตามลักษณะที่สื่อความหมายของท่ารำได้อย่างเหมาะสม 2) เครื่องแต่งกาย แต่งสวยงามตามลักษณะของชนเผ่าชาวไทยภูเขาของแต่ละชนเผ่า 3) มีการแปลแถวเพื่อให้เกิดความสวยงามตามรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์ไทย 4) เพลงประกอบการแสดงเลียนเสียงของชนเผ่าชาวไทยภูเขาโดยใช้วงดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ

ความโดดเด่นของการแสดงชุดนี้อยู่ที่เครื่องแต่งกายมีความงดงาม รูปแบบการแสดงที่ไม่ซับซ้อน ความหมายของเพลงที่ดีและสร้างสรรค์ มุ่งเน้นให้เกิดความรักความสามัคคีในความเป็นชนชาติไทย

ระบำรวมเผ่าชาวไทยภูเขาเป็นการแสดงที่ประดิษฐ์หรือเรียกได้ว่าเป็นนาฏยประดิษฐ์ที่สร้างขึ้นแต่มีความหมายเป็นการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ได้ในเชิงสื่อความหมายเป็นการแสดงของจังหวัดกำแพงเพชร และการแสดงระบำรวมเผ่าชาวไทยภูเขา ได้ใช้ในการสืบสานงานวัฒนธรรมสื่อความเป็นจังหวัดกำแพงเพชรในหลายโอกาสเช่นงานต้อนรับแขกที่มาเยือนจังหวัดกำแพงเพชรและในโอกาสเผยแพร่งานศิลปะและวัฒนธรรมในท้องถิ่นและในระดับชาติและเป็นการแสดงอีกชุดหนึ่งที่ควรจะถ่ายทอดองค์ความรู้ วิธีการแสดงให้สู่รุ่นเยาวชนเพื่อให้การแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดกำแพงเพชรต่อไป

คำสำคัญ : ระบำรวมเผ่าชาวไทยภูเขา, จังหวัดกำแพงเพชร

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดกำแพงเพชรเป็นเมืองมรดกโลกมีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมโบราณสถานที่สำคัญหลายแห่งนับว่าเป็นเมืองท่องเที่ยวเมืองหนึ่งของประเทศไทย ทุกภาคส่วนจึงมีแนวคิดในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทุกด้าน ด้านศิลปะการแสดงก็มีแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานระบำชุดใหม่ เพื่อแสดงให้กับนักท่องเที่ยวได้รับชมและยังสร้างผลงานการแสดงให้โดเด่นและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของ จังหวัดกำแพงเพชร ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการพัฒนาและสร้างสรรค์ระบำชุดรวมเผ่าชาวเขาขึ้นเพื่อใช้เป็นการแสดงในการเผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรม และยังสามารถพัฒนาเป็นระบำที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดกำแพงเพชร

[1] อาจารย์ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ภาพ 1 การแต่งกายชาวไทยภูเขา ในงานมหกรรมวัฒนธรรม วิถีถิ่น วิถีไทย พ.ศ.2559 (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 2 การแต่งกายชาวไทยภูเขา ในงานงาน 12 ปี BCL Reunion: ย้อนรอยอดีต ทบทวนปัจจุบัน เพื่อก้าวทันโลกแห่งอนาคต พ.ศ.2558

หมายเหตุ: จาก สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร. (25 พฤศจิกายน 2558). เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2558 สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ร่วมกับ ชุมนุม... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/media/set/?set=a.946560448765182&type=3

แนวทางการพัฒนาชุดระบำรวมเผ่าชาวเขา

การพัฒนาชุดระบำรวมเผ่าชาวเขาเพื่อเป็นการแสดงชุดหนึ่งทีเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจังหวัดกำแพงเพชร มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาประวัติความเป็นมา ประเพณี วิถีชีวิต ของชนเผ่าที่อาศัยอยู่ อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษารูปแบบการสร้างสรรค์งานออกแบบการแสดงระบำชุดใหม่ ออกแบบท่ารำ เพลง เครื่องแต่งกาย การแปรรูปแบบแถวการแสดง รวมทุกองค์ประกอบของการแสดง

ขั้นตอนที่ 3 นำผลงานออกแสดงเผยแพร่

แนวทางการสร้างสรรค์ระบำรวมเผ่าชาวไทยภูเขา

การสร้างสรรค์ผลงานระบำรวมเผ่าชาวไทยภูเขา มีชาวไทยภูเขาพำนักอยู่ที่อำเภอคลองลานมีมากมายหลายเผ่าแต่สำหรับการแสดงชุดนี้ได้คัดสรรเลือกจำนวน 6 เผ่า มาจัดสร้างเป็นชุดการแสดงคือ เผ่าม้ง เผ่าลีซอ เผ่ามูเซอ เผ่ากะเหรี่ยง เผ่าเย้า และเผ่าอีก้อ ดังภาพ 3

ภาพ 3 การแต่งกายชาวไทยภูเขา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

เพลงประกอบการแสดง

ประพันธ์โดย

- อาจารย์สำรวม ฉ่ำกมล อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย (ในสมัยนั้น)
- อาจารย์สราวุธ สุขกมล ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

เนื้อเพลง “ระบำรวมเผ่าชาวเขา”

เผ่าม้ง

ไทยภูเขาเผ่าม้งทั้งชายหญิง รักถิ่นจริงพำนักอยู่ตามภูเขา
ต่างขยันทำไร่แต่วัยเยาว์ รักชนเผ่ามุ่งรักษาประเพณี

เผ่าเย้า

นี่คือเย้าเผ่าที่รักสะอาด สามัคคีกันดุจญาติเพื่อน้องพี่
ร่ำรวยเพราะบากบั่นขยันดี ประเพณีงานวิวาห์เหมือนอย่างจีน

เผ่ามูเซอ

เผ่ามูเซอหรือลาฮูอยู่โดดเดี่ยว ไม่ข้องเกี่ยวติดต่อคนนอกถิ่น
อาชีพหลักทำไร่แต่พอกิน โยกย้ายถิ่นทำไร่ไม่คงทน

เผ่ากระเหรี่ยง

เผ่ากระเหรี่ยงเสียงเรียกว่าอย่างนั้น ปลูกพืชพันธ์เลี้ยงสัตว์ไม่ขัดสน
รวมกันอยู่เฉพาะเผ่าไม่ปะปน ทั้งอดทนเข้มแข็งใช้แรงกาย

เผ่าลีซอ

เผ่าลีซอพอใจอยู่ไหล่เขา รักพงษ์เผ่าเอื้อเฟื้อตามเชื้อสาย
ถือแซ่เดียวชื่อสัตย์ทั้งหญิงชาย มีชีวิตเรียบง่ายสืบวงศ์มา

เผ่าอีก้อ

อีก้อหรืออาข่าที่ว่าขาน มีถิ่นฐานก่อนเก่าเจ้าภูผา
รักสวยงามเครื่องแต่งกายตระการตา ปรารถนาความสงบสุขสบาย

เพลงแขกบรเทศ

ทั้งหกเผ่าชาวเขาล้วนน่ารัก ต่างสมัครสามัคคีมิแหนงหน่าย
แม้ต่างเผ่าต่างผิวพรรณกระจัดกระจาย แต่ก็มีความหมายไทยด้วยกัน

ดนตรี ใช้วงดนตรีพื้นเมือง

การกระจายพำนักอยู่ของชาวเขา

นักมนุษยวิทยา ชื่อกอร์ดอน แบ่งชาวเขาในไทยออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มเอเชียตะวันออก [Austro Asiatic] มีทิศทางการอพยพจากใต้ขึ้นเหนือ และอาศัยอยู่ในประเทศไทยก่อนชนชาติไทยจะอพยพลงมาตั้งอาณาจักร ได้แก่ ละว้า ขมุ ฮ่อ ถิ่น และผีตองเหลือง

2. กลุ่มจีน - ทิเบต [Sino-Tebetan Stock] ที่มีทิศทางการอพยพจากเหนือลงมาใต้ คือ อพยพลงมาจากจีน พม่า ลาว เข้าสู่ประเทศไทย หลังจากที่ชนชาติไทย ได้ตั้งอาณาจักรขึ้นมาแล้ว และกลุ่มนี้ยังแบ่งได้เป็นกลุ่มย่อยอีก 2 กลุ่มคือ กลุ่มทิเบต - พม่า [Tibeto - Berman] ได้แก่ เผ่าอีก้อ มูเซอ กะเหรี่ยง และกลุ่มจีนเดิม [Main Chinase] ได้แก่ เผ่าแม้ว และเย้า

- ภาคเหนือตอนบน เป็นภูมิภาคที่ชาวเขาอาศัยอยู่มากที่สุด เพราะมีสภาพภูมิอากาศ หนาวเย็น มีเทือกเขาสลับซับซ้อนมากมาย สามารถปลูกฝิ่นได้ง่าย และสะดวกต่อการซื้อ ขายฝิ่น ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน น่าน ลำพูน แพร่ พะเยา และลำปาง

- ภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ ตาก สุโขทัย เพชรบูรณ์ พิษณุโลก และกำแพงเพชร โดย 2 ใน 3 ของจำนวนชาวเขาในส่วนนี้ เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ในจังหวัดตาก

- ภาคกลางตอนบนและภาคตะวันตก มีชาวเขาอาศัยอยู่ใน 7 จังหวัดคือ กาญจนบุรี อุทัยธานี ราชบุรี เพชรบุรี สุพรรณบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และนครสวรรค์ ร้อยละ 95 เป็น ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง

- ชาวเขาเผ่าอื่นๆ ที่สำคัญได้แก่ แม้ว มูเซอ เย้า อ่าข่า (อีก้อ) และลีซอ โดยจะกล่าวถึงชาวเขาเผ่าที่สำคัญ 6 เผ่า ดังนี้ กะเหรี่ยง [Karen] แม้วหรือม้ง [Hmong] มูเซอ [Lahu] (พรานป่า) เย้า [Yao] อีก้อ [Akha] เรียกตัวเองว่า อาข่า ลีซอ [Lisu]

เผ่าม้ง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือที่จังหวัดเลย เป็นจังหวัดเดียวที่มีชาวเขาอาศัยอยู่ ซึ่งเป็นชาวเขาเผ่าแม้ว ที่อพยพหนีภัยมาจากประเทศลาว จากการกระจายตัวของชาวเขา พบว่ามากกว่าครึ่งหนึ่งของชาวเขาในประเทศไทย เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ซึ่งมีประชากร รวมประมาณ 200,000 คน จากจำนวนประชากรชาวเขาทั้งสิ้นประมาณ 400,000 คน ทั่วประเทศ

กรรณิการ์ วงษ์ยะลา (2559) จึงได้มีการต่อสู้กันอย่างรุนแรง ในหลายแห่ง เช่น ในเมืองพังหยุนในปี พ.ศ. 2009 และการต่อสู้ในมณฑลไกวเจาในระหว่าง พ.ศ. 2276 - 2278 และการต่อสู้ในมณฑลเสฉวนในระหว่าง พ.ศ. 2306 - 2318 ในที่สุด ชาวม้งประสบกับความพ่ายแพ้ สูญเสียพลรบ และประชากรเป็นจำนวนมาก ในที่สุด ม้งก็เริ่มอพยพถอยร่นสู่ ทางใต้ และกระจายเป็นกลุ่มย่อย ๆ กลับขึ้นอยู่บนที่สูงป่าเขาในแคว้นสิบสองจุไทย สิบสองปันนา และอีกกลุ่มได้อพยพไปตามทิศตะวันออกเฉียงเหนือของราชอาณาจักรลาวบริเวณทุ่งไหหินเดียน เบียนฟู โดยมีหัวหน้าม้งคนหนึ่ง คือ นายพลวังปอ ได้ราบรวมม้ง และอพยพเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. 2400 เศษ เป็นต้นมา

ปัจจุบันชาวม้งส่วนใหญ่ในประเทศไทย ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามภูเขาสูง หรือที่ราบเชิงเขาในเขตพื้นที่จังหวัด เชียงราย พะเยา น่าน เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ ลำปาง กำแพงเพชร เลย พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย และ ตาก มีจำนวนประชากรทั้งสิ้นประมาณ 151,080 คน

การแต่งกาย เบญจมินทร์ ประไพมาลี (2556)

ผู้หญิง ใส่กระโปรง ทอด้วยป่านใยกัญชง (ต้นคล้ายกัญชา แต่ดอกและใบใช้สูบไม่ได้) การทำกระโปรงของหญิงม้ง โดยการใช้เล็บสะกิดใยกัญชงออกเป็นเส้น แล้วฝั่นต่อกันเป็นม้วนใหญ่ นำไปฟอกด้วยน้ำด่างขี้เถ้าจะได้ด้ายสีขาวอมเหลือง นำไปทอเป็นผ้ามีผิวสัมผัสหยาบหนา แต่นุ่มเป็นมัน มีความกว้างประมาณ 40 เซนติเมตร นำไปเขียนด้วยขี้ผึ้ง เป็นลวดลายเรขาคณิต นำไปย้อมสีน้ำเงินอมดำ แล้วนำไปต้มให้ขี้ผึ้งละลาย เป็นการทำบาติก แบบโบราณนำผ้าที่ย้อม แล้วมาพับเป็นพลีทเล็ก ๆ แล้วใช้ไม้กดทับไว้ให้จีบอยู่ตัว แล้วใช้ด้ายร้อยจีบ เอว ใช้ผ้าสีต่าง ๆ กุ๊นตกแต่งกระโปรง และ ปักด้วยด้ายสีต่างๆ

เสื้อเอวเกือบจะลอย แขนยาว มีปกเสื้อด้านหลัง ผ่าหน้า หรือทับไปทางซ้ายทำด้วยผ้าสี ดำ มีตกแต่งลวดลายผ้าคาดเอวสีดำ มีพู่แดงเป็นชายครุย มีสนับแข้งสีดำ ผมขมวดเป็นมวย ใส่หมวดผ้าหรือโพกผ้าสีดำ ใส่ต่างหูเงิน ห่วงคอทำด้วยเงิน 3 - 4 วงซ้อนกัน ด้านหลังเสื้อตกแต่ง ด้วยเหรียญเงินเก่า

ผู้ชาย นุ่งกางเกงดำเป้าต่ำ เสื้อดำแขนยาว เอวลอย (มีเสื้อข้างในสีขาว) ผ้าคาดเอวสี แดง คาดทับด้วยเข็มขัดเงิน ห่วงเงินคล้องคอ 1 ห่วง หมวกผ้าดำมีจุกแดงตรงกลาง

แม้วเป็นชาวเขาเผ่าหนึ่งที่อยู่ในประเทศจีนซึ่งชอบอพยพโยกย้ายที่อยู่ไปเรื่อยๆ แม้ว เป็นคำที่ใช้เรียกกันทั่วไป ซึ่งเพี้ยนมาจากคำว่า “เมี้ยว” ชาวเขาเผ่าแม้วจะเรียกตัวเองในหมู่พวก เดียวกันว่า “ม้ง” ม้งแบ่งเป็น 3 กลุ่มย่อย คือ ม้งขาว ม้งเขียว และม้งดำ

ม้งขาว

หญิง สวมกระโปรงผ้าป่านดิบยาวลงมาถึงหัวเข่า มีผ้าพันหน้าแข้งตั้งแต่ข้อเท้าถึงหัวเข่า แต่ปัจจุบันนี้หันมาใส่กางเกงสีดำกว้าง ๆ แบบจีน คาดเอวด้วยผ้าสีแดง ปล่อยชายผ้าสี่เหลี่ยมทิ้งยาวลงมาด้านหน้าและด้านหลัง คอปกเสื้อกว้างแบบทหารเรือ โพกหัวด้วยผ้าสีคราม หรือสีดำ

ชาย นุ่งกางเกงดำกว้าง ๆ เป้าหย่อนลงมาไม่มากนัก สวมเสื้อป้ายอกมีผ้าคาดเอว

ม้งเขียว

หญิง ยังสวมกระโปรงสีฟ้าแก่ ประดับลายภาพวาดด้วยขี้ผึ้งและมีปักลวดลายในส่วนล่างของกระโปรง มีผ้าคาดเอวสีแดง ผ้าห้อยลงมาสีดำ เสื้อเป็นสีต่างๆ คอปกเสื้อเล็กกว่าม้งขาว 4 นิ้ว ขอบปกเป็นรูปโค้ง ไม่มีผ้าโพกหัว แต่มีผ้าถักบาง ๆ แถบเป็นลายดอกไม้สีแดง พันรอบมวยผม

ชาย ใส่กางเกงดำเหมือนม้งขาว แต่เป้ากางเกงหย่อนลงมาจนเกือบถึงพื้นดินแบบอาหรับ ปลายขารัดที่ข้อเท้า สวมหมวกทำด้วยผ้าแพรต่วน ไม่มีขอบ

ม้งดำ

ส่วนม้งดำนั้น ยังไม่ปรากฏว่ามีในประเทศไทย ในลาวจะมีน้อยมาก เพราะเป็นการยากที่จะแยกว่าเป็นม้งดำ เพราะจะรับทั้งแบบการแต่งกายและภาษาจากม้งขาวและเขียวไว้ ส่วนมากจะเรียกตามสีของเสื้อผ้าที่สวมใส่

เผ่าเย้า

มักจะอยู่บนไหล่เขา ใช้พื้นดินเป็นพื้นบ้าน มุงหลังคาด้วยหญ้าคา ฝาบ้านเป็นไม้เนื้ออ่อน ภาษาคล้ายภาษาจีนกลางมาก บางคำคล้ายแม้ว

การแต่งกาย Jahriya (2556)

หญิง นุ่งกางเกงสีน้ำเงินหรือปนดำ เนื้อผ้าหยาบ ด้านหน้าของกางเกงปักด้วยลวดลาย เป็นดอกดวงละเอียดสวยงาม เสื้อเป็นเสื้อคลุมคอแหลมรูปตัววี สีดำหรือสีน้ำเงินเข้มยาวถึงข้อเท้า ผ่าด้านหน้าตลอดติดไหมพรมสีแดงที่อกเสื้อรอบคอลงมาถึงหน้าท้อง เสื้อผ่าด้านข้างทั้ง 2 ข้าง ตั้งแต่เอวลงไป เวลาสวมชายผ้าด้านหน้าทั้งสองแฉกไขว้กัน และพันรอบเอวไปผูกเงื่อนด้านหลัง ส่วนแผ่นหลังปล่อยไว้ อกเสื้อกลัดติดกันด้วยแผ่นเงินสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดหัวเข็มขัด ผมจะทา ด้วยขี้ผึ้งเหนียว และพันด้วยผ้าสีแดงทับด้วยผ้าสีน้ำเงินปนดำ ชายทั้งสองข้างปักด้วยลวดลายดอกดวงที่งดงาม เวลาแต่งงานจะมีเครื่องประดับผมที่สวยงามแผ่นใหญ่คลุมบนผ้าโพกผมอีกที เครื่องประดับทำด้วยเงิน ต่างหูเป็นวงกลม มีศรผ่ากลาง ห่วงคอมีตั้งแต่ 1 - 5 ห่วง มีกำไลข้อมือ แหวน

การโพกศีรษะของสตรีเย้ามี 2 แบบ

- แบบหัวโต นิยมใช้สีหนักออกไปทางสีแดงมาก เรียกว่า เย้าแดง (เมี่ยนซิ)
- แบบหัวแหลม นิยมใช้สีหนักออกไปทางสีเขียว เรียกว่า เย้าขาว (เมี่ยน – แปะ)

ชาย นุ่งกางเกงสีดำ หรือน้ำเงินเข้มคล้ายกางเกงจีน ขอบขากางเกงขลิบด้วยไหมสีแดง สวมเสื้อดำหรือน้ำเงินเข้ม (นิยมใช้ผ้าแพร) ผ่าอกไขว้ไปข้าง ๆ เล็กน้อย มีลวดลายติดอยู่เป็นแถบตามแนวที่ผ่าลงมาติดกระดุมเงินเป็นรูปกลม ๆ ที่คอตามแนวไปรักแร้ลงไปที่เอว เสื้อยาว คลุมเอวไม่สั้น เหมือนแม้ว เครื่องประดับใส่ต่างหูเงินเป็นรูปกลม ตรงกลางมีลูกศรชี้ลงมา ไม่สวมกำไลมือและ ห่วงคอ

เครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวัน

เย้าที่หมู่บ้านส่วนมากจะแต่งตัวคล้ายกัน จะแตกต่างกันก็เพียงการโพกศีรษะของสตรี ลายปักผ้าและสีของลายปัก ซึ่งผิดกับการแต่งกายของชาวเผ่าอื่นบางเผ่าที่แต่งตัวต่างกัน แม้ใน แต่ละกลุ่มย่อย เช่น กะเหรี่ยง แม้ว มูเซอ และอีก้อ การแต่งกายของเย้าในชีวิตประจำวันในประเทศไทยจะแต่งตัวตามใจชอบ ตามวัยบ้างก็ยังแต่งชุดประจำเผ่า บ้างก็แต่งแบบคนไทยพื้นราบ

การแต่งกายประเพณีของสตรีเย้าบุรุษและเด็ก เครื่องแต่งกายสตรีใช้เครื่องแต่งกายทั้งหมด 5 ชิ้น มีดังนี้

1. ผ้าโพกศีรษะชั้นใน (ก้องจู๊ด)

ผ้าโพกศีรษะชั้นในนี้ ต้องรวบผมให้เป็นระเบียบ ผ้าโพกศีรษะชั้นในบางหมู่บ้าน อาจจะใช้สีแตกต่างกัน เช่น สีแดง สีดำ ขนาดยาวประมาณ 75 เซนติเมตร กว้าง 40 เซนติเมตร รวบผมก่อนใช้ผ้าโพกศีรษะ ปัจจุบันนี้สตรีเย้าบางคนไม่ค่อยนิยมใช้ผ้าโพก ศีรษะชั้นใน

ผ้าโพกศีรษะชั้นนอก (ก้องเป้า) อาจจะแตกต่างกันบ้างในแต่ละหมู่บ้าน บางหมู่บ้าน เช่น บ้านปางค่า หมู่บ้านป่ากลาง นิยมใช้ผ้าทอมือเส้นฝ้ายขนาดกลางหรือขนาดใหญ่สีดำทั้งผืนปักลายที่ปลายทั้ง 2 ด้าน การโพกศีรษะทำโดยการพันผ้าด้านกว้างครึ่งผืนก่อนแล้วพับครึ่งอีก ครั้งหนึ่ง นำปลายข้างหนึ่งแนบไว้เหนือหู แล้วพันรอบศีรษะจนเกือบสุดผ้านำส่วนปลายผ้าที่มี ลายปักอีกด้านหนึ่ง เสียบข้างหูใน

2. เสื้อ (ลุย)

ใช้ผ้าสีดำอาจจะเป็นผ้ามัน หรือผ้าทอมือย้อมสีดำ ความยาวจะวัดจากไหล่ถึงข้อเท้า ความกว้างวัดจากครึ่งแขนด้านหนึ่งไปอีกด้านหนึ่ง ด้านหลังจะต่อผ้าตรงกลางหลัง เสื้อผ่าหน้าตลอด ตัดผ้าเว้าลงมาเป็นแขนเสื้อและตัวเสื้อเย็บด้านข้างทั้งสองจากแขนลงมาถึงเอว ต่อแขนเสื้อยาวลงมาถึงข้อมือ ข้อมือกว้างพอประมาณ

ส่วนตกแต่งเสื้อ

- คอเสื้อ ใช้ผ้าสีขาว สีแดง น้ำเงิน จะใช้สีใดสีหนึ่งหรือสองสีก็ได้ กว้างประมาณ 5 เซนติเมตร ยาวครึ่งหนึ่งของรอบคอเย็บติดกับคอเสื้อเพื่อป้องกันเหงื่อ ผ้าชิ้น นี้เรียกว่า ลุย จ้าง กบ
- สาบเสื้อใช้ผ้าดำปักลายกว้างเท่ากับผ้ารอบคอ เย็บติดตัวเสื้อต่อจากผ้ารอบคอ ยาวลงมาต่ำกว่าเอวนิดหน่อย เรียกผ้าผืนนี้ว่า ลุย แลง

3. ไหมพรมแดง (ลุย กวาน)

ใช้เส้นไหมสีแดงยาวตั้งแต่ 5 - 10 เซนติเมตร เย็บติดกับตัวเสื้อตรงรอยต่อระหว่างตัวเสื้อกับสาบเสื้อด้วยด้ายสีดำ รอบคอทั้งสองข้างยาวลงมาต่ำกว่า เอวเล็กน้อย ตัดไหมพรมให้พองฟูเป็นก้อนกลม เย้าแต่ละหมู่บ้านอาจจะมีขนาดพู่ไม่เท่ากัน ความ ยาวของพู่ไม่เท่ากัน สีไหมพรมบางหมู่บ้านอาจจะออกสีส้มแดง

ปลายแขนเสื้อ ใช้ผ้าชิ้นเล็ก ๆ สีขาว แดง น้ำเงิน ดำสลับกันเป็นชั้น ๆ อย่างน้อย 3 ชั้น มากที่สุด 11 ชั้น นิยมกันคือ 7 ชั้น ตรงกลางเป็นสีขาว บางหมู่บ้านอาจจะใช้สีแตกต่างกัน

ชายผ้าแขนเสื้อ ต้องม้วนกลับขึ้นมาแล้วเย็บด้วยเส้นด้ายถักหรือใช้เส้นด้าย สีแดงพันรอบด้วยเส้นลวดเงินเป็นช่วง ๆ เพื่อกันเส้นด้ายหลุดออกจากกัน

ชายผ้าที่เหลือจากติดแถบผ้าที่หน้าอกและคอ จะมีแถบผ้าสีน้ำเงินกว้าง ประมาณ 1 เซนติเมตร เย็บติดพู่ไหมพรมติดลูกปัด เย้าจะนิยมใช้พู่ไหมพรมสีแดงเล็ก ๆ ยาวประมาณ 15 - 20 เซนติเมตร ร้อยลูกปัดช่วงด้านบน 3 - 5 ลูก ติดบริเวณชายเสื้อ

4. ผ้าคาดเอว

ใช้ผ้าทอมือสีดำ ลักษณะเหมือนผ้าโพกศีรษะมีปักลายที่ปลายทั้ง 2 ด้าน การผูกผ้าคาดเอวจะเริ่มจากหน้าหรือหลังก็ได้ แต่ต้องให้ปลายทั้ง 2 ข้างผูกกันไว้ข้างหลังเพื่อให้เห็นลายปัก

5. กางเกง (โฮว)

การตัดเย็บกางเกงสตรี เย้าใช้ผ้า 5 ชิ้น ประกอบด้วย ผ้าปักลาย 2 ผืน โดยใช้ผ้าทอมือสีดำจะปักเกือบเต็มผืน เหลือด้านข้างไว้ พอที่จะเย็บต่อกันด้านล่างเหลือไว้สำหรับพับ ด้านบนเหลือไว้ประมาณครึ่งคืบของผู้ใช้แล้วจึงเย็บต่อกัน ผ้าต่อขากางเกงใช้ผ้าสามเหลี่ยม 2 ผืน ชนิดเดียวกันกับผ้าที่ใช้ปักลาย หรือตัดปลายออกเป็นสี่เหลี่ยมคางหมูก็ได้ ผ้าแถบสีเอวนิยมใช้ผ้าสีอ่อนเป็นผ้าอะไรก็ได้กว้างประมาณ 10 เซนติเมตร ใช้ต่อทำเอว

เครื่องแต่งกายบุรุษเย้า ตามประเพณีจะมี 2 ชิ้น คือ เสื้อ ใช้ผ้าสีดำมาตัดเป็นตัวเสื้อ ปักลายที่ตัวเสื้อและที่กระเป๋า ลักษณะของเสื้อนำผ้า 4 ชิ้น มาเย็บตัวเสื้อ เย็บต่อตะเข็บกลางหลัง ด้านหน้าเปิด ตัดผ้าเป็นวงแขน

เย็บด้านข้างเข้าด้วยกัน ต่อแขนยาวถึงข้อมือ เป็นเสื้อคอกลม แล้วเอาผ้าชิ้นหนึ่งตัดเฉียงจากอกเสื้อด้านซ้ายป้ายไปทางด้านขวา มีการตกแต่งที่ชายเสื้อ ชายแขนเสื้อ เป็นแถบผ้าเล็ก ๆ เป็นสีเหมือนเสื้อของสตรี กระดุมเสื้อป้ายจะติดกระดุมเงิน รังดุมใช้ด้ายสีแดงหรือดำถักเป็นห่วง

กางเกง เป็นกางเกงจีนขายาวทรงกระบอกสีดำ ติดด้ายถักเป็นทางสีแดง สมัยใหม่นี้นิยมแต่งแบบคนไทยพื้นเมือง

เครื่องแต่งกายเด็ก นิยมแต่งกายแบบพื้นราบ เพราะหาซื้อง่ายและสะดวก แต่มีเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของเย้าอยู่ โดยการใส่หมวกตามประเพณี ซึ่งจะแตกต่างกันระหว่างเด็กหญิงและเด็กชาย

หมวกเด็กหญิง ใช้ผ้าสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นผ้าทอสีดำเป็นด้านกว้างติดกันเป็นวงกลม รวบส่วนบนเย็บติดกันเป็นหมวก ชายด้านล่างใช้ไหมพรมถัก (ทาง) ติดหรือใช้ไหมแดงพันลวดเงิน เป็นช่วง ๆ ติด ถัดขึ้นมาปักลายเป็นแถว ประมาณ 2 - 3 แถว ติดพู่ไหมพรมสีแดงเป็นวงกลมรอบ ตรงรอยเย็บและข้างหูด้านละ 1 อัน

หมวกเด็กชาย หมวกเด็กชายประกอบด้วยผ้าพื้นดำ 6 - 8 ชิ้น เป็นรูปสามเหลี่ยมหรือใช้สีแดงครึ่งหนึ่ง นำผ้าสามเหลี่ยมมาเย็บต่อกันเป็นหมวก ด้านล่างตกแต่งด้วยด้ายถัก และผ้าดำปักลาย 1 - 2 แถวมาเย็บติด นิยมใช้ผ้าแดงตัดเป็นรูปกลีบดอกไม้ เย็บติดด้านบนของหมวก ด้านบนสุดติดพู่ไหมพรมสีแดงเป็นก้อนกลม บางหมู่บ้านจะติดข้างหูอีกข้างละ 1 อัน หรือติดข้าง ๆ หมวกอีกประมาณ 7-8 อัน

เผ่าลีซอ

ลีซอหรือลีซู เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่จัดอยู่ในกลุ่มธิเบต-พม่า ของชนชาติโลโล ถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของชนเผ่าลีซูอยู่บริเวณต้นน้ำโขงและแม่น้ำสาละวิน อยู่เหนือหุบเขาสาละวินในเขตมณฑลยูนนานตะวันตกเฉียงเหนือและตอนเหนือของรัฐคะฉิ่น ประเทศพม่า ลีซูไม่มีภาษาเขียนของตนเองลีซูแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ ลีซูลายกับลีซูดำ ชาวลีซูที่อยู่ในประเทศไทยเกือบทั้งหมดเป็นลีซูลาย ส่วนลีซูดำนั้นอยู่ พม่า จีน (Ethnic, 2561)

การแต่งกาย เบญจมินทร์ ประไพมาลี (2556)

หญิง (สีซอลาย) นุ่งกางเกงสีดำ สนับแข้งสีแดง เสื้อยาวเหมือนเสื้อคลุม ผ่าข้างสีตองอ่อนหรือฟ้าคาดเอวด้วยผ้าดำมีพู่เป็นเส้นด้ายหลายสี รอบคอและแขนมีแถบลายผ้าเย็บสลับสีเป็นแถบรุ้งตามลักษณะลีซอลายเป็นลักษณะของหญิงที่แต่งงานแล้ว ส่วนหญิงที่ยังไม่แต่งงานก็สวมกางเกงดำเป้าต่ำ สนับแข้งสีแดงกุ๊นขอบน้ำเงิน เสื้อทรงกระสอบผ่าหน้าลงมาประมาณคืบกว่าจากคอผ่าข้างแบบจีน สีน้ำเงินหรือเขียว เข็มขัดเป็นผ้าดำมีชายเป็นพู่ มีลายผ้าเป็นแถบเหมือนรุ้งประดับที่คอเสื้อ รอบต้นแขนใช้ผ้าดำพันเป็นหมวกตกแต่งด้วยพู่หลากสีใส่สร้อยเงิน รอบคอ 2-3 ชั้น ประดับหน้าอกด้วยแผงเงิน เป็นผ้าที่ใส่เสื้อผ้าสีฉูดฉาดที่สุด

ชาย (สีซอลาย) กางเกงสีตองอ่อน หรือฟ้าฉูดฉาด ใส่เสื้อสีขาว มีพิธีจะนุ่งสีน้ำเงินดำ ใส่เสื้อผ่าหน้าหรือป้ายทับด้านขวา คอกลม แขนยาว ประดับเงินรอบคอ และสาบเสื้อหมวกดำ หรือขาว ชายเข็มขัดมีพู่หลายสีห้อยไปด้านหน้า 2 พวงใหญ่ ยาวประมาณ 1 ศอก

เผ่ามูเซอ

การแต่งกายเผ่ามูเซอมีการแต่งการตามกลุ่ม 4 กลุ่ม ดังนี้ เบญจมินทร์ ประไพมาลี (2556)

1. มูเซอดำ หรือลาหู่นะ

หญิง สวมเสื้อสีดำแขนยาวคอกลม ยาวเหมือนเสื้อคลุม ด้านหน้าป้ายทับมาทางขวา กระดุมเป็นผ้าประดับด้วยเม็ดเงินครึ่งวงกลมรอบคอเลยไปทางด้านป้ายขวา ปลายแขนเสื้อและต้นแขนมีลวดลายสีแดง ด้านข้างของเสื้อมีแถบลวดลายกว้างประมาณ 2 - 3 นิ้ว จากใต้รักแร้จนถึงชายใช้ผ้าดำโพกหัว มีย่ามแดงปักลาย ผ้าถุงดำมีลายคาดตามขวางด้วยสีแดงและขาวเป็นลายโปร่ง ๆ

ชาย สวมกางเกงเป้าต่ำสีดำ มีลวดลายสีแดงขาวปลายขา สวมเสื้อคอกลมสีดำแขนยาว ด้านหน้าป้ายทับมาทางขวา มีลวดลายตามขอบ มีกระดุมฝัง 3 - 4 เม็ด

2. มูเซอแดง หรือลาหู่ย่า หรือลาหู่ยี

หญิง นุ่งซิ่นสีดำ ลายแดงสลับดำ เป็นริ้วใหญ่ ๆ ขวางลำตัว ตีนซิ่นสีแดง หัวซิ่นก็สีแดง สวมเสื้อคอกลมผ่าหน้า แขนยาว เอวลอย พื้นดำหรือน้ำเงิน สีแดงกุ๊นรอบคอสาบปลายแขนและต้นแขน ชายเสื้อตกแต่งด้วยผ้าสีแดง หน้าอกประดับด้วยแผ่นเงินกลมคล้ายโล่ห์มีย่ามแดง

ชาย สวมกางเกงเป้าต่ำสีดำ ปลายขากุ๊นแถบแดง มีสนับแข้งขวาขลิบน้ำเงิน เสื้อคอกลม แขนยาวสีดำผ่าหน้า มีลวดลายบริเวณหน้าอก มีหมวกดำหรือผ้าโพก สะพายถุงย่ามสีแดง

3. มูเซอณี หรือมูเซอเหลือง

หญิง นุ่งซิ่นดำ หัวซิ่นมีลวดลายตามขวางสีแดง ขาว เหลือง ตีนซิ่นมีลายเล็ก ๆ เสื้อคอกลมสีดำผ่าหน้า แขนยาว ตามตัวเสื้อประดับเงินเป็นลวดลายเรขาคณิต

ชาย กางเกงดำเป้าต่ำ มีลายตามขวางจากใต้เข่าถึงปลายขาสีแดง ขาว เหลือง สวมเสื้อคอกลมสีดำแขนยาวผ่าอก ตกแต่งลวดลายตรงสาบเสื้อ คอ ปลายแขน ต้นแขนด้วยสีแดง ขาว เหลือง

4. มูเซอ เซ เล

หญิง สวมกางเกงดำเป้าต่ำ เสื้อคอกลมแขนยาวผ่าหน้า เสื้อยาวลงมาเหนือเข่า กุ๊น ขอบขาวตามสาบหน้าด้านข้างและชายเสื้อ แขนเสื้อกุ๊นขาวเป็นลายคาดห่างกันจากข้อมือถึง ไหล่ ประมาณ 5 - 6 แถว ผ้าขาวโพกศีรษะ ถุงย่ามขาว ใช้เงินประดับตามตัวเสื้อ มีสนับแข้งสีดำ ผู้หญิงแต่งงานแล้วไม่ใส่

ชาย กางเกงดำเป้าต่ำ ผ้าคาดเอวขาว เสื้อคอกลมแขนยาวสีดำผ่าหน้า ตกแต่งลวดลาย สีแดงเหลืองไว้ภายในตัวเสื้อ เวลาใส่ไม่เห็นลวดลาย ย่ามสีแดง

เผ่ากะเหรี่ยง

การแต่งกายเผ่ากะเหรี่ยง

BLOGGANG (2559) คนไทยในภาคกลางจะเรียก “กะเหรี่ยง” พม่าเรียก “กะยิ่น” ภาคเหนือของไทยเรียก “ยาง” บางทีเรียก “กะหร่าง” เดิมอยู่ในดินแดนตะวันออกของธิเบต ต่อมาเข้ามาอยู่ในประเทศจีน ถูกจีนรุกรานจึงถอยร่นลงมาในเขตพม่า จากพม่ามาอยู่ในประเทศไทยอยู่ตามหุบเขาและแม่น้ำ

ลักษณะสีผิวของกะเหรี่ยงแตกต่างกัน มีตั้งแต่เหลืองไปจนถึงสีน้ำตาลคล้ำ ใบหน้าแบน มีโหนกแก้ม ตาหยีเล็กน้อย จมูกแบนกว้างไม่มีสัน ผมดำตรง

กะเหรี่ยงนิยมใช้ผ้าฝ้ายทำเสื้อ ผ้าย้อม และทอเอง ปัจจุบันใช้ด้ายสีเคมีสีฉูดฉาดมาตกแต่ง ปักด้วยเมล็ดพืชเป็นลวดลายสลับกับด้ายที่มัดเป็นเปลาะ ๆ

ผู้หญิงกะเหรี่ยงที่ยังโสดจะแต่งด้วยผ้าทรงกระสอบสีขาว มีลวดลายแต่งตามตัวเล็กน้อย บริเวณหน้าอกมีลายแดงทำเป็นชายครุย หญิงแต่งงานแล้วจะใส่ผ้าถุงสีแดงมีลายขวางตามตัว ชิ่นเป็นเส้นสีดำ ฟ้า น้ำตาล ส่วนเสื้อท่อนบนจะแต่งตามเผ่า

การแต่งกายกะเหรี่ยงแบ่งออกเป็น 4 เผ่า คือ

1. กะเหรี่ยงเผ่าสะกอ

หญิง สวมกระโปรงยาวถึงข้อเท้า ผมเกล้ามวยไว้ข้างหลัง พันด้วยเส้นด้ายถักสีแดง ผ้าส่วนมากจะทอเอง เสื้อแขนกุดพื้น ดำ หรือน้ำเงินปนดำ ส่วนล่างของเสื้อปักลวดลายทรง เรขาคณิตด้วยด้ายแดง ปักลูกเดือยมีพู่ชายครุยบริเวณชายเสื้อ

ชาย สวมกางเกงขายาวแบบจีน สีดำ หรือขาว สวมเสื้อสีแดงยกดอกเป็นหมู่ แขนสั้น เสื้อยาวครึ่งเข่า บางคนสวมเสื้อเชิ้ต สีขาวด้วยเสื้อชุดสีแดง บางคนสวมชุดดำ

2. กะเหรี่ยงเผ่าโปว

หญิง หญิงสวมเสื้อ แขนกุดพื้น แดงอ่อนหรือสีน้ำหมาก ตัวเสื้อครึ่งล่างปักลวดลายเป็น เส้นตรงแนวนอนเป็นช่วง ๆ เกล้ามวยผมสูงเป็นกระพุ่มกลมแผ่บาน ขมวดเป็นจุก ส่วนการแต่งกาย โดยทั่วไปจะคล้าย ๆ กัน

ชาย แขนกุด ชายต่ำกว่าเอว สีและลวดลายเหมือนเผ่าสะกอ กางเกงเป้าต่ำสีน้ำเงินเข้ม หรือดำ โพกหัวด้วยผ้าสีแดง หมวกขาวสีน้ำตาล

3. กระเหรี่ยงบเว (คยา)

หญิง สวมชุดสีดำ และแดง มีผ้าขาวม้าพันเอว มีชายห้อยลงมาด้านหน้า 2 แฉก มีผ้าผืนใหญ่คลุมไหล่ ผม

ชาย สวมเสื้อสีแดง สีดำ นิยมสวมเสื้อกางเกงลายสลับขาวเป็นเส้นตรงลงมา

4. กะเหรี่ยงตองสู่ (พะโอ) กะเหรี่ยงสะกอเรียกตองสู่ว่า “กระเหรี่ยงดำ” อาจจะเป็นเพราะสวมชุดดำทั้งหมด

เผ่าอีก้อ

การแต่งกายเผ่าอีก้อแบ่งเป็น 3 กลุ่ม เบญจมินทร์ ประไพมาลี (2556)

1. อีก้ออูโล

หญิง นุ่งกระโปรงพลีทสีดำ หรือน้ำเงินอมดำ สนับแข้งสีน้ำเงินอมดำ ปักผ้าแถบสี เข็มขัด ผ้าปักหอยเบี้ย เสื้อคอกลมผ่าหน้าแขนยาว ปลายแขนกุ๊นผ้าแถบหลากสีจากข้อศอกถึงข้อมือ สาบเสื้อกุ๊นด้วยสีแดง ด้านหลังเสื้อปักลายเรขาคณิตในกรอบเส้นตรงหลายเส้นประมาณครึ่งล่าง ด้านข้างผ่าจากชายขึ้น ไป 1 คืบทั้ง 2 ด้าน หมวกผ้าเป็นรูปกรวยคว่ำ ยอดกรวยจะป้านประดับ เม็ดเงินกลมผ่าซีกขนาดต่าง ๆ กันตามแนวนอน สลับกับกระดุมเม็ดเล็ก ๆ แถบผ้าสีจากหน้าผากขึ้นไปกับยอดหมวกมีพู่ห้อยจากยอดหมวกลงมาหลายพู่ ลูกปัดร้อยเป็นเส้นหลากสีหลายเส้นห้อยลงมาตามขอบหมวก หน้าผาก จอนหู ประดับห้อยเหรียญเงินเก่า สายรัดคางดำด้วยลูกปัด ร้อยเป็นเส้นหลายเส้นหลากสี ห่วงเงินรอบคอ แผ่นเงินกลมปิดหน้าอก เสื้อผ้าผู้หญิง หมวกผู้หญิง

ชาย นุ่งกางเกงเป้าต่ำสีดำหรือน้ำเงินเข็ม เสื้อดำหรือน้ำเงินผ่าหน้า คอยู ชายเสื้อผ่าข้างเล็กน้อย ปักลวดลายโปร่งเล็กน้อยตามชายเสื้อด้านข้าง

2. อีก้อโลมิ หรือโลมิซา

หญิง สวมกระโปรงพลีทสีดำ หรือน้ำเงินเข้ม ใส่สนับแข้งสีน้ำเงิน เสื้อคอกลม แขนยาว ผ่าหน้าสีดำหรือน้ำเงินเข้ม ยาวพอประมาณผ่าข้าง 2 ข้าง ด้านหลังเสื้อปักลายโปร่ง แขนเสื้อกุ๊น แถบสีต่าง ๆ จากข้อมือจนถึงใต้รักแร้ เข็มขัดผ้าประดับด้วยหอยเบี้ยหงายลูกเดือยป่า หมวกเป็นผ้าปักเม็ดเงินผ่าซีกเป็นแถวเรียงจากหน้าผากขึ้นไปหาท้ายทอยและด้านข้าง ด้านหลังหมวกใช้กล่องเงินแบบแบนรูปสี่เหลี่ยมคางหมูหันทางด้านเล็กขึ้นบน ตกแต่งด้านข้างด้วยพวงมาลัยผ้าสีแดง พ่วงลูกปัดหลากสี ด้านข้างเหนือหูขึ้น ไปแขวนลูกเงินกลมโปร่งข้างละหลาย ๆ ลูก ห้อยเหรียญ เงินโบราณตามจอนผมลงไป มีสายรัดคางทำจากลูกปัดหลากสี ประดับด้วยห่วงเงินที่บริเวณ หน้าอก คอ และลูกเดือยตามแบบของอีก้อ

ชาย นุ่งกางเกงเป้าต่ำสีดำหรือน้ำเงิน เสื้อผ่าหน้า แขนยาว ปักลายทางด้านหลังครึ่งตัว

3. อีก้อผาหมี

หญิง ใส่กระโปรงพลีทสีน้ำเงินหรือดำ เสื้อสีดำหรือน้ำเงินคอกลม ผ่าหน้า แขนยาว กุ๊น ผ้าสีต่าง ๆ จากข้อมือถึงใต้รักแร้ สนับแข้งสีดำหรือน้ำเงิน ปักลายเหมือนกับลายปักเสื้อด้านหลัง บริเวณหน้าอกตกแต่ง

ด้วยแผ่นเงินเล็กบ้างใหญ่บ้าง หมวกผ้าประดับด้วยเม็ดเงินกลมผ่าซีกรอบ ศีรษะ แนวหูประดับเงินเหรียญเก่ามีสายรัดคางเป็นเงิน และลูกปัดหลากสี เสื้อผ้าผู้หญิง หมวกผู้หญิง

ชาย นุ่งกางเกงเป้าต่ำสีดำหรือน้ำเงินเข้ม เสื้อดำหรือน้ำเงินคอกลม แขนยาว ผ่าหน้าติด กระดุมเงิน เสื้อยาวผ่าด้านข้าง ปักลายทางขวางลำตัวจนถึงใต้รักแร้ สาบเสื้อ ด้านหน้าล่างกุ๊น ผ้าแดงแถบเล็ก ๆ เสื้อผู้ชาย ครอบครัวชาวอีก้อ

ท่ารำ

ท่ารำเป็นการตีท่าตามบทหรือตามคำร้อง ไม่ซับซ้อนเพราะการแสดงชุดนี้เน้นความงามไปที่เครื่องแต่งกาย เช่น คำร้อง

ไทยภูเขาเผ่าม้ง ตีท่ารำ ใช้มือซ้ายวางทาบที่อก
รักถิ่นจริง ตีท่ารำ มือประสานไหว้กันระหว่างอก ฝ่ามือทาบที่ฐานไหล่ เป็นต้น

บทสรุป

ระบำรวมเผ่าชาวไทยภูเขาเป็นการสร้างสรรค์ระบำชุดใหม่โดยการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ ลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ อำเภอคลองลานและศึกษาองค์ประกอบของการสร้างสรรค์ระบำชุดใหม่ ทดลอง ออกแบบการแสดงจนทำให้เกิดระบำชุดระบำรวมเผ่าชาวไทยภูเขาขึ้นและในครั้งนี้ได้พัฒนาการแสดง แสดงรูปแบบเครื่องแต่งกายให้เหมาะสมและสวยงามยิ่งขึ้น เพิ่มเครื่องประดับให้มากขึ้น จนเกิดความเหมาะสมและสวยงาม และได้นำชุดการออกแสดงเพื่อเผยแพร่และให้ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ ได้วิจารณ์การแสดงและให้ข้อแนะนำในการพัฒนาการแสดงและสร้างสรรค์งานด้านแสดงในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

กรรณิการ์ วงษ์ยะลา (2559). *การศึกษาชนเผ่าม้งเพื่อออกแบบชุดผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้าน (กรณีศึกษาชนเผ่าม้ง ดอยปุย จังหวัดเชียงใหม่)* [การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. https://sure.su.ac.th/xmlui/bitstream/id/35eb2171-0bca-49b2-b431-e12beaed25e7/MA_Kanniga_Wongyala.pdf?attempt=2

เบญจมินทร์ ประไพมาลี. (1 กุมภาพันธ์ 2556). *เผ่าม้ง.* ชุดประจำเผ่าต่าง ๆ. https://benchamin.blogspot.com/2013/02/blog-post_1.html

เบญจมินทร์ ประไพมาลี. (1 กุมภาพันธ์ 2556). เผ่ามูเซอ. ชุดประจำเผ่าต่าง ๆ. https://benchamin.blogspot.com/2013/02/blog-post_5329.html

เบญจมินทร์ ประไพมาลี. (1 กุมภาพันธ์ 2556). *เผ่าลีซอ.* ชุดประจำเผ่าต่าง ๆ. https://benchamin.blogspot.com/2013/02/blog-post_5818.html

เบญจมินทร์ ประไพมาลี. (1 กุมภาพันธ์ 2556). *เผ่าอาข่า.* ชุดประจำเผ่าต่าง ๆ. https://benchamin.blogspot.com/2013/02/blog-post_2489.html

Ethnic. (19 พฤศจิกายน 2561). *Lisu or Lisaw (ลีซู หรือ ลีซอ).* https://museumlc.mahidol.ac.th/lisu/

Jahriya. (22 กุมภาพันธ์ 2556). *การแต่งกายผู้หญิงเผ่าเย้า.* ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม. http://m-culture.in.th/album/view/180925/

ศูนย์รวมสายพันธุ์กล้วย ณ พิพิธภัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชร เฉลิมพระเกียรติ

ชนิกา ศรีวรรธนศิลป์[1] และจันทนา คุ้มกล่ำ[2]

บทนำ

คนไทยรู้จักกล้วยกันมากับการควบคู่กับการก่อตั้งประเทศไทย เพราะประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่อยู่ทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดกล้วย จึงมีกล้วยป่า กล้วยพันธุ์ปลูกอยู่ทั่วไป และเนื่องจากกล้วยเป็นพืชที่ปลูกง่าย ใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย ทั้งผล ต้น ใบ และดอก ในสมัยโบราณจึงมีการปลูกเพื่อไว้ใช้สอยภายในบ้าน ปัจจุบันกล้วยที่ปลูกมีมากมายหลายชนิด มีทั้งพันธุ์พื้นเมืองที่ปลูกอยู่ดั้งเดิม และพันธุ์ปลูกที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ จากการบันทึกประวัติศาสตร์ในเรื่องของกล้วยพอจะกล่าวเป็นสมัย ๆ ได้ดังนี้

สมัยสุโขทัย นักประวัติศาสตร์ไทยเริ่มถือเอาสมัยอาณาจักรสุโขทัย นับตั้งแต่ พ.ศ. 1781 เป็นยุคสมัยแรกของคนไทย เพราะในสมัยนั้นได้เริ่มมีอักษรไทยในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช จึงเริ่มมีการบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้น และได้มีจดหมายเหตุกล่าวถึงกล้วยว่าเป็นพืชชนิดหนึ่งที่ปลูกในสมัยสุโขทัย กล้วยที่รู้จักกันในสมัยสุโขทัย คือ กล้วยตานี ซึ่งเป็นกล้วยป่าชนิดหนึ่ง มีถิ่นกำเนิดอยู่ทางตอนใต้ของประเทศอินเดีย จีน และพม่า และปัจจุบันสุโขทัยยังเป็นจังหวัดที่มีการปลูกกล้วยตานี และมีการปลูกกล้วยตานีเป็นการค้า โดยมีการตัดใบขายทุกวัน ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่า กล้วยตานีน่าจะนำเข้ามาปลูกในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยตอนต้นหรือช่วงการอพยพของคนไทยมาตั้งถิ่นฐานที่สุโขทัย

สมัยอยุธยา กรุงศรีอยุธยาได้กลายมาเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองมีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอยุธยารุ่งเรืองขึ้นอย่างมาก ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตกับฝรั่งเศส ดัตช์ และอังกฤษ ในสมัยนั้นพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งประเทศฝรั่งเศสทรงส่งคณะราชทูตอัญเชิญพระราชสาส์นมาถวายพระนารายณ์มหาราช ณ กรุงศรีอยุธยา เพื่อเจริญสัมพันธไมตรี และเผยแพร่คริสต์ศาสนา รวมทั้งทำสัญญาสิทธิทางการค้า ประมาณปี พ.ศ.2230 เมอร์ซิเออร์ เดอลาลูแบร์ (Monsieur de laloubere) นักบวชนิกายซูอิต ซึ่งเป็นนักการทูตและนักเขียนที่มีชื่อเสียง ได้บันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่ได้พบเห็นและนำไปเขียนเป็นหนังสือเกี่ยวกับเมืองไทยสมัยอยุธยาในช่วงแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสในกรุงปารีส เมื่อ พ.ศ. 2336 เมอร์ซิเออร์ เดอลาลูแลร์ ได้เขียนบันทึกเกี่ยวกับกล้วยว่าได้เห็นมีการปลูกกล้วยงวงช้าง ซึ่งก็คือ กล้วยร้อยหวีในปัจจุบัน และงาช้าง ซึ่งเป็นกล้วยประเภทกล้วยกล้าย นอกจากนี้ยังมีตำนานเล่ากันมาว่า มีการค้าขายกล้วยตีบอีกด้วย แสดงให้เห็นว่า ได้มีการปลูกกล้วยทั้งเพื่อความสวยงาม เพื่อบริโภคและเป็นการค้ากันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา

สมัยรัตนโกสินทร์ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ซึ่งเป็นปรมาจารย์ทางด้านภาษาไทยได้เขียนหนังสือพรรณพฤกษากับสัตวาภิธาน เมื่อ พ.ศ. 2427 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 โดยกล่าวพรรณนาถึงกล้วยชนิดต่าง ๆ ในสมัยนั้นด้วยกาพย์ฉบัง 16 พรรณนาถึงกล้วยชนิดต่าง ๆ ที่ปลูกในสมัยนั้นประมาณ 37 ชนิด

แสดงให้เห็นถึงความนิยมชมชอบและมีการปลูกกล้วยกันอย่างแพร่หลายในยุคนั้น ประกอบกับในช่วงดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาทประเทศต่าง ๆ หลายประเทศจึงได้มีการนำกล้วยบางชนิดเข้ามาปลูกในรัชสมัยของพระองค์ ทำให้กล้วยในสมัยนั้นมีมากชนิด อนึ่งในบริเวณวังสระปทุม ซึ่งเดิมเป็นที่สวนของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าโปรดให้ มีการปลูกพืชผักและไม้ผลหลายชนิด รวมทั้งกล้วย โดยทรงนำผลผลิตต่าง ๆ ที่ได้มาทำสำหรับตั้งโต๊ะเสวย พระราชทานไปยัง

[1] ผู้จัดการพิพิธภัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชร เฉลิมพระเกียรติ

[2] เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป พิพิธภัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชร เฉลิมพระเกียรติ

วังเจ้านายต่าง ๆ ส่วนที่เหลือ เช่น ใบตอง เชือกกล้วย กล้วยสุก ได้นำออกจำหน่ายเพื่อนำรายได้สำหรับเลี้ยงดูข้าราชบริพารและทะนุบำรุงวังสระปทุม กล้วยอาจเป็นผลไม้พื้น ๆ ราคาถูก หากินได้ง่ายในสายตาของหลาย ๆ คน เรากินกล้วยกันมาตั้งแต่เด็กจนโต กินจนชินในรสชาติ จนคุ้นเคยกับผลไม้ที่ชื่อว่า กล้วย กล้วยในประเทศไทยปัจจุบันถือว่ามีบทบาททางเศรษฐกิจมาก และนับว่าเป็นสินค้าส่งออก ติดอันดับอีกประเภทหนึ่งที่สามารถโกยเม็ดเงินเข้าประเทศได้ไม่น้อย เช่น การส่งออกกล้วยไข่ไปขายยังประเทศจีน และไต้หวัน การส่งออกกล้วยหอมไปยังประเทศญี่ปุ่น หรือกล้วยน้ำว่าสามารถรับปทานผลสด หรือนำไปแปรรูปได้หลากหลาย จนเป็นที่นิยมทั้งบในประเทศและต่างประเทศ

กล้วยเป็นพืชอาหารที่มีความสำคัญสามารถใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วน ตั้งแต่เป็นอาหาร เครื่องมือ เครื่องใช้ เส้นใยสิ่งทอ สมุนไพร และอุปกรณ์ทางการแพทย์ กล้วยจึงเป็นพืชมหัศจรรย์ ก็ว่าได้มีหลักฐานว่าประเทศไทยเป็นแหล่งกำเนิดกล้วยที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก นับเฉพาะกล้วยกินได้ไม่รวมกล้วยป่าก็มีมากกว่า 50 ชนิด ที่รู้จักแพร่หลายก็มี กล้วยน้ำว้า กล้วยหอม กล้วยไข่ กล้วยหักมุก กล้วยนาค กล้วยเล็บมือนาง ส่วนกล้วยชนิดอื่น ๆ ก็อาจเป็นที่รู้จักกันเพียงในท้องถิ่นเท่านั้น เช่น กล้วยนางพญา กล้วยหิน กล้วยสา กล้วยไล ทางภาคใต้ กล้วยนมสาว กล้วยหอมกะเหรี่ยง ทางภาคตะวันตก กล้วยหอมทองสั้น กล้วยนวล ทางภาคอีสาน หรือกล้วยน้ำนม กล้วยหอมจันทร์ ทางภาคเหนือ เป็นต้น บางชนิดก็เหลือเพียง ชื่อ เช่นกล้วยกรัน กล้วยกรามคชสาร กล้วยนางเงย และที่กำลังใกล้จะสูญพันธุ์ก็มีอีกไม่น้อย จึงเป็นที่น่าวิตกในอนาคตคนไทยอาจจะต้องไปศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของกล้วยเมืองไทยจากต่างประเทศก็เป็นได้แต่มีน้อยคนที่จะรู้จักกล้วยอย่างแท้จริง หากอยากรู้จักกล้วยให้มากขึ้นก็ต้องเดินทางมาที่จังหวัดกำแพงเพชร หรือเรียกว่า เมืองกล้วยไข่ เพราะว่าจังหวัดกำแพงเพชรขึ้นชื่อว่าปลูกกล้วยไข่ได้รสชาติดีที่สุดในประเทศและด้วยชื่อเสียงอันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด

คำสำคัญ : ศูนย์รวบรวมข้อมูลสายพันธุ์กล้วย, สายพันธุ์กล้วยในจังหวัดกำแพงเพชร, พิพิธภัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชร เฉลิมพระเกียรติ

การรวบรวมสายพันธ์กล้วย

ภาพ 1 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานหน่อกล้วยไข่ และกล้วยน้ำว้า (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

การจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชร เฉลิมพระเกียรติ ปัจจุบันเรียกชื่อว่า พิพิธภัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชร เฉลิมพระเกียรติ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร มีลักษณะเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชร เฉลิมพระเกียรติ พระองค์ได้พระราชทานหน่อกล้วยไข่ และกล้วยน้ำว้า ให้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชร โดยมีแนวพระราชดำริที่จะ

อนุรักษ์สายพันธุ์กล้วย ซึ่งเป็นผลไม้ที่มีคุณประโยชน์มากมายนี้ไว้ และภายหลังก็ได้มีการนำหน่อกล้วยทั้งสองหน่อนั้นมาปลูกไว้ในพื้นที่ด้านหลังอาคารพิพิธภัณฑ์

จากต้นกล้วยสองต้น วันนี้พิพิธภัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชร เฉลิมพระเกียรติ มีพันธุ์กล้วยกว่า 160 สายพันธุ์ สืบเนื่องจากมีโครงการอนุรักษ์พันธุ์กล้วยของไทยเกิดขึ้น และได้เริ่มต้นโครงการอย่างเป็นทางการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2544 โดยพระโสภณคณาภรณ์ (สมจิตต์ อภิจิตฺโต) ซึ่งโครงการดังกล่าวมีเป้าหมายในการรวบรวมสายพันธุ์กล้วยไว้ 200 กว่าสายพันธุ์ และได้ปลูกเปรียบเทียบศึกษาจนเหลือประมาณ 160 กว่าสายพันธุ์ นอกจากนั้นได้ดำเนินการเพาะและขยายพันธุ์เพื่อเผยแพร่ให้แก่ผู้สนใจทั่วไป อันเป็นการช่วยอนุรักษ์พันธุ์กล้วยของไทยให้คงอยู่และแพร่หลายต่อไป ทั้งนี้ได้รับความช่วยเหลือ และประสานงานจากหน่วยงานราชการ และเอกชนหลายแห่ง พร้อมทั้งได้ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญด้วยกล้วยมาร่วมดำเนินการอีกหลายท่าน โดยรวมกันเป็นเครือข่าย ได้แก่ อาจารย์สมถรรถชัย ฉัตราคม ชมรมรักษ์กล้วย ศาสราจารย์เบญจมาศ ศิลาย้อย ผู้เชี่ยวชาญเรื่องกล้วยแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ดร.วีระชัย ณ นคร ผู้อำนวยการสวนพฤกษศาสตร์ฯ จ.เชียงใหม่ อาจารย์กัลยาณี สุวิทวัส จากสถานีวิจัยปากช่อง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และจากมหาวิทยาลัยมหิดล คณะพืชสวนฯ ศูนย์เพาะพันธุ์พืช จ.พิษณุโลก

สาเหตุสำคัญที่น่าจะทำให้กล้วยไทยหลายชนิดสูญพันธุ์

1. กล้วยบางชนิดรสชาติไม่อร่อย เช่น เปรี้ยว จืด เนื้อเละ ฯลฯ ไม่เป็นที่นิยมของผู้บริโภค เมื่อปลูกแล้วขายไม่ได้ก็เปลี่ยนไปปลูกกล้วยที่ตลาดต้องการแทน เข้าทำนองกล้วยดีไล่กล้วยเลว

2. จากการพัฒนาของชุมจนทำให้พื้นที่ปลูกเปลี่ยนสภาพไป เช่น สวนกลายเป็นโรงงานอุตสาหกรรม หมู่บ้านจัดสรร หรือแม้กระทั่งน้ำเสีย และมลภาวะก็มีส่วนเร่งให้แหล่งปลูกกล้วยหลายแห่งอยู่ในภาวะอันตราย

3. ภัยธรรมชาติ ถึงแม้ว่ากล้วยจะมีความทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศเป็นอย่างดี แต่บางครั้งการเกิดภัยธรรมชาติติดต่อกันเป็นเวลานาน เช่น น้ำท่วมใหญ่ ก็ทำให้กล้วยหลายชนิดสูญพันธุ์ได้

4. มีเหลืออยู่น้อยต้น การขยายพันธุ์ช้า ทำให้มีโอกาสเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์สูง ตัวอย่างเช่น กล้วยพม่าแหกคุกของจังหวัดอ่างทอง หรือกล้วยงาช้างแถบจังหวัดนนทบุรี เป็นต้น

5. เกิดความสับสนหรือเข้าใจผิดในการเรียนชื่อ เพราะบางชนิดไม่มีการจัดทำข้อมูลแสดงลักษณะของต้น ใบ ผล และชื่อพ้องเอาไว้จึงอาจมีผู้รู้เท่าไม่ถึงการณ์ เรียกชื่อใหม่ตามความเข้าใจของต้น (ในกรณีนี้ถือว่าพันธุ์กล้วยสูญแต่ชื่อ)

แปดสายพันธ์กล้วยที่น่าสนใจ ณ พิพิธภัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชรเฉลิมพระเกียรติ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

1. กล้วยไข่กำแพงเพชร (มียีโนมเป็น AA)

กล้วยไข่ที่ปลูกในจังหวัดกำแพงเพชร เป็นกล้วยไข่ในสายพันธุ์ acuminate Cutivars สกุล Musa หมู่ Eumusa กลุ่ม AA มีโครโมโซม 2 ชุด ลักษณะทั่วไปของกล้วยไข่สายพันธุ์กำแพงเพชร ลักษณะกาบใบเป็นสีน้ำตาลหรือช็อกโกแลต ร่องก้านใบเปิด และขอบก้านใบขยายออกใบมีสีเหลืองอ่อน ไม่มีนวล ก้านเครือมีขนขนาดเล็ก รสชาติหวาน

แหล่งที่พบปลูก กล้วยไข่ โดยทั่วไปแต่มีหลักฐานเชื่อได้ว่าเดิมมีการนำพันธุ์กล้วยไข่มาจากเขตกรุงเทพฯ ขึ้นไปปลูกที่ตำบลตะเคียนเลื่อน จังหวัดนครสวรรค์ ราว 100 ปี มาแล้ว ต่อจากนั้นจึงได้กระจายพันธุ์ขึ้นไปปลูกเป็นจำนวนมากที่จังหวัดกำแพงเพชร ในเวลาต่อมา

ลำต้น ขนาดกลางส่วนสูงประมาณ 2.5 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางลำต้น 18 - 22 ซม. กาบลำต้นด้านนอกสีเขียวอมเหลืองมีปื้นสีน้ำตาลอ่อนทั่วไป กาบด้านในสีเขียวอ่อน ลำต้นค่อนข้างบอบบางหักล้มง่าย ให้

หน่อรอบต้นจำนวนมากเพื่อไม่ให้เป็นการแย่งอาหารต้นแม่ทำให้ผลผลิตลดลง จึงต้องใช้วิธีนำมีดคม ๆ ปาดหน่อทิ้งตลอดเวลาจนกว่าใกล้จะเก็บเกี่ยวผลจึงปล่อยให้หน่อเจริญเติบโตตามปกติ

ใบ ทางใบยาวประมาณ 2.00 เมตร ค่อนข้างตั้งแผ่นใบแคบสีเขียวอมเหลืองก้านใบสีเขียวอมเหลืองมีร่องกว้างขอบก้านใบสีน้ำตาลอ่อน โดยใบมีประสีน้ำตาลอ่อนกระจายทั่วไป

ปลี ชี้ลงดิน รูปทรงกระบอกปลายแหลมค่อนข้างผอม กาลปลีด้านนอกสีม่วงแดงปลายค่อนข้างมน กาบด้านในสีแดงซีดเมื่อบานเปิดม้วนขึ้นเห็นผลกล้วยสีเขียวอ่อน กาบปลีจะค้างอยู่บนหวีกล้วย 1 – 2 วัน จึงจะหลุดไป

ผล ใน 1 เครือ มี 6 - 7 หวี ๆ ละ 12 - 14 ผล ผลค่อนข้างกลม หัวท้ายมน ก้านผลสั้นเรียงตัวไม่เป็นระเบียบ ขนาดผลกว้าง 3.0 ซม. ยาว 8 - 10 ซม. ผลดิบสีเขียวสดเปลือกบาง ผลสุกสีเหลืองสวยเนื้อสีครีมอมส้ม รสหวานกลิ่นหอม ถ้างอมจะมีกระสีน้ำตาลเล็ก ๆ ที่ผิวด้านนอก อายุตั้งแต่ปลูกด้วยหน่อถึงออกปลี 9 - 10 เดือน และอายุตั้งแต่ออกปลีถึงผลสุกประมาณ 80 วัน

การใช้ประโยชน์ ผลดิบฝานทอดน้ำมันเป็นกล้วยฉาบ ทอดกรอบ ผลสุก เชื่อม บวชชี ข้าวเม่าทอด หรือรับประทานผลสุกกับกระยาสารท

ภาพ 2 กล้วยไข่

หมายเหตุ: จาก แล้งกระทบกล้วยไข่กำแพงเพชร เกรดเอราคาพุ่ง หวีละกว่า 80 บาท โดย ไทยรัฐออนไลน์, 2559, (https://www.thairath.co.th/news/local/708045). CC BY-NC-ND.

ภาพ 3 หวีกล้วยไข่พระตะบอง

หมายเหตุ: จาก หวีกล้วยไข่พระตะบอง โดย พระโสภณคณาภรณ์, 2559, คลังทรัพยากรการศึกษาแบบเปิด (https://oer.learn.in.th/search_detail/result/21380). CC BY-NC-ND.

2. กล้วยนมหมี Musa (ABB) 'Nom Mi'

แหล่งที่พบกล้วยนมหมี (มียีโนมเป็น ABB) เป็นกล้วยพื้นเมืองของจังหวัดตรัง ต่อมาได้มีเกษตรกรได้นำพันธุ์ไปปลูกพร้อมทำสวนยางในจังหวัดระยอง เดิมเข้าใจว่าเป็นพันธุ์เดียวกับพม่าแหกคุกเพราะเป็นกล้วยที่มีผลขนาดใหญ่เหมือนกัน แต่ภายหลังนายสมรรถชัย ฉัตราคม อดีตประธานชมรมรักษ์กล้วย ได้ตรวจสอบพบว่าเป็นคนละพันธุ์กัน จึงได้นำมาขยายพันธุ์โดยวิธีเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อจนแพร่หลายทั่วไป เป็นกล้วยที่มีขนาดใหญ่

ลำต้น เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 30 - 35 เซนติเมตร ส่วนสูงประมาณ 3.50 - 4.50 เมตร กาบลำต้นด้านนอกสีเขียวสดมีนวลเล็กน้อย กาบด้านในสีเขียวอ่อนหน่อเกิดห่างลำต้นแม่จำนวน 6 - 8 หน่อ โดยจะเป็นหน่อใบแคบสูงขึ้นมาอย่างน้อย 80 เซนติเมตร จึงจะเปลี่ยนเป็นหน่อใบกว้าง

ใบ แผ่นใบกว้างทางใบยาวประมาณ 3.50 เมตร สีเขียวสดเป็นมัน ร่องใบชิดก้านใบเขียวอ่อนเปราะหักง่าย

ปลี รูปทรงกระบอกปลายแหลมขนาดใหญ่ กาบปลีด้านนอกสีแดงอมม่วงด้านในสีแดงสด เมื่อบานเปิดม้วนขึ้นเห็นผลกล้วยสีเขียวอ่อนกาบปลีจะค้างอยู่บนหวีกล้วย 2 - 3 วัน จึงจะหลุดไป

ผล ใน 1 เครือจะมี 6 - 8 หวี ๆ ละ 14 - 16 ผล ขนาดกว้าง 7 ซม. ยาว 20 เซนติเมตร ผลอ่อนขนาดใหญ่สีเขียวอ่อนรูปเหลี่ยมยาวเกือบเท่ากันทั้งหัวและท้าย ผลแก่สีเขียวเป็นมันปลายผลทู่เมื่อสุกสีเหลืองสดเปลือกหนา เนื้อสีขาวค่อนข้างเหนียว กลิ่นหอมคล้ายกล้วยน้ำว้า

อายุ ตั้งแต่ปลุกด้วยหน่อถึงออกปลีประมาณ 10 เดือน และหลังจากออกปลีถึงผลแก่ประมาณ 100 วัน

การใช้ประโยชน์ ผลดิบแก่จัดฝานทอดน้ำมันรสชาติใกล้เคียงมันฝรั่ง ผงสุกเชื่อมน้ำตาลทรายจะได้กล้วยเชื่อมสีขาวใสเป็นเงาและเหนียวนุ่มกว่ากล้วยน้ำว้า

ภาพ 4 กล้วยนมหมี
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 7 กล้วยนมหมี
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

3. กล้วยพม่าแหกคุก Musa (ABB) 'Phama Haek Kuk'

แหล่งที่พบกล้วยพม่าแหกคุก (มียีโนมเป็น ABB) เดิมมีการปลูกปะปนกันไปกับกล้วยน้ำว้าบริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในจังหวัดอ่างทอง ภายหลังเกษตรกรไม่นิยมจึงเลิกปลูก นายสมรรถชัย ฉัตราคม อดีตประธานชมรมรักษ์กล้วยพบว่าเหลืออยู่ในสภาพใกล้สูญพันธุ์ที่อำเภอป่าโมก เมื่อปี พ.ศ. 2534 จึงได้นำพันธุ์ไปปลูกอนุรักษ์เอาไว้ นิยมขยายพันธุ์ด้วยการแยกหน่อเพราะไม่กลายพันธุ์เหมือนวิธีการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อเป็นกล้วยที่มีขนาดใหญ่

ลำต้น เส้นผ่าศูนย์กลาง 30 - 35 เซนติเมตร ส่วนสูงประมาณ 3.50 - 5.50 เมตร กาบลำต้นด้านนอกสีเขียวสดบริเวณโคนต้นมีคล้ำมีปื้นสีน้ำตาลเข้ม หน่อเกิดห่างจากลำต้นแม่มีขนาดใหญ่จำนวน 5 - 8 หน่อ

ใบ แผ่นใบกว้างทางใบยาวประมาณ 3.50 เมตร สีเขียวเข้มเป็นมัน ร่องใบชิดก้านใบสีเขียวสดแข็งแรง

ปลี รูปทรงกระบอกปลายแหลมขนาดใหญ่ กาบปลีด้านนอกสีแดงอมม่วง ด้านในสีแดงสดเมื่อบานเปิดม้วนขึ้นเห็นผลกล้วยสีเขียวเข้ม กาบปลีจะค้างอยู่บนหวีกล้วย 2 - 3 วัน จึงจะแห้งหลุดไป

ผล ใน 1 เครือจะมี 11 - 16 หวี ๆ ละ 14 - 20 ผล ขนาดผลกว้าง 5.5 เซนติเมตร ยาว 18 เซนติเมตร ลักษณะเป็นเหลี่ยมค่อนข้างยาว ผลดิบสีเขียวจัดเป็นมัน ผลสุกสีเหลืองส้มเปลือกหนา เมื่อผลเริ่มสุกใหม่ใน 1 หวีจะมีทั้งสีเขียวของผลดิบและเหลืองของผลสุกตัดกันอย่างน่าดู เนื้อผลสีขาวค่อนข้างเหนียวงอมจัด เนื้อเละ รสหวานหอม

อายุ ตั้งแต่ปลูกด้วยหน่อถึงออกปลีประมาณ 15 เดือน อายุตั้งแต่ออกปลีถึงผลแก่จัด 130 วัน

การใช้ประโยชน์ คล้ายกล้วยน้ำว้า เช่น รับประทานผลสุก ผลดิบ กล้วยฉาบ กล้วยทอด บวชชี หากนำมาเชื่อมจะได้กล้วยสีขาวสวยเป็นเงา

ภาพ 10 กล้วยพม่าแหกคุก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 11 กล้วยพม่าแหกคุก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

4. กล้วยนมสาว (ชื่อพ้องทองกำปั้น นมสาวหาดใหญ่)

แหล่งที่พบกล้วยนมสาว (มียีโนมเป็น ABB) พบปลูกไม่มากนักในจังหวัดทางภาคใต้และพรมแดนไทย พม่า เช่น สงขลา กระบี่ เพชรบุรี ราชบุรี เป็นต้น โดยเฉพาะที่อำเภอสวนผึ้งที่จังหวัดราชบุรีมีสายพันธ์ที่ให้ผลผลิตและรูปร่างผลใหญ่กว่ากล้วยนมสาวจากแหล่งอื่นเป็นกล้วยขนาดกลาง

ลำต้น เส้นผ่าศูนย์กลาง 18 - 22 เซนติเมตร ส่วนสูง 2.20 - 3.00 เมตร กาบด้านนอกสีเขียวเจือน้ำตาล ตอนล่างมีประน้ำตาลเข้ม ตอนบนขึ้นไปมีสีเขียวนวลมาก กาบด้านในสีเขียวเจือชมพูหน่อเกิดชิดลำต้นจำนวน 8 - 12 หน่อ

ใบ ทางใบยาวแผ่นใบกว้างลู่ลงเล็กน้อยใบค่อนข้างบางสีเขียวสด ร่องใบกว้าง ขอบก้านสีชมพู แดง ก้านใบสีเขียวนวลโคนก้านใบมีประน้ำตาล

ปลี รูปทรงกระบอกปลายแหลมชี้ลงดิน กาบด้านนอกสีแดงเจือเขียว กาบด้านในสีชีด เมื่อบานกาบปลีเปิดม้วนขึ้นเห็นผลกล้วยสีเขียวอ่อน กาบปลีจะค้างอยู่บนหวีกล้วย 2 - 3 วัน จึงจะแห้งหลุดไป หลังติดผลหวีสุดท้ายแล้ว ปลีจะมีรูปร่างป้อมขึ้น

ผล ใน 1 เครือจะมี 6 - 7 หวี ๆ ละ 12 - 14 ผล ส่วนที่อำเภอสวนผึ้งพบว่า 1 เครือ จะมีถึง 16 หวี ผลมีลักษณะอ้วนป้อม ปลายผลงอน วัดส่วนกว้างที่สุด จะได้ประมาณ 4.0 - 4.2 เซนติเมตร ยาว 10.0 - 10.5 เซนติเมตร ผลดิบสีเขียวสดเป็นมัน เปลือกหนาผลสีเหลืองจัดเนื้อสีครีมอมส้มค่อนข้างแข็ง รสหวานกลิ่นหอม เฉพาะตัวคล้ายกล้วยหอมผสมกล้วยไข่

อายุ ตั้งแต่ปลูกด้วยหน่อถึงออกปลีประมาณ 8 เดือน และหลังจากออกปลีถึงผลแก่จัด 90 วัน

การใช้ประโยชน์ รับประทานผลสุก

ภาพ 12 ปลีกล้วยนมสาว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 13 กล้วยนมสาว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 14 กล้วยนมสาว
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

5. กล้วยซาบ้า

แหล่งที่พบกล้วยซาบ้า (มียีโนมเป็น ABB) เป็นกล้วยพื้นเมืองของประเทศฟิลิปปินส์ ต้นที่ชมรมรักษ์กล้วยรวบรวมพันธุ์นี้ไว้ คุณมงคล ลีราภิรมณ์ ได้คัดเลือกและนำเข้าจากประเทศฟิลิปปินส์ ราว 25 ปีมาแล้ว เป็นกล้วยที่มี

ลำต้น ขนาดใหญ่ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 38 - 45 เซนติเมตร สูงประมาณ 5.50 - 6.00 เมตร กาบด้านนอกสีเขียวสดเป็นมันเงา กาบด้านในสีเขียวอ่อน หน่อมีขนาดใหญ่ เกิดห่างต้นประมาณ 4 - 6 หน่อ

ใบ มีขนาดใหญ่แข็งแรง แผ่นใบกว้างสีเขียวทึบ หนากว่ากล้วยน้ำว้า ก้านใบสีเขียวนวลร่องใบชิด มีปื้นสีน้ำตาลอ่อนโคนใบเล็กน้อย

ปลี มีขนาดอ้วนใหญ่ประมาณ 60 เซนติเมตร กาบปลีด้านนอกสีแดงคล้ำปลายปี แหลมไม่มากนัก มีรอยเว้าที่ปลายกาบ กาบปลีด้านในสีแดงสด เมื่อบานเปิดม้วนขึ้นเช่นเดียวกับกล้วยน้ำว้าของไทย เห็นผลกล้วยสีเขียวสด ในช่วงที่ให้ผลตั้งแต่หวีที่ 1 - 4 ช่องระหว่างหวีเป็นระเบียบ แต่หลังจากนั้นจะเบียดกันแน่นชิด โดยจะติดผลราว 8 - 14 หวี ต่อจากนั้นปลีจะมีขนาดเล็กลง แต่คงรูปร่างป้อมสั้น คล้ายหัวใจเอาไว้

ผล ใน 1 เครือจะมี 8 - 14 หวี ๆ ละ 17 - 19 ผล ผลดิบรูปร่างเหลี่ยมปลายผลทู่สีเขียวนวล ผลแก่ยังมีเหลี่ยมไปจนกระทั่งสุก ขนาดผลกว้าง 5.0 - 5.6 เซนติเมตร ยาว 13 - 15 เซนติเมตร เปลือกหนาสีเหลืองไพล เนื้อสีครีม ไส้เหลืองค่อนข้างเหนียว กลิ่นหอมรสหวาน

อายุ ตั้งแต่ปลูกด้วยหน่อถึงออกปลีประมาณ 14 เดือน และอายุตั้งแต่ออกปลีถึงผลแก่จัด 150 วัน

การใช้ประโยชน์ เหมือนกล้วยน้ำว้าของไทย เช่น ปลีนำมาประกอบอาหาร ผลดิบแก่จัดฝานทอดน้ำมันเป็นกล้วยทอดกรอบ หรือหั่นเป็นชิ้น 4 เหลี่ยมเสียบไม้สลับเนื้อและสับปะรดย่างเป็นบาร์บีคิว ผลสุกทำเป็นกล้วยบวชชีได้น้ำสีขาวเพราะไม่มียาง ส่วนเนื้อกล้วยจะมีสีขาวเหลืองน่ารับประทาน ใบใช้ห่อของได้เหมือนกล้วยตานีกล้วยบวชชีได้น้ำสีขาวเพราะไม่มียาง ส่วนเนื้อกล้วยจะมีสีขาวเหลืองน่ารับประทาน ใบใช้ห่อของได้เหมือนกล้วยตานี

ภาพ 15 กล้วยซาบ้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 16 กล้วยซาบ้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 17 กล้วยซาบ้า
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

6. กล้วยมาฮอย กล้วยหอม 2 เครือ (ไทย)

แหล่งที่พบกล้วยมาฮอย (มียีโนมเป็น AAA) ประเทศอินโดนีเซีย ในราวปี 2538 อาจารย์สุรัตน์ วัณโน ได้นำต้นพันธุ์เข้ามาจากประเทศสหรัฐอเมริกา ทางชมรมรักษ์กล้วยไม้ได้นำไปปลูกในแปลงรวบรวมพันธุ์ จังหวัดกำแพงเพชร

ลำต้น เป็นกล้วยที่มีลำต้นเตี้ยโดยมีส่วนสูงประมาณ 1.50 - 1.80 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางลำต้นประมาณ 18 - 22 เซนติเมตร กาบลำต้นด้านนอกสีน้ำตาลอมแดงกาบด้านในสีแดงเจือชมพู (จัดอยู่ในกลุ่มของกล้วยหอมเขียว)

ใบ ทางใบยาวประมาณ 120 เซนติเมตร แผ่นใบกว้างหนาสีเขียวทึบ ก้านใบสีเขียว ร่องใบเปิดมีขอบสีน้ำตาลแดง

ข้อสังเกต ถ้าการเรียงซ้อนของใบเวียนไปรอบต้นเหมือนกล้วยทั่ว ไปมักจะให้ผลเป็นกล้วยเครือเดียว แต่ถ้าหน่อมีลักษณะค่อนข้างแบนการเรียงซ้อนของใบคล้ายกล้วยพัก แนวโน้มจะได้กล้วยที่มี 2 เครือ หรือมากกว่า

ปลี รูปทรงกระบอกปลายแหลม กาบด้านนอกสีแดงเจือเขียว เมื่อบานเปิดม้วนขึ้นสำหรับกล้วยมาฮอยจะมีลักษณะการออกเครือหลายแบบ เช่น

1. มี 1 ปลี เหมือนกล้วยปกติ และเจริญเติบโตต่อไปเป็นเครือ
2. มีปลีพุ่งออกมาจากยอดพร้อมกัน 2 ปลี และเจริญเติบโตต่อมาเป็น 2 เครือ
3. มี 1 ปลี เมื่อพ้นออกมาจากยอดแล้ววงกล้วยจะแบนและแยกเป็น 2 ปลี และเจริญเติบโตต่อมาเป็น 2 เครือ

4. มี 1 ปลี แต่เมื่อติดผลตามปกติได้ 4 - 5 หวี ส่วนปลายจะแยกเป็น 2 ปลี และพัฒนาติดผลไปคนละเครือ

5. มี 1 ปลี ให้ผลเหมือนกล้วยหอมปกติจนมดถึงหวีตีนเต่าต่อจากนั้นปลีจะแยกออกเป็น 2 ปลี และเจริญเติบโตต่อไปโดยไม่ออกติดผล

6. มีการโผล่ของปลีออกมาจากส่วนยอดจำนวนมากอาจถึง 4 - 5 ปลี และสามารถพัฒนาเป็นเครือกล้วยได้ทั้งหมด

ผล ใน 1 เครือ จะมีประมาณ 7 - 9 หวี ๆ ละ 14 - 16 ผล ขนาดผลกว้าง 3.8 - 4 เซนติเมตร ยาวประมาณ 16 - 16.5 เซนติเมตร ผลเหยียดตรงปลายผลมีจุกเล็กน้อย ผลดิบสีเขียวสด ผลแก่สีเหลืองอ่อนเปลือกหนา ถ้าบ่มในอุณหภูมิต่ำหรืออากาศหนาวเย็นเกิน 5 วัน จะได้กล้วยที่มีผิวสีเหลืองคล้ายกล้วยหอมทอง ผลสุกเนื้อสีครีม รสหวานจัด

อายุ ตั้งแต่ปลูกด้วยหน่อถึงออกปลีประมาณ 8 เดือน ละตั้งแต่ออกปลีถึงผลสุกประมาณ 95 วัน

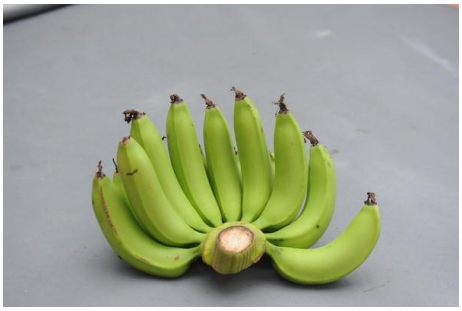
การใช้ประโยชน์ ปลูกเพื่อดูความแปลกประหลาด และรับประทานผลสด

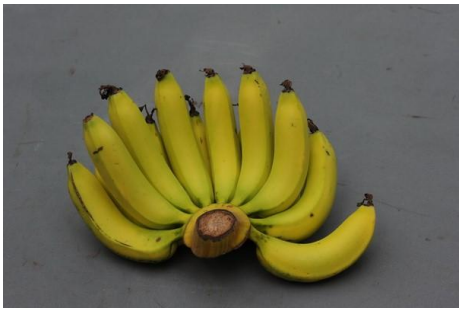
ภาพ 18 ปลีกล้วยมาฮอย
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 19 กล้วยมาฮอย
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 20 กล้วยมาฮอย
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 21 กล้วยมาฮอย
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

7. กล้วยปิซังแอมเปียง หอมชวา

แหล่งที่พบกล้วยปิซังแอมเปียง (มียีโนมเป็น AA) ประเทศอินโดนีเซียในชื่อ Pisang Ampaing โดยประมาณปี พ.ศ. 2529 พลอากาศตรีฉัตรชัย ชุตินันท์ แห่งกองทัพอากาศได้นำต้นพันธุ์มาจากแถบชวาใต้ ของประเทศอินโดนีเซีย มาปลูกที่บ้านแถบดอนเมือง และเผยแพร่ให้ชมรมรักษ์กล้วย ปลูกทดสอบเมื่อปี พ.ศ. 2543 พบว่าเป็นกล้วยที่มีผิวสวยกลิ่นหอมและเนื้อแน่น จึงได้นำไปปลูกในแปลงรวบรวมพันธุ์จังหวัดกำแพงเพชร

ลำต้น มีความสูงปานกลางประมาณ 2.10 - 2.30 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางลำต้นประมาณ 18 - 20 เซนติเมตร กาบลำต้นด้านนอกสีเขียวเจือน้ำตาลมีประสีน้ำตาลอ่อน กาบด้านในสีชมพูเจือเขียว หน่อเกิดชิดลำต้นแม่ จำนวน 6 - 10 หน่อ

ใบ ยาวปานกลาง แผ่นใบกว้าง สีเขียวสด ก้านใบสีเขียวอ่อน ร่องใบกว้างมีปีกสีแดง โคนก้านใบสีชมพู การเรียงตัวของก้านใบเกือบจะออกในแนวซ้าย - ขวา เหมือนรูปพัดกลาย ๆ (ใบช่วงบนและล่างเกือบจะอยู่ทับซ้อนกันมีเวียนเพียงเล็กน้อย)

ปลี รูปทรงกระบอกปลายแหลม กาบด้านนอกสีแดง กาบด้านในสีชีด เมื่อบานเปิดม้วนขึ้นเห็นผลกล้วยสีเขียวอ่อนลักษณะของเครือจะชี้ห่างจากลำต้นเกือบขนานกับพื้นดิน คล้ายกล้วยน้ำไท หลังติดหวีสุดท้ายแล้วจึงจะค่อยโน้มลงดินและปลีจะมีรูปร่างป้อมขึ้น

ผล ใน 1 เครือจะมี 4 - 7 หวี หวีละ 11 - 13 ผล ขนาดผลกว้าง 2.8 - 3.0 เซนติเมตร ยาว 15 - 16 เซนติเมตร มีเหลี่ยมเล็กน้อยผลค่อนข้างตรงปลายผลมีจุกไม่ชัดเจน ผลดิบสีเขียวอ่อน ผลแก่สีเขียวสด ผลสุกสีเหลืองจำปา เนื้อในสีส้มค่อนข้างกรอบ รสหวานจัดกลิ่นหอม

อายุ ตั้งแต่ปลูกด้วยหน่อถึงออกปลีประมาณ 10 เดือน และอายุตั้งแต่ออกปลีถึงผลสุกประมาณ 98 วัน

การใช้ประโยชน์ รับประทานผลสุก รสชาติคล้ายกล้วยไข่ แต่เนื้อแน่นกว่า

ภาพ 22 ปลีกล้วยปิซังแอมเปียง หอมชวา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 23 กล้วยปิซังแอมเปียง หอมชวา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 24 กล้วยปิซังแอมเปียง หอมชวา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 25 กล้วยปิซังแอมเปียง หอมชวา
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

8. กล้วยเล็บช้างกุด Musa (BBB) 'Lep Chang Kut'

แหล่งที่พบกล้วยเล็บช้างกุด (มียีโนมเป็น BBB) ส่วนใหญ่จะพบทางภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงไป โดยที่อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ซึ่งเรียกว่ากล้วยโกะ เกษตรกรบอกเล่าให้ฟังว่า ทหารญี่ปุ่นนำมาสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวบ้ายนิยมนำย่างกินกับกาแฟร้อนตอนเช้าๆ และแหล่งที่พบอีกแห่งหนึ่ง คือ ที่อำเภอนาแห้ง จังหวัดเลย ชาวบ้านเรียกว่า ตีบกุ บอกเล่าในทำนองเดียวกันว่าทหารญี่ปุ่นนำเข้ามานานแล้ว แต่อย่างไรก็ตามกล้วยเล็บช้างกุดนี้ น่าจะมีกำเนิดมาจากการผสมกันเองของกล้วยตานีและได้กล้วยลูกผสมที่ไม่มีเมล็ดขึ้นมา

ลำต้น เป็นกล้วยที่มี ลำต้น ค่อนข้างสูงโดยมีส่วนสูงประมาณ 3.80 - 4.00 เมตร มีเส้นผ่าศูนย์กลางลำต้น 25 - 28 เซนติเมตร กาบลำต้นด้านนอกสีเขียวอมเหลือง บริเวณโคนมีปื้นสีม่วงและนวลจับ กาบด้านในสีเขียวอ่อน หน่อเกิดห่างลำต้นแม่ จำนวน 4 - 6 หน่อ หน่ออ่อนสีเขียวเจือม่วงมีลักษณะโคนค่อนข้างแบนคล้ายกับกล้วยเทพรสมาก

ใบ ทางใบยาวประมาณ 3 เมตร แผ่นใบกว้างไม่มากนักสีเขียวเข้มท้องใบมีนวล ก้านใบสีเขียวอมเหลือง ร่องใบชิดมีขอบสีม่วงดำ

ปลี ก้านงวงค่อนข้างสั้นชี้ออกห่างลำต้น ปลีรูปทรงกระบอกปลายทู่ กาบปลีสีแดงอมม่วงบานเปิดขึ้นเล็กน้อยพอมองเห็นลูกกล้วยขนาดใหญ่ปลายผลทู่สีเขียวหม่น กาบปลีจะแห้งค้างอยู่บนหวีกล้วย

ผล ใน 1 เครือมี 6 - 7 หวี ๆ ละ 14 - 16 ผล รูปร่างป้อมสั้นเบียดกันแน่นในแต่ละหวี ผลมีขนาดกว้าง 5 เซนติเมตร ยาวเฉพาะผล 8 เซนติเมตร และก้านผลอีก 2 เซนติเมตร เมื่อดิบสีเขียวหม่น ผลสุกสีเหลืองเข้ม เปลือกหนา เนื้อสีครีมค่อนข้างเหนียว รสหวานจัด

อายุ ตั้งแต่ปลูกด้วยหน่อถึงออกปลี 10 เดือน และอายุตั้งแต่ออกปลีถึงผลสุก 140 วัน

การใช้ประโยชน์ ผลห่ามปิ้ง ย่าง ต้ม บวชชี ได้เนื้อเหนียวแน่นอร่อยน่ารับประทานผลสุก รับประทานสด ข้าวต้มมัด ขนมกล้วย

ภาพ 26 กล้วยเล็บช้างกุด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 27 กล้วยเล็บช้างกุด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 28 กล้วยเล็บช้างกุด
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

รายชื่อกล้วย ณ พิพิธภัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชรเฉลิมพระเกียรติ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร (สำรวจปี 2559)

จากการสำรวจปี 2559 ของพิพิธภัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชร เฉลิมพระเกียรติ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร พบว่า มีสายพันธุ์กล้วยอยู่ 13 กลุ่มดังนี้ 1. กลุ่มกล้วยน้ำว้า 2. กลุ่มกล้วยหักมุก 3. กลุ่มกล้วยนาก 4.กลุ่มกล้วยหอม 5. กลุ่มกล้วยไข่ 6. กลุ่มกล้วยเปรี้ยว 7.กลุ่มกล้วยเปลือกหนา 8. กลุ่มกล้วยน้ำ 9. กลุ่มกล้วยพิเศษ 10. กลุ่มกล้วยหอมผลสั้น 11. กลุ่มกล้วยหอมพิเศษ 12. กลุ่มกล้วยตานี 13. กลุ่มกล้วยประดับและกล้วยป่า

1. กลุ่มกล้วยน้ำว้า

1. กล้วยน้ำว้าค่อม	2. กล้วยน้ำว้ามะลิอ่อง	3. กล้วยน้ำว้าดง	4. กล้วยน้ำว้าดง
5. กล้วยน้ำว้ายักษ์	6. กล้วยน้ำว้านวลจันทร์	7. กล้วยน้ำว้าทองมาเอง	8. กล้วยน้ำว้าดำ
7. กล้วยน้ำว้าปากช่อง50	10. กล้วยน้ำว้าเงิน	11. กล้วยน้ำว้ายักษ์ (กาญจนบุรี)	

2. กลุ่มกล้วยหักมุก

1. กล้วยหักมุกสวน	2. กล้วยหักมุกส้ม	3. กล้วยหักมุกเขียว	4. กล้วยหักมุกทอง
5. กล้วยหักมุกพม่า	6. กล้วยหักมุกนวล	7. กล้วยราชาปุริ, หักมุกแขก	

3. กลุ่มกล้วยนาก

1. กล้วยนากไทย	2. กล้วยนากค่อม	3. กล้วยนากยักษ์ทองผาภูมิ	4. กล้วยครั่ง
5. กล้วยกุ้งเขียว	6. กล้วยสายน้ำผึ้ง	7. กล้วยกุ้งเขียวค่อม	8. กล้วยตาโหลน
9. กล้วยทองเสา			

4. กลุ่มกล้วยหอม

1. กล้วยหอมซุปเปอร์แคระ	2. กล้วยหอมทูม๊อค	3. กล้วยหอมอัฟริกา
4. กล้วยหอมเสียนเจียนเชียว	5. กล้วยมาฮวย	6. กล้วยหอมแกรนเนนด์
7. กล้วยหอมไฮเกท	8. กล้วยหอมเขียวค่อม	9. กล้วยหอมทองอยุธยา
10. กล้วยหอมทองกาบดำ	11. กล้วยหอมกระเหรี่ยง	12. กล้วยหอมปิซังอัมบน
13. กล้วยหอมเขียวต้นสูง	14. กล้วยหอมลามัท	15. กล้วยเงาะ
16. กล้วยหอมไต้หวัน	17. กล้วยหอมทองปอก	18. กล้วยหอมน้ำผึ้ง
19. กล้วยมัน	20.กล้วยหอมโปรย (ปิแซตะรอ)	21. กล้วยหอมศรีสระเกษ
22. กล้วยหอมพระประแดง	23. กล้วยหอมภูพาน	24. กล้วยหอมคอคด

5. กลุ่มกล้วยไข่

1.กล้วยไข่พระตะบอง, ไข่โนนสูง	2. กล้วยไข่กำแพงเพชร	3. กล้วยไข่ดำ	4. กล้วยตะกุ่ย
5. กล้วยไข่สวนผึ้ง	6. กล้วยไข่โบราณ	7. กล้วยรักษา	8. กล้วยไข่จีน

6. กลุ่มกล้วยเปรี้ยว

1. กล้วยลังกา	2. กล้วยทองเงย	3. กล้วยลังกานครสวรรค์
4. กล้วยทองส้ม	5. กล้วยกรู	6. กล้วยทองแขก

7. กลุ่มกล้วยเปลือกหนา

1. กล้วยพม่าแหกคุก	2. กล้วยนมหมี	3. กล้วยหิน	4. กล้วยโอกินาวา โรบัสต้า
5. กล้วยซาบ้า ฟิลิปปินส์	6. กล้วยซาบ้า (ต้นลาย)	7. กล้วยตีบคำ	8. กล้วยนางกลายสุรินทร์
9. กล้วยสามเดือนพิจิตร	10. กล้วยนิ้วมือนาง	11. กล้วยตีบมุกดาหาร	12. กล้วยเล็บช้างกุด
13. กล้วยน้ำเชียงราย	14. กล้วยหวานทับแม้ว	15. กล้วยป่าดอยปุย	16. กล้วยฮอนดูรัส
17. กล้วยอร่อย	18. กล้วยตีบยา	19. กล้วยเทพรส, ทิพรส,ปลีหาย	

8. กลุ่มกล้วยน้ำ

1. กล้วยน้ำไท	2. กล้วยน้ำฝาด	3. กล้วยน้ำนม
4. กล้วยน้ำนมแขก	5. กล้วยน้ำนมเชียงใหม่	6. กล้วยทองโฮ๊ะ

9. กลุ่มกล้วยพิเศษ

1.กล้วยกล้าย	2. กล้วยงาช้าง	3. กล้วยกาไน	4. กล้วยขนุน
5.กล้วยเทพพนม	6. กล้วยนางพญา	7. กล้วยจี่	8. กล้วยแส้ม้า
9. กล้วยแลนดี้	10. กล้วย นิ้วนางรำ	11. กล้วยกรัน	12. กล้วยนีพูแวน
13. กล้วยเนื้อทอง	14. กล้วยแดงฮาวาย	15. กล้วยคอแข็ง	16. กล้วยนมแพะ
17.กล้วยสาวกระทืบหอ	18. กล้วยปิชังปาปาน	21. กล้วยนิ้วจระเข้ (อัมพวา)	20. กล้วยปิชังซูซู
22. กล้วยปิชังแอมเปียง	23. กล้วยเข็ม	24. กล้วยโรส	25.กล้วยกอกหมาก
26. กล้วยนิ้วพญาสาระวิน	27. กล้วยมาแนงก์	28. กล้วยไข่ทองร่วง	29. กล้วยน้ำโว้
30. กล้วยน้ำนมราชสีห์	31. กล้วยลูกใส้ดำ	32. กล้วยแปซิฟิกแพลนเทน	

10. กลุ่มกล้วยหอมผลสั้น

1. กล้วยหอมผลสั้น	2. กล้วยตำนวล	3. กล้วยเขียวปากช่อง
4. กล้วยขมบุรีรัมย์	5. กล้วยแซรอ	6. กล้วยตีนเต่า
7. กล้วยหอมทิพย์นครสวรรค์	8. กล้วยนมนาง	9. กล้วยสา

11. กลุ่มกล้วยหอมพิเศษ

1. กล้วยเล็บมือนาง	2. กล้วยหอมจำปา	3. กล้วยนมสาว	4. กล้วยทองดอกหมาก
5. กล้วยน้ำหมาก	6. กล้วยทองกำปั้น	7. กล้วยหอมจันทร์	

12. กลุ่มกล้วยตานี

1.กล้วยตานีสุโขทัย	2. กล้วยตานีอิสาน	3. กล้วยตานีเหนือ	4. กล้วยตานีใต้
5. กล้วยตานีลูกนวล	6. กล้วยตานี (อ.สุทธิพันธ์)	7. กล้วยตานีดำ	8. กล้วยตานีกิ่วจันทร์

13. กลุ่มกล้วยประดับและกล้วยป่า

1.กล้วยป่าปลีเหลือง	2. กล้วยป่าปลีส้ม	3. กล้วยป่าดอยมูเซอร์	4. กล้วยป่าระยอง
5. กล้วยป่ากาญจนบุรี	6. กล้วยป่าปลีเหลืองแม่ริม	7. กล้วยป่าปลีตั้ง (บางหิน)	8. กล้วยป่าปลีส้ม (นาคราช)
11. กล้วยเสือพราน	12. กล้วยโทน	13. กล้วยบัวหลวง	14. กล้วยบัวสีส้ม
15. กล้วยบัวชมพู	16. กล้วยบัวสีแดงกำมะหยี่	17. กล้วยคุณหมิง	18. กล้วยร้อยปลี
19. กล้วยร้อยหวี	20. กล้วยด่างฟลอริด้า	21. กล้วยฟลาว่า	22. บัวส้มกลีบซ้อน (สวนนงนุช)
23. กล้วยป่าปลีม่วง (บปัทม์)	24. กล้วยป่า Royal Pink สีชมพู (สวนนงนุช)		

บทสรุป

กล้วยเป็นพืชอาหารที่มีความสำคัญสามารถใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วน ตั้งแต่เป็นอาหาร เครื่องมือ เครื่องใช้ เส้นใยสิ่งทอ สมุนไพร และอุปกรณ์ทางการแพทย์ แต่มีน้อยคนที่จะรู้จักกล้วยอย่างแท้จริง หากอยากรู้จักกล้วยให้มากขึ้นก็ต้องเดินทางมาที่จังหวัดกำแพงเพชร หรือเรียกว่า เมืองกล้วยไข่ เพราะว่าจังหวัดกำแพงเพชรขึ้นชื่อว่าปลูกกล้วยไข่ได้รสชาติดีที่สุดในประเทศและด้วยชื่อเสียงอันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด ซึ่งพิพิธภัณฑสถานจังหวัดกำแพงเพชร เฉลิมพระเกียรติ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร เป็นศูนย์รวมแหล่งเรียนรู้สายพันธุ์กล้วยที่คุณค่าทางวัฒนธรรมต่อชาวกำแพงเพชร ซึ่งคนที่สนใจเรื่องกล้วยรวมไปถึงคนที่ชอบกินกล้วยไม่ควรพลาด

บรรณานุกรม

ไทยรัฐออนไลน์. (31 สิงหาคม 2559). *แล้งกระทบกล้วยไข่กำแพงเพชร เกรดเอราคาพุ่ง หวีละกว่า 80 บาท.* https://www.thairath.co.th/news/local/708045

เบญจมาศ ศิลาย้อย. (2545). *กล้วย.* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พระโสภณคณาภรณ์ (21 เมษายน 2559). *หวีกล้วยไข่พระตะบอง.* คลังทรัพยากรการศึกษาแบบเปิด. https://oer.learn.in.th/search_detail/result/21380

ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ บ้านหนองจอกพัฒนา อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร

ธฤษวรรณ ธรรมสอน[1] และเยาวลักษณ์ ใจวิสุทธ์หรรษา[2]

บทนำ

ผ้าทอเป็นศิลปะแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น อันมีความผูกพันเชื่อมโยงวิถีชีวิต ความเชื่อ และพิธีกรรมของไทย ศาสตร์และศิลป์การทอผ้าได้รับการถ่ายทอดและสืบสานมาต่อกันมารุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน การทอผ้าในหลายท้องถิ่นยังคงรักษารูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ผ้าทอจึงเป็นมรดกทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมาในอดีตอันเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มคน จากหลักฐานทางโบราณคดี พบว่า ดินแดนที่เป็นราชอาณาจักรไทยมีการทอผ้ามากกว่า 2,500 ปี ผ้าทอที่สร้างขึ้นเป็นครั้งแรกเป็นเพียงผ้าพื้นสีธรรมชาติไม่มีลวดลาย ต่อมามีได้มีการสร้างลวดลายผ้าด้วยการพิมพ์ ลวดลายเหล่านี้มีการพัฒนาต่อมาจนถึงยุคที่มนุษย์รวมกันเป็นเผ่าและอาณาจักร โดยใช้ลายผ้าเป็นเครื่องหมายของกลุ่มที่แสดงออกถึงความเชื่อผ่าน สัญลักษณะ ศิลปะการทอผ้ามีการพัฒนาเรื่อยมาจนถึงยุคที่คนไทยรวมตัวกันเป็นอาณาจักรต่าง ๆ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 มีการทอผ้าขึ้นเพื่อใช้สอยในครอบครัวและเป็นการแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน ผ้ามีบทบาทสำคัญตั้งแต่การใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มโดยตรงตลอดจนการใช้ผ้าเข้าไปเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อวัฒนธรรม ศาสนา และสังคม ผ้านับว่า มีความสำคัญในการค้าและเศรษฐกิจอีกด้วย (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2530)

การทอผ้าเป็นหัตถกรรมอย่างหนึ่งที่ทำสืบต่อกันมาเป็นเวลาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี สันนิษฐานจากประวัติศาสตร์ไทยได้กล่าวไว้จากหลักฐานการแต่งกายของกษัตริย์เจ้านาย ข้าราชการคหบดีในสมัยนั้นได้กล่าวไว้เกี่ยวกับเรื่องการส่งส่วยมักกว่าว่า “ส่งผ้าทอเป็นมัด น้ำผึ้ง ไม้หอม” และอื่น ๆ เป็นเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งการทอผ้านับว่าเป็นศิลปะที่ผู้เป็นช่างทอต้องมีความสามารถในการใช้สีของเส้นด้ายประกอบกันให้เกิดความสวยงามเหมาะสม และการแต่งแต้มสีทำให้เกิดลวดลาย การย้อม โดยเฉพาะผ้าที่เรียกว่า“ผ้ามัดหมี่” หากผู้ใดได้จับชมแล้วยากที่จะวางลงได้

การทอผ้านับว่าเป็นสถาปัตยกรรมอีกด้วย เพราะช่างทอผ้าต้องออกแบบลายผ้าของตนเองขึ้นมา โดยการนำลักษณะต่าง ๆ ของธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ ดาว เดือน สัตว์ ของใช้มาคิดประดิดประดอยเป็นลายผ้า จนมีชื่อเรียกตามลักษณะของสิ่งเหล่านั้น เช่น ดอกแก้ว บ่าง กระเบี้ย (ผีเสื้อ) คันร่ม ขอคำเดือน ขิด สำรวจ (จรวด) หงส์ และการพัฒนาลายผ้าจากที่คิดให้มีความซับซ้อนสวยงามยิ่งขึ้น เช่น ลายขอซ้อมน้อย (เล็ก) ซ้อมใหญ่ ลายด่านน้อย ด่านกลาง ด่านใหญ่ หงส์น้อย ลายหงส์ใหญ่

การสืบทอด การถ่ายทอด ในสมัยโบราญผู้คนเรียนรู้หนังสือน้อยแทบไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนเลยโดยเฉพาะผู้หญิง ซึ่งต้องมีหน้าที่ในงานบ้านเลี้ยงลูก ทำงานทอผ้า เพื่อใช้ในการนุ่งห่มของคนในครอบครัว หลังเวลาว่างจากการทำนาทำไร่ อาศัยเวลากลางคืนบ้าง เวลาหยุดพักเพื่อรอคอยการเก็บเกี่ยวผลผลิตบ้าง นับว่าเป็นงานหนักพอสมควรสำหรับหญิงไทย เพราะเมื่อเลิกงานประจำวันแล้วยังต้องประกอบอาชีพดูแลลูก ๆ และสามีให้รับประทานอาหารจนอิ่มและเข้านอนแล้ว ตนเองก็ยังมิได้พักผ่อนหลับนอนยังต้องนั่งเก็บฝ้าย (เก็บสิ่งเจือปนออกจากปุยฝ้าย) เข็นฝ้าย ดีดฝ้าย มัดหมี่ เพื่อเตรียมไว้เมื่อว่างเว้น จากการทำงานจริง ๆ แล้วจึงจะทำการทอผ้า

การถ่ายทอดเทคโนโลยีต่าง ๆ ในสมัยนั้น ต้องอาศัยความจำจากการปฏิบัติ จึงทำให้เกิดความชำนาญ ไม่มีการบันทึกเป็นภาพหรือลายลักษณ์อักษรแต่อย่างใด ถ่ายทอดจากแม่สู่ลูก หรือเครือญาติใกล้ชิดจึงเปรียบเสมือนเป็นการสืบสายเลือดเลยก็ว่าได้

---

[1] เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2] อาจารย์ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

การทอผ้าแต่โบราณจะใช้ใยไหมและใยฝ้ายเป็นวัตถุดิบหลักในการทอผ้า เพราะไม่มีเส้นใยสังเคราะห์อื่นใดที่จะมาแทนเส้นใยไหมและฝ้ายได้ดี บางกลุ่มบางสถานที่ได้นำวัสดุอื่นมาใช้ เช่น ป่าน ใบสับปะรด ปอ ใบเตยหนาม มาทำเป็นวัสดุในการทอผ้า แต่ก็ไม่ได้รับความนิยามเพราะไม่เกิดความนิ่มทำให้ระคายเคืองร่างกาย สู้ใยไหมและฝ้ายไม่ได้ (กศน.อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี, 2556)

โดยการทอผ้าเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่คนไทยรุ่นปัจจุบันต้องช่วยกันอนุรักษ์ไว้ ในสมัยก่อนผู้หญิงไทยจะทำเครื่องใช้ต่าง ๆ ในบ้านเอง งานสำคัญอย่างหนึ่งคือการทำเสื้อผ้า ผ้านุ่ง ผ้าห่มไว้ใช้กันในครอบครัว ในพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย ก็ต้องใช้ผ้า ผ้าทอจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตคนไทย (อมรา จิวาลักษณ์, 2546)

คำสำคัญ : ผลิตภัณฑ์ชุมชน, ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ

ความเป็นมาของการทอผ้าสีธรรมชาติ บ้านหนองจอกพัฒนา อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร

จังหวัดกำแพงเพชร มีกลุ่มทอผ้าที่ได้มาตรฐานและเป็นระบบ คือหมู่บ้านใหม่ศรีอุบล หมู่ที่ 8 ตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ที่มีการทอผ้า อย่างเป็นระบบและครบวงจรมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 แต่ยังไม่สามารถผลิตด้ายด้วยตนเองได้ เพราะการหาซื้อมามีต้นทุนที่ถูกกว่ามาก การผลิตผ้าจากการปั่นด้าย จนกระทั่งถึงการทอผ้า ตัดเย็บ และขายปลีกและขายส่ง อย่างครบวงจร มีระบบและสามารถเลี้ยงตนเองได้ โดยได้รับการสนับสนุนจากจังหวัดกำแพงเพชร และองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งโพธิ์ทะเลอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชาชนมีรายได้จากการทอผ้า ตัดเย็บและเลี้ยงตัวได้ หลังจากการทำไร่ทำนา หรือว่างจากการทำเกษตรกรรมนับว่าเป็นตัวอย่างที่ดี สำหรับการรวมกลุ่มการทำงานอย่างเข้มแข็งของประชาชน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งมากขึ้น (สันติ อภัยราช, 2558)

บ้านหนองจอกพัฒนา อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร เป็นอีกชุมชนที่มีประชากรที่ย้ายถิ่นฐานมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยย้ายถิ่นฐานมาจาก อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด และได้นำภูมิปัญญาการทอผ้า ตั้งแต่การปลูกฝ้าย การปั่น การย้อม และการทอผ้า โดยใช้เวลาว่างหลักจากเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรโดยมีการร่วมกลุ่มกันประกอบอาชีพทอผ้า โดยมีกลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มองค์กร ห้าง ร้าน บริษัท และหน่วยงานของรัฐ ปัจจุบันกลุ่มผ้าทอหนองจอกพัฒนามีความต้องการที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างความหลากหลายให้กับลูกค้าเดิม และแสวงหาลูกค้าใหม่ ดังภาพ

ภาพ 1 สถานที่ตั้งของกลุ่มผ้าทอย้อมสีธรรมชาติบ้านหนองจอก อำเภอคลองคลุง จังหวัดกำแพงเพชร (ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ประวัติความเป็นมาของการทอผ้าสีธรรมชาติ บ้านหนองจอกพัฒนา อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร กล่าวโดย นางวิรส สอนนอก ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 9 บ้านหนองจอกพัฒนา ตำบลท่ามะเขือ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร ได้เรียนรู้การย้อมสีผ้าด้วยสีธรรมชาติจากการเข้ารับการอบรมโดยศูนย์วิชาการและเทคโนโลยีสิ่งทอผ้าพื้นบ้าน (ฝ้ายแกมไหม) สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำหรับการทอผ้าได้เรียนรู้ และได้รับการถ่ายทอดจาก นางนา หอมดวง อายุ 85 ปี ซึ่งเป็นมารดา ผลิตผลงานที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นผ้าขาวม้า ผ้าคลุมไหล่ ผ้าตัดเสื้อ เป็นต้น ซึ่งเป็นผ้าที่ย้อมจากสีธรรมชาติทั้งสิ้น ผลิตภัณฑ์ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติของนางวิรส สอนนอก มีคุณภาพดี มีลูกค้าสนใจติดต่อขอซื้อเพื่อนำไปจำหน่ายและหรือนำไปตัดเสื้อผ้า เป็นของฝากในโอกาสต่าง ๆ ทำให้เพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว นอกจากการทำสวน ในการดำเนินงานผลิตผ้าย้อมสีธรรมชาติจะใช้เวลาในการดำเนินงานประมาณ 5 วัน และได้แบ่งผลิตภัณฑ์ ดังนี้ (วิรส สอนนอก, การสัมภาษณ์, 2 กันยายน 2560)

1. ผ้าขาวม้า (สีธรรมชาติ)
2. ผ้าขาวม้า (สีเคมี)
3. ผ้าคลุมไหล่สีธรรมชาติ
4. ผ้าถุงมัดหมี่
5. ผ้าทอขัดลายพื้นฐาน

ขั้นตอนและกระบวนการผลิตผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ

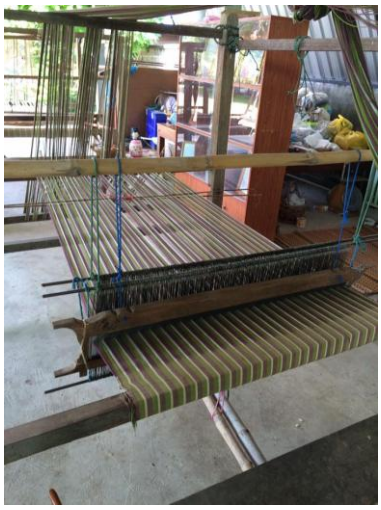
ปัจจุบันการทอผ้ามีวิวัฒนาการโดยการประยุกต์ลายต่าง ๆ ผสมผสานกันเป็นลายใหม่ ๆ รวมทั้งผ้าแต่งเสื้อสุภาพบุรุษ - สตรี โดยให้สีที่แตกต่างจากของเดิมออกไปตามความนิยมของผู้ซื้อ กรรมวิธีและเทคนิคในการทอผ้าให้เกิดลวดลายต่าง ๆ เป็นเทคนิคและความสามารถของแต่ละคน หลักใหญ่ของการทอผ้าก็คือการนำเส้นฝ้ายหรือไหมมาขัดกันให้เป็นลาย โดยขึ้นเส้นกลุ่มหนึ่งเป็นหลัก เรียกว่า เส้นยืนแล้วใช้อีกเส้นหนึ่งเรียกว่าเส้นพุ่ง สอดตามขวางของเส้นยืน เมื่อสานขัดกันก็จะเป็นลวดลายต่างๆ ผ้าบางชนิด ผู้ทอจะคิดหาวิธีสอดด้ายและสอดสีสลับกัน บางวิธีก็จะจับผูกและมัดเน้นเป็นช่วง ๆ หรืออาจจะยกด้ายที่ทอเป็นระยะ ๆ ทำให้เกิดลวดลายสวยงามผู้ทอต้องสามารถจดจำลวดลายที่ตนคิดประดิษฐ์ได้ ถึงแม้แต่ละลวดลายจะมีความซับซ้อนและหลากหลาย แต่เขาก็สามารถนำมาประสานกันได้อย่างเหมาะเจาะ งดงาม แสดถึงภูมิปัญญาและความสามารถของชาวชนบทเป็นอย่างดี ผ้าทอมือจึงมีเทคนิคการทอและความสวยงามเป็นที่สุด ดังภาพ

ภาพ 2 การผลิตผ้าทอย้อมสีธรรมชาติบ้านหนองจอก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 3 การผลิตผ้าทอย้อมสีธรรมชาติบ้านหนองจอก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 4 การผลิตผ้าทอย้อมสีธรรมชาติบ้านหนองจอก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 5 การผลิตผ้าทอย้อมสีธรรมชาติบ้านหนองจอก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 6 การผลิตผ้าทอย้อมสีธรรมชาติบ้านหนองจอก
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

วัตถุประสงค์ของการผลิต

1. เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพเกษตรกรร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาอาชีพ
2. เพื่อให้เกษตรกรพัฒนาบทบาทความสามารถของตนเองด้วยการทอผ้าและย้อมสีธรรมชาติ เพื่อเป็นอาชีพเสริมให้กับเกษตร
3. เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มมีความสามัคคี เรียนรู้ร่วมกันและแก้ปัญหาด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี
4. เพื่อให้กลุ่มอาชีพส่งเสริมเกษตรกรเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้และเป็นแกนนำในการพัฒนาอาชีพของกลุ่มต่อไป
5. ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพได้รับรองมาตรฐาน มผช.

วัตถุดิบและส่วนประกอบ

1. ไหมสังเคราะห์อุปกรณ์ในการผลิต
2. กี่
3. ก้านสวย
4. ไนปั่นฝ้าย
5. หลอดใส่ฝ้าย
6. อักกวักฝ้าย
7. ไม้คอนอัก
8. หลักเผือ
9. หลักหลอด
10. ฟืม

ขั้นตอนการทอผ้าฝ้าย

การทอผ้าย้อมสีธรรมชาติของอำเภอไทรงาม ส่วนใหญ่ทอด้วยฝ้ายซึ่งมีขั้นตอนการเตรียมฝ้ายและการทอผ้า ดังนี้

<u>การเตรียมเส้นฝ้ายที่จะนำไปทอ</u>

1. นำฝ้ายที่ได้แยกเป็นเส้นด้าย ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “ การกวักด้าย ”

2. นำเส้นฝ้ายที่กวักแล้ว ไปเตรียมทอ (ภาษาถิ่นเรียกว่า คันลาย) แล้วจึงเลือกเอาลายแบบที่ต้องการนำไป “สืบหูก” คือ สอดเป็นลายยืนเข้มกับฟืมที่ใช้ทอ

3. นำเส้นฝ้ายไปนั่งปั่นใส่ในหลอดที่ทำจากแท่งเล็ก ๆ ที่ไส้กลางจะกลวง ปั่นให้มีขนาดหลอดไม่ใหญ่จนเกินไป ใส่ในกระสวยได้

ขั้นตอนการทอ

1. นำฝ้ายเส้นไปกางในกี่ที่จะใช้ทอ

2. นำเส้นด้ายที่ปั่นไว้ในหลอดมาทอตามลายที่ต้องการ

กระบวนการย้อมสีธรรมชาติ

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการย้อมสีธรรมชาติ

การย้อมสีธรรมชาติด้วยวัสดุต่าง ๆ ก็จะได้สีที่ออกมาแตกต่างกันไป ตามภูมิปัญญาของผู้ย้อมผ้าในอดีต ซึ่งมีความชาญฉลาดเป็นอย่างยิ่งในการคิดค้นเอาสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและใกล้ตัวมาทำการทดลอง จากการสังเกต ช่างคิดและจดจำ จึงทำให้บรรพชนในรุ่นต่อๆ มาต่างยึดถือเอาวิธีการดังกล่าวมาใช้ อันเป็นผลให้เกิดประโยชน์อย่างมากมายแก่อนุชนรุ่นหลังและต่อ ๆ ไป

สีธรรมชาติที่ใช้

สีธรรมชาติที่ใช้ทั้งหมดได้จากพืช จากเปลือกไม้ ใบไม้ และลูกไม้ เช่น เปลือกต้นเพกาให้สีเขียวแก่ ลูกมะเกลือ ใบเหวให้สีเขียวอ่อน ลกกระบก (มะลื่น) ให้สีเทา และครั่งให้สีชมพูอมม่วง วิธีการสกัดน้ำสีจากส่วนต่าง ๆ ของพืชแตกต่างกันไป ในกรณีที่เป็นใบน้ำสีมักจะได้มาจากการหมักใบ ถ้าเป็นลูกไม้ เช่น ลูกมะเกลือ น้ำสีจะได้จาการหมักลูกมะเกลือที่ถูกทุบจนแหลกละเอียดแล้ว ส่วนในกรณีของเปลือกไม้หรือรากไม้จะนำมาสับเป็นชิ้นเล็ก ๆ บาง ๆ แล้วนำมาต้มจึงจะได้น้ำสีที่ต้องการ สีธรรมชาติที่ใช้ที่บ้านหนองปิ้งไก่ส่วนใหญ่ได้จากการเก็บพันธุ์พืชเหล่านี้มาจากบนเขาและในป่า น้ำสีที่สกัดได้จากพืชในแต่ละครั้งก็ยังให้สีที่แตกต่างกันไปบ้าง

การย้อมสีสิ่งทอที่ใช้วัสดุจากธรรมชาติ

ด้วยภูมิปัญญาของคนรุ่นปู่ย่าตายายที่ได้ศึกษาทดลองซ้ำแล้วซ้ำอีก จนกระทั่งได้องค์ความรู้ในการย้อมสีผ้าด้วยวัสดุธรรมชาติที่ไม่เป็นพิษต่อผู้คน สัตว์และธรรมชาติ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้กลายเป็นหนึ่งในเครื่องมือหาเลี้ยงชีพของพี่น้องชาวชนบท ผู้ซึ่งมีบทบาทและส่วนร่วมโดยตรงในการดำรงไว้ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอันงดงาม สียอมผ้าที่ได้จากธรรมชาติเกิดจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติหลาย ๆ อย่าง นับตั้งแต่ต้นไม้ พืช สัตว์ แร่ธาตุต่าง ๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1 ส่วนของพืชที่ให้สีไปใช้ประโยชน์

ส่วนต่าง ๆ ของพืช	วิธีการให้ได้มาซึ่งสี
ดอก	นำไปแช่และคั้นเอาน้ำสี
ใบและกิ่งก้าน	นำไปหมักและคั้นเอาน้ำสี
ผล - เมล็ด	นำไปโขลกและคั้นเอาน้ำสี
เปลือกและแก่น	นำไปต้มน้ำจนเดือดจะได้น้ำสี
ราก	นำไปแช่และคั้นเอาน้ำสี

ตารางที่ 2 ตัวอย่างสีจากธรรมชาติที่ได้จากพืช

ชนิดของวัสดุ	**ส่วนที่ใช้**	**สีที่ได้**
ขมิ้นชัน	หัว	เหลือง
ขนุน	แก่นของลำต้น	เหลือง
คำฝอย	ดอก	เหลือง
ขี้เหล็ก	แก่นของลำต้น	เหลืองเข้ม
มะม่วง	เปลือกของลำต้น	เขียว
เพกา	เปลือกของลำต้น	เขียวอ่อน
กระเจี๊ยบ	ดอก	แดง
ยูคาลิปตัส	ใบ	เขียวคราม
ยูคาลิปตัส	ใบ/กิ่งก้าน	น้ำเงินเข้ม
สมอ	ผล	เทา
มะพร้าวแห้ง	เปลือกของผล	น้ำตาล
สมอ	เปลือก/ลำต้น	น้ำตาล/เขียว
หูกวาง	ใบ	เขียวขี้ม้า
กระบก หรือ หมากเหลี่ยม	เปลือกของลำต้น	เทา
ยอป่า	ราก	น้ำตาล
สัก	ใบอ่อน, เปลือก, ลำต้น	น้ำตาล
แก่นฝาง	แก่นของลำต้น	แดง/ชมพู
ประดู่, นุ่น, สะเดา	เปลือกของลำต้น	น้ำตาล
อัญชัน	ดอก	ม่วง
กาบมะพร้าว	ผล	แดง/ชมพู/น้ำตาล
โกงกาง	เปลือก	น้ำตาลแก่
ข่า	ราก	แดง
ฉำฉา	เปลือก	นวลอมชมพู
กระหูด	เปลือก	เขียว
คำเงาะ	เมล็ด	ส้ม
ดอกทองกวาว	ดอก	ส้ม
คราม	ใบ กิ่ง ก้าน	น้ำเงินเข้ม
เข	แก่น	เหลือง
ต้นแสด	เมล็ด	ส้ม
ดอกอัญชัน	ดอก	เทาอมฟ้า น้ำเงิน
กระจาย	ผล	ดำ
ตะโก	ผล	ดำ
ประดู่	เปลือก	ม่วง
ปอแดง	เปลือก	แดงอ่อน
มะม่วงน้อย	เปลือก	เขียวขี้ม้า

ชนิดของวัสดุ	ส่วนที่ใช้	สีที่ได้
มะเกลือ	ผล	ดำ
สัก	ใบอ่อน	น้ำตาล
หว้า	ผล	ม่วงอ่อน
แถลง(มะพูด)	ราก	ตองอ่อน
ยอป่า	ราก	น้ำตาล
กระบก	ผล	เทา
ไม้หูควาย	เมล็ด	ดำ
ลกฟ้า	ต้น	น้ำตาล
หูกวาง	ใบ	เขียว
เหว	ใบ	เหลืองอ่อน

ตารางที่ 3 ตัวอย่างสีธรรมชาติที่ได้จากสัตว์

ชนิดของวัสดุ	ส่วนที่ใช้	สีที่ได้
ครั่ง	ตัวครั่ง	ม่วงแดง

ตารางที่ 4 ตัวอย่างสีธรรมชาติที่ได้จากแร่ธาตุ

ชนิดของวัสดุ	ส่วนที่ใช้	สีที่ได้
ดินแดง	ดินแดง	แดงอิฐ
โคลน	โคลน	เทาอ่อน

ขั้นตอนการดำเนินการย้อมสีธรรมชาติ

การทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ เป็นการย้อมผ้าด้วยวัสดุธรรมชาติ ผสมกับวัสดุอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดเป็นสีต่าง ๆ ในแต่ละแห่งจะมีวิธีการ ขั้นตอน และเทคนิควิธีย้อม ที่แตกต่างกันไป ช่างทอผ้าแต่ละคนมีวิธีการย้อมผ้าของตนเอง ซึ่งจะเก็บไว้เป็นความลับ และถ่ายทอดให้แก่ลูกสาว ปัจจุบันความลับเหล่านี้ได้สูญหายไปเป็นส่วนมาก คงเหลืออยู่แต่ในการทำสีเพียงบางสีเท่านั้น

การย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าในเขตอำเภอไทรงาม จะมีวิธีการที่คล้ายกัน แต่จะแตกต่างกันบ้างในด้านเทคนิค และอัตราส่วน ซึ่งจะแตกต่างกันตามความรู้และประสบการณ์ของแต่ละคนโดยทั่วไปแล้วจะมีขั้นตอน ส่วนประกอบ และวิธีการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมวัตถุดิบ

1. นำเส้นฝ้ายดิบมาแช่น้ำทิ้งไว้หนึ่งคืน จากนั้นนำมาซักให้สะอาดเพื่อเอาแป้งออก เส้นฝ้ายจะนุ่มพร้อมอุ้มสี นำมาต้มเพื่อช่วยละลายไขมัน

2. นำวัตถุดิบธรรมชาติจากพืชให้สีที่เราต้องการย้อม โดยนำส่วนของใบที่แก่จัดหรืออ่อนในพืชบางชนิด เช่น ใบสัก เปลือกไม้ นำมาสับให้เป็นชิ้นเล็กๆ โดยใช้อัตราส่วน ใบไม้ 2 กิโลกรัม ต่อ ฝ้าย 1 กิโลกรัม

ขั้นตอนที่ 2 ต้มใบไม้ที่สับแล้วประมาณ 1 ชั่วโมง อย่าให้น้ำเดือดเกินไป จากนั้นกรองเอาเศษใบไม้ออกให้เหลือเฉพาะน้ำสี

ขั้นตอนที่ 3 นำเส้นฝ้ายที่ผ่านการซักทำความสะอาดและต้มซักแล้ว ใส่ลงไปในหม้อต้ม กดเส้นใยฝ้ายให้จมมิดน้ำ

ขั้นตอนที่ 4 หลังการต้มครบ 3 ชั่วโมงแล้ว น้ำเส้นฝ้ายขึ้นจากหม้อ ล้างเส้นฝ้ายให้สะอาด

ขั้นตอนที่ 5 นำเส้นฝ้ายลงไปในอ่างกระตุ้นสี เช่น สนิม น้ำปูใส น้ำโคลน น้ำสารส้ม น้ำขี้เถ้า จุนสี ดินลูกรัง เป็นต้น เพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ขยำ หมัก บีบเส้นฝ้ายให้ดูดซึมทั่วผืน ถ้าต้องการนำไปกระตุ้นสีอ่างอื่น ๆ อีกต้องการซักน้ำให้สะอาดเสียก่อนแล้วจึงหมักลงในในสารกระตุ้นสีตัวใหม่

ขั้นตอนที่ 6 นำมาซักล้างให้สะอาด สีส่วนเกินจะหลุดหมด จากนั้นนำไปผึ่งให้แห้ง ควรผึ่งในร่มไม่ให้ถูกแดด

ข้อสังเกต การย้อมฝ้ายเพื่อป้องกันไม่ให้สีตกจะเติมน้ำด่างร่วมด้วย ใบยูคาลิปตัส ใบมะขาม น้ำขี้เถ้าไฟ

เทคนิคและวิธีการย้อมสีธรรมชาติด้วยวัสดุต่าง ๆ

การย้อมสีเขียวจากเปลือกต้นเพกา เอาเปลือกเพกามาหั่น หรือสับให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ นำไปต้ม 20 นาที ช้อนเอาเปลือกออก ต้มเถาถั่วแปบเอาแต่น้ำใสเติมลงไปใส่น้ำมะเกลือกเล็กน้อย ใส่ปูนขาวและใบส้มป่อยผสมลงไป ทิ้งไว้สักพัก แล้วกรองให้เหลือแต่น้ำสีพร้อมที่จะย้อม นำเอาน้ำย้อมตั้งไฟพออุ่น นำด้ายฝ้ายซึ่งชุบน้ำบิดพอหมาด จุ่มลงในอ่างย้อม ต้มต่อไปนาน 20 นาที จนได้สีที่ต้องการ ยกด้ายฝ้ายออก ซักน้ำสะอาดใส่ราวกระตุกตากจนแห้ง จะได้สีเขียวตามที่ต้องการ

การย้อมสีเขียวจากเปลือกสมอ เอาเปลือกสมอมาต้มเคี่ยวให้แห้งพอสมควร รินเอาแต่น้ำใส่หม้อดิน เอาด้ายฝ้ายที่ผ่านการย้อมครามมาครั้งหนึ่งแล้ว ลงไปย้อมในน้ำสีที่ยังร้อนอยู่ ต้มต่อไปประมาณ 1 ชั่วโมง หมั่นกลับด้ายฝ้ายไปมา เพื่อให้สีดูดซึมอย่างสม่ำเสมอ พอได้สีที่ต้องการยกด้ายฝ้ายขึ้นกระตุนตากให้แห้งจะได้สีเขียวตามที่ต้องการ

การย้อมสีกากีแกมเขียวจากเปลือกเพกากับแก่นขนุน เอาเปลือกเพกาสด ๆ มาล้างน้ำ ผึ่งแดดสัก 2 - 3 แดด พักทิ้งไว้ เอาแก่นขนุนหั่นหรือใสให้เป็นชิ้นบางๆ แบ่งเอามา 1 ส่วน ผสมกับเปลือกเพกา 3 ส่วน ต้มเคี่ยวให้น้ำเดือดแล้วกรองเอาแต่น้ำ เวลาย้อมเติมน้ำสารส้มเล็กน้อยเพื่อให้สีติดดีและทนทาน การย้อมเอาด้ายฝ้ายซึ่งชุบน้ำแล้วบิดพอหมาดลงในอ่างย้อมหมั่นกลับด้ายฝ้ายไปมา เพื่อให้สีติดสม่ำเสมอ ไม่ด่างจึงยกด้ายฝ้ายขึ้นซักน้ำให้สะอาดบิดกระตุก แล้วนำไปตาก

การย้อมสีน้ำตาลแก่จากเปลือกไม้โกงกาง นำเอาเปลือกไม้โกงกางที่แห้งพอหมาด มาล้างน้ำให้สะอาด แช่น้ำไว้ 1 คืน แล้วต้มเคี่ยวไว้ 2 วัน กรองเอาแต่น้ำย้อมใส่สารเคมีไฮโดรเจนซัลไฟต์ ผสมลงในน้ำย้อมเล็กน้อย เพื่อให้สีติดดีขึ้น เอาด้ายฝ้ายที่ชุบน้ำพอหมาดจุ่มลงในน้ำย้อม ตั้งไฟต้มนาน 30 นาที ยกด้ายฝ้ายขึ้นซักน้ำ บิดให้แห้ง กระตุกด้ายฝ้ายให้กระจาย ตากแดด

การย้อมสีเปลือกไม้โกงกาง แช่เปลือกไม้โกงกางในปริมาณพอสมควรไว้นาน 3 วัน แล้วตั้งไฟต้มให้เดือด จนเห็นว่าสีออกหมดดีแล้ว จึงเทน้ำใส่ลงใสอ่างย้อม หมักแช่ไว้ 1 คืน นำเอาเปลือกไม้ผึ่งแดดจนแห้งเก็บไว้ใช้ต่อไป สีเปลือกไม้นี้ถ้าถูกต้มจะกลายเป็นสีดำได้ แต่ทนน้ำเค็ม

การย้อมสีด้วยรากยอ เอารากยอแห้งที่มีอายุสักหน่อย เพื่อจะให้ได้สีเข้มมาสับหรือหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ นำไปต้มน้ำที่เดือด น้ำสีจะเป็นสีแดงจึงยกลง กรองเอาแต่น้ำสี นำเอาด้ายฝ้ายซึ่งเตรียมจะย้อมชุบน้ำให้เปียกพอหมาดลงแช่ในน้ำสีประมาณ 30 นาที หรือกว่านั้น หมั่นยกด้ายฝ้ายกลับไปกลับมาเพื่อให้สีติดด้ายฝ้ายอย่างทั่วถึง แล้วนำด้ายฝ้ายที่ย้อมขึ้นจากหม้อบิดพอหมาด นำไปล้างน้ำสะอาด แล้วผึ่งให้แห้ง จะได้ด้ายฝ้ายที่ย้อมเป็นสีแดงที่ต้องการ

การย้อมสีด้วยเมล็ดคำแสด วิธีเตรียมสีจากเมล็ดคำแสด แกะเมล็ดออกจากผลที่แก่จัด แช่น้ำร้อนหมักทิ้งไว้หลาย ๆ วัน จนสารสีตกตะกอน แยกเมล็ดออก นำน้ำสีที่ได้ไปเคี่ยวจนงวดเกือบแห้งแล้วนำไปตากแดด จนแห้งเป็นผงเก็บไว้ใช้

วิธีย้อมสีผ้าฝ้าย ละลายสีเช่นเดียวกับการย้อมสีผ้าฝ้าย แต่นำผ้าไหมที่ต้องการย้อมแช่ไว้ประมาณ 1 ชั่วโมง และเติมสบู่ลงเล็กน้อยลงไปในสีที่ใช้ย้อม ถ้าต้องการให้ผ้ามีสีเหลืองเพิ่มขึ้นให้เติมกรด Tataric ลงไปเล็กน้อยผ้าที่ย้อมด้วยสีจากเมล็ดคำแสดที่จะไม่ตกง่ายเมื่อถูกับสบู่ หรือกรดอ่อนๆ

การย้อมสีดำจากลูกมะเกลือ นำเอาลูกมะเกลือมาตำละเอียดแล้วแช่ในน้ำ ในน้ำที่แช่นี้เอารากลำเจียกหรือต้นเบง ตำปนกับลูกมะเกลือ แล้วเอาด้ายฝ้ายที่ลงน้ำแล้วบิดพอหมาดลงย้อมในน้ำย้อม สัก 3 - 4 ครั้ง การย้อมทุกครั้งต้องตากแดดให้แห้งจนเห็นว่าดำสนิทดี ถ้าต้องการให้ผ้าเป็นเงาใช้งาดำตำละเอียด นำด้ายฝ้ายมาคลุกเคล้าให้ทั่ว ผึ่งไว้สักพัก กระตุกตาก การย้อมอีกอย่างหนึ่ง คือ เอาลูกมะเกลือที่แช่น้ำทิ้งไว้นั้นในปริมาณที่ต้องการมาตำให้ละเอียดพร้อมกับใบหญ้าฮ่อมเกี่ยวแล้วเอาไปแช่น้ำด่าง (ได้จากต้นมะขามเผาไฟให้เป็นขี้เถ้าแล้วละลายน้ำกรองเอาน้ำใส ๆ จะได้น้ำย้อมที่ต้องการ) นำเอาด้ายฝ้ายที่ลงน้ำบิดพอหมาด จุ่มลงในอ่างย้อม ใช้มือช่วยบีบด้ายฝ้ายเพื่อให้สีดูดซึมอย่างทั่วถึง ปล่อยทิ้งสักพักแล้วยกขึ้นจากอ่างน้ำย้อม ซักให้สะอาดกระตุกตากให้แห้ง

การย้อมสีแดงจากดอกคำฝอย นำดอกคำฝอยมาตำให้ละเอียด ห่อด้วยผ้าขาวบางผสมน้ำด่างเพื่อให้เกิดสี (น้ำด่างได้จากการนำต้นผักขมหนามที่แก่จนเป็นสีแดงหรือน้ำตาลมาตากให้แห้งสนิทแล้วนำไปเผาไฟให้เป็นขี้เถา ผสมกับน้ำทิ้งให้ตกตะกอน รินเอาแต่น้ำใสๆ มาผสมกับสี) ส่วนวิธีย้อมทำโดยนำดอกคำฝอยมาต้มให้น้ำออกมาๆจนเหนียว เก็บน้ำสีไว้ จากนั้นเอาแก่นไม้ฝางมาไสด้วยกบบางๆแล้วต้มให้เดือดประมาณ 6 ชั่วโมง ช้อนกากทิ้ง เวลาจะย้อมผ้า นำเอาน้ำย้อมที่ต้มแล้วทั้งสองอย่างมาเทรวมเข้าด้วยกัน แล้วเติมสารส้มลงไปเล็กน้อย คนให้เข้ากันดีนำฝ้ายที่ชุบน้ำและตีเส้นให้กระจายลงย้อมในอ่างย้อม

การย้อมสีเขียวจากใบหูกวาง เอาใบหูกวางมาตำคั้นเอาแต่น้ำสีกรองให้สะอาดต้มให้เดือดเอาฝ้าย ที่เตรียมไว้ ลงย้อมจะได้เป็นสีเขียวอ่อน หมั่นยกด้ายฝ้ายกลับไปกลับมา เพื่อไม่ให้ด้ายฝ้ายด่าง และสีย้อมจะได้ติดทั่วถึง พอได้ความเข้มของสีติดด้ายฝ้ายตามต้องการจึงยกขึ้นบิดพอหมาด ซักน้ำสะอาดผึ่งให้แห้ง

การย้อมสีชมพูจากต้นมหากาฬและต้นฝาง เอาเปลือกของต้นมหากาฬมาสับให้ละเอียดต้มในน้ำเดือดประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วช้อนเอาเปลือกออก เติมไม้ฝางซึ่งฝางซึ่งผ่าเป็นชิ้นเล็ก ๆ ลงไปต้มน้ำเดือดนาน 1 ชั่วโมง เติมใบส้มป่อยลงไปอีก 1 กำ ต้มต่อไปอีกเล็กน้อย ช้อนเอากากออกมาเติมน้ำด่างลงไป จะได้น้ำย้อมสีชมพูจึงเอาด้ายฝ้ายที่ชุบน้ำบิดพอหมาด จุ่มลงไปในอ่างย้อม ตั้งไฟต้มนาน 30 นาที ยกขึ้นจากอ่างย้อมนำไปซักน้ำบิดให้แห้งกระตุกให้เส้นด้ายกระจายตากแดด

การย้อมสีจากคราม ตัดต้นครามมาม้วนและมัดเป็นฟ่อน ๆ นำไปแช่น้ำไว้ในภาชนะที่เตรียมไว้ประมาณ 2 - 3 วัน จนใบครามเปื่อย จึงแก้มัดครามออกเพื่อให้ใบครามหลุดออกจากลำต้น นำลำต้นทิ้ง ไปเอาปูนในอัตราส่วนที่เหมาะสมกับน้ำที่แช่ครามผสมลงแทนต้นคราม จากนั้นนำเอาขี้เถ้าซึ่งได้จากเหง้ากล้วยเผาจนดำ ผสมลงไป ทิ้งไว้ประมาณ 2 - 3 คืน จนกว่าน้ำที่กวนใส รินน้ำที่ใสออกทิ้ง จะได้น้ำสีครามตามที่ต้องการ อาจใช้ผ้าขาวบางกรองเพื่อจะได้น้ำสีครามที่ละเอียด นำด้ายไปขยำในหม้อครามพยายามอย่าให้ด้ายพันกัน ให้น้ำสีกินเข้าไปในเนื้อด้ายฝ้ายอย่างทั่วถึง จนกระทั่งได้สีเข้มตามต้องการ จึงยกได้ฝ้ายขึ้นจากหม้อ บิดให้หมาด ล้างน้ำสะอาด น้ำไปขึ้นราวตากให้แห้ง

การย้อมสีเหลืองจากแก่นขนุน นำแก่นขนุนที่แห้งแล้วมาหั่นหรือไสด้วยกบเบา ๆ มือขยำให้ป่นละเอียด ห่อด้วยผ้าขาวบาง แล้วต้มประมาณ 4 ชั่วโมง ดูว่าสีนั้นออกตามความต้องการหรือยังเมื่อใช้ได้ช้อนเอากากทิ้งกรองเอาน้ำใสเติมน้ำสารส้มเล็กน้อย เพื่อให้สีติดดี เอาด้วยฝ้ายซึ่งชุบน้ำพอหมาด จุ่มลงในอ่างย้อมกลับด้ายฝ้ายไปมานาน 1 ชั่วโมง เอาขึ้นจากอ่างย้อม ซักน้ำสะอาดกระตุกตาก

บทสรุป

การดำเนินการเก็บข้อมูลผ้าทอย้อมสีธรรมชาติบ้านหนองจอกพัฒนา อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า มีการรวมกลุ่มกันภายในหมู่บ้านเนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มาจากภาคอีสาน มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับผ้าทอเป็นอย่างดี อีกทั้งได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมให้เกิดอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับชุมชน ครอบครัวของบ้านหนองจอกพัฒนา และได้รับการพัฒนาให้เกิดการย้อมสีธรรมชาติ จากวัสดุ พืช แร่ธาตุ ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของผ้าทอจึงเกิดเป็นผ้าทอย้อมสีธรรมชาติบ้านหนองจอกพัฒนา ที่ได้รับการยอมรับจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด และได้ผ่านเกณฑ์การคัดสรรผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น 5 ดาว ส่งเสริมให้เกิดการสร้างรายได้ให้กับประชาชนในชุมชนเป็นอย่างดี และจากการสำรวจข้อมูลศิลปวัฒนธรรม ด้านการทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ จะเป็นข้อมูลเพื่อเผยแพร่ให้กับกลุ่มอาชีพต่าง ๆ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ได้ศึกษาหาความรู้ อีกทั้งยังเป็นคู่มือเกี่ยวกับการย้อมสีธรรมชาติเพื่อประกอบการดำเนินงานสำหรับผู้สนใจทั่วไป เป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถอีกทางหนึ่ง

บรรณานุกรม

กศน.อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี. (26 พฤษภาคม 2556). *ผ้าทอบ้านโคกหม้อ.* https://nongchangnfe.blogspot.com/2013/05/blog-post_26.html

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2530). *ผ้าไทย พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและสังคม.* สำนักพิมพ์อัมรินทร์ พริน ติ้งกรุฟ.

สันติ อภัยราช. (ม.ป.ป.). *วัฒนธรรมการทอผ้ากำแพงเพชร.* http://sunti-apairach.com/04N/04NK.htm

อมรา จิวาลักษณ์. (2546). *ผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติกับชีวิตชุมชนบ้านพงษ์ ตำบลบริบูรณ์ อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย]. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.). https://dric.nrct.go.th/Search/SearchDetail/144818

ลาวครั่ง อำเภอทรายทองวัฒนา จังหวัดกำแพงเพชร

สุวลัย อินทรรัตน์[1], อภิญญา แซ่ยั้ง[2] และจีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว[3]

บทนำ

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่า กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ม.ป.ป.) บรรพบุรุษอพยพมาจากอาณาจักรเวียงจันทร์ และหลวงพระบาง พร้อมกับเหตุผลที่ทางการเมืองและเป็นเชลยศึกยามสงคราม อาศัยอยู่บริเวณภาคกลางของประเทศไทย ได้กล่าวว่า ลาวคั่งเป็นชื่อของภาษาและกลุ่มผู้มีเชื้อสายลาวกลุ่มหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย เช่น ในจังหวัดนครปฐม จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดชัยนาท จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดกำแพงเพชร ฯลฯ ลาวคั่งมักจะเรียกตนเองว่า “ลาวขี้ครั่ง” หรือ “ลาวคั่ง”

ความหมายของคำว่า “ลาวคั่ง” ยังไม่ทราบความหมายที่แน่ชัด บางท่านสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “ภูฆัง” ซึ่งเป็นชื่อของภูเขาที่ลักษณะคล้ายระฆัง อยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของหลวงพระบางในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอันเป็นถิ่นฐานเดิมของลาวคั่ง ถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทยในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ปีพุทธศักราช 2321 และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในปีพุทธศักราช 2334 ไม่ปีใดก็ปีหนึ่งอย่างแน่นอน เพราะไทยยกทัพไปตีเมืองหลวงพระบางและกวาดต้อนครอบครัวของชาวลาวมาในช่วงนั้นเนื่องจากแพ้สงคราม

ลักษณะทั่วไปของลาวคั่ง คือมีรูปร่างค่อนข้างไปทางสูงหรือสันทัด ทั้งหญิงและชายผิวค่อนข้างเหลืองตาสองชั้น ใบหน้าไม่เหลี่ยมมาก จมูกมีสัน ผมเหยียดตรง ชอบนุ่งผ้าสิ้นคลุมเข่า นุ่งซิ่นมัดหมี่ดอก ลาวคั่งมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ในการทอผ้าเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะ

คำสำคัญ : ลาวคั่ง, ชมรมลาวคั่ง, ทุ่งทราย, ทรายทองวัฒนา

กลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนและสังคม

อำเภอทรายทองวัฒนา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียง ดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอไทรงาม ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอบึงสามัคคี ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอบึงสามัคคีและอำเภอคลองขลุง ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอคลองขลุง

อาณาจักรลาวคั่งในกำแพงเพชร ทางใต้ โนนปอแดง หนองเหมือด ดงดำ ท่าแต้ ดอนแตง ดอนเหียง ดอนโค้ง บ้านไร่ดอนแตง โคกเลาะ โค้งตาเถร (โค้งวิไล) แม่ลาด หนองเต็งหัวรัง ดอนสมบูรณ์ หนองหล่ม ทุ่งเชียกกะโดนเตี้ย ทุ่งมน หนองเม่น หนองแห้ว โนนดุม โนนทัน ปรึกมะกรูด ทุ่งเศรษฐี ทุ่งตาพุก บ่อสามแสน ทางฝากแม่น้ำตะวันออก บ้านชายเคียง บึงบ้าน ทุ่งรวงทอง ไทรงาม แม่ยื้อ นับไม่ถ้วน เป็นชุ้มที่เป็นบ้านเก่าแก่ (บ้านที่อายุเก่ากว่า 70 - 150 ปีขึ้น) นามสกุลคนลาวคั่งกำแพงเพชรที่เจอบ่อย ได้แก่ พิมพา สบายเมือง เหล่าเขตกิจ เขตกัน บุญมาสอน มีศรี สุวรรณ พิลึก จันทร์ศรี

“อำเภอทรายทองวัฒนา เป็นอำเภอหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากชมรมลาวคั่ง ตำบลหนองเหมือด อำเภอขาณุวรลักษบุรี และจังหวัดชัยนาท กระผม ครูยอร์ช มีสุข ซึ่งเป็นอาจารย์ ได้มีโอกาสไปร่วมงานลาวคั่งของจังหวัด สังเกตว่า ชมรมลาวคั่งมีทั่วประเทศประมาณ 4 ล้านกว่าคนตามข้อมูลที่บอกมา เป็นลาวคั่งแท้ ๆ เลย แต่ว่าลาวคั่งของอำเภอทรายทองวัฒนาเป็นลาวคั่งที่อยู่มาตั้งแต่เกิด ตั้งแต่ผมเกิดมา ตั้งแต่ พ.ศ.2500 จำความได้ว่าลาวคั่งเยอะที่สุด แต่ตอนนี้ได้แยกย้ายออกไปส่วนใหญ่ ที่เข้ามาอยู่ใหม่ก็จะเป็นคนจีน ลาวคั่งนั้นเป็นคนสงบนิ่ง

[1] ผู้ปฏิบัติงานบริหาร สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[2-3] เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

แล้วก็ทำมาหากิน ได้แยกย้ายไปอยู่ตามป่า ชมรมลาวคั่งของเรานั้นก็ได้ถือว่าอพยพมาจากจังหวัดเลย จังหวัดเพชรบูรณ์ เนื่องจากเราย้ายมาจากเวียงจันทร์ หลวงพระบาง โดยการเดิน การนั่งเกวียน การนั่งม้า ขี่วัว ขี่ควาย ที่อพยพนี่ไม่ใช่ว่าเราตั้งใจมา เพราะว่ามีศึกสงครามสมัยกรุงธนบุรี ที่มาเรานี่เป็นเชลยศึกอยู่ในสมัยกรุงธนบุรี สมัยนั้นสงครามมันเยอะก็ถูกต้อนมา ก็เลยอพยพมาจากเพชรบูรณ์หรือจังหวัดเลยก็มาอยู่แถวนี้ก็นาน ก็มีหลายอำเภอที่ล่วงเลยมา เช่น วังทอง ไทรงามนี่ก็ลาว บางที่ทางนี้อพยพมาจากนครสวรรค์บ้างก็มีเพิ่งย้ายมาทีหลังก็มาสมทบกันระหว่างภาคกลางกับภาคเหนือ ย้ายทุกทิศทุกทางเพราะว่ากำแพงเพชรเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ ฟ้าอากาศก็อยู่เย็นเป็นสุขเพราะว่าลมพัดก็บ่เท่าใดน้ำท่วมก็บ่เท่าใด เป็นภาคเหนือตอนล่างแล้วก็ภาคกลางตอนบน ก็ถือว่าลาวคั่งของอำเภอทรายทองนี่อพยพมาจากหลายจังหวัด ลาวคั่งในอำเภอทรายทองวัฒนา มีลาวคั่งประมาณ 65% ลาวคั่งอยู่กันกระจัดกระจายกันไป ส่วนใหญ่อยู่ในตำบลทุ่งทรายที่จะมีก็มีบ้านหนองไผ่ บ้านศรีอุดมธัญญะ บ้านน้อย บ้านทุ่งตากแดด” (ยอร์ช มีสุข, การสัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2561)

ภาษาลาวครั่ง เป็นภาษาที่จัดอยู่ในตระกูลไท - กะได คล้ายคลึงกับภาษาลาวในแถบภาคเหนือและภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เช่น แขวงหลวงพระบาง แขวงไชยะบุรี รวมทั้งภาษาพูดที่พูดในจังหวัดเพชรบูรณ์และจังหวัดเลย ซึ่งอยู่ใกล้กับแขวงดังกล่าว นอกจากนี้ยังคล้ายคลึงกับภาษานครไทย ภาษาที่พูดกันเป็นส่วนใหญ่ในอำเภอนครไทยจังหวัดพิษณุโลก “พยัญชนะในภาษาลาวครั่ง มี 20 หน่วยเสียง ได้แก่ (ก) (ข) (ค ฆ) (ง) (จ) (ซ ส) (ด) (ต) (ท ธ ฒ) (น) (บ) (ป) (พ ผ) (ม) (ฟ) (ญ ย) (ว) (ล) (ห ฮ) (อ) ทั้งหมดเป็นหน่วยเสียงพยัญชนะต้นได้ แต่เป็นหน่วยเสียงพยัญชนะท้ายได้ 9 หน่วยเสียง ได้แก่ (-ก) (-ง) (-ป) (-ด) (-น) (-ม) (-ย) (-ว) และ (-อ) หน่วยเสียงพยัญชนะควบกล้ำมักจะไม่ปรากฏทั่วไปในภาษาลาวครั่ง เช่น พริก เรียก พิก ปลา เรียก ปา และ ช ใช้ ซ เช่น ช้าง เป็น ซ้าง สระในภาษาลาวครั่ง มี 18 หน่วยเสียง ได้แก่ (อิ) (อี) (เอะ) (เอ) (แอะ) (แอ) (อึ) (อื) (เออะ) (เออ) (อะ) (อา) (อุ) (อู) (โอะ) (โอ) (เอาะ) (ออ) และสระประสม มี 6 หน่วยเสียง ได้แก่ (เอียะ) (เอีย) (เอือะ) (เอือ)(อัวะ) (อัว) แต่เดิมในภาษาลาวครั่ง ไม่มีเสียงสระเอือ เช่น เกลือ ออกเสียง เกียเสือ ออกเสียง เสียงวรรณยุกต์ มี 5 หน่วยเสียง แต่อาจจะมีความแตกต่างกันไปบ้างในแต่ละท้องถิ่น ลักษณะเด่นของภาษาลาวครั่งที่แตกต่างจากภาษาลาวกลุ่มอื่น ๆ นอกจากลักษณะทางเสียงแล้ว เรื่องคำลงท้าย ก็เป็นเอกลักษณ์ทางภาษาของกลุ่ม”แม้จะออกเสียงและสำเนียงเพี้ยน ๆ ไป แต่รู้สึกมีความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้เกิดมาเป็นลูกหลานลาวครั่งที่มีแต่มรดกทางวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ที่ต้องช่วยกันสืบสานอนุรักษ์ไว้ให้ยั่งยืนต่อไป (ลูกหลานลาวครั่ง,ลาวคั่ง ลาวขี้ครั่ง Lao Khung people in Thailand, 2556)

“ภาษาเขียนเป็นภาษาไทย ก็จะมีคนแก่ก็จะออกเป็นภาษาขอมแต่หาดูยากไม่มีแล้ว ส่วนมากที่เราเน้นก็คือ ภาษาไทย เพราะเราเรียนมา ครูไม่ได้สอนวิชาอื่นเลย ก็สอน ก-ฮ แล้ว ก็เลยไม่ได้ใช้ภาษาขอม แต่วิธีนับก็จะคล้าย ๆ กัน แต่จะมีการออกเสียงที่ต่างกัน เช่น เสือ เป็น เสีย เป็นต้น บางทีมันออกมาไม่ตรงกัน ถ้าเป็นภาษาเขียนก็จะเขียนยาก เวลาครูสอนเขาจะเน้นให้เป็นลาวห้าง บางที่สอนให้ออกเลียงด้วยใช้ลิ้น ทำให้เด็กปัจจุบันพูดภาษาไทยแล้วส่วนมาก แล้วแต่ว่าบางคนก็สอนลูกให้พูดลาวไว้ก่อน เพราะลาวพูดยาก ส่วนไทยพูดตอนไหนก็ได้ พ่อแม่บางคนคุ้นคอยกับลูกเวลากินข้าว “กินข้าวเด้อล่าเอ๋ย” พูดกับลูกบ่อย พ่อแม่ “แซบบ่” ลูกตอบ “แซบ” เด็กก็จะจดจำ คนเพชรบูรณ์ ต.ปากช่อง คนที่ขายหวยส่วนมากเป็นลาวครั่ง แต่จะเหน่อต่างกัน มีหล่มเก่า ผมไปกีฬาแห่งชาติ เขาบอกว่า อาจารย์พากษ์ลาวเด้อ มีผมพากษ์อยู่คนเดียว ไปเลยเขาก็ให้ผีโขนก็ไปพากษ์เป็นภาษาลาวครั่ง เขาก็หัวเราะกัน มีอาจารย์ยอร์ช คนเดียวที่สื่อภาษาลาวได้ แล้วผมเคยไปตัดสินที่ลาวเวลาทำสนามผมเป็นคนสื่อสารกับลาว เพราะไปแข่งที่หลวงพระบาง อาจารย์ยอร์ชสื่อสารเลย “เฮ็ดอย่างงี้เด้อ เดี๋ยวยกเก้าอี้มาวางนี้ กางเต็นท์ดึงสาย” บางคนเขาพูดไทยก็จะฟังยาก เราก็อาศัยว่าเราก็คุย

เป็นภาษาลาวแต่ก็ยังฟังง่ายกว่าภาษาอีสานเพราะภาษาอีสานฟังยาก” (ยอร์ช มีสุข, การสัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2561)

ภาพ 1 ลักษณะรูปร่างหน้าตาบุรุษและสตรีเชื้อสายลาวคั่ง

หมายเหตุ: จาก ลูกหลานลาวครั่ง,ลาวคั่ง ลาวขี้ครั่ง Lao Khung people in Thailand. (20 เมษายน 2559). 19/04/59 ภาพบรรยากาศงานแห่ธงที่ชุมชนลาวครั่งบ้านบ่อกรุ อ.เดิมบาง... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1243980238947232&set=a.1243980065613916

วิถีชีวิตชองชาวลาวคั่ง

สามารถแบ่งวิถีชีวิตของชาวลาวคั่ง อำเภอทรายทองวัฒนา จังหวัดกำแพงเพชร ได้ดังต่อไปนี้

1. การประกอบอาชีพ

อาชีพหลัก ได้แก่ ทำนา ทำไร่ ทำสวน

อาชีพเสริม ได้แก่ เป่าแก้ว การทำสารสกัดจากสมุนไพร ทำผ้าฝ้าย ทำเครื่องเบญจรงค์ ทำกล้วยอบเนย ทำกระยาสารท ทำผลิตภัณฑ์ศิลปะประดิษฐ์จากแป้ง ทำข้าวซ้อมมือ

2. ลักษณะการแต่งกาย

การแต่งกายของคนไทยเชื้อสายลาวครั่ง จะมีแบบฉบับเป็นของตนเองซึ่งนำวัสดุธรรมชาติ ในท้องถิ่น คือ ฝ้ายและไหมที่เป็นวัสดุการทอ เทคนิคที่มีทั้งการจกและมัดหมี่ ผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวลาวคั่ง คือ ผ้าซิ่นมัดหมี่ ต่อตีนจก ซึ่งมีลายผ้าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และผ้าขาวม้า 5 สี มีลวดลายหลากหลาย และสีที่ใช้เป็นสีที่ได้จากธรรมชาติ เช่น สีเหลืองนำมาจากหัวขมิ้น สีดำนำมาจากมะเกลือ + เทา (ตะไคร่น้ำ) สีคราม ได้มาจากต้นครามผสมกับปูนกินหมาก สีแดงได้มาจากครั่ง นอกจากจะทอไว้เพื่อใช้ในครัวเรือนแล้ว ยังทอเพื่อการจำหน่าย เป็นรายได้เสริมจากอาชีพหลัก

“การแต่งกายก็อาจจะมีสีเทา สีขาว สีแดง สีน้ำเงิน ถ้าเป็นสีออกสีขาวก็จะเป็นไปในงานศพ สีแดง งานรื่นเริง สีเทาวันสำคัญ แต่ลาวคั่งเราจะเน้นสีแดง ผ้าถุงนี่ตีนจกแล้วก็สไบ เครื่องประดับบางคนก็ใช้ทองแท้ ๆ ทำบางคนก็หาซื้อตามตลาดนัดไว้เป็นประดับ ดอกจำปา ดอกจำปี ประจำของลาวคั่งเป็นดอกประจำของเรา” (ยอร์ช มีสุข, การสัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2561)

ภาพ 2 การแต่งกายสตรีและบุรุษสูงศักดิ์ชาวลาวคั่ง

หมายเหตุ: จาก ความเป็นมาของลาวคั่ง (ครั่ง) ในประเทศไทย และในกำแพงเพชร โดย Apairach, (2555), (http://www.sunti-apairach.com/letter/index.php?topic=623.0.). CC BY-NC-ND.

ภาพ 3 การแต่งกายสตรีชาวลาวคั่งในงานประเพณี

หมายเหตุ: จาก ลูกหลานลาวครั่ง,ลาวคั่ง ลาวขี้ครั่ง Lao Khung people in Thailand. (20 เมษายน 2559). 19/04/59 ภาพบรรยากาศงานแห่ธงที่ชุมชนลาวครั่งบ้านบ่อกรุ อ.เดิมบาง... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1243982228947033&set=a.1243980065613916

ภาพ 4 ครูยอร์ช มีสุข สวมเสื้อสีแดง แต่งกายลาวคั่งร่วมงานวันชาติลาว 2 ธันวาคม 2555

หมายเหตุ: จาก งานปีใหม่ลาว 14 เมษายน 2556 ที่สถานทูตลาว กทม. โดย ชมรมลาวคั่งจังหวัดกำแพงเพชร, 2556, (https://laokhungkamphaengphet.blogspot.com/?zx=59d6cd8729a7f67f). CC BY-NC-ND.

วิถีชีวิตความเป็นอยู่

ชาวลาวครั่งจะมีความสามัคคีกันเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือกัน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มของเครือญาติหรือเพื่อนบ้าน เช่น ลงแขกเกี่ยวข้าว ทำไร่ หรือแม้แต่งานบุญ งานศพ งานรื่นเริงต่าง ๆ ชาวบ้านก็จะมาช่วยงานกันเป็นจำนวนมากตั้งแต่เริ่มเสร็จเรียบร้อย

“วิถีชีวิตที่เป็นอยู่เหลักฐานมันมองไม่เห็นเพราะว่าตอนนี้มีคนซื้อของเก่าไปประดับบ้าน เช่น เกวียนแอกควายไถ่นา ซื้อไปประดับ แต่ที่หนองเหมือดเขาเตรียมไว้เลยเขาให้ชาวบ้านเอาของเก่า ๆ ไปไว้วัดของเราก็มีแต่ว่าหลวงพ่อเข้าไม่ได้เก็บ บางคนเอาไปโชว์แล้วก็หายไปเลยอย่างวิลัยครูเคยเอาไปโชว์แล้วกลับมาไม่เหมือนเดิม เพราะว่ามันมีค่าไงแง่ความหาดูยาก แล้วก็หนังควายที่มันเกาะสำหรับไถ่ คันไถ่เดี๋ยวนี้ก็ไม่มี บ้านช่องก็เหมือนกับงานที่ผ่านมา กระท่อมนั้นแหละครับก็จะมีลักษณะนั้น ก็จะมีนอกชาน มีที่ทำอาหารข้างล่างแต่ไม่สูงไม่ต่ำเกินไป การแต่งตัวส่วนใหญ่แต่งไปโชว์งานก็จะเป็นสีแดง ผู้ชายจริง ๆ ต้องใส่กางเกงขาก๊วย พอมาเป็นยุคทันสมัยก็จะใส่กางเกงสแล็ค ใส่โสร่ง แต่ว่าชัยนาทใส่โจงเบน ชุดพวกนี้ก็จะใส่ช่วงที่มีงานหรือช่วงสำคัญถ้าปกติก็จะใส่ทำนาก็เสื้อม่อฮ้อม ลาวคั่งส่วนใหญ่ผู้ชายจะทำงานหนัก ตื่นตี 04.30 น. พอตื่นก็ต้องล้างควายและนำควายไปไถ่นา ผู้หญิงก็ทำกับข้าวพอสัก 07.30 น. ก็ต้องเอาข้าวไปส่ง เสร็จแล้วก็ไปช่วยแฟนทำนา พักกินข้าว นอนพักสักพักให้วัวควายได้พักพอหายเหนื่อยแล้วค่อยไปทำต่อ สมัยก่อนมันไม่มีรถเกี่ยวเราก็จะใช้ควายย่ำเป็นแถว สองแถวแล้วเอาขอดึงฟางขึ้นมาแล้วมันพลิกเราก็เอาควายย่ำอีก เสร็จตรงไหนที่มันไม่หมดเราก็ใช้ ไม้ฟาดแล้วกองข้าวขึ้นไป เค้าเรียกแม่โพธิ์สุขโพธิ์ศรี คนลาวเขานับถือ แม่ธรณี นางไม้ ก่อนจะเอาไปขายก็ต้องทำพิธี นับถือมากที่สุดห้ามเดินข้ามข้าว กินก็ต้องกินให้หมด เราจะบอกลูกหลานเลยว่าเราอพยพมาได้บารมีของในหลวงของเราตั้งแต่ราชวงศ์จักรีมาเราก็ไม่ได้กลับบ้านเลย” (ยอร์ช มีสุข, การสัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2561)

วัฒนธรรมและประเพณีของชาวลาวคั่ง

1. ศาสนา ความเชื่อและพิธีกรรม

พิธีกรรมและความเชื่อชาวลาวคั่ง มีความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก การนับถือผีของชาวลาวคั่งเป็นการถือผีตามบรรพบุรุษคือผีเจ้านายและผีเทวดา การนับถือมีอิทธิพลต่อชาวลาวคั่งมาก แม้แต่ในแง่

ของการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีกรรมหรือการดำรงชีวิตประจำวันก็จะต้องไปข้องเกี่ยวกับผีของบรรพบุรุษเนื่องจากอาชีพหลักของชาวลาวครั่ง คือการทำนา จึงมีประเพณีความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันมาเพื่อความอุดมสมบูรณ์ คือ พิธีบูชาเซ่นสรวงแม่ธรณี และแม่โพสพ ก่อนหว่านข้าวเป็นการบอกกล่าวแม่ธรณี โดยจัดวางเครื่องเซ่นไว้บนพื้นดินบริเวณหัวคันนาและกล่าวแก่แม่ธรณีว่า จะทำนาแล้วขอให้คนและควายอยู่ดีมีสุขสบาย คราดไถอย่าให้หักบ่ได้มาแย่งดินขอเพียงแค่ทำกิน พิธีนี้ภาษาถิ่นเรียกว่า พิธีแฮกนา

พิธีที่เกี่ยวกับความเชื่ออีกวิธีหนึ่งคือ พิธีศพ เมื่อนำศพผู้ตายใส่ลงหีบ ถ้าเป็นชายก็จะใช้ผ้าขาวม้าของผู้ตายคลุมทับผ้าขาวบนฝาหีบ ถ้าเป็นหญิงก็จะคลุมหีบด้วยสไบของผู้ตาย และจะเผาเครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ของผู้ตาย เช่น ผ้าขาวม้าไหม โสร่งไหมผ้าพุ่งไหม ผ้าม่วงโรง หรือผ้าซิ่นมัดหมี่ ผ้าสไบ เสื้อฯลฯ เผาไปด้วย นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่เกี่ยวกับเรื่องการแบ่งแยก ระหว่างโลกของวิญญาณ และ โลกของมนุษย์ และ วิญญาณที่ดีสามารถช่วยเหลือมนุษย์ได้โดยผ่านคนทรง (ธวัช ปุณโณทก, 2530 อ้างถึงใน Apairach, 2555)

ภาพ 5 การเข้าทรงนางกวัก ของลาวคั่ง

หมายเหตุ: จาก ความเป็นมาของลาวคั่ง (ครั่ง) ในประเทศไทย และในกำแพงเพชร โดย Apairach, (2555), (http://www.sunti-apairach.com/letter/index.php?topic=623.0.). CC BY-NC-ND.

สำหรับบุคคลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงที่จะต้องคอยปฏิบัติในการประกอบพิธีกรรม คือ กวนจ้ำ สำหรับกวนจ้ำนั้น จะเป็นบุคคลที่ชาวบ้านเลือก โดยเลือกเอาบุคคลผู้ที่มีความรู้ทั้งด้านเกี่ยวกับพิธีกรรมมีคุณงามความดี เป็นบุคคลที่ชาวบ้านยอมรับว่ามีความเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ เป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังเป็นผู้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ได้รับการถ่ายทอด

“เรื่องไสยศาสตร์ก็ยังมีอยู่ เช่น เรื่องสักยัน เรื่องประวัติความเป็นมาของผีโพงผีเป่า ถ้าใครไปเจอมากำลังกินอาหารอยู่ถ้ามันอยากให้เราเป็นต่อมันถุยน้ำลายใส่เราปี๊ปเราเป็นเลย ผีโพผีเป่าเป็นไง คือ เรานอนแล้วจิตวิญญาณเราออกจากร่าง จะสังเกตเรากลับมาปี๊ปจะเห็นรอยเท้าเราเอง เราไม่รู้สึกตัวนะ แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีแล้ว เพราะกลัวคนเห็น ถ้ามีคนเห็นก็จะถุยน้ำลายใส่เรา นั้นเราคือทายาทเขาละ และนี่ก็เป็นประวัติที่ปู่ย่าตายายเล่าก็กันมา ความเชื่อทางศาสนาพุทธกับศาสนาพราหมณ์ขัดกันไม่ได้ ลาวคั่งก็นับถือศาสนาพุทธกับศาสนาพราหมณ์นับถือไปด้วยกัน ผมเกิดมาก็เห็นเขาทำปน ๆ กัน ไม่ใช่พุทธจริงทุกประเพณี อย่างประเพณีขึ้นบ้านใหม่ก็จะเหมือน ๆ กัน แต่พราหมณ์จะน้อยกว่าพุทธ การทำบุญกับพ่อแม่ที่ล่วงลับไปแล้วเขาเชื่อกันว่าพ่อแม่ยังอยู่และเรื่องผีด้วย เรื่องไสยศาสตร์ ลุงจันทร์ทรนี่จะทำบายศรีสู่ขวัญ บายศรีนาคเป็นภาษาลาวคั่งเขาแหล่เป็นภาษาลาวคั่ง เวลามีพิธีก็จะเอาลุงจันทร์ทรมานี่แหละ อีกด้านความเชื่อด้านเลี้ยงผีก็ยังมีผีปลวก

ผีเจ้าที่ สู่ขวัญข้าวเขาก็เอาข้าวขึ้นมาตั้งเป็นกอง มีไก่ เหล้า อย่างการทำของก็ยังมีบางเป็นบางครอบครัว” (ยอร์ช มีสุข, การสัมภาษณ์, 2561)

2. วัฒนธรรมและประเพณี

ประเพณียกธง เป็นวัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษยังคงอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ ที่ยังยึดถือและสืบต่อปฏิบัติกันมาโดยจัดขึ้นในเดือนเมษายนของทุกปี สำหรับประเพณียกธงนั้น เป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีและร่วมมือร่วมใจของประชาชนในท้องถิ่น

ประเพณีสารทลาว เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ วันสารทลาว คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวลาวคั่งจะรวมกลุ่มกัน ทำกระยาสารท และ ขนมเพื่อใช้ในการทำบุญตักบาตรในตอนเช้าปัจจุบันก็ยังมีการสืบทอดประเพณีกันอยู่ แต่กระยาสารทในปัจจุบันส่วนมากนิยมซื้อแทนการทำ มีบางบ้านยังทำอยู่

อัตลักษณ์ศิลปะการแสดงหรือการละเล่นต่าง ๆ ของชนชาติติพันธ์ลาวคั่ง มีเอกลักษณ์โดดเด่น เป็นของตนเองและมีจุดที่แสดงให้เห็นว่าเป็นมนต์ขังในพิธีกรรมนั้น ๆ การเดินแสดงเรื่องการละเล่นต่าง ๆ สมัยก่อนอาจจะเป็นเรื่องจริงหรือเท็จก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ แต่แท้ที่จริงแล้วอย่าไปพิสูจน์เลยเพราะ มันเป็นกุศโลบายของคนสมัยโบราณที่ให้ลูกหลานมารวมตัวไม่ลืมกันให้รักพี่รักน้องและสอนให้รักสามัคคีกัน

ภาพ 6 การแสดง “นางด้ง”

หมายเหตุ: จาก ลูกหลานลาวครั่ง,ลาวคั่ง ลาวขี้ครั่ง Lao Khung people in Thailand. (20 เมษายน 2557). การละเล่นผี ของลาวครั่ง จะเล่นช่วงกลางคืนในเทศกาลวันสงการนต์ สามวัน... [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=940562749288984&set=a.494800392650700

บทสรุป

กลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนและสังคม : ลาวคั่ง อำเภอทรายทองวัฒนา จังหวัดกำแพงเพชร มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ลาวคั่งในด้านภาษา วัฒนธรรม ประเพณี และการแต่งกายที่สวยงามและโดดเด่น ทั้งนี้ ลาวคั่งในอำเภอทรายทองวัฒนา ได้ก่อตั้งเป็นชมรม โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ระดับที่ 1 คือ ลาวแท้ ๆ ระดับที่ 2 คือ วิสามัญที่ว่าเมียที่พูดลาวแต่ผัวเป็นไทย และระดับที่ 3 คือ สมทบ ก็คือที่ปรึกษาหรือผู้ที่มีงบประมาณสนับสนุน อาทิเช่น หลวงพ่อ (เจ้าอาวาสวัดแก้วศรีวิไล) สท. นายกเทศบาล มีสมาชิกลาวคั่งอยู่ในชมรมประมาณ 400 กว่าคน และมีโครงการจะรวบรวมสมาชิกให้ได้ 1,000 คน โดยมีแผนที่จะกำหนดให้ ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปี สามารถสมัครเข้าชมรมลาวคั่ง เพื่อเป็นการสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีอันดีของลาวคั่งให้คงอยู่สืบไปไม่ให้สูญหาย

บรรณานุกรม

กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (ม.ป.ป.). *ภูมิปัญญาผ้าจกลาวครั้ง จังหวัดอุทัยธานี.* https://qsds.go.th/newocss/wp-content/uploads/sites/74/2021/01/2409-3-7012564.pdf

ชมรมลาวคั่งจังหวัดกำแพงเพชร. (2 พฤษภาคม 2556). *งานปีใหม่ลาว 14 เมษายน 2556 ที่สถานทูตลาว กทม..* https://laokhungkamphaengphet.blogspot.com/?zx=59d6cd8729a7f67f

ลูกหลานลาวครั่ง,ลาวคั่ง ลาวขี้ครั่ง Lao Khung people in Thailand. (14 ธันวาคม 2556). *เรื่องเล่าและภาษาลาวครั่ง “ภาษาลาวครั่ง เป็นภาษาที่จัดอยู่ในตระกูล...* [ข้อความ]. Facebook. https://www.facebook.com/LaoKhung.Thailand/photos/t.100002599013011/727910927220835/?type=3&theater

ลูกหลานลาวครั่ง,ลาวคั่ง ลาวขี้ครั่ง Lao Khung people in Thailand. (20 เมษายน 2557). *การละเล่นผีของลาวครั่ง จะเล่นช่วงกลางคืนในเทศกาลวันสงการนต์ สามวัน...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=940562749288984&set=a.494800392650700

ลูกหลานลาวครั่ง,ลาวคั่ง ลาวขี้ครั่ง Lao Khung people in Thailand. (20 เมษายน 2559). *19/04/59 ภาพบรรยากาศงานแห่ธงที่ชุมชนลาวครั่งบ้านบ่อกรุ อ.เดิมบาง...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1243980238947232&set=a.1243980065613916

ลูกหลานลาวครั่ง,ลาวคั่ง ลาวขี้ครั่ง Lao Khung people in Thailand. (20 เมษายน 2559). *19/04/59 ภาพบรรยากาศงานแห่ธงที่ชุมชนลาวครั่งบ้านบ่อกรุ อ.เดิมบาง...* [รูปภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/photo?fbid=1243982228947033&set=a.1243980065613916

Apairach. (23 เมษายน 2555). *ความเป็นมาของลาวคั่ง (ครั่ง) ในประเทศไทย และในกำแพงเพชร.* http://www.sunti-apairach.com/letter/index.php?topic=623.0.

ชนเผ่าม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

อภิญญา แซ่ยั้ง[1], จีรวรรณ ผึ่งบางแก้ว[2] และสุวลัย อินทรรัตน์[3]

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชนเผ่าม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านตลาดม้ง ตำบลคลองลานพัฒนา หมู่บ้านใหม่ชุมนุมไทร และหมู่บ้านป่าคา ตำบลโป่งน้ำร้อน ชนเผ่าม้งในอำเภอคลองลานมีการประกอบอาชีพหลักคือเกษตรกรรม พืชเศรษฐกิจสำคัญ ได้แก่ มันสำปะหลัง ข้าว อาชีพรองคือการค้าขาย และมีกลุ่มอาชีพเสริมในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มเกษตรพัฒนา กลุ่มปักผ้าชาวเขา กลุ่มตีมิด เป็นต้น

ชนเผ่าม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีถิ่นที่อยู่ในประเทศจีนและประเทศต่างๆใน เอเชียอาคเนย์ คือ เวียดนาม พม่า ลาว และประเทศไทย ชื่อชนเผ่าพื้นเมือง คือ“ม้ง” ภาษาม้ง “ม้ง” ภาษาไทย “ม้ง” ภาษาอังกฤษ “Hmong” ม้งในประเทศไทยแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ๆคือ ม้งขาว เรียกตนเองว่า "ม้ง เด๊อว" (Hmong Daw/ Hmoob Dawd) และม้งเขียว เรียกตนเองว่า "ม้ง จั๊ว" (Hmong Njua/ Moob Ntsuad)

คำสำคัญ : ชนเผ่าม้ง, อำเภอคลองลาน, กำแพงเพชร

ความเป็นมาชนเผ่าม้ง

ชนเผ่าม้ง (Hmoob/Moob) เป็นสาขาหนึ่งของชนชาติจีน มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในมณฑลไกวเจา มณฑลฮูนาน และอพยพเข้าอยู่ในมณฑลกวางสีและมณฑลยูนนานกว่า 500 ปีมาแล้ว เล่ากันว่าชนเผ่าม้งอาศัยอยู่บนเขาทางทิศใต้ของมองโกเลีย และเคลื่อนย้ายเข้ามายังแผ่นดินตอนกลางของประเทศจีนมีอาณาจักรและกษัตริย์ปกครองเป็นของตนเอง ชาวจีนเคยเรียกว่าชนชาติฮั่น

ชาวจีนตอนใต้ได้แบ่งชนชาติที่ไม่ใช่ชาวจีนออกเป็น 3 ชาติ คือ พวกโล-โล, ฉาน (ไทย) กับ ชนเผ่าม้ง ชนเผ่าม้งแถบแม่น้ำแยงซีเกียงสร้างโรงเรือนคร่อมที่ดินฝาก่อด้วยดินดิบ มีเตาไฟกลางห้องปลูกข้าวโพด ข้าวฟ่าง ข้าวไร่ ถั่ว ฯลฯ เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เวลารับประทานอาหารนั้นจะใช้ตะเกียบมีกระบะไม้ใส่ข้าวตั้งไว้บนโต๊ะ หมอสอนศาสนาชาวอเมริกันได้พบปะกับชนเผ่าม้ง, ชาวโล - โล และชาวปายีเป็นจำนวนมาก (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2545)

ชนเผ่าม้งในมณฑลยูนนานแบ่งออกได้เป็น 7 กลุ่มย่อย ได้แก่ ชนเผ่าม้งเด้อ (Hmoob Dawd) ชนเผ่าม้งจั๊วะ (Hmoob Ntsuab) ชนเผ่าม้งชื้อ (Hmood Swb) ชนเผ่าม้งเป่ (Hmood Peg) ชนเผ่าม้งเซา (Hmood Xauv) ชนเผ่าม้งซัว (Hmood Sua) และชนเผ่าม้งปัว (Hmood Pua) ปัจจุบันมีการแบ่งกลุ่มชนเผ่าม้งโดยนำเอาความแตกต่างของการแต่งกายและสำเนียงภาษามาเป็นเครื่องจำแนก สำหรับในประเทศไทยมีเพียงสองกลุ่มย่อย คือ ชนเผ่าม้งขาวหรือชนเผ่าม้งเด๊อะ (Hmoob Dawd) และชนเผ่าม้งดำหรือชนเผ่าม้งเขียว บางทีก็รู้จักกันในชื่อชนเผ่าม้งน้ำเงินหรือชนเผ่าม้งลาย ซึ่งพวกเขาเรียกตัวเองว่า ชนเผ่าม้งจั๊วะ (Hmoob Ntsuab) มีแนวคิดซึ่งเป็นการสันนิฐานเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดชนเผ่าม้ง ดังนี้

แนวคิดที่หนึ่ง โดยบาทหลวงชาวฝรั่งเศส นิกายโรมันคาธอลิก ชื่อ ซาวิน่า สันนิฐานว่าบรรพบุรุษของชนเผ่าม้งน่าจะอพยพมาจากดินแดนขั้วโลกเหนือ เข้ามาทางตอนเหนือของประเทศจีนสู่ดินแดนมองโกเลียลงมาทางใต้ของจีนเข้าสู่ดินแดนที่ปัจจุบันเป็นรอยต่อของประเทศจีน เวียดนาม ลาว ไทย และพม่า เพราะมีตำนาน

[1-2] เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป, สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

[3] ผู้ปฏิบัติงานบริหาร, สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ที่ชนเผ่าม้งได้เล่าว่าที่นั่นเป็นดินแดนที่หนาวจัดและปกคลุมไปด้วยหิมะ ในกลางวันนั้นเห็นพระอาทิตย์เพียงหกเดือน และไม่เห็นอีกหกเดือน (Savina, 1924 อ้างถึงใน ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2548)

แนวคิดที่สอง ได้รับอิทธิพลจากตำนานของลาวกับจีน เน้นถึงความคล้องจองของชื่อสินชัยของลาวกับ Xeem Xais ของชนเผ่าม้ง และคำว่าชนเผ่าม้ง (Hmood /Mood) กับมองโกเลีย (Muam- Nkauj Liag) ความเชื่อโยงทางวัฒนธรรมทั้งสามกลุ่ม รวมถึงระบบตัวเขียนฟ่าเฮา (Phaj Hauj)ในประเทศลาวก่อนสิ้นสุดยุคสงครามเวียดนาม (Bertrais, 1985 อ้างถึงใน ประสิทธิ์ ลีปรีชา 2548)

แนวคิดที่สาม อิงหลักจากฐานทางประวัติศาสตร์ของจีนและตำนานที่สืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นหลัก ซึ่งเชื่อว่าบรรพบุรุษชนเผ่าม้งอพยพมาจากชายฝั่งทะเลทางด้านตะวันออกของประเทศจีน หรือบริเวณทะเลเหลือง โดยค่อย ๆ เคลื่อนย้ายทำมาหากินตามแม่น้ำฮวงโห (แม่น้ำเหลือง หรือ Dej - Nag) เข้ามาสู่บริเวณที่ปัจจุบันเป็นภาคกลางของประเทศจีนซึ่งมีหลักฐานทางวัฒนธรรมของชนเผ่าม้งบางอย่างที่เกี่ยวพันกับทะเลและแม่น้ำเหลือง เช่น ลายผ้ารูปก้นหอย เส้นตัดขวางสองเส้นบนลายกระโปรงของหญิง ชนเผ่าม้งจั๊วะที่เป็นสัญลักษณ์ของแม่น้ำเหลืองและแม่น้ำแยงซีเกียง และภาษิตกับตำนานชนเผ่าม้งเกี่ยวกับแม่น้ำเหลือง (Vwj, 1997 อ้างถึงในประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2548)

จากแนวคิดที่เกี่ยวกับแหล่งกำเนิดของชนเผ่าม้ง แนวคิดที่สามมีความน่าเชื่อถือได้มาก เพราะมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจีนและมีเอกลักษณ์ในวิถีชีวิตประจำวันของชนเผ่าม้งที่สอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อม ซึ่งตามหลักฐานของจีนกล่าวว่าแหล่งกำเนิดของชนชาติ “เหมียว” มีความสัมพันธ์กับ “ซานเหมียว” และ “หนานหมาน” ในยุคดึกดำบรรพ์ คือประมาณ 5,000 ปีก่อน นักประวัติศาสตร์จีนสันนิฐานว่า บรรพบุรุษชาวเหมียวหรือชนเผ่าม้งน่าจะมาจากสัมพันธมิตรชนเผ่าที่เรียกตัวเองว่า “จิวลี่” ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่ม แม่น้ำเหลืองและแม่น้ำแยงซีเกียง มีจีเย่อ (Txiv Yawg) เป็นหัวหน้าและถูกผู้นำชนเผ่าอีกฝ่ายหนึ่ง คือ ห้วงตี่ (Faj Tim) ในปัจจุบันเข้าใจกันว่าน่าจะเป็นบรรพบุรุษของจีนนำกองกำลังเข้าโจมตีและครอบครองพื้นที่ ดังกล่าวจากนั้นชาวเหมียวหรือชนเผ่าม้งจึงอพยพลงทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เข้าสู่ทะเลสาบต้งถิง (Dong Teng) ทะเลสาบโปยาง (PoYang) แล้วเคลื่อนย้ายเข้าสู่มณฑลเสฉวน กุ้ยโจวในที่สุด

การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติกับการรุกรานของชาวมองโกล ชาวแมนจู และชาวฮั่น ทำให้เกิดสงครามระหว่างชนเผ่าม้งกับผู้รุกรานหลายครั้ง นอกจากนั้นนโยบายการสร้างรัฐชาติและการขูดรีดภาษีจากรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่น ทำให้ชนเผ่าม้งทนไม่ไหวและได้ลุกขึ้นก่อการกบฏหลายครั้งในประวัติศาสตร์จีน ในแต่ละครั้งได้รับการปราบปรามอย่างหนัก ส่งผลต่อการอพยพของชนเผ่าม้งจากประเทศจีนเข้าสู่บริเวณภาคเหนือของประเทศเวียดนาม ลาว ไทย และพม่า

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรชนเผ่าม้งในประเทศต่าง ๆ ปี 2544 - 2546

ลำดับ	ประเทศ	จำนวนประชากร	หมายเหตุ
1	จีน	7,398,053	รวมม้งทุกกลุ่ม
2	เวียดนาม	787,604	รวมม้งทุกกลุ่ม
3	ลาว	315,465	
4	สหรัฐอเมริกา	520,000	
5	ไทย	126,300	
6	พม่า	25,000	ประมาณ
7	ฝรั่งเศส	10,000	
8	ออสเตรเลีย	1,600	

ลำดับ	ประเทศ	จำนวนประชากร	หมายเหตุ
9	เฟรนช์เกียน่า	1,400	
10	แคนาดา	600	
11	อาร์เจนตินา	500	ประมาณ
12	เยอรมัน	150	ประมาณ
13	นิวซีแลนด์	100	ประมาณ

(ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2554)

ภาพ 1 แผนที่แสดงถึงการเคลื่อนย้ายของชนเผ่าม้ง ในประเทศไทย

หมายเหตุ: จาก ศึกษาเพื่อรู้ ชีวิตคนภู 6 เผ่า บนเขาสูง โดย สหายสาลิกา, 2550, Pantip (https://topicstock.pantip.com/blueplanet/topicstock/2007/07/E5603917/E5603917.html). CC BY-NC-ND.

ในดินแดนล้านนาหรือภาคเหนือของประเทศไทย ชนเผ่าม้งเริ่มอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งระหว่างช่วงต่อคริสต์ศักราช 1800 และ1900 โดยในบันทึกของชาวตะวันตกพบว่ามีชนเผ่าม้งตั้งหมู่บ้านอยู่ในจังหวัดตากก่อนหน้า ปี ค.ศ.1929 จากเอกสารของกระทรวงศึกษาธิการโรงเรียนของรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนชนเผ่าม้งแห่งแรกคือ ที่บ้านนายเลาต๋ำ หมู่บ้านชนเผ่าม้ง อำเภออุ้งผาง จังหวัดตาก เป็นโรงเรียนประชาบาล สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2478 หรือ ปี ค.ศ.1935 (ประสิทธ์ ลีปรีชา, 2548)

ชนเผ่าม้งในประเทศไทย ในปัจจุบันมีประชากรทั้งสิ้น 124,211 คน โดยกระจายตัวอยู่ใน 12 จังหวัดทางภาคเหนือ คือ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน จังหวัดลำปาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดตาก จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดสุโขทัย ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีชนเผ่าม้งอยู่ในจังหวัดเลย โดยชนเผ่าม้งอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากในจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดตาก จังหวัดเชียงราย จังหวัดน่าน และจังหวัดเพชรบูรณ์

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชนเผ่าม้งในประเทศไทยจะนิยมตั้งหมู่บ้านอยู่ในระดับความสูงประมาณ 1,200 เมตรจากระดับน้ำทะเล เนื่องจากความสูงในระดับนี้เหมาะสำหรับการเพาะปลูกฝิ่น ในอดีตนั้นชนเผ่าม้งมักอพยพหมู่บ้านบ่อยครั้ง เนื่องจากปัญหาที่ดินทำกินขาดความอุดมสมบูรณ์ และปัญหาภัยสงครามทางการเมือง

ระหว่างรัฐบาลไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งการอพยพในแง่หนีสงครามเป็นไปตามความต้องการของรัฐเพื่อความปลอดภัยในชีวิตและการแย่งชินมวลชนตามนโยบายรัฐบาล (ยศ สันตสมบัติ, 2547)

ชนเผ่าม้งในอำเภอคลองลานจังหวัดกำแพงเพชร

พรมชาติ จิตชยานนท์ (สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2561) กล่าวว่า ชนเผ่าม้ง อำเภอคลองลาน มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานราวประมาณ ปี พ.ศ. 2518-2519 บางกลุ่มก็ย้ายเข้ามา ราวปี พ.ศ.2522 ส่วนใหญ่ย้ายมาจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง จังหวัดตาก โดยทยอยการย้ายเข้ามาและรวมตัวกันเป็นหมู่บ้านใหญ่ในราวปี พ.ศ.2528 ปัจจุบันมีชนเผ่าม้งตั้งถิ่นฐานอยู่ในอำเภอคลองลาน จำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่

1. บ้านตลาดม้ง
2. บ้านใหม่ชุมนุมไทร
3. บ้านป่าคา

วิถีชีวิตของชนเผ่าม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

การประกอบอาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก อาชีพรองคือการค้าขาย การทำเกษตรกรรมของชนเผ่าม้งจะอาศัยแหล่งน้ำจากธรรมชาติ ทำไร่ - ทำนา และเลี้ยงสัตว์ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ มันสำปะหลัง ข้าว เลี้ยงสัตว์และผลไม้ยืนต้น การปลูกข้าวโพด ผักต่าง ๆ มีเป็นบางครอบครัว นอกจากนี้ชนเผ่าม้งยังมีกลุ่มอาชีพในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มเกษตรพัฒนา กลุ่มปักผ้าชาวเขา กลุ่มการตีมิด และกลุ่มค้าขาย อาชีพทั่วไป เช่น ช่างซ่อมรถยนต์ ช่างซ่อมรถมอเตอร์ไซต์ ช่างก่อสร้างเป็นต้น

ระบบครอบครัวและญาติ

ชนเผ่าม้งในอำเภอคลองลาน จะอาศัยอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ ส่วนใหญ่จะเป็นชนเผ่าม้งเขียวหรือชนเผ่าม้งดำเท่านั้น ส่วนชนเผ่าม้งขาวไม่พบว่ามีการตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอคลองลาน ตระกูลแซ่นั้นสามารถแบ่งได้ เป็น 7 ตระกูลใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) ตระกูลแซ่ม้า 2) ตระกูลแซ่ย่าง 3) ตระกูลแซ่กือ 4) ตระกูลแซ่จ้าง 5) ตระกูลแซ่โช้ง 6) ตระกูลว่าง และ 7) ตระกูลแซ่หาง โดยตระกูลที่มีจำนวนน้อยที่สุดคือตระกูลแซ่ว่างและตระกูลแซ่หาง

การแต่งกาย

ชนเผ่าม้งมีการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ มีความสวยงามทั้งลวดลายต่าง ๆ บนผ้าและแบบของเสื้อผ้า ในอดีตชนเผ่าม้งใช้ผ้าไหมดิบที่ผลิตเองมาปักเป็นลวดลาย ซึ่งชนเผ่าม้งคิดค้นออกแบบเอง เมื่อมีการปักลวดลายเรียบร้อย จะนำมาแปลรูปเป็นเสื้อผ้าที่จะสวมใส่ในปัจจุบัน เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนบวกกับความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ชุดชนเผ่าม้งในอำเภอคลองลาน มีการประดิษฐ์ด้วยชุดที่มีสีสวยงามมากขึ้นและมีรูปแบบที่ทันสมัยมากขึ้น การแต่งกายในชีวิตประจำวันก็หันมาแต่งแบบคนไทยพื้นราบแทน หรือบางครั้งจะใส่เพียงเสื้อหรือกางเกงเท่านั้น การแต่งกายด้วยชุดชนเผ่าม้งนี้ จะใช้ในงานสำคัญ ๆ เท่านั้น เช่น งานประเพณีปีใหม่ งานแต่งงาน เป็นต้น

ลักษณะเครื่องแต่งกายแบบชุดชนเผ่าม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

ผู้หญิง เสื้อสีดำแขนยาว ปลายแขนเสื้อมีการปักลวดลายสวยงาม ด้านหน้าจะผ่ากลางปล่อยสาบเสื้อทั้งสองข้าง แล้วปักลวดลายพร้อมตกแต่งด้วยผ้าสีต่าง ๆ มีการประดิษฐ์ขึ้นหลายแบบ ผู้หญิงจะใส่กระโปรงซึ่งชนเผ่าม้งดำนิยมทำกระโปร่งด้วยสีที่ฉูดฉาดพร้อมกับใช้ผ้าพันน่องขา มีผ้าปิดหน้า เรียกว่า “เซ่” ชายผ้าปิดหน้าจะผูกเอวแล้วปล่อยชายไว้ด้านหลัง

ผู้ชาย ตัวเสื้อจะเป็นแบบเอวลอยด้านหน้าของเสื้อจะผ่ากลางไม่เท่ากัน ซึ่งด้านขวามือจะเหลือเนื้อที่ของผ้าเยอะกว่าเพื่อที่จะปักทำเป็นมุมต่าง กางเกงจะเป็นแบบเป้ายานและขากว้าง ชายกางเกงจะปักด้วยลวดลายที่สวยงาม

ภาพ 2 การแต่งกายชนเผ่าม้งในปัจจุบัน

หมายเหตุ: จาก ม้งคลองลานแต่งชุดชนเผ่าร่วมงานปีใหม่ หนุ่ม-สาวโยนลูกช่วงสานสัมพันธ์คึกคัก โดย MGR Online, 2558, (https://mgronline.com/local/photo-gallery/9580000000168). CC BY-BC-ND.

ที่อยู่อาศัย

อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลคลองน้ำไหล ตำบลโป่งน้ำร้อน ตำบลคลองลานพัฒนา ตำบลสักงาม มีหมู่บ้านทั้งหมด 68 หมู่บ้าน ซึ่งมีหมู่บ้านที่เป็นชนเผ่าม้ง จำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่

1. หมู่บ้านตลาดม้ง ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร การคมนาคม มีเส้นทางคมนาคมหลักลักษณะต่าง ๆ ในตำบล ดังนี้ ตำบลคลองลานพัฒนา มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลขที่ 1117 คือ ถนนคลองแม่ลาย - คลองลาน เป็นเส้นทางหลักในการคมนาคมติดต่อกับเมืองกำแพงเพชรได้อย่างสะดวก มีถนนหลักลาดยางติดต่อกับจังหวัดกำแพงเพชรและอำเภอคลองลานได้อย่างสะดวก

2. บ้านใหม่ชุมนุมไทร อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ตั้งอยู่ทางหลวงชนบทหมายเลข 4049 ตำบลโป่งน้ำร้อน อ.คลองลาน จ.กำแพงเพชร 62180 อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 48.5 กม. ใช้เวลาเดินทางตัวจังหวัดประมาณ 1 ชั่วโมง 3 นาที อยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 46.7 กม. ใช้เวลาเดินทางตัวอำเภอประมาณ 1 ชั่วโมง 4 นาที

3. บ้านป่าคา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยจารีตประเพณีของชนเผ่าม้งนั้นจะสร้างบ้านติดพื้นดินเพื่อความสะดวกของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เนื่องจากปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น และชนเผ่าม้งส่วนมากก็ย้ายมาอาศัยอยู่พื้นราบ โดยทางการอยู่อาศัยร่วมกัน จึงส่งผลให้รูปแบบในการสร้างบ้านของชนเผ่าม้งอำเภอคลองลานเปลี่ยนแปลงไป มีทั้งบ้านที่สร้างจากไม้ทั้งหลัง บ้านกึ่งไม้กึ่งปูน และบ้านที่สร้างด้วยปูนทั้งหลัง มีทั้งแบบ ชั้นเดียวและแบบ 2 ชั้น เหตุผลหนึ่งที่สำคัญ ถึงแม้จะสร้างบ้านแบบชั้นเดียว แต่แบบบ้านก็จะต่างไปจากสมัยก่อน เพียงแต่รักษาจารีตประเพณีต่าง ๆ ไว้ ถึงจะไม่ร้อยเปอร์เซ็นต์ การสร้างบ้านของชนเผ่าม้งในอำเภอคลองลาน นิยมหันมาปลูกบ้านแบบสมัยใหม่กันมากขึ้น

ภาพ 3 บ้านเรือนชนเผ่าม้งแบบโบราณ อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อำเภอคลองลาน โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2561, Google (https://sites.google.com/site/vernaculartha i2015/klum-cha-ti-phanthu-mng-xaphex-khlxnglan). CC BY-NC-ND.

ภาพ 4 บ้านเรือนบริเวณตลาดม้ง ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

หมายเหตุ: จาก วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมินาม ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดย สันติ อภัยราช, 2553, (https://fliphtml5.com/zauwg/nsmk/วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมินามหมู่บ้าน_ตำบลคลองลานพัฒนา/). CC BY-NC-ND.

ของใช้ในชีวิตประจำวัน

การตีมีด ชนเผ่าม้งมีความรู้เรื่องการทำมีดอยู่มากมาย จะเห็นได้ว่าชนเผ่าม้งในอำเภอคลองลาน มีกลุ่มตีมีด ซึ่งในแต่ละปีก็สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้ไม่น้อย ลักษณะมีดจะไม่เหมือนกับชนเผ่าอื่น ชนเผ่าม้งจะมีการตีมีดตามสภาพการใช้งาน ถ้าเป็นงานหนักตัวมีดก็จะมีลักษณะใหญ่ แต่ถ้าใช้ในการดายหญ้าจะทำด้ามมีดให้ยาว เพื่อสะดวกในการฟันหญ้า หรือถ้าตัดไม้ก็จะทำตัวมีดใหญ่ขึ้น มีดของชนเผ่าม้ง ได้แก่ มีดด้ามยาว (เม้าจั๊ว) เคียวเกี่ยวข้าว ขวาน (เต่า) เป็นต้น

ชนเผ่าม้งมีการทำงานในไร่หรือในสวนต่าง ๆ จึงมีการตีมีดให้เหมาะสมกับงาน เช่น การตัดไม้จะต้องใช้มีดด้ามยาว (เม้าะจั๊วะ) หรืออาจจะใช้ขวานก็ได้ ส่วนการทำอาหารจะใช้มีดด้ามสั้นหรือมีดปลายแหลม ส่วนงานที่หนักจะต้องใช้มีดที่มีขนาดใหญ่ เหมาะกับการใช้งาน เป็นต้น ของใช้ในชีวิตประจำวันของชนเผ่าม้งในสมัยก่อน เช่น มีดด้ามสั้นหรือมีดปลายแหลม (เจ๊าะปลื่อ) มีดด้ามยาว (เม้าจั๊ว) ขวาน (เต่า) ปืนแก๊ส (ปลอ-ย่าง) ธนู (เน่ง) กระบุง (เกอะ) กระด้ง (ว้าง) กระชอน (ซัวะจี้) หม้อข้าว (จู่) ขัน (ฝี๋กเต้า) กะทะ (เยีย) หม้อเล็ก (เล่าเก๋ว) หม้อตำขนมม้ง (ดั้งจั่ว) เครื่องรีดน้ำอ้อย ซุ้มไก่ (เต้อะคาร์) เครื่องโม่ข้าวโพด (แยะ) ครกกระเดื่อง (จู่)

ปัจจุบัน เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น ความทันสมัยเข้ามาสู่วิถีชีวิตของชนเผ่าม้งจนกลายเป็นเรื่องธรรมดาไปแล้ว ข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน หลายสิ่งหลายอย่างก็มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิม เครื่องใช้แบบโบราณบางอย่างก็เลิกใช้ไปบ้างแล้ว เช่น หม้อข้าว (จู) ขันน้ำเต้า (ฝี๋กเต้า) ครกกระเดื่อง (จู่) เป็นต้น

ภาพ 5 มีด

หมายเหตุ: จาก องค์ความรู้ด้านชาติพันธุ์ ม้ง โดย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 กระทรวงศึกษาธิการ, 2566, (https://pubhtml5.com/neifa/dzao/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 6 มีดด้ามยาว (เม้าจั๊ว)

หมายเหตุ: จาก องค์ความรู้ด้านชาติพันธุ์ ม้ง โดย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 กระทรวงศึกษาธิการ, 2566, (https://pubhtml5.com/neifa/dzao/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 7 หม้อข้าว (จู่)

หมายเหตุ: จาก องค์ความรู้ด้านชาติพันธุ์ ม้ง โดย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 กระทรวงศึกษาธิการ, 2566, (https://pubhtml5.com/neifa/dzao/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 8 กะทะ (เยีย)

หมายเหตุ: จาก องค์ความรู้ด้านชาติพันธุ์ ม้ง โดย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 กระทรวงศึกษาธิการ, 2566, (https://pubhtml5.com/neifa/dzao/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 9 เครื่องโม่ข้าวโพด (แยะ)

หมายเหตุ: จาก องค์ความรู้ด้านชาติพันธุ์ ม้ง โดย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 กระทรวงศึกษาธิการ, 2566, (https://pubhtml5.com/neifa/dzao/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 10 ครกกระเดื่อง (จู่)

หมายเหตุ: จาก องค์ความรู้ด้านชาติพันธุ์ ม้ง โดย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 กระทรวงศึกษาธิการ, 2566, (https://pubhtml5.com/neifa/dzao/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 11 หม้อตำขนมม้ง (ตั้งจั่ว)

หมายเหตุ: จาก องค์ความรู้ด้านชาติพันธุ์ ม้ง โดย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 กระทรวงศึกษาธิการ, 2566, (https://pubhtml5.com/neifa/dzao/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 12 ขัน (ฝึ่กเต้า)

หมายเหตุ: จาก องค์ความรู้ด้านชาติพันธุ์ ม้ง โดย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 กระทรวงศึกษาธิการ, 2566, (https://pubhtml5.com/neifa/dzao/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 13 ธนู (เน่ง)

หมายเหตุ: จาก องค์ความรู้ด้านชาติพันธุ์ ม้ง โดย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 กระทรวงศึกษาธิการ, 2566, (https://pubhtml5.com/neifa/dzao/). CC BY-NC-ND.

ความเชื่อ

ชนเผ่าม้งมีความเชื่อว่าพิธีไสยศาสตร์จะช่วยให้วินิจฉัยโรคได้และทำการรักษาได้ผล และเชื่อว่า ความเจ็บป่วยเกิดจากการผิดผี จะต้องมีพิธีกรรมในการปฏิบัติรักษา นอกจากนี้ยังเชื่อว่าการที่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงโดยไม่มีโรคภัยมาเบียดเบียนนั่นคือ ความสุขอันยิ่งใหญ่ ฉะนั้นชนเผ่าม้งจึงต้องทำทุกอย่างเพื่อเป็นการรักษาจากโรคต่าง ๆ พิธีกรรมในการรักษาโรคของชนเผ่าม้งมีอยู่หลายแบบ ซึ่งจะแตกต่างกันออกไป ดังนี้

การทำผี (การอ๊ัวเน้ง) การอ๊ัวเน้งจะทำได้ก็ต่อเมื่อมีคนในครอบครัวเจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุ การอ๊ัวเน้งเป็นการเรียกขวัญที่หายไปให้กลับคืนมา ชนเผ่าม้งเชื่อว่าการเจ็บป่วยเกิดจากขวัญที่อยู่ในตัวหายไป เครื่องมือในการทำผี ได้แก่ ไม้คู่เสี่ยงทาย (ก๊ัวะ) ฆ้อง (จ๊ัวะเน้ง) เก้าอี้ในการนั่งทำผี (จ๋องเน้ง) เหรียญกษัตริย์ (จี้อเน้ง)

การรักษาคนตกใจ (การไซ่เจง) การไซ่เจงจะทำเมื่อมีคนป่วยที่ตัวเย็น เท้าเย็น ใบหูเย็น มือเย็น ชนเผ่าม้งเชื่อว่าการที่เท้าเย็น มือเย็น หรือตัวเย็น เกิดจากขวัญในตัวคนได้หล่นหายไป

การรักษาด้วยการเป่าด้วยน้ำ (การเช้อแด้ะ) จะทำเมื่อมีคนในครอบครัวป่วย ตกใจมากเป็นพิเศษ กลัวมากเป็นพิเศษ โดยไม่ทราบสาเหตุ

การปัดกวาดสิ่งที่ไม่ดีออกไป (ตูซู้) ชนเผ่าม้งจะปัดกวาดสิ่งที่ไม่ดีออกไป ในช่วงขึ้นปีใหม่เพื่อปัดเป่าหรือกวาดสิ่งที่ไม่ดีให้ออกไปจากบ้าน

หมูประตูผี (อัวะบ๊ัวจ๋อง) เป็นพิธีกรรมที่ชนเผ่าม้งทำเพื่อรักษา คนในบ้านให้ปราศจากโรคภัยต่าง ๆ การประกอบพิธีกรรมหมูประตูผีนั้นจะทำในตอนกลางคืนเท่านั้น มีการกล่าวเพื่อปิด - เปิดประตูบ้าน และจะมีการฆ่าหมูแล้วต้มให้สุก นำหมูที่ต้มสุกมาหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ จัดใส่จานไว้ 9 จาน สำหรับทำพิธี ซึ่งแต่ละจานจะใส่เนื้อหมูไม่เหมือนกัน

การเกิด ชนเผ่าม้งมีความเชื่อว่า การตั้งครรภ์นั้นเกิดจากผีพ่อผีแม่ให้เด็กมาเกิด เวลาใกล้คลอด หญิงที่มีครรภ์ไม่ควรไปไหนมาไหนโดยลำพัง หรือถ้ามีความจำเป็นจะต้องมีเพื่อนไปด้วยอย่างน้อย 1 คน การคลอดจะเป็นไปตามธรรมชาติ ชนเผ่าม้งเชื่อว่าถ้าเป็นเด็กผู้ชายจะนำรกไปฝังไว้ที่เสากลางบ้าน ซึ่งเป็นเสาที่มีผีเสาสถิตอยู่ เพราะผู้ชายควรจะรู้เรื่องผี ถ้าเป็นเด็กผู้หญิงจะฝังรกไว้ใต้แคร่นอนของมารดา เพราะต้องการให้ลูกสาวรู้จักรักนวลสงวนตัว และรู้จักการบ้านการเรือน ชนเผ่าม้งจะตั้งชื่อบุตรหลังจากเด็กเกิดได้ 3 วัน โดยมีการทำพิธีตั้งชื่อ และนำไก่มาเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษเพื่อบอกผีบ้านผีเรือนให้คุ้มครองเด็กและขอบคุณผีพ่อผีแม่ที่ส่งเด็กมาเกิด ชนเผ่าม้งเชื่อว่าถ้าเด็กที่เกิดมายังไม่ครบ 3 วันนั้นยังเป็นลูกผีอยู่ หากเด็กนั้นตายภายใน 3 วัน หลังจากคลอดแล้วจะไม่มีการจัดพิธีศพและสามารถนำเด็กไปฝังได้เลย

ในปัจจุบันนี้ชนเผ่าม้งนิยมไปคลอดที่โรงพยาบาลเพื่อความปลอดภัยต่อเด็กและแม่ แต่เด็กหรือบุตรที่เกิดมาต้องมีการทำพิธีตามประเพณีดั้งเดิมของชนเผ่าม้งทุกประการ

การตาย ชนเผ่าม้งเชื่อว่าพิธีศพที่ครบถ้วนถูกต้อง จึงจะส่งวิญญาณผู้ตายไปสู่สุคติได้ เมื่อมีการตายเกิดขึ้น ณ บ้านใด ญาติจะยิงปืนขึ้นไปบนฟ้า 3 นัด เป็นสัญญาณว่ามีการตายเกิดขึ้นในบ้านหลังนั้น

การจัดพิธีศพของชนเผ่าม้งจะจัดในบ้านของผู้ตาย จะมีการอาบน้ำให้ศพจากนั้นก็จะแต่งกายให้ศพด้วยเสื้อผ้าชุดชนเผ่าม้ง ตำแหน่งการตั้งศพคือตั้งบนพื้นใกล้ศาลพระภูมิหรือศาลบรรพชน ภาษาม้ง เรียกว่า “สือ ก๋าง” (Xwm Kaab) ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับประตูบ้านหรือที่เรียกว่าประตูผี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละนามสกุลที่แตกต่างกันออกไป จะมีการผูกข้อมือญาติทุกคนด้วยผ้าสีแดงและห้ามแกะออกจนกว่าจะเสร็จงานศพ บางแซ่จะมีการคาดศีรษะด้วยผ้าสีขาว ดังเช่นพิธีศพของชาวจีน ชนเผ่าม้งเชื่อว่าเมื่อมีเด็กหรือใครก็ตามที่หกล้มบริเวณบ้านของผู้ตาย ให้รีบทำพิธีเรียกขวัญบุคคลนั้นกลับมา มิฉะนั้นวิญญาณของผู้ตายจะนำวิญญาณของผู้ที่หกล้มไปอยู่ด้วย

ชนเผ่าม้งนิยมพันนิ้วมือศพด้วยด้ายสีแดง เพราะมีความเชื่อว่าระหว่างที่วิญญาณผู้ตายเดินทางไปยังปรโลก วิญญาณของผู้ตายจะถูกรั้งให้ปอกหัวหอม ทำให้เดินทางไปเกิดช้า วิญญาณผู้ตายสามารถอ้างได้ว่าเจ็บนิ้วทำให้ไม่สามารถปอกหอมได้ และชนเผ่าม้งยังเชื่อว่าวิญญาณผู้ตายต้องเดินทางฝ่าดงบุ้งยักษ์ จึงมีการมีการสวมรองเท้าให้ศพด้วย จากนั้นศพจะถูกจัดวางบนแคร่และหามสูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร จะมีการตั้งข้าวให้ศพวันละ 3 เวลา แต่ละครั้งจะต้องยิงปืน 3 นัด และมีการจุดตะเกียงวางไว้ที่ลำตัวของศพ

“น๋อง จ๋อง” (Noob Ncoos) เป็นผ้าสี่เหลี่ยมสีแดง ปักเป็นลวดลายต่าง ๆ มอบให้ผู้ตายเพื่อแสดงความอาลัย มีการตัดกระดาษแขวนไว้ข้างฝาของตัวบ้านเพื่อที่จะเผาและเป็นการส่งผู้ตายให้ไปถึงที่หมาย ปัจจุบันได้มีการนำพวงหรีดไว้อาลัยร่วมกับการแขวนกระดาษด้วยก่อนจะนำศพไปฝังจะมีพิธี “ซือ ฉ้า” (Tswm Tshaav) โดยพิธีกรรมนี้จะต้องจัดในลานกว้าง ๆ ที่ญาติได้เตรียมไว้ เมื่อทำพิธีเสร็จจึงนำผู้ตายไปฝังได้ เมื่อขบวนถึงสุสานจะมีผู้เฒ่าทำพิธีที่หลุมอีกครั้งหลังจากนั้นจะเผากระดาษหรือทุกสิ่งทุกอย่างที่จะมอบให้กับผู้ตาย จึงหย่อนศพลงหลุมและกลบดินปิดปากหลุม มีการจัดวางก้อนหินเหนือหลุมศพ บางครอบครัวจะล้อมรั้วรอบบริเวณหลุมศพเพื่อไม่ให้สัตว์มาคุ้ยเขี่ยหลุมศพ สถานที่ฝังศพของชนเผ่าม้งจะดูตามตำราฮวงจุ้ย หรือฝังตามความต้องการของผู้ตาย ที่ได้บอกกล่าวล่วงหน้า ชนเผ่าม้งจะไว้ทุกข์ ให้ผู้ตายประมาณ 13 วัน มีข้อห้ามระหว่างการไว้ทุกข์คือห้ามซักเสื้อผ้าและหวีผม เพราะเชื่อว่าสิ่งสกปรกจะเข้าไปในอาหารของผู้ตาย ห้ามต่อด้ายเพราะด้ายจะพันแข้งขาของผู้ตาย ห้ามเย็บผ้าเพราะเชื่อว่าผู้ตายจะถูกเข็มแทง

ปัจจุบันชนเผ่าม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมเหล่านี้ไว้ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และมีการนำศพมาบรรจุไว้ในโลงศพแทนแคร่

วัฒนธรรม ประเพณี

ชนเผ่าม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร มีลักษณะการเคารพนับถือกันตามตระกูลแซ่และเชื่อมโยงกันเป็นชุมชนสังคมเครือญาติ การนับถือศาสนาจะนับถือศาสนาพุทธและผีเป็นส่วนใหญ่ มีวัฒนธรรมและประเพณีที่ยึดถือและปฏิบัติกันตั้งแต่สมัยโบราณ ได้แก่

1. ประเพณีปีใหม่

ประเพณีขึ้นปีใหม่หรือประเพณีฉลองปีใหม่ จะจัดขึ้นหลังจากได้เก็บเกี่ยวผลผลิตในรอบปีเรียบร้อย ประเพณีฉลองปีใหม่ เรียกว่า “น่อเป๊โจ่วฮ์” แปลตรงตัวได้ว่า “กินสามสิบ” สืบเนื่องจากชนเผ่าม้งจะนับช่วงเวลาตามจันทรคติ โดยจะเริ่มนับตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำ ไปจนถึง 30 ค่ำ (ซึ่งตามปฏิทินจันทรคติจะแบ่งออกเป็นข้างขึ้น 15 ค่ำ และข้างแรม 15 ค่ำ) เมื่อครบ 30 ค่ำ จึงนับเป็น 1 เดือน ดังนั้นในวันสุดท้าย (30 ค่ำ) ของเดือนสุดท้าย

(เดือนที่ 12) ของปีจึงถือได้ว่าเป็นวันส่งท้ายปีเก่า ในวันดังกล่าว หัวหน้าครัวจะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอาทิ การทำพิธีบูชาถึงผีฟ้า - ผีป่า – ผีบ้าน ที่ให้ความคุ้มครอง และดูแลความสุขสำราญตลอดทั้งปีวันถัดจากวันส่งท้ายปีเก่าไป 3 วัน เป็นวันฉลองปีใหม่

กิจกรรมการละเล่นที่บรรดาหนุ่มสาวนิยมเล่นกัน ในเทศกาลปีใหม่ คือ การโยนลูกช่วง ลูกช่วงที่ใช้เล่นนั้นทำขึ้นจากเศษผ้าสีดำเย็บต่อเชื่อมกันเป็นลูกกลม โดยหญิงสาวโสดจะเป็นผู้จัดทำลูกบอลผ้า โดยฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายเลือกชายหนุ่มที่พอใจ แล้วนำลูกช่วงไปให้ฝ่ายชาย เพื่อชวนไปโยนลูกช่วงด้วยกัน โดยแต่ละฝ่ายจะยืนเป็นแถวหน้ากระดานเรียงหนึ่งหันหน้าเข้าหากัน มีระยะห่างกันพอสมควร แล้วโยนลูกช่วงให้กันไปมา สามารถทำการสนทนากับคู่ที่โยนได้ เพื่อความสนุกสนาน นอกจากนี้ บนเวทียังมีการแสดงประกอบเพลงพื้นเมืองของเด็กสาวชนเผ่าม้ง และมีการแสดงการเป่าแคนของชนเผ่าม้ง ที่จะแสดงในงานเทศกาลปีใหม่ และวันสำคัญต่าง ๆ เท่านั้น

ปัจจุบันการดำเนินชีวิตของชนเผ่าม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ปรับเปลี่ยนในบางสิ่งบางอย่างเพื่อให้ทันต่อยุคสมัย จึงจัดโครงการจัดงานประเพณีท้องถิ่นของชนเผ่า เพื่อสืบสานประเพณีปีใหม่ชนเผ่าม้งให้ตรงกับวันขึ้นปีใหม่สากลเป็นประจำในทุก ๆ ปีเพื่อที่ลูกหลาน หรือญาติที่ไปประกอบอาชีพที่ห่างไกลสามารถกลับมาร่วมงานได้

ภาพ 14 งานประเพณีปีใหม่ชนเผ่าม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

2. ประเพณีกินข้าวใหม่ ตรงกับเดือนกันยายน-เดือนพฤศจิกายน

ประเพณีกินข้าวใหม่ของชนเผ่าม้ง อำเภอคลองลาน เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีความเชื่อว่าจะต้องเลี้ยงผีปู่-ผีย่า เพราะช่วงเวลาในหนึ่งรอบปีที่ผ่านมานั้น เชื่อว่ามีผีปู่-ผีย่า ได้ดูแลครอบครัวของแต่ละครอบครัวเป็นอย่างดี ดังนั้นจึงมีการเซ่นบูชา ผีปู-ผีย่า พร้อมกับเจ้าที่ทุกตน ซึ่งการกินข้าวใหม่จะทำกันในเดือนตุลาคมของทุกปี ข้าวใหม่คือข้าวที่เก็บเกี่ยวเมื่อต้นข้าวเริ่มสุก ให้รวงข้าวมีสีเขียวปนเหลือง เมื่อเกี่ยวเสร็จก็จะนำมานวดให้ข้าวเปลือกหลุดออกโดยไม่ต้องตากให้แห้ง นำข้าวเปลือกที่นวดเรียบร้อยแล้วมาคั่วให้เม็ดข้าวแข็งและเปลือกข้าวแห้ง ในอดีตนั้นนิยมการตำข้าวด้วยโค้กกระเดื่อง เมื่อตำเสร็จเรียบร้อยนำข้าวมาหุงเพื่อเซ่นไหว้ผีปู่-ผีย่า ซึ่งในการทำพิธีเซ่นผีนั้น สามารถทำโดยการนำไก่ตัวผู้มาเซ่นไหว้ตรงผีประตูก่อน โดยการนำไก่ที่ต้มทั้งตัวมาประกอบพิธีซึ่งตำแหน่งที่จะต้องเซ่นไหว้มี 5 แห่ง ได้แก่ สื่อก๋าง ดั้งขอจุ๊บ ดั้งขอจุด ดั้งขอจ่อง ดั้งจี้ดั้ง ขณะทำพิธีต้องสวดบทสวดเพื่อที่บอกให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือได้รับรู้และเข้ามาทานก่อน เมื่อทำพิธีเสร็จคนในบ้านถึงจะสามารถทานต่อได้ พิธีกินข้าวใหม่นั้นได้สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

3. ประเพณีการแต่งงาน

หนุ่มสาวจะแต่งงาน ฝ่ายชายจะพาฝ่ายหญิงไปบ้านของตนเอง โดยผ่านประตูผีบ้านของฝ่ายชาย พ่อแม่ของฝ่ายชายจะเอาแม่ไก่มาหมุนรอบศีรษะทั้งสองคน 3 รอบ เรียกว่า “หรือข้า” เป็นการต้อนรับลูกสะใภ้ ฝ่ายชายต้องให้ญาติผู้ใหญ่คน 2 คน เรียกว่า “แม่โก๊ง” ไปแจ้งทางญาติฝ่ายหญิงทราบภายใน 24 ชั่วโมง พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะแจ้งให้แม่โก๊งว่าอีก 3 วันให้มาใหม่ ซึ่งหมายความว่าพ่อแม่ฝ่ายหญิงต้องการจัดงานแต่งงาน ในสมัยก่อนชนเผ่าม้งมักจะอยู่กินด้วยกันก่อน แล้วค่อยมาจัดงานแต่ง แต่ปัจจุบันนี้สังคมเปลี่ยนไปตามยุคเทคโนโลยี ทำให้การจัดงานแต่งงานของชนเผ่าม้งได้กำหนดจัดงานแต่งงานภายใน 3 วัน ซึ่งเป็นที่นิยมกันในปัจจุบัน

ค่าสินสอดในงานแต่งงานของชนเผ่าม้ง ในสมัยก่อนเรียกว่า “หน่าจื่อเค้าชอ” หมายถึง ค่าเลี้ยงดูบุตร หรือค่าที่พ่อแม่ชุบเลี้ยงลูกเป็นเงินแท่งจำนวน 4 แท่ง หรืออาจะมากกว่าตามกำลังของเจ้าบ่าว เงินแท่งเป็นค่าสินสอด ในปัจจุบันชนเผ่าม้ง อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร นิยมใช้เป็นเงินสดแทนเงินแท่ง

ศิลปะการแสดง

ชนเผ่าม้งมีประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ เช่นเดียวกับชนชาติอื่น ๆ มีความสามารถในการสร้างงานศิลปะหลายด้าน ดังนี้

ด้านดนตรี ชนเผ่าม้งมีเครื่องดนตรีที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชนเผ่า ได้แก่ เฆ่ง (Qeej) ซึ่งแปลว่า แคน หรือ Mouth Organ เฆ่ง (Qeej) ซึ่งมีการเขียนหลายรูปแบบ เช่น เฆ่ง (Qeej) เค่ง (Qeej) เก้ง (Qeej) แต่ในงานรายงานชิ้นนี้จะขอใช้ในทางเดียวกัน คือ เฆ่ง (Qeej) เป็นเครื่องดนตรีที่ทำจากลำไม้ไผ่และไม้เนื้อแข็ง มีปรากฏในเอเชียมากว่า 3,000 ปีและถือได้ว่าเป็นเครื่องดนตรีที่เก่าแก่ที่สุด

เฆ่ง (Qeej) ถือว่าเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นมรดกของชนเผ่าม้งเลยก็ว่าได้ เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในการประกอบในพิธีศพและในพิธีที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว รวมทั้งเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้นันทนาการอีกด้วย เสียงเพลงที่แว่วมาอย่างโหยหวน แสดงความสูญเสีย ที่สลับซับซ้อนนั้นเป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ตายกับลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ เสียงเฆ่งที่แว่วออกมาล้วนมีความหมายสอดแทรกบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้กับดวงวิญญาณได้รับรู้ เช่น ให้เขารู้ว่าเขาเสียชีวิตแล้ว ให้กลับมาทานข้าวเช้า มาทานข้าวเที่ยง มาทานข้าวเย็น ให้ผู้ตายนั้นรับรู้สิ่งต่างที่ลูกหลานมอบให้ ให้ผู้เสียชีวิตนั้นมีความสุขในภพต่อ ๆ ไป ให้เดินทางไปพบบรรพชนของตนเองได้ ดังนั้น ชนเผ่าม้งจึงถือว่าหากงานศพใดไม่มีการแสดงเฆ่ง (Qeej) งานศพนั้นก็จะไม่สมบูรณ์ เพราะดวงวิญญาณไม่สามารถไปสู่สุคติได้ นอกจากนี้ เฆ่งยังสามารถนำไปแสดงงานรื่นเริงทั่วไปได้เช่นกัน จะพบได้มากที่สุดในช่วงเทศกาลปีใหม่ม้ง และยังเป็นการแสดงเพื่อต้อนรับบุคคลสำคัญหรือแขกบ้านแขกเมืองได้อีกด้วย

ภาพ 15 การแสดงเฆ่ง (Qeej) ในพิธีศพของชนเผ่าม้ง

หมายเหตุ: จาก การตาย โดย Minolityofthailand, 2554,
(https://minolityofthailand.wordpress.com/2011/03/05/การตาย-2/). CC BY-NC-ND.

ภาพ 16 การแสดงเฆ่ง (Qeej) เพื่อความบันเทิงของชนเผ่าม้ง

หมายเหตุ: จาก เทศกาลสื่อสร้างสรรค์เพื่อเด็กชาติพันธุ์ โดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส), 2554, (https://www.thaihealth.or.th/เทศกาลสื่อสร้างสรรค์เพ/). CC BY-NC-ND.

ขลุ่ย เป็นเครื่องดนตรีอีกประเภทหนึ่งที่ใช้เป่าเรียกหาคู่และสร้างความจรรโลงใจแทนความรู้สึกของสภาพจิตใจของผู้นั้น จะเป่าในงานสำคัญ เช่น งานปีใหม่ เป็นต้น ในปัจจุบันชนเผ่าม้งในอำเภอคลองลานยังนิยมเป่าขลุ่ยกันอย่างแพร่หลาย

กลอง หรือ จ๊ะ เป็นเครื่องดนตรีที่มีลักษณะเป็นกลองสองหน้า ใช้แผ่นหนังสัตว์สองแผ่นมาประกอบเข้ากับโครงกลองหลอมตัวกลองทั้งสองด้านริมขอบของแผ่นหนังทั้งสองแผ่นจะเจาะรูเป็นคู่ ๆ สำหรับเสียบสลัก

บทสรุป

ชนเผ่าม้งอำเภอคลองลานเป็นสังคมเกษตรกรรม อยู่เป็นครอบครัวใหญ่ เวลามีงานต่าง ๆ จะมาช่วยเหลือกันและกัน ไม่มีวันหยุดตามประเพณี เว้นแต่จะหยุด ตามเหตุการณ์ต่าง ๆ คือ งานศพ งานแต่งงาน งานประเพณีปีใหม่ม้ง หรือการประกอบพิธีกรรมในแต่ละครัวเรือนเท่านั้น ในปัจจุบันนี้ชนเผ่าม้งในอำเภอคลองลาน มีการประกอบอาชีพค้าขายกันมากขึ้น ประกอบกับมีการทำเกษตรแบบผสมผสานมากขึ้น ตลอดจนประกอบอาชีพอื่นมาเสริม เช่น การปักผ้า การตีมีดเป็นต้น

ภาพ 17 การลงพื้นที่สำรวจข้อมูลชนเผ่าม้ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 18 การลงพื้นที่สำรวจข้อมูลชนเผ่าม้ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

ภาพ 19 การลงพื้นที่สำรวจข้อมูลชนเผ่าม้ง
(ผู้นิพนธ์สร้างสรรค์เอง)

บรรณานุกรม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2561*). กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อำเภอคลองลาน.* https://sites.google.com/site/vernaculartha i2015/klum-cha-ti-phanthu-mng-xaphex-khlxnglan

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2506). *ชาวเขาในไทย.* สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2548). *ม้ง : หลากหลายชีวิตจากขุนเขาสู่เมือง.* สำนักพิมพ์โรงพิมพ์มิ่งเมือง.

ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2554). *ม้งลาวในประเทศไทย : นโยบายและการดำเนินการภาครัฐไทย (2518 - 2552).* สำนักพิมพ์กรมกิจการชายแดนทหาร กองบัญชาการกองทัพไทย.

ยศ สันตสมบัติ. (2547). *นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพและสิทธิชุมชน.* สำนักพิมพ์วิทอินดีไซน์.

สหายสาลิกา. (12 กรกฎาคม 2550). *ศึกษาเพื่อรู้ ชีวิตคนภู 6 เผ่า บนเขาสูง.* Pantip. https://topicstock.pantip.com/blueplanet/topicstock/2007/07/E5603917/E5603917.html

สันติ อภัยราช. (2553). *วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมินาม ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร.* https://fliphtml5.com/zauwg/nsmk/วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมินามหมู่บ้าน_ตำบลคลองลานพัฒนา/

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส). (28 กันยายน 2554). *เทศกาลสื่อสร้างสรรค์เพื่อเด็กชาติพันธุ์.* https://www.thaihealth.or.th/เทศกาลสื่อสร้างสรรค์เพ/

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 กระทรวงศึกษาธิการ. 2566. *องค์ความรู้ด้านชาติพันธุ์ ม้ง.* https://pubhtml5.com/neifa/dzao/

MGR Online. (1 มกราคม 2558). *ม้งคลองลานแต่งชุดชนเผ่าร่วมงานปีใหม่ หนุ่ม-สาวโยนลูกช่วงสานสัมพันธ์คึกคัก.* https://mgronline.com/local/photo-gallery/9580000000168

Minolityofthailand. (5 มีนาคม 2554). *การตาย.* https://minolityofthailand.wordpress.com/2011/03/05/การตาย-2/